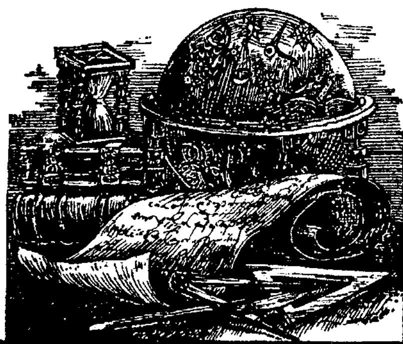
VILNIAUS
DARBO RAUDONOSIOS VĖLIAVOS IR
TAUTŲ DRAUGYSTĖS ORDINŲ
VALSTYBINIS V. KAPSUKO
UNIVERSITETAS

VILNIAUS UNIVERSITETO ISTORIJA 1940–1979



LEIDYKLA „MOKSLAS"

VILNIUS
1979

Redakcinė kolegija

A. BENDŽIUS
(ats. redaktorius)
J. GRIGONIS
J. KUBILIUS
(pirmininkas)
V. LABUTIS
S. LAZUTKA
K. NAVICKAS
A. ŠIDLAUSKAS
J. TORNAU
L. VLADIMIROVAS

Recenzavo

ist. m. dr. prof. M. BUROKEVIČIUS, ist. m. dr. prof. K. SURBLYS,
LTSR MA narys korespondentas ist. m. dr. R. ŠARMAITIS

378
Vi=175

$V \frac{0503000000}{\frac{10604-103}{M\ 854(08)-79}} 5-79$

© Leidykla „Mokslas", 1979

PRATARMĖ



Trečioji Vilniaus universiteto istorijos knyga* apima trumpiausią, bet ryškiausią jo 400 metų istorijos laikotarpį — tarybinį laikotarpį. Esminis jo bruožas — visapusiškas universiteto augimas ir suklestėjimas. Socialistinė revoliucija Lietuvoje 1940 m. ir Tarybų Lietuvos įsijungimas į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą atvertė naują lapą lietuvių tautos istorijoje ir nulėmė pagrindinius visos mokymo-auklėjimo sistemos raidos uždavinius bei bruožus. Jau pirmieji naujo gyvenimo metai atvėrė didžias perspektyvas ir Vilniaus universitetui. Prasidėjo reikšmingas darbas, kurio tikslas buvo toliau stiprinti universitetą ir kartu pertvarkyti visą jo veiklą pagal socializmo kūrimo uždavinius. Deja, po nevisų vienerių metų vaisingas darbas buvo nutrauktas. Klastingas fašistinės Vokietijos įsiveržimas į Tarybų Sąjungą 1941 m. birželio mėn. ir trejus metus trukusi hitlerinė okupacija Tarybų Lietuvai atnešė milžiniškus nuostolius. Universitetas buvo uždarytas, apgrobtas. Jam atstatyti prireikė ištisų penkerių metų; tik per tą laiką ir studentų skaičius pasiekė prieškarinį lygį.

Sėkmingą universiteto atkūrimą ir tolesnį plėtimą nulėmė didelis Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės rūpinimasis ūkiniu ir kultūriniu gyvenimu, gausių inteligentijos kadrų rengimo būtinumas, broliškųjų respublikų parama ir vaisingas tarybinių tautų tarpusavio bendradarbiavimas. Universitetas ilgainiui tapo labai stambia mokymo ir mokslo įstaiga, kurioje dabar studijuoja daugiau kaip 16 tūkstančių studentų, kuri kasmet išleidžia daugiau kaip po du tūkstančius jaunųjų specialistų, kur vykdomi platūs moksliniai tyrimai. 1978 m. universitete dirbo 1398 mokslo-pedagoginio personalo darbuotojai (iš jų 85 profesoriai ir daktarai, 694 docentai ir kandidatai).

Tokia universiteto plėtotė nulėmė knygos faktinės medžiagos gausumą. Juk reikėjo aptarti 13 fakultetų ir daugiau kaip šimto katedrų, taip pat stambiausių laboratorijų organizavimąsi bei raidą, viso mokomojo-auklėjamojo darbo esminį pertvarkymą bei tobulinimą, turiningą akade-

* Pirmoji knyga — Vilniaus universiteto istorija 1579—1803. V., 1976; antroji — Vilniaus universiteto istorija 1803—1940. V., 1977.

minio jaunimo gyvenimą. Čia atspindima universiteto partinės organizacijos, komjaunimo ir kitų visuomeninių organizacijų veikla, ugdant studentų marksistinę pasaulėžiūrą ir rūpinantis visomis darbo sritimis. Apie pusė knygos skirta mokslinių tyrimų organizavimui ir raidai. Universitete susiformavo toli už respublikos žinomos matematikų, fizikų, baltistų ir kitų sričių mokyklos. Mokslinį darbą stengtasi atskleisti, remiantis svarbiausia spausdinta produkcija. Leidinį reikėtų laikyti ne tik istorijos darbu, bet ir platesniu informacijos apie tarybinį Vilniaus universitetą šaltiniu.

Trečioji jubiliejinio universiteto istorijos knyga parašyta taip pat daugelio autorių ir turi kolektyviniams darbams būdingų savitumų. Autoriams buvo nelengva surinkti dinamiško, įvairiašakio dabartinio universiteto gyvenimo faktus ir juos interpretuoti pagal vienodus principus. Matyt, to vienodumo ne visur ir pavyko pasiekti. Redakcinė kolegija dėkinga autoriams už įdėtą didžiulį triūsą, energiją ir kantrybę. Ir autoriai, ir redakcinė kolegija, rengdami visą leidinį, jautė vadovaujančių organų bei daugelio universiteto, kitų mokslo įstaigų darbuotojų paramą; ypač reikšminga buvo fakultetų dekanų ir katedrų vedėjų pagalba, rengiant paskutinį tomą. Trečiosios knygos rankraštį gerinti padėjo ir nuodugnios ist. m. dr. prof. M. Burokevičiaus, ist. m. dr. prof. K. Surblio ir ist. m. dr. R. Šarmaičio recenzijos. Vertingos buvo prof. H. Zabulio pastabos dėl visų trijų darbo dalių. Už visa tai leidinio rengėjai jiems nuoširdžiai dėkoja.

Redakcinė kolegija

UNIVERSITETAS PIRMAISIAIS TARYBŲ VALDŽIOS METAIS 1940–1941



ietuvoje 1940 m. įvykusi socialistinė revoliucija buvo Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos idėjų ir ilgametės liaudies išsivaduojamosios kovos pergalė. Respublikos darbo žmonės, Komunistų partijos vadovaujami, nuvertė buržuazijos jungą ir įžengė į naują istorinę epochą. Lietuvoje buvo atkurta Tarybų valdžia, nuslopinta 1919 m., Tarybų Lietuva įsijungė į TSRS sudėtį, ir tai iš pagrindų keitė visą politinį, visuomeninį bei kultūrinį lietuvių tautos gyvenimą — prasidėjo socialistinės visuomenės kūrimas.

Valdžios perėjimas į darbo žmonių rankas, gamybos priemonių suvisuomeninimas, išnaudojimo panaikinimas, visų materialinių resursų ir kultūrinių vertybių panaudojimas liaudies interesams sudarė sąlygas socialistinei ekonomikai ir kultūrai formuotis. Tai buvo pagrindas. Tačiau sėkmingai socializmo kūrimo klausimus įmanoma spręsti tik keliant visos liaudies žinių ir politinio sąmoningumo lygį, išsiugdant naujos pasaulėžiūros aukštos kvalifikacijos kadrus, iš plačiųjų darbo žmonių sluoksnių kilusią inteligentiją. „Be įvairių mokslo, technikos, patyrimo šakų specialistų vadovavimo,— nurodė V. Leninas,— perėjimas į socializmą negalimas, nes socializmas reikalauja sąmoningo ir masinio judėjimo pirmyn į aukštesnį darbo našumą palyginti su kapitalizmu ir remiantis tuo, kas kapitalizmo pasiekta. Socializmas turi **savaip**, savais metodais — pasakysime konkrečiau, **tarybiniais** metodais — įvykdyti tą judėjimą pirmyn"[1].

Socialistinė revoliucija, iš pagrindų keisdama visą visuomenės gyvenimą, esminių pakitimų sukelia ir mokymo-auklėjimo sistemoje. Visų pakopų mokyklos turi tapti aktyviu Komunistų partijos ir Tarybų valdžios pagalbininku, kuriant naują, socialistinę visuomenę.

Respublikos aukštosioms mokykloms, kurios turėjo pradėti ruošti gausius tarybinių specialistų kadrus, iškilo šie bendrieji uždaviniai: 1) plačiai atverti aukštųjų mokyklų duris darbo žmonių vaikams ir 2) pertvarkyti mokymo-auklėjimo darbo turinį marksistinės-lenininės metodo-

[1] *Leninas V. I.* Raštai. V., 1954, t. 27, p. 223.

logijos pagrindu ir pajungti visą mokymo bei mokslinį darbą socializmo kūrimo tikslams, t. y. visiškai pakeisti jo idėjinę kryptį.

Socialistinės visuomenės mokymo-auklėjimo įstaigos kuriamos kritiškai panaudojant sukauptą patyrimą, ieškant moksliškai pagrįstų bei praktiškai patikrintų tobulesnių darbo organizavimo formų, pripildant veiklos turinį naujo gyvenimo idėjomis. Tarybinės aukštosios mokyklos tikslas — duoti besimokančiam joje jaunimui tiek bendrųjų mokslinių ir specialiųjų žinių bei praktinių įgūdžių, kad jis taptų aukštai kvalifikuotas, padėti susiformuoti studentijai tvirtą mokslinę materialistinę pasaulėžiūrą bei komunistinius įsitikinimus, būtinus aktyviems naujos visuomenės kūrėjams.

Aukštųjų mokyklų darbo pertvarkymo buvo imtasi kartu su kitų svarbiausių klausimų sprendimu. Jau 1940 m. liepos 29 d., t. y. politinių įvykių įkarštyje, kai Liaudies Seimas ką tik buvo priėmęs istorinius nutarimus, naujoji Švietimo ministerijos vadovybė aptarė su Vilniaus ir Kauno universitetų rektoriais tolesnę šių mokyklų darbo kryptį. Protokoliniai to pasitarimo užrašai, kurie vėliau buvo pasiųsti į universitetus kaip gairės vadovautis darbe, parodo, kokie konkretūs uždaviniai tuomet buvo keliami universitetams[2]. Pirmiausia čia akcentuota bendra vykstančių istorinių įvykių linkmė: universitetų vadovybėms pavedama viską taip tvarkyti, „kad, prasidėjus mokslo metams, tos mokslo įstaigos visiškai atitiktų naujosios Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos kūrybinio darbo reikalavimus".

Svarbiausi mokymo-auklėjimo turinio pakitimai siejami su naujų revoliucinių idėjų diegimu, t. y. su marksizmo-leninizmo mokslo studijavimu, kuris turėjo padėti universitetiniam jaunimui susiformuoti tvirtą socialistinę pasaulėžiūrą, ne tik teoriškai pažinti revoliucinę marksizmo-leninizmo ideologiją, bet ir suprasti didžią tos ideologijos reikšmę. Pasitarime pabrėžtas būtinumas, kad visų pirma visuomeniniai mokslai (filosofija, istorija, literatūra ir kt.) būtų grindžiami ne idealistinėmis koncepcijomis, bet dialektinio materializmo pagrindais, kad būtų tinkamai dėstoma TSRS istorija, studijuojama tarybinė konstitucija, tarybinė teisė ir kitos disciplinos, skatinama susipažinti su naujausiais TSRS švietimo bei pedagogikos laimėjimais. Atkreiptas dėmesys ir į tai, kad universitetuose skubiai būtų šalinami tie veiksniai, kurie ugdė reakcines nuotaikas bei nesantaiką studentų tarpe.

Taigi ir senajam Vilniaus universitetui, kuris šimtmečiais buvo verčiamas tarnauti bažnyčiai ir išnaudotojų klasių interesams, atsivėrė didingos perspektyvos eiti kartu su liaudimi, su tikruoju mokslu.

Universiteto senatas jau 1940 m. liepos 31 d. apsvarstė aukštajam mokslui iškilusius naujus uždavinius. Šiame Senato posėdyje buvo taip pat nutarta nuo rugpjūčio 1 d. uždaryti visas buržuazines studentų orga-

nizacijas[3], kurių čia jau buvo 24[4]: Lietuvių studentų tautininkų korporacija „Geležinis vilkas", Lietuvių studentų tautininkų korporacija „Neo-Lithuania", Studentų ateitininkų sąjunga, Studentų varpininkų korporacija „Žalgiris" ir kt.[5] Jų uždarymas turėjo svarbią reikšmę, pradedant kovą prieš buržuazines-nacionalistines bei klerikalines tendencijas, sudarant palankias sąlygas veikti demokratiniam ir revoliuciniam jaunimui.

Naują respublikos ir universiteto gyvenimo kryptį entuziastingai sutiko pažangieji mokslininkai ir studentija. Vilniaus universiteto studentai, susirinkę „Sakalo" salėje, paskelbė tokią rezoliuciją: „Studentų susirinkimas su džiaugsmu sutinka mūsų krašte vykstantį istorinį pasikeitimą. Socialistinė Tarybų Lietuva teikia mums, besimokančiam jaunimui, daug energijos ir vilčių [...]. Gimnazijų absolventai ir studentai yra įsitikinę, kad Socialistinės Tarybų Lietuvos valdžia padarys viską, kad įgyvendintų darbo jaunimo siekius"[6].

Vilniaus universiteto, kaip vienos iš svarbiausių Tarybų Lietuvos aukštųjų mokyklų, stiprinimas ir ugdymas tampa nuolatiniu Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės rūpesčiu. Kadangi nedidelėje respublikoje netikslinga buvo dubliuoti tas pačias specialybes dviejuose universitetuose, tai Vilniaus universitetas buvo plečiamas tiek toliau atkeliant iš Kauno universiteto kai kurias specialybes, tiek ir diferencijuojant senuosius fakultetus, o svarbiausia — didinant studentų skaičių. 1940 m. vasarą iš Kauno universiteto į Vilnių buvo perkeltas jau anksčiau numatytas kelti Matematikos—gamtos fakultetas[7]. Teisių fakultetas padalijamas į du: Teisės ir Ekonomikos mokslų fakultetus[8]. Taigi Vilniaus universitete vietoje 1940 m. pavasario semestre buvusių dviejų fakultetų nuo 1940/41 m. m. pradžios ėmė veikti keturi fakultetai: Humanitarinių mokslų (su istorijos, filologijos ir filosofijos skyriais), Teisės, Ekonomikos mokslų ir Matematikos—gamtos mokslų (su matematikos, fizikos, chemijos, biologijos skyriais; biologijos skyriuje buvo botanikos, zoologijos, geologijos ir geografijos specialybės). Prie Matematikos—gamtos mokslų fakulteto taip pat buvo įsteigti medicinos ir farmacijos skyriai — Medicinos fakulteto užuomazga.

Padaugėjus specialybių ir keičiantis studijų sąlygoms, buvo labai išplėstas studentų priėmimas. Pradedant įgyvendinti klasinę Komunistų

[3] Lietuvos TSR Centrinis valstybinis archyvas (toliau — CVA), f. 631, ap. 23, b. 5, l. 151.
[4] Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto mokslinė biblioteka (toliau — VUB), f. 98-VU 52, p. 51.
[5] LTSR švietimo ministerijos archyvas (toliau — ŠMA), f. 1, ap. 6, b. 47a, l. 25.
[5] VUB, f. 98-VU 52, p. 17—18.
[6] Tiesa, 1940.VIII.4.
[7] Ministrų Tarybos 1940 m. liepos 16 d. nutarimu Kauno universiteto Matematikos—gamtos fakultetas nuo 1940 m. rugsėjo 1 d. buvo uždarytas ir nuo tos pat dienos toks fakultetas įsteigtas Vilniaus universitete.— CVA, f. R-856, ap. 1, b. 17, l. 5.
[8] CVA, f. 631, ap. 23, b. 1, l. 69.

partijos ir Tarybų valdžios politiką, jau pirmaisiais metais aukštojoje mokykloje buvo stengiamasi sudaryti palankias sąlygas mokytis darbo žmonių vaikams, atitinkamai parenkant studentų kontingentus, teikiant jiems materialinę paramą. Čia buvo vadovaujamasi 1918 m. V. Lenino pareikšta mintimi, jog negali „[...] būti jokių ne tik juridinių, bet ir faktiškų privilegijų turtingosioms klasėms. Visų pirma būtinai turi būti priimti asmenys iš proletariato ir vargingosios valstietijos tarpo [...]"[9].

Buvo sudaryta studentų priėmimo komisija, į kurią įėjo rektorius, visų fakultetų dekanai ir dar keletas dėstytojų[10]. Komisijai talkininkavo visuomeninės organizacijos. Ji ir turėjo parinkti kandidatus pirmiausia iš darbininkų, valstiečių, darbo inteligentų vaikų[11]. Numatyta priimti į pirmąjį kursą — 1200, į vyresnius kursus apie 200 studentų. Norinčių studijuoti buvo daug. Į Vilniaus universitetą 1940 m. padavė pareiškimus 3659 žmonės[12]. Priimta į pirmąjį ir aukštesnius kursus: į matematikos skyrių — 98, fizikos — 62, chemijos — 175, biologijos — 144, medicinos — 170, farmacijos — 78, filologijos — 290, filosofijos — 44, istorijos — 49, teisės — 204, ekonomikos — 258. Taigi iš viso priimta 1572 studentai. Tačiau vėliau dar, matyt, buvo priiminėjama, nes vėlesnė statistika rodo, kad 1940/41 m. m. pradžioje universitete mokėsi 3102 studentai. Iš jų: pirmame kurse — 1656, antrame — 603, trečiame — 423, ketvirtame — 420[13]. Pirmame kurse mokėsi daugiau kaip pusė visų studentų. Studentų judėjimas tuomet buvo taip pat didelis. Per rudens semestrą persikėlė į kitas aukštąsias mokyklas ir dėl kitų priežasčių iš universiteto išėjo 763 studentai. Užbaigė universiteto kursą per rudens semestrą 65 absolventai. Rudens semestro pabaigoje universitete mokėsi 2274 studentai: Matematikos—gamtos fakultete matematikos skyriuje — 116, fizikos — 59, chemijos — 327, biologijos — 179, medicinos — 174, farmacijos — 99 — iš viso 954; Humanitarinių mokslų fakultete filologijos skyriuje — 498, filosofijos — 72, istorijos — 71 — iš viso 641; Teisės mokslų fakultete — 303; Ekonomikos mokslų fakultete — 376[14]. Pagal tautybę iš 2274 studentų lietuvių buvo 1161 (51,1%), žydų — 680 (29,9%), lenkų — 340 (14,9%), rusų — 59 (2,6%), baltarusių — 21 (0,9 %), kitų tautybių — 13 (0,6%)[15].

Universiteto rūmuose tuomet dar mokėsi iš Žemės ūkio akademijos atkeltas miškininkystės skyriaus pirmasis kursas. Visuomeninių mokslų paskaitas jis klausė kartu su universiteto studentais.

Plačiai atvėrus aukštųjų mokyklų duris darbo žmonių vaikams, turėjo keistis ir socialinė studentijos sudėtis. Tačiau darbininkų ir vargingųjų valstiečių vaikai, kurių skaičiaus didėjimas aukštosiose mokyklose buvo ypač pageidautinas, iš tikrųjų suteiktomis galimybėmis, deja, mažai galėjo pasinaudoti, nes tik nedaugelis iš jų turėjo vidurinį išsilavinimą. Spartus vidurinio mokslo plėtimas, suaugusiųjų vidurinių mokyk-

lų steigimas leido tikėtis ateityje žymaus darbo jaunimo pagausėjimo aukštosiose mokyklose. Tačiau studentijai sudemokratinti, iš plačiųjų darbo žmonių sluoksnių kilusios inteligentijos rengimui paspartinti reikėjo dar ir kitų, organizacinių priemonių.

Viena iš jų — tai pagreitintas darbo jaunimo rengimas studijuoti aukštojoje mokykloje. Jau pirmaisiais naujo darbo mokslo metais Tarybinės vyriausybės nutarimu prie Vilniaus ir Kauno universitetų buvo organizuojami Darbininkų ir valstiečių parengiamieji kursai. Kursai buvo steigiami Tarybų Sąjungoje kadaise veikusių darbininkų fakultetų (rabfakų) pavyzdžiu; jų idėja yra susijusi su pagrindiniais 1918 m. rugpjūčio 2 d. V. Lenino dekreto dėl mokyklos reformos teiginiais. Prie Vilniaus universiteto šie kursai buvo suorganizuoti Lietuvos TSR švietimo liaudies komisaro 1941 m. sausio 27 d. įsakymu. Kursų klausytojus parinko pats Švietimo liaudies komisariatas. Lietuvos KP CK ir Tarybinė vyriausybė paragino partijos apskričių bei miestų komitetus, komjaunimą ir profsąjungas siųsti į Parengiamuosius kursus aktyviausius ir sąmoningiausius darbininkus bei darbo valstiečius.

Į Parengiamuosius kursus klausytojai buvo priimami ne jaunesni kaip 20 metų, baigę nepilną vidurinį mokslą, t. y. ne mažiau kaip 4 senojo tipo gimnazijos klases arba 3 reformuotos gimnazijos klases, amatų ir tolygias mokyklas. Kursų klausytojai gavo stipendiją ir buvo aprūpinami bendrabučiais.

Mokslas Parengiamuosiuose kursuose prasidėjo 1941 m. kovo 31 d. Juos pradėjo lankyti 67 klausytojai. Bet ir prasidėjus darbui, klausytojų vis dar daugėjo. Gegužės pradžioje jų buvo 106. Mokyti kursantus ėmėsi patyręs mokslinis-pedagoginis personalas — prof. Z. Žemaitis, e. doc. p. H. Horodničius, doc. K. Daukšas, B. Untulis ir kiti; kursų direktoriumi buvo prof. K. Sleževičius. Kursai dirbo universiteto patalpose popietiniu laiku. Klausytojai naudojosi universiteto biblioteka, laboratorijomis, mokymo kabinetais, mokėsi jau pagal žymiai pakitusias bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų programas. Visi besimokantys buvo padalyti į 3 klases. Dvi iš jų pavasarį ruošėsi brandos atestato egzaminams[16].

[9] *Leninas V. I.* Raštai. V., 1954, t. 28, p. 30.
[10] VUB, f. 98-VU 52, p. 59—60.
[11] CVA, f. 631, ap. 23, b. 5, l. 136.
[12] Lietuvos TSR Mokslų Akademijos biblioteka (toliau — MAB), f. 165—226 (MB-X), l. 96.
[13] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 126, l. 40.
[14] Ten pat, l. 40—41; Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai. V., 1941, p. 20—21.
[15] Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 22.
[16] VUB, f. 98-VU 65, p. 1—12; *Žostautaitė P.* Darbininkų ir valstiečių parengiamieji kursai prie Vilniaus valstybinio universiteto 1941 ir 1944—1950 m. — MAD, ser. A, 1, 1963, p. 185—187.

Darbo žmonių vaikams buvo panaikintas mokestis už mokslą[17], skiriamos stipendijos, bendrabučiai, 1940/41 m. m. pavasario semestre stipendijos (po 200 rb.) buvo mokamos 682 studentams. Jas gavo 183 studentai, kilę iš darbininkų, 201 — iš valstiečių, 165 — iš tarnautojų, 44 — iš darbo inteligentijos, 61 — iš smulkių amatininkų, 28 — iš smulkių prekybininkų[18].

Čia pravartu priminti, kad, valdant buržuazijai, Vilniaus universitete 1940 m. pavasario semestre stipendijas tegavo 105 studentai[19]. Be to, buržuazinės santvarkos metais studentai, gavę stipendijas, baigę universitetą, turėjo jas per keletą metų grąžinti. Šiuo atžvilgiu Tarybų valdžia taip pat padarė esminį pakeitimą. Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Taryba 1941 m. gegužės 8 d. nutarė „atleisti nuo stipendijų grąžinimo besimokiusius Lietuvoje įvairių buvusių ministerijų stipendininkus, kurie šiandien tarnauja valstybinėse įstaigose, mokyklose ir įmonėse arba dirba pagal savo specialybę kooperatinėse organizacijose"[20].

* * *

Naujomis sąlygomis pradedant pirmuosius mokslo metus, universiteto vidaus gyvenimas organizaciniu-struktūriniu požiūriu nebuvo keičiamas. Tebeveikė Senatas, kurį sudarė universiteto rektorius, prorektoriai, universiteto sekretorius, fakultetų dekanai bei fakultetų sekretoriai. Dirbo universiteto taryba, fakultetų tarybos, universiteto ūkio taryba.

Plečiant universitetą, daugėjant studentų, daugėjo ir mokslo personalo. 1940/41 m. m. viduryje universitete dirbo 163 mokslo pedagoginio ir 91 mokslo pagalbinio personalo darbuotojai, o su ūkiniu-administraciniu aparatu — 442 žmonės (iš jų 51 profesorius ar einantis profesoriaus pareigas, 22 docentai ar einantys docento pareigas[21]). Personalą daugiausia sudarė buvusieji Kauno ir iš dalies Stepono Batoro universiteto mokslininkai bei tarnautojai, taip pat pakviestieji pažangūs specialistai.

Visi dori mokslininkai turėjo galimybę įsijungti į naujo gyvenimo kūrimą. Ne vienam buvo patikėtos ir ankstesnės pareigos: universiteto rektoriumi liko prof. M. Biržiška, prorektoriumi mokslo reikalams buvo paskirtas e. prof. p. J. Bulavas, prorektoriumi ūkio reikalams iš pradžių dirbo prof. Z. Žemaitis, vėliau — prof. K. Bieliukas, sekretoriumi buvo paskirtas e. prof. p. Vyt. Jurgutis. Kitus reikalus tvarkė universiteto ūkio taryba, statybos komitetas, leidinių priežiūros komisija, studentų ligonių kasa.

1940/41 m. m. Matematikos—gamtos mokslų fakultete veikė tokios katedros su vadovais: astronomijos (doc. B. Kodatis), matematinės analizės (prof. Vikt. Biržiška), geometrijos (prof. Z. Žemaitis), fizikos (doc. P. Brazdžiūnas), fizinės chemijos (prof. J. Matulis), neorganinės ir ana-

litinės chemijos (doc. K. Daukšas), organinės chemijos (doc. A. Zubrys), technikinės chemijos (prof. V. Ivanauskas), geofizikos ir meteorologijos (prof. K. Sleževičius), geografijos (prof. K. Bieliukas), mineralogijos ir geologijos (prof. M. Kaveckis), botanikos (doc. J. Dagys), zoologijos ir lyginamosios anatomijos (prof. T. Ivanauskas), žmogaus anatomijos (prof. J. Žilinskas)[22]. Fakulteto dekanu buvo prof. J. Matulis.

Humanitarinių mokslų fakulteto katedros ir jų vedėjai buvo: filosofijos (prof. V. Sezemanas), pedagogikos (prof. J. Vabalas-Gudaitis), psichologijos (doc. V. Lazersonas), lietuvių kalbos (prof. P. Skardžius), lietuvių literatūros (prof. M. Biržiška), rusų kalbos ir literatūros (prof. V. Krėvė-Mickevičius), lenkų kalbos ir literatūros (prof. J. Otrembskis), žydų kalbos ir literatūros (doc. N. Priluckis), lyginamojo kalbų mokslo (prof. A. Salys), klasikinės filologijos (glob. prof. P. Skardžius), germanų kalbų ir literatūrų (prof. H. Engertas), romanų kalbų ir literatūrų (prof. A. Priju), Lietuvos istorijos (prof. I. Jonynas), visuotinės istorijos (prof. L. Karsavinas), archeologijos (doc. J. Puzinas), meno istorijos (doc. P. Galaunė), bibliologijos (prof. Vac. Biržiška), etnologijos (glob. prof. M. Biržišką, teatro (glob. prof. B. Sruoga), fizinio auklėjimo (glob. prof. J. Vabalas-Gudaitis)[23]. Fakulteto dekanu buvo prof. P. Augustaitis.

Teisės mokslų fakulteto katedros: bendrojo teisės ir valstybės mokslo (ved. prof. V. Stankevičius), teisės ir valstybės istorijos (ved. prof. A. Janulaitis), civilinės teisės ir proceso (ved. doc. J. Liūdžius), darbo teisės (ved. e. prof. p. J. Bulavas), baudžiamosios teisės ir proceso (ved. e. prof. p. Vyt. Jurgutis), valstybinės teisės (ved. prof. M. Remeris), tarptautinės teisės (ved. doc. T. Petkevičius), teismų santvarkos (ved. doc. P. Pakarklis), administracinės teisės, ūkio teisės, teismo medicinos[24]. Fakulteto dekanu buvo prof. Vac. Biržiška.

[17] Mokestis buvo imamas iš studentų, kurių tėvai buvo dvarininkai, žemvaldžiai, turėjusieji iki 1940 m. birželio 17 d. daugiau kaip 30 ha žemės, pramonininkai, prekybininkai, rangovai, kurių įmonės nacionalizuotos, namų savininkai, kurių namai nacionalizuoti, savininkai, kurių turtas konfiskuotas, bankininkai, ūkininkai, kurie sistemingai naudojosi samdomuoju darbu, dvasininkai.— CVA, f. 631, ap. 12, b. 1294, l. 53; b. 1290, l. 188.

[18] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 35, l. 17.

[19] LTSR švietimo ministerijos archyvas, f. 1, ap. 6, b. 47a, l. 25—26. Apskritai per paskutinius penkerius buržuazijos valdymo metus stipendijos buvo mokamos vidutiniškai 3,37% visų studentų. Tai vertė stipendijas skaldyti.— CVA, f. R-856, ap. 1, b. 619, l. 325 (iš Kauno universiteto rektoriaus prof. S. Šalkauskio 1940 m. balandžio 30 d. rašto švietimo ministrui).

[20] CVA, f. 631, ap. 12, b. 1294, l. 216.

[21] Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 97—107.

[22] VUB, f. 98-VU 52, p. 119—122; Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 10—12.

[23] VUB, f. 98-VU 52, p. 109—115; Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 24—45.

[24] VUB, f. 98-VU 52, p. 115—117; Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 49—55; MAB, f. 165—266 (MB-X), l. 84—92.

Ekonomikos mokslų fakulteto katedros: marksizmo-leninizmo (ved. e. prof. p. A. Kuznecovas), politinės ekonomijos (ved. doc. Dz. Budrys), finansų ir kredito (ved. prof. Vl. Jurgutis), statistikos ir finansinės matematikos (ved. prof. A. Rimka), ekonominės ir socialinės politikos (ved. doc. J. Bučas), įmonės ekonomikos ir atskaitomybės (e. ved. p. dr. J. Brožaitis), kooperacijos (prof. P. Šalčius)[25]. Fakulteto dekanas — prof. A. Rimka.

Vilniaus universiteto materialinę bazę sudarė ne tik buvusio Stepono Batoro universiteto, bet iš dalies ir Kauno universiteto bazė. Perkeltieji fakultetai atsivežė įrengimų, inventoriaus, kolekcijų, literatūros, mokymo priemonių. 1941 m. pavasarį Vilniaus universitetas turėjo 70 laboratorijų ir mokymo kabinetų. Universitetui tuomet pakako patalpų mokymui ir mokslo darbui, laboratorijos ir kabinetai buvo aprūpinti aparatūra ir kitais būtinais reikmenimis. Tai ypač pasakytina apie medicinos skyrių: Anatomijos institutas buvo geriausias Pabaltijyje, labai geri buvo įrengimai tirti smegenims; Farmakologijos sodas kultivavo daug tyrinėjamų vaistinių ir kitų naudingų augalų. Kolekcijas ir kitas mokslo priemones turėjo Bendrosios biologijos, Zoologijos, Botanikos ir Geologijos institutai, netrūko geros aparatūros, prietaisų bei medžiagų Fizikos ir chemijos institutams. Observatorija, papildyta naujausiais prietaisais iš Kauno universiteto, tiko planingam visų astronomų darbui.

1941/42 m. m. buvo numatyta toliau plėsti universitetą. Buvo patvirtinti tokie fakultetai ir studentų priėmimo kontingentai: Fizikos ir matematikos fakultetas — 250 studentų, Chemijos fakultetas — 100, Gamtos fakultetas — 250, Istorijos ir filologijos — 300, Teisės — 130, Ekonomikos — 220, Medicinos fakultetas — 150[26]. Taigi turėjo veikti jau 7 fakultetai ir į juos turėjo būti priimta 1400 studentų. Buvo taip pat nuspręsta įjungti į Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą Šiaulių prekybos institutą[27].

Senosios mokyklos pertvarkymas ir naujos, tarybinės mokyklos kūrimas, ypač viso jos darbo turinio ir metodų pertvarkymas — didelis ir sudėtingas uždavinys. Jis susijęs su senojo mokslinio-pedagoginio personalo įsitraukimo į naują gyvenimą ir naujų kadrų ugdymo problema, su vyravusių moksle buržuazinių idealistinių koncepcijų laužymu, su daugumos tiek mokslinio-pedagoginio personalo, tiek studentijos pasaulėžiūros kitimu.

Šį sudėtingą darbą Lietuvoje lengvino tai, kad buvo galima remtis tarybinės aukštosios mokyklos raidos patyrimu broliškose respublikose. Jau 1940/41 m. m. organizuojant mokymo procesą universitete, buvo pradėta taikyti kitų tarybinių aukštųjų mokyklų darbo organizacija, nustatyta 1938 m. TSRS Liaudies Komisarų Tarybos patvirtintais tipiniais aukštųjų mokyklų įstatais. Siekiant sutvarkyti mokymo laiką, kelti moks-

lo lygį ir išgyvendinti „amžinų studentų" kategoriją, pradėta pereiti nuo dalykinės ar pusiau dalykinės prie kursinės sistemos, įvedama griežtesnė akademinė drausmė, nustatomos privalomos įskaitos ir egzaminai, keliant iš vieno kurso į kitą; einama prie dviejų — rudens ir pavasario semestrų įskaitų ir egzaminų sesijų. Kitais mokslo metais buvo numatoma visiškai pereiti prie kursinės-sesijinės mokymo sistemos su privalomų paskaitų ir kitų užsiėmimų lankymu.

Pradėti žengti pirmieji mokomojo-auklėjamojo darbo turinio pertvarkymo žingsniai, kurie turėjo sudaryti sąlygas formuoti studentų materialistinę pasaulėžiūrą, rengti kvalifikuotus tarybinius specialistus. 1940/41 m. m. universitetas jau dirbo pagal pertvarkytus mokymo planus ir programas. Iš mokymo planų buvo pašalintos disciplinos, nesiderinančios su mokslu ir neatitinkančios naujo gyvenimo reikalavimų (idealistinės filosofijos įvadas, teisės filosofija, bažnytinė teisė ir kt.). Įvesta nauja disciplina — marksizmo-leninizmo pagrindai, kuriuos reikėjo studijuoti visų kursų studentams (daugeliui specialybių marksizmo-leninizmo pagrindų kursą dėstė e. doc. p. E. Meškauskas, o rusų kalba šį kursą skaitė marksizmo-leninizmo katedros vedėjas e. prof. p. A. Kuznecovas, vyr. dėst. M. Bulinas). Vietoj buržuazinės politinės ekonomijos buvo pradėta skaityti marksistinė politinė ekonomija (doc. D. Budrys); pradedamas pertvarkyti filosofijos dėstymas. Filologams buvo skaitomas naujas kursas — marksistinis literatūros požiūris (skaitė vyr. dėst. K. Korsakas). Istorikams įvesta TSRS tautų liaudies ūkio istorija (doc. K. Avižonis). Nemaža naujų kursų buvo skaitoma Teisės mokslų fakultete: Tarybų konstitucinė teisė, Tarybų valstybinė teisė, Lietuvos TSR konstitucinė teisė, Lietuvos TSR valstybinė teisė (juos skaitė prof. M. Remeris), TSRS tautų teisės ir valstybės istorija (prof. A. Janulaitis). Ekonomikos mokslų fakultete buvo dėstomas TSRS finansų kursas (vyr. dėst. T. Zaleskis). Matematikos—gamtos fakulteto geologijos ir geografijos specialybių studentams skaitoma LTSR ir TSRS geografija (vyr. dėst. P. Šinkūnas)[28].

Reikšminga ne tik naujų disciplinų įvedimas, bet labai svarbu tai, kad ima keistis daugelio kitų dėstomų dalykų turinys. Didelis dėmesys atkreiptas į labiausiai su studentų pasaulėžiūros formavimu susijusias disciplinas (istoriją, literatūrą ir kt.). Buvo siekiama, kad jų dėstymas remtųsi dialektinio ir istorinio materializmo atskleistais dėsningumais, kad tinkamą vietą užimtų tarybinių tautų istorija, literatūra. Žymiu reiš-

[25] VUB, f. 98-VU 52, p. 117—119; Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 56—62.

[26] Partijos istorijos instituto prie LKP CK partinis archyvas (toliau — PA), f. 1771, ap. 1771, b. 38, l. 252.

[27] VUB, f. 98-VU 6, l. 51.

[28] Vilniaus universiteto 1940 m. pavasario ir 1940/41 m. m. tvarkaraščiai.

kiniu tapo rusų kalbos mokymasis. Jos mokėsi ne tik Humanitarinių mokslų fakulteto studentai. Ją įsivedė visi fakultetai, nes rusų kalbos mokymasis davė studentams galimybes plačiai susipažinti su rusų ir tarybinio mokslo bei kultūros laimėjimais, naudotis rusų kalba išleistais vadovėliais, greičiau pažinti pasaulinės kultūros lobynus. Iki tol rusų kalbos mažai kas iš jaunimo buvo išmokęs,— gimnazijose iš užsienio kalbų daugiausia buvo mokoma Vakarų Europos kalbų.

Pavasario semestro mokymo planai ir programos buvo taikomi taip, kad kitais mokslo metais universitetas galėtų įsijungti į bendrą Tarybų Sąjungos aukštųjų mokyklų sistemą. Iš įvairių trumpų programų matyti, kad daugeliu atvejų dėstomieji dalykai pradedami traktuoti marksistiškai, rekomenduojamojoje literatūroje, nors ir labai nevienodai, yra marksizmo-leninizmo veikalų, tarybinių vadovėlių ir literatūros[29].

Pertvarkant mokymo procesą, nemažą reikšmę turėjo Vilniaus ir Kauno universitetų ryšiai su kitomis tarybinėmis aukštosiomis mokyklomis. Vilniaus universiteto kontaktai su broliškų respublikų mokslo įstaigomis pradėjo megztis jau 1940 m. rudenį. Lapkričio mėn. Ekonomikos mokslų fakulteto dekanas prof. A. Rimka lankėsi kai kuriose Maskvos aukštosiose mokyklose bei Sąjunginiame aukštųjų mokyklų komitete ir susipažino su jų struktūra, mokymo eiga ir kt.[30] 1940 m. gruodžio mėn. Matematikos—gamtos fakulteto prodekanas doc. S. Jankauskas buvo nuvykęs į Minsko universitetą susipažinti su mokslo personalo kategorijų sistema, su profesorių ir dėstytojų darbo laiko apskaičiavimu bei kitais universiteto veiklos aspektais[31].

Labai reikšmingas buvo didelės Vilniaus ir Kauno universitetų delegacijos lankymasis Maskvoje 1941 m. sausio pabaigoje ir vasario pradžioje[32]. Į šią delegaciją iš Vilniaus universiteto, be jos vadovo švietimo liaudies komisaro pavaduotojo J. Žiugždos (dėsčiusio universitete), įėjo rektorius prof. M. Biržiška, prorektorius mokslo reikalams e. prof. p. J. Bulavas, prorektorius ūkio reikalams prof. K. Bieliukas, Ekonomikos mokslų fakulteto dekanas prof. A. Rimka, Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas prof. P. Augustaitis, Matematikos—gamtos fakulteto dekanas prof. J. Matulis, universiteto sekretorius e. prof. p. Vyt. Jurgutis, studentų komiteto pirmininkas A. Linka ir kt.[33] Sąjunginio aukštųjų mokyklų reikalų komiteto globojami, delegacijos nariai nuo sausio 21 iki vasario 1 d. lankėsi Maskvos aukštosiose mokyklose ir mokslinėse įstaigose: M. Lomonosovo universitete, Sąjunginiame teisės mokslų institute, G. Plechanovo Liaudies ūkio institute, N. Černyševskio Istorijos, filosofijos, literatūros institute, Užsienio kalbų pedagoginiame institute, D. Mendelejevo Cheminės technologijos institute, N. Zelinskio Fizinės chemijos ir cheminės technologijos institute, TSRS Mokslų Akademijos Teisės ir Geografijos instituotuose, Geodezijos ir kartografijos institute

ir kitur, susipažino su turtingiausios TSRS Valstybinės V. Lenino bibliotekos fondais ir darbu, pabuvojo bazėse, aprūpinančiose aukštąsias mokyklas laboratoriniais įrengimais, chemikalais ir reagentais, mokslo priemonėmis.

Maskvos mokslo įstaigų vadovai nuoširdžiai dalijosi su delegacijos nariais moksliniu ir pedagoginiu patyrimu, supažindino juos su darbo organizavimu, planais, programomis, žadėjo paremti Tarybų Lietuvos universitetus moksline literatūra, pirmiausia marksizmo-leninizmo klasikų veikalais. Delegaciją priėmė Sąjunginio aukštųjų mokyklų reikalų komiteto prie TSRS Liaudies Komisarų Tarybos pirmininkas S. Kaftanovas. Dalyvaujant ir kitiems atsakingiems darbuotojams, buvo kalbėtasi principiniais tarybinių aukštųjų mokyklų darbo klausimais, aptartos Vilniaus ir Kauno universitetų darbo perspektyvos[34]. Plačią delegacijos ataskaitą Vilniaus universiteto senatas aptarė 1941 m. vasario 9 d.[35], su ja buvo supažindintas visas mokslo bei ūkio personalas ir pradėta įgytą patyrimą taikyti gyvenime.

Tarybinių aukštųjų mokyklų darbo patyrimą skleisti padėjo ir atvykstantys į Vilnių autoritetingi specialistai. 1941 m. kovo mėn. Vilniaus universitete pabuvojo Minsko universiteto rektorius[36]. 1941 m. pavasarį Vilniaus universitetą, kaip ir kitas respublikos aukštąsias mokyklas, aplankė grupė Sąjunginio aukštųjų mokyklų komiteto darbuotojų. Su universiteto darbu plačiai susipažino šio komiteto universitetų skyriaus viršininkas prof. S. Novikovas. 1941 m. balandžio 11 d. universiteto Senate, dalyvaujant prof. S. Novikovui, LTSR švietimo liaudies komisaro pavaduotojui J. Žiugždai ir Vilniaus pedagoginio instituto direktoriui J. Laužikui, buvo aptartos tolesnio darbo perspektyvos. Čia buvo paliesti universiteto fakultetų ir specialybių, mokymo proceso organizavimo, jo idėjinio turinio, mokslinio-pedagoginio personalo marksistinio lavinimosi ir studentų idėjinio-politinio auklėjimo klausimai[37].

Esminiai poslinkiai universiteto darbe vyko palankiomis sąlygomis. Dauguma mokslinio-pedagoginio personalo, pradėdama naują universiteto raidos etapą, gyvai domėjosi kitų Tarybų šalies aukštųjų mokyklų darbu, tarybinio mokslo, kultūros, politinio ir ūkinio gyvenimo laimėjimais. Ypač svarbu tai, kad daugelis dėstytojų ėmė studijuoti revoliucinę

[29] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 46, l. 134.
[30] VUB, f. 98-VU 52, p. 101.
[31] Ten pat, p. 143.
[32] Tiesa, 1941.II.9; CVA, f. R-856, ap. 1, b. 89, l. 1.
[33] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 89, l. 1.
[34] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 89, l. 1—8; Tiesa, 1941.II.9.
[35] VUB, f. 92-VU 52, p. 169.
[36] Ten pat, p. 194.
[37] VUB, f. 98-VU 52, p. 197 ir pasitarimo protokolas.

marksizmo-leninizmo teoriją ir jos įgyvendinimo praktiką. Partijos miesto komiteto iniciatyva 1941 m. kovo 16 d. universitete buvo atidarytas sekmadieninis marksizmo-leninizmo universitetas, kurį lankė daugiau kaip 600 klausytojų iš viso Vilniaus miesto. Pirmą paskaitą apie marksizmą-leninizmą skaitė universiteto marksizmo-leninizmo katedros vedėjas A. Kuznecovas[38]. Svarbią reikšmę mokslo personalo ir studentijos politiniam švietimui turėjo universitete skaitytos paskaitos ir seminarai iš TSRS Konstitucijos, VKP(b) XVIII konferencijos ir LKP V suvažiavimo medžiagos. Reikšmingos taip pat buvo dėstytojams skaitytos paskaitos tokiomis svarbiomis temomis: „V. Lenino knyga „Materializmas ir empiriokriticizmas", „Pagrindiniai dialektinio metodo bruožai", „Materialistinis istorijos supratimas", „Liaudies ūkio planavimas TSRS", „Asmenybės vaidmuo istorijoje", „Marksizmas ir darvinizmas", „Marksizmas ir religija"[39].

Universiteto mokslininkai entuziastingai dirbo mokslo tiriamąjį darbą, vertė iš rusų į lietuvių kalbą ir patys ruošė vadovėlius, mokymo priemones. Buvo leidžiami Humanitarinių mokslų fakulteto „Darbai ir dienos", Matematikos—gamtos fakulteto „Darbai". 1940/41 m. m. numatytų paruošti ir išleisti leidinių sąraše yra labai svarbūs verstiniai vadovėliai ir mokymo priemonės: „TSRS istorija" (I ir II t.), „Naujųjų amžių istorija" (I ir II t.), „TSRS valstybės ir teisės istorija", „Tarybinė administracinė teisė", „Žemės teisė", „Baudžiamasis kodeksas", „Liaudies ūkio planas", „Pramonės įmonės finansinis planas", K. Kautskio „Karlo Markso ekonominis mokslas", „Trumpasis meteorologijos kursas" ir kt.; iš originalių — M. Kaveckio „Kristalografija ir mineralogija", K. Daukšo „Kiekybinė analizė", J. Dagio „Augalų fiziologija", T. Ivanausko „Lietuvos paukščiai" II t., P. Brazdžiūno „Naujoji fizika", Z. Žemaičio „Diferencialinis ir integralinis skaičiavimas", V. Mykolaičio „Lietuvių literatūros istorija", A. Rimkos „Apyskaitinių indeksų ir statistinių rodiklių sistema" ir kt.[40] Užsimezga mokslinio darbo ir kadrų rengimo ryšiai su kitomis Tarybų Sąjungos aukštosiomis mokyklomis. 1941 m. universitetas jau galėjo pasiųsti į stambiausias TSRS aukštąsias mokyklas 25 aspirantus.

Tarybinei vyriausybei kuriant 1941 m. Lietuvos TSR Mokslų Akademiją, Vilniaus universiteto mokslininkai sudarė daugumą jos akademikų: prezidentu tapo prof. V. Krėvė-Mickevičius, tikraisiais nariais: prof. M. Biržiška, prof. Vac. Biržiška, doc. D. Budrys, prof. dr. T. Ivanauskas, prof. dr. A. Janulaitis, prof. dr. J. Matulis, prof. V. Mykolaitis, prof. dr. A. Rimka, prof. dr. P. Skardžius[41].

Keitėsi ir universiteto visuomeninis gyvenimas. Jame svarbų vaidmenį ėmė vaidinti universiteto partinė ir komjaunimo organizacijos, kurios čia kūrėsi pogrindžio sąlygomis. Dar 1940 m. pradžioje perkeltų į Vilnių iš Kauno fakultetų studentų tarpe buvo komunistų ir komjaunuolių: J. Zda-

navičius, Z. Korbaitė-Senjorienė, E. Mieželaitis, I. Povilavičiūtė ir kt. Tuo metu iš Kauno į Vilnių atvyko Lietuvos KP CK ir komjaunimo CK atstovai, kurie užmezgė ryšius su nelegaliai veikusiomis profsąjunginėmis organizacijomis ir vietiniais pogrindininkais. Padedant studentams komunistams ir komjaunuoliams, Vilniuje buvo sukurtos Komunistų partijos ir komjaunimo organizacijos bei Lietuvos liaudies pagalbos sąjungos (LLPS) komitetas. Studentai komunistai ir komjaunuoliai dirbo aiškinamąjį darbą akademinio jaunimo, darbininkų ir moksleivijos tarpe, veikė LLPS-oje, legaliose studentų organizacijose. Pogrindininkai spausdino ir platino atsišaukimus. Pavyzdžiui, E. Mieželaitis kartu su J. Zdanavičiumi parašė ir išspausdino atsišaukimą, demaskuojantį nacionalistinius reakcingųjų studentų veiksmus profašistinių korporacijų sukeltose riaušėse prieš lenkus Katedros aikštėje[42]. Atsišaukimai buvo platinami ne tik universitete, bet ir darbininkų rajonuose. Šis darbas siejosi su tuo metu aktyviai veikusių darbo žmonių tarpe universiteto auklėtinių S. Jendrichovskio, J. Karoso, J. Štachelskio, I. Štachelskos-Dževickos, J. Drūto ir ir kitų revoliucinės inteligentijos atstovų veikla.

Vilniuje buvo suorganizuoti keli bendri Vilniaus ir Kauno revoliucinių studentų bei moksleivių pasitarimai. Antai 1940 m. birželio pradžioje prie Žaliųjų ežerų įvyko studentų komunistų ir komjaunuolių pasitarimas, kuriame dalyvavo apie 30 studentų. Čia jie aptarė savo darbo uždavinius, išklausė keletą trumpų pranešimų apie tuometinę įtemptą politinę padėtį.

Pažangieji studentai entuziastingai sutiko papildomus Raudonosios Armijos dalinius 1940 m. birželio mėn. Nepaisydami policijos, jie kartu su darbininkais, nešdami transparantus, gėles, išėjo į gatves.

Vykstant socialistinei revoliucijai, universiteto studentai aktyviai įsijungė į naują gyvenimą. Nemaža studentų dirbo laikraščių ir žurnalų redakcijose. E. Mieželaitis buvo „Komjaunimo tiesos" redaktorius. Vilniaus laikraštyje „Prawda komsomolska" (lenkų k.) dirbo studentai A. Kačerginskaitė, M. Kunickis. J. Zdanavičius buvo LKP CK Mokyklų skyriaus vedėjas; kai kurie studentai dirbo komjaunimo darbą ir kitur. Pažangieji studentai aktyviai dalyvavo rinkiminėje kampanijoje, renkant Liaudies Seimą.

Prasidėjus 1940/41 m. m., komunistų ir komjaunuolių eiles universitete papildė perkeltieji iš Kauno į Vilnių studentai bei įstojusieji. Kūrėsi

[38] Tiesa, 1941.III.18; Красное знамя, 1941.III.18.

[39] *Gobis* V. Vilniaus Valstybinio Darbo raudonosios vėliavos ordino V. Kapsuko universiteto TSKP istorijos katedra ir jos vaidmuo, propaguojant marksistinę-lenininę teoriją 1940—1970 metais.— LKP istorijos klausimai. V., 1971, t. 11, p. 133.

[40] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 23, l. 3—5.

[41] Tiesa, 1941.IV.10.

[42] Žr. *Mieželaitis E.* Lyriniai etiudai. V., 1964, p. 165—168.

kitos visuomeninės organizacijos — Lietuvos liaudies pagalbos sąjunga, universiteto darbuotojų ir studentų profsąjunginės organizacijos, įėjusios į švietimo ir meno darbuotojų profsąjungą. Iš pradžių universitete buvo sudarytas bendras studentų komitetas, jungęs visas studentų visuomenines organizacijas. Vėliau, susikūrus partinei organizacijai (jos sekretoriumi buvo IV kurso studentas chemikas I. Valdšteinas) ir komjaunimo organizacijai (sekretorė I. Povilavičiūtė), studentų komitetas tapo tik studentų profsąjungos komitetu, kurio pirmininku dirbo P. Jonuška. LLPS Vilniaus universiteto studentų kuopos pirmininku buvo L. Jasinskas, o pavaduotoju — I. Zaksas, nariu — A. Griška[43].

Nors tuomet dar nedidelės partinė ir komjaunimo organizacijos, telkdamos kitas visuomenines organizacijas, pažangią studentiją ir darbuotojus, padėjo universitetui žengti pirmuosius naujo gyvenimo žingsnius. Jos demaskavo buržuazinius nacionalistus, įvairius buvusių reakcinių korporacijų aktyvistus, kovojo už universiteto demokratinimą, už sudarymą sąlygų mokytis jame darbo žmonių vaikams, už marksistinės-lenininės ideologijos propagavimą. 1941 m. kovo pradžioje universitete įvyko partinis-komjaunimo susirinkimas, kuriame pranešimą padarė marksizmo-leninizmo katedros vedėjas A. Kuznecovas. Čia buvo aptarti komunistų ir komjaunuolių uždaviniai, padedant pertvarkyti visą universiteto darbą pagal tarybinės aukštosios mokyklos tipą, kovojant už vieningą užsiėmimų tvarkaraštį, akademinę drausmę, prieš šovinizmą, buržuazinę ideologiją, už gilų marksizmo-leninizmo mokslo studijavimą, idėjinį studentų auklėjimą ir kt.[44]

Svarbi ideologinė ir politinė priemonė buvo įžymių politinių datų minėjimai, kuriuose gausiai dalyvavo universiteto pedagogų ir studentų kolektyvas. Iškilmingame Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 23-jų metinių minėjime pranešimą paskaitė prof. M. Remeris, minint Raudonosios Armijos dieną (1941.II.23),— pulkininkas J. Macijauskas, pažymint V. Lenino gimimo sukaktį (1941.IV.21),— e. doc. p. E. Meškauskas. Iškilmingai buvo paminėtos F. Engelso 120-osios gimimo ir L. Tolstojaus 30-osios mirties metinės[45].

Visuomeninės organizacijos dirbo masinį kultūrinį darbą. Jų iniciatyva buvo įsteigtas studentų kultūros klubas, suorganizuotas choras (iki 1940 m. gruodžio mėn. jam vadovavo K. Kaveckas, vėliau — A. Ilčiukas), tautinių šokių grupė, įsteigtas sporto klubas (pirmininkas — Matematikos—gamtos fakulteto studentas B. Žagelis).

Į studentų chorą tada buvo susitelkę apie 130 dainos mėgėjų. Choras dainavo įvairiom progom; per mitingus, iškilmingus minėjimus ir t. t. Jo repertuare buvo liaudies ir tarybinės dainos, klasikiniai kūriniai. Koncertavo studentai ir universitete, ir platesnei visuomenei — dainavo Filharmonijos salėje, Trakuose, Kaune.

Universitete ėmė klostytis naujas akademinis ir visuomeninis gyvenimas. Tačiau formavosi jis nelengvai. Senos tradicijos, buržuazinės ideologijos našta slėgė daugelį studentijos ir mokslinio pedagoginio personalo atstovų. Lietuvos darbo žmonių posūkį į socializmą kartu su universiteto aktyvu energingiau rėmė į pirmąjį kursą priimtieji studentai. O nemaža vyresniųjų kursų studentų, kilusių iš pasiturinčių sluoksnių, buvo pasyvūs ar net priešiški socialistiniams pertvarkymams.

Nors 1940/41 m. m. užbaigti nebuvo lemta, tačiau jau pati mokslo metų eiga parodė, kokius plačius mokslo ir švietimo horizontus lietuvių tautai atvėrė Tarybų valdžia.

[43] Vilniaus universiteto 1940/41 m. m. tvarkaraščiai, p. 15—16.

[44] Красное знамя, 13 марта 1941 г.

[45] VUB, f. 98-VU 52, p. 87—88; 102; CVA, f. R-629, ap. 1, b. 978, l. 28; VUB, f. 121, b. 1, l. Valdšteino atsiminimai.

UNIVERSITETO ŽLUGDYMAS HITLERINĖS OKUPACIJOS METAIS 1941–1944





itlerinei Vokietijai klastingai užpuolus Tarybų Sąjungą (1941.VI.22), buvo nutrauktas taikus kūrybinis tarybinių žmonių darbas. Hitlerinė kariuomenė okupavo Lietuvos TSR jau pirmosiomis karo dienomis, o Vilnių — birželio 24 d. Prasidėjo sunki, trejus metus trukusi hitlerinė okupacija, atnešusi didelių nuostolių lietuvių tautai, jos ekonomikai ir kultūrai, visam materialiniam ir dvasiniam gyvenimui. Vokietijos fašistiniai vadeivos, stengdamiesi panaudoti savo grobuoniškiems tikslams okupuotų tautų materialinius ir darbo jėgos resursus, nelaikė esant reikalinga čia turėti bent kiek aukštesnio laipsnio mokyklų. Hitlerininkų pažiūrą į okupuotų šalių mokyklas SS kariuomenės reichsfiureris G. Himleris taip nusakė: „Ne vokiečių tautybės rytinių sričių gyventojams [...] užtenka keturklasės pradinės mokyklos [...]. Be šio tipo mokyklos, rytinėse srityse neturi būti daugiau jokių mokyklų"[1]. Okupantų pažiūra į lietuvių inteligentiją gana aiškiai išreikšta gestapo tardytojo pareiškime suimtam universiteto profesoriui B. Sruogai ir kitiems lietuvių inteligentams: „Jūsų tauta turi tris milijonus žmonių, o mūsų tauta — šimtą. Lietuvių tautos trys milijonai turi išnykti. Nacionalistų partija yra konsekventiška — lietuvių inteligentija turi būti išnaikinta. Laisvė jums atimta iki karo pabaigos; eventualiai — iki gyvenimo pabaigos"[2].

Vykdydami savo „konsekventiškus" planus, vokiečių fašistai, talkininkaujant lietuvių buržuaziniams nacionalistams, stengėsi susidoroti pirmiausia su pažangiaisiais veikėjais, tarybinės santvarkos atrama. Jau pirmosiomis okupacijos dienomis iš aukštųjų mokyklų buvo atleidžiami dėstytojai, kai kurie ir suiminėjami, šalinami studentai. Remiantis švietimo reikalų valdytojo įsakymu, Vilniaus universitete jau nuo birželio 22 d. buvo atleista dalis personalo. Iš atleistųjų, be tų, kurie pasitraukė į TSRS gilumą (e. prof. p. A. Kuznecovo, e. doc. p. E. Meškausko, vyr. dėst. M. Bulino, vyr. dėst. K. Korsako, doc. P. Pakarklio, e. doc. p. J. Žiugždos ir kitų), buvo vyr. dėst. P. Šinkūnas, vyr. dėst. S. Tarvydas,

[1] Hitlerinė okupacija Lietuvoje. V., 1961, p. 447.
[2] Tiesa, 1945.V.17.

vyr. dėst. O. Juodelienė[3]. Vėliau atleisti doc. V. Lazersonas, doc. N. Priluckis, vyr. dėst. A. Klimka, vyr. dėst. A. Žiurlys, e. doc. p. J. Dagys (ekonomistas), doc. J. Baldžius, doc. J. Laužikas, prof. J. Vabalas-Gudaitis ir kt.[4] 1941 m. birželio 26 d. švietimo valdytojo įsakymu buvo uždaryti Darbininkų ir valstiečių parengiamieji kursai prie universiteto, jų dėstytojai atleisti[5]. Rektorius prof. M. Biržiška viename rašte pirmajam generaliniam tarėjui P. Kubiliūnui rašė, kad 1941 m. vasarą tuometinė Lietuvos administracija su universiteto vadovybės žinia atleido iš mokslo personalo 50 asmenų; tai sudarė apie 25% viso mokslo personalo[6]. Doc. V. Lazersonas, doc. N. Priluckis pateko į koncentracijos stovyklas. Pagal Vilniaus apygardos darbo inspektoriaus duomenis iki 1941 m. rugsėjo 10 d. iš universiteto buvo atleisti 98 mokslo personalo nariai ir tarnautojai[7].

Pakeitimai daromi ir universiteto vadovybėje. Vilniaus miesto ir srities švietimo valdytojo 1941 m. liepos 25 d. įsakymu iš pareigų buvo atleistas prorektorius mokslo reikalams e. prof. p. J. Bulavas, prorektorius ūkio reikalams prof. K. Bieliukas, universiteto sekretorius e. prof. p. Vyt. Jurgutis[8], fakultetų dekanai: Humanitarinių mokslų — prof. P. Augustaitis, Matematikos—gamtos mokslų — prof. J. Matulis, Ekonomikos mokslų — prof. A. Rimka, Teisės mokslų — prof. Vac. Biržiška. Jų vietą užėmė okupantams palankesni asmenys[9]. Iš ankstesnės vadovybės liko tik rektorius prof. M. Biržiška, kuris jau trečią karo dieną viešai pareiškė savo ištikimybę fašistiniams okupantams[10].

Represijos ir teroras skaudžiai palietė pažangiąją studentiją, pirmiausia komunistus ir komjaunuolius. Nuo fašistų rankos žuvo studentės komjaunuolės L. Karpelytė, J. Šalitaitė, L. Voltaitė ir daugelis kitų. Jau 1941 m. rudenį iš universiteto buvo pašalinti visi žydai, beveik visi rusai ir daugelis lenkų studentų. Teroro prieš tarybinės santvarkos šalininkus ir apskritai pažangiąsias jėgas sąlygomis okupantams pradėjus gaudyti jaunimą darbo prievolei, labai pasunkėjus materialinei gyventojų padėčiai, nemaža studentų, ypač kilusių iš kaimo, buvo priversti nutraukti studijas. Studentų skaičius jau pirmaisiais okupacijos metais labai sumažėjo. Net su Žemės ūkio akademijos miškininkystės skyriumi, kuris 1941/42 m. m. buvo prijungtas prie universiteto, 1941 m. gruodžio mėn. pabaigoje universitete buvo 573 studentai, 24 laisvi klausytojai ir 181 hospitantas (iš jų nė vieno žydo, 2 rusai ir 9 baltarusiai, lenkų nurodoma 66[11]). 1942 m. kovo mėn. buvo pašalinti visi dar tebestudijuojantys lenkai; pašalintųjų studentų sąrašai per švietimo generalinį tarėją turėjo būti perduoti generalkomisarui[12]. 1941/42 m. m. pavasario semestre iš medicinos ir farmacijos skyrių buvo sudarytas Medicinos fakultetas, iš miškininkystės skyriaus — Miškininkystės mokslų fakultetas. Tačiau studentų skaičius nuo to nepadidėjo — 1942 m. pavasarį universitete buvo 588 studentai[13].

Okupantų ir buržuazinių nacionalistų ranka palietė universiteto apipavidalinimą, mokymo bazę. Jau pirmąją okupacijos savaitę universitete buvo surinkti ir sunaikinti įžymių revoliucionierių, tarybinių, partinių ir valstybinių veikėjų portretai, biustai, tarybinės vėliavos, šūkiai, plakatai, emblemos. Buvo išimama tarybinė literatūra. 1941 m. liepos 8 d. rektorius, remdamasis vokiečių politinės policijos įsakymu, savo raštu iš kabinetų ir bibliotekų vedėjų pareikalavo tuojau perduoti universiteto bendrajai bibliotekai visus tarybinius propagandos ir politinius leidinius — knygas, brošiūras, žurnalus ir laikraščius[14]. Apie 700 tarybinių knygų iš likviduotos marksizmo-leninizmo seminaro bibliotekos turėjo būti pasiųsta į „Štaatsbiblioteką" Berlyne[15].

Buvo gautas įsakymas surinkti ir išsiųsti į A. Rozenbergo propagandkompanijos Rygos filialą visą literatūrą, išleistą Tarybų Sąjungoje po 1917 m. spalio mėn., visą tarybinę literatūrą lietuvių kalba, visus veikalus tų lietuvių rašytojų, kurie pasitraukė į TSRS gilumą, visas žydų autorių knygas ir žydams palankią literatūrą[16]. Reikalavimas galiojo visų mokslo šakų (ir tiksliųjų mokslų) literatūrai. Nebuvo daroma išimties net tokiems mokslininkams, kaip A. Einšteinas, N. Boras, E. Šredingeris ir kt. Tiktai universiteto mokslo darbuotojams ėmus griežtai įrodinėti, jog visame pasaulyje mokslininkai gali naudotis visų tautų laimėjimais visomis kalbomis, ta literatūra buvo laikinai palikta. Tačiau ji turėjo būti laikoma uždarame fonde[17]. Nemaža literatūros, ypač tarybinės, buvo išvežta, sunaikinta.

Kartu buvo naikinamos, grobstomos ir kitos mokymo priemonės, preparatai, deficitinės brangios medžiagos. Jau 1941 m. rudenį iš universiteto buvo atimta platina ir platininiai indai, prietaisai, reikalingi moksliniams eksperimentams. Oficialiai buvo konfiskuota 1743 g platinos. Buvo išgabenamas iš universiteto ir kitas turtas. Pagal Vilniaus gebytsko-

3 CVA, f. R-629, ap. 2, b. 2a, l. 358; VUB, f. 98-VU 53, l. 1.
4 CVA, f. R-629, ap. 2, b. 2a, l. 244; VUB, f. 98-VU 53, l. 1, 8, 12.
5 CVA, f. R-629, ap. 2, b. 2a, l. 357a.
6 Ten pat, ap. 1, b. 978, l. 28.
7 *Bulavas J.* Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas. V., 1969, p. 211.
8 VUB, f. 98-VU 53, l. 108.
9 CVA, f. R-629, ap. 2, b. 2a, l. 227; VUB, f. 98-VU 53, l. 10, 11, 13.
10 *Bulavas J.* Min. veik., p. 212.
11 CVA, f. R-629, ap.1, b. 779, l. 6.
12 *Bulavas J.* Min. veik., p. 214.
13 CVA, f. R-856, ap. 1, b. 619, l. 32.
14 Ten pat, l. 119.
15 VUB, f. 98-VU 52, p. 257.
16 MAB, f. 159—16, l. 4, 7, 10.
17 Ten pat.

misaro parėdymą buvo „pasiskolinami" epidiaskopai, vakuuminiai siurbliai, įvairios lempos, cheminiai preparatai ir kita, ir visa tai negrąžinama[18].

Nuo pat okupacijos pradžios kai kurios universiteto patalpos buvo užimtos hitlerininkų kariuomenės[19]. Iš Senato 1943 m. vasario 20 d. posėdžio protokolo matyti, kad okupantai paėmė tuomet ligoninėms daugelį Matematikos—gamtos ir Medicinos fakultetų patalpų, todėl tų fakultetų įstaigoms teko ieškoti prieglobsčio kitur[20].

Į universitetą grįžo senoji buržuazinė tvarka, pritaikoma okupacijos sąlygoms. Vilniaus miesto ir srities švietimo valdytojo 1941 m. liepos 26 d. įsakymu universitete buvo atstatoma padėtis, buvusi iki 1940 m. birželio 15 d.[21]

Be universiteto rektoriaus prof. M. Biržiškos, aktyviai bendradarbiavusio su okupantais (M. Biržiška buvo 1943 m. balandžio mėn. įvykusios vadinamosios „Lietuvių tautos konferencijos" pirmininkas, prie pirmojo generalino tarėjo P. Kubiliūno sudarytos Tarybos narys[22]), okupantams padėjo ir kai kurie kiti mokslo personalo nariai. Doc. S. Žakevičius, prasidėjus karui, tapo susidariusio Vilniaus miesto komiteto pirmininku, o prof. Vl. Jurgutis[23] buvo okupantų suorganizuotos „savivaldos" ūkio generalinis tarėjas. Hitlerinei kariuomenei kelią į Lietuvą nutiesti padėjo ir dalis reakcingai nusiteikusių studentų[24].

Grąžinant seną buržuazinę tvarką, Vilniaus universitetas ėmė dirbti pagal ankstesnį Vytauto Didžiojo universiteto statutą ir paskutinį reguliaminą. Visa tai, kas buvo nauja mokymo-auklėjimo darbe pirmaisiais tarybiniais metais, buvo, žinoma, pašalinta, grąžinti seni buržuazinių laikų mokymo planai ir programos. Tačiau tai dar okupantų nepatenkino. Kol dar veikė aukštosios mokyklos, hitlerininkai stengėsi pajungti jas savo tikslams. Universitete ėmė lankytis įvairūs nacistų pareigūnai, daugiausia iš A. Rozenbergo propagandkompanijos Rygos filialo, taip pat gestapo agentai, ir davinėti universiteto vadovybei visokiausius nurodymus, stengdamiesi įdiegti antižmogiškas A. Hitlerio, A. Rozenbergo ir kitų Vokietijos fašizmo ideologų idėjas. Ta linkme aukštąsias mokyklas kreipė ir periodinė okupantų spauda.

Naujosios universitetų vadovybės, norėdamos įsiteikti okupantams, savo „Promemoria Lietuvos universitetų reikalu", pateikta švietimo generaliniam tarėjui, universitetų tikslus taip formulavo: „Universitetų uždavinys yra pašalinti marksistinės-lenininės propagandos likučius, su kuriais dar ateis į universitetą abiturientai. Iš kitos pusės Lietuvos universitetai turi visus studentus supažindinti su nacionalsocialistinėmis, socialpolitinėmis idėjomis, kad Lietuvos studentija, įsisąmoninusi į šias idėjas, galėtų sėkmingiau prisidėti prie jų realizavimo naujojoje Europoje"[25].

Visiems studentams buvo brukama vadinamoji „nacionalsocialistinė teorija", rasių nelygybės idėja. Studentams teisininkams buvo plačiai dėstyti rasistiniai vadinamieji Niurnbergo įstatymai, 1935 m. įstatymas vokiečių kraujui ir garbei apsaugoti, „Arijų paragrafas", liaupsinamas fiurerio vaidmuo bei autokratija valdyme, įstatymų leidime bei teismų darbe. Mokymo įstaigos buvo militarizuojamos. Nacistinė propaganda ragino studentus reikalauti, kad aukštosiose mokyklose mokymas būtų kareiviškas, kad profesoriai turėtų vado ypatybes ir karišką išvaizdą[26]. Buvo reikalaujama per paskaitas kelti visų pirma vokiečių mokslininkų ir rašytojų, fašistinės pakraipos filosofų nuopelnus; rekomenduojama bibliotekose naudotis pirmiausia vokiečių literatūra[27].

Universitetui buvo išskirta 10 stipendijų specializavimuisi Vokietijos universitetuose[28]; vykstantiems keltos tokios sąlygos: 1) pavyzdingas vokiečių reikalų paisymas, 2) studijuojamojo dalyko svarba kariniu požiūriu, 3) vokiečių kalbos mokėjimas[29].

Okupantai postringavo apie vokiečių nacijos pranašumą rasės grynumu, gabumais bei aukšta kultūra; toji nacija esanti pašaukta sukurti „naująją Europą", stoti jos dvasinio, visuomeninio, politinio ir ekonominio gyvenimo priekyje, o kitos tautos tame procese turinčios dalyvauti vien savo techniniu darbu. Todėl ir Lietuvai aukštai kvalifikuoti teisininkai, filologai, pedagogai esą nereikalingi[30]. Štai kodėl jau pirmaisiais okupacijos metais hitlerininkai stengėsi uždaryti kai kuriuos Vilniaus universiteto fakultetus. Jau 1942 m. kovo 12 d. posėdyje Universiteto senatas buvo informuotas apie generalinio komisaro įstaigos raštą, kuriuo Lietuvos universitetuose paliekami veikti tik medicinos, technikos ir ekonomikos fakultetai, o visų kitų fakultetų, kaip nesvarbių karui, darbą įsakoma sustabdyti su semestro pabaiga[31]. Kitame Senato posėdyje (1942 m. kovo 17 d.), svarstant universiteto susiaurinimo (Humanitarinių mokslų ir Teisės fakultetų uždarymo) klausimus, dalyvavo Reicho minis-

18 Ten pat, l. 4.
19 VUB, f. 98-VU 52, p. 229.
20 Ten pat, p. 289—290.
21 Ten pat, f. 98-VU 1, l. 70.
22 MAB, f. 165—175 (MB-III, V); f. 165 yra rėmęsis J. Bulavas knygoje „Vokiškųjų fašistų okupacinis Lietuvos valdymas". Mūsų darbe remtasi fondu ir minėtosios knygos kai kuriais skyriais.
23 MAB, f. 165—167 (MB), l. 11—12.
24 CVA, f. 629, ap. 1, b. 630, l. 96.
25 Ten pat, b. 982, l. 188.
26 *Bulavas J.* Min. veik., p. 214—215.
27 MAB, f. 159—16, l. 7.
28 VUB, f. 98-VU 52, p. 237.
29 CVA, f. R-856, ap. 1, b. 619, l. 34.
30 MAB, f. 159—16, l. 1.
31 VUB, f. 98-VU 52, p. 260—261.

terijos užimtosioms Rytų sritims komisariato aukštųjų mokyklų įgaliotinis K. Štegmanas, lydimas švietimo generalinio tarėjo P. Germanto-Meškausko. K. Štegmanas pompastiškai įtikinėjo, kad, esą, tuo metu, kai vokiečių studentai ir profesoriai, nutraukę universitetinį darbą, kovoja fronte, neetiška kitiems ramiai sau tęsti studijas. Be to, pagal jį, vykstąs gilus persilaužimas visuose moksluose, ir todėl „būtų patogiau po kokių dvejų metų dabar nustojančiuose veikti fakultetuose darbą pradėti su naujomis idėjomis ir prablaivintomis galvomis". Toliau jis dėstė, kad buvę nustatyta Rytų krašto universitetus karo metui visiškai uždaryti, bet, čia labai trūkstant specialistų (gydytojų, inžinierių ir kt.), praktiškieji fakultetai būsią paliekami[32]. Taigi tie, kurie žvėriškai naikino pavergtas Europos tautas, trypė jų kultūrą, drįso kalbėti apie etiką, moralę, o leidimą dar bent kiek egzistuoti Lietuvos aukštosioms mokykloms vaizduoti lyg savo geradarystę.

Okupantų politika siaurinti aukštąjį mokslą sukėlė didžiulį visuomenės nepasitenkinimą. Aukščiausiam Ostlando komisarui Lozei buvo paduota daug peticijų ir memorandumų, iš jų 75 tūkst. Lietuvos gyventojų pasirašyta peticija[33]. Gyventojų nepasitenkinimas, o svarbiausia patirti smūgiai prie Maskvos, Rostovo, Tichvino 1941—1942 m. žiemą, išsklaidę mitą apie hitlerinės kariuomenės nenugalimumą, privertė okupantus susilaikyti nuo savo įsakymų vykdymo. Jie perėjo prie lėto aukštųjų mokyklų likvidavimo.

Hitlerinė vadovybė, pamačiusi, kad visiškai sužlugo „žaibiško karo" planai, kad karas bus ilgas ir sunkus, stengėsi įtraukti į kovą prieš Raudonąją Armiją visas okupuotas tautas. Tam okupantai naudojo ir politiką mokyklų srityje. Ir Vilniaus universiteto, ir kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų gyvavimą okupantai siejo su vadinamuoju „savanorišku" lietuvių jaunimo dalyvavimu hitlerinėje kariuomenėje. Buvo vedama agitacija per spaudą, agentus, lankančius universitetą ir reikalaujančius, kad universiteto personalas iš pagrindų pakeistų savo orientaciją, persiauklėtų „naujosios Europos" dvasia ir skatintų studentus, jaunimą stoti į hitlerininkų formuotes.

Tačiau dauguma dėstytojų šios hitlerininkų politikos nerėmė, jai pasyviai priešinosi. Okupantų įsakymų ir nurodymų įgyvendinimas buvo vilkinamas ir net visai nevykdomas, kontaktų su okupantais — vengiama. Pažangesnieji profesoriai ir dėstytojai, kalbėdamiesi su studentų būreliais, dalijosi žiniomis apie hitlerininkų žiaurumus, žudymus ir t. t.; buvo aptarinėjama okupantų politika, turinti tikslą ne tik pavergti bei engti kitas tautas, bet ir panaudoti jas kovai prieš Raudonąją Armiją, pasisakoma prieš jaunimo stojimą į hitlerininkų dalinius, skatinamas tokių nuotaikų skleidimas ir kaimo jaunimo tarpe[34]. Visa tai turėjo reikšmės okupantų politikos žlugdymui.

Pamatę savo politikos nesėkmingumą, okupantai ėmėsi naujų priemonių. 1942 m. pavasarį jie išleido įsakymą, reikalaujantį, kad visi abiturientai, norintys stoti į aukštąsias mokyklas, turi atlikti metinę darbo prievolę Reicho darbo tarnyboje. Kiekvienas studentas, kaip ir vidurinių mokyklų vyresniųjų klasių mokiniai bei mokytojai, 1942 m. vasarą turėjo atlikti 7 savaičių žemės ūkio darbų prievolę[35]. 1942 m. birželio mėn. atvykę iš Rozenbergo propagandkompanijos Rygos filialo nacistiniai valdininkai pareikalavo perdirbti universiteto mokymo planus ir programas. Pagal nacistų pasiūlytą projektą universitetas iš esmės turėjo tapti specialiąja vidurine mokykla. Iš mokymo planų buvo išbraukiama daugelis disciplinų, žymiai sutrumpinamos programos, sumažinama valandų[36]. „Tas sumažinimas filosofijos, ekonomikos mokslų, teisės, gamtos—matematikos ir humanitariniame fakultetuose dėstomų dalykų skaičiaus,— kaip skundėsi savo memorandume pirmajam generaliniam tarėjui respublikos aukštųjų mokyklų vadovai 1942 m. rugpjūčio mėn.,— turi eiti taip toli, kad fakultetai nustoja aukštojo mokslo įstaigų pobūdžio. Pasiūlytieji kai kuriems fakultetams mokslo planai neatitinka mokslo planus nė vieno universiteto pasaulyje"[37]. Universitetui buvo atimta teisė išduoti aukštojo mokslo baigimo diplomus, organizuoti mokslinius disputus, ginti disertacijas ir suteikti mokslinius laipsnius. Buvo pareikšta, kad teisę išduoti diplomus ir suteikti mokslinius laipsnius turi tik Reicho universitetai, o Lietuvos aukštosios mokyklos turinčios ruošti vien karo metui reikalingus tarnautojus ir technikus[38]. Universitete tegalėjo veikti studentų dalykiniai būreliai ir sportinės organizacijos su vadovais iš profesūros[39].

Kadangi jau 1942 m. rudenį buvo reikalaujama, jog stojantys į aukštąsias mokyklas būtų atlikę vienerių metų darbo prievolę ar tarnybą hitlerinėje kariuomenėje, kitokiuose daliniuose arba vokiečių įstaigose, tai oficialiai universitete į pirmąjį kursą visiškai nebuvo galimybės priimti. Tačiau neoficialiai, slepiant nuo okupacinių įstaigų, į pirmą kursą buvo priimta nemaža studentų, ir jie pradėjo mokytis lyg ir neakivaizdiniu būdu. Oficialiai universitete buvo tik vyresnieji kursai. Dalis dėstytojų ir studentų gyveno nelegaliai, universitetą lankė slaptai, bijodami suėmimo ir išvežimo darbams į Vokietiją.

[32] Ten pat, p. 262—263.
[33] MAB, f. 159—16, l. 1; CVA, f. 631, ap. 27, b. 45, l. 733.
[34] MAB, f. 159—16, l. 2.
[35] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 619, l. 20.
[36] MAB, f. 159—16, l. 2.
[37] CVA, f. 631, ap. 27, b. 45, l. 733.
[38] MAB, f. 159—16, l. 2.
[39] CVA, f. R-629, ap. 1, b. 982, l. 16.

Nors pirmojoje 1942/43 m. m. pusėje universitetas dar nebuvo uždarytas, tačiau okupantai iš visų pusių spaudė, kad jis pats užsidarytų. Spaudimas buvo tiek materialinis, tiek ideologinis — nuolat mažinami darbuotojų etatai, dėstytojams skiriami labai menki atlyginimai, žiemą universitetas negaudavo kuro ir dirbo nešildomose patalpose. Daugelį mokymo patalpų buvo užėmusi okupantų kariuomenė, jos ligoninės. Mokestis už mokslą mokslo metams buvo 100 RM[40], o stipendija, kurią iš pradžių gaudavo kai kurie studentai, siekė vos 35 RM mėnesiui[41]. Iš švietimo generalinio tarėjo 1943 m. sausio 8 d. rašto visų švietimo vadybos įstaigų vadovams matyti, kad kreditai moksleivių ir studentų stipendijoms mokėti visiškai buvo sustabdyti, todėl kreipiamasi į pedagogus ir kitus darbuotojus aukoti ir rinkti aukas besimokančiam jaunimui[42].

Matydami, kad pastangos įtraukti jaunimą į Reicho darbo prievolę, hitlerinę armiją ir esesininkų dalinius nėra sėkmingos, hitlerininkai vis dažniau ėmė grasinti, kad, jeigu universitetas neprisidėsiąs prie „naujosios Europos" kūrimo, jis būsiąs uždarytas, o dėstytojai ir studentai būsią išvežti į koncentracijos stovyklas[43]. Tokiomis sunkiomis sąlygomis, aišku, darbas universitete buvo visiškai apmiręs.

Galutinis universiteto, kaip ir kai kurių kitų dar tebedirbusių Lietuvos aukštųjų mokyklų, uždarymas susijęs su 1943 m. pradžios įvykiais. Sutriuškinus stambias hitlerinės kariuomenės jėgas prie Stalingrado, Vokietija resursų kariuomenei ieškojo okupuotose teritorijose. Mėginama sudaryti nacionalinius SS legionus, o tam Lietuvoje nesisekant, buvo paskelbta privaloma jaunimo registracija. Nors už jos vengimą buvo grasinama mirties bausme, šeimos narių suėmimu ir turto konfiskavimu, Lietuvos jaunimas iš esmės nėjo registruotis, bėgo iš miestų į kaimus, slėpėsi miškuose. Iš universiteto pasitraukė beveik visi studentai vyrai, jaunesnieji mokslo ir aptarnaujančio personalo darbuotojai. Žmonės buvo gaudomi ir vežami į Vokietiją katorgos darbams, liaudies turtas ir kultūros įstaigos naikinama.

Represijos užgriuvo ir aukštąsias mokyklas. 1943 m. kovo 17 d., ankstų rytą, universiteto rūmus apsupo gestapo agentai ir SS kariuomenės daliniai, ginkluoti automatais, granatomis ir kulkosvaidžiais. Hitlerininkai su įnirtimu šautuvų buožėmis ir geležinėmis dalbomis daužė išorines ir vidines universiteto įstaigų iškabas, papuošalus, ornamentus, emblemas, statulas, plėšė ir draskė paveikslus, vitrinas ir kt.[44] Rytojaus dieną okupantų spaudoje buvo paskelbta: „Pašauktųjų registracijos vykdymas Lietuvoje dėl tam tikrų intelektualinių sluoksnių įtakos buvo neigiamai paveiktas [...]. Todėl nuo Lietuvių legiono steigimo atsisakoma [...]. Kad būtų apsaugota sveikai galvojanti lietuvių tautos dauguma nuo pragaištingos tam tikrų politikuojančių intelektualinių sluoksnių įtakos ir būtų užtikrintas tolimesnis darbo prievolės vykdymas, Reicho komisaras Rytų

kraštui įsakė vykdyti čia skelbiamas priemones: 1) Universitetas su visais savo skyriais tuojau uždaromas. Lietuvių švietimo reikalams paskirtas ypatingas įgaliotinis"[45]. Taigi okupantams teko prisipažinti, jog telkimas į jų armiją Lietuvoje sužlugo ir kad dėl to jie imasi naujų prievartos būdų. Tačiau iš tikrųjų tai nebuvo pagrindinė universiteto ir kitų aukštųjų mokyklų uždarymo priežastis, o tiktai pretekstas galutinai užbaigti iš anksto numatytą jų sunaikinimą. Apie tai labai aiškiai kalba vokiečių saugumo policijos ir saugumo tarnybos Lietuvoje vado pranešimas Vyriausiajai Reicho saugumo valdybai Berlyne: „Atsižvelgiant į tai, kad lietuvių tautą ateityje jau nuspręsta suvokietinti ir aukštosios mokyklos, kaip nacionalinio pasipriešinimo lizdai, anksčiau ar vėliau turėtų būti uždarytos, parinktas momentas, mūsų nuomone, buvo tinkamiausias"[46].

Tuo pat metu buvo represuota nemaža inteligentijos (48 išsiųsti į Štuthofo koncentracijos stovyklą; iš jų buvo ir universiteto profesorius rašytojas B. Sruoga). Įdomu pažymėti, kad represuoti buvo ir pats švietimo generalinis tarėjas P. Germantas-Meškauskas, okupantų talkininkas prof. Vl. Jurgutis[47]. Pastaruosius okupantai, matyt, nubaudė už nepakankamą uolumą, kitiems talkininkams įbauginti.

Kratos ir grobstymai universitete truko apie pusantro mėnesio; tuomet niekam nebuvo leidžiama į jį įeiti. Net rektorių į centrinę kanceliariją įleido tik po keturių savaičių ir tik su naujai paskirto Lietuvos švietimo reikalų įgaliotinio vokiečio Šreinerto leidimu. O kai kurie katedrų vedėjai į savo įstaigas galėjo patekti tik po 4 mėnesių.

Per „kratas" okupantai grobė visokias materialines ir kultūrines vertybes: mokymo ir mokslinio darbo prietaisus, įrankius, preparatus, medžiagas, inventorių, žymių dailininkų paveikslus, universiteto relikvijas, vertingus daiktus; okupantai pasiglemžė iš kasos ir nemaža pinigų, skirtų darbuotojų atlyginimams ir studentų pašalpoms, popieriaus atsargas, rašomąsias mašinėles, kitą turtą; okupantai ėmė ir kanceliarijos bei buhalterijos knygas, studentų, mokslo ir aptarnaujančio personalo asmens bylas[48].

Kai po tokių kratų ir niokojimų katedrų ir institutų vadovai mėgino skųstis vokiečių valdžios organams, minėtasis Šreinertas ir jo adjutantas

[40] CVA, f. R-856, ap. 1, b. 619, l. 34.
[41] Ten pat, b. 175, l. 4.
[42] CVA, f. 631, ap. 27, b. 42, l. 100.
[43] MAB, f. 159—16, l. 2.
[44] Tiesa, 1944.X.28; MAB, f. 159—16, l. 4.
[45] Naujoji Lietuva, 1943.III.18.
[46] CVA, f. R-1399, ap. 1, b. 61, l. 39.
[47] *Bulavas J.* Min. veik., p. 147.
[48] MAB, f. 159—16, l. 4—5.

gestapininkas Knopas katedrų vedėjams pareiškė, kad vokiečiai esą sąžiningi ir tvarkingi žmonės ir jokių vagysčių bei grobstymų per kratas negalėję būti. Katedrų ir institutų vadovams pateikus įgaliotiniui smulkius pagrobto turto sąrašus ir paprašius tą turtą grąžinti ar bent išduoti oficialų raštą dėl jo konfiskavimo, Šreinertas per rektorių įspėjo, kad daugiau į jį su tokiais raštais nesikreiptų, nes tai esą ne kas kita, kaip vokiečių tautos ir vokiečių kareivio garbės įžeidimas, už kurį jų įstatymai yra numatę labai griežtas bausmes[49].

Po universiteto uždarymo, rizikuodami patekti į koncentracijos stovyklas ar net užmokėti savo gyvybe, dėstytojai ir pagalbinis personalas ėmė slėpti, kas buvo dar likę iš mokslo aparatūros, cheminių preparatų. Vėliau iš Rozenbergo Rygos filialo buvo pranešta, kad universiteto mokymo inventorius laikinai paliekamas vietoje, tačiau dėstytojai turi dirbti tokį mokslinį darbą, kuris hitlerininkams padėtų kariauti ir laimėti[50].

Aukštųjų mokyklų uždarymą, jų grobstymą ir naikinimą lietuvių tauta sutiko kaip vieną skaudžiausių hitlerinių okupantų savavaliavimo aktų, padariusių didelę žalą. Tai buvo žala ne tik mokslui, kultūriniam gyvenimui, bet ir krašto ekonomikai. Lietuvos visuomenei dar kartą atsiskleidė hitlerinių okupantų neapykanta lietuvių tautai, jų kėslai.

Keblioje padėtyje atsidūrė ir patys okupantų talkininkai. Kaip matyti iš memorandumo švietimo ir tautinės kultūros reikalais vadinamajai „Lietuvių tautos konferencijai"[51], jie atvirai nuogąstavo dėl susidariusios padėties. Memorandume rašoma: „Vokiečių civilinės valdžios organų Lietuvoje pavartotos priemonės prieš labiausiai brangias lietuvių tautinei bendruomenei kultūrines instancijas giliai sujaudino mūsų visuomenę [...]. Sustabdytųjų aukštųjų mokyklų, Vilniaus filharmonijos ir Mokslų akademijos veikla lietuvių kultūrai turi neįkainojamos reikšmės ir vertės. Šių mokslo bei meno institucijų netekdama, lietuvių tauta dar labiau nusivilia dėl šio karo prasmės ir tikslų [...]"[52]. Taigi net buržuazinių nacionalistų akimis matoma tauta, kuriai jie pretendavo atstovauti, okupantais vis labiau nusivylė. Netekdami jaunimui įtakos, minėtieji „atstovai" įtikinėjo okupantų valdžią, kad ir jai pačiai susidariusi padėtis nenaudinga: „Iš aukštųjų mokyklų ir aukštesniųjų mokyklų vyresniųjų klasių pasitraukusi studentija ir moksleivija nebeteko kontakto su savaisiais mokytojais, jų kontrolės ir išmintingo sulaikymo nuo bet kurių galimų išsišokimų; labai galimas dalykas, bauginančių įvykių, o dar labiau gandų veikiama, jaunuomenė gali imtis tokių savisaugos priemonių, kurios tiek mūsų pačių tautai, tiek, pagaliau, vokiečių civilinės valdžios ir karo vadovybės interesams gali labai skaudžiai kenkti"[53].

Minėtasis memorandumas, aišku, jokios realios reikšmės neturėjo. „Lietuvių tautos konferencijos" dalyviai pareiškė pasiryžimą „[...] likti hitlerininkų valdomos „Naujosios Europos" bendrijoje ir aktyviai jung-

tis į kovą prieš Tarybų šalį, imtis organizuoti ginkluotus lietuvių dalinius, lietuvių tauta raginama nedelsiant atlikti visus karinės reikšmės darbus ir prievoles okupantams"[54].

1944 m. pavasarį okupantai ir jų talkininkai dar vis tebesiekė įtraukti Lietuvos jaunimą į hitlerines karines formuotes. Lietuvos generalkomisaras A. Rentelnas 1944 m. balandžio 8 d. pasiuntė Kauno universiteto rektoriui prof. J. Graurogkui raštą, kuriame pabrėžė, kad prielaida Lietuvos aukštosioms mokykloms atidaryti yra aktyvus lietuvių tautos dalyvavimas hitlerininkų vedamame kare. Jis siūlė pareikšti samprotavimus dėl universitetų veikimo apimties ir prisidėjimo prie karo. Kiekvienas studentas turėjo atlikti prievolę vokiečių kariuomenėje[55].

Kauno universiteto rektoriaus atsiųstąjį A. Rentelno rašto nuorašą Vilniaus universiteto senatas svarstė 1944 m. balandžio 22 d. Posėdžio protokole užfiksuotas turinys rašto, kuris turėjo būti pasiųstas generalkomisarui A. Rentelnui[56]. Prašydamas okupantus leisti universitetui veikti, Senatas pažadėjo, jog jis „[...] rūpinsis, kad jų [studentų] prisidėjimas prie karui svarbių ūkiškų darbų Lietuvoje, kaip pav. miško kirtimo, durpių kasimo, žemės ūkio darbų vasaros metu, ligonių slaugymo ir t. t., būtų organizuotai panaudotas, kad ir jie savo darbu aktyviai prisidėtų prie sustiprinimo ūkiškų pajėgų kovoje su bolševizmu. Universiteto vadovybė tikisi, kad, leidus pradėti mokymo darbą, jaunimo stojimas į įvairias formacijas dar padidėtų"[57]. Vis dėlto, nepaisant universitetų vadovybių didelio nuolankumo okupantams bei pažadų įtraukti jaunimą į valdžiai naudingus darbus, Lietuvos aukštosios mokyklos liko uždarytos.

Kaip minėta, ir po universiteto uždarymo jo mokslo personalą buvo stengiamasi panaudoti okupantų reikalams; hitlerininkams ir jų pagalbininkams tai rūpėjo nuo pat okupacijos pradžios. Lietuviškos savivaldos pirmasis generalinis tarėjas P. Kubiliūnas dar 1941 m. spalio mėn. rodė susirūpinimą „studijuoti" vokiečių okupuotas Rytų sritis. Jo įsakymu prie Lietuvos Mokslų Akademijos buvo steigiama „Lietuvos Rytų studijos sekcija". Šiai sekcijai organizuoti ir vadovauti buvo paskirtas generolas

49 Ten pat, l. 5.

50 Ten pat.

51 Vadinamoji „Lietuvių tautos konferencija", kurioje daugiausia dalyvavo aktyvieji lietuvių buržuaziniai nacionalistai, įvyko 1943 m. balandžio pradžioje.— Žr. Lietuvos TSR istorija. V., 1975, t. IV, p. 96—97.

52 MAB, f. 165—175 (MB-III), l. 22.

53 Ten pat.

54 Lietuvos TSR istorija, t. IV, p. 97.

55 MAB, f. 165—175 (MB-IV), l. 18.

56 VUB, f. 98-VU 52, p. 293—294; M. Biržiškos parengto rašto nuorašą žr. MAB, f. 165—175 (MB-IV), l. 23.

57 MAB, f. 165—175 (MB-IV), l. 23.

T. Daukantas, kuris savo uždavinį turėjo vykdyti glaudžiai bendradarbiaudamas su Mokslų Akademija ir Vilniaus universitetu[58].

Siekdami intensyvinti sau reikalingus tyrinėjimus, okupantai 1942 m. suorganizavo prie Reicho komisariato Rygoje specialią mokslinę tarybą, kuriai buvo pavesta sudaryti mokslinių tyrinėjimų Pabaltijo šalyse planus, atitinkančius karo poreikius, vadovauti visiems tyrimų darbams universitetuose, mokslinio tyrimo institutuose, kitose mokslo įstaigose ir aukštosiose mokyklose bei juos prižiūrėti[59].

1943 m. birželio pabaigoje iš A. Rozenbergo Rygos filialo į universitetą atvyko įgaliotinis Ostlando mokyklų reikalams — minėtos mokslinės tarybos vadovas K. Štegmanas su visu štabu, kurį sudarė apie 10 žmonių. Jo sušauktuose fakultetų pasitarimuose kiekvienas mokslo personalo narys buvo smulkiai apklausinėjamas, peržiūrima mokslinio darbo tematika. Daugelis pateiktų temų buvo atmesta, reikalauta jas pakeisti. Okupantus pirmiausia domino tyrimai, susiję su Lietuvos gamtinių turtų eksploatavimu. Ypač buvo rekomenduojamos ir skatinamos temos iš geologijos, mineralogijos, geografijos, dirvožemio, taip pat iš augalų žaliavų bei miško eksploatacijos ir pagaliau — temos iš karinės chirurgijos bei parazitologijos.

Ši tematika buvo priskiriama prie aktualiausių mokslinių darbų grupės — vadinamosios A grupės (svarbios karui) ir jai pažadėta ypatinga parama. Kita gamtos ir tiksliųjų mokslų tematika buvo priskiriama prie antraeilės svarbos grupių — C ir D. Beveik visiškai buvo atmesta Humanitarinių, Teisės ir Ekonomikos mokslų fakultetų pateikta tematika[60].

Iš daugiau kaip 40 pateiktų Humanitarinių mokslų fakulteto temų tik 5 buvo priskirtos prie B grupės (svarbios ūkiui), iš jų J. Puzino „Senasis geležies amžius Lietuvoje", A. Šapokos „Lietuvių kultūriniai santykiai su Vakarų kraštais (Lietuviai Vakarų Europos universitetuose XIV—XVIII a.)", M. Biržiškos „Vilniaus universiteto istorija", A. Liaugmino „Vitalistiniai etikos pagrindai F. Ničės ir V. Solovjovo darbuose" ir kt. 16 temų buvo pažymėtos C raide, 5 — D (iš jų J. Otrembskio „Indogermanų kalbų lyginamasis žodynas", P. Skardžiaus „Lietuvių kalbos žodžių daryba"). Likusios temos nepažymėtos jokia raide[61].

Vietoj atmestųjų okupantai pasiūlė savo numatytąsias temas. Jau iš pačių temų pavadinimų matyti, kad Lietuvos mokslininkai buvo verčiami atsisakyti objektyvaus mokslinio tyrinėjimo, istorinės tiesos, o rašyti hitlerininkų planus ir politiką pateisinančius, vokiečius šlovinančius darbus. Štai keletas tokių temų: „Kritinis Lietuvos įjungimo į Tarybų Sąjungą aprašymas", „Bolševikiniai laikai Lietuvoje", „Rusinimo tendencijos bolševikų viešpatavimo metais", „Vilniaus universiteto bolševizavimo apybraiža", „Vokiečių dvasinė įtaka lietuvių mokykloms, jų vystymuisi", „Vokiečių literatūros poveikis A. Puškinui"

ir pan.[62] Primetamos temos, žinoma, buvo įtrauktos į A grupę. Lietuvos švietimo reikalams įgaliotinis Šreinertas 1943 m. rugsėjo 20 d., remdamasis 1943 m. birželio 23—30 d. fakultetuose vykusiais pasitarimais, raštiškai pareikalavo, kad visas aukštųjų mokyklų tyrimų planas būtų pertvarkytas, koncentruojant mokslinius tyrimus į karinę—ūkinę sritį bei pritaikant juos totaliniam karui. Dėl to D grupės temų tyrinėjimus buvo įsakyta tuoj pat sustabdyti ir iš čia jėgas permesti į A grupės temų tyrinėjimus. C grupės temas laikinai dar buvo leidžiama tyrinėti tik vyresniajam mokslo personalui, be asistentų. B grupės temų tyrinėjimą buvo reikalaujama spartinti ir užbaigti kartu su A grupės temų tyrinėjimu iki mokslo metų pabaigos[63].

Po trijų savaičių, 1943 m. spalio 12 d., Kauno ir Vilnaus universitetų bei Veterinarijos instituto rektoriams Šreinertas davė papildomų nurodymų plačiau panaudoti mokslo darbuotojus karo reikalams, suaktualinti mokslinių tyrimų planus, paspartinti jų vykdymą. Spartinant A grupės temų tyrinėjimą, buvo reikalaujama čia permesti asistentus jau ne tik iš D, bet ir iš C grupių tyrinėjimų; tie asistentai, kurie A grupės tyrinėjimams netiko, turėjo būti atiduodami arbeitsamtui. Visi tyrinėjimai turėjo būti įtraukiami į fakultetų mokslinio darbo planus ir pristatomi Reicho komisaro moksliniam patarėjui; be jo žinios keisti juos uždrausta. Visos A grupės temos turėjo būti baigtos iki 1944 m. balandžio 1 d.[64]

Okupantai ieškojo Lietuvos mokslininkų tarpe ir tiesioginių hitlerinės propagandos vykdytojų. Viename iš Rozenbergo Rygos filialo štabo organizuotų pasitarimų 1943 m. liepos 4 d. buvo siekiama išsiaiškinti lietuvių ir lenkų mokslininkų bendradarbiavimo hitlerinėje propagandoje aspektus. Pasitarimui vadovavęs nacistas Rudolfas nurodė, kad „bolševikinės ideologijos ir jos praktiško poveikio ištyrimas" esąs vienas iš svarbiausių uždavinių. Jis kvietė pasitarimo dalyvius ir kitus mokslininkus savo tyrinėjimais įsijungti į antimarksistinę propagandą, pateikti tam reikalingos medžiagos. Pabrėždamas tokios medžiagos svarbą, Rudolfas nurodė, jog ji būsianti perduota reichskancleriui Rozenbergui, kuriam paties fiurerio „patikėtas visos nacių partijos dvasinis apsaugojimas, pasaulėžiūros išmokymas ir auklėjimas"[65].

Reicho komisaro Ostlandui mokslo skyriaus viršininkas 1943 m. gruodžio 29 d. raštu kreipėsi į generalkomisarą Kaune, įpareigodamas

58 *Bulavas J.* Min. veik., p. 220.
59 Ten pat.
60 MAB, f. 159—16, l. 6.
61 MAB, f. 165—266, l. 73—74.
62 MAB, f. 159—16, l. 6.
63 MAB, f. 165—266 (MB-X), l. 39.
64 *Bulavas J.* Min. veik., p. 223—224.
65 MAB, f. 165—175 (MB-IV), l. 10—14.

surasti Lietuvoje mokslininkų, kuriems būtų galima duoti uždavinį iki 1944 m. balandžio 1 d. paruošti spaudai tinkamų darbų šitokiomis temomis: 1) „Vokiečių—lietuvių santykių atsispindėjimas literatūroje ir tautosakoje", 2) „Vokiečių teisės poveikis Lietuvai šimtmečių bėgyje", 3) „Germanų-vokiečių kultūros įtaka lietuvių kalbai", 4) „Vokiečių įtaka Lietuvos menui" ir pan. Visos tos temos taip pat turėjo būti įtrauktos į universitetų 1944 m. mokslinių tyrimų planus ir laikomos „karui svarbiomis"[66].

Nepaisant okupantų nurodymų ir reikalavimų imtis karui ir ūkiui svarbių tyrimų, spartinti juos, dauguma universiteto mokslininkų primetamomis temomis nedirbo, iš tikrųjų jas sabotavo. Kiek buvo įmanoma, jie ir toliau tyrinėjo savo pasirinktąsias temas.

Baigiantis nustatytam laikui, 1944 m. kovo pabaigoje, K. Štegmanas su savo štabu vėl atsirado universitete ir ėmė rengti fakultetuose susirinkimus, reikalaudamas atliktų mokslinių darbų ataskaitos. Mokslininkai skundėsi sunkiomis darbo sąlygomis, prašė pratęsti terminus, vildamiesi, kad tokių ataskaitų greit iš viso nereikės, nes matė artėjančią okupacijos pabaigą. Patyrę fronte ir užnugaryje daugelį skaudžių smūgių ir priversti trauktis, okupantai jau nebuvo tokie išdidūs, darbų terminą kiek pratęsė[67]. Universiteto vadovybė tebepataikavo hitlerininkams, siekdama įsiteikti okupantams, surengė priėmimą. 1944 m. kovo 25 d. universiteto rašte Vilniaus miesto savivaldybės maitinimo ir ūkio skyriui pasakyta: „Šio mėn. 25 d. Vilniaus universitetas, baigęs Fakultetų Tarybų posėdžius, kuriems vadovauja Reichskomisaro Kulturpolitik skyriaus viršininkas prof. dr. Stegmann, jam pagerbti ir daugiau susiartinti rengia priėmimą. Jame dalyvaus prof. dr. Stegmann su savo patarėjais, Įgaliotinis Lietuvos švietimo reikalams Dr. Reifenstal[68], Universiteto vadovybė, Fakultetų dekanai ir Švietimo Vadybos atstovai — viso 24 asmenys [...]"[69].

Švietimo vadyba 1944 m. gegužės 9 d. atsiuntė Reicho komisaro Ostlandui kultūros ir mokslo skyriaus 1944 m. balandžio 2 d. raštą, kuriame reikalavo, kad universitetai bei Žemės ūkio akademija pristatytų baigtus A grupės darbus, o jei jie nebaigti — tai vykdytojų pasiaiškinimus apie tyrinėjimų padėtį ir užbaigimo terminą. Darbų pristatymo terminas — 1944 m. birželio 1 ir 15 d.[70] Tačiau, kaip žinoma, birželio mėn. okupantams jau nebe temos rūpėjo — Raudonoji Armija artėjo prie Vilniaus. Vadinasi, hitlerininkams ir jų talkininkams nepavyko daugumos universiteto mokslininkų priversti dirbti okupantų naudai.

Nors universitetas buvo uždarytas, nusiaubtas, daugelis jo patalpų atimta, tačiau jo veikla dar šiek tiek ruseno: kai kurie mokslo darbuotojai tebedirbo mokslinį darbą, ateidavo slapčiomis ir vienas kitas studentas.

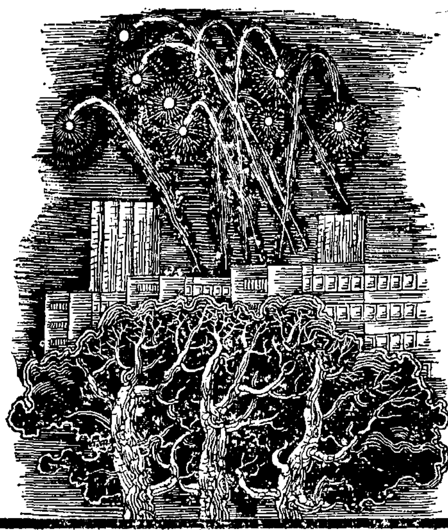
Uždarę universitetą, okupantai centriniuose rūmuose įkurdino gestapo dalinių ligonines ir rezervines kareivines. Po tokių šeimininkų neliko dviejų trečdalių inventoriaus ir baldų[71], buvo išgrobstytos laboratorijos, kabinetai, apgriautos patalpos, dingo daug mokymo priemonių, neįkainojamų XV—XVII a. rankraščių, knygų ir kitų vertybių. Iš viso universiteto materialiniai nuostoliai sudarė 35 mln. rb (to meto rublio vertė)[72]. Tiktai atsidavusio savo pareigai mokslo ir aptarnaujančio personalo dėka buvo išsaugota kai kas iš brangių mokymo priemonių, aparatūros, išsaugota taip pat nemaža draudžiamos (iš jos ir tarybinės) literatūros.

Raudonajai Armijai vejant iš Lietuvos hitlerinius okupantus, pasitraukė į Vakarus ir kai kurie universiteto mokslinio-pedagoginio personalo darbuotojai: profesoriai Mykolas, Vaclovas ir Viktoras Biržiškos, prof. V. Krėvė-Mickevičius, prof. P. Skardžius, prof. A. Salys, prof. V. Stankevičius, prof. J. Žilinskas, doc. S. Žakevičius, doc. J. Puzinas ir kai kurie kiti.

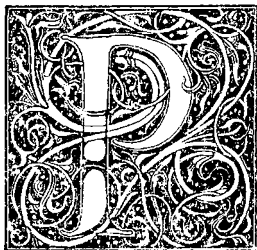
Į kovą prieš hitlerinius okupantus savo indėlį įnešė ir Vilniaus universiteto studentai. Raudonosios Armijos 16-osios Lietuviškosios divizijos gretose kovėsi studentai J. Zdanavičius (žuvo Oriolo žemėje), J. Kušneris (žuvo vaduojant Lietuvą), I. Valdšteinas, D. Škliarinskis, I. Zaksas, J. Miliušis, A. Molčadskis ir kt. Pogrindyje ir partizaniniame judėjime aktyviai dalyvavo studentai A. Griška, P. Jonuška, R. Margolytė, broliai D. ir E. Liubockiai (abu žuvo), G. Neverauskytė ir kt.

[66] Ten pat, l. 15—16.
[67] MAB, f. 159—16, l. 6.
[68] Jis pakeitė tame poste Šreinertą 1943 m. gruodžio pradžioje; žr. įgaliotinio pasirašomus įsakymus.— CVA, f. R-629.
[69] MAB, f. 165—175 (MB-IV), l. 17.
[70] *Bulavas J.* Min. veik., p. 228.
[71] PA, f. 1771, ap. 30, b. 10, l. 30, 49.
[72] MAB, f. 159—16, l. 12.

UNIVERSITETO SUKLESTĖJIMAS SOCIALIZMO SĄLYGOMIS 1944–1979



UNIVERSITETO ATKŪRIMAS IR PLĖTIMAS



Pergalingai žengdama į Vakarus, Raudonoji Armija 1944 m. vasarą vadavo iš hitlerinių okupantų ir Tarybų Lietuvą. Po septynių dienų atkaklių mūšių liepos 13 d. buvo išvaduotas Vilnius. Nykiai tuomet atrodė Tarybų Lietuvos sostinė: kai kurie kvartalai visiškai sugriauti, dar rūkstančiais griuvėsiais užverstos gatvės, susprogdinti tiltai per Nerį, susprogdinta miesto elektrinė, sugriauta ir sudeginta daugelis fabrikų, visuomeninių pastatų, gyvenamųjų namų, paraližuotas transportas ir komunalinės komunikacijos. Liūdnas buvo ir universiteto vaizdas. Tik energingai veikiant prof. K. Bieliukui, prof. V. Sezemanui ir kitiems universiteto darbuotojams (E. Meškui, I. Enskaičiui, B. Zarembai), buvo užgesintas beprasidedąs gaisras bėgančių okupantų padegtuose centriniuose rūmuose. Patalpos buvo apgriautos, be langų, dažnai ir be durų. Daugelyje patalpų universiteto inventoriaus ir baldų vietoje stovėjo kareiviškos lovos, gultai ir suolai. Iš prieškarinio 29 404 m^2 universiteto mokslo ir administracijos įstaigų ploto naudotis galima buvo tik 3 900 m^2, t. y. 13% (6% patalpų buvo sudeginta), iš 5898 m^2 studentų bendrabučių ploto 64% buvo sudeginta, o kita dalis — užimta įvairių įstaigų[1].

Taigi 1944 m. universiteto uždaviniai buvo kur kas sudėtingesni, negu 1940 m. Reikėjo ne tik pradėti iš naujo kurti tarybinę aukštąją mokyklą, bet ir atstatyti universiteto materialinę mokymo bazę. O sugriautam respublikos liaudies ūkiui, kultūrai vystyti, socializmui kurti specialistų reikėjo daugiau, negu prieš karą, nes ir taip negausi lietuvių inteligentija per okupacijos ir karo laikotarpį patyrė skaudžių nuostolių.

Į universitetą tuoj pradėjo rinktis darbuotojai ir studentai. Vilnių išvadavus, jau trečiąją ketvirtąją dieną (t. y. liepos 16—17) Lietuvos TSR švietimo liaudies komisaras paskyrė universiteto vadovybę: rektorium — prof. dr. K. Bieliuką, prorektorium mokymo ir mokslo reikalams — prof. dr. J. Matulį, prorektorium ūkio ir administracijos reika-

[1] Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto archyvas (toliau — VUA), f. R-856, ap. 2, b. 8, l. 11.

lams — doc. H. Horodničių. Rektoriaus įsakymais (tuomet buvo rašomi ne įsakymai, o aktai) universiteto darbuotojai buvo įforminami kaip grįžę į darbą. Tačiau iš pradžių jų buvo nedaug — tespėjo susirinkti 24 profesoriai ir docentai — 31% 1940/41 m. m. pabaigoje, t. y. prieš karo pradžią, dirbusių dėstytojų su laipsniais, 34 (22%) jaunesniojo mokslo personalo nariai ir 82 (31%) ūkio ir administracijos darbuotojai. Rinkosi išsislapstę nuo okupantų studentai, bet jų tebuvo apie 600 (22%)[2].

Fakultetų dekanais stojo dirbti: prof. J. Kairiūkštis (Medicinos fak.), prof. J. Bučas (Ekonomikos fak.), prof. J. Vabalas-Gudaitis (Istorijos ir filologijos fak.), prof. J. Dagys (Gamtos fak.), prof. K. Jablonskis (Teisės fak.). Universiteto ir fakultetų vadovybę sudarė pažangūs mokslininkai, aktyviai pasireiškę 1940/41 m. m. ir nesusidėję su hitleriniais okupantais bei lietuvių buržuaziniais nacionalistais.

Universitetui, kaip ir kitoms mokslo įstaigoms, atkurti reikėjo daug materialinių išteklių ir darbo jėgos. Tarybų Lietuva buvo tarybinių tautų šeimos narė, ir tai užtikrino jai broliškų respublikų paramą. Tačiau iš pradžių, karo sąlygomis, kai pagrindinis dėmesys turėjo būti skiriamas frontui, ir medžiagų, ir darbo jėgos reikalai buvo gana prasti. Universiteto atstatymo ir tvarkymo darbų pirmiausia teko imtis patiems darbuotojams, studentams. Jie remontavo apgriautas patalpas, rankiojo išmėtytų mokslo priemonių likučius, tvarkė išdraskytas laboratorijas, kabinetus, biblioteką.

Praėjus tik trims mėnesiams nuo Vilniaus išvadavimo, dalis universiteto patalpų buvo šiek tiek paruošta darbui. Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos nutarimu „Dėl Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų veikimo atnaujinimo" universitetas mokslo metus pradėjo 1944 m. spalio 10 d.[3] Iškilmingas pirmųjų po okupacijos mokslo metų atidarymas įvyko lapkričio 7 d., švenčiant dvidešimt septintąsias Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos metines, nors tuo metu Vilnių vis dar bombarduodavo priešo aviacija, o vakarinėje respublikos dalyje tebevyko mūšiai. Universiteto salės panaudoti dar nebuvo galima, ir šis iškilmingas susirinkimas įvyko Švietimo liaudies komisariato salėje.

Studentų priėmimo į universitetą laikas, pasibaigęs spalio 2 d., buvo pratęstas iki lapkričio 1 d., kad galėtų įstoti jaunimas ir iš vėliau išvaduotų respublikos vietų. Greitai telkėsi išblaškyti dėstytojai ir studentai, stojo abiturientai ir tie, kurie buržuazijos valdymo bei okupacijos metais neturėjo sąlygų mokytis. 1944/45 m. m. pradžioje universitete jau mokėsi 986, o mokslo metų viduryje — 1359 studentai. Mokslo personalo į mokslo metų pabaigą padaugėjo iki 145 žmonių[4].

Universitetų atkūrimu daug rūpinosi Komunistų partija ir tarybinė vyriausybė: mobilizavo materialinius resursus, telkė žmones ir kt. Lie-

tuvos KP CK Biuras 1945 m. vasario 23 d. apsvarstė priemones Vilniaus ir Kauno universitetams stiprinti. Konstatavęs, kad Vilniaus universitetas tuomet dar neturėjo normalių sąlygų darbui, Biuras ėmėsi konkrečių priemonių atkuriamiesiems darbams paspartinti — pasiūlė žemės ūkio komisariatui grąžinti Vilniaus universitetui patalpas Naugarduko g. Nr. 22 (Fizikos ir matematikos ir Chemijos fakultetų), įpareigojo Energetikos valdybą aprūpinti universiteto laboratorijas, klinikas ir kitas patalpas elektros energija; įpareigojo Pramkooperaciją įrengti prie universiteto buitinio aptarnavimo dirbtuves, valgyklas dėstytojams ir studentams. Taip pat pasiūlė rektoriui organizuoti pagalbinį ūkį[5].

TSRS Liaudies Komisarų Tarybos 1945 m. balandžio 18 d. nutarimu Vilniaus universitetas buvo priskirtas pirmajai aukštųjų mokyklų kategorijai, o tai kėlė jo vaidmenį, užtikrino gerą finansavimą, materialinės bazės stiprinimą.

Didelę pagalbą, atkuriant ir stiprinant Vilniaus universitetą, teikė Maskvos ir Leningrado mokslo įstaigos, pirmiausia Maskvos M. Lomonosovo universitetas, 1948 m. tapęs Vilniaus universiteto šefu. Jau pirmaisiais antraisiais mokslo metais universiteto laboratorijos gavo nemaža aparatūros ir įrengimų, biblioteka — mokslinės, mokymo-metodinės ir grožinės literatūros, periodikos komplektų.

Nors universitetas ir sparčiai buvo atkuriamas, mokslas pirmaisiais metais vyko labai sunkiomis sąlygomis: daug kur langai buvo dar be stiklų, nesuremontuotos krosnys, nebuvo elektros energijos, neveikė vandentiekis ir kanalizacija, o dėl to negalėjo dirbti ir laboratorijos. Trūko paprasčiausių mokymo priemonių, o statybinėms ir kitokioms medžiagoms bei kurui pristatyti — transporto. Sunkios buvo ir studentų bei dėstytojų buitinės sąlygos, labai trūko bendrabučių.

Naujieji (1945/46) mokslo metai, jau karui pasibaigus, prasidėjo nuveikus didelį darbą — daugiau aptvarkytos mokymo patalpos, laboratorijos, kabinetai, bendrabučiai, mokslo personalas papildytas naujomis jėgomis. Vilniaus universitetas turėjo tapti stambiausia lietuvių tarybinės inteligentijos kalve, svarbiu mokslinio darbo centru. Priėmimas į jį greitai didėjo, tačiau kartu daugėjo ir darbų, reikėjo naujų patalpų, mokymo priemonių, kadrų. Tuo vis daugiau ima rūpintis visuomeninės organizacijos — dėstytojų ir studentų profsąjungos, o atsikūrus partinei ir komjaunimo organizacijoms, jų vaidmuo, ypač organizuojant masinio pobūdžio darbus, tampa nepamainomas.

[2] Ten pat, l. 12.

[3] LTSR vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys, 1944, Nr. 1.

[4] PA, f. 1771, ap. 30, b. 4, l. 54; Centrinės statistikos valdybos archyvas, f. 1, ap. 6, b. 2, l. 310.

[5] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 98, l. 264—266.

1945/46 m. m. pasikeitė universiteto vadovybė. Prorektorius mokslo ir mokymo reikalams prof. J. Matulis buvo paskirtas atsikuriančios LTSR Mokslų Akademijos organizacinio komiteto pirmininku, o vėliau išrinktas akademijos prezidentu. Į jo vietą — prorektorium nuo 1945 m. rugsėjo 1 d. paskiriamas prof. S. Jankauskas, atkuriant universitetą dirbęs prorektoriaus padėjėju. Nuo 1946 m. gegužės 1 d. į Mokslų Akademiją pagrindiniam darbui buvo išrinktas ir prof. K. Bieliukas. Rektoriumi paskiriamas daug Lietuvos aukštajam mokslui nusipelnęs prof. Z. Žemaitis. Įsakyme, paskelbtame ryšium su rektorių pasikeitimu, štai kaip įvertinti pirmieji atkuriamojo darbo laimėjimai pačių to darbo dalyvių: „Karo audrai per miestą praūžus, dar degėsiais smilkstančiuose hitlerininkų apgriautuose ir apiplėštuose Vilniaus universiteto rūmų pastatuose rinkomės ir ėmėmės atkurti šį lietuvių tautos mokslo židinį — Vilniaus valstybinį universitetą. Tik sutelktomis jėgomis, su dideliu entuziazmu ir pasiryžimu kibdami į darbą, įveikėme sunkumus ir jau sulaukėme tokių darbo vaisių, jog šiandien mūsų universitetas jau pamažu grįžta beveik į normalias vėžes, todėl jame jau be didesnių sunkumų gali semtis mokslo žinių mūsų uolusis jaunimas — studentija"[6].

Tolesnę Vilniaus universiteto, kaip ir kitų respublikos aukštųjų mokyklų, atstatymo bei vystymo programą nubrėžė 1946—1950 m. penkmečio planas. Pagal jį studentų skaičius respublikos aukštosiose mokyklose, palyginus su prieškariniu lygiu, turėjo padidėti 2,3 karto[7]. Šiems uždaviniams vykdyti buvo numatytas ir atitinkamas finansavimas, įgalinantis ne tik atkurti, bet ir sustiprinti universiteto materialinę bazę.

1946/47 m. m. Fizikos ir matematikos fakultetas jau persikraustė į savo patalpas Naugarduko gatvėje (dab. Partizanų g.), Medicinos fakultetas — į savo patalpas Čiurlionio g., nors tų rūmų remontas truko dar keletą metų. 1951 m. šios patalpos su geromis aktų ir sporto salėmis buvo visiškai įrengtos ir atiduotos Medicinos, Gamtos fakultetams bei fizinio auklėjimo katedrai.

Kas metai atiduodant eksploatacijai atstatytą ir suremontuotą plotą, plėtėsi ir gerėjo mokymo bazė; pradėjo veikti vis daugiau laboratorijų, buvo įrengtos dvi bendrosios skaityklos, šešios fakultetų skaityklos, daugelio katedrų kabinetai-skaityklos. Tai jau patenkino būtiniausius mokymo proceso poreikius, turimas plotas leido nuo 1948/49 m. m. pradėti dirbti viena pamaina.

Atkuriant universitetą, buvo stengiamasi įvesti jame tokią darbo organizaciją ir struktūrą, kad jis galėtų vykdyti Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės keliamus uždavinius, įgyvendintų tarybinės valstybės įstatymus ir žinybos, kuriai tiesiogiai priklauso, įsakymus bei nurodymus. (Iš pradžių universitetas priklausė LTSR švietimo liaudies

komisariatui, o nuo 1946 m. perėjo į TSRS aukštojo mokslo ministerijos žinią.)

Pagrindiniai universiteto uždaviniai, nusakyti jo statute, yra tokie: rengti liaudies ūkiui, valdžios ir valdymo organams, kultūros, švietimo, sveikatos apsaugos ir teisingumo žinyboms aukštai kvalifikuotus specialistus, turinčius gilias teorines ir būtinas praktines specialybės žinias, gerai įsisavinusius marksistinę-lenininę teoriją, naujausius savo šalies ir užsienio mokslo ir technikos pasiekimus, išauklėtus aukšto komunistinio sąmoningumo, tarybinio patriotizmo, tautų draugystės, proletarinio internacionalizmo dvasia, turinčius politinio-masinio ir auklėjamojo darbo įgūdžių; vystyti mokslo tiriamąjį darbą, padedantį spręsti komunizmo kūrimo uždavinius; ruošti vadovėlius ir mokymo priemones; rengti mokslinius pedagoginius kadrus; skleisti mokslines ir politines žinias gyventojams[8].

Stoti į universitetą, kaip ir į kitas šalies aukštąsias mokyklas, ir nemokamai čia mokytis gali TSRS piliečiai, baigę vidurinį mokslą, nepriklausomai nuo rasės, tautybės, lyties, turtinės ir socialinės padėties bei tikybos. Į dieninį skyrių priimami asmenys iki 35 metų, į vakarinį ir neakivaizdinį skyrius — nepriklausomai nuo amžiaus. Priėmimo tvarką nustato TSRS aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos kasmet tvirtinamos priėmimo į aukštąsias mokyklas taisyklės. Baigusiems aukštąjį mokslą duodamas darbas pagal specialybę, vadovaujantis jaunųjų specialistų skirstymo nuostatais.

Universiteto vadovai — rektorius, prorektoriai — skiriami tos ministerijos, kuriai priklauso universitetas, įsakymu iš žymiausių, patyrusių aukštosios mokyklos darbe mokslininkų-pedagogų. Iki 1961 m. fakultetų dekanai irgi buvo skiriami. Nuo 1961 m., priėmus naują universiteto statutą, fakultetų dekanai buvo renkami 3 (nuo 1973 m.— 5) metams. Juos iš profesorių ir patyrusių docentų renka fakultetų tarybos, kurioms dekanai kasmet atsiskaito. Rektorius ir fakultetų dekanai svarbiausius klausimus sprendžia, remdamiesi universiteto ir fakultetų tarybomis. Universiteto tarybą sudaro: rektorius (pirmininkas), prorektoriai, fakultetų dekanai, bendrųjų universiteto katedrų ir kai kurių kitų svarbesnių katedrų vedėjai, partinės, profsąjungos ir komjaunimo organizacijų atstovai. Fakultetų tarybas sudaro: dekanas (pirmininkas), prodekanai, katedrų vedėjai, keletas profesorių, partinės, profsąjungos ir komjaunimo organizacijų atstovai. Tarybos svarsto ir sprendžia visus svarbiausius

[6] VUA, f. R-856, ap. 2P, b. 4, l. 89.

[7] 1946—1950 m. penkmečio plano Lietuvos TSR liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti įstatymas. V., 1946, p. 43.

[8] Vilniaus V. Kapsuko universiteto, įsteigto 1579 m. balandžio 1 d., statutas. V., 1970, p. 1.

universiteto veiklos (jaunųjų specialistų rengimo, mokslinio darbo, mokslinio-pedagoginio personalo išrinkimo, mokslinių vardų suteikimo, mokymo materialinės bazės ir kitus) klausimus. Iki 1958 m. tose tarybose buvo ginamos ir disertacijos. Nuo 1958 m. disertacijoms ginti yra sudaromos atskiros tarybos.

Fakultetai ir katedros steigiamos bei reorganizuojamos Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos įsakymu, pasiūlius universiteto tarybai, atsižvelgiant į specialistų rengimo bei mokslinio darbo poreikius. Tarybinėse aukštosiose mokyklose katedrą dabar sudaro ne mažiau kaip 5 dėstytojai (iš jų 2 būtinai su moksliniais laipsniais arba vardais), dėstą vienos disciplinos ar artimų dalykų kursus ir vykdą tos srities mokslinius tyrimus. Katedros yra pagrindiniai mokymo ir mokslinio darbo struktūriniai vienetai. Jos sprendžia savo narių pedagoginio darbo paskirstymo pagal kvalifikacijas ir pedagoginį patyrimą klausimus, tvarko mokymo kokybės, metodikos tobulinimo ir kitus studentų mokymo-auklėjimo bei pačių dėstytojų kadrų ugdymo reikalus. Čia atliekami bei svarstomi katedrų narių moksliniai tyrimai, rekomenduojama, kokius darbus įdiegti į gamybą, ginti kaip disertacijas, spausdinti.

Universitete yra tokios mokslinio-pedagoginio bei mokslinio personalo pareigos: katedros vedėjas, profesorius, profesorius konsultantas, docentas, vyresnysis dėstytojas, dėstytojas, asistentas, vyresnysis mokslinis bendradarbis, jaunesnysis mokslinis bendradarbis. Šios pareigos užimamos konkursu ir kas 5 metai darbuotojai joms turi būti perrenkami, įvertinus jų pedagoginį, mokslinį ir visuomeninį darbą. Katedros vedėjo pareigoms renkami mokslų daktarai, profesoriai arba prityrę mokslų kandidatai, docentai; profesorių pareigoms — mokslų daktarai, docentų — mokslų kandidatai. Ir kitoms mokslinio ir pedagoginio personalo pareigoms dažniausiai renkami asmenys su moksliniais laipsniais, nors čia gali būti išrinkti ir be mokslinių kvalifikacijų, paskirti aukštąją mokyklą tik ką baigusieji. Mokymo-pagalbinį personalą sudaro vyresnysis laborantas, laborantas, vyresnysis preparatorius, preparatorius ir kt.

Iškilę po karo dideli inteligentijos kadrų rengimo uždaviniai lėmė universiteto fakultetų ir specialybių susiklostymą — pradėjo veikti 8 fakultetai (Fizikos ir matematikos, Chemijos, Gamtos, Medicinos, Istorijos ir filologijos, Ekonomikos, Teisės, Miškų ūkio[9]), rengiantys visų pagrindinių universitetinių specialybių kadrus. Liaudies ūkio atstatymo ir socializmo pagrindų kūrimo Tarybų Lietuvoje laikotarpiu, kuris užsibaigė 1951—1952 m., universitetas buvo ne tik atkurtas, bet ir kiek praplėstas. Jame pertvarkyta ir visa darbo organizacija. 1947—1949 m. iš Kauno universiteto dar buvo perkelti istorijos ir filologijos specialybių studentai, mokęsi vėl veikusiame po karo Istorijos ir filologijos fakultete; tie studentai papildė Vilniuje rengiamus istorikus ir filologus.

1949—1950 m. iš Vilniaus universiteto į Kauno universitetą buvo perkeltos farmacijos ir stomatologijos specialybės. Reorganizavus Kauno universitetą į Politechnikos bei Medicinos institutus (1950 m. pabaigoje), Vilniaus universitetas vėl tapo vieninteliu universitetu Lietuvoje. Jis pratęsė tiek ankstesnio Vilniaus, tiek dideliu mastu ir Kauno universitetų darbą bei pažangiąsias tradicijas, kartu su tuo jam teko ir didžiulė atsakomybė plėtojant aukštąjį mokslą, mokslinius tyrimus ir kultūrą respublikoje.

Tolesnę ir universiteto, ir kitų respublikos aukštųjų mokyklų raidą vieningoje TSRS aukštojo mokslo sistemoje sąlygoja socialistinės visuomenės poreikiai. Sukūrus Tarybų Lietuvoje socializmo pagrindus ir įžengus į išvystytos socialistinės visuomenės formavimo laikotarpį, būdingu darbo žmonių veiklos bruožu tampa kova dėl spartaus socialistinės pramonės vystymo, ūkinio-organizacinio kolūkinės santvarkos stiprinimo ir žemės ūkio gamybos kėlimo; tolesnis kultūrinės revoliucijos vystymas taip pat kelia didelius uždavinius — plėsti visuotinį liaudies švietimą, toliau ugdyti socialistinės lietuvių inteligentijos kadrus, rūpintis socialistinio turinio ir nacionalinės formos literatūros ir meno suklestėjimu, didinti kultūrinio-auklėjamojo darbo poveikį masėms.

Sparčiai besivystančiame Tarybų Lietuvos politiniame, ūkiniame ir kultūriniame gyvenime svarbų vaidmenį vaidina iš pagrindu persitvarkęs ir augąs Vilniaus valstybinis universitetas, kuriam 1955 m. buvo suteiktas garbingas įžymaus revoliucionieriaus V. Kapsuko vardas. Universitetas tiek rengiamų specialistų įvairumu, tiek mokslo pedagoginių kadrų pajėgumu bei moksline produkcija užėmė svarbiausią vietą respublikos aukštųjų mokyklų tarpe. Jis kasmet išleidžia vis daugiau aukštai kvalifikuotų specialistų liaudies ūkiui ir kultūrai, padeda kitoms aukštosioms mokykloms ir mokslinėms įstaigoms ruošti mokslinius kadrus, plėtoti mokslinius tyrimus. Šeštajame dešimtmetyje studentų universitete padaugėjo daugiau kaip du kartus (iki 6,5 tūkst.). Gyvenimas nulėmė ir naujų mokymo formų atsiradimą: 1953 m. įsteigiamas neakivaizdinis, o 1958 m. vakarinis skyrius, sudarę sąlygas baigti universitetą neatsitraukus nuo gamybos. Toks mokymasis paplinta daugelyje fakultetų. Tuo laikotarpiu universitetas sutvirtėjo tiek organizaciniu pedagoginiu, tiek moksliniu požiūriu, jame klostėsi ir pagrindinės tyrimų kryptys.

Reikšminga universiteto, kaip ir daugelio kitų respublikos aukštųjų mokyklų, gyvenimo gaire buvo 1959 m. perėjimas į pavaldumą Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo komiteto (nuo 1966 m. ministerijos), kuris įkurtas, plečiant sąjunginių respublikų teises. Respublikos ministerija, ministras H. Zabulis daug dėmesio skiria universi-

[9] Miškų ūkio fakultetas 1949 m. buvo perkeltas į Žemės ūkio akademiją Kaune.

teto darbui, kadrų rengimui, materialinės bazės stiprinimui. Universiteto rektorius prof. dr. J. Kubilius aktyviai dalyvauja, sprendžiant aukštojo mokslo respublikoje klausimus — jis visą laiką yra ministerijos kolegijos narys.

Brandaus socializmo sąlygomis, kai vis aukštesnį lygį pasiekia gamybinių jėgų plėtotė, o mokslas tampa tiesiogine gamybine jėga, kai sparčiai kyla gyventojų išsilavinimas, vadovavimas gamybos ir dvasinio gyvenimo procesams darosi vis sudėtingesnis. Tai reikalauja didinti protinių darbuotojų lyginamąjį svorį ir jų vaidmenį visuomenėje. Šalies aukštasis mokslas auga kiekybiškai ir kokybiškai. Studentų skaičius labai sparčiai didėja ir Vilniaus universitete — į septintojo dešimtmečio pabaigą jis prašoko 15 tūkst. Išaugę kai kurie fakultetai reorganizuojami, atsiranda nauji, pertvarkomos kai kurios senosios, steigiamos naujos katedros. Štai 1965 m. Fizikos ir matematikos fakultetas buvo reorganizuotas į Matematikos ir mechanikos bei Fizikos fakultetus, 1968 m. Istorijos ir filologijos fakultetas padalytas į du fakultetus — Istorijos fakultetą ir Filologijos fakultetą, o Ekonomikos fakultetas po dviejų reorganizacijų į tris (1969) — Pramonės ekonomikos, Prekybos, Finansų ir apskaitos (pastarasis 1977 m. pavadintas Ekonominės kibernetikos ir finansų) — fakultetus; 1964 m. įkuriamas Vilniaus universiteto Kauno Vakarinis (iš pradžių Bendramokslinis) fakultetas. Taigi dabar veikia 12 fakultetų. Be to, dar dirba 1962 m. įsteigtas Gydytojų tobulinimosi fakultetas.

Fakultetų ir katedrų skaičiaus dinamiką parodo 1 lentelė. Iš jos matyti, kad pradžioje buvęs gana didelis katedrų skaičius vėliau gerokai sumažėjo, o toliau vėl didėjo. Didelį skaičių katedrų, atkuriant universitetą, matyt lėmė ankstesnė tradicija, kai katedrą sudarė profesorius ir dar vienas kitas darbuotojas. Atnaujinant universiteto veiklą, buvo stengiamasi atkurti absoliučią daugumą prieš karą veikusių katedrų ir steigti naujas naujuose fakultetuose. Universiteto pasiūlymu Sąjunginio aukštųjų mokyklų komiteto 1945 m. vasario 10 d. patvirtintame Vilniaus universiteto mokslo pedagoginio personalo etatų sąraše buvo 84 katedros su 254 mokslo-pedagoginio personalo vienetais. Iš jų 50 profesorių katedrų vedėjų, 32 docentai katedrų vedėjai, 14 katedrų profesorių, 43 katedrų docentai, 48 vyr. dėstytojai, 67 asistentai. Pažymėtina, kad net 11 katedrų turėjo tik po 1 etatinį vienetą[10]. Visas katedras, žinoma, nebuvo įmanoma sukomplektuoti iš kvalifikuotų kadrų; pagal tuometinį studentų skaičių bei pedagoginį krūvį jų tiek ir nereikėjo. Palaipsniui pereinant prie tarybinėse aukštosiose mokyklose nusistovėjusios praktikos, kai į katedrą žiūrima kaip į mokymo-metodinį ir mokslinį darbą organizuojantį kolektyvą, smulkios katedros buvo jungiamos ir reorganizuojamos. Jų skaičiaus mažėjimui reikšmės taip

I lentelė

Fakultetų ir katedrų skaičiaus dinamika**

Fakultetai ir bendrosios katedros	Katedrų skaičius								
	1945	1946/47	1950/51	1955/56	1960/61	1965/66	1970/71	1975/76	1978/79
Bendrųjų universiteto katedrų*	4	5	5	5	5	6	8	8	8
Fizikos ir matematikos f-te	7	7	7	7	9	—	—	—	—
Matematikos f-te	—	—	—	—	—	4	4	5	5
Fizikos f-te	—	—	—	—	—	5	6	6	6
Chemijos f-te	5	5	5	4	5	5	5	5	5
Gamtos f-te	11	11	11	8	8	8	8	8	8
Medicinos f-te	21	28	19	12	12	13	17	17	16
Istorijos ir filologijos f-te	17	14	11	13	14	15	—	—	—
Istorijos f-te	—	—	—	—	—	—	6	8	8
Filologijos f-te	—	—	—	—	—	—	11	12	13
Ekonomikos f-te	8	4	3	3	3	7	—	—	—
Pramonės ekonomikos f-te	—	—	—	—	—	—	5	5	5
Prekybos f-te	—	—	—	—	—	—	3	3	3
Ekonominės kibernetikos ir finansų f-te	—	—	—	—	—	—	4	5	5
Teisės f-te	8	4	4	4	4	4	5	5	6
Kauno vakariniame f-te	—	—	—	—	—	—	6	8	9
Miškų ūkio f-te	3	3	—	—	—	—	—	—	—
Gydytojų tobulinimosi f-te	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Iš viso	84	81	65	56	60	67	88	95	102

* Visuomenės mokslų katedros čia įtrauktos per visus metus, nors administraciškai jos kurį laiką priklausė fakultetams.

** Lentelė sudaryta remiantis VUA, f. R-856, ap. 2, b. 7, 1.18—19 ir VVU kadrų skyriaus profesorių, dėstytojų etatiniais sąrašais

pat turėjo kai kurių medicinos specialybių ir Miškų ūkio fakulteto perkėlimas į Kauną.

Pradėjus taikyti matematinius metodus ekonomikoje, įvairiose mokslo šakose, diegti gamyboje automatines valdymo sistemas, organizuoti darbą moksliniais pagrindais, universitetinio išsilavinimo specialistų pa-

[10] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 7, l. 18—19.

reikalavimas išaugo. Tie procesai, sparti mokslo, technikos ir kultūros pažanga lėmė naujų specialybių ir specializacijų, naujų katedrų atsiradimą, bendro katedrų skaičiaus didėjimą.

Taip universitetas palaipsniui išaugo į stambų mokymo ir mokslo centrą, kuriame rengiama daug kvalifikuotų specialistų, jo katedrose ir laboratorijose plėtojami reikšmingi moksliniai tyrimai. TSKP Centro Komiteto ir TSRS Ministrų Tarybos 1978 m. balandžio 6 d. nutarimu Vilniaus universitetas įtrauktas į vedančiųjų šalies aukštųjų mokyklų skaičių, kurios atlieka mokslinius tyrimus, turinčius svarbią reikšmę liaudies ūkiui.

Augant universitetui, reikėjo plėsti jo materialinę bazę. Jau septintojo dešimtmečio viduryje imtasi naujų statybų. 1966 m. užbaigtas statyti mokomasis korpusas Partizanų gatvėje, kuris praplėtė Fizikos bei Matematikos ir mechanikos fakultetus. 1970 m. (B. Sruogos g.) mokslinei bibliotekai buvo atiduotas priestatas — knygų saugykla 1 mln. bibliotekinių vienetų. Tuo pačiu metu universiteto vadovybės rūpesčiu, partijai ir vyriausybei remiant, buvo pradėta projektuoti ištisą akademinį miestelį universitetui ir Vilniaus inžineriniam statybos institutui. Jau septintojo dešimtmečio pirmojoje pusėje buvo sudaromi miestelio statybos planai, kuriami ir svarstomi architektūrinio ansamblio projektai. Pirmosios akademinio miestelio statybos Antakalnio rajono gale buvo pradėtos 1968 m. Ir jau 1971 m. greta kylančių VISI pastatų Saulėtekio alėjoje buvo atiduoti du nauji universiteto korpusai. Į juos persikėlė visi trys ekonomikos fakultetai ir Teisės fakultetas. 1975 m. ten pradėtas eksploatuoti auditorinis korpusas, 1978 m. užbaigtas trečiasis korpusas, skirtas Fizikos fakultetui. Vadinasi, naujuose, puikiai įrengtuose korpusuose jau dirba penki fakultetai.

Kartu plečiama studentų bendrabučių statyba. Be senųjų bendrabučių Čiurlionio (Nr. 1) ir Liepos 21-osios gatvėse (Nr. 5), 1953—1966 m. prie Medicinos ir Gamtos fakultetų rūmų (Čiurlionio g.) buvo pastatyti dar 4 bendrabučiai (1365 vietos), 1972—1973 m. pastatyti 3 bendrabučiai Olandų gatvėje (562 vietos), o 1975—1978 m. iškilo 4 bendrabučiai naujajame akademiniame miestelyje (1648 vietos). Iš viso naujuose bendrabučiuose gali gyventi 3575 žmonės.

Artimiausios šio penkmečio statybos akademiniame miestelyje — Skaičiavimo centras, 600 vietų valgykla, 4 dideli bendrabučiai (3 iš jų 16 aukštų), stadionas, ūkiniai pastatai. Vėliau kils nauji mokymosi korpusai ir kiti pastatai.

Jau daugelį metų vyksta kapitalinio remonto ir restauravimo darbai dalyje centrinių rūmų — Filologijos fakultete. Dabar atliekama rekonstrukcija ir remontai kitose centrinių rūmų patalpose, baigiamos restauruoti mokslo muziejui skirtos patalpos (buv. šv. Jono bažnyčia).

BENDROSIOS UNIVERSITETO KATEDROS. FAKULTETAI

abartinėje mokslo išsivystymo pakopoje specialistų rengimas gana diferencijuotas, tačiau yra nemaža bendrojo lavinimo bei mokslinių disciplinų, kurias studijuoja visų specialybių studentai. Kai kurias disciplinas studijuoja tam tikros specialybių grupės. Vilniaus universitete, kaip ir kituose tarybiniuose universitetuose, tokios visoms specialybėms bendros disciplinos yra: TSKP istorija, marksistinė-lenininė filosofija, politinė ekonomija, mokslinis komunizmas; daugumos specialybių studentams dėstomi mokslinio ateizmo pagrindai, humanitarinių specialybių — dar ir filosofijos istorija, marksistinė etika, estetika. Šiuos dalykus dėsto visuomenės mokslų katedros.

Visų specialybių studentai gilina savo žinias kalbų srityje: 4 semestrus mokosi rusų kalbos, 8 semestrus — vienos iš užsienio (anglų, vokiečių, prancūzų) kalbų. Kalbas dėsto Filologijos fakulteto katedros.

Visi studentai 4 semestrus turi fizinio lavinimo užsiėmimus. Juos veda fizinio auklėjimo katedra, ilgą laiką priklausiusi universiteto rektoratui, o nuo 1965 m.— Medicinos fakultetui.

Tos specialybės, kurių dalis absolventų eina mokytojauti (matematikos, fizikos, chemijos, geografijos, biologijos, istorijos, visų filologinių specialybių), studijuoja pedagoginio ciklo dalykus: psichologiją, pedagogiką, dėstymo metodiką. Juos dėsto psichologijos ir pedagogikos katedros, priklausančios Istorijos fakultetui.

Visose tiksliųjų mokslų, gamtos ir ekonomikos specialybėse studijuojama aukštoji matematika, daug kur chemija, fizika — jas dėsto atitinkamų fakultetų specialybių katedros. Dabartiniu metu, stiprinant jaunimo teisinį auklėjimą, daugelyje universiteto specialybių įvestas trumpas tarybinės teisės kursas, kurį skaito Teisės fakulteto dėstytojai.

Visuomenės mokslų katedros pagal savo darbo profilį yra bendros visam universitetui, nors kurį laiką jos administraciškai priklausė vienam ar kitam fakultetui: politinės ekonomijos katedra — Ekonomikos fakultetui, TSKP istorijos, filosofijos, filosofijos istorijos ir ateizmo, mokslinio komunizmo katedros — Istorijos fakultetui. Dabar visos visuomenės mokslų katedros priklauso tiesiogiai rektoratui.

Atsikuriant universitetui, kai labai trūko visuomenės mokslų dėstytojų, tebuvo suorganizuotos dvi šio profilio katedros: marksizmo-leninizmo pagrindų, nuo 1956 m. TSKP istorijos (ved.: 1944—1945 m. E. Meškauskas, 1945—1948 m. G. Zimanas, 1948—1951 m. doc. R. Dav-

tian, 1951—1953 m. laikinai pakaitomis doc. V. Nizovaja ir doc. A. Byčkovas, nuo 1953 m. vedėjas prof. K. Navickas)[1] ir politinės ekonomijos katedra (ved.: 1944—1951 m. prof. D. Budrys, 1951—1968 m. prof. M. Lola). Labai padidėjusi politinės ekonomijos katedra 1968 m. buvo reorganizuota į dvi: liko politinės ekonomijos katedra (ved.: iki 1971 m. prof. M. Lola, nuo 1971 m.— doc. J. Miškinis), ir buvo įkurta tarpfakultetinė politinės ekonomijos katedra (ved.: 1968—1978 m. doc. A. Jablonskis, nuo 1978 m.— doc. V. Kindurys).

Po karo filosofijos katedra taip pat buvo pradėjusi veikti, tačiau 1945 m. joje tebuvo vienas prof. V. Sezemanas, todėl ji kaip katedra negalėjo egzistuoti. Prof. V. Sezemanas laikinai buvo perkeltas į marksizmo-leninizmo pagrindų katedrą. Iš naujo filosofijos katedra įkurta 1947 m. (ved.: 1947—1949 m. prof. V. Sezemanas, 1949—1951 m. prof. H. Gabrieljanas, 1951—1956 m. doc. N. Stepanovas, nuo 1956 m. doc. E. Meškauskas).

Įvedus aukštosiose mokyklose mokslinio komunizmo kursą, 1964 m. buvo įkurta universitete mokslinio komunizmo katedra (ved.: 1964—1975 m. doc. M. Damidavičius, nuo 1975 m. doc. P. Bernatavičius). 1969 m. įkurta dar viena visuomenės mokslų — filosofijos istorijos ir ateizmo — katedra (ved.: 1969—1974 m. prof. J. Barzdaitis, 1974—1977 m. filos. m. k. R. Pavilionis, nuo 1977 m. filos. m. k. J. Mačiulis).

Be visuomenės mokslų katedrų, yra dar kitų bendrųjų universiteto katedrų. Tai karinė katedra (ved.: 1946—1961 m. generolas majoras V. Karvelis, nuo 1972 m. pulkininkas V. Repšys), 1961 m. įkurta dar estetikos ir meninio lavinimo katedra (ved.: 1961—1964 m. K. Žiūraitis (1930—1964), 1964—1966 m. V. Limantas, 1966—1975 m. doc. P. Sližys, nuo 1975 m. prof. V. Germanas). Pastarosios tikslas — meninių polinkių turintiems studentams duoti platesnį estetinį bei meninį išsilavinimą ir suteikti visuomeninę specialybę iš teatro, choreografijos, muzikos šakų. Katedra rūpinasi taip pat svarbiausių universiteto meno saviveiklos kolektyvų veikla, padeda skleisti estetines ir menines žinias.

MATEMATIKOS FAKULTETAS

Atnaujinant po karo universiteto veiklą, iš anksčiau buvusio Matematikos—gamtos fakulteto fizikos ir matematikos skyrių organizavosi bendras Fizikos ir matematikos fakultetas. Fakulteto dekanu 1944—1945 m. dirbo prof. A. Žvironas, 1945—1958 m.— doc. H. Horodničius, 1958—1964 m.— fiz.—mat. m. k. V. Kybartas, 1965 m.— doc. J. Viščakas. Išaugęs Fizikos ir matematikos fakultetas 1965 m. buvo padalytas į du: Matematikos ir mechanikos bei Fizikos fakultetus. Matematikos ir

mechanikos fakulteto (nuo 1978 m. jis pavadintas Matematikos fakultetu) dekanu 1965—1974 m. buvo doc. A. Raudeliūnas, o nuo 1974 m. yra doc. V. Merkys.

Fizikos ir matematikos fakultete (vėliau atskirame Matematikos ir mechanikos fakultete) veikė kelios matematinio profilio katedros. Tai matematinės analizės katedra (ved.: 1944—1964 m. prof. Z. Žemaitis, 1964—1970 m. doc. Vyt. Paulauskas, 1970—1976 m. doc. A. Miškelevičius, nuo 1976 m. doc. A. Nagelė), geometrijos, nuo 1960 m. geometrijos ir aukštosios matematikos katedra (ved. nuo 1944 m. prof. P. Katilius), bendrosios matematikos katedra (ved. nuo 1945 m. doc. G. Žilinskas). Ši katedra 1960 m. buvo pertvarkyta į dvi: skaičiavimo matematikos katedrą (ved.: 1960—1962 m. doc. G. Žilinskas, 1962—1967 m. doc. P. Golokvosčius, 1968—1973 m. doc. R. Uždavinys, nuo 1973 m. doc. V. Merkys) ir tikimybių teorijos ir skaičių teorijos katedrą (ved. prof. J. Kubilius). 1971 m. įkurta dar taikomosios matematikos katedra (ved. prof. A. J. Bikelis).

1963 m. fakultete buvo įkurta skaičiavimo laboratorija, kuri turėjo vieną elektroninę skaičiavimo mašiną (ESM) „Minsk-14". 1971 m. laboratorija perorganizuota į skaičiavimo centrą, kuriame jau buvo 2 „Minsk-22" ir viena „Minsk-32" tipo ESM. 1975 m. pradėta eksploatuoti ketvirtoji ESM („ES-1020"). 1964—1969 m. skaičiavimo laboratorijai vadovavo I. Uždavinys, 1969—1976 m. skaičiavimo centro moksliniu vadovu buvo doc. A. Nagelė, o nuo 1976 m.— doc. F. Mišeikis. Skaičiavimo centre susiformavo keturi skyriai: 1. Technikinis skyrius, kurį sudaro ESM ir perforavimo įrenginių aptarnavimo grupės bei skaičiavimo technikos laboratorija. Skyrius prižiūri skaičiavimo mašinas ir kitą aparatūrą, tobulina bei pritaiko nestandartinius išorinius įrenginius. Be to, skyriaus inžinieriai nagrinėja akustinių signalų klasifikavimo bei atpažinimo problemas, automatizuoja fizikinių procesų tyrimo darbus. 2. ESM eksploatacijos skyrius su priėmimo, kontrolės, išdavimo, informacijos perforavimo ir ESM eksploatavimo grupėmis. 3. Algoritmų ir programavimo skyrius, kurį sudaro inžinerinių-techninių uždavinių sprendimo bei automatizuotų valdymo sistemų (AVS) grupės ir automatizuotų informacinių sistemų (AIS) laboratorija. Skyriaus darbuotojai yra sukūrę ir įdiegę daug AVS posistemių respublikos gamyklose bei aukštosiose mokyklose. AIS laboratorija kuria šakinę AVS LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijai. 4. Programavimo automatizavimo skyrius su matematinės statistikos, operacinių sistemų ir matematinės įrangos grupėmis. Skyrius kuria bei tobulina skaičiavimo mašinų

[1] Dėstytojų mokslinės kvalifikacijos nurodomos pagal turėtą ar įgytą tose pareigose paskutinį mokslinį vardą ir laipsnį. Be to, apie mokslo pedagoginį personalą žr. skyrių „Pagrindinė katedrų sudėtis".

matematinę įrangą, ypač jos sisteminį programavimą ir programų paketus.

Skaičiavimo centro skyrių darbas yra susijęs su universiteto mokymo proceso organizavimu bei mokslinių darbų atlikimu. Kvalifikuoti skaičiavimo centro darbuotojai padeda toje srityje dirbantiems parinkti, pritaikyti ir naudotis matematiniais tyrimų metodais, realizuojamais ESM. Ypatingas dėmesys centre yra skiriamas tikimybinių, optimizavimo, diferencialinių lygčių ir skaitinių metodų taikymams bei įvairios prigimties procesų tyrimų automatizavimui.

1978 m. skaičiavimo centre dirbo 53 matematikai, 27 fizikai inžinieriai ir 37 techninio personalo nariai — iš viso 117 darbuotojų (iš jų 7 su moksliniais laipsniais).

Matematikos fakultetas vaidina pagrindinį vaidmenį rengiant matematikų kadrus respublikai. Fakulteto didėjimą pirmiausia nulėmė įvairių matematikos šakų fundamentalių mokslinių darbų plėtotė katedrose, tyrimo metodų kituose moksluose matematizavimas, gamybos organizavimo bei įvairių sistemų valdymo poreikiai (1966—1968 m. fakultetas išleido taip pat tris mechanikos specialybės laidas). Iškilus matematikos metodų taikymo ir efektyvaus ESM panaudojimo reikmėms, be matematikos specialybės, 1970 m. pradėta rengti taikomosios matematikos specialistus. Pastaruoju metu į pirmą kursą priimama: matematikos specialybės dieninį skyrių — 175, į neakivaizdinį — 25 ir į taikomosios matematikos dieninį skyrių — 100 studentų.

Matematikos specialybės studentai studijuoja tokias bendrąsias disciplinas: matematinę analizę, algebrą, analizinę geometriją, matematinę logiką, diferencialines bei matematinės fizikos lygtis, funkcionalinę analizę ir integralines lygtis, diferencialinę geometriją, topologiją, kompleksinio kintamojo funkcijų teoriją, tikimybių teoriją ir matematinę statistiką, skaičiavimo metodus, operacijų tyrimą, optimizavimo metodus, skaičiavimo mašinas ir programavimą, automatizuotas valdymo sistemas, teorinę mechaniką, fiziką, kai kuriuos gamtos mokslų skyrius ir kt.

Taikomosios matematikos specialybės studentai studijuoja matematinę analizę, algebrą ir analizinę geometriją, matematinę logiką ir diskrečiąją matematiką, diferencialines ir matematinės fizikos lygtis, tikimybių teoriją ir matematinę statistiką, optimizavimo metodus, operacijų tyrimą, skaičiavimo metodus, ESM ir programavimą, automatizuotas valdymo sistemas ir fiziką.

Be išvardytų bendrųjų disciplinų, abiejų specialybių studentams skaitomi specialieji kursai, formuojantys siauresnes specialistų kryptis. Matematikos specialybėje yra 6 specializacijos: algebra ir skaičių teorija, geometrija ir topologija, tikimybių teorija ir matematinė statistika,

diferencialinės lygtys ir jų taikymai, funkcijų teorija, skaičiavimo matematika.

Taikomosios matematikos specialybės planuose daugiau laiko ir dėmesio skiriama matematinių metodų taikymų studijavimui, skaičiavimo kompleksų matematinei įrangai bei sisteminiam programavimui. Šios specialybės studentai skirstosi į tris specializacijas: ESM matematinė įranga, AVS matematinė įranga, skaičiavimo technikos taikymas.

Visi studentai atlieka mokomąją praktiką fakulteto skaičiavimo centre, o gamybinę ir pedagoginę praktikas dažniausiai būsimose darbovietėse.

Dauguma jaunųjų specialistų nueina į respublikos aukštąsias mokyklas, Mokslų Akademijos ir žinybinius mokslinio tyrimo institutus, skaičiavimo centrus, konstravimo biurus bei laboratorijas, planavimo ir valdymo įstaigas, gamyklas, taikančias matematinius metodus gamybos organizavimui, tyrimui bei technologinių procesų valdymui. Dirba matematikos specialybės absolventai ir vidurinių mokyklų mokytojais bei specialiųjų vidurinių mokyklų dėstytojais.

FIZIKOS FAKULTETAS

Tuoj po karo fizikos katedros įėjo į besiformuojantį bendrą Fizikos ir matematikos fakultetą. 1965 m., reorganizuojant fakultetą, buvo sudarytas atskiras Fizikos fakultetas. Šio fakulteto dekanu 1965—1968 m. dirbo fiz.— mat. m. k. J. Slavėnas, nuo 1968 m.— doc. V. Kybartas. Iš pradžių susiorganizavo trys fizikos katedros. Tai teorinės fizikos katedra (ved.: 1944—1971 m. prof. A. Jucys, nuo 1971 m. prof. A. R. Bandzaitis), bendrosios fizikos, nuo 1962 m. bendrosios fizikos ir spektroskopijos katedra (ved.: 1944—1945 m. prof. A. Žvironas, 1945—1960 m. doc. H. Horodničius, 1960—1976 m. doc. H. Jonaitis, nuo 1976 m. fiz.—mat. m. k. L. Kimtys), eksperimentinės fizikos katedra (ved.: 1944—1960 m. prof. P. Brazdžiūnas). Pastaroji 1960 m. buvo pertvarkyta į dvi: radiofizikos (ved.: 1960—1970 m. prof. P. Brazdžiūnas, nuo 1970 m. doc. V. Kybartas) ir puslaidininkių fizikos katedras (ved.: 1960—1977 m. prof. J. Viščakas, nuo 1977 m. doc. V. J. Vaitkus). 1970 m. įkurta elektronikos, nuo 1974 m. kietojo kūno elektronikos katedra (ved.: 1970—1973 m. prof. P. Brazdžiūnas, 1973—1974 m. doc. B. Aleksiejūnas, nuo 1974 m. prof. E. Montrimas). Visą laiką veikia astronomijos, nuo 1973 m. astronomijos ir kvantinės elektronikos katedra (ved.: 1944—1952 m. ir 1956—1969 m. prof. P. Slavėnas, 1952—1956 m. doc. B. Voronkovas, 1970—1971 m. fiz.—mat. m. k. V. Norkūnas, 1972—1978 m. doc. A. Misiūkas-Misiūnas,

nuo 1978 m. doc. A. P. Piskarskas). Fakultete yra 5 bendrosios ir keliolika specialiųjų laboratorijų su šiuolaikine technika.

Fizikos fakultete veikia tiktai dieninis skyrius. Pastaruoju metu į fakultetą priimami 125 studentai. Būsimieji fizikai studijuoja šias specialiąsias disciplinas: matematinę analizę, diferencialines lygtis, analizinę geometriją ir aukštąją algebrą, vektorinę ir tenzorinę analizes, tikimybių teoriją, bendrąją fiziką, kurią sudaro mechanikos, molekulinės fizikos, elektros ir magnetizmo, atominės fizikos bei branduolio fizikos kursai, teorinę fiziką, kurią sudaro matematinės fizikos metodai, teorinė mechanika, elektrodinamika, kvantinė mechanika ir termodinamika bei statistinė fizika. Prie bendrųjų disciplinų priklauso radioelektronikos pagrindai ir astronomija.

Ankstesniais metais fizikai buvo rengiami dviejų profilių — pedagoginio ir gamybinio, o nuo 1974 m. visi fizikai rengiami pagal vienodą mokymo planą. Gavę matematikos ir fizikos bendruosius pagrindus, toliau jie gilinasi į įvairias fizikos sritis. Kiekviena katedra turi specializaciją, taigi, jų yra šešios: teorinė fizika, radiofizika, puslaidininkių fizika, kietojo kūno fizika, optika ir spektroskopija bei kvantinė elektronika. Fakultete rengiami ir astrofizikos specializacijos studentai, tačiau jų nedaug (3—5 studentai), jie specializuojasi pagal individualius planus.

Visos specializacijos yra šiuolaikinės, svarbios tiek mokslui, tiek ir praktikai. Šiandien pusė visų fizikų nagrinėja kietojo kūno (iš jų ir puslaidininkių) fizikos klausimus. Pagrindiniai tyrimo metodai susiję su radiofizika. Spektroskopiniai metodai, nors ir laikomi klasikiniais, tačiau mikroobjektus bei tolimus visatos kūnus ir šiandien tegalime tirti spektriniais metodais. Vis plačiau taikoma kvantinė elektronika. Fakultetas rengia ir lazerinės fizikos specialistus. Tai jauniausia ir labai perspektyvi specializacija.

Be teorinių disciplinų, fizikos specialybės studentai daug laiko praleidžia laboratorijose. Laboratorijų krūvis sudaro didesnę studijų, skirtų specialybės disciplinoms, dalį. Jau seniai fakulteto kursiniai ir diplominiai darbai yra mokslo tiriamojo pobūdžio.

Praktiką fizikai atlieka mokslinėse įstaigose, aukštosiose mokyklose, gamyklose, o kai kurie ir užsienyje — Prahos Karlo universitete (ČSSR), Liublino Kiuri-Sklodovskos universitete (LLR) bei Magdeburgo aukštojoje technikos mokykloje (VDR). Mūsų fakultete praktiką atlieka, be minėtų aukštųjų mokyklų studentų, dar ir Krokuvos bei Greifsvaldo universitetų studentai. Atliekama praktika ir mokyklose.

Trys fakulteto probleminės laboratorijos — puslaidininkių fizikos, molekulinės akustikos, atominės ir molekulinės spektroskopijos bei astronomijos observatorija — taip pat padeda rengti studentus fizikus. La-

boratorijose studentai atlieka gamybinę praktiką, kai kurie jų, vadovaujami laboratorijų darbuotojų, čia rengia kursinius, diplominius darbus.

Baigę fizikai dažniausiai dirba mokslo tiriamosiose įstaigose. Pastaraisiais metais į LTSR MA institutus nueina vidutiniškai 12—15% absolventų, į aukštąsias mokyklas — 15—20%, į tiriamąsias gamybines įstaigas — 30—40%, o pedagoginio darbo dirbti — 25—30%.

CHEMIJOS FAKULTETAS

Chemijos fakultetas susikūrė iš buvusio Matematikos—gamtos fakulteto chemijos skyriaus tik atnaujinus universiteto darbą po karo. Fakulteto dekanu 1945—1946 m. buvo doc. K. Daukšas, 1946—1950 m.— doc. V. Kaikaris, 1950—1954 m. nedidelis Chemijos fakultetas etatinio dekano neturėjo ir 1950—1952 m. buvo globojamas Fizikos ir matematikos fakulteto dekano, o 1952—1954 m.— Gamtos fakulteto dekano. 1954—1956 m. Chemijos fakulteto dekanu buvo doc. V. Paševič, 1956—1959 m.— doc. J. Kudaba, 1959—1961 m.— doc. L. Jasinskas, 1961—1964 m.— chem. m. k. L. Simanavičius, 1964—1977 m.— doc. E. Ramanauskas, nuo 1977 m.— doc. A. Levinskas.

Fakultete veikia 5 katedros. Tai neorganinės chemijos, nuo 1976 m. neorganinės ir analizinės chemijos katedra (ved. nuo 1944 m. prof. K. Daukšas), organinės chemijos katedra (ved.: 1944—1946 m. J. Acus-Acukas, 1946—1976 m. doc. L. Jasinskas, nuo 1976 m. prof. V. Daukšas), fizikinės chemijos katedra (ved.: 1944—1950 m. prof. J. Matulis, 1950—1956 m. doc. E. Griškun, nuo 1956 m. prof. V. Kaikaris). Neorganinės ir organinės chemijos technologijos, nuo 1949 m. technikinės chemijos katedra 1953—1956 m. buvo sujungta su organinės chemijos, 1956—1960 m.— su bendrosios chemijos katedra, nuo 1960 m. vėl kaip atskira cheminės technologijos, nuo 1971 m.) — polimerų chemijos katedra (ved.: 1944—1953 m. ir 1960—1967 m. doc. J. Kudaba, 1967—1978 m. doc. G. Bajoras, nuo 1978 m.— doc. L. Radžiūnas). Visą laiką veikia bendrosios chemijos katedra (ved.: 1945—1956 m. doc. V. Kaikaris, 1956—1960 m. doc. J. Kudaba, 1960—1970 m. doc. R. E. Pajėda, nuo 1970 m. doc. L. Naruškevičius). Prie katedrų veikia 12 laboratorijų.

Pokario metais buvęs nedidelis fakultetas vėliau smarkiai padidėjo. Veikia tik dieninis skyrius. Be visą laiką esančios chemijos specialybės, čia 1959—1967 m. dar buvo rengiami cheminės technologijos, 1961—1971 m.— biochemijos, 1965—1971 m.— pagrindinės organinės ir naftos chemijos sintezės technologijos specialybių kadrai. Nuo 1972 m. išleidžiami gamtinių junginių chemijos, stambiamolekulinių junginių chemijos specialistai. Pastaruoju metu į fakultetą priimama po 75 stu-

dentus. Chemikai studijuoja šias specialybės disciplinas: neorganinę, organinę analizinę, kvantinę, fizikinę, koloidų, polimerų chemijos, kristalo chemiją, medžiagų sandarą, aukštąją matematiką, fiziką, teorinę fiziką, skaičiavimo mašinas ir programavimą, cheminę technologiją ir technologinių procesų modeliavimą ir kt.

Chemijos specialybės studentai skirstomi į 3 specializacijas — analizinės chemijos, organinės chemijos, elektrochemijos.

Prie organinės chemijos katedros nuo 1960 m. veikia probleminės vaistų sintezės ir tyrimo laboratorijos chemikų grupė, kuriai visą laiką vadovauja V. Daukšas.

Praktiką studentai atlieka mokslinėse įstaigose — Mokslų Akademijos institutuose, konstravimo biuruose, stambiausiose ir naujausiose pramonės įmonėse — Kėdainių chemijos gamykloje, Jonavos azotinių trąšų gamykloje, Naujosios Akmenės cemento gamykloje ir daugelyje kitų.

Absolventai eina dirbti į mokslinio tyrimo institutus, aukštąsias mokyklas, konstravimo biurus ir įvairias respublikos gamyklas.

GAMTOS FAKULTETAS

Atskiras Gamtos fakultetas susikūrė tik po karo iš buvusio Matematikos—gamtos fakulteto biologijos, geologijos ir geografijos skyrių. Fakulteto dekanu 1944—1946 m. dirbo prof. J. Dagys, 1946—1963 m.— doc. V. Chomskis, 1963—1968 m.— doc. Č. Kudaba, 1968—1970 m.— prof. S. Jankauskas, nuo 1970 m.— doc. R. Tarvydas. Kuriantis fakultetui, veikė gana daug mažų katedrų, kurios vėliau buvo jungiamos, reorganizuojamos, taip pat buvo kuriamos ir naujos katedros.

Iš pradžių dirbo šešios biologinio profilio katedros. Be didesnių organizacinių pakitimų, visą laiką veikia augalų anatomijos ir fiziologijos, nuo 1972 m. augalų fiziologijos ir mikrobiologijos katedra (ved.: 1944—1948 ir 1953—1975 m. prof. J. Dagys, 1948—1953 m. ir nuo 1975 m.— prof. P. Bluzmanas). Iš pradžių buvusi nedidelė aukštesniųjų augalų sistematikos katedra (ved.: 1944—1948 m. prof. P. Snarskis, 1949—1952 m.— M. Ivanauskienė) ir žemesniųjų augalų sistematikos katedra (ved. prof. A. Minkevičius) 1952 m. buvo sujungtos į vieną — botanikos katedrą, kuri 1972 m. transformavosi į botanikos ir genetikos katedrą (ved.: 1952—1972 m. prof. A. Minkevičius, nuo 1972 m.— doc. V. P. Rančelis). Veikė trys nedidelės — bendrosios biologijos (ved. M. Valius), stuburinių zoologijos (ved. prof. T. Ivanauskas) ir bestuburių zoologijos (ved. prof. S. Jankauskas) — katedros. 1948 m. bendrosios biologijos katedra buvo prijungta prie stuburinių zoologijos katedros, o 1953 m. stuburinių zoologijos ir bestuburių zoologijos katedros su-

jungtos į vieną — zoologijos katedrą (ved.: 1953—1977 m. prof. S. Jankauskas, nuo 1977 m.— A. Mačionis). 1948 m. buvo įkurta darvinizmo ir genetikos katedra (ved. prof. P. Snarskis). Tačiau šią mažą katedrą 1963 m. teko panaikinti, o joje dirbusius asmenis bei dėstomus dalykus perkelti į kitas katedras. Vystantis naujoms mokslo šakoms — biochemijai ir biofizikai, Gamtos fakultete 1962 m. buvo įkurta biochemijos ir biofizikos katedra. 1963—1972 m. joje veikė ir genetikų grupė; katedra tuomet vadinosi biochemijos, biofizikos ir genetikos. Vėliau, minėtą grupę perkėlus į botanikos katedrą, grąžintas ankstesnis biochemijos ir biofizikos katedros pavadinimas (ved.: 1962—1968 m. doc. A. Malachovskis, 1969—1971 m.— biol. m. k. A. Glemža, nuo 1971 m.— doc. B. Juodka).

Gana ilgai veikė tokios geologinio profilio katedros: geologijos (ved. 1944—1963 m. prof. J. Dalinkevičius) ir mineralogijos (ved.: 1944—1960 m. prof. M. Kaveckis, 1960—1963 m.— doc. S. Žeiba). 1963 m. įsteigus hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos specialybę, mineralogijos katedra buvo reorganizuota į geologijos ir mineralogijos katedrą (ved.: 1963—1975 m. S. Žeiba, nuo 1975 m.— prof. J. Paškevičius), o geologijos katedra — į hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos katedrą (ved.: 1963—1968 m. doc. A. Kondratas, nuo 1968 m.— doc. R. Tarvydas).

Kuriantis fakultetui, buvo trys geografinio profilio katedros. Dvi iš jų nedidelės — fizinės geografijos (ved. prof. K. Bieliukas) ir kartografijos (ved. doc. V. Chomskis) katedros — 1952 m. buvo sujungtos į vieną fizinės geografijos ir kartografijos katedrą (ved.: 1952—1968 m. prof. V. Chomskis, nuo 1968 m.— prof. A. Basalykas). Trečioji — tai meteorologijos ir klimatologijos (nuo 1961 m. hidrologijos ir klimatologijos) katedra (ved.: 1944—1953 m. prof. K. Sleževičius, 1953—1960 m.— doc. B. Styra, 1960—1973 m.— doc. E. Červinskas, 1973—1978 m.— doc. A. Barisas, nuo 1978 m.— prof. Č. Kudaba).

Prie katedrų yra 20 mokymo laboratorijų.

Fakultetas visą laiką rengia biologus ir geografus. Iki septintojo dešimtmečio vidurio buvo rengiami bendro profilio geologai, nuo 1963 m.— hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos specialistai. 1967—1972 m. buvo išleistos 6 laidos biofizikų. Pastaruoju metu į Gamtos fakultetą priimama: į biologijos dieninį skyrių — 60, į neakivaizdinį skyrių — 50, į hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos dieninį skyrių — 30, į geografijos dieninį skyrių — 25 studentai.

Be bendrųjų dalykų, biologai studijuoja tokias specialiąsias disciplinas: aukštąją matematiką, matematinius metodus biologijoje, fiziką, biofiziką, neorganinę ir analitinę, organinę, fizikinę ir koloidų chemiją, biochemiją, botaniką, zoologiją, žmogaus anatomiją, žmogaus ir gyvulių

fiziologiją, augalų fiziologiją, individualaus vystymosi biologiją, genetiką, bendrąją citologiją ir histologijos pagrindus, ekologiją, darvinizmą ir evoliucijos istoriją, mikrobiologiją ir virusologiją ir kt. Biologai pramečiui skirstosi į tokias specializacijas: botanikos, genetikos, augalų fiziologijos, mikrobiologijos, zoologijos, hidrobiologijos-ichtiologijos, biofizikos.

Būsimieji specialistai praktiką atlieka Lietuvos TSR MA institutuose ir įvairiose gamybinėse organizacijose. Nemaža studentų praktikuojasi biologinių katedrų mokslinėse ekspedicijose, pačiose katedrose. Baigusieji dirba liaudies švietimo sistemoje ir įvairiose respublikos gamybinėse organizacijose, o kai kurie jų — mokslo tiriamąjį darbą LTSR MA ir ŽŪM institutuose.

Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos specialybės disciplinos — aukštoji matematika, matematinė statistika, skaičiavimo mašinos ir programavimas, fizika, bendroji, fizikinė ir koloidų chemija, bendroji, istorinė, struktūrinė, inžinerinė geologija, mineralogija, kristalografija, petrografija, litologija, geochemija, geomorfologija, TSRS geologija, paleontologija, topografija, kartografija ir aerofotonuotrauka, geotektonika, hidrogeologija, geologinės paieškos, geofiziniai paieškų metodai, naudingų iškasenų geologija, gruntotyra, gruntų mechanika, TSRS hidrogeologija ir kt.

Hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos specialybės studentai pirmąją mokomąją praktiką atlieka respublikoje, antrąją — Kryme. Atlikti pirmosios gamybinės geologinės praktikos studentai siunčiami į TSRS pagrindines geologines organizacijas. Priešdiplominė praktika būna Pabaltijo respublikose; čia daugiausia dirba ir baigusieji, nors kartais išvyksta jie ir į kitas šalies geologines organizacijas.

Geografai studijuoja: aukštąją matematiką su matematinės statistikos pagrindais, fiziką ir geofiziką, chemiją, astronomiją, bendrąją fizinę geografiją, geologiją, topografiją su geodezija, hidrologiją, TSRS ir užsienio šalių fizinę bei ekonominę geografiją, gyventojų geografiją, kartografiją, biogeografiją, geomorfologiją, meteorologiją ir klimatologiją, dirvotyrą ir dirvožemių geografiją, aerokosminių tyrimų metodus, lauko geografinių tyrimų metodiką, gamtinių išteklių panaudojimą bei gamtos apsaugą ir kt.

Geografijos specialybės studentai iki 1975 m. pramečiui skirstėsi į tokias specializacijas: geomorfologijos, kartografijos, sausumos hidrologijos, meteorologijos ir klimatologijos. Nuo 1976 m. vietoj geomorfologijos specializacijos įvesta landšaftotyros, o vietoj kartografijos — ekonominės geografijos specializacija.

Geografai praktiką atlieka universiteto organizuojamose ekspedicijose, MA Geografijos skyriaus ekspedicijose, ŽŪM Žemėtvarkos projekta-

vimo institute, hidrometeorologinės tarnybos įstaigose, universiteto kartografijos laboratorijoje ir kitur. Be to, organizuojamos gamybinės ekskursijos į Kaukazą ir į kitas žymesnes TSRS vietas.

Baigusieji išeina dirbti į respublikos liaudies švietimo sistemą, į Mokslų Akademijos institutus, ŽŪM Žemėtvarkos projektavimo institutą, hidrometeorologinės tarnybos įstaigas, dirvožemių tyrimų partiją ir kitas gamybines bei mokslo tiriamąsias organizacijas.

Fakultete yra du mokomieji muziejai: geologijos ir mineralogijos bei zoologijos. Geologijos ir mineralogijos muziejuje per pastaruosius dešimtmečius sukaupta kelios dešimtys tūkstančių įvairių kraštų uolienų, mineralų ir paleontologijos eksponatų. Muziejų kuriant ir turtinant, daug padėjo prof. M. Kaveckis, prof. J. Dalinkevičius, kiti fakulteto dėstytojai bei studentai. Zoologijos muziejus turi sukaupęs daug visų žemynų gyvūnijos eksponatų. Ypač turtingi evoliucijos, paukščių, vabzdžių, graužikų ir kiti skyriai. Dalis eksponatų įsigyta prof. T. Ivanausko dėka. Muziejai yra gera mokomojo darbo bazė; jie padeda populiarinti gamtos mokslus. Po karo ne tik atkurtas, bet ir labai padidėjęs Botanikos sodas dabar užima 7,5 ha, jame yra apie 3000 augalų rūšių ir veislių; tai pirmiausia prof. A. Minkevičiaus ir kitų fakulteto darbuotojų nuopelnas. Botanikos sodas aktyviai dalyvauja parodose, įvairiose dekoratyvinės gėlininkystės konferencijose. Kiekvienais metais jis išleidžia sėklų katalogą, palaiko plačius ryšius su kitais mūsų šalies ir užsienio botanikos sodais. Šiuo metu universitetas Kairėnuose, netoli Studentų miestelio, kuria naują stambų 150 ha botanikos sodą su eksperimentine mokymo baze.

MEDICINOS FAKULTETAS

Pokario metais, kai Kaune veikė tik Medicinos fakultetas, Vilniaus universiteto Medicinos fakultete buvo rengiami trijų specialybių medikai: gydomosios medicinos, stomatologijos ir farmacijos. Čia studijavo daugiau kaip tūkstantis studentų. Tačiau 1950 m. pabaigoje reorganizavus Kauno universitetą ir sukūrus Medicinos institutą, ten buvo koncentruojamos visos medicinos specialybės. Farmacininkų ir stomatologų rengimas Vilniuje buvo nutrauktas, palikus sostinėje tik pagrindinę specialybę — gydomąją mediciną. Studentų fakultete sumažėjo daugiau kaip per pusę. Vėliau, šeštojo dešimtmečio pabaigoje ir septintajame dešimtmetyje, fakultete vėl pradėta rengti ir kitų specialybių medikus. 1959 m. vakariniame skyriuje buvo atidaryta pediatrijos specialybė, kur vidurinio medicinos personalo darbuotojai galėjo studijuoti, neatsitraukdami nuo darbo. Tris kursus baigę vakariniame skyriuje, studentai buvo perkeliami į dieninį skyrių ir ten mokėsi jau nedirbdami. Nuo 1964 m.

vakarinis mokymas nebepraktikuojamas, ir pediatrai rengiami stacionare. 1962 m. dieniniame skyriuje atidaryta sanitarijos ir higienos specialybė.

Specialistų rengimo pakitimai ir laipsniškas smulkių katedrų praktikos atsisakymas nulėmė katedrų skaičiaus mažėjimą; pirmaisiais antraisiais pokario metais jų buvo daug (28). Labai mažos katedros buvo sujungiamos, stambinamos, kai kurios visiškai panaikinamos. Šeštajame dešimtmetyje katedrų sumažėjo iki 12. Vėliau, padaugėjus medikų specialybių ir atsiradus naujoms mokslų šakoms, kai kurios katedros vėl buvo skaldomos, reorganizuojamos, steigiamos naujos. 1977/78 m. m. fakultete buvo 16 katedrų.

Fakulteto dekanu 1944—1951 m. buvo prof. J. Kairiūkštis, 1951—1952 m.— doc. I. Bujakas, 1952—1956 m.— doc. V. Iljinas, 1965—1968 m.— doc. E. Nekrašas, 1956—1965 m. ir nuo 1968 m. prof. S. Pavilonis.

Fakultete iš pradžių veikė atskiros anatomijos (ved.: iki 1948 m. J. Markulis, nuo 1948 m.— S. Pavilonis) bei histologijos ir embriologijos (ved.: iki 1948 m. prof. P. B. Šivickis, nuo 1948 m.— prof. B. Abraitis) katedros. 1949 m. jos buvo sujungtos į vieną — anatomijos, histologijos ir embriologijos katedrą (ved. prof. S. Pavilonis).

Buvusios mažos patologinės anatomijos (ved. J. Rimšelis) ir teismo medicinos katedros (ved. iki 1946 m. S. Virkutis, nuo 1946 m.— S. Pavilonis) 1947 m. buvo sujungtos į vieną patologinės anatomijos katedrą (ved. J. Rimšelis). Taip pat veikė patologinės fiziologijos katedra (ved. doc. B. Penkauskas). 1951 m. patologinės anatomijos ir patologinės fiziologijos katedros buvo sujungtos į vieną patologinės fiziologijos ir patologinės anatomijos katedrą (ved. doc. B. Penkauskas). Buvusi taip pat atskira fiziologijos katedra (ved. prof. J. Šopauskas) 1953 m. buvo sujungta su patologinės fiziologijos ir patologinės anatomijos katedra ir pavadinta fiziologijos ir patologinės anatomijos katedra (ved.: 1953—1960 m. doc. B. Penkauskas, 1960—1961 m.— J. Jurša, 1961—1965 m.— J. V. Gutauskas, 1965—1967 m.— doc. S. Keblas). 1967 m. ši katedra reorganizuota į dvi: fiziologijos ir biochemijos katedrą (ved. prof. D. Mikalauskaitė) bei patologinės fiziologijos ir patologinės anatomijos katedrą (ved.: 1967—1977 m. doc. S. Keblas, nuo 1977 m.— prof. J. Markulis).

Kurį laiką veikusios mikrobiologijos (ved. prof. V. Girdzijauskas) ir biologinės chemijos (ved. nuo 1947 m. E. Gineitienė) katedros 1951 m. sujungtos į vieną mikrobiologijos ir biochemijos katedrą (ved. prof. V. Girdzijauskas). Farmakologijos katedra (ved.: 1944—1948 m. prof. J. Kairiūkštis, 1948—1952 m.— H. Polukordas), nustojus rengti farmakologus, 1952 m. buvo panaikinta, o farmakologijos kursas priskirtas

iš pradžių prie bendrosios chirurgijos ir topografinės anatomijos, o nuo 1956 m.— prie mikrobiologijos ir biochemijos katedros; 1964 m. ši katedra pavadinta farmakologijos ir mikrobiologijos katedra (ved.: iki 1963 m. prof. V. Girdzijauskas, nuo 1963 m.— prof. H. Polukordas).

Visą laiką veikia higienos katedra (ved.: 1945—1962 m. doc. I. Bujakas, nuo 1962 m.— prof. V. Kviklys), vidaus ligų propedeutikos katedra (ved.: 1944—1970 m. prof. M. Marcinkevičius, nuo 1970 m.— prof. M. Krikštopaitis), fakultetinės terapijos katedra (ved.: 1944—1957 m. prof. J. Kairiūkštis, 1957—1966 m.— doc. J. Misiūra, 1966—1977 m.— doc. E. Nekrašas, nuo 1977 m.— doc. V. Jonaitis), hospitalinės terapijos katedra (ved. nuo 1951 m. prof. L. Laucevičius).

Nedidelės bendrosios chirurgijos (ved. Pr. Norkūnas) ir operacinės chirurgijos bei topografinės anatomijos (ved. B. Zacharinas) katedros 1949 m. buvo sujungtos į vieną bendrosios chirurgijos ir topografinės anatomijos katedrą; nuo 1970 m. ji vadinasi bendrosios chirurgijos ir anesteziologijos katedra (ved.: 1949—1956 m. doc. Pr. Norkūnas, nuo 1956 m.— prof. A. Marcinkevičius). Veikia fakultetinės chirurgijos katedra (ved.: 1944—1972 m. doc. K. Katilius, nuo 1972 m.— prof. A. Sučila), hospitalinės chirurgijos katedra (ved.: 1945—1947 m. prof. S. Banaitis, 1948—1952 m.— prof. V. Korchovas, 1952—1956 m.— prof. V. Šlapoberskis, nuo 1956 m.— prof. Pr. Norkūnas), akušerijos ir ginekologijos katedra (ved.: 1944—1969 m. doc. V. Baronas, nuo 1969 m.— doc. P. Steponėnas), infekcinių ligų katedra (iki 1947 m. infekcinių ligų kursas; katedros ved. nuo 1947 m. prof. P. Čibiras).

Veikusioje nuo 1944 m. vaikų ligų katedroje (ved. P. Baublys) yra buvę gana didelių pakitimų. 1954 m. ji buvo įjungta į vidaus ligų propedeutikos katedrą, o 1956 m. vaikų ligų kursas perkeltas į infekcinių ligų katedrą. 1959 m., atidarius fakultete pediatrijos specialybę, vaikų ligų kursas sparčiai plėtėsi, ir 1966 m. iš jo vėl buvo įkurta vaikų ligų katedra (ved.: 1966—1973 m. prof. L. Steponaitienė, 1973—1977 m.— prof. P. Šimulis, nuo 1977 m.— doc. A. Raugalė). Panašų kelią nuėjo nervų ir psichinių ligų katedra. Atsikūrusi 1944 m. (ved.: 1944—1950 m. doc. N. Indrašius, 1950—1951 m.— doc. S. Šerševeras, nuo 1951 m.— S. Žiugždo) ji, kaip nedidelė katedra, 1953 m. buvo panaikinta. Nervų ir psichinių ligų kursas iš pradžių perkeltas į hospitalinės chirurgijos, o vėliau į fakultetinės terapijos katedrą. Išaugus krūviui ir kadrams, iš šio kurso 1967 m. vėl buvo sudaryta nervų ir psichinių ligų katedra (ved. prof. P. Visockas).

Pokario metais kurį laiką fakultete buvo dar keletas nedidelių katedrų, kurios, sumažėjus specialybių ir katedras stambinant, vėliau nustojo veikusios. Iš pradžių čia buvo terapinės stomatologijos (ved. A. Dambrauskaitė), ortodonto-protetinės stomatologijos (glob. S. Čepu-

lis), chirurginės stomatologijos (ved. S. Čepulis) katedros. 1947 m. šios trys katedros buvo sujungtos į vieną — terapinės ir chirurginės stomatologijos katedrą (ved. S. Čepulis). Taip pat veikė farmacinės chemijos katedra (ved. E. Kanopka). Tos abi katedros panaikintos 1950 m., nustojus Vilniaus universitete rengti stomatologus ir farmaceutus.

Mažos ausų, nosies, gerklės ligų (ved. P. Pakonaitis) ir akių ligų (ved. M. Horodničienė) katedros 1949 m. sujungiamos į vieną — ausų, nosies, gerklės ir akių ligų katedrą (ved. P. Pakonaitis). 1953 m. ir ši dar labai nedidelė katedra buvo prijungta prie fakultetinės chirurgijos katedros, kur susidarė ausų, nosies, gerklės ligų kursas (ved. P. Pakonaitis) ir akių ligų kursas (ved. M. Horodničienė).

Nuo fakulteto susikūrimo veikė odos ir venerinių ligų katedra (ved. A. Gulbinas). 1951 m. ši maža katedra buvo sujungta su vidaus ligų propedeutikos katedra.

Viena iš vėliausiai susikūrusių katedrų — 1968 m. suorganizuota rentgenologijos ir ftiziatrijos katedra (ved. nuo 1969 m. prof. K. Ambrozaitis). 1977 m. ši katedra perkelta į Gydytojų tobulinimosi fakultetą. Medicinos fakultetui nuo 1965 m. priklauso visų specialybių studentams dėstanti fizinio auklėjimo katedra, kuri veikia nuo pokario metų (ved.: 1952—1956 m. G. Babkinas, 1956—1961 m. — V. Ostrauskas, 1961—1965 m. — doc. V. Dzenis, 1965—1975 m. — biol. m. k. P. Urbonas, nuo 1975 m. — LTSR nusipelnęs kūno kultūros ir sporto veikėjas V. Bimba).

Pastaruoju metu į Medicinos fakulteto (yra tik dieninis skyrius) gydomosios medicinos specialybę priimama 50 studentų, į pediatrijos — 60, į higienos, sanitarijos ir epidemiologijos — 30. Medikai studijuoja labai daug specialybės dalykų: fiziką, chemiją, biologiją, anatomiją, fiziologiją, histologiją ir embriologiją, mikrobiologiją, farmakologiją, patologinę anatomiją, patologinę fiziologiją, higieną, rentgenologiją, vidaus ligų propedeutiką, fakultetinę ir hospitalinę terapiją, ftiziatriją, endokrinologiją, infekcines, odos ir venerines, nervų ir psichines ligas, bendrąją, operacinę fakultetinę, hospitalinę vaikų chirurgiją, vaikų ligas, ausų, nosies, gerklės, akių ligas, urologiją, traumatologiją, ir ortopediją, akušeriją ir ginekologiją, teismo mediciną ir kt. Pediatrijos specialybės studentai dar studijuoja: vaikų ligų propedeutiką fakultetinę pediatriją, hospitalinę pediatriją, vaikų infekcines ligas ir kt. Higienos, sanitarijos ir epidemiologijos specialybės studentams išplėstas higienos ir epidemiologijos dalykų ciklas — be bendrosios ir socialinės higienos, jie dar plačiai studijuoja mitybos, komunalinę, darbo, vaikų ir paauglių higieną, epidemiologiją ir kt. Mokomasi, visose tose specialybėse 6 metus. Studentai medikai aukštesniuosiuose kursuose dirba daugiausia ligoninėse, klinikose, laboratorijose. Fakulteto klinikinės katedros išsidėsčiusios

svarbiausiose Vilniaus miesto gydymo įstaigose, o stambiausią bazę sudaro miesto klinikinė ligoninė, kur įsikūrusios akušerijos ir ginekologijos, vaikų ligų, hospitalinės terapijos, hospitalinės chirurgijos ir bendrosios chirurgijos katedros. Respublikinėje Vilniaus „Raudonojo Kryžiaus" klinikinėje ligoninėje yra fakultetinės terapijos, fakultetinės chirurgijos, rentgenologijos ir ftiziatrijos katedros. Kitos klinikinės katedros yra išsiskirsčiusios po savo profilio gydymo įstaigas — Vilniaus I tarybinėje klinikinėje ligoninėje, Vilniaus III klinikinėje ligoninėje, Respublikinėje Vilniaus psichiatrinėje ligoninėje, Vilniaus odos ir veneros ligų dispanseryje, Vilniaus infekcinėje ligoninėje, Respublikiniame tuberkuliozės dispanseryje.

ISTORIJOS FAKULTETAS

Fakultetas susidarė 1968 m., padalijus Istorijos ir filologijos fakultetą į Istorijos ir Filologijos fakultetus. Bendras Istorijos ir filologijos fakultetas po karo išaugo iš buvusio prieš karą Humanitarinių mokslų fakulteto.

Studentų, pedagoginio personalo ir specialybių skaičiumi Istorijos ir filologijos fakultetas buvo didžiausias universitete. 1944 m. šio fakulteto dekanu trumpai dirbo prof. J. Vabalas-Gudaitis, 1945—1946 m.— e. prof. p. K. Korsakas, 1946 m.— e. doc. p. A. Gučas, 1946—1947 m.— V. Kostelnickis, 1947—1956 m.— doc. E. Meškauskas, 1956—1961 m.— doc. J. Palionis, 1961—1966 m.— doc. A. Bendžius, 1966—1968 m.— ped. m. k. K. Simaška.

Padalijus fakultetą, Filologijos fakultetui atiteko filologijos specialistų rengimas ir atitinkamos katedros, o Istorijos fakultetui — istorijos ir kitos specialybės (bibliotekininkystės, žurnalistikos, psichologijos) bei katedros. Istorijos fakulteto dekanu 1968—1970 m. buvo doc. K. Simaška, 1970—1976 m.— doc. K. Sinkevičius, nuo 1976 m.— doc. V. Lesčius.

Atnaujinant universiteto darbą, pradėjo veikti Lietuvos TSR istorijos katedra (ved.: 1944—1945 m. prof. I. Jonynas, 1945—1949 m.— prof. J. Žiugžda), kūrėsi TSRS tautų istorijos katedra (ved.: 1944—1945 m. B. Untulis, 1945—1946 ir 1947—1948 m.— prof. I. Jonynas, 1946—1947 m. doc. A. Malkovas). 1949 m. abi šios katedros buvo sujungtos į vieną — TSRS istorijos katedrą (ved.: 1949—1960 m. prof. J. Žiugžda, 1960—1967 ir nuo 1969 m.— prof. A. Bendžius, 1967—1969 m.— doc. A. Šidlauskas).

Po karo neilgai buvo mãžos meno istorijos (ved. doc. P. Galaunė), etnografijos (ved. prof. J. Baldžius) ir archeologijos (ved. 1945—1946 m. P. Kulikauskas) katedros. 1947 m. šios trys katedros buvo sujungtos į vieną — muzeologijos katedrą (ved. doc. P. Galaunė), o pastaroji

1949 m. pertvarkyta į archeologijos ir etnografijos katedrą (ved: 1949—1952 ir 1962—1966 m. doc. P. Kulikauskas, 1952—1962 — doc. R. Kulikauskienė).

1966 m. iš nedidelės archeologijos ir etnografijos katedros ir tų TSRS istorijos katedros dėstytojų, kurie skaitė Lietuvos TSR istorijos kursus, vėl buvo sudaryta Lietuvos TSR istorijos katedra (ved.: 1966—1969 m. prof. J. Žiugžda, 1970—1976 m.— doc. J. Dobrovolskas, nuo 1976 m.— doc. V. Lesčius).

Atsikūrė ir plėtėsi visuotinės istorijos katedra (ved.: 1944—1946 m. prof. L. Karsavinas, 1946—1961 m.— doc. B. Dundulis, 1961—1973 m.— doc. J. Galvydis, 1973—1975 ir nuo 1978 m.— doc. R. Žiugžda, 1976—1977 m.— ist. m. k. A. Bacys).

Daugelį metų istorikų priėmimo kontingentas dieniniame skyriuje buvo viena akademinė grupė ir tik kartais — dvi. Į pradėjusį veikti neakivaizdinį skyrių buvo priimama 25—50 studentų. Septintajame ir aštuntajame dešimtmečiuose priėmimo kontingentai stacionare padidėja. Dabar į dieninį skyrių priimama 60, į neakivaizdinį — 50 studentų. Studentams dėstomos tokios pagrindinės istorijos disciplinos: archeologijos pagrindai, etnografijos pagrindai, pirmykštės visuomenės istorija, senovės, vidurinių amžių, Europos ir Amerikos naujųjų ir naujausiųjų laikų, Azijos ir Afrikos šalių, pietų ir vakarų slavų istoriją; per tris kursus einama TSRS istorija, Lietuvos TSR istorija; studijuojama istoriografija, istorijos šaltinių mokslas, pagalbinės istorinės disciplinos. Iš pradžių daugmaž nuolat buvo TSRS istorijos, Lietuvos TSR istorijos ir visuotinės istorijos specializacijos, vėliau pradėta rengti dar ir archyvistus, ekskursijų vadovus; atnaujinta archeologų, įvesta TSKP istorijos specializacija. Taigi dieniniame skyriuje dabar yra septynios specializacijos, neakivaizdiniame — trys pirmosios.

Žemesniuose kursuose istorikai atlieka archeologinę ir etnografinę praktiką (arba vieną iš jų). Archeologinės praktikos studentai vyksta daugiausia į LTSR MA Istorijos instituto organizuojamas ekspedicijas kasinėti piliakalnių, kapinynų, pilių. Etnografinei praktikai organizuojamos ekspedicijos į įvairias respublikos vietas rinkti medžiagos apie gyventojų buitį, papročius, tradicijas, liaudies meną ir t. t. Vėliau atliekama darbo su mokiniais vasaros pionierių stovyklose praktika, archyvinė ir muziejinė praktika respublikos archyvuose ir muziejuose. Anksčiau istorikai archyvinės ir muziejinės praktikos vykdavo į Leningrado archyvus ir muziejus. Pastaruoju laiku dalis istorikų vasarą praktikos išvyksta į Krokuvos Jogailos universitetą (LLR). Paskutiniuose kursuose studentai atlieka pedagoginę praktiką.

Baigusieji istorijos specialybę vieni dirba mokytojais, kiti — muziejuose, archyvuose, mokslinėse ir kitose įstaigose, aukštosiose mokyklose.

Sparčiai vystantis respublikos kultūriniam gyvenimui, fakultete pradėta rengti visiškai naujų specialybių kadrus. 1949 m. buvo atidaryta žurnalistikos specialybė ir 1952 m. įsteigta žurnalistikos katedra (ved.: 1952—1960 m. J. Karosas, 1960—1975 m.— doc. S. Makauskas, nuo 1975 m.— doc. L. V. Žeimantas).

Prie žurnalistikos katedros yra poligrafijos laboratorija, mašinraščio, periodikos, radijo ir televizijos kabinetai, katedra leidžia mokomąjį laikraštį „Universiteto žurnalistas".

Į žurnalistikos specialybę priimama viena stacionaro grupė ir viena neakivaizdinio skyriaus. Būsimieji žurnalistai skiria daug dėmesio kalboms (lietuvių, rusų ir užsienio) ir studijuoja daugelį kitų filologinių dalykų: praktinę stilistiką, literatūrinį redagavimą, literatūros teoriją, savo šalies ir užsienio literatūros istoriją, literatūros kritiką. Čia einama žurnalistikos istorija, teorija ir praktika, ekonomikos pagrindai, liaudies ūkio planavimo moksliniai pagrindai, propagandos moksliniai pagrindai ir ideologinio darbo metodai, partinė ir tarybinė statyba, šiuolaikinės techninės žurnalistikos priemonės ir kt. Žurnalistai praktiką atlieka respublikos laikraščių ir žurnalų redakcijose, Televizijos ir radijo komitete, Eltoje, t. y. ten, kur absolventai skiriami dirbti.

1949 m. universitete pradėta rengti bibliotekininkystės ir bibliografijos specialistus — priimta grupė studentų į dieninį, 1953 m. pradėtas priėmimas ir į neakivaizdinį skyrių. Bibliotekininkų rengimas universitete — gana retas reiškinys. Dažniausiai jie rengiami kultūros institutuose. Todėl nelengva sudaryti tinkamą bibliotekininkų mokymo planą. Kuriantis visiškai naujai katedrai, teko ugdyti jos kadrus daugiausia iš baigiančių šią specialybę absolventų.

Bibliotekininkystės (nuo 1969 m. ji vadinosi bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos) katedra buvo įsteigta 1952 m. (ved.: 1952—1964 m. doc. L. Vladimirovas; 1964 m. jį išrinkus SNO bibliotekos Niujorke direktoriumi, katedros vedėju dirbo 1964—1967 m. doc. V. Žukas, 1967—1970 m.— doc. K. Sinkevičius; grįžęs iš Niujorko, 1970 m. doc. L. Vladimirovas vėl ėmė vadovauti katedrai). Padidėjus darbo apimčiai, 1973 m. ši katedra buvo padalyta į dvi: bibliotekininkystės katedrą (ved.: 1973—1976 ir nuo 1979 m. doc. K. Sinkevičius, 1977—1978 m.— doc. V. Urbonas) ir mokslinės informacijos katedrą (ved. doc. L. Vladimirovas).

Sparčiai plečiantis bibliotekų tinklui ir jų darbui, didėjo priėmimo kontingentai. Pastaruoju metu į bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybę Istorijos fakultete priimama 100 studentų į dieninį ir 50 — į neakivaizdinį skyrių. Čia studijuojamos tokios disciplinos: bibliotekininkystė, bendroji ir šakinė bibliografija, knygos ir bibliotekų istorija, įvadas į informatiką, informacinės paieškų sistemos, informacinio ir

bibliotekinio darbo techninės priemonės, aukštoji matematika su tiesinio programavimo pagrindais ir kt.

Bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės dieninio skyriaus studentai dalijasi į tokias specializacijas: a) darbui masinėse bibliotekose, b) darbui vaikų ir mokyklų bibliotekose, c) darbui techninėse bibliotekose, d) darbui mokslinėse bibliotekose (čia yra dar dvi kryptys — visuomeninės politinės ir žemės ūkio literatūros). Neakivaizdiniame skyriuje yra trys pirmosios specializacijos. Bibliotekininkai praktiką daugiausia atlieka įvairiose respublikos bibliotekose, kuriose baigę ir dirba: stambiausiose Vilniaus ir Kauno bibliotekose — Respublikinėje bibliotekoje, Respublikinėje mokslinėje-techninėje bibliotekoje, LTSR MA Centrinėje bibliotekoje, Respublikinėje mokyklų bibliotekoje, aukštųjų mokyklų bibliotekose, mokslinės-techninės informacijos tarnyboje, taip pat ir Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Kapsuko ir kitose bibliotekose. Kai kuriais metais bibliotekininkai praktikos vyko į stambiausias Leningrado ir Maskvos bibliotekas.

Atsikuriant fakultetui, iš pradžių buvo pedagogikos (ved. prof. J. Vabalas-Gudaitis) ir psichologijos (ved. A. Gučas) katedros, rengiančios pedagogikos ir psichologijos specialistus. Perkėlus šių specialistų rengimą į Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą, 1947 m. tos dvi mažos katedros buvo sujungtos į vieną pedagogikos ir psichologijos katedrą (ved.: 1947—1951 m. prof. J. Vabalas-Gudaitis, 1951—1956 m.— doc. K. Mitropolskis, 1956—1971 m.— doc. A. Gučas). Išaugusi katedra 1971 m. buvo padalyta į pedagogikos (ved. doc. K. Simaška) ir psichologijos katedras (ved.: 1971—1975 m. prof. A. Gučas, nuo 1976 m.— doc. J. Lapė).

Ilgą laiką pedagogikos ir psichologijos katedra dėstė tik kitų specialybių studentams, daugiausia būsimiesiems mokytojams. 1969 m. ji pradėjo rengti kartu ir psichologijos specialistus — priimama viena akademinė grupė. Šios specialybės studentams dėstoma biologijos ir genetikos pagrindai, antropologija, anatomija ir nervų sistemos evoliucija, žmogaus anatomija ir fiziologija, aukštosios nervinės veiklos fiziologija. Studentai studijuoja įvairias psichologijos mokslo šakas: bendrąją, eksperimentinę, pedagoginę, darbo, inžinerinę, socialinę psichologiją, psichologijos istoriją ir kt., susipažįsta su kibernetika, aukštąja matematika bei matematinių metodų taikymu psichologijoje.

Psichologai praktiką atlieka mokslinio tyrimo įstaigose, profesinio orientavimo kabinetuose, gamyklose, psichoneurologinėse ligoninėse, pedagoginėse mokyklose. Baigusieji eina dirbti į gamyklų darbo mokslinio organizavimo skyrius, konstruktorių biurus, mokslines įstaigas, profesinio orientavimo kabinetus, aukštąsias mokyklas ir kt.

Padalijus 1968 m. Istorijos ir filologijos fakultetą, pradėjo veikti Filologijos fakultetas. Jo dekanu 1968—1970 m. buvo prof. J. Kazlauskas, 1970—1973 m.— prof. J. Palionis, nuo 1973 m.— doc. J. Pikčilingis. Iš pradžių bendrame Istorijos ir filologijos, vėliau atskirame Filologijos fakultete ilgainiui susiformavo 13 katedrų. Atgaivinant universiteto veiklą, atsikūrė lietuvių kalbos katedra (ved.: 1944—1950 m. prof. J. Balčikonis, 1950—1951 m.— doc. J. Kruopas, 1951—1953 m.— K. Ulvydas, 1953—1959 m.—doc. J. Palionis, 1959—1968 m.—doc. J. Pikčilingis, 1968—1973 m.— prof. V. Mažiulis); labai išaugusi, ji 1973 m. buvo reorganizuota į dvi: liko lietuvių kalbos katedra (ved. prof. Z. Zinkevičius) ir įkurta baltų filologijos katedra (ved. prof. V. Mažiulis). Šių katedrų darbas nesiriboja vien lietuvių kalbos specialistų rengimu. Jų dėstytojai lietuvių kalbą dėsto ir daugelio kitų specialybių studentams, daug rūpinasi lietuvių kalbos kultūra universitete ir už jo ribų.

Lygiagrečiai veikia lietuvių literatūros katedra (ved.: 1944—1945 ir 1947—1948 m. prof. V. Mykolaitis-Putinas, 1945—1947 m.— e. prof. p. K. Korsakas, 1949—1951 m.— fil. m. k. M. Ročka, 1951—1953 ir 1954—1958 m.— fil. m. k. M. Lukšienė, 1953—1954 ir 1967—1970 m.— prof. J. Lebedys, 1958—1962 m.— prof. B. Pranskus-Žalionis, 1962—1965 m.— doc. J. Zinkus, 1965—1967 m.— doc. P. Česnulevičiūtė, nuo 1971 m.— doc. V. Areška). Jos dėstytojai literatūrines disciplinas skaito taip pat žurnalistikos, bibliotekininkystės ir bibliografijos, romanų-germanų filologijos bei rusų kalbos ir literatūros specialybių studentams.

Atkuriant ir plečiant universitetą, viena iš sudėtingų problemų buvo rusų kalbos ir literatūros specialistų rengimo organizavimas. Anksčiau Lietuvos aukštosios mokyklos tokių specialistų nerengė; Kauno universitete rengtas nedidelis skaičius slavistų didesnio vaidmens nesuvaidino. Todėl nei universitete, nei kitur respublikoje aukštos kvalifikacijos rusistų nebuvo.

Pirmaisiais atsikūrimo metais buvo organizuojama bendra rusų kalbos ir literatūros katedra (ved. e. prof. p. K. Korsakas). Kitais mokslo metais jau veikė rusų kalbos ir rusų literatūros katedros.

Rusų kalbos katedra (ved.: 1945—1946 m. J. Sokolovas, 1946—1948 ir 1958—1964 m. doc. V. Kostelnickis, 1948—1950 m.— V. Fedorovas, 1950—1953 m.— doc. G. Nefiodovas, 1953—1958 m.— doc. S. Potapovas, 1964—1970 m.— doc. M. Z. Zakarjan, 1970—1975 m.— doc. E. Galnaitytė, nuo 1975 m.— doc. L. Sudavičienė) greitai plėtėsi, nes rusų kalbos ir literatūros specialybės atidarymas ir didelis krūvis, mokant rusų kalbos visus universiteto studentus, reikalavo vis daugiau dėstytojų. Iš pradžių

čia buvo kviečiami daugiausia kitas šalies aukštąsias mokyklas baigusieji rusų kalbos specialistai, kurie padėjo universitetui rengti kvalifikuotus mokslo pedagoginius kadrus. Jau penktojo dešimtmečio pabaigoje katedroje dirbo per 20 dėstytojų, tačiau mokslines kvalifikacijas turinčių procentas čia ilgai buvo mažas.

Panašiai formavosi ir rusų literatūros katedra (ved.: 1945—1946 m. prof. B. Sruoga, 1947—1949 m.— prof. D. Abramovičius, 1949—1954 m.— doc. V. Kulešovas, 1954—1959 m.— doc. L. Matiušenko, 1959—1975 m.— doc. N. Mitropolskaja, nuo 1975 m.— doc. P. Ivinskis).

1944/45 m. m. buvo dar maža lyginamosios gramatikos katedra, kuriai vadovavo prof. J. Otrembskis. Tačiau pastarajam 1945 m. repatriavus į Lenkijos Liaudies Respubliką, katedra nustojo veikusi.

Studentų priėmimo kontingentai pastaruoju laiku į lietuvių kalbos ir literatūros dieninį skyrių — 100, į neakivaizdinį — 50, į rusų kalbos ir literatūros specialybės dieninį skyrių — 75, į neakivaizdinį — 50. Šių specialybių mokymo planai daug kur analogiški. Specialybės dalykai yra: kalbotyros įvadas, bendroji kalbotyra, literatūros mokslo įvadas, literatūros teorija, užsienio literatūros istorija, pagal studijuojamą specialybę — kalbos istorija, filologijos įvadas, praktinė stilistika, literatūros istorija, tarybinė literatūra, literatūros kritikos istorija, tautosaka, dialektologija; daug laiko skiriama dabartinei kalbai (leksikai, fonetikai, akcentologijai, morfologijai, sintaksei). Studentai pagal specializacijas skirstomi nuo antro kurso. Yra tokios specializacijos: lietuvių kalbos, lietuvių literatūros, rusų kalbos, rusų literatūros; jau keleri metai dalis lituanistų specializuojasi klasikinės filologijos, taip pat vertimo srityje. Filologai atlieka tautosakos ir dialektologijos rinkimo praktiką, darbo su pionieriais ir pedagoginę praktikas. Baigę eina dirbti į vidurines ir aukštąsias mokyklas, mokslo įstaigas, leidyklas, įvairias kultūros įstaigas, turizmo organizacijas, laikraščių bei žurnalų redakcijas.

Labai sparčiai daugėjo užsienio kalbų dėstytojų, nes plėtėsi ir romanų, ir germanų filologijos skyrius, daugėjo studentų visame universitete. 1944/45 m. m. veikė trys užsienio kalbų ir literatūrų katedros: anglų kalbos ir literatūros (l. e. ved. p. P. Zdankus), vokiečių kalbos ir literatūros (l. e. ved. p. V. Mačkus), prancūzų kalbos ir literatūros katedra (ved. L. Bobianskienė). 1945/46 m. m. jos buvo pertvarkytos į dvi: svetimų kalbų katedrą ir visuotinės literatūros katedrą. Viena svetimų kalbų katedra buvo iki šeštojo dešimtmečio pabaigos (ved.: 1945—1951 m. V. Baravykas, 1951—1953 m. E. Mirskytė, 1953—1955 m.— E. L. Pareigytė, 1955—1958 m.— fil. m. k. A. Laučka). Atskiroms užsienio kalbų katedroms organizuoti gana ilgai trūko dėstytojų su mokslinėmis kvalifikacijomis. Padėtis ėmė keistis tik nuo septintojo dešimtmečio. Turinčią keliasdešimt dėstytojų svetimų kalbų katedrą 1958 m. teko reorganizuoti —

ji buvo padalyta į dvi katedras: užsienio kalbų katedrą (jos vedėju pakviestas iš klasikinės filologijos katedros įvairias lingvistines disciplinas dėstęs doc. R. Mironas) bei romanų ir germanų filologijos katedrą (ved. fil. m. k. A. Laučka). 1962 m. šios dvi katedros buvo suskaidytos į tris: anglų kalbos katedrą (ved. fil. m. k. A. Laučka), vokiečių kalbos katedrą (ved.: 1962—1963 m. doc. V. Mažiulis, nuo 1963 m.— A. Masiliūnas) ir prancūzų kalbos katedrą (ved.: 1962—1970 m. doc. R. Mironas, nuo 1970 m.— doc. L. A. Skūpas). 1968 m. užsienio kalbų katedros vėl pertvarkomos: anglų kalbos katedra dalijama į anglų filologijos katedrą, rengiančią anglų kalbos ir literatūros specialistus (ved.: iki 1971 m. fil. m. k. A. Steponavičius, nuo 1971 m.— doc. L. Pažūsis) ir anglų kalbos katedrą, kurios darbuotojai dėsto kitų specialybių studentams (ved.: iki 1971 m. doc. A. Laučka, nuo 1971 m.— doc. A. Drazdauskas); vokiečių kalbos katedra tuo pačiu principu padalijama į vokiečių filologijos katedrą (ved.: iki 1971 m. A. Masiliūnas, nuo 1971 m.— doc. A. Tekorius) ir vokiečių kalbos katedrą (ved. iki 1978 m. doc. V. Balaišis, nuo 1978 m.— fil. m. k. J. Kilius). 1976 m. anglų kalbos katedra dar kartą reorganizuojama į dvi katedras: humanitarinių mokslų fakultetų anglų kalbos katedrą (ved. doc. A. Drazdauskas) bei gamtos ir tiksliųjų mokslų fakultetų anglų kalbos katedrą (ved. doc. L. Valeika). Taigi iš ilgai buvusios vienos svetimų kalbų katedros išaugo 6 katedros.

1945 m. suorganizuota visuotinės literatūros vėliau buvo pavadinta užsienio literatūros katedra (ved.: 1945—1946 m. prof. V. Mykolaitis-Putinas, 1946—1957 m.— doc. I. Neupokojeva, 1957—1970 m.— E. Kuosaitė, nuo 1970 m.— doc. A. G. Bartkus).

Parengti būsimuosius lingvistus padeda fakulteto audiovizualinis kalbų mokymo centras, techninių mokymo priemonių kabinetas ir eksperimentinės fonetikos laboratorija.

Pastaruoju metu į romanų ir germanų filologijos specialybių dieninį skyrių priimama 90 studentų (daugiau kaip pusė į anglų, kiti į vokiečių ir prancūzų kalbos ir literatūros specialybes) ir 25 į vakarinį skyrių. Kurį laiką užsienio kalbų specialistai buvo rengiami ir neakivaizdiniu būdu. Šių specialybių studentai studijuoja tokius specialybės dalykus: kalbotyros įvadą, romanų (germanų) filologijos įvadą, bendrąją kalbotyrą, studijuojamos kalbos istoriją, literatūros mokslo įvadą, rusų, tarybinę ir užsienio literatūros istorijas, literatūros kritikos istoriją; beveik pusė mokymosi laiko skiriama pagrindinei užsienio kalbai (praktiniam kursui, teorinei gramatikai, leksikologijai, stilistikai, fonetikai); studentai mokosi antrosios užsienio kalbos, gauna žinių iš studijuojamos kalbos šalies istorijos ir kultūros, susipažįsta su vertimų teorija bei praktika.

Šių specialybių studentai atlieka vertimų praktiką, darbo su pionieriais ir pedagoginę praktikas. Baigę dirba vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, leidyklose, mokslinėse bei kultūros įstaigose, turizmo organizacijose.

Visą laiką veikia klasikinės filologijos katedra (ved.: 1944—1945 m. M. Ročka, 1945—1960 m.— J. Dumčius, 1960—1976 m.— doc. L. Valkūnas, nuo 1976 m.— doc. R. Mironas). Katedros dėstytojai daugiausia dėsto kitų specialybių studentams, vienais kitais metais rengia ir klasikinės filologijos specialistus arba lituanistus, pagal individualų planą studijuojančius klasikinę filologiją. Katedra globoja lotynų kalbos mokymą respublikoje.

EKONOMIKOS FAKULTETAI

Įkurtas 1940 m. Ekonomikos fakultetas po karo energingai atnaujino darbą ir kaip vienas fakultetas veikė iki 1967 m. Fakulteto dekanu 1944—1945 ir 1946—1947 m. buvo prof. J. Bučas, 1945—1946 m.— doc. K. Lukša, 1947—1951 m.— doc. J. Dagys, 1951—1964 m.— doc. J. Pauliukonis, 1964—1967 m.— prof. M. Gregorauskas. Išaugęs fakultetas (ypač padidėjo vakarinis ir neakivaizdinis skyriai) 1967 m. buvo padalytas į du: liko Ekonomikos fakultetas, kuriame veikė tik dieninis skyrius, ir buvo sudarytas Vakarinis ekonomikos fakultetas, kuriame veikė vakarinis ir neakivaizdinis skyriai. Pirmojo dekanu tapo doc. L. Jasinskas, antrojo — ekon. m. k. J. Miškinis. Tačiau taip suskirstyti fakultetai 1969 m. buvo reorganizuoti į tris fakultetus: Pramonės ekonomikos fakultetą (jo dekanu 1969—1976 m. buvo doc. L. Jasinskas, nuo 1976 m.— doc. P. Kiuberis), Prekybos fakultetą (jo dekanu 1969—1971 m. dirbo doc. A. Jablonskis, nuo 1971 m.— doc. L. Butkevičius), Finansų ir apskaitos (nuo 1977 m. Ekonominės kibernetikos ir finansų) fakultetą (jo dekanu iki 1970 m. dirbo ekon. m. k. J. Miškinis, nuo 1970 m.— prof. A. Žilėnas).

Po karo Ekonomikos mokslų fakultete organizavosi gana daug mažų katedrų. Trumpai veikė liaudies ūkio planavimo katedra (ved. prof. J. Bučas), pramonės ekonomikos katedra (ved. iš pradžių prof. P. Šalčius, vėliau doc. D. Cesevičius), prekybos ekonomikos katedra (ved. doc. K. Lukša). Tos trys katedros 1946 m. buvo sujungtos į vieną — liaudies ūkio ekonomikos katedrą (ved.: 1946—1966 m. prof. J. Bučas, 1966—1968 m.— doc. L. Jasinskas). 1947 m. prie šios katedros buvo prijungta ir iki tol buvusi maža ekonominės geografijos katedra (ved. A. Kvedaras). Stambi liaudies ūkio ekonomikos katedra suvaidino svarbų vaidmenį, ugdydama kadrus ir kai kurioms kitoms katedroms. 1963 m. iš dalies jos dėstytojų buvo įkurta prekybos ekonomikos ka-

tedra (ved.: 1963—1969 m. prof. M. Gregorauskas, 1969—1974 m.— doc. A. Pajuodis, 1974—1978 m.— doc. L. Butkevičius, nuo 1978 m.— doc. B. Čereška), 1965 m.— pramonės ekonomikos katedra (ved.: 1965—1970 m.— doc. J. Pauliukonis, nuo 1971 m.— doc. P. Kiuberis); 1968 m. pati liaudies ūkio ekonomikos katedra suskilo į dvi — ekonominės istorijos ir geografijos (ved.: 1968—1976 m. doc. L. Jasinskas, nuo 1976 m.— doc. J. Kunčina) ir materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos katedrą (ved. doc. J. Stankevičius). Iš sparčiai besiplečiančios pramonės ekonomikos katedros dalies dėstytojų 1968 m. buvo organizuota darbo ekonomikos katedra (ved.: iki 1978 m. doc. K. Vyšniauskas, nuo 1978 m.— doc. R. Razauskas). Taip pat 1968 m. įkurta pramonės technologijos katedra (ved.: 1968—1970 m. doc. A. D. Bucevičiūtė, 1970—1976 m.— doc. A. Žebrauskas, nuo 1976 m.— doc. J. A. Staškevičius), 1970 m.— pramonės įmonių planavimo katedra (ved.: 1970—1975 m. doc. J. Pauliukonis, nuo 1975 m.— doc. J. Tamulevičius).

Visą laiką veikia prekių mokslo katedra (ved.: 1945—1952 m. J. Acus-Acukas, 1952—1961 m.— doc. P. Mačiulis, 1961—1978 m.— doc. J. Pričinauskas, nuo 1978 m.— techn. m. k. G. Beržinskas). Neilgai buvusios mažos statistikos (ved. J. Dagys), buhalterinės apskaitos (ved. iš pradžių E. Meškas, vėliau A. Daukša), finansų ir kredito (ved. iš pradžių T. Zaleskis, vėliau prof. Vl. Jurgutis) katedros 1946 m. buvo sujungtos į vieną statistikos, buhalterinės apskaitos, finansų ir kredito katedrą (ved.: 1946—1960 m. doc. J. Dagys, nuo 1960 m.— doc. A. Žilėnas). Išaugus darbo apimčiai ir kadrams, katedra 1963 m. padalijama į dvi — finansų ir kredito katedrą (ved. prof. A. Žilėnas) ir statistikos ir buhalterinės apskaitos katedrą (ved. doc. J. Dagys). Tačiau statistikos ir buhalterinės apskaitos katedra gyvavo neilgai, ji 1965 m. buvo pertvarkyta į dvi — buhalterinės apskaitos katedrą (ved.: 1965—1968 m. doc. A. Nevinskas, nuo 1968 m.— prof. J. Mackevičius) ir ekonominės kibernetikos ir statistikos katedrą (ved. doc. A. Vengrys). Paskutinioji 1969 m. dar suskilo į dvi — statistikos (ved.: 1969—1973 m.— doc. A. Merčaitis, nuo 1973 m.— doc. J. Laškovas) ir ekonominės kibernetikos katedrą (ved.: 1969—1971 m. doc. A. Vengrys, 1971—1972 m.— doc. L. Simanauskas, 1973—1978 m.— fiz.—mat. m. k. A. J. Morkeliūnas, nuo 1978 m.— prof. R. L. Rajeckas). 1972 m. iš dalies ekonominės kibernetikos katedros dėstytojų buvo įkurta dar ekonominės informacijos katedra (ved. doc. L. Simanauskas).

Pramoninio profilio katedros (pramonės ekonomikos, darbo ekonomikos, pramonės įmonių planavimo, pramonės technologijos, ekonominės istorijos ir geografijos) įėjo į susikūrusį Pramonės ekonomikos fakultetą. Priėmimo kontingentas į fakultetą pastaruoju metu padidėjo iki 100 studentų į dieninį, 75 — į vakarinį ir 75 — į neakivaizdinį sky-

rių. Fakultetas rengia pramonės planavimo ir darbo ekonomikos specialistus. Šių specialybių studentai studijuoja daugelį tų pačių specialiųjų disciplinų: ekonominę istoriją, ekonominės minties istoriją, ekonominę geografiją, aukštąją matematiką, statistiką, buhalterinę apskaitą, skaičiavimo mašinas ir programavimą, ekonominės informacijos mechanizuotą apdorojimą, matematinius metodus ir modelius planavime, mokslinius valdymo principus, automatizuoto valdymo sistemas, pramonės finansus, pramonės šakų technologiją, mokslinę darbo organizaciją ir kt.; be to, klauso dar savo specialybės specifinių dalykų.

Pramonės planavimo specialistai rengiami dirbti planavimo ir organizavimo darbą tiek įmonėse, tiek valdybose, respublikiniuose ir rajoniniuose planavimo organuose. Praktiką atlieka įmonėse, planavimo organuose.

Darbo ekonomikos specialistai rengiami darbo organizatoriais, normuotojais, taip pat funkcinių skyrių specialistais pramonės įmonėms ir organizacijoms.

Prekybos fakultete yra trys katedros: prekių mokslo, prekybos ekonomikos ir materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos. Priėmimo kontingentas į šį fakultetą šiuo metu yra 105 studentai į dieninį, 75 — į vakarinį ir 80 — į neakivaizdinį skyrių. Rengiami trijų specialybių darbuotojai: prekybos ekonomikos, prekių mokslo, materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos ir planavimo (nuo 1964 m.).

Fakultete (žiūrint, kokia specialybė) studijuojamos tokios pagrindinės specialiosios disciplinos: ekonominė istorija, ekonominė geografija, aukštoji matematika, statistika, skaičiavimo mašinos ir programavimas, ekonominės informacijos mechanizuotas apdorojimas, liaudies ūkio planavimas, valdymo pagrindai, prekybos ekonomika, prekybos organizavimas, ekonominiai-matematiniai metodai prekyboje, pramonės ir maisto prekių mokslas; būsimieji prekių žinovai išklauso įvairius chemijos mokslo kursus ir kt.

Prekybos ekonomistai, pramonės ir maisto prekių žinovai rengiami dirbti prekybos valdymo organuose, valstybinėse ir kooperatinėse prekybos organizacijose, vadovauti prekybos ir visuomeninio maitinimo įmonėms, organizuoti pramonės ir maisto prekių prekybai. Šių specialybių studentai praktiką atlieka respublikos prekybos planavimo ir organizavimo įstaigose, stambiausiose didmeninės ir mažmeninės prekybos organizacijose bei įmonėse.

Materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos ir planavimo specialistai rengiami pramonės aprūpinimo materialiniais ištekliais, planavimo ir organizavimo darbui. Praktiką atlieka Vyriausiojoje materialinio-techninio aprūpinimo valdyboje ir jai pavaldžiose įmonėse.

Ekonominės kibernetikos ir finansų fakultetui priklauso 5 katedros: finansų ir kredito, buhalterinės apskaitos, ekonominės kibernetikos, ekonominės informacijos, statistikos. Priėmimo kontingentas į šį fakultetą dabar labai didelis: į dieninį skyrių — 360 studentų, į vakarinį — 50, į neakivaizdinį — 125. Rengiami penkių specialybių kadrai: finansų ir kredito, buhalterinės apskaitos (nuo 1956 m.), statistikos (nuo 1966 m.), ekonominės kibernetikos (nuo 1966 m.), ekonominės informacijos mechanizuoto apdorojimo organizavimo (nuo 1967 m.). Finansų ir kredito specialybė dar skirstoma į 3 specializacijas — finansų, pramonės finansų, kredito.

Pagal specialybes fakulteto studentams dėstomos tokios svarbiausios disciplinos: ekonominė istorija, ekonominė geografija, aukštoji matematika, tikimybių teorija ir matematinė statistika, skaičiavimo mašinos ir programavimas, ekonominės informacijos mechanizuotas apdorojimas, matematiniai metodai planavime, matematiniai valdymo pagrindai, automatizuotos valdymo sistemos, įvairių liaudies ūkio šakų ekonomika, organizavimas ir planavimas, ūkinės veiklos analizė, bendrosios statistikos teorija, buhalterinės apskaitos teorija, įvairios finansinės ir statistikos disciplinos ir kt.

Baigusieji finansų ir kredito specialybę dirba finansų ir kredito sistemoje bei pramonėje. Studentai praktiką atlieka respublikos Finansų ministerijoje, miestų ir rajonų vykdomųjų komitetų finansų skyriuose, TSRS valstybinio banko Lietuvos respublikinėje kontoroje, valstybinio banko skyriuose, pramonės įmonėse. Kvalifikuotus buhalterius pramonei, statybai ir kitoms liaudies ūkio šakoms išleidžia buhalterinės apskaitos specialybė. Studentai praktikuojasi stambių pramonės įmonių, statybos ir prekybos organizacijų buhalterijose.

Kvalifikuoti statistikos specialistai rengiami statistikos įstaigoms. Būsimieji specialistai praktiką atlieka miestų ir rajonų valstybinės statistikos informacinėse skaičiavimo stotyse, Lietuvos TSR Centrinėje statistikos valdyboje bei Respublikiniame skaičiavimo centre. Studijuojantys ekonominę kibernetiką gauna ekonomisto matematiko specialybę. Jie praktiką atlieka ir vėliau dirba ministerijose, institutuose, trestuose, stambiose gamyklose, skaičiavimo centruose. Ekonominės informacijos mechanizuoto apdorojimo organizavimo specialistai įgyja inžinieriaus ekonomisto kvalifikaciją ir dirba ten, kur skaičiavimo technika naudojama liaudies ūkyje. Jų praktika organizuojama skaičiavimo centruose, mokslinio tyrimo, projektavimo ir kt. organizacijose, kuriose kuriamos ir eksploatuojamos automatizuotos valdymo sistemos, sprendžiami skaičiavimo technikos panaudojimo ekonomikoje klausimai.

Po karo energingai buvo atkurtas ir Teisės fakultetas. Jo dekanu 1944 m. buvo prof. K. Jablonskis, 1945—1946 m.— E. Medžys, 1946—1948 m.— Z. Balevičius, 1948—1959 m.— doc. K. Domaševičius, 1959—1961 m.— doc. J. Žeruolis, 1961—1967 m.— doc. S. Vansevičius, 1968 m.— doc. A. Žiurlys, 1969—1971 ir 1974—1977 m.— prof. P. Kūris, 1971—1974 m.— doc. V. Nekrašas, nuo 1977 m.— doc. I. Nekrošius.

Iš pradžių buvo organizuojamos 8 katedros, t. y. atkuriama daugelis prieš karą buvusiųjų. Bet, toliau pertvarkant darbą naujais principais, buvo pereita prie katedrų stambinimo. Pirmaisiais mokslo metais buvusios valstybės ir teisės teorijos bei valstybės ir teisės istorijos katedros buvo sujungtos į vieną valstybės ir teisės teorijos ir istorijos katedrą. Neilgai tebuvo ir tarptautinės teisės, administracinės teisės, kriminalistikos katedros. Per pirmuosius antruosius metus po karo Teisės fakultete nusistovėjo 4 katedros. Tai valstybės ir teisės teorijos ir istorijos katedra (ved.: 1944—1945 m. prof. A. Janulaitis, 1945—1946 m.— prof. K. Jablonskis, 1946—1947 m.— A. Paliukas, 1947—1949 m.— M. Jofė, 1949—1950 m.— F. Archipovas, 1950—1961 m.— doc. K. Domaševičius, nuo 1961 m.— prof. S. Vansevičius), valstybinės teisės katedra (ved.: 1944—1954 ir 1956—1958 m. doc. J. Bulavas, 1954—1956 m.— doc. D. Garbūnovas, 1959—1961 m.— doc. S. Vansevičius, 1961—1973 m.— doc. A. Bulota, nuo 1973 m.— doc. K. Lapinskas), civilinės teisės ir proceso katedra (ved.: 1944—1946 m. prof. K. Šalkauskis, 1946—1948 m.— Z. Balevičius, 1948—1976 m.— prof. J. Žeruolis, nuo 1976 m.— doc. P. V. Rasimavičius), baudžiamosios teisės ir proceso katedra (ved.: 1944—1948 m. prof. P. Pakarklis, 1948—1951 m.— A. Klimka, 1951—1961 m.— doc. J. Blieka, 1961—1971 m.— doc. P. Danisevičius, 1971—1977 m.— doc. M. Apanavičius). 1977 m. baudžiamosios teisės ir proceso katedra padalyta į dvi — baudžiamosios teisės katedrą (ved. doc. M. Apanavičius) ir kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedrą (ved. doc. E. Palskys). 1970 m. įkurta darbo teisės katedra (ved. doc. V. Nekrašas).

Pastaruoju metu Teisės fakultete priimama: 100 studentų į dieninį skyrių ir 125 į neakivaizdinį skyrių. Teisininkai studijuoja tokius pagrindinius specialybės dalykus: valstybės ir teisės teoriją, politinių teorijų istoriją, TSRS valstybės ir teisės istoriją, TSRS liaudies ūkio šakų ekonomiką, įvairias tarybinės teisės disciplinas — valstybinę, administracinę, finansinę, žemės ir gamtos apsaugos, kolūkinę, civilinę, baudžiamąją, darbo, socialinio aprūpinimo, šeimos teisę, teismą ir teisingumą TSRS, prokurorinę priežiūrą TSRS, tarybinį civilinį procesą, tarybinį baudžiamąjį procesą, kriminalistiką, kriminologiją, teisminę

mediciną, romėnų civilinės teisės pagrindus, užsienio šalių valstybės ir teisės istoriją, užsienio socialistinių šalių valstybinę teisę, kapitalistinių šalių ir išsivadavusių iš kolonijinės priklausomybės šalių valstybinę teisę, tarptautinę teisę ir kt.

Teisės specialybės studentai skirstomi į tris specializacijas — tardymo, ūkinės teisės, valstybinės teisės ir valstybinio valdymo.

Teorinis studentų mokymas siejamas su laboratoriniais darbais, su gyvenimo praktika. Prie kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros veikia kriminalistikos laboratorija, kurioje studentai mokosi tirti nusikaltimų pėdsakus, nusikaltimų padarymų būdus, nagrinėja nusikaltimų išaiškinimo metodus. Praktika atliekama teismuose, prokuratūroje, miestų ir rajonų vykdomuosiuose komitetuose bei kitose valstybinėse įstaigose. Baigusieji eina dirbti į teismo, prokuratūros, tardymo, liaudies ūkio juridinės tarnybos organus ir valstybinio valdymo įstaigas.

KAUNO VAKARINIS FAKULTETAS

Įsteigtas 1964 m. Kauno vakarinis fakultetas turi tikslą sudaryti palankias sąlygas kauniečiams studijuoti humanitarinius ir ekonomikos mokslus, nes, reorganizavus Kauno universitetą, neliko šio profilio specialybių. Fakulteto dekanu 1964—1968 m. dirbo fiz.—mat. m. k. J. Vaitkevičius, nuo 1969 m.— doc. V. Česnavičius.

Pirmąjį fakulteto kontingentą sudarė Šiaulių K. Preikšo pedagoginio instituto Kauno filialo pradinio mokymo metodikos ir pedagogikos specialybės du kursus baigę studentai, o kitų specialybių — priimtieji kauniečiai į pirmą kursą. Steigiant fakultetą, buvo manyta, kad jame studentai mokysis tik dvejus trejus metus ir, išklausę bendrąsias disciplinas, toliau studijuos neakivaizdiniu būdu Vilniaus universiteto Istorijos, Filologijos ir Ekonomikos fakultetuose. Todėl fakultetas iš pradžių buvo pavadintas Bendramoksliniu (iki 1968 m.). Vėliau buvo nuspręsta tęsti studijas vakarine forma iki galo, ir fakultetas pavadintas Vakariniu. Tik žurnalistikos specialybės studentai Kaune mokėsi trejus metus, o vėliau studijavo neakivaizdiniu būdu.

Fakultete yra šios specialybės: lietuvių kalba ir literatūra, rusų kalba ir literatūra, anglų kalba ir literatūra, bibliotekininkystė ir bibliografija, pramonės planavimas, darbo ekonomika, prekybos ekonomika, materialinio-techninio aprūpinimo ekonomika ir organizavimas, finansai ir kreditas, buhalterinė apskaita. 1964—1970 m. dar buvo pradinio mokymo metodikos ir pedagogikos, o 1966—1973 m.— žurnalistikos specialybė.

Iki 1966 m. rudens fakultete katedrų nebuvo. Dėstytojų metodiniam ir moksliniam darbui vadovavo dekanatas. 1966 m. buvo įsteigtos dvi pirmosios katedros: visuomeninių ekonominių mokslų (ved. V. Česnavičius) ir filologijos (ved. V. Žulys). 1968 m. jos buvo reorganizuotos į penkias katedras: marksizmo-leninizmo (ved.: 1968—1973 m. doc. Z. Rulis, 1973—1974 m.— filos. m. k. E. Gendrolis, nuo 1974 m.— doc. V. Bartuška), lietuvių kalbos ir literatūros (ved.: 1968—1972 m. doc. V. Labutis, 1972—1973 ir nuo 1977 m.— doc. J. Jasaitis, 1973—1977 m.— doc. A. Šoblinskas), rusų ir užsienio kalbų ir literatūros (ved. J. Vilutis), finansų ir apskaitos (ved.: iki 1978 m. doc. T. Zeleskis, nuo 1978 m.— doc. B. A. Midvikienė), ekonomikos (ved. V. Česnavičius). 1969 m. ekonomikos katedra reorganizuojama į dvi: politinės ekonomijos katedrą (ved. doc. V. Česnavičius) ir pramonės ekonomikos katedrą (ved.: 1969—1976 m. doc. H. Rešeliauskas, nuo 1976 m.— doc. P. Markevičius). 1972 m. įsteigiama bibliotekininkystės ir bibliografijos katedra (ved. doc. S. Dubauskas). 1974 m. rusų ir užsienio kalbų ir literatūros katedra reorganizuojama į dvi: rusų kalbos ir literatūros katedrą (ved.: 1974—1976 m. Ž. Lečickaja, nuo 1977 m. fil. m. k. B. Sinočkina) ir užsienio kalbų katedrą (ved. doc. J. Vilutis). 1978 m. įsteigta prekybos ekonomikos katedra (ved. doc. V. Vengrauskas).

1944—1949 m. Vilniuje veikė Miškų ūkio fakultetas. Jo dekanu buvo V. Vaitkus. Fakultete buvo miškininkystės katedra (ved. V. Vaitkus), miškų ūkio ekonomikos ir organizacijos katedra (ved. M. Jankauskas) ir miškų apsaugos katedra (ved. P. Garmus). 1949 m. fakultetas iš universiteto perkeltas į Lietuvos žemės ūkio akademiją.

GYDYTOJŲ TOBULINIMOSI FAKULTETAS

Fakultetas universitete buvo įsteigtas 1962 m. respublikos gydytojų kvalifikacijai kelti. Per metus organizuojama po 60—70 įvairių terapijos, chirurgijos, pediatrijos, akušerijos-ginekologijos, neurologijos, psichiatrijos, rentgenologijos, ftiziatrijos, stomatologijos ir kitų ciklų, kuriuose pasitobulina daugiau kaip 1000 gydytojų.

Fakulteto dekanu 1962—1965 m. buvo doc. E. Nekrašas, 1965—1966 m.— doc. J. Misiūra, 1967—1970 m.— prof. V. Kviklys, nuo 1970 m.— prof. P. Visockas. Metodiniam darbui vadovauja metodinė taryba, kurios pirmininkas yra dekanas.

Daugelį metų gydytojų tobulinimosi ciklus vedė ir čia dėstė daugiausia Medicinos fakulteto katedrų profesoriai ir dėstytojai. 1977 m. perkėlus kai kuriuos Medicinos fakulteto dėstytojus, katedros buvo įsteigtos pačiame gydytojų tobulinimosi fakultete: terapijos katedra

(ved. doc. A. Petrauskas), kardiologijos katedra (ved. prof. J. Rugienius), vaikų ligų katedra (ved. prof. P. Šimulis), stomatologijos katedra (ved. doc. A. Musneckienė); iš Medicinos fakulteto čia perkelta ir visa rentgenologijos ir ftiziatrijos katedra (ved. prof. K. Ambrozaitis).

STUDENTŲ KONTINGENTAI



sparčiai besiplečiantį Vilniaus universitetą kas metai stojo vis daugiau jaunimo. Tarybų valdžia suteikė galimybę aukštąjį mokslą eiti visiems darbo žmonėms. Tačiau proletarinių sluoksnių vaikams ta galimybe pasinaudoti pradžioje trukdė neturėjimas vidurinio mokslo, kurį įsigyti okupacijos metu buvo dar sunkiau, negu buržuazinėje Lietuvoje. Didelę dalį Vilniaus universiteto ir kitų respublikos aukštųjų mokyklų studentų pirmaisiais pokario metais sudarė jaunimas, kilęs iš pasiturinčių visuomenės sluoksnių. Todėl po karo, kaip ir 1940/41 m. m., tebebuvo aktualu siekti, kad kuo daugiau studentų būtų kilusių iš darbo žmonių. Čia turėjo padėti iš naujo steigiami Parengiamieji kursai, taip pat ir kuriamos suaugusiųjų, darbininkų ir kaimo jaunimo mokyklos bei klasinio principo laikymasis, komplektuojant priimamųjų į aukštąsias mokyklas kontingentus.

Vyriausybės nutarimu Parengiamieji kursai prie Vilniaus ir Kauno universitetų turėjo būti atidaryti jau 1944/45 m. m.[1] Tačiau Vilniaus universitete tais metais jų suorganizuoti nepavyko, nes trūko patalpų. Apskritai pirmaisiais pokario metais, kai proletarinis jaunimas ėjo į frontą ir aktyviai padėjo kovoti už Tarybų valdžios respublikoje įtvirtinimą, kursams organizuoti reikėjo nemaža partinių ir tarybinių organų pastangų. 1945 m. gegužės 25 d. šį klausimą svarstęs LKP CK Biuras nutarė: „Teikiant didelę politinę reikšmę aukštai kvalifikuotų specialistų kadrų respublikoje paruošimui ir iš darbininkų klasės kilusios inteligentijos išugdymui, pasiūlyti Švietimo liaudies komisariatui organizuoti pastoviai veikiančius paruošimo į aukštąsias mokyklas kursus prie Vilniaus universiteto 250 žmonių [...]"[2]. Jaunimo telkimu pirmiausia turėjo rūpintis vietiniai partiniai organai. Partijos apskričių ir miestų komitetai buvo įpareigoti kruopščiai parinkti kandidatus, visų pirma iš darbininkų ir darbo valstiečių. Biuras taip pat patvirtino Švietimo liaudies komisariato pateiktas priėmimo į kursus taisykles.

[1] LTSR vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys, 1944, Nr. 1.
[2] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 108, l. 309.

Kursantus priiminėjo Švietimo liaudies komisariatas (vėliau — ministerija) iš vietinių partinių ir tarybinių organų rekomenduotų kandidatų. Kaip kruopščiai buvo atrenkami kandidatai, rodo tai, jog iš daugiau kaip 300 stojančiųjų buvo atrinkta 170[3].

Visi klausytojai gavo tokias pat stipendijas, kaip ir studentai, dauguma buvo aprūpinami bendrabučiais. Mokslas kursuose buvo organizuojamas taip, kad per metus kursantas galėtų išeiti dviejų vidurinės mokyklos klasių kursą. Dėstoma buvo kaip ir vidurinėje mokykloje — pamokine forma.

Parengiamieji kursai pradėjo darbą 1945 m. spalio mėnesį. Jų direktorium buvo paskirtas prof. Z. Žemaitis. Pirmaisiais pokario metais kursai dirbo sunkiomis sąlygomis, talpindamiesi pradinės mokyklos patalpose, Švitrigailos (dabar V. Montvilos) gatvėje Nr. 7. Teko dirbti popietinėmis valandomis, trūko mokymo priemonių, elektros, kitų būtiniausių dalykų. Bet nulėmė nuoširdus universiteto dėstytojų (daugiausia jaunesniojo mokslo personalo) darbas ir kursantų atkaklumas. Jau 1946 m. pavasarį parengiamuosius kursus baigė 31 klausytojas, ir dauguma jų sėkmingai įstojo į universitetą ar kitas aukštąsias mokyklas[4]. 1946/47 m. m. pradžioje kursus lankė 173 klausytojai[5], užsiėmimai buvo perkelti į centrinius rūmus. 1946 m. gegužės mėn. prof. Z. Žemaičiui tapus universiteto rektoriumi, kursų direktoriaus pareigas 1946 m. birželio—spalio mėn. ėjo Fizikos ir matematikos fakulteto asistentas P. Žemaitis, o nuo lapkričio mėn. kursų direktoriumi buvo paskirtas to paties fakulteto asistentas (dabartinis universiteto rektorius) J. Kubilius. Vėliau, 1948 m. J. Kubiliui išvykus į aspirantūrą, kursams ėmė vadovauti mokytoja L. Liakienė. 1947/48 m. m. pradžioje mokėsi 259 kursantai[6]. Kursuose veikė politinio lavinimosi, literatūros, sporto ir meno saviveiklos būreliai.

Į kursus atėjo nemaža kovose užsigrūdinusio jaunimo. Pavyzdžiui, 1948/49 m. m. į juos buvo priimta 17 Didžiojo Tėvynės karo dalyvių, 21 apdovanotas TSRS ordinais ir medaliais; iš priimtųjų buvo 2 komunistai ir 33 komjaunuoliai[7]. Parengiamuosiuose kursuose susiformavo stipri komjaunimo organizacija, kuri ne tik rūpinosi gera kursantų drausme bei mokymusi, bet ir daug padėjo universiteto komjaunimo organizacijai rengti politinius renginius. Iš 1945 m. besimokančių kursuose 170 kursantų 31 buvo komjaunuolis (18,2% visų kursantų), o 1950 m. iš 103 kursantų 57 buvo komjaunuoliai (55,3%)[8].

Parengiamieji kursai prie universiteto veikė iki 1950 m. pavasario, brandos atestatus juose gavo 287 žmonės[9]. Kursai suvaidino tam tikrą vaidmenį, keičiant studentų socialinę sudėtį, prisidėjo prie tarybinės proletarinės inteligentijos ugdymo. Daugelis buvusių kursantų sėkmin-

gai studijavo aukštosiose mokyklose, tapo kvalifikuotais specialistais, žinomais veikėjais. Tai — dirbęs LKP CK skyriaus vedėju, vėliau Ministrų Tarybos patarėjas P. Mišutis, LTSR Mokslų Akademijos akademikas V. Statulevičius, Partijos istorijos instituto prie LKP CK direktoriaus pavaduotoja ist. m. k. E. Stimburytė (Treinienė), universiteto lietuvių literatūros katedros vedėjas doc. V. Areška, Gamtos fakulteto docentas V. Ščemeliovas ir kt. Padaugėjus vidurinių mokyklų, kurias buvo galima baigti nepasitraukiant iš gamybos, taip pat vidurinėms mokykloms išleidžiant vis daugiau abiturientų, kilusių iš darbo žmonių, kursai tapo nebereikalingi.

Labai svarbu buvo tinkamai komplektuoti visą priimamųjų studentų kontingentą, nes tai žymiu mastu lėmė ne tik studentijos veidą, bet ir būsimųjų specialistų politinę bei dalykinę kvalifikaciją. Proletarinė valstybė, rengdama socializmo kūrėjų kadrus, negalėjo leisti aukštosioms mokykloms stichiškai komplektuotis. Tai buvo nepriimtina tiek planingo kadrų rengimo, tiek ir studentijos socialinės sudėties atžvilgiu. Tarybų valdžia suinteresuota, kad į aukštąsias mokyklas patektų visų pirma iš proletarinių sluoksnių kilę asmenys, darbo žmonių vaikai, kad studentija būtų apsaugota nuo priešiškų elementų ir kartu nuo klasinių priešų poveikio, kuris, įvedus proletariato diktatūrą, dar ilgai neišnyksta. „Išnaudotojų, dvarininkų ir kapitalistų, klasė,— nurodė V. Leninas 1919 m.,— neišnyko ir negali iš karto išnykti esant proletariato diktatūrai. Išnaudotojai sumušti, bet nesunaikinti. [...] Jų pasipriešinimo energija išaugo, kaip tik dėl jų pralaimėjimo šimtus ir tūkstančius kartų"[10].

Klasių kova, kaip dėsningas reiškinys, Tarybų Lietuvoje pokario metais dar paaštrėjo dėl hitlerinės okupacijos padarinių. Priešiškos proletariato diktatūrai jėgos — sudaužytų dvarininkų ir kapitalistų klasių likučiai ir apribota, bet nelikviduota kaip klasė buožija — su atsitraukiančių okupantų pagalba suorganizavo ginkluotą pogrindį ir stengėsi kliudyti Tarybų valdžios įtvirtinimui, kenkti tarybinių įstaigų ir mokyklų darbui. Tai sudarė specifines sąlygas, kurios nulėmė ir atitinkamas priemones, nes, kaip mokė V. Leninas, proletariatas, siekdamas klasių panaikinimo, „turi tęsti savo klasinę kovą, panaudodamas valstybinės valdžios aparatą ir taikydamas įvairius kovos, įtakos, poveikio metodus

[3] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 8, l. 64.
[4] Ten pat, l. 65.
[5] Ten pat.
[6] Ten pat, b. 14, l. 79.
[7] Ten pat, b. 24, l. 27—28.
[8] *Žostautaitė P.* Min. str., p. 194—195.
[9] Ten pat, p. 195.
[10] *Leninas V. I.* Raštai. V., 1954, t. 30, p. 94—95.

nuverstos buržuazijos atžvilgiu ir svyruojančios smulkiosios buržuazijos atžvilgiu"[11].

Todėl LKP CK ir Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Taryba, daug dėmesio skirdami studentų priėmimui į aukštąsias mokyklas, 1945 m. liepos 6 d. nutarimu iškėlė uždavinį atitinkamiems liaudies komisariatams ir įstaigoms, LKP miestų ir apskričių komitetams, vietiniams valdžios organams imtis priemonių, kad į aukštąsias mokyklas būtų priimta kur kas daugiau darbininkų, buvusių kumečių, darbo valstiečių, ypač Tėvynės karo dalyvių, nepraleidžiant priešiškų elementų bei buržuazinių nacionalistų pagalbininkų[12].

Buvo pasiūlyta partijos apskričių, miestų komitetams, LLKJS CK ir liaudies švietimo organams plačiai išvystyti propagandą per spaudą, radiją, taip pat per pranešimus, paskaitas ir pasikalbėjimus su gyventojais, kad būtų patraukta kuo daugiau darbininkų ir valstiečių jaunimo į aukštąjį mokslą.

Studentų priėmimo į universitetą reikalams tvarkyti sudaroma priėmimo (tuomet ją vadindavo mandatine) komisija iš rektoriaus, prorektoriaus mokymo reikalams, fakultetų dekanų ir visuomeninių organizacijų atstovų. Pagrindinis tos komisijos uždavinys — parinkti tinkamus kandidatus kvalifikuotiems socialistinės statybos kadrams.

Reikia pasakyti, kad klasiniu atžvilgiu svetimo elemento veržimasis į aukštąsias mokyklas tuometinėmis sąlygomis buvo nemažas. Kai kurie asmenys stengėsi patekti į aukštąsias mokyklas, nuslėpdami savo socialinę kilmę ir ryšius su buržuaziniais nacionalistais. Šios komisijos kruopštaus darbo dėka jau pirmaisiais pokario metais į universitetą buvo priimami daugiausia darbo žmonių vaikai.

VVU studentų socialinė sudėtis 1945/46 m. m. pabaigoje buvo tokia: darbininkų — 15,4%, valstiečių, turinčių iki 5 ha žemės — 16,8%, 5—10 ha — 22,6%, 10—20 ha — 18,1%, daugiau kaip 20 ha — 5,8%, tarnautojų — 14,1%, kitų — 7,2%[13]. Studentų tarpe tuomet buvo 15 komunistų, 63 komjaunuoliai, 34 Tėvynės karo dalyviai[14]. Jie sudarė politinį-idėjinį viso studentijos kolektyvo branduolį.

Tačiau, kaip matom, studentų, kilusių iš proletarinių sluoksnių, procentas dar buvo nedidelis. Darbininkai ir mažažemiai valstiečiai (iki 5 ha) sudarė 32%, kiti buvo vidutinių bei pasiturinčiųjų valstiečių ir tarnautojų (suprantama, tuomet dar daugiausia ne iš darbo žmonių kilusių) vaikai.

1946 m. birželio 28 d. Lietuvos KP CK Biuras, svarstęs priėmimą į aukštąsias ir specialiąsias vidurines mokyklas, pažymėjo, kad 1945/46 m. m. priėmimo metu dar buvo daug trūkumų, mandatinės komisijos nepakankamai atidžiai atrinko kandidatus, o vietos valdžios organai ne visuomet kreipė reikiamą dėmesį į išduodamas charakteristikas[15].

Pokario metais nelengva buvo parinkti studentus ne tik socialiniu-politiniu atžvilgiu, bet ir pagal specialybes. Abiturientai daugiausia stojo į medicinos ir technikos specialybes, mažiau — į fizikos ir matematikos, chemijos, gamtos, ekonomikos, teisės fakultetus.

Aiškinamasis darbas norinčiųjų stoti į aukštąsias mokyklas tarpe yra visuomet svarbus, o tuomet, kai dar buvo išleidžiama palyginti nedaug abiturientų, supažindinti su universiteto specialybėmis, mokymosi sąlygomis buvo itin aktualu. Stojimo į aukštąsias mokyklas propagavimui buvo panaudojama spauda, stojantiesiems skirti plakatai. Mokslo metų pabaigoje nemaža universiteto dėstytojų išvykdavo į mokyklas aiškinti abiturientams įvairių specialybių specifiką ir perspektyvas, telkti universitetui kontingentus. Vilniaus mokyklų abiturientams pačiame universitete buvo organizuojami susirinkimai, supažindinama su mokymo kabinetais, laboratorijomis, eksperimentais jose, padedama pasirengti brandos egzaminams. Pranešimai, pasikalbėjimai apie įvairias mokslo šakas būdavo organizuojami ir priimant iš stojančiųjų pareiškimus.

Toks darbas padėjo gerinti studentų komplektavimą. Pavyzdžiui, jau 1947 m. priėmimo kontingentai į visus fakultetus buvo sukomplektuoti pagal planą. Į I kursą buvo priimta 827 studentai, į vyresniuosius kursus — 78. Visų priimtųjų socialinė sudėtis atrodė taip: darbininkų — 18%, buvusių kumečių — 3,9%, valstiečių iki 5 ha — 9,5%, 5—10 ha — 16,4%, 10—20 ha — 17,6%, daugiau kaip 20 ha — 4,7%, tarnautojų — 25,2%, amatininkų — 2,6%, kitų — 2,1%. Iš jų buvo 17 komunistų ir 143 komjaunuoliai[16].

Kiekvienais metais priimtųjų į universitetą socialinė sudėtis vis gerėjo. 1948 m. buvo priimta 667 studentai (planas 675), iš kurių 75% darbininkų, mažažemių valstiečių ir darbo inteligentijos vaikai; iš jų 10 komunistų, 98 komjaunuoliai[17]. 1949 m. priimta 578 studentai; darbininkų — 23,2%, kolūkiečių — 15,7%, individualių valstiečių — 26,8%, tarnautojų — 33,6%, amatininkų — 0,7%[18]. 1950 m. priimta 565 studentai, iš jų 27,6% darbininkų, 38,6% kolūkiečių, 9,6% individualių valstiečių, 24,2% tarnautojų vaikų[19]. Priėmimo kontingento pakitimui turėjo įtakos tai, kad, atvėrus į Parengiamuosius kursus ir vidurines mokyklas duris

[11] Ten pat, p. 96.
[12] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 115, l. 210.
[13] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 8, l. 32.
[14] Ten pat.
[15] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 228, l. 10.
[16] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 14, l. 38.
[17] Ten pat, b. 24, l. 26—27.
[18] PA, f. 7017, ap. 1, b. 24, l. 138—139.
[19] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 72, l. 23.

darbininkų ir mažažemių valstiečių vaikams, jų daugėjo ir aukštosiose mokyklose. Tačiau daugiausia studentijos socialinę sudėtį paveikė socializmo pergalė respublikoje, socialistinės visuomenės vystymasis ir su tuo susiję gyventojų socialinės struktūros pakitimai. Nacionalinę studentijos sudėtį lemia respublikos gyventojų sudėtis. Dieninio skyriaus studentų sudėtį atspindi 2 lentelė. Iš jos matyti, kad, vykstant socialistiniams pertvarkymams respublikoje, iš esmės pakito ir studentų socialinė sudėtis. Universitete, kaip ir kitose aukštosiose mokyklose, ėmė mokytis darbo žmonių — darbininkų, kolūkiečių ir tarybinių tarnautojų — vaikai, ir tai

2 lentelė

Dieninio skyriaus studentų sudėtis***

Mokslo metai	Moterų %	Socialinė sudėtis %					Nacionalinė sudėtis %						
		darbininkų	indiv. valst.	kolūkiečių	tarnautojų	kitų	lietuvių	rusų	žydų	lenkų	baltarusių	ukrainiečių	kitų
1945/46	...	15,4	63,3*	–	14,1	7,2	86,4	4,9	6,5	1,6	0,4	–	0,2
1946/47	63,3	17,6	59,1**	–	15,3	8,0	83,8	6,0	7,8	1,3	0,8	–	0,3
1951/52	57,2	25,3	–	37,0	34,7	3,0	74,6	11,0	6,8	3,7	2,1	1,4	0,4
1956/57	59,1	26,2	–	33,5	40,3	–	76,4	11,5	5,9	3,0	1,9	1,1	0,2
1960/61	56,4	29,4	–	35,0	35,6	–	90,8	4,7	2,6	0,9	0,3	0,5	0,2
1965/66	76,2	33,7	–	31,7	34,6	–	85,8	5,9	4,8	1,9	0,5	0,5	0,6
1970/71	64,2	32,8	–	22,5	44,7	–	83,2	8,1	4,8	2,2	0,7	0,7	0,3
1978/79	67,1	35,4	–	14,0	50,6	–	85,9	7,0	1,2	3,6	0,9	0,7	0,7

* 1945/46 m. m. individualūs valstiečiai skirstėsi: iki 5 ha – 16,8%, 5–10 ha – 22,6%, 10–20 ha – 18,1%, daugiau kaip 20 ha – 5,8%.

** 1946/47 m. m. individualūs valstiečiai skirstėsi: iki 5 ha – 18,0%, 5–10 ha – 21,5%, 10–20 ha – 15,0%, daugiau kaip 20 ha – 4,6%.

*** Lentelė sudaryta, remiantis: VUA, f. R-856, ap. 2, b. 8, l. 32, 34; b. 95, l. 20; b. 97, l. 24; b. 249, l. 22; b. 251, l. 14; b. 368, l. 27; b. 527, l. 12; 1970/71 ir 1978/79 m. m. ataskaitos forma Nr. 3 nk.

buvo svarbus socializmo kūrimo laimėjimas. Socializmo sąlygomis vykstą kai kurie pakitimai jau nebėra esminiai ir priklauso nuo natūralių procesų. Daugiausia čia veikia tai, kad, didėjant darbininkų ir tarnautojų lyginamajam svoriui respublikoje, didėja jų procentas ir studentijoje, o kolūkiečių mažėjant (1960 m. kolūkiečiai sudarė 40,6% visų liaudies ūkyje dirbančių gyventojų, 1970 m.— 20,4%)[20]— mažėja jų procentas studentų tarpe.

Pagal nacionalinę sudėtį, kaip rodo lentelė, daugumą sudaro pagrindiniai respublikos gyventojai lietuviai. Kartu čia mokosi rusų, lenkų, žydų ir kitų tautybių studentų. Jie sudaro darnų kolektyvą, jungiamą vieningų komunizmo kūrimo idealų, jiems svetima bet kokia nacionalinė nesantaika.

Universitete studijuoja daug moterų jaunimo. Studenčių yra daugiau kaip 60%. Tai prašoka visų respublikos aukštųjų mokyklų vidurkį, kuris yra apie 53—54%; šitokį procentą daugiausia lemia universiteto specialybių profiliai — ypač daug moterų humanitarinėse specialybėse.

Tarybinės santvarkos sąlygomis, kai planingai vystoma socialistinė ekonomika bei kultūra, planingai nustatomi ir specialistų rengimo kontingentai, kurie atrenkami konkurso keliu. Stojantys į universitetą paprastai laiko 4 egzaminus iš vidurinės mokyklos kurso. Vienas iš jų yra rašomasis tos kalbos ir literatūros, kuria vyksta dėstymas, o kiti nustatomi pagal specialybės profilį. Pokario metais, kai dar buvo maža abiturientų, o priėmimo kontingentai didėjo, į daugelį specialybių konkurso beveik nebūdavo. Daugėjant abiturientų, nuo šeštojo dešimtmečio pradžios pradeda didėti ir stojančiųjų konkursai.

Iki šeštojo dešimtmečio vidurio konkursas vyko sumuojant visų stojamųjų egzaminų pažymius. Baigusieji vidurines mokyklas su medaliu ir specialiąsias vidurines su pagyrimu ir nukreipti į aukštąją mokyklą buvo priimami be egzaminų. Imant labiau akcentuoti mokyklos ryšį su gamyba, pradedamos teikti lengvatos stojantiems su gamybiniu stažu. 1955 m., esant lygiai stojamųjų egzaminų balų sumai, pirmenybė teikta turintiems 2 metų darbo stažą ir demobilizuotiems iš Tarybinės armijos bei Karinio jūrų laivyno, o nuo 1956 m. jie, negavę dvejetų, pradėti priimti be konkurso. Kiek vėliau priėmimo taisyklėse nustatoma, kad į žurnalistikos ir teisės specialybes priimami tik su 2 metų darbo stažu. Medicinos fakulteto priėmimo kontingentus numatoma komplektuoti pirmiausia iš jaunimo, turinčio jaunesniojo medicinos personalo darbo gydymo ir profilaktikos įstaigose stažą. Nuo 1958 m. nustota teikti lengvatas baigusiems vidurines mokyklas su medaliu ir specialiąsias vidurines su pagyrimu — jie taip pat turėjo laikyti visus stojamuosius egzami-

[20] Экономика и культура Литовской ССР. Вильнюс, 1972, с. 348.

nus[21]. Nuo 1959 m., skaičiuojant balus, gautus per stojamuosius egzaminus, pradėta išskirti 2—3 disciplinas, svarbiausias pasirinktam specialybės profiliui. Jų balų suma buvo lemiamas kriterijus konkurse; jei jie lygūs, atsižvelgiama į bendrą balų sumą.

Pradėjus daryti lengvatas turintiems darbo stažą ir apskritai labiau skatinti vyresniųjų vidurinės mokyklos klasių moksleivius bei abiturientus įsijungti į gamybą, stojančiųjų su stažu skaičius didėjo. 1959 m. su 2 metų darbo stažu ir demobilizuotieji iš karinės tarnybos sudarė 33,5% visų priimtųjų į pirmą kursą, 1960 m.— 36,5%[22]. Pagal tas taisykles, su 2 metų darbo stažu (besinaudojančių lengvatomis) buvo priimama iki 80% ir tik 20% likdavo abiturientams be stažo. Nors tokia padėtis universitete susidarydavo tik vienoje kitoje specialybėje (medicinos, kai kuriose ekonomikos specialybėse), vis dėlto būdavo nepatekusių ir gerai pasirengusių abiturientų. Tuo tarpu nemaža stažininkų be jokio konkurso įstodavo ir su trejetais. Aišku, kad jaunimas, padirbėjęs gamyboje, dažnai kiek kitaip žiūri į pasirinktą specialybę ir studijas, teigiamai veikdamas ir jaunesniuosius draugus, tačiau kai kurių jų silpnas pasiruošimas taip pat atsiliepia studijoms.

Toliau tobulinant priėmimo taisykles, nuo 1965 m. stojantiems be 2 metų darbo stažo ir su juo stojimo į aukštąsias mokyklas teisės sulyginamos, t. y. vienų ir antrų kontingentai paskirstomi proporcingai pagal paduotų pareiškimų skaičių. Konkursas vyksta abiejose (nestažininkų ir stažininkų) grupėse atskirai. Nuo tų pačių metų vėl teikiamos tam tikros lengvatos baigusiems vidurines su medaliu ar specialiąsias vidurines mokyklas su pagyrimu. Jie laiko vieną pasirinktosios specialybės egzaminą ir, iš jo gavę penketą, priimami, o penketo negavę — laiko stojamuosius egzaminus su visais kitais. Taigi svarbiausias kriterijus stojančiųjų konkurse tiek su stažu, tiek be stažo — žinios. Kad reikia patikrinti ir medalininkų žinias, rodo patys egzaminai. Antai 1967 m. iš 162 medalininkų pirmąjį egzaminą išlaikė penketu ir nuo kitų egzaminų buvo atleisti tik 79. Kiti medalininkai laikė visus egzaminus. Per konkursą į universitetą buvo priimta tik 125 medalininkai. 1978 m. atitinkamai — 226, 105, 140[23]. Nuo 1969 m. stojančiųjų konkurse pradedama atsižvelgti ir į mokymosi vidurinėje mokykloje rezultatus. Prie išlaikytų profilinių disciplinų egzaminų balų buvo pridedami ir vidurinio mokslo baigimo dokumente esantys tų pačių disciplinų bei visuomenės mokslo balai. Nuo 1972 m. per stojamuosius egzaminus gautieji profilinių disciplinų balai jau nebeišskiriami. Vėl skaičiuojama bendra balų suma ir pridedamas visų vidurinio mokslo baigimo dokumente esančių pažymių aritmetinis vidurkis.

Nustojus akcentuoti vyresniųjų klasių mokinių ir baigusių vidurinę mokyklą įsitraukimą į gamybą ir kiek keičiant priėmimo taisykles, sto-

jančiųjų su darbo stažu procentas sumažėjo. Iš priimtųjų į pirmą kursą 1965 m. universitete tokių buvo 22,1%, 1970 m.— 9,7%, 1978 m.— 8,6%[24]. Pagal TSRS Ministrų Tarybos 1959 m. rugsėjo 18 d. nutarimą „Dėl pramonės įmonių, tarybinių ūkių ir kolūkių dalyvavimo komplektuojant aukštąsias mokyklas ir technikumus ir ruošiant specialistus savo įmonėms" atsiunčiama į universitetą mokytis ir abiturientų su gamybinių organizacijų bei žinybų siuntimais. Tokie stojantys taip pat turi 2 metų darbo stažą ir iš stažininkų priimami pirmiausia; 15% didesnes stipendijas jiems moka pasiuntusios įmonės ar žinybos, į kurias jie grįžta baigę mokslą. Tokių studentų universitete pastaruoju laiku mokosi 40—50.

Padirbėjusiam gamyboje jaunimui įstoti į aukštosios mokyklos dieninį skyrių yra sudaromos ir kitokios sąlygos. TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1969 m. rugpjūčio 20 d. nutarimu prie kai kurių aukštųjų mokyklų imta steigti parengiamuosius skyrius. Toks skyrius universitete atidarytas 1970 m. Keletą metų į parengiamąjį skyrių buvo priimama po 100 žmonių, o 1978 m. priėmimas padidėjo iki 175. Į jį patenka ne mažiau kaip vienerius metus tiesiogiai gamyboje išdirbęs ir gerai užsirekomendavęs jaunimas, taip pat ir atitarnavę karinėje tarnyboje. Klausytojai gauna stipendijas ir bendrabutį. Dažniausiai komplektuojamos tokios grupės: stojančiųjų į ekonomikos specialybes, į istoriją ir filologiją, į mediciną ir biologiją. Universiteto dėstytojų padedami, klausytojai per 8 mėnesius pakartoja ir pagilina vidurinės mokyklos programą pagal pasirinktą studijuoti specialybę. Mokslo metų pabaigoje 85—90% klausytojų išlaiko egzaminus, kurie yra kartu ir stojamieji egzaminai. Išlaikę egzaminus, parengiamojo skyriaus klausytojai be konkurso priimami į pasirinktos specialybės pirmąjį kursą.

Tam tikrą vaidmenį vaidina nuo 1958 m. kasmet universitete organizuojami kursai (iš pradžių 3, o vėliau 6 mėn.) pasirengti stoti į aukštąją mokyklą vilniečiams, dirbantiems gamyboje. Čia jie už nedidelį mokestį (20 rb) gali pakartoti vidurinės mokyklos programą iš tų dalykų, kurių reikia per stojamuosius egzaminus. Į kursus pastaruoju metu susirenka 800—850 žmonių. Be to, liepos mėnesį organizuojami nemokami vieno mėnesio kursai abiturientams iš rajonų, stojantiems į matematikos, fizikos, rusų kalbos ir anglų kalbos specialybes. Juos lanko 200—300 abiturientų. Universitete veikia profesinio orientavimo kabinetas, kuris padeda abiturientams pasirinkti specialybę.

[21] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 311, l. 93.
[22] Ten pat, b. 339, l. 10—13.
[23] VVU mokymo skyriaus duomenys.
[24] VVU ataskaitos, forma Nr. 3nk.

Priėmimo į universiteto dieninį skyrių konkurso rodiklius atspindi 3 lentelė. Taigi, nepaisant, kad priėmimas didėjo, stojančiųjų skaičius jau nuo šeštojo dešimtmečio vidurio daugiau kaip du kartus prašoko priimtųjų skaičių. Konkursas įvairiose specialybėse, be abejo, nevienodas. Pastaruoju laiku didžiausi konkursai yra į kai kurias ekonomikos specialybes, gydomąją mediciną, istoriją, teisę. Pavyzdžiui, 1978 m. į vieną gydomosios medicinos specialybės vietą buvo 4,3 stojančiųjų, istorijos — 4,0, prekybos ekonomikos — 4,0, prekių mokslo — 3,7, teisės — 3,5. Dar vis trūksta stojančiųjų į matematikos specialybes.

3 lentelė

Paduotų pareiškimų, laikiusių stojamuosius egzaminus ir priimtų į dieninį skyrių dinamika*

Metai	Padavė pareiškimus	Išlaikė visus egz.	Priimta
1948	766	651	654
1950	684	...	565
1956	1381	969	640
1960	1558	995	728
1965	2389	1493	980
1970	3242	2113	1540
1978	4072	2845	1870

* Lentelė sudaryta, remiantis VUA, f. R-856, ap. 2, b. 24, l. 24; b. 72, l. 22–23; b. 251, l. 3; b. 339, l. 10–13; b. 527, l. 12; 1970 ir 1978 m. duomenys iš mokymo skyriaus

Svarbu pabrėžti tai, kad, ir labai padaugėjus studentų, absoliuti dauguma jų gauna stipendijas. Šeštajame dešimtmetyje stipendijas gaunančių dieninio skyriaus studentų procentas buvo viršijęs 80, o nuo septintojo dešimtmečio vidurio jis nusistovi maždaug apie 73—74%. Labai gerai ir gerai besimokantiems bei aktyviai dalyvaujantiems visuomeniniame gyvenime studentams skiriamos 25%, 15% didesnės stipendijos, taip pat vardinės stipendijos. Pastaruoju metu universitete yra 12 Lenino vardo stipendijų (po 100 rb), po vieną stipendiją: K. Markso (100 rb), F. Dzeržinskio, L. Tolstojaus (po 75 rb), TSRS profsąjungų (80 rb), V. Kapsuko, P. Cvirkos (po 65 rb). Statant vis naujus bendrabučius, šeštojo dešimtmečio viduryje juos gaudavo 60% visų dieninio skyriaus studentų. Nors bendrabučiai tebestatomi, tačiau studentų skaičius didėjo greičiau, negu statybos. 1965/66 m. m. bendrabučiais buvo aprūpinti 43% visų dieninio skyriaus studentų, 1970/71 m. m.— 30,3%, 1978/79 m. m.— 36,6%[25].

Organizuojant Tarybų Lietuvoje naujas, anksčiau nepraktikuotas neakivaizdinio ir vakarinio mokymo formas, didelės reikšmės turėjo TSRS Ministrų Tarybos 1946 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl neakivaizdinio specialistų rengimo"[26], kuris leido TSRS aukštojo mokslo ministerijai pagal studentų skaičiaus didėjimą plėsti neakivaizdinių skyrių ir moko-

mųjų konsultacijų punktų tinklą. Nutarimas įpareigojo įmonių ir įstaigų vadovus sudaryti neakivaizdininkams sąlygas mokytis.

TSRS Ministrų Tarybos ir TSKP CK 1954 m. rugpjūčio 30 d. nutarime „Dėl geresnio specialistų su aukštuoju ir specialiuoju viduriniu mokslu parengimo, paskirstymo ir panaudojimo" reikalaujama toliau plėsti neakivaizdinį ir vakarinį mokymą, nustatomos papildomos atostogos neakivaizdinių ir vakarinių skyrių studentams[27]. Neakivaizdinį ir vakarinį mokymą plėsti numatė ir 1958 m. įstatymas dėl mokyklos ryšio su gyvenimu stiprinimo.

Neakivaizdinis skyrius universitete buvo įsteigtas 1953 m., perkėlus į jį Sąjunginio neakivaizdinio teisės instituto Vilniaus filialo studentus ir atidarius pirmąsias neakivaizdines specialybes Istorijos ir filologijos fakultete. Skyrius žymiai padidėjo 1955—1956 m., perkėlus į jį Sąjunginio neakivaizdinio finansų instituto Vilniaus filialo studentus bei perdavus jam Sąjunginio neakivaizdinio tarybinės prekybos instituto Tarybų Lietuvoje gyvenančius studentus. Neakivaizdinis mokymas paplito daugelyje specialybių. 1958 m. universitete buvo atidarytas ir vakarinis skyrius. Visų mokymosi formų studentų dinamiką pagal fakultetus atskleidžia 4 lentelė.

4 lentelė

Studentų skaičius pagal fakultetus ir mokymosi formas (mokslo metų pradžioje)*

Mokslo metai	Iš viso studentų	Iš jų			Fizikos ir matematikos fakultetas				Chemijos fakultetas		
		dien	neak.	vak.	iš viso	dien.	neak.	vak.	iš viso	dien.	vak.
1939/40	1004	1004**	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1940/41	3102	3102	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1944/45	1359	1359***	—	—	47	47	—	—	78	78	—
1945/46	1607	1607****	—	—	33	33	—	—	101	101	—
1946/47	2490	2490	—	—	70	70	—	—	144	144	—
1947/48	2728	2728	—	—	113	113	—	—	171	171	—
1948/49	2962	2962	—	—	120	120	—	—	197	197	—
1949/50	2884	2884	—	—	142	142	—	—	213	213	—

[25] Žr. ataskaitos formą Nr. 3nk.
[26] Высшая школа, изд. Советская наука, 1948, с. 69—70.
[27] КПСС о культуре, просвещении и науке. М., 1963, с. 409.

Mokslo metai	Iš viso studentų	Iš jų			Fizikos ir matematikos fakultetas				Chemijos fakultetas		
		dien.	neak.	vak.	iš viso	dien.	neak.	vak.	iš viso	dien.	vak.
1950/51	2617	2617	–	–	157	157	–	–	211	211	–
1951/52	2704	2704	–	–	176	176	–	–	187	187	–
1952/53	2654	2654	–	–	223	223	–	–	196	196	–
1953/54	3534	2834	700	–	321	321	–	–	212	212	–
1954/55	3830	3040	790	–	456	405	51	–	223	223	–
1955/56	4158	3183	975	–	553	481	72	–	230	230	–
1956/57	5088	3352	1736	–	674	584	90	–	220	220	–
1957/58	5502	3466	2036	–	725	635	90	–	212	212	–
1958/59	5655	3436	2206	13	764	652	99	13	211	211	–
1959/60	5789	3322	2369	98	746	628	105	13	218	218	–
1960/61	6552	3395	2952	205	829	694	114	21	234	234	–
1961/62	7367	3607	3368	392	950	793	117	40	282	282	–
1962/63	7682	3777	3283	622	1027	846	119	62	335	315	20
1963/64	8756	4103	3721	932	1175	947	146	82	413	389	24
1964/65	10255	4311	4670	1274	1181	925	192	64	432	400	32
1965/66	11107	4579	4966	1562	–	–	–	–	445	422	23
1966/67	12528	5344	5011	2173	–	–	–	–	490	468	22
1967/68	13541	5766	5208	2567	–	–	–	–	459	437	22
1968/69	14252	6191	5329	2732	–	–	–	–	465	465	–
1969/70	15023	6592	5587	2844	–	–	–	–	453	453	–
1970/71	15682	6991	5622	3069	–	–	–	–	444	444	–
1971/72	15826	7446	5495	2885	–	–	–	–	419	419	–
1972/73	15870	7543	5366	2961	–	–	–	–	392	392	–
1973/74	15922	7739	5262	2921	–	–	–	–	377	377	–
1974/75	15937	7894	5207	2836	–	–	–	–	368	368	–
1975/76	16011	8121	5128	2762	–	–	–	–	370	370	–
1976/77	15765	8385	4764	2616	–	–	–	–	376	376	–
1977/78	16216	8609	4966	2641	–	–	–	–	366	366	–
1978/79	16543	8824	5095	2624	–	–	–	–	373	373	–

* Lentelė sudaryta, remiantis: ŠMA, f. 1, ap. 6, b. 47[a] 1. 25; CSVA, f. 1, ap. 6, b. 2, 1. 310; CVA, f. R-629, ap. 1, b. 779, 1. 27; ataskaitos forma Nr. 79 kv, Nr. 3nk.

Mokslo metai	Gamtos fakultetas			Medicinos fakultetas			Istorijos ir filologijos fakultetas			
	iš viso	dien.	neak.	iš viso	dien.	vak.	iš viso	dien.	neak.	vak.
1939/40	—	—	—	—	—	—	435	435	—	—
1940/41	1201	1201	—	—	—	—	841	841	—	—
1944/45	59	59	—	646	646	—	221	221	—	—
1945/46	117	117	—	757	757	—	252	252	—	—
1946/47	203	203	—	1102	1102	—	428	428	—	—
1947/48	222	222	—	1041	1041	—	634	634	—	—
1948/49	279	279	—	1005	1005	—	740	740	—	—
1949/50	320	320	—	776	776	—	911	911	—	—
1950/51	326	326	—	562	562	—	835	835	—	—
1951/52	358	358	—	623	623	—	817	817	—	—
1952/53	353	353	—	515	515	—	846	846	—	—
1953/54	363	363	—	420	420	—	1012	962	50	—
1954/55	372	372	—	364	364	—	1268	1092	176	—
1955/56	351	351	—	361	361	—	1506	1179	327	—
1956/57	346	346	—	399	399	—	1753	1229	524	—
1957/58	371	342	29	431	431	—	1949	1225	724	—
1958/59	391	336	55	466	466	—	2050	1124	926	—
1959/60	415	333	82	515	490	25	2021	992	1029	—
1960/61	467	329	138	599	516	83	2185	920	1265	—
1961/62	465	321	144	674	557	117	2393	884	1484	25
1962/63	490	324	166	701	587	114	2485	922	1505	58
1963/64	584	392	192	781	628	153	2603	934	1530	139
1964/65	663	424	239	846	682	164	2946	990	1780	176
1965/66	739	469	270	927	747	180	3130	1058	1847	225
1966/67	817	547	270	1009	875	134	3285	1205	1801	279
1967/68	845	541	304	1058	983	75	3426	1279	1808	339
1968/69	866	568	298	1093	1096	—	—	—	—	—
1969/70	877	547	330	1090	1090	—	—	—	—	—
1970/71	902	548	354	1099	1099	—	—	—	—	—
1971/72	869	532	337	1073	1073	—	—	—	—	—
1972/73	858	525	333	1015	1015	—	—	—	—	—
1973/74	914	572	342	922	922	—	—	—	—	—
1974/75	932	576	356	880	880	—	—	—	—	—
1975/76	925	579	346	876	876	—	—	—	—	—
1976/77	959	602	357	864	864	—	—	—	—	—
1977/78	948	612	336	865	865	—	—	—	—	—
1978/79	993	611	382	850	850	—	—	—	—	—

** pavasario semestre, *** mokslo metų viduryje. **** mokslo metų pabaigoje

Mokslo metai	Ekonomikos fakultetas				Teisės fakultetas				Miškų ūkio fak.	Kauno vakarinis fak.		
	iš viso	dien.	neak.	vak.	iš viso	dien.	neak.	vak.	iš viso	iš viso	neak.	vak.
1939/40	295	295	–	–	274	274	–	–	–	–	–	–
1940/41	568	568	–	–	492	492	–	–	–	–	–	–
1944/45	177	177	–	–	96	96	–	–	35	–	–	–
1945/46	183	183	–	–	94	94	–	–	70	–	–	–
1946/47	300	300	–	–	140	140	–	–	103	–	–	–
1947/48	255	255	–	–	151	151	–	–	141	–	–	–
1948/49	254	254	–	–	195	195	–	–	172	–	–	–
1949/50	281	281	–	–	241	241	–	–	–	–	–	–
1950/51	278	278	–	–	248	248	–	–	–	–	–	–
1951/52	304	304	–	–	239	239	–	–	–	–	–	–
1952/53	308	308	–	–	213	213	–	–	–	–	–	–
1953/54	347	347	–	–	859	209	650	–	–	–	–	–
1954/55	371	371	–	–	776	213	563	–	–	–	–	–
1955/56	392	364	28	–	765	217	548	–	–	–	–	–
1956/57	1004	347	657	–	692	227	465	–	–	–	–	–
1957/58	1067	386	681	–	747	235	512	–	–	–	–	–
1958/59	1031	405	626	–	742	242	500	–	–	–	–	–
1959/60	1140	446	654	40	734	215	499	20	–	–	–	–
1960/61	1471	509	876	86	767	193	559	15	–	–	–	–
1961/62	1860	613	1052	195	743	157	571	15	–	–	–	–
1962/63	2027	653	1046	328	617	130	447	40	–	–	–	–
1963/64	2523	709	1343	471	677	104	510	63	–	–	–	–
1964/65	3023	783	1661	579	853	107	660	86	–	311	138	173
1965/66	3179	839	1664	676	898	134	658	106	–	615	333	282
1966/67	3817	1051	1952	814	1036	163	711	162	–	802	85	717
1967/68	4337	1298	2131	908	1084	190	664	230	–	1057	85	972
1968/69	4509	1331	2169	1009	1194	204	750	240	–	1213	85	1128
1969/70	–	–	–	–	1327	292	738	297	–	1250	85	1165
1970/71	–	–	–	–	1489	316	857	316	–	1270	–	1270
1971/72	–	–	–	–	1438	370	822	246	–	1229	–	1229
1972/73	–	–	–	–	1592	423	868	301	–	1379	–	1379
1973/74	–	–	–	–	1587	470	854	263	–	1402	–	1402
1974/75	–	–	–	–	1668	510	954	204	–	1392	–	1392
1975/76	–	–	–	–	1627	552	917	158	–	1379	–	1379
1976/77	–	–	–	–	1556	570	895	91	–	1334	–	1334
1977/78	–	–	–	–	1624	577	994	53	–	1440	–	1440
1978/79	–	–	–	–	1648	584	1032	32	–	1409	–	1409

Mokslo metai	Matematikos fakultetas			Fizikos fakultetas			Istorijos fakultetas			Filologijos fakultetas			
	iš viso	dien.	neak.	iš viso	dien.	vak.	iš viso	dien.	neak.	iš viso	dien.	neak.	vak.
1965/66	724	530	194	450	380	70	—	—	—	—	—	—	—
1966/67	797	605	192	475	430	45	—	—	—	—	—	—	—
1967/68	814	598	216	461	440	21	—	—	—	—	—	—	—
1968/69	835	624	211	524	524	—	1440	415	1025	2110	964	791	355
1969/70	860	664	196	561	561	—	1556	476	1080	2142	994	829	319
1970/71	944	721	223	590	590	—	1687	603	1084	2247	1036	877	334
1971/72	981	757	224	580	580	—	1815	717	1098	2275	1096	886	293
1972/73	983	771	212	554	554	—	1759	785	974	2143	1089	830	224
1973/74	1023	851	172	540	540	—	1764	863	901	2126	1092	864	170
1974/75	1078	901	177	543	543	—	1751	917	834	2081	1089	846	146
1975/76	1120	957	163	535	535	—	1798	936	862	2014	1114	780	120
1976/77	1182	1028	154	540	540	—	1784	970	814	2006	1151	766	89
1977/78	1238	1068	170	571	571	—	1883	990	893	2007	1194	728	85
1978/79	1260	1087	173	576	576	—	1863	1016	847	2043	1232	728	83

Mokslo metai	Pramonės ekonomikos fakultetas				Prekybos fakultetas				Ekonominės kibernetikos ir finansų fakultetas			
	iš viso	dien.	neak.	vak.	iš viso	dien.	neak.	vak.	iš viso	dien.	neak.	vak.
1969/70	1973	456	1149	368	1370	354	569	447	1564	705	611	248
1970/71	1872	425	1046	401	1394	358	571	465	1744	851	610	283
1971/72	1863	513	980	370	1413	389	585	439	1871	1000	563	308
1972/73	1866	523	950	393	1434	394	615	425	1895	1072	584	239
1973/74	1796	523	899	374	1409	360	592	457	2062	1169	638	255
1974/75	1747	518	839	390	1407	345	622	440	2090	1247	579	264
1975/76	1736	503	831	402	1421	344	636	441	2210	1355	593	262
1976/77	1571	556	604	411	1394	381	564	449	2199	1347	610	242
1977/78	1663	504	753	406	1329	401	510	418	2282	1461	582	239
1978/79	1639	522	686	431	1435	429	571	435	2454	1544	676	234

Specialistų išleidimas 1945—1978 m.*

Metai	Iš viso baigė	Iš jų dieninį skyr.	Iš jų neakivaizdinį skyr.	Iš jų vakarinį skyr.	Matematiką	Taikomąją matematiką	Mechaniką	Fiziką	Chemiją	Stamb. molek. jung. chemiją	Gamtinių jung. chem.	Biochemiją
1945	47	47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1946	128	128	—	—	5	—	—	4	10	—	—	—
1947	134	134	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
1948	184	184	—	—	1	—	—	—	6	—	—	—
1949	333	333	—	—	1	—	—	5	14	—	—	—
1950	535	535	—	—	5	—	—	8	28	—	—	—
1951	321	321	—	—	4	—	—	5	36	—	—	—
1952	522	522	—	—	13	—	—	21	41	—	—	—
1953	518	518	—	—	7	—	—	11	36	—	—	—
1954	600	508	92	—	13	—	—	18	36	—	—	—
1955	567	478	89	—	14	—	—	14	42	—	—	—
1956	590	455	135	—	12	—	—	20	32	—	—	—
1957	633	562	71	—	38	—	—	46	51	—	—	—
1958	740	617	123	—	54	—	—	39	47	—	—	—
1959	841	648	193	—	71	—	—	40	43	—	—	—
1960	826	566	260	—	51	—	—	45	49	—	—	—
1961	736	524	212	—	67	—	—	47	27	—	—	—
1962	828	605	223	—	53	—	—	45	35	—	—	—
1963	752	520	232	—	57	—	—	46	19	—	—	—
1964	883	541	299	43	64	—	—	52	24	—	—	—
1965	966	607	294	65	70	—	—	66	29	—	—	—
1966	1058	596	324	138	64	—	13	44	23	—	—	12
1967	1334	869	346	119	90	—	12	65	28	—	—	9
1968	1420	796	389	235	79	—	14	54	50	—	—	7
1969	1588	895	409	284	89	—	1	62	28	—	—	18
1970	1874	1001	460	413	114	—	—	72	26	—	—	19
1971	1875	964	449	462	102	—	—	90	47	—	—	17
1972	1994	1164	411	419	99	—	—	83	53	29	13	—
1973	2136	1136	489	511	89	29	—	96	35	20	16	—
1974	2311	1336	410	565	109	32	—	90	43	18	12	—
1975	2301	1360	446	495	118	36	—	99	44	19	9	—
1976	2471	1468	542	461	125	43	—	90	40	17	11	—
1977	2309	1457	462	390	142	38	—	99	38	20	14	—
1978	2525	1553	516	456	145	52	—	95	37	14	12	—
	36880	23948	7876	5056	1965	230	40	1571	1098	137	87	82

Metai	Cheminę technologiją	Pagr. org. ir naf. sintez. technologiją	Biologiją	Biofiziką	Geografiją	Meteorologiją ir klimatologiją	Geologiją	Hidrogeologiją ir inž. geologiją	Gydom. mediciną	Stomatologiją	Farmaciją	Pediatriją	Sanitariją
1945	—	—	—	—	—	—	—	—	29	2	—	—	—
1946	—	—	5	—	3	—	—	—	27	18	2	—	—
1947	—	—	1	—	5	—	—	—	65	33	21	—	—
1948	—	—	—	—	—	—	—	—	63	45	15	—	—
1949	—	—	15	—	1	—	1	—	103	67	32	—	—
1950	—	—	24	—	20	—	2	—	159	47	33	—	—
1951	—	—	22	—	11	3	3	—	—	—	—	—	—
1952	—	—	37	—	23	2	7	—	154	—	—	—	—
1953	—	—	23	—	16	4	18	—	151	—	—	—	—
1954	—	—	21	—	27	—	19	—	117	—	—	—	—
1955	—	—	25	—	21	5	22	—	60	—	—	—	—
1956	—	—	21	—	22	5	27	—	74	—	—	—	—
1957	—	—	24	—	24	—	25	—	73	—	—	—	—
1958	—	—	25	—	25	—	24	—	65	—	—	—	—
1959	—	—	26	—	22	—	26	—	61	—	—	—	—
1960	—	—	23	—	24	—	—	—	71	—	—	—	—
1961	—	—	29	—	26	—	11	—	71	—	—	—	—
1962	—	—	27	—	26	—	18	—	103	—	—	—	—
1963	25	—	37	—	10	—	14	—	86	—	—	—	—
1964	19	—	36	—	21	—	30	—	82	—	—	—	—
1965	32	—	38	—	26	—	—	—	96	—	—	—	—
1966	21	—	57	—	19	—	7	—	82	—	—	37	—
1967	26	—	45	14	15	—	5	—	116	—	—	25	—
1968	—	28	60	16	17	—	—	21	58	—	—	39	26
1969	—	33	71	14	26	—	—	31	68	—	—	49	24
1970	—	34	69	14	20	—	—	31	71	—	—	53	21
1971	—	17	74	10	24	—	—	22	85	—	—	60	27
1972	—	—	81	18	25	—	—	13	87	—	—	92	21
1973	—	—	81	—	25	—	—	15	93	—	—	38	27
1974	—	—	83	—	27	—	—	27	104	—	—	50	21
1975	—	—	96	—	26	—	—	28	73	—	—	34	29
1976	—	—	109	—	28	—	—	22	79	—	—	43	29
1977	—	—	93	—	27	—	—	25	70	—	—	41	26
1978	—	—	92	—	25	—	—	32	60	—	—	64	25
	123	112	1470	86	657	19	259	267	2756	212	103	625	276

*Lentelė sudaryta, remiantis valstybinių egzaminų protokolais ir diplomų išdavimo knygomis.

Metai	Istoriją	Pedagogiką	Psichologiją	Bibl. ir bibliografiją	Žurnalistiką	Lietuvių k. ir literatūrą	Rusų k. ir literatūrą	Anglų k. ir literatūrą	Vokiečių k. ir literatūrą	Prancūzų k. ir literatūrą	Klasikinę filologiją	Pram. ekon. ir pram. planavimą
1945	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	8
1946	6	2	–	–	–	12	5	4	2	3	1	9
1947	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4
1948	4	2	–	–	–	6	3	6	3	1	–	8
1949	28	1	–	–	–	16	4	4	2	1	–	7
1950	37	–	–	–	–	46	15	23	10	6	3	12
1951	42	1	–	–	–	62	32	14	2	1	5	20
1952	29	–	–	–	–	56	44	11	3	7	9	12
1953	17	–	–	–	–	34	63	7	7	3	9	17
1954	23	–	–	14	16	40	44	13	5	4	–	23
1955	22	–	–	23	23	40	41	–	–	–	–	25
1956	22	–	–	16	20	45	41	–	–	–	–	27
1957	39	–	–	20	23	48	45	–	–	–	–	23
1958	47	–	–	22	23	68	48	8	6	10	–	28
1959	40	–	–	62	35	70	52	13	5	3	–	18
1960	33	–	–	54	40	64	49	12	7	5	–	26
1961	23	–	–	31	28	64	48	10	13	5	–	31
1962	27	–	–	39	25	66	53	26	8	9	–	51
1963	22	–	–	54	35	59	31	13	16	4	–	39
1964	35	–	–	43	40	60	30	19	17	7	–	102
1965	27	–	–	50	18	49	36	23	23	6	7	168
1966	36	–	–	51	17	38	28	21	15	8	6	131
1967	43	–	–	58	17	55	40	50	22	10	6	208
1968	56	–	–	53	28	64	43	59	31	9	4	172
1969	52	–	–	55	17	55	58	57	41	16	–	219
1970	20	–	–	80	40	86	67	51	31	13	–	267
1971	56	–	–	50	49	65	83	57	31	17	–	201
1972	62	–	–	86	50	92	88	51	33	11	–	198
1973	71	–	–	94	70	87	84	63	34	20	–	234
1974	63	–	28	84	63	88	73	68	37	18	–	252
1975	76	–	24	89	50	95	111	65	31	14	–	207
1976	79	–	38	114	38	112	126	65	29	15	–	200
1977	85	–	21	105	41	99	102	60	31	17	–	168
1978	89	–	33	115	44	116	96	64	39	14	–	198
	1312	6	144	1462	850	1957	1683	937	534	257	50	3313

Darbo ekon.	Polit. ekon.	Prekybos ekon.	Prekių mokslą	Mat.-tech. aprūp. ekon.	Buhalt. apsk.	Finansus ir kreditą	Ekon. kibernetiką	Ekon. infor. mech. apdor.	Statistiką	Teisę	Pradinio mokymo	Miškų ūkio
–	–	1	–	–	1	4	–	–	1	–	–	–
–	–	–	1	–	1	3	–	–	–	5	–	–
–	–	–	2	–	–	1	–	–	–	–	–	1
–	–	4	4	–	1	5	–	–	–	3	–	4
–	–	7	1	–	–	4	–	–	–	10	–	9
–	–	4	10	–	1	9	–	–	–	33	–	–
–	–	9	9	–	–	11	–	–	–	29	–	–
–	–	12	–	–	–	13	–	–	–	28	–	–
–	1	14	–	–	–	22	–	–	–	58	–	–
–	–	12	–	–	–	15	–	–	–	140	–	–
–	10	21	1	–	–	24	–	–	–	134	–	–
–	6	19	–	–	22	60	–	–	–	99	–	–
–	–	24	–	–	22	56	–	–	–	52	–	–
–	–	17	–	–	30	58	–	–	–	96	–	–
–	–	34	1	–	35	66	–	–	–	118	–	–
–	–	43	9	–	27	77	–	–	–	117	–	–
–	–	32	16	–	16	33	–	–	–	108	–	–
–	11	43	3	–	26	38	–	–	–	96	–	–
–	9	21	8	–	28	40	–	–	–	79	–	–
–	5	18	9	16	35	32	–	–	–	87	–	–
–	5	18	33	–	27	46	–	–	–	73	–	–
–	–	38	54	19	34	38	–	–	–	97	48	–
15	–	58	55	12	71	68	–	–	–	96	–	–
28	–	58	57	19	56	46	–	–	–	119	49	–
70	–	90	61	23	62	92	–	–	–	70	36	–
108	–	97	70	45	92	84	–	–	–	149	30	–
71	–	137	72	30	105	111	25	–	3	134	3	–
105	–	94	63	44	80	111	26	39	–	147	–	–
110	–	130	89	50	130	60	22	38	4	182	–	–
125	–	166	64	77	133	93	24	44	–	193	2	–
120	–	128	57	84	139	116	24	40	2	218	–	–
112	–	89	81	90	169	121	38	40	19	260	–	–
100	–	84	68	83	147	96	49	39	20	261	–	–
113	–	99	81	89	179	131	45	46	32	249	–	–
1077	47	1621	979	681	1669	1784	253	286	81	3540	163	14

Taigi universitetas išaugo į labai stambią aukštos kvalifikacijos kadrų kalvę. Vien jo studentų skaičius 4 kartus prašoka paskutinių buržuazijos valdymo metų visų respublikos studentų skaičių. Įvairių mokymosi formų plėtimasis ir jų tarpusavio santykis ne visą laiką vienodas. Dieniniame skyriuje studentų, galima sakyti, visą laiką palaipsniui didėja. Tai ypač ryšku nuo septintojo dešimtmečio pradžios. Mokymasis neatsitraukus nuo gamybos iki septintojo dešimtmečio vidurio turėjo tendenciją sparčiai plėstis. Tuomet labai didėjo taip studijuojančių ir skaičius, ir procentas. Didžiausią procentą mokymasis neatsitraukus nuo gamybos pasiekė 1965/66 m. m. Tais metais universiteto neakivaizdiniame ir vakariniame skyriuose mokėsi 58,8%, dieniniame skyriuje — 41,2%. Toliau, nors studentų skaičius neakivaizdiniame ir vakariniame skyriuose dar didėjo iki 1970 metų, tačiau šių mokymosi formų lyginamasis svoris ėmė mažėti. 1970/71 m. jos sudarė 55,4%, 1978/79 m. m.— 46,1% (nuo 1971 m. ėmė kiek mažėti ir tomis formomis studijuojančiųjų skaičius). Šia kryptimi aukštojo mokslo vystymąsi pakreipė TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1966 m. rugsėjo 3 d. nutarimas „Dėl priemonių specialistų ruošimui gerinti ir vadovavimui aukštajam bei specialiajam viduriniam mokslui šalyje tobulinti". Nutarime pasakyta: „Atsižvelgiant į tai, kad dieninis specialistų su aukštuoju ir viduriniu išsilavinimu ruošimas (nutraukiant darbą), kaip parodė praktika, turi esminių privalumų tiek specialistų ruošimo kokybės, tiek ir ekonominiu požiūriu [...], sudarant specialistų ruošimo planus, numatyti toliau sparčiau plėsti dieninį mokymą"[28].

Neakivaizdinis ir vakarinis mokymas dabar skiriamas daugiausia jau dirbančių pagal pasirenkamą studijuoti ar giminingą specialybę žinioms gilinti; nuo 1965 m. per stojamuosius egzaminus jiems teikiama pirmenybė.

Specialistų išleidimą visomis mokymosi formomis parodo 5 lentelė. Taigi dabar universitetas išleidžia kasmet apie pustrečio tūkstančio specialistų. Iš viso 1945—1978 m. Vilniaus universitetas parengė 36 880 absolventų. Be abejo, kad dauguma — du trečdaliai — parengta dieniniame skyriuje, tačiau ir neakivaizdinio bei vakarinių skyrių indėlis akivaizdus — beveik 13 tūkstančių diplomuotų kadrų.

MOKSLINIŲ-PEDAGOGINIŲ KADRŲ UGDYMAS



okslinių-pedagoginių kadrų problema — tai iš esmės universiteto darbą lemianti problema. Leninas nurodė: „Kiekvienoje mokykloje svarbiausias dalykas — idėjinė-politinė paskaitų kryptis. Kas nulemia šią kryptį? Visiškai ir išimtinai lektorių sudėtis"[1]. Taigi jų komplektavimui bei ugdymui ir turėjo būti skiriamas labai didelis dėmesys. Tuo labiau, kad karas bei hitlerinė okupacija padarė daug žalos ir taip negausiam mokslininkų kolektyvui. Mokslo darbuotojų, gerai susipažinusių su tarybinės aukštosios mokyklos darbu, atkuriant Vilniaus universitetą, kaip ir kitas Tarybų Lietuvos aukštąsias mokyklas, žinoma, nebuvo. Vadovaujami partijos, tą darbą pradėjo dar buržuazinėje Lietuvoje pasireiškę ir 1940/41 m. m. aktyviai veikę pažangūs mokslininkai. O toliau naujus mokslinius-pedagoginius kadrus tiek iš senosios inteligentijos, tiek iš naujai rengiamų jaunųjų specialistų teko formuoti pačiame tarybinės aukštosios mokyklos kūrimo procese.

Svarbų vaidmenį čia vaidino išmintinga Komunistų partijos politika senųjų mokslininkų atžvilgiu — įtraukti visus dorus inteligentus į socializmo kūrimą ir principingai kovoti su antirevoliucinėmis tendencijomis. Tokia politika buvo vedama pirmaisiais Tarybų valdžios metais, ji, žinoma, nepasikeitė ir išvijus okupantus. Jau Lietuvos KP CK IV plenumas, įvykęs 1944 m. gruodžio mėn., iškėlė partiniams organams uždavinį — organizuoti politinį darbą inteligentijos tarpe, stengiantis auklėti ją marksizmo-leninizmo dvasia ir jai visokeriopai padėti, ugdant nacionalinę kultūrą, plačiai įtraukti į aktyvią visuomeninę veiklą ir politinį darbą inteligentus, atsidavusius liaudžiai ir pasirengusius kovoti su buržuaziniais nacionalistais, kartu drąsiai demaskuoti išdavikus iš inteligentijos, aktyviai padėjusius vokiškiesiems okupantams; ryžtingai apvalyti mokyklas nuo svetimų ir priešiškų elementų[2].

Tokie partiniai dokumentai išsklaidė okupantų ir lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų skleistą melą apie Komunistų partijos neigiamą pažiūrą į okupacijoje buvusią inteligentiją. Partijos vedama politika ir liaudies ūkio atstatymo bei socializmo kūrimo laimėjimai vis labiau įtikino inteligentiją nubrėžiamo kurso teisingumu, turėjo lemiamą poveikį seniesiems mokslo darbuotojams, padėjo rasti jiems teisingą kelią. Nemaža

[28] Собрание постановлений правительства СССР, 1966, № 20, с. 412.

[1] *Leninas V. I.* Raštai. V., 1952, t. 15, p. 432.

[2] Tiesa, 1945.I.7.

garsių Lietuvos mokslininkų po karo, kaip ir 1940/41 m. m., iš karto susiejo savo likimą su Tarybų valdžia ir paskyrė savo žinias šviesiam gyvenimui kurti. Universitete nuo pirmųjų naujo gyvenimo dienų aktyviai dirbo ir vadovavo įvairioms jo grandims anksčiau turėję ar pirmaisiais Tarybų valdžios metais įgiję profesorių vardus mokslininkai: K. Bieliukas, J. Bučas, D. Budrys, S. Jankauskas, J. Kairiūkštis, K. Korsakas, J. Matulis, J. Vabalas-Gudaitis, Z. Žemaitis, J. Žiugžda. Vaisingai darbavosi taip pat profesoriai: J. Balčikonis, P. Brazdžiūnas, J. Dagys, J. Dalinkevičius, V. Girdzijauskas, T. Ivanauskas, K. Jablonskis, M. Kaveckis, A. Minkevičius, V. Mykolaitis-Putinas, P. Pakarklis, P. Slavėnas, P. Snarskis ir kt.

Daugeliui Lietuvos mokslininkų ir pedagogų kritiškai įvertinti savo pažiūras padėjo ta aplinkybė, kad jie buvo ištikimi savo liaudžiai, troško jos gerovės ir nenuėjo su fašistais, buržuaziniais nacionalistais nei buržuazinėje Lietuvoje, nei hitlerinės okupacijos metais. Jie kaip tik ir sudarė tą mokslinio-pedagoginio personalo branduolį, kuriuo remiantis buvo atkuriamas ir pertvarkomas aukštųjų mokyklų darbas. Tačiau tas branduolys iš pradžių buvo nedidelis. Po karo Tarybų Lietuvos aukštosioms mokykloms labai trūko mokslinių kadrų. Jų trūko ir dėl hitlerinės okupacijos padarytos žalos, ir dėl smarkaus aukštųjų mokyklų plėtimosi.

Nors Vilniaus ir Kauno universitetuose, palyginus su kitomis respublikos aukštosiomis mokyklomis, senųjų mokslinių kadrų buvo susitelkę daugiausia, tačiau ir juose ugdyti naujus mokslininkus pedagogus buvo labai aktualu; reikėjo tuoj pat sutelkti minimumą kadrų mokymo procesui aprūpinti ir užtikrinti marksistinį jaunųjų specialistų ruošimą. Vienas iš mokslo personalo papildymo kelių buvo kviesti į universitetą gabių ir patyrusių specialistų praktikų. Lietuvos KP CK ir Vyriausybė sudarė sąlygas prityrusiems specialistams pereiti iš kitų darbų į aukštąsias mokyklas.

Turint menką pedagoginių kadrų palikimą, visų katedrų formavimas buvo sunkus, o visuomenės mokslų katedrų — ypač sudėtingas dalykas, nes jas reikėjo kurti visiškai iš naujo. Šios katedros buvo formuojamos, pasitelkiant atsakingą partinį darbą dirbančius revoliucinio judėjimo dalyvius ir su jų pagalba ugdant naujus kadrus. Partijos rekomenduoti čia daugelį metų antraeilėse pareigose dirbo LKP CK sekretorius V. Niunka (dėstė politinę ekonomiją), Partijos istorijos instituto prie LKP CK direktorius R. Šarmaitis (TSKP istoriją), „Tiesos" laikraščio redaktorius G. Zimanas (filosofiją). Reikšminga buvo broliškųjų respublikų parama. TSRS aukštojo mokslo ministerijos siuntimu po karo ir šeštajame dešimtmetyje universiteto visuomenės mokslų katedrose ilgiau ar trumpiau dirbo prof. H. Gabrieljanas, docentai R. Davtian, J. Gricevič, M. Lukoševič, O. Poselianina, N. Stepanovas, D. Žmu-

rovskis. Nuo 1951 m. tebedirba prof. M. Lola. Kurį laiką universitete dirbo ir kitų specialybių dėstytojai: medikai profesoriai S. Banaitis, V. Korchovas, V. Šlapoberskis, docentai I. Bujakas, V. Iljinas, B. Penkauskas, chemikės docentės E. Griškun ir V. Paševič, filologai docentai I. Neupokojeva, V. Kulešovas, S. Patapovas, istorikas doc. V. Neupokojevas, pedagogikos specialistas doc. K. Mitropolskis ir kt. Jie tuomet sustiprino katedras, padėjo ugdyti nacionalinius kadrus, skleisti tarybinės aukštosios mokyklos patyrimą, papildė dar negausią universiteto partinę organizaciją. Tačiau pagrindinis mokslinių-pedagoginių kadrų gausėjimo šaltinis buvo gabūs tarybinių aukštųjų mokyklų absolventai. Taip komplektuojamas pedagoginis personalas, susipažindamas su Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės keliamais aukštajai mokyklai uždaviniais, ir ėmė organizuoti bei pertvarkyti visą mokomąjį-auklėjamąjį darbą.

Svarbiausias sėkmingo darbo laidas vietiniams kadrams buvo pačių pedagogų idėjinis-teorinis lavinimasis, gilus įvaldymas marksistinės-lenininės metodologijos, kuria remdamiesi jie dėstytų savo dalykus, plėtotų mokslinius tyrimus. Naudodamiesi partijos sudarytomis palankiomis sąlygomis, dauguma mokslo personalo stengėsi viena ar kita forma studijuoti marksistinę-lenininę teoriją, susipažinti su politiniais, ūkiniais ir moksliniais Tarybų šalies laimėjimais, įsitraukti į visuomeninę-politinę veiklą. Vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą 1945/46 m. m. jau lankė 82 universiteto profesoriai ir dėstytojai, visuomenės mokslų katedrų jėgomis organizuotą dialektinio materializmo paskaitų kursą išklausė ir paruošė referatus, kuriuos skaitė seminaruose, 94 dėstytojai, daugiau kaip 100 išklausė paskaitų ciklą apie penkmečio planą, apie 50 žmonių kas savaitę lankė agitatorių užsiėmimus[3]. LKP CK Biuras, 1946 m. liepos 19 d. svarstęs universiteto darbą, pažymėjo, kad didelė profesorių ir dėstytojų dalis dalyvauja visuomeniniame-politiniame respublikos gyvenime, svarbiausiose politinėse kampanijose, studijuoja marksizmo-leninizmo mokslą, lavinasi politiškai[4].

Idėjinis-teorinis mokslo personalo lavinimasis kasmet plėtėsi, įvairėjo. 1946/47 m. m., be vakarinio marksizmo-leninizmo universiteto (kuriame tais metais mokėsi 150 dėstytojų) ir savarankiškų klasikų veikalų studijų, dalis dėstytojų dialektinio ir istorinio materializmo kursą pradeda eiti pagal kandidatinio minimumo programą. O tai jau buvo aukštesnis marksistinės filosofijos studijavimo etapas — pasirengimas teoriniam savo mokslinių tyrinėjimų apibendrinimui, disertacijų rašymui.

Labai svarbios reikšmės turėjo LKP CK XV plenumas (1947 m.) ir universiteto darbo svarstymas, remiantis to plenumo medžiaga. Anali-

[3] PA, f. 1771, ap. 30, b. 10, l. 37.
[4] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 238, l. 16.

zuodama padėtį universitete, partinė organizacija (1948.I.10)[5] visiškai pagrįstai konstatavo, kad senosios inteligentijos pasaulėžiūroje įvyko rimtų poslinkių, kad žymi pažangiausioji jos dalis atkakliai gilinasi į marksizmą-leninizmą, stengiasi savo dėstymą grįsti marksistine metodologija, komunistiškai auklėti studentus. Tačiau svarstymai taip pat parodė, kad idėjinis persilaužimas buvo sudėtingas ir vyko esant giliems prieštaravimams. Nemaža mokslo personalo narių tuomet dar nebuvo laisvi nuo buržuazinės ideologijos.

Pagrindinis senosios inteligentijos auklėjimo metodas buvo ir liko įtikinimas, išryškinant marksistinės pažiūros pranašumą prieš buržuazines koncepcijas, materializmo prieš idealizmą, tarybinės santvarkos prieš kapitalistinę, kritikuojant antimokslines pažiūras, profesorių ir dėstytojų klaidas, nuoširdžiai padedant jas ištaisyti. Partija čia parodė ypatingą rūpestį ir kantrumą. Žinoma, čia negalėjo būti toleruojama priešiška veikla ir sąmoningas kenkimas.

Partija, kovodama su priešiškomis tendencijomis, kartu kovojo ir su nihilistinėmis pažiūromis į senąją inteligentiją, nes asmenybės kulto sąlygomis kartais buvo nepasitikėjimo specialistais, išaugusiais buržuazinėje santvarkoje.

Nuolat rūpinantis mokslo personalo lavinimusi, atkuriamojo laikotarpio pabaigoje jau buvo pasiekta nemažų laimėjimų. 1950 m. vakarinį marksizmo-leninizmo universitetą buvo baigę 255 universiteto dėstytojai, kiti dar lankė, baigusieji ir lankantieji sudarė daugiau kaip 80% viso mokslo personalo[6]. Kartu buvo susiklosčiusi ir kita idėjinio-teorinio tobulinimosi forma — teoriniai seminarai, kuriuose daugiausia dalyvavo baigusieji marksizmo-leninizmo universitetą, seminarams vadovavo visuomenės mokslų dėstytojai. Iš pradžių veikė po vieną tokį seminarą kiekviename fakultete, o 1950 m. kai kuriuose fakultetuose (Istorijos ir filologijos, Medicinos) jų buvo organizuota po du. Toks idėjinio-teorinio lygio kėlimo būdas pamažu darėsi pagrindinis. Šitaip 1949/50 m. m. dirbo 160 dėstytojų, 1950/51 m. m. — 170, 1951/52 m. m. — 190[7].

Teoriniuose seminaruose buvo nagrinėjami tokie svarbūs marksizmo-leninizmo klasikų veikalai, kaip F. Engelso „Anti-Diuringas", „Šeimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė", V. Lenino „Materializmas ir empiriokriticizmas", „Valstybė ir revoliucija" ir kt. Buvo rengiami ir aptariami pranešimai marksistinės metodologijos klausimais, susijusiais su specialybės specifika. Taip pat nagrinėti svarbiausieji politiniai įvykiai, naujausieji mokslo laimėjimai ir pan.

Plečiantis universitetui, daugėjo darbuotojų, keitėsi jų sudėtis. 1949 m. liepos mėn. duomenimis universitete dirbo 329 dėstytojai. Iš jų 127 aukštąjį mokslą buvo baigę buržuazinės santvarkos sąlygomis, 189 — tarybines aukštąsias mokyklas (114 Lietuvos TSR). Iš dėstytojų jau

buvo 60 komunistų ir 6 komjaunuoliai. 206 dėstytojų pedagoginis stažas buvo iki 5 m., 68 — nuo 5 iki 10 m., 55 — daugiau kaip 10 m.[8] Taigi jau žymiai daugiau kaip pusę mokslinio-pedagoginio personalo sudarė baigusieji tarybines aukštąsias mokyklas. Bet apskritai tai buvo dar gana jaunas, ypač pedagoginės patirties atžvilgiu, kolektyvas, kurio idėjiniu bei dalykiniu augimu reikėjo ir ateityje daug rūpintis.

Labai reikšminga buvo tai, kad įvyko persilaužimas vyresnės kartos mokslo darbuotojų sąmonėje, pasaulėžiūroje. Absoliuti dauguma universitete dirbusių pažangių senųjų inteligentų palaipsniui stojo į marksistines-lenininės pozicijas ir iš pagrindų pertvarkė savo pedagoginį bei mokslinį darbą. Kai kuriems mokslinio-pedagoginio personalo nariams, idėjiniu-moksliniu požiūriu nepertvarkiusiems savo darbo, mėginusiems panaudoti universiteto katedras buržuazinėms idėjoms bei antimokslinėms koncepcijoms propaguoti arba apskritai nesugebėjusiems komunistiškai auklėti jaunimą, teko iš universiteto išeiti.

Laikantis lenininių kadrų komplektavimo pagal politines ir dalykines savybes principų, organizuojant jų idėjinį teorinį lavinimąsi, liaudies ūkio atstatymo ir socializmo pagrindų kūrimo laikotarpiu žingsnis po žingsnio buvo iš esmės suformuoti universitete tarybiniai moksliniai-pedagoginiai kadrai. Jie jau sugebėjo skaityti paskaitas ir atlikti kitą pedagoginį darbą, remdamiesi marksistine-lenininė metodologija, ugdyti aktyvius socialistinės visuomenės kūrėjus.

Nuoširdus mokslininkų darbas, atkuriant ir stiprinant universitetą, padedant kurti Mokslų Akademiją, vystyti kultūrą, buvo aukštai įvertintas Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės. 1944—1951 m. laikotarpiu 26 jo darbuotojai buvo apdovanoti TSRS ordinais. Iš jų: Lenino ordinu — prof. J. Žiugžda, Darbo raudonosios vėliavos ordinu — profesoriai J. Balčikonis, K. Bieliukas, J. Bučas, D. Budrys, S. Jankauskas, J. Kairiūkštis, J. Matulis, V. Mykolaitis, P. Pakarklis ir kt.; Garbės ženklo ordinu — prof. P. Slavėnas, docentai V. Chomskis, R. Davtian, K. Domaševičius, E. Griškun, H. Horodničius ir kt.

Telkiant mokslinius-pedagoginius kadrus, rūpinantis jų idėjiniu brendimu, buvo nepamirštamas ir mokslinių kvalifikacijų kėlimas. Mokslines kvalifikacijas turinčių 1947 m. tebuvo 55 asmenys (26 profesoriai ir mokslų daktarai, 29 docentai ir mokslų kandidatai), o tai sudarė tik 16,2% visų dėstytojų (žr. 7 lentelę). Kiti pirmųjų pokario metų dėstytojų kadrai — buvęs universiteto jaunesnysis mokslo personalas, pa-

[5] PA, f. 7017, ap. 1, b. 7, l. 1.
[6] PA, f. 1771, ap. 81, b. 7, l. 5, 10.
[7] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 72, l. 11.
[8] Ten pat, b. 6, l. 10.

kviesti į universitetą pažangūs specialistai praktikai ir universiteto absolventai — dar, aišku, nebuvo spėję parengti disertacijų. Jų pirmaeilis darbas tuomet buvo tinkamai pasirengti ir atlikti pedagoginį darbą. Kartu buvo sudaromos sąlygos įgyti mokslines kvalifikacijas, neatsitraukus nuo pedagoginio darbo: organizuojamos paskaitos, užsiėmimai besiruošiantiems kandidatinio minimumo egzaminams, praktikuojamas disertantų komandiravimas į centrines mokslo įstaigas, duodamos atostogos disertacijoms užbaigti. Dėstytojų mokslinių kvalifikacijų kėlimą teigiamai veikė besiplečiantis mokslinis darbas, suteikiamos teisės ginti disertacijas universitete iš daugelio specialybių.

Ne vienas iš pakviestų į universitetą dėstyti praktikų, aktyviai dirbdamas mokslinį darbą, sėkmingai apgynė kandidato, o kai kurie ir daktaro disertacijas, tapo žinomais mokslininkais. Tai mokslų daktarai profesoriai V. Chomskis, P. Čibiras, M. Gregorauskas, Ch. Kibarskis, L. Laucevičius, M. Marcinkevičius, Pr. Norkūnas, J. Žeruolis, nemaža docentų.

Rengiant jaunus mokslininkus, pagrindinį vaidmenį suvaidino aspirantūra, nors buvo absolventų, kurie ir be jos, dirbdami dėstytojais, sėkmingai apgynė disertacijas.

Aspirantūra universitete buvo įsteigta 1948 m. — tais metais priimti du pirmieji aspirantai į lietuvių kalbos ir literatūros specialybes. Tuo metu priimti jų kiek daugiau universitetas ir negalėjo: mažai teturėjo kvalifikuotų mokslinių vadovų, menka tebuvo mokslinė bazė, nedaug buvo ir tinkamai pasirengusių absolventų. Čia universitetui daug padėjo Maskvos, Leningrado universitetai bei kiti stambieji mokslo centrai. Jau 1948 m. į Maskvą ir Leningradą buvo pasiųsti pirmieji 5 matematikos, politinės ekonomijos ir rusų literatūros aspirantai.

Universitete iš pradžių buvo tik stacionarinė aspirantūra, vėliau, nuo 1954 m., įvedama ir neakivaizdinė aspirantūra ir tais metais priimama šia forma mokytis po 2 aspirantus į istorijos, filosofijos ir filologijos specialybes. Vystantis aukštajam mokslui, mokslinių įstaigų veiklai, augo pareikalavimas mokslinių darbuotojų, ir todėl aspirantūra buvo plečiama. Aspirantų priėmimo dinamiką atspindi 6 lentelė. Taigi aspirantų priėmimas iš pradžių buvo gana netolygus. Paskui jis kiek lygiau vis plečiasi. Daugiausia į stacionarinę aspirantūrą buvo priimta 1969 m. — 52 žmonės. Vėliau prasideda stacionarinės aspirantūros mažinimo ir neakivaizdinės didinimo tendencija. 1973 m. priėmimas į stacionarinę ir neakivaizdinę aspirantūrą susilygina, o vėlesniais metais neakivaizdinė aspirantūra žymiai persveria stacionarinę. Ši tendencija pasilieka ir dešimtajame penkmetyje.

Daugiausia aspirantų buvo rengiama įvairioms ekonomikos mokslų specialybėms: 118 stacionarinėje ir 132 neakivaizdinėje aspirantūroje. Didelį aspirantų skaičių čia nulėmė tai, kad, pradėjus ekonomiką plėtoti

6 lentelė

Aspirantų priėmimas 1948–1978 m. (į stacionarinę/į neakivaizdinę aspirantūrą)

Metai	Mokslo šaka														Iš viso
	Matematika	Fizika	Chemija	Biologija	Geologija	Geografija	Medicina	Istorija	Filosofija	Pedagogika	Filologija	Ekonomika	Teisė	Technika	
1948	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	–	–	2
1949	–	–	–	2	–	–	–	2	1	–	1	–	–	–	6
1950	–	2	–	–	–	–	1	–	–	–	2	–	–	–	5
1951	–	–	1	1	–	–	1	1	–	–	5	–	–	–	9
1952	1	3	1	1	1	1	–	7	2	–	2	3	–	–	22
1953	–	3	3	–	–	1	3	4	–	–	10	3	1	–	28
1954	–	2	1	3	1	–	–	1/2	0/2	–	5/2	3	–	–	16/6
1955	0/1	–	1	1	1	–	–	0/1	1/1	–	2/1	1/1	–	–	7/5
1956	–	–	–	–	–	1	–	–	1	–	1/3	1/2	–	–	4/5
1957	2	1	1	–	–	1	–	1	1	–	2	1	–	–	10
1958	1	7	0/1	1	–	–	–	1	1/1	1	2/1	1	–	–	14/3
1959	2	2	2	–	–	–	2/1	–	2	–	2	2/1	–	–	14/2
1960	4	4	2/2	1	–	2	7/2	3	2	2	7	2/4	0/1	–	36/9
1961	2/1	3/6	2	4	–	–	4/5	4	1/1	1	7	1/2	1	–	30/15
1962	1	4/3	3	1	0/1	1	6/1	5/2	1/1	1/1	6/1	5	2/2	–	36/12
1963	1	10	4	3	2/1	1	2/3	4	2/2	1	4/4	3/4	–	–	37/14
1964	5	5	4	4/1	1/2	–	6/3	6	3/1	1	2/1	3/3	–	–	40/11
1965	3/0	5/0	6/0	2/0	1/0	1/1	5/1	4/0	2/2	1/1	2/1	3/2	1/0	–	36/8
1966	4/0	4/1	5/0	1/1	–	0/1	5/5	3/0	6/1	–	6/1	6/4	–	–	40/14
1967	4/0	5/0	5/0	1/0	1/0	0/1	3/1	5/0	3/1	–	4/2	6/5	2/1	–	39/11
1968	4/0	2/2	5/0	2/1	1/1	–	4/4	3/0	5/1	–	6/1	8/8	–	–	40/18
1969	7/0	6/1	5/0	4/1	–	1/0	1/1	7/2	5/0	1/0	6/0	8/5	1/1	–	52/11
1970	4/2	4/3	4/1	2/0	–	–	3/2	3/1	4/1	0/1	6/2	7/4	0/2	–	37/19
1971	4/1	3/2	2/1	–	–	–	2/3	3/2	5/1	–	7/1	11/12	0/2	–	37/25
1972	2/2	4/1	1/2	2/0	–	–	2/2	2/3	2/2	0/1	6/1	6/8	0/1	–	27/23
1973	1/0	4/0	1/2	1/0	–	–	0/2	3/0	1/2	0/1	6/2	5/13	–	–	22/22
1974	3/1	2/5	–	1/2	–	–	0/7	2/4	1/1	0/2	4/2	6/17	0/1	–	19/42
1975	2/1	2/2	1/2	1/0	–	–	2/5	2/4	3/1	0/4	5/2	6/11	1/0	1/1	26/33
1976	4/1	1/0	0/4	1/0	–	–	0/5	2/2	1/1	0/3	2/4	7/13	0/1	1/1	19/35
1977	5/3	2/3	1/3	–	–	–	1/1	2/3	1/1	2/2	7/3	5/6	2/1	0/1	28/27
1978	2/5	3/5	1/3	1/0	–	–	1/4	1/3	4/4	0/1	7/4	5/7	–	0/1	25/37
Iš viso:	68/18	93/34	62/21	41/6	9/5	10/3	61/58	80/31	61/28	11/17	136/39	118/132	11/13	2/4	763/407

socialistiniais pagrindais, smarkiai augant pramonei ir žemės ūkiui, prireikė ekonominio pobūdžio mokslinių įstaigų, o šioms — kadrų. Be to, ekonomikos mokslų aspirantai dar skirstosi į daugelį specialybių. Daug aspirantų rengta filologijos specialybių aspirantūroje (stacionarinėje aspirantūroje net daugiau, negu ekonomistų) — 136, neakivaizdinėje — 39 aspirantai. Filologinėse specialybėse buvo rengiami lituanistai, rusistai, užsienio kalbų specialistai. Šiuo metu dauguma respublikoje dirbančių filologų mokslininkų yra universiteto auklėtiniai arba baigę jame aspirantūrą.

Po karo nepaprastai išaugo fizikos ir matematikos mokslai, be kurių neįmanoma ir daugelio kitų mokslų raida. Todėl šių mokslų aspirantūrai buvo taip pat skiriamas didelis dėmesys. Antai matematikos specialybės stacionarinėje aspirantūroje buvo 68 aspirantai, neakivaizdinėje — 18, fizikos stacionarinėje — 93, neakivaizdinėje — 34. Iš lentelės matyti, kad ir kitų specialybių aspirantūra nebuvo apleista. Iš viso iki 1978 m. universiteto stacionarinėje aspirantūroje mokėsi 763 aspirantai, neakivaizdinėje — 407.

Analizuojant aspirantūros veiklą, labai svarbu žinoti, kiek aspirantų laiku užbaigia disertacijas. Duomenys rodo, kad iki septintojo dešimtmečio vidurio laiku parengiančių disertacijas aspirantų procentas buvo gana nedidelis — tesiekė 10—20%. Vėliau šis procentas gerokai pakilo ir paskutiniais metais svyruoja apie 60—70%. 1978 m. net 77,7% visų aspirantų laiku užbaigė kandidatines disertacijas. Tai didelis laimėjimas ne tik pačių aspirantų, bet ypač mokslinių vadovų ir katedrų, kurių intensyvus mokslinis darbas užtikrina reikiamą mokslo ritmą ir aspirantams.

Svarbų vaidmenį, rengiant mokslinius-pedagoginius kadrus, vaidina tikslinė aspirantūra, skiriama stambiausiuose šalies mokslų centruose, kur susiformavusios žymiausios mokslinės mokyklos. Tuose centruose subrendo nemaža mūsų mokslininkų. Į tikslinę aspirantūrą pradėta siųsti nuo 1948 m.; kasmet siunčiamų aspirantų skaičius nevienodas, jis priklauso nuo pareikalavimo, nuo to, kiek yra kandidatų.

Vien per 1961—1978 m. į tikslinę aspirantūrą buvo pasiųsti 174 asmenys. Daugiausia vietų buvo skirta filologijos ir fizikos-matematikos specialybėms (52 ir 34 vietos), kitoms — kur kas mažiau (ekonomikos — 16, teisės — 12 ir t. t.). Pagal metus daugiausia tikslinės aspirantūros vietų buvo skirta 1962 m.— 15 ir 1978 m.— 21. Tai rimta parama respublikos mokslui, kurią suteikė broliškų respublikų ir stambiųjų mokslo centrų — Maskvos, Leningrado, Kijevo, Kazanės universitetai, Odesos Filatovo akių ligų institutas, Ukrainos Mokslų Akademijos Kibernetikos ir puslaidininkių institutai ir daugelis kitų mokslo įstaigų. Jos išugdė daugelį mūsų jaunųjų mokslininkų.

Taigi stacionarinė ir neakivaizdinė aspirantūra buvo ir tebėra svarbiausia mokslų kandidatų rengimo forma. Rengiantieji kandidatines disertacijas gali pasinaudoti ir metine aspirantūra. Į tokią aspirantūrą leidžiami darbuotojai, išlaikę kandidatinius egzaminus ir parengę didesnę dalį disertacijos. Darbuotojams, kurie visiškai baigia kandidatines disertacijas, suteikiamos 3-jų mėnesių atostogos disertacijai užbaigti. Nuo 1964 m. įvestas stažuotojų institutas. Gabūs universiteto absolventai bei laborantai skiriami stažuotojais. Čia per dvejus metus perprantama tyrinėjimo metodika, pasirenkama tyrinėjimo problema, išlaikomi kandidatiniai egzaminai. Iki 1969 m. kasmet buvo priimama po 6—9 stažuotojus tyrinėtojus, vėliau — po 14—20. Per 1964—1978 m. laikotarpį stažavosi 188 asmenys. Nemaža stažuotojų nuėjo į aspirantūrą, tapo mokslų kandidatais. Prie universiteto katedrų kandidatines disertacijas rengia ir įvairių žinybų darbuotojai. 1978 m. jų buvo 70.

Nuo 1963 m. prie Medicinos fakulteto įsteigta ordinatūra. Joje kasmet keli gydytojai kelia mokslinę kvalifikaciją, vėliau dirba mokslo tiriamąjį darbą ir ne vienas apgina kandidatines disertacijas. Taigi mokslinių įgūdžių ugdymas, jaunų mokslininkų kadrų rengimas pačiame universitete ir siunčiant į tikslinę aspirantūrą įgavo labai platų užmojį.

Aukščiausios kvalifikacijos, t. y. mokslų daktaro laipsnio įgijimas, suprantama, yra sudėtingesnis ir reikalauja žymiai daugiau laiko. Intensyviai dirbant, dažniausiai praeina 10—12 metų po kandidato disertacijos gynimo, kol sukaupiama tiek medžiagos, eksperimentų, išnagrinėjama stambi mokslinė problema, kad tų tyrimų rezultatus būtų galima pateikti kaip daktaro disertaciją. Todėl tik nuo šeštojo dešimtmečio antrosios pusės vienas kitas universiteto docentas ėmė ginti daktaro disertacijas. Kiek plačiau daktaro disertacijas imta rengti septintajame dešimtmetyje, nuo 1962 m. įvedus mokslinių bendradarbių etatus. Į šiuos etatus perkeliami dvejiems metams prityrę docentai, kurie jau turi tiek padarę, kad per tą laiką gali užbaigti daktaro disertaciją. Jie tuo metu kitokių darbų neatlieka. Universitetas tam beveik visą laiką turi 10—11, o kartais ir daugiau vyr. mokslinių bendradarbių etatų. Iš 77 buvusių tokiuose etatuose 40 jau apgynė daktaro disertacijas, dalis gins per artimiausius 2—3 metus.

Bendrą universiteto mokslinių-pedagoginių kadrų ir jų mokslinių kvalifikacijų kilimo dinamiką atspindi 7 lentelė. Visų pirma čia matome, kad, plečiantis universitetui, labai padaugėjo jo mokslinio-pedagoginio personalo. Nepaisant spartaus darbuotojų skaičiaus didėjimo, mokslinius laipsnius ir vardus turinčiųjų procentas beveik visą laiką kilo. Gana tolygiai, nuo 1948 m., kai buvo pradėtos ginti disertacijos, daugėjo mokslų kandidatų ir docentų. Kiek kitokia mokslų daktarų ir profesorių skaičiaus kreivė. Kalbant apie pirmuosius pokario metus, neišleistina iš

7 lentelė

Mokslinio personalo dinamika (kartu su laboratorijomis; iki 7-ojo dešimtmečio pabaigos su antraeilininkais)

Vardas arba laipsnis	1941	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Iš viso mokslo darbuotojų	227	145	212	307	339	356	322	328	323	305	317	361
Profesorių ir daktarų	53	42	45	42	26	26	34	29	30	29	30	30
Docentų ir mokslų kandidatų	23	30	30	33	29	51	47	64	75	67	62	98
Su vardais ir laipsniais procentas	33,9	49,6	35,4	24,3	16,2	21,6	25,1	28,3	32,5	31,4	29,0	35,4

Vardas arba laipsnis	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Iš viso mokslo darbuotojų	365	401	392	407	412	411	414	476	529	543	615	659
Profesorių ir daktarų	23	23	20	23	26	25	21	23	23	20	24	33
Docentų ir mokslų kandidatų	118	115	117	124	130	137	157	164	185	180	222	257
Su vardais ir laipsniais procentas	38,6	34,4	35,0	36,1	37,8	39,4	43,0	39,2	39,3	36,8	40,0	44,0

Vardas arba laipsnis	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Iš viso mokslo darbuotojų	789	768	786	908	1002	1088	1124	1179	1266	1325	1368	1398
Profesorių ir daktarų	26	39	48	60	65	60	61	70	73	78	80	85
Docentų ir mokslų kandidatų	289	308	335	399	444	482	526	525	586	637	646	694
Su vardais ir laipsniais procentas	39,0	49,1	42,6	50,0	50,0	49,0	52,0	50,0	52,0	53,9	53,1	55,7

* Lentelė sudaryta, remiantis kadrų skyriaus duomenimis

galvos ta aplinkybė, kad buržuazijos valdymo metu gautieji moksliniai laipsniai bei vardai turėjo būti persvarstyti ir pripažinti tarybinės valstybės institucijų, o tam reikėjo laiko. Tuo tarpu atsikuriantis universitetas privalėjo turėti minimumą aukštos kvalifikacijos kadrų. LTSR švietimo liaudies komisariatas skyrė fakultetų ir katedrų vadovais, profesoriais ir docentais daugiausia darbuotojus, turinčius senuosius laipsnius bei vardus ir laikė juos daktarais, profesoriais, kandidatais ir docentais. Buvo paskirta ir neturinčių jokių laipsnių ar vardų, bet patyrusių darbuotojų. Aukščiausioji atestacinė komisija (AAK), apsvarsčiusi kiekvieno universiteto Tarybos pristatyto asmens mokslinę kvalifikaciją, daugeliui patvirtino anksčiau turėtuosius mokslų daktaro laipsnius ir profesoriaus bei docento vardus; kai kurių daktaro laipsnis buvo prilygintas mokslų kandidato laipsniui; keletui pristatytų asmenų, pasižymėjusių moksle, buvo suteikta profesoriaus ir docento moksliniai vardai ir be mokslinio laipsnio. Tačiau kai kuriems iš pristatytųjų AAK nerado pagrindo pripažinti ar suteikti prašomus mokslinius laipsnius bei vardus. Todėl po svarstymo (1947) sumažėja statistikoje mokslų kandidatų, docentų ir ypač mokslų daktarų ir profesorių. Toliau mokslinių laipsnių ir vardų teikimas vyksta įprasta tvarka.

Kaip rodo lentelė, mokslų daktarų ir profesorių skaičius maždaug vienodas buvo iki septintojo dešimtmečio vidurio, vėliau jis nuolat didėja. Nuo to laiko daktaro disertacijas gynė daugiausia dėstytojai, jau pokario metais pradėję dirbti universitete. Tiesa, senųjų profesorių natūraliai mažėja. Dabar jau 55,7% viso mokslinio-pedagoginio personalo turi mokslinius laipsnius ir vardus. Dar reikia pažymėti, jog, steigiant problemines ir žinybines laboratorijas, gana staigiai padaugėja mokslinio-pedagoginio personalo, o naujieji darbuotojai iš pradžių dažniausiai yra be mokslinių laipsnių, todėl bendras turinčiųjų mokslines kvalifikacijas procentas kiek nukrenta. (Be laboratorijų darbuotojų, mokslinio-pedagoginio personalo su moksliniais laipsniais ir vardais procentas yra aukštesnis, negu bendras. Tai matyti iš 8 lentelės. Dabar jau apie 63% visų dėstytojų turi mokslinius laipsnius ir vardus.)

Naudodamiesi sudarytomis galimybėmis kelti mokslines kvalifikacijas, daugelis jau tarybinės santvarkos sąlygomis baigusių aukštąjį mokslą įgijo mokslų daktarų laipsnius, tapo plačiai žinomi mokslininkai. Tai profesoriai: matematikai J. Kubilius, K. Grincevičius, A. Bikelis; fizikai A. Bolotinas, V. Šugurovas, J. Viščakas, A. Bandzaitis; chemikas V. Daukšas; gamtininkai A. Basalykas, Č. Kudaba, J. Paškevičius; medikai A. Marcinkevičius, D. Mikalauskaitė, H. Polukordas, A. Pronckus, L. Petkevičius, A. Sučila; iš visuomenės mokslų — K. Navickas, J. Tamošiūnas, R. Plečkaitis, B. Genzelis; istorikas S. Lazutka; filologai V. Ma-

8 lentelė

Mokslinis-pedagoginis personalas pagal fakultetus ir katedras 1979 m. sausio 16 d. (be probleminių ir žinybinių laboratorijų)*

Bendrosios universiteto katedros ir fakultetai	Darbuotojų skaičius	Iš jų				Su vardais ir laipsniais %
		prof. ir dr.	%	doc. ir kand.	%	
TSKP istorijos katedra	23	1	4,3	15	65,2	69,5
Mokslinio komunizmo katedra	11	—	—	5	45,4	45,4
Filosofijos katedra	22	—	—	14	68,2	68,2
Filosofijos istorijos ir ateizmo katedra	12	2	16,7	6	50,0	66,7
Politinės ekonomijos katedra	16	3	18,8	10	62,5	81,3
Tarpfakultetinė politinės ekonomijos katedra	15	1	6,7	10	66,6	73,3
Estetikos ir meninio lavinimo katedra	10	1	10,0	1	10,0	20,0
Matematikos fakultetas	72	3	4,2	45	62,5	66,7
Fizikos fakultetas	61	5	8,2	49	80,3	88,5
Chemijos fakultetas	36	4	11,1	29	80,5	91,6
Gamtos fakultetas	55	11	20,0	36	65,4	85,4
Medicinos fakultetas	183	23	12,6	97	53,0	65,6
Gydytojų tobulinimosi fakultetas	33	9	27,3	19	57,6	84,9
Istorijos fakultetas	67	7	10,5	36	53,7	64,2
Filologijos fakultetas	214	7	3,3	85	39,7	43,0
Pramonės ekonomikos fakultetas	50	—	—	40	80,0	80,0
Prekybos fakultetas	25	1	4,0	17	68,0	72,0
Ekonominės kibernetikos ir finansų fakultetas	63	3	4,8	39	61,9	66,7
Teisės fakultetas	41	3	7,3	26	63,4	70,7
Kauno vakarinis fakultetas	64	—	—	36	56,2	56,2

* Lentelė sudaryta, remiantis kadrų skyriaus duomenimis. Į šiuos skaičius įeina ir 15 vyr. mokslinių bendradarbių, ruošiančių daktarines disertacijas.

žiulis, J. Palionis, Z. Zinkevičius, D. Sauka; ekonomistai A. Žilėnas, J. Mackevičius, teisininkas S. Vansevičius ir kt.

Praktikuojamas dar dėstytojų siuntimas į kvalifikacijos kėlimo kursus. Visuomeninių mokslų katedrų dėstytojai tokiais kursais naudojasi nuo pat pirmųjų pokario metų. Kitų specialybių dėstytojų daugiau siunčiama nuo septintojo dešimtmečio antrosios pusės, vykdant TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1966 m. rugsėjo 3 d. nutarimą „Dėl priemonių

specialistų ruošimui gerinti ir vadovavimui aukštajam bei specialiajam viduriniam mokymui tobulinti". Nuo 1967 m. pradėta siųsti dėstytojus stažuotei į pajėgiausias mokslinio tyrimo įstaigas, aukštąsias mokyklas, gamybą. Kvalifikacijos kėlimo kursų laikas — 4—5 mėn., stažuotės — 3 mėn.

Pastaruoju metu kvalifikaciją kėlė daugelis universiteto dėstytojų kvalifikacijos kėlimo fakultetuose, institutuose ir stažuotėse. Tai matyti iš 9 lentelės.

9 lentelė

Kvalifikacijos kėlimo formos	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Kvalifikacijos kėlimas fakultetuose ir institutuose	98	41	51	125	74	84	44	89
Stažuotėse	72	38	19	51	52	126	106	152

Dabar per penkerius metus kiekvienas universiteto dėstytojas turi pabuvoti kartą kvalifikacijos kėlimo institute ar fakultete, gilinti savo žinias stažuojantis mokslinėje įstaigoje ar gamykloje.

Dar pokario metais pradėti organizuoti teoriniai seminarai liko nepakeičiama mokslinio-pedagoginio personalo idėjinio teorinio lygio kėlimo forma. Juose dalyvauja visas mokslo personalas. 1978/79 m. m. veikė 34 teoriniai seminarai. Čia, kartą per mėnesį vykstančiuose užsiėmimuose, daromi pranešimai ir diskutuojama svarbiausiais TSKP ir Tarybinės vyriausybės vedamos politikos klausimais, nagrinėjama Partijos suvažiavimų medžiaga, gilinamasi į marksistinės-lenininės metodologijos klausimus, kurie yra svarbiausi vienai ar kitai mokslo šakai.

Taigi per atkaklų darbą, žingsnis po žingsnio buvo išugdyti gausūs universiteto profesorių ir dėstytojų kadrai. Nuolat keliantis savo kvalifikacijas universiteto mokslinis-pedagoginis personalas yra pajėgus sėkmingai spręsti išvystytos socialistinės visuomenės jaunųjų specialistų rengimo ir mokslinių tyrimų uždavinius.

Įvertinant vaisingą pedagoginį ir mokslinį darbą bei visuomeninę veiklą, 1952—1978 m. 36 universiteto darbuotojai apdovanoti TSRS ordinais. Aukščiausius apdovanojimus gavo universiteto rektorius prof. dr. J. Kubilius — 1961 m. jis apdovanotas Lenino ordinu, o 1969 m. jam suteiktas Socialistinio darbo didvyrio vardas. Lenino ordinu apdovanoti profesoriai B. Pranskus-Žalionis, S. Jankauskas, P. Slavėnas; Darbo raudonosios vėliavos ordinu — profesoriai A. Jucys, S. Lazutka, A. Marcinkevičius, M. Marcinkevičius, J. Markulis, docentai B. Raguotis, B. Sudavičius, L. Vladimirovas ir kt.; Garbės ženklo ordinu — profesoriai

P. Brazdžiūnas, V. Chomskis, M. Lola, Pr. Norkūnas, J. Paškevičius, J. Viščakas, Z. Žemaitis, docentai P. Bernatavičius, A. Daukša, J. Grigonis, E. Jasinskienė, K. Vaištarienė ir kt.

Daugelis universiteto darbuotojų apdovanoti medaliais, nemaža jo mokslininkų ir kitų darbuotojų turi garbės vardus: 41 suteiktas LTSR nusipelniusio mokslo veikėjo, 19-kai — LTSR nusipelniusio kultūros veikėjo, 61 — LTSR nusipelniusio dėstytojo, mokytojo, gydytojo, ekonomisto, teisininko ir kiti vardai.

MOKOMOJO-AUKLĖJAMOJO DARBO PERTVARKYMAS IR TOBULINIMAS



okomojo-auklėjamojo darbo organizavimas, atkuriant universiteto veiklą, buvo turbūt sudėtingiausias baras. Nuo to, kaip ir kokius specialistus rengti, dideliu mastu priklausė lietuvių tarybinės inteligentijos — aktyvios socialistinės visuomenės kūrimo jėgos — išugdymas, dideliu mastu ir intelektualinio bei kultūrinio respublikos gyvenimo raida. Atnaujinant darbą po respublikos išvadavimo, jau buvo galima pasiremti 1940/41 m. m. pradėtų pertvarkymų patyrimu, tačiau dirbti reikėjo žymiai sunkesnėmis sąlygomis. Mokomąjį-auklėjamąjį darbą veikė sugriauto ūkio sunkumai, įsiliepsnojusi aštri klasių kova, hitlerinės ir lietuvių buržuazinių nacionalistų propagandos liekanos dalies studentų ir dėstytojų sąmonėje.

Pirmiausia iškilo mokymo planų ir programų klausimas. Pirmaisiais pokario metais tai priklausė nuo tarybinės aukštosios mokyklos mokymo planų reikalavimų, būtinų rengiant specialistus, ir objektyvių vietinių sąlygų — aukštesniųjų kursų studentų išeitų dalykų. Atsikuriantis universitetas pradėjo dirbti ne tik su pirmuoju kursu, jame buvo visi kursai. Nepaisant padėties sudėtingumo, universitete buvo pradėti taikyti nauji Sąjunginio aukštųjų mokyklų komiteto patvirtinti tipiniai mokymo planai ir programos. Tiesa, atsižvelgiant į respublikos sąlygas, iš pradžių reikėjo daryti nemaža planų bei programų pakeitimų, ypač vyresniųjų kursų. Tuoj pat buvo atnaujintas ir išplėstas marksizmo-leninizmo pagrindų, politinės ekonomijos, dialektinio ir istorinio materializmo dėstymas; pradėtos skaityti ir kitos naujų mokymo planų numatytos disciplinos. Nors sąlygos buvo blogos, mokymo planai, ypač paskaitų krūvis, dažniausiai buvo įvykdomi. Tačiau praktikos ir laboratorinių darbų planą, trūkstant dėstytojų, esant silpnai materialinei bazei, pirmaisiais pokario metais įvykdyti buvo sunku.

Taip pat nuo pirmųjų universiteto veiklos atnaujinimo metų buvo stengiamasi įgyvendinti tarybinės aukštosios mokyklos nuostatus, t. y. tokį darbo organizavimą, kuris užtikrintų naujų mokymo planų vykdymą. Bet studentus, anksčiau studijavusius dalykine sistema, disciplinas išklausiusius įvairiai ir pagal tarybinius mokymo planus turėjusius akademinių įsiskolinimų bei neišklausytų dalykų, iš karto griežtai suskirstyti į kursus buvo neįmanoma. Todėl 1944/45 m. m. universitete (išskyrus I kursą) dar teko dirbti daugiau dalykine sistema ir rengtis pereiti prie naujos tvarkos. 1945/46 m. m. kursinė-sesijinė sistema pradėta taikyti ir vyresniesiems kursams. Tačiau pripratę prie laisvo paskaitų lankymo, vyresniųjų kursų studentai nelengvai įsisąmonino privalomo užsiėmimų lankymo, sesijų laikymo būtinumą. Užsiėmimų lankomumas iš pradžių buvo gana blogas, jo apskaita ir kontrolė menka, tebesimaišė nemaža „amžinų studentų", studijuojančių jau daugelį metų.

Esant stiprioms senosios buržuazinės mokyklos tradicijoms, pertvarkyti mokymo procesą buvo nelengva. Tą darbą rektoratui ir dekanatams padėjo dirbti jau pirmaisiais metais atsikūrusios partinė, komjaunimo ir profsąjungos organizacijos. Visas universiteto darbas, jo pavertimas tarybine aukštąja mokykla, savo pedagogine ir moksline veikla aktyviai padedančia kurti Tarybų Lietuvoje socialistinę santvarką, vyko vadovaujant Komunistų partijai. Lietuvos KP Centro Komiteto ir respublikos vyriausybės atstovai dažnai atvykdavo į universitetą ir savo patarimais, nurodymais daug padėjo. Lietuvos KP CK Biuras, jau 1945 m. vasario 23 d. svarstęs priemones universitetui stiprinti, rūpinosi ne tik jo materialinės bazės atkūrimu, bet ir numatė, kaip sustiprinti kadrais marksizmo-leninizmo pagrindų katedrą, gerinti politinį-auklėjamąjį darbą, patvirtino universitetui CK partorgą[1].

Partinė organizacija universitete atsikūrė 1945 m. gegužės 15 d. Joje tuomet buvo 4 komunistai. Sekretoriumi buvo išrinktas gyvenęs Tarybų Sąjungoje lietuvis senas komunistas Tėvynės karo dalyvis J. Adamovičius[2]. Nors iš pradžių visiškai nedidelė, partinė organizacija ėmė rūpintis svarbiausiais universiteto darbo reikalais. Jau birželio 13 d. atvirame partiniame susirinkime, dalyvaujant tuomet dar nepartiniams rektoriui prof. K. Bieliukui ir kitiems vadovaujantiems darbuotojams — prof. S. Jankauskui, prof. J. Bučui, prof. D. Budriui — buvo apsvarstyti pasirengimo naujiems mokslo metams ir naujų studentų kontingentų parinkimo reikalai. Susirinkime buvo numatyta, kaip dirbti aiškinamąjį darbą abiturientų tarpe, kelti studentų telkimo į universitetą klausimus spaudoje. Pasiūlyta, kad universiteto taryba apsvarstytų originalių ir

[1] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 98, l. 265.
[2] PA, f. 7017, ap. 1, b. 1, l. 1.

verstinių vadovėlių studentams parengimo ir išleidimo galimybes. Bet ypač daug dėmesio tuomet buvo skirta patalpų atstatymui, remontui, mokymo materialinei bazei, studentų ir dėstytojų materialiniam aprūpinimui ir buičiai[3].

Pradedant naujus mokslo metus (1945.IX.17), partinė organizacija padėjo rektoratui surengti bendrą universiteto kolektyvo susirinkimą — iškilmingą mokslo metų atidarymą, kuriame dalyvavo ir kalbas pasakė Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas J. Paleckis, Lietuvos KP CK sekretorius K. Preikšas, švietimo liaudies komisaras J. Žiugžda. Jie sveikino universiteto kolektyvą su antrųjų mokslo metų pradžia ir išryškino mokslo personalo bei studentijos uždavinius tomis sudėtingomis pirmųjų pokario metų atkuriamojo darbo ir klasių kovos sąlygomis.

Jau nuo pačios naujųjų mokslo metų pradžios partinė organizacija ėmė rūpintis universiteto kolektyvo idėjiniu-politiniu auklėjimu. 1945 m. rugsėjo 21 d. partiniame susirinkime, svarstant Lietuvos KP CK VII plenumo rezultatus, ji iškėlė sau uždavinį nuolat domėtis marksizmo-leninizmo pagrindų ir kitų katedrų darbu, suorganizuoti profesoriams ir dėstytojams prie marksizmo-leninizmo katedros lektoriumą, o administracijos ir techniniam personalui — politinio lavinimo būrelius, prie komjaunimo organizacijos sudaryti būrelį komjaunimo ir partijos įstatams nagrinėti, rengti studentams viešas paskaitas ir pranešimus[4]. Tai buvo pirmosios partinės organizacijos idėjinio-politinio auklėjimo priemonės.

Partinė organizacija suprato, kad idėjinis-politinis studentų auklėjimas daugiausia priklauso nuo paties mokymo proceso organizavimo ir jo turinio gerinimo. Stengdamasi tam reikalui sutelkti kolektyvo dėmesį, partinė organizacija 1945 m. gruodžio 24 d. sušaukia atvirą partinį susirinkimą, kuriame svarstomas mokymo darbas. Pranešimą čia padarė prorektorius mokymo ir mokslo reikalams prof. S. Jankauskas[5]. Jau pats platesnis komunistų ir nepartinių pokalbis svarbiausiais darbo klausimais buvo labai reikšmingas. Ir partijos nariai, ir nepartiniai turėjo progos pasakyti savo nuomonę, padaryti kritinių pastabų administracijai, partinei vadovybei. Susirinkime išryškėjo, kad, greta neabejotinų laimėjimų, organizuojant mokymo procesą, buvo ir labai rimtų trūkumų. Universiteto administracija ir antraisiais mokslo metais neturėjo galimybių užtikrinti, kad mokymo planai būtų visiškai įvykdomi; praktikos darbai dėl sunkių karo padarinių dar mažai kur buvo atliekami.

Tolesnieji atstatymo darbai vyko 1946 m., priėmus pokarinį TSRS liaudies ūkio atkūrimo ir vystymo penkmetį. Tarybų Lietuvoje tai buvo pirmasis penkmetis, atvėręs plačią liaudies ūkio ir kultūros vystymo perspektyvą. Universiteto rektoratui ir ypač partinei organizacijai iškilo uždavinys plačiai supažindinti su penkmečio planu visą mokslo perso-

nalą ir studentus, padėti jį aiškinti visuomenei, mobilizuoti kolektyvą konkrečioms aukštųjų mokyklų užduotims vykdyti.

Kaip tinkamiausia šių uždavinių svarstymo forma buvo pasirinktas taip pat atviras partinis susirinkimas (1946.IV.23). Jame, be penkmečio plano uždavinių aiškinimo ir propagavimo (vėliau šia tema įvestas specialus užsiėmimų ciklas), akcentuotas būtinumas gilintis į marksizmo-leninizmo mokslą ir tinkamai išdėstyti mokslines jėgas, kad geriau būtų rengti gausius aukštos kvalifikacijos tarybinių specialistų kadrus[6].

Daugėjant universitete komunistų, 1946 m. kovo 23 d. buvo sudarytos partinės-kandidatinės grupės Istorijos ir filologijos, Medicinos, Fizikos ir matematikos fakultetuose. Parengiamuosiuose kursuose[7], o rugsėjo 30 d. jos sudarytos ir visuose kituose fakultetuose[8]. 1946 m. birželio mėn. universiteto partinė organizacija jau turėjo 16 TSKP narių ir 19 kandidatų. Ją pradžioje sudarė daugiausia iš fronto ir partizanų būrių grįžę kovotojai. Taigi universiteto partinė organizacija per pirmuosius savo veiklos metus išaugo, klostėsi jos organizacinė struktūra, ji pradėjo svarstyti pagrindinius mokymo bei auklėjimo klausimus ir vaidinti nemažą vaidmenį visame universiteto gyvenime. Tačiau tai buvo tik gera didelio darbo pradžia.

Tuo pačiu metu universitete pradėjo reikštis ir komjaunimo organizacija. Atsikurdama 1945 m. sausio 21 d., ji turėjo 6 narius (sekretoriumi tada buvo išrinktas studentas medikas L. Maleckas)[9] ir gana greitai plėtėsi. Organizacijos branduolį sudarė rūstaus karo ir okupacijos užgrūdinti jaunuoliai, buvę Raudonosios Armijos kariai, partizanai, iš kurių kai kas į komjaunimą jau buvo įstoję prieš karą, o kiti karo metais. Po karo į komjaunimą stojo jaunimas, patyręs išnaudotojų jungą, atsidavęs Tarybų valdžiai. Daugėjant iš proletarinių sluoksnių kilusių studentų, augo ir stiprėjo komjaunimo organizacija. 1945 m. rudenį ji jau turėjo 63 narius ir išsirinko pirmąjį 7 žmonių komitetą[10]. Nors komjaunimo organizacija didėjo sparčiai, tačiau pirmaisiais pokario metais ji turėjo daug objektyvių sunkumų. Visų pirma jai teko įveikti iš buržuazijos laikų paveldėtas korporacijų poveikio liekanas, apolitiškumą ir atvirą ar užmaskuotą dalies neproletarinės kilmės studentų

[3] Ten pat, l. 12.
[4] Ten pat, l. 14, 22.
[5] Ten pat, l. 20.
[6] Ten pat, b. 2, l. 36—37.
[7] Ten pat, l. 74.
[8] Ten pat, l. 104.
[9] VUB, f. 85-L 186 (*A. Aleksiūnaitės* diplominis darbas „Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. Universiteto komjaunimo organizacijos veikla pokario metais 1944—1952)", 1960), l. 12.
[10] Ten pat.

priešiškumą. O tai įnirtingos klasių kovos sąlygomis buvo nelengvas uždavinys. Ypač sunku buvo studentijoje dirbti politinį darbą tol, kol nebuvo komjaunimo organizacijų fakultetuose. Tačiau ir pirmaisiais darbo metais komjaunimo organizacija nemaža nuveikė: sustiprėjo kaip organizacija, rūpinosi padidinti komjaunimo eiles, išplėsti savo įtaką fakultetuose.

1946 m. sausio 5 d. buvo sudarytos pirmosios fakultetų pirminės komjaunimo organizacijos: Medicinos fakultete — iš 26 narių, Istorijos ir filologijos fakultete — iš 6 narių, Fizikos ir matematikos fakultete — iš 15 narių, jungtinė Teisės ir Ekonomikos fakultetų organizacija — iš 7 narių[11]. 1946 m. rudenį jau buvo 7 pirminės komjaunimo organizacijos. Plėsdama savo įtaką studentijai, partinė organizacija daug rūpinosi komjaunimo organizacijos stiprinimu. Vadovaujančiuose komjaunimo organuose dirbo studentai komunistai.

Didžiausia ir stipriausia pirminė komjaunimo organizacija tuomet buvo Parengiamuosiuose kursuose. Nors šių kursų klausytojams reikėjo ypač daug mokytis, jie labai aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime ir ėjo pirmosiose universiteto komjaunimo organizacijos gretose.

Pagausėjusi ir sustiprėjusi organizaciniu atžvilgiu komjaunimo organizacija stiprino idėjinį-politinį darbą studentijos tarpe. Kaip jį dirbti, kada komjaunimas sudarė dar vos keletą procentų studentų, spręsti buvo ypač nelengva. Komjaunimo organizacija turėjo ieškoti kelių, kurie padėtų sutelkti apie ją nesąjunginį jaunimą. Reikėjo imtis tokių darbo formų, kuriomis susidomėtų ir pasyvioji studentijos dalis, be to, rasti būdų dirbti net tarp nepalankiai nusiteikusių studentų. Komjaunimas praktikavo įvairias darbo formas, tačiau ne visos jos pasirodydavo tinkamos ir veiksmingos. Pavyzdžiui, viena iš labiausiai paplitusių ir pripažintų darbo formų — atviri komjaunimo susirinkimai tuo metu dar buvo nelabai veiksmingi. Tiek jais, tiek profsąjungos susirinkimais nesąjunginis jaunimas nedaug domėjosi. Efektyvesnės darbo formos tuomet buvo įvairūs susitikimai, vakarai, meno saviveikla, individualus darbas.

Mokymo procese svarbiausią vaidmenį, marksistiškai auklėjant studentus, formuojant jų materialistinę pasaulėžiūrą, turėjo atlikti marksizmo-leninizmo pagrindų, politinės ekonomijos, filosofijos dėstymas. Bet nemaža sunkumų buvo ir šioje srityje: trūko visuomeninių disciplinų dėstytojų, marksistinės-lenininės literatūros bei kitų mokymo priemonių. Iš pradžių darbą sunkino ir ta aplinkybė, kad pirmaisiais metais dar visiškai negausioms visuomenės mokslų katedroms (1945/46 m. m. jos teturėjo tik apie 50% dėstytojų) teko labai didelis krūvis, nes marksizmo-leninizmo pagrindų kursą ėjo ne tik pirmųjų, bet ir jo neklausę aukštesniųjų kursų studentai; didelį krūvį turėjo ir politinės ekonomijos katedra.

Marksizmą-leninizmą, kuris atskleidžia visuomenės vystymosi dėsningumus, parodo revoliucinės teorijos ir socializmo kūrimo praktikos vieningumą, iš pat pradžių atkakliai ėmė studijuoti didelė studentijos dalis, nes kaip tik jis davė atsakymą į daugelį anksčiau jiems sunkiai suvokiamų visuomeninio gyvenimo klausimų. Tai rodo palyginti geras marksizmo-leninizmo pagrindų paskaitų lankomumas ir egzaminų rezultatai. Pirmaisiais 1944/45 m. m. iš 864 universiteto studentų, turėjusių laikyti marksizmo-leninizmo pagrindų egzaminą, 47,8% išlaikė labai gerai ir gerai[12]. 1945/46 m. m. iš 1331 studento, turėjusio laikyti egzaminą, labai gerai ir gerai išlaikė 41,6%[13].

Tai buvo jau didelis laimėjimas. Marksistinės idėjos pradėjo veikti visą mokymo-auklėjimo procesą, studentų pasaulėžiūrą. Lietuvos KP CK Biuras, 1946 m. liepos 19 d. susumavęs Vilniaus universiteto darbo rezultatus 1945/46 m. m., pažymėjo, kad universitetas daug padarė, atkurdamas fakultetus ir katedras, atstatydamas jų patalpas, organizuodamas mokomąjį darbą, kad kyla studentų susidomėjimas socialiniais-ekonominiais mokslais[14]. Kartu buvo atkreiptas dėmesys į pagrindinius darbo trūkumus: universitete tuomet dar buvo nepakankamai organizuotas mokymo procesas ir mokymo planų vykdymas, nebuvo tvirto mokymo režimo, šlubavo paskaitų ir praktikos darbų apskaita bei kontrolė, silpna buvo tiek studentų, tiek dėstytojų akademinė drausmė.

Tokią padėtį lėmė ne tik pokario meto sunkumai, bet ir tai, kad universiteto vadovybei, dekanatams ir katedroms trūko tarybinės aukštosios mokyklos darbo patyrimo. Katedros iš pradžių irgi dirbo neritmingai, reikiamai neorganizavo studentų savarankiško darbo.

LKP CK Biuras taip pat nurodė universiteto partinei organizacijai būtinumą sustiprinti kovą prieš buržuazinių nacionalistų priešišką veiklą ir jų ideologiją, daugiau rūpintis studentijos idėjiniu-politiniu auklėjimu[15].

Remdamasi Lietuvos KP CK Biuro nutarimu, partinė organizacija savo darbą apsvarstė naujųjų 1946/47 m. m. pradžioje[16]. Komunistai pritarė nutarimui, iškėlė daugiau trūkumų, siūlė būdus jiems pašalinti. Susirinkimas sutelkė dėmesį į tai, kad svarbiausia visos partinės organizacijos darbe — komunistinis studentijos ir mokslo personalo auklėjimas, griežta kova su buržuazine ir buržuazine-nacionalistine ideologija bei marksizmo-leninizmo mokslo iškraipymu mokymo procese, su priešiškais

[11] Ten pat, l. 17—18.
[12] PA, f. 1771, ap. 30, b. 4, l. 54.
[13] Ten pat, b. 10, l. 40.
[14] Ten pat, ap. 1771, b. 238, l. 16.
[15] Ten pat, l. 17—18.
[16] PA, f. 7017, ap. 1, b. 2, l. 53—58.

ir svetimais elementais. Susirinkimas numatė priemones visam mokomajam-auklėjamajam darbui gerinti.

Rimti poslinkiai, gerinant administracinį ir mokymo proceso organizavimo darbą, matyti nuo 1946/47 m. m. pradžios. Visur įvedami lankomumo apskaitos žurnalai, visose grupėse, kur dėstomi visuomenės mokslai, vyksta ir seminarai, daugiau daroma ir kitų praktikos darbų. Griežtesnius rektorato ir dekanatų reikalavimus, jų administracines priemones plačiai paremia visuomeninės organizacijos. Akademinei drausmei stiprinti, privalomam užsiėmimų lankomumui gerinti pradėtas platus aiškinamasis darbas: šaukiami pasitarimai, dirbama su akademinių grupių seniūnais. Čia nemaža darbuojasi komjaunimo organizacija. Komjaunuoliai rodo pavyzdį, aktyviai remia drausmės gerinimą per įvairius pasitarimus, studentų profsąjungą, stengiasi padėti administracijai, pradėtuose leisti sienlaikraščiuose skelbia medžiagą apie akademinę drausmę, egzaminų rezultatus.

Rektoratas ir partinė organizacija darbe su studentais stengėsi remtis kovų užgrūdintais studentais — buvusiais Raudonosios Armijos kariais. 1946 m. spalio 28 d. buvo sušauktas demobilizuotų iš Raudonosios Armijos studentų susirinkimas, kuriame dalyvavo 43 studentai (iš jų dabartiniai universiteto profesoriai S. Lazutka, A. Bolotinas ir kt.). Susirinkimo dalyviai įsipareigojo padėti stiprinti akademinę drausmę, politinį budrumą, padėti steigti būrelius, aktyviai dalyvauti sostinės atstatymo darbuose.

Daugiau imta kontroliuoti paskaitų kokybė. Gerinant vadovavimą katedroms, 1946 m. rugsėjo mėn. buvo pakeisti TSRS istorijos, visuotinės istorijos, rusų literatūros, visuotinės literatūros katedrų vedėjai[17], sustiprinta ir kai kurių fakultetų vadovybė.

Didelis darbas 1946/47 m. m. davė rezultatų. Užsiėmimų lankomumas pakilo iki 90%. 1945/46 m. m. visus pavasario sesijos egzaminus laiku išlaikė tik 50,7% studentų, o 1946/47 m. m.— 82,5[18]. Taigi mokymo proceso organizavimo ir akademinės drausmės srityje buvo pasiektas persilaužimas — visiškai pereita prie kursinės-sesijinės mokymo sistemos su privalomu užsiėmimų lankymu, prie tokios vidinės organizacijos, kuri būdinga tarybinei aukštajai mokyklai.

Suprantamas daiktas, kad žymiai lėčiau ėjo mokomojo-auklėjamojo darbo turinio pertvarkymas marksistinės-lenininės metodologijos pagrindu, nes tas labai sudėtingas procesas buvo susijęs su viso mokslo personalo ir studentijos pažiūrų kitimu. Dauguma dėstytojų, iš jų ir senesniųjų profesorių, pradėjusių studijuoti marksizmo-leninizmo mokslą, ėmė taikyti jį savo darbe — grįsti studentams teikiamas žinias marksistine metodologija, sieti teoriją su socializmo kūrimo praktika, įsitraukti į komunistinį studentų auklėjimą. Tai teigiamai veikė visą mokomąjį-

auklėjamąjį procesą. Tačiau pertvarkant mokomojo-auklėjamojo darbo turinį, teko kovoti prieš buržuazinę ideologiją, laužyti idealistines buržuazinio mokslo koncepcijas, griauti senosios buržuazinės mokyklos tradicijas, metodus ir organizaciją, o tam reikėjo didelio, atkaklaus darbo, takto su senaisiais mokslo darbuotojais ir ilgesnio laiko, kad pasikeistų jų pasaulėžiūra, moksliniai įsitikinimai. Be to, ideologinį darbą sunkino ir neigiamai veikė respublikoje įsiliepsnojusi atkakli klasių kova.

Užsienio imperialistams tarnaują buržuaziniai nacionalistai, naudodamiesi buržuazinės ideologijos liekanomis dalies dėstytojų ir studentų sąmonėje bei jų politiniu nesubrendimu, stengėsi įtraukti juos į antitarybinę veiklą, per juos skleisti buržuazinę nacionalistinę bei klerikalinę ideologiją arba bent jau vylėsi išlaikyti savo įtakoje kai kuriuos studentus bei darbuotojus ir kliudyti pertvarkyti mokomąjį-auklėjamąjį darbą. Klasių kova universitete atsispindėjo įvairiai: iš pradžių daugiau atvirai, vėliau labiau užmaskuotai.

Nors universiteto vadovybė ir ypač partinė organizacija dėjo daug pastangų, o dauguma profesorių ir dėstytojų rodė gerų norų, pokario metais mokymo procesas tiek žiniomis, tiek politiniu-idėjiniu kryptingumu dar neatitiko partijos keliamų tarybinei aukštajai mokyklai reikalavimų. Daugelis profesorių ir dėstytojų, patys tik pradėję studijuoti marksizmą-leninizmą, negalėjo iš karto savo dėstymo visiškai pertvarkyti marksistinės metodologijos pagrindu ir padaryti jį veiksmingu komunistinio studentijos auklėjimo įrankiu. Todėl dalis paskaitų, ypač disciplinų, labiausiai susijusių su pasaulėžiūros formavimu, nebuvo reikiamo idėjinio-teorinio lygio. Jose buvo klaidų, ideologinių iškraipymų. Tas klaidas kai kurie dėstytojai darydavo nesąmoningai, veikiami buržuazinės ideologijos. Tačiau vienas kitas dėstytojas ir sąmoningai stengėsi skleisti buržuazinę ideologiją, neigė tarybinės santvarkos pranašumą, tarybinio mokslo ir kultūros laimėjimus.

Pokario metais, trūkstant kvalifikuotų dėstytojų, ir visuomenės mokslai — marksizmo-leninizmo pagrindai, dialektinis ir istorinis materializmas, politinė ekonomija — ne visuomet buvo dėstomi pakankamai giliai, įtikinamai, moksliškai, ir todėl nesugebėdavo sugriauti dalies studentų idealistinių įsitikinimų bei nepakankamai idėjiškai veikdavo visą studentiją. „Marksizmo-leninizmo katedra dar netapo vedančiąja universiteto katedra,— sakoma minėtame (1946.VII.19) LKP CK Biuro nutarime,— ji mažai padeda partinei organizacijai ir universiteto vadovybei organizuoti idėjinį-politinį ir auklėjamąjį darbą [...]. Kai kurių marksizmo-leninizmo pagrindų dėstytojų paskaitos yra žemo teorinio lygio"[19].

[17] VUA, f. R-856, ap. 2P, b. 19, l. 1—2.
[18] Ten pat, ap. 2, b. 8, l. 42, 45—46.
[19] PA, f. 1771, ap. 1771, b. 238, l. 17.

Kitas svarbus trūkumas buvo tas, kad mokymas silpnai sietas su auklėjimu. Nemaža profesorių ir dėstytojų nelaikė savo pareiga dėstomąją medžiagą padaryti kartu ir auklėjamąja, dirbti auklėjamąjį darbą per neakademinius užsiėmimus; jų nuomone, tai — visuomenės mokslų dėstytojų, partinės ir komjaunimo organizacijų reikalas.

Pirmaisiais pokario metais mokymo proceso pertvarkymo tempus lėtino ir neigiamai veikė studentų žinių lygį tai, kad labai trūko mokymo priemonių, tarybinių vadovėlių, literatūros, ypač lietuvių kalba. Pokario metais jauna Lietuvos tarybinė respublika dar nesuspėjo išleisti ir sukaupti bent kiek daugiau tarybinės literatūros, vadovėlių, mokymo priemonių. Universitetą rėmė daugelis Tarybų Sąjungos mokslo įstaigų, tačiau visiškai patenkinti jo poreikių jos negalėjo.

Visus šiuos sunkumus bei trūkumus ir jų įveikimo kelius svarstydavo rektoratas, partinė organizacija, mokslinės tarybos.

Lietuvos KP CK XI plenumas (1946.XI.), išanalizavęs respublikos partinės organizacijos darbą, kartu ir aukštosiose mokyklose, be kitų uždavinių, įpareigojo partinius organus, aukštąsias mokyklas užtikrinti nacionalinių kadrų rengimą, lietuvių tarybinės inteligentijos išugdymą[20]. Šis nutarimas išplaukė iš TSKP CK 1946 m. spalio 5 d. nutarimo „Dėl Lietuvos KP CK darbo", kuriame, be kitų klausimų, respublikos partinei organizacijai buvo iškeltas uždavinys — paruošti savą nacionalinę inteligentiją. Tuo ypač ryškiai pasireiškė Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės lenininė nacionalinė politika — rūpinimasis visų tarybinių tautų ir jų kultūros suklestėjimu.

Svarstant plenumo rezultatus universiteto partiniame susirinkime[21], kuriame pranešimą padarė LKP Vilniaus miesto komiteto sekretorius F. Bieliauskas, komunistai, aktyviai dalyvavę diskusijoje, parodė, jog plenumo iškelti aukštųjų mokyklų darbo trūkumai — nepakankamas politinis darbas ir kova su buržuaziniu nacionalizmu, didelės mokymo ir auklėjimo spragos — būdingi ir universitetui, kad įveikti tuos trūkumus yra artimiausias kolektyvo uždavinys, nuo kurio įvykdymo priklausys universiteto indėlis ugdant tarybinę lietuvių inteligentiją.

Reikšminga buvo tai, kad aktualiomis temomis universitete skaitė paskaitas bei savo darbo patyrimu dalijosi iš Maskvos atvykę profesoriai V. Svetlovas, N. Ševcovas, I. Astachovas, A. Jerusalimskis, vėliau K. Bazilevičius, I. Razgonas ir kt. Su jais ir kitais broliškųjų respublikų mokslininkais universiteto profesoriai ir dėstytojai užmezga kūrybinius ryšius.

Universiteto partinės organizacijos pastangos plėsti idėjinį-politinį darbą davė vis geresnių rezultatų. Augo partinės organizacijos autoritetas ir įtaka, augo jos eilės. Kandidatais į TSKP narius 1945—1947 m. priimami pirmieji universiteto profesoriai — J. Kairiūkštis, J. Bučas ir kt.

Universiteto partinė organizacija 1947 m. pabaigoje jau turėjo 75 komunistus, iš kurių 29 buvo profesoriai ir dėstytojai[22]. Pažangiosios inteligentijos pažiūrą į Komunistų partiją vaizdžiai nusakė prof. J. Vabalas-Gudaitis, kalbėdamas priimant jį į TSKP kandidatus. Labai susijaudinęs 66 metų profesorius pasakė: „Šiandien yra mano antroji gimimo diena. Šiandien aš jaučiu dvasinį atsinaujinimą"[23].

Kad partinės organizacijos įtaka didėjo, matyti ir iš vis didesnio nepartinių dalyvavimo atviruose partiniuose susirinkimuose. Pavyzdžiui, 1947 m. balandžio 14 d. atvirame partiniame susirinkime, svarsčiusiame komunistinį studentijos auklėjimą, kartu su komunistais dalyvavo 105 nepartiniai[24]. Partiniai susirinkimai pradeda tapti efektyvia priemone iškelti ir aptarti visus svarbiausius mokymo-auklėjimo klausimus. Juose vis ryžtingiau pasisako ir senosios inteligentijos atstovai. Antai 1947/48 m. m. pradžioje įvykusiame partiniame susirinkime, svarsčiusiame ideologinį darbą universitete ir kovos su buržuazine ideologija stiprinimą, pranešimą padarė neseniai priimtas į TSKP narius Ekonomikos fakulteto dekanas prof. J. Bučas[25]. Susirinkime buvo konstatuota, jog kai kurie iš profesorių ir dėstytojų savo dėstymo ir kitame darbe su studentais remiasi vien buržuazinio mokslo laimėjimais ir literatūra, nesiremia tarybine literatūra, nutyli tarybinio mokslo ir kultūros laimėjimus arba tiesiog neigia juos.

Vienoks ar kitoks tarybinio mokslo, kultūros laimėjimų, socialistinės politinės ir ūkinės sistemos pranašumų prieš kapitalistinę neigimas ar nutylėjimas buvo viena iš buržuazinės ideologijos pasireiškimo formų, senosios buržuazinės sistemos auklėjimo ir propagandos vaisius, ir su tuo reikėjo kovoti. Tiesa, negalima nepastebėti, kad ši kova asmenybės kulto sąlygomis kai kada įgaudavo visiško buržuazinio mokslo ir technikos laimėjimų neigimo pobūdį. Tai vėliau buvo ištaisyta. Tačiau pati partijos linija, mobilizavusi tarybinius žmones į kovą su keliaklupsčiavimu prieš reakcinę buržuazinę kultūrą, negali kelti abejonių, o tuometinėmis Tarybų Lietuvos sąlygomis tai buvo ypač svarbus kovos su buržuazine ideologija baras.

Kolektyvas nukreipiamas į kovą ir su kitomis buržuazinės ideologijos pasireiškimo formomis — apolitiškumu, objektyvizmu, nacionalizmu ir nacionalinio uždarumo kultivavimu, „vieningosios srovės" teorija.

Labai svarbią reikšmę aukštųjų mokyklų darbui turėjo Lietuvos KP CK XV plenumas (1947.XI.), nagrinėjęs ideologinio darbo pagerinimą,

20 Ten pat, b. 165, l. 10.
21 PA, f. 7017, ap. 1, b. 2, l. 67—72.
22 PA, f. 1771, ap. 30, b. 12, l. 174.
23 Tiesa, 1948.I.31.
24 PA, f. 7017, ap. 1, b. 4, l. 16.
25 Ten pat, l. 34.

remdamasis TSKP CK nutarimais dėl ideologinių klausimų. Svarstydama plenumo nurodytus trūkumus ir iškeltus uždavinius, analizuodama padėtį universitete, partinė organizacija (1948.I.10)[26] pagrįstai konstatavo gerėjantį mokomąjį-auklėjamąjį darbą. Kartu buvo aptarti tolesnio idėjinio-teorinio mokymo proceso lygio kėlimo, studentų politinio auklėjimo keliai ir būdai. Remiantis partijos nutarimais, visas kolektyvo darbas buvo apsvarstytas 1948 m. vasario 28 d. išplėstame universiteto tarybos posėdyje[27].

Akcentuojamas katedrų, kaip pagrindinės grandies, vaidmuo. Nuo jų persitvarkymo daugiausia priklausė dėstymo kokybė, ir jose turėjo būti vedama aktyvi kova su buržuazine ideologija. Deja, tuomet dar tik nedaugelis katedrų galėjo atlikti joms keliamus uždavinius. Katedros, kaip buvo nurodyta plenume, dar nebuvo galutinai persitvarkiusios pagal tarybinės aukštosios mokyklos reikalavimus. Dėstymas turėjo ideologinio pobūdžio trūkumų, pasitaikydavo mokslo suprastinimo bei vulgarinimo ir apskritai žemo idėjinio ir mokslinio lygio paskaitų.

Gana sudėtinga padėtis buvo istorijos ir literatūros katedrose, kur pasitaikydavo ne tik idėjinio pobūdžio klaidų ir neteisingų koncepcijų, bet ir istorinių faktų iškraipymų. Ypač nelengva buvo pertvarkyti Lietuvos TSR istorijos ir lietuvių literatūros dėstymą, nes čia senosios koncepcijos turėjo būti iš pagrindų peržiūrėtos, surinkta nauja medžiaga ir viskas pervertinta marksistiškai. Svarbius Lietuvos TSR istorijos ir lietuvių literatūros istorijos kursus skaitė jau tvirtai stovėję marksistinėse pozicijose prof. J. Žiugžda ir prof. K. Korsakas. Tai turėjo didelę reikšmę. Tačiau kai kuriems senosios kartos istorijos ir literatūros profesoriams bei dėstytojams sekėsi gana sunkiai.

Visuomenės mokslai tuomet dar dažnai būdavo dėstomi abstrakčiai, paskaitos per mažai demaskuodavo priešišką ideologiją; dėl to, kad LKP istorija buvo mažai ištyrinėta ir nebuvo literatūros tais klausimais, dėstant partijos istoriją, beveik nebuvo remiamasi Lietuvos darbo žmonių revoliucinės kovos istorijos faktais. Nors tuomet ir buvo kritikuojamas prisiskaitėliškumas, dogmatizmas, tačiau asmenybės kulto sąlygomis visuomenės moksluose plačiai buvo operuojama citatomis ir seniai žinomomis tiesomis, o kūrybinė mintis nepakankamai plėtojama.

Katedros nepakankamai sparčiai persitvarkė visų pirma dėl to, kad jos pačios iš pradžių buvo gana silpnos, o fakultetų partinės grupės dar nepajėgė kiek labiau paveikti katedrų, komunistų įtaka čia buvo menka, daugelyje katedrų jų iš viso dar nebuvo. Atsiliepė ir universiteto rektorato darbo trūkumai: jis iš pradžių buvo nepajėgus vadovauti ideologiniam darbui, ryšys su partine organizacija buvo silpnas, nepakankamai jis pažino ir katedrų darbą. Idėjinio auklėjimo klausimų iki tol beveik nesvarstė ir tarybos. Platus partijos nutarimų ideologiniais klau-

simais aptarimas (1948.II.28) universiteto taryboje rodė jos darbo teigiamus poslinkius ir turėjo reikšmės praktiškai vykdant iškeltus uždavinius. Tarybos nutarimas ir priemonės buvo apsvarstytos fakultetų gamybiniuose susirinkimuose, pasiekė kiekvieną katedrą. Be kitų svarbių priemonių, ypač pažymėtina tai, kad buvo siekiama plėsti ryšius su kitomis Tarybų Sąjungos aukštosiomis mokyklomis bei mokslo įstaigomis ir plačiau naudotis jų patyrimu.

Marksistinės pasaulėžiūros formavimasis yra susijęs ne tik su buržuazinės ideologijos įveikimu, bet ir su visišku išsilaisvinimu iš religinių prietarų. Inteligentija materialistinę pasaulėžiūrą formavosi, studijuodama marksizmą-leninizmą, įsisąmonindama gamtos ir visuomenės vystymosi dėsningumus. Tačiau religiniai įsitikinimai sugriaunami ne iš karto. Dalis studentų ir dėstytojų pokario metais dar tebebuvo religingi. Tai turėjo neigiamo poveikio ir mokymo procesui. Sudėtingomis ir sunkiomis pokario sąlygomis, kai universiteto kolektyvui reikėjo kovoti su priešiškais elementais, su atvirais buržuazinės ideologijos pasireiškimais mokomajame auklėjamajame darbe, antireliginis darbas dar nebuvo įgijęs organizuoto ir sistemingo pobūdžio. Tuomet buvo pasitenkinama rengimu tik paskaitų, kurias skaitė profesoriai J. Baldžius, K. Daukšas, T. Ivanauskas, J. Kairiūkštis, J. Matulis ir kt. Žinoma, kai kurie antireliginės propagandos momentai buvo panaudojami ir mokymo procese. Stiprėjant ideologiniam darbui, partiniuose susirinkimuose ir kituose pasitarimuose vis dažniau būdavo kalbama apie studentų ateistinį auklėjimą. Imta rengti ateistines konferencijas, ateistinius vakarus. Studentijos materialistinei pasaulėžiūrai formuoti turėjo reikšmės kova dėl geresnio visų gamtos mokslų dėstymo, didelis dėmesys darvinizmui, I. Mičiurino mokslo propagavimui.

1948/49 m. m. buvo pertvarkytos biologijos dalykų programos, įvestos naujos disciplinos, labiau siejančios gamtos mokslą su liaudies ūkiu. Stiprinamas darvinizmo dėstymas gamtos fakultete. Universiteto lektoriume personalui ir studentams buvo skaitomos paskaitos apie I. Mičiurino mokslą, įsteigtas mičiurininkų būrelis, organizuojami I. Mičiurinui skirti skaitymai. Kartu pastebėtina, kad po Sąjunginės Lenino Žemės ūkio akademijos 1948 m. rugpjūčio sesijos kurį laiką buvęs genetikos vystymosi sustingimas neigiamai atsiliepė biologijos mokslui ir universitete.

Svarbi socializmo kūrimo respublikoje gairė buvo Lietuvos KP VI suvažiavimas. Jis, iškėlęs respublikos partinei organizacijai tolesnius pramonės vystymo uždavinius ir paėmęs kursą į ištisinę žemės ūkio

[26] Ten pat, b. 7, l. 1—20.
[27] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 14, l. 95—101.

kolektyvizaciją, reikalavo sustiprinti ir visą ideologinį darbą. Ideologinis darbas neturėjo atsilikti nuo socialistinių gamybinių santykių galutinio įsigalėjimo, nes, sudarius materialines ir politines žemės ūkio kolektyvizacijos prielaidas, idėjinis-politinis darbas stojančios į socializmo kelią valstietijos tarpe vaidino pagrindinį vaidmenį. Suvažiavimas vienu svarbiausių respublikos partinės organizacijos uždavinių laikė būtinumą iš pagrindų pagerinti darbą, ugdant savąją tarybinę inteligentiją, sustiprinti partinį vadovavimą aukštųjų mokyklų mokomajam-auklėjamajam darbui ir nubrėžė tolesnius kvalifikuotų tarybinių specialistų rengimo kelius[28]. Universiteto kolektyvas, išanalizavęs savo darbą suvažiavimo iškeltų uždavinių šviesoje, priėmė platų priemonių planą, apėmusį visas mokomojo-auklėjamojo ir mokslinio darbo kėlimo, idėjinio mokslo personalo ir komunistinio studentų auklėjimo gerinimo sritis. Pagrindinis dėmesys skiriamas darbo idėjiniam gilumui, jo efektyvumo kėlimui.

Ištisinė žemės ūkio kolektyvizacija, įgyvendinama likviduojant buožiją kaip klasę, griovė buržuazinio nacionalistinio pogrindžio socialinę bazę ir galutinai pakirto socialines buržuazinės ideologijos šaknis. Tačiau klasinis priešas nesirengė pasiduoti. Jis dar stengėsi kliudyti ir kolektyvizacijai, kovoti ideologijos srityje. Klasių kovos atspindys tuo metu reiškėsi ir universitete, bet tai negalėjo keisti pačios mokomojo-auklėjamojo proceso esmės, nors darbą ir sunkino. Universitete jau buvo palaužta buržuazinė ideologija ir reikėjo galutinai užbaigti mokomojo-auklėjamojo darbo turinio pertvarkymą, „sustiprinti kovą, siekiant išrauti su šaknimis buržuazinės ideologijos įtakos likučius moksle"[29].

Reikšmingas universiteto idėjinio gyvenimo įvykis buvo daugiatiražio laikraščio „Tarybinis studentas" įsteigimas. Pirmasis jo numeris išėjo 1950 m. balandžio 15 d. Tai universiteto rektorato, partinės, komjaunimo ir profsąjungos organizacijų organas, nušviečiantis viso kolektyvo, ypač studentų, darbą ir gyvenimą, vaidinąs svarbų vaidmenį, tobulinant mokomąjį-auklėjamąjį darbą.

Gerėjant rektorato, dekanatų ir partinės organizacijos darbui, nusistovėjo mokymo proceso kontrolė, buvo daugiau rūpinamasi paskaitų ir seminarų kokybe katedrose, fakultetų tarybose. Aptariant paskaitas, atskleidžiami jų ne tik metodologinio, bet ir metodinio pobūdžio trūkumai. Tarybose svarstomi pranešimai apie paskaitų rengimo bei skaitymo metodiką, jos aptaria lėtai persitvarkančių profesorių darbą, siekdamos padėti įveikti neteisingas antimokslines koncepcijas. Didėja fakultetų ir universiteto tarybų vaidmuo ne tik mokslinio-metodinio darbo srityje, bet ir visame mokomajame-auklėjamajame darbe. Jos pradeda svarstyti aktualiausius idėjinio auklėjimo, akademinės drausmės klausimus, katedrų darbą. Tam šaukiami ir išplėstiniai tarybų posėdžiai su dėstyto-

jais, visuomeninių organizacijų atstovais, kuriuose diskutuojama principingesnės kritikos bei savikritikos dvasia. Dauguma stiprėjančių katedrų ėmė aktyviau kovoti su buržuazinės ideologijos liekanomis mokymo procese, pradėjo daugiau rūpintis studentų savarankišku darbu, jų politiniu auklėjimu.

Pradėti praktikuoti jungtiniai katedrų posėdžiai. Ypač reikšmingi buvo bendri maksizmo-leninizmo ir filosofijos katedrų posėdžiai su kai kuriomis gamtos mokslų, su kalbų ir literatūros katedromis. Apskritai visuomenės mokslų katedrų, ypač marksizmo-leninizmo pagrindų katedros, vaidmuo nuolat didėja. Jos tapo pagrindine partinės organizacijos ideologinio darbo atrama, atlikdamos idėjiškai vadovaujančių katedrų vaidmenį. Teorinėms problemoms skirti jų posėdžiai patraukia ir kitų katedrų profesorius, dėstytojus. Pavyzdžiui, 1949 m. marksizmo-leninizmo pagrindų ir filosofijos katedroms svarstant M. Leonovo knygą „Dialektinio materializmo bruožai", dalyvavo rektorius, partinio biuro sekretorius, įvairių fakultetų profesoriai ir dėstytojai, Švietimo ministerijos ir partijos rajono komiteto atstovai. Visuomenės mokslų katedros efektyviau padeda idėjiškai auklėti visą kolektyvą, jų dėstytojai vadovauja teoriniams seminarams, agitkolektyvui, skaito viešas paskaitas.

Atkaklus darbas turėjo įtakos studentų žinioms, jų pažangumui. Daugelio studentų žinios gilėjo, per seminarus ir egzaminus jie kalbėjo politiškai sąmoningiau, įtikinamiau, plačiau naudojosi šaltiniais, literatūra. Bibliotekoje, skaityklose daugėjo skaitytojų. Studentai, išlaikę per sesijas visus egzaminus, jau sudarė daugiau kaip 90%.

Padėdama rektoratui, visai administracijai spręsti mokymo-auklėjimo klausimus, ypač idėjinius-politinius, rūpindamasi studentų komunistiniu auklėjimu ir kova su buržuazine ideologija, partinė organizacija pati stiprėjo, grūdinosi, jos poveikis didėjo. Išaugusios fakultetų partinės grupės 1950 m. tapo pirminėmis partinėmis organizacijomis, o visa universiteto partinė organizacija tų metų pabaigoje jau turėjo 87 TSKP narius ir 42 kandidatus, iš kurių buvo 57 profesoriai ir dėstytojai, 61 studentas ir 11 ūkinio-pagalbinio personalo darbuotojų. Iš 66 universiteto katedrų 28-ose buvo komunistų[30], o Istorijos ir filologijos fakultete partijos narių ir kandidatų buvo beveik visose katedrose. Fakultete jau buvo sudarytas partinis biuras. Daugumoje kursų buvo studentų komunistų.

Įgyvendinant partijos politiką universitete, be minėto partorgo J. Adamovičiaus, daug energijos įdėjo ir kiti to meto universiteto par-

[28] Lietuvos Komunistų partijos (bolševikų) VI suvažiavimo rezoliucija. V., 1949, p. 25.

[29] Ten pat.

[30] PA, f. 7017, ap. 1, b. 24, l. 269—270.

tinės organizacijos sekretoriai: K. Rulis, V. Taurinskas, V. Simonavičius, S. Lazutka.

Kartu su partine organizacija augo komjaunimas, stiprėjo jo įtaka studentijai. Tiesa, ne visur vienodai sekėsi. Pavyzdžiui, Gamtos fakultete pirminė komjaunimo organizacija susikūrė tik 1947/48 m. m. ir teturėjo 4 narius[31].

Komjaunimo organizacija (studentų, Parengiamųjų kursų klausytojų ir darbuotojų), 1947 m. turėjusi 212 komjaunuolių, žymiai pagausėjo 1949 m. (713 komjaunuolių)[32], 1950 m. (1105 komjaunuoliai)[33] ir 1951 m. (1448 komjaunuoliai)[34], t. y. tuo metu, kai kaime vyko ištisinė žemės ūkio kolektyvizacija, o universitete — esminiai poslinkiai, gerinant mokomąjį darbą, vystant politinį auklėjimą. Komjaunuoliai 1950 m. sudarė apie 40%, o 1951 m. apie 50% visų studentų. Tai rodo, kad akademinis jaunimas plačiai pradėjo įsijungti į kovą už komunistines idėjas. Į komjaunimą vis daugiau jaunimo stojo ne tik pačiame universitete, bet ir vidurinėse mokyklose, todėl kasmet didėjo ateinančių studijuoti komjaunuolių procentas.

Partinės organizacijos vadovaujama, stiprėjanti komjaunimo organizacija sėkmingai plėtojo savo veiklą. Ypač daug dėmesio komjaunimo organizacija skyrė visuomeninėms-politinėms disciplinoms studijuoti. Komjaunimo grupės, biurai svarstė, kaip studijuojamos visuomeninės disciplinos, kėlė komjaunuoliams uždavinį gerai ruoštis ir aktyviai dalyvauti seminaruose. Marksizmo-leninizmo pagrindų katedra organizuodavo pasitarimus su fakultetų, kursų ir grupių aktyvu, kuriuose buvo aiškinama, kaip marksizmo-leninizmo teorijos studijavimą gerinti.

Bręsdama komjaunimo organizacija savo susirinkimuose pradeda kelti ir mokymo organizavimo bei dėstymo trūkumus. Stipresnės komjaunimo organizacijos, pavyzdžiui, Istorijos ir filologijos fakultete, tai pradėjo daryti jau 1947/48 m. m. atviruose komjaunimo susirinkimuose. Ne tik studentai, bet ir dėstytojai, fakultetų administracija įsitikino, kad komjaunimas tampa jėga, kuri gali padėti kelti mokymo lygį. Tai didino komjaunimo organizacijos autoritetą profesorių ir dėstytojų tarpe.

Marksizmo-leninizmo pagrindų katedros dėstytojų ir komjaunimo jėgomis 1947 m. pavasarį buvo surengtos pirmosios teorinės konferencijos: „Komunistų partijos manifesto" šimtmetis, „Marksizmas ir nacionalinis klausimas". Pradedamos organizuoti antireliginės konferencijos.

Vis svarbesnį vaidmenį vaidina atviri komjaunimo susirinkimai, kuriuose priimami nauji nariai, svarstomi aktualūs komjaunimo ir apskritai studentijos mokslo bei gyvenimo klausimai. Nesąjunginis jaunimas čia plačiau susipažįsta su kilniais komjaunimo siekiais, su turininga jo veikla, gali įsitikinti, kad komjaunuoliai jautrūs klystantiems draugams ir negailestingi sąmoningiems priešams. Taip palaipsniui komjaunimo

susirinkimai tapo politine mokykla, kurioje idėjiškai bręsta ne tik komjaunuoliai, bet ir nesąjunginis jaunimas.

Didėjantis komjaunimo vaidmuo universitete ir įtaka nesąjunginiam jaunimui buvo pažymėta, svarstant uždavinius, iškilusius ryšium su LKP CK IX plenumo (1951) nutarimu sustiprinti partinį vadovavimą komjaunimui[35].

Komjaunuoliška politinė mokykla turėjo svarbų poveikį daugeliui pokario metų universiteto auklėtinių; čia pradėjo savo veiklą ne vienas vėliau žinomas darbuotojas. Universiteto komjaunimo organizacijos sekretoriais, be jau minėto L. Malecko (dabar Vilniaus miesto gimdymo namų vyriausiasis gydytojas), tuomet dirbo J. Barzdaitis (vėliau universiteto profesorius, dabar dirba Mokslų Akademijoje), B. Sudavičius (dabar doc., universiteto prorektorius mokymo reikalams), J. Pilipavičiūtė-Kraucevičienė (Respublikinės klinikinės ligoninės skyriaus vedėja), J. Grigonis (doc., universiteto prorektorius mokslo reikalams).

Taigi nuolat keliant mokymo proceso idėjinį-teorinį lygį, dirbant auklėjamąjį darbą ne vien per paskaitas, universitete iki penktojo dešimtmečio pabaigos buvo pasiekta lemiamų laimėjimų — visas mokomasis-auklėjamasis darbas iš pagrindų pertvarkytas, remiantis marksizmo-leninizmo mokslu; partija laimėjo kovą už dėstytojų ir studentų masę. Pagrindinio persilaužimo laikas — tai 1947—1949 metai, kai rektoratas, partinė organizacija ir visas universiteto aktyvas, vykdydami TSKP CK nutarimus ideologiniais klausimais, Lietuvos KP CK XV plenumo ir VI suvažiavimo nutarimus, išvystė ypač didelį darbą ir pasiekė esminių poslinkių visame universiteto gyvenime.

Mokomojo-auklėjamojo darbo pertvarkymo sėkmingumą lėmė nuolatinis Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės rūpinimasis aukštuoju mokslu, brolišku respublikų darbo patyrimo panaudojimas, mokslo pedagoginių kadrų idėjinis ir dalykinis brendimas. Kitų tarybinių aukštųjų mokyklų išbandyta darbo organizavimo sistema, planai ir programos tapo Vilniaus universiteto darbo pertvarkymo pagrindu. Jų parama marksizmo-leninizmo klasikų veikalais ir kita moksline literatūra bei mokymo priemonėmis kartu su vis plačiau lietuvių kalba leidžiama moksline ir mokymo literatūra padėjo įdiegti naują — marksistinį mokomojo-auklėjamojo darbo turinį. Pagrindinė universiteto absolventų dalis išėjo į gyvenimą, turėdama materialistinę pasaulėžiūrą bei socialistinius įsitikinimus, pakankamai žinių.

[31] VUB, f. 85-L 186, l. 60—61.
[32] VVU 1957 m. žinynas. V., 1957, p. 144.
[33] PA, f. 4421, ap. 7, b. 8, l. 17.
[34] Ten pat, ap. 10, b. 4, l. 55.
[35] PA, f. 7017, ap. 1, b. 35, l. 50.

* * *

Išsivysčiusios socialistinės visuomenės formavimo ir brandaus socializmo sąlygomis universiteto mokomajame-auklėjamajame darbe jau nebėra tokių esminių pertvarkymų, kaip pereinamuoju iš kapitalizmo į socializmą laikotarpiu, bet yra labai svarbių kitų problemų. Pagrindinis aukštosios mokyklos tolesnio vystymo uždavinys — nuolatinis mokymo proceso organizavimo ir mokomojo-auklėjamojo darbo turinio tobulinimas, kad aukštoji mokykla atitiktų socialistinės visuomenės raidos poreikius ir mokslo pažangą. Svarbi universitetų vieta aukštojo mokslo sistemoje ypač reikalauja ieškoti juose efektyvių būdų mokymo-auklėjimo ir moksliniam darbui gerinti.

TSKP XIX suvažiavimas (1952), patvirtinęs penktojo penkmečio plano direktyvas, kuriose buvo numatytas spartus liaudies ūkio, mokslo ir kultūros vystymas, didelį dėmesį skyrė būtinumui stiprinti ideologinį darbą, kovą prieš buržuazinės ideologijos, moralės ir privačiasavininkiškos psichologijos liekanas, toliau kelti visuomenės kultūrinį lygį. Buvo pabrėžta mintis, kad bet koks socialistinės ideologijos įtakos susilpnėjimas reiškia buržuazinės ideologijos įtakos sustiprėjimą.

Tarybų Lietuvoje pasiekti iki šeštojo dešimtmečio pradžios laimėjimai, formuojant socialistinius gamybinius santykius, kokybiniai pakitimai moksle, literatūroje, mene rodė, kad respublikoje įsigalėjo socialistinė ideologija. Tai buvo vienas svarbiausių socializmo kūrimo laimėjimų, atspindinčių didelius žmonių dvasinio gyvenimo, jų pasaulėžiūros pakitimus, tačiau tiek politinė, tiek ideologinė kova tebevyko ir toliau. LKP CK IV plenume (1953) A. Sniečkus pabrėžė, kad TSKP XIX suvažiavimo iškelti ideologinio darbo stiprinimo uždaviniai turi ypatingą reikšmę mūsų respublikos partinei organizacijai, nes respublikoje dar nevisiškai likviduotas buržuazinis nacionalistinis pogrindis, išliko priešiškų elementų, kurie dirba griaunamąjį darbą, varo antitarybinę propagandą, kad pas mus daugiau, negu kitur išliko buržuazinės ideologijos, privačiasavininkiškos psichologijos liekanų[36].

Taigi vienas svarbiausių aukštosios mokyklos uždavinių buvo stiprinti idėjinį studentijos auklėjimą, o tinkamai parengti specialistai turėjo aktyviai padėti gerinti ideologinį darbą, žmonių auklėjimą respublikoje.

Vienas to meto daugelio aukštųjų mokyklų darbo trūkumų buvo dar nepakankamai racionaliai sprendžiami kai kurie mokymo proceso organizavimo ir mokymo metodiniai klausimai. Gana dažnai studentai turėjo labai daug privalomųjų užsiėmimų, sudariusių kai kuriose specialybėse 50 ir daugiau valandų per savaitę. Toks studentų perkrovimas privalomais užsiėmimais labai sumažindavo laiką savarankiškam darbui,

o dėstytojų noras išdėstyti per paskaitas visą kursą iki detalių menkai teskatino savarankiškai dirbti ir mąstyti, gilintis į šaltinius, patiems tyrinėti. Tuoj po karo didelis privalomų užsiėmimų krūvis respublikos aukštosiose mokyklose buvo pateisinamas ir turbūt neišvengiamas, nes trūko vadovėlių, mokymo priemonių ir literatūros. Bet vėliau tas perkrovimas jau tapo tam tikru studentų gilesnių studijų, savarankiško darbo bei kūrybinio mąstymo stabdžiu. Aukštosios mokyklos turėjo ir kitų sunkumų. Stigo gerų, naujausius mokslo laimėjimus ir praktiką apibendrinančių vadovėlių, mokymo priemonių. Mokymo programose pasitaikydavo medžiagos dubliavimo. Nepakankamai buvo rūpinamasi gerinti mokymą, o svarbiausia — mokymas buvo mažai siejamas su praktika.

Į tuos aukštojo mokslo trūkumus atkreipė dėmesį TSRS Ministrų Tarybos ir TSKP Centro Komiteto 1954 m. rugpjūčio 30 d. nutarimas „Dėl geresnio specialistų su aukštuoju ir specialiuoju viduriniu mokslu parengimo, paskirstymo ir panaudojimo". Nutarime pažymėta, jog specialistų lygis vis dar neatitinka laiko reikalavimų ir technikos lygio. Ypač nepakankamai buvo sutvarkytas studentų gamybinis mokymas[37]. Iš daugelio nutarime numatytų priemonių aukštajam mokslui gerinti buvo skirtų ir vien universitetams. Čia nurodyta, kad, plečiantis universitetiniam mokymui, šios mokyklos gali ir turi kur kas daugiau rengti specialistų praktiniam darbui pramonės, žemės ūkio ir švietimo srityse. Tačiau pagal kai kurių specialybių to meto mokymo planus buvo rengiami vien siauro profilio specialistai, nepakankamai atsižvelgta į liaudies ūkio, kultūros ir švietimo reikalavimus, maža laiko teskirta praktikai. Nutarime buvo nustatytas aukštosios mokyklos privalomų užsiėmimų skaičius: I—IV (I—III — kur ketverių metų mokymas) kursuose ne daugiau kaip 36 val., V (IV) k.— 30 val. per savaitę[38].

Taigi visų pirma buvo iškeltas uždavinys sudaryti naujus mokymo planus. TSRS aukštojo mokslo ministerija gana greitai juos parengė ir 1955 m. patvirtino. Šie mokymo planai ir Aukštojo mokslo ministerijos instrukcijos orientavo universitetus rengti plataus profilio specialistus, tarp jų ir vidurinių mokyklų mokytojus. Mokytojus turėjo rengti ne tik Istorijos ir filologijos, bet ir Fizikos ir matematikos, Chemijos bei Gamtos fakultetai. Naujuosiuose mokymo planuose buvo tikslingiau suplanuoti dėstomieji dalykai ir gerokai išplėsta gamybinė bei pedagoginė praktika. Filologai pagal ankstesnius planus teturėjo 108—144 val. pedagoginės praktikos ir ją atlikdavo nepertraukdami mokymosi. Naujieji planai filologų pedagoginę praktiką pailgino iki 6 savaičių (nutraukiant paskaitas) ir numatė 6 savaičių fakultatyvinę gamybinę praktiką vasarą.

[36] PA, f. 1771, ap. 131, b. 172, l. 231.
[37] КПСС о культуре, просвещении и науке, с. 398.
[38] Ten pat, p. 402.

Panašiai buvo pailginta nuo 70 val. iki 6 savaičių pedagoginė praktika istorikams, nuo 140 val. iki 6 savaičių — matematikams. Įvesta 6 savaičių pedagoginė praktika fizikams ir chemikams, paliekant anksčiau buvusią (6 savaičių) gamybinę praktiką, 6 savaičių pedagoginė praktika įvesta ir kai kurioms Gamtos fakulteto specialybėms. Ekonomistų gamybinė praktika pailginta nuo 18 iki 24 savaičių.

Universiteto kolektyvas su pakilimu sutiko tuos Partijos ir Vyriausybės iškeltus uždavinius, kurie buvo pabrėžti ir TSKP CK 1955 m. liepos plenume. 1955 m. birželio 8 d. ir spalio 5 d. atviri partiniai susirinkimai mobilizavo komunistus, visą mokslinį pedagoginį personalą, komjaunimo ir profsąjungos organizacijas iškeltiems uždaviniams vykdyti. Visame mokomajame-auklėjamajame darbe teoriją reikėjo vis labiau sieti su komunizmo kūrimo praktika. Teorijos ir praktikos glaudumas bei studentų savarankiško darbo įgūdžių ugdymas buvo neatskiriamas nuo visos mokymo sistemos, t. y. ir vidurinės mokyklos politechnizavimo. Svarbiausias darbas čia teko katedroms — mokomojo, mokslinio ir metodinio darbo centrams — ir todėl buvo labai rūpinamasi jas stiprinti, kelti jų vaidmenį. Katedros svarstė, kaip pagal savo specifiką organizuoti studentų darbą.

Ėmus universitete rengti daugiau mokytojų, buvo išplėstas pedagoginių disciplinų ciklas. Pedagogika, specialybės dėstymo metodika pradėta dėstyti Fizikos, Chemijos ir kai kurioms Gamtos fakulteto specialybėms. Visą mokomąjį-auklėjamąjį procesą fakultetuose, rengiančiuose mokytojus, pradėta sieti su dalykiniu ir idėjiniu studentų rengimo mokytojo — jaunosios kartos auklėtojo — darbui.

Svarbus įvykis šalies gyvenime buvo TSKP XX suvažiavimas. Jo iškeltus uždavinius universiteto partinė organizacija apsvarstė 1956 m. balandžio 13 d.[39] Pagrindinis komunistų, viso kolektyvo dėmesys sutelkiamas į dėstymo lygio kėlimą, mokslo ryšio su gyvenimu stiprinimą, į ideologinio darbo gerinimą. Kova su vis dar pasitaikančiu minties sustingimu TSKP XX suvažiavimo medžiagos šviesoje įgyja gilesnę prasmę, pradėta kūrybiškiau dėstyti, ypač visuomenės mokslus. Masių suaktyvėjimas po TSKP XX suvažiavimo teigiamai atsiliepė ir studentijos gyvenimui. Kilo studentų aktyvumas, domėjimasis įvairiais šiuolaikiniais klausimais, diskutuotinomis problemomis; jie pradėjo kritiškiau žiūrėti ir į patį dėstymą. Tai didino reikalavimus paskaitoms, auklėjamajam ir moksliniam darbui, o studentijai išryškino būtinumą giliau studijuoti marksizmo-leninizmo teoriją.

Svarbi geresnio specialistų rengimo sąlyga yra racionalus darbo ir mokslinių jėgų paskirstymas. TSRS Ministrų Tarybos 1956 m. balandžio 12 d. nutarimu buvo nustatyta nauja aukštųjų mokyklų etatų skyrimo tvarka pagal studentų skaičių vienam dėstytojui ir suteiktos platesnės

teisės rektoriams, dekanams, katedroms savarankiškiau naudoti etatus, skirstyti dėstytojams darbo apimtį ne tiek pagal pedagoginio darbo valandas, kiek pagal dirbamo pedagoginio ir mokslinio darbo svarbą, darbuotojo kvalifikacijas bei sugebėjimus. 1956 m. rugsėjo 15 d. TSRS aukštojo mokslo ministerija plačioje instrukcijoje (Nr. I—100) nurodė, kaip racionalizuoti mokymo procesą, ir leido fakultetų taryboms daryti daugiau pakeitimų plane, katedroms pasiūlius mažinti (išskyrus visuomeninių disciplinų ciklą) privalomų užsiėmimų, gerinti praktikos darbų atlikimą, savarankišką studentų darbą ir t. t. Naudojantis tomis rekomendacijomis ir suteiktomis teisėmis, jau 1956/57 m. m. universitete buvo nuveiktas nemažas darbas, racionalizuojant mokymo procesą. Katedros peržiūrėjo mokymo planus, siekdamos sutrumpinti paskaitų kursus, ypač tų dalykų, iš kurių jau buvo gerų vadovėlių ir mokymo priemonių, literatūros, kartu išplėsdamos kai kur praktikos ir laboratorinius darbus. Dėstytojai orientuojami į tai, kad per paskaitas būtų keliamos ir nagrinėjamos tik pagrindinės tos mokslo šakos problemos, duodančios sistemą bei metodologiją, skatinamas mąstymas, o tai, kas studentams nesunkiai prieinama,— būtų paliekama savarankiškam mokymuisi, skiriant tam daugiau laiko. Be to, racionalizuojant mokymo procesą, buvo glaudžiau derinamos gretimų dalykų programos, šalinamas dubliavimas. Šitaip persitvarkant, bendras privalomų užsiėmimų krūvis įvairiose specialybėse sumažėjo 100—500 valandų[40], kartu padaugėjo laiko studentų savarankiškam darbui.

Mokymo proceso racionalizavimas iškėlė uždavinį katedroms ir visiems dėstytojams kiek pertvarkyti paskaitų skaitymą, kelti jų mokslinį lygį, labiau sieti dėstomą medžiagą su socialistinės visuomenės kūrimo ir vystymo praktika, rasti veiksmingesnių studentų savarankiško darbo organizavimo ir kontrolės formų. Kartu buvo pertvarkomas ir gerinamas studentų praktikos organizavimas. Tuomet dar neturint kiek reikia gerų bazių vietoje, kai kurių specialybių praktika buvo atliekama Maskvoje, Leningrade, Minske, Rygoje ir kt. Mokymo ryšį su praktika stiprino ir tai, kad speckursų, fakultatyvinių kursų skaityti, praktikos darbams vadovauti į universitetą kviečiama daugiau prityrusių specialistų iš liaudies ūkio ir mokslo įstaigų. Studentų praktikai vadovauti skiriami labiau patyrę dėstytojai, docentai. Savo darbuose studentai daugiau panaudoja medžiagos iš gamybinės praktikos. Antai 1956/57 m. m. Ekonomikos fakultete 80—90%, Fizikos ir matematikos fakultete 30—40%, Chemijos fakultete 25% visų diplominių ir kursinių darbų buvo rašomi iš gamybinės ir pedagoginės praktikos medžiagos[41].

[39] PA, f. 7017, ap. 2, b. 49, l. 30—38.
[40] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 249, l. 31—32.
[41] Ten pat, l. 34.

Plečiant ir gerinant specialistų rengimą dieniniame skyriuje, kartu buvo organizuojamas ir tobulinamas mokymasis neatsitraukus nuo gamybos. Įsteigus universiteto neakivaizdinį (1953) ir vakarinį (1958) skyrius, mokymo organizavimo ir metodinio darbo sfera labai išsiplėtė ir pasidarė sudėtingesnė. Neįprasta, anksčiau Lietuvoje nepraktikuota neakivaizdinio ir vakarinio mokymo sistema turėjo sunkumų. Tiesa, universitetas neakivaizdinį mokymą pradėjo ne pirmasis. Tačiau kitų respublikos mokyklų neakivaizdiniai skyriai taip pat dar turėjo ne kažin kiek patyrimo.

Iš pradžių sunkiausia buvo organizuoti neakivaizdininkams sesijas, suderinti paskaitas ir egzaminus. Reikėjo rimtai susirūpinti jiems skaitomų paskaitų ir praktikos darbų metodika, iškilo metodinių nurodymų rengimo uždaviniai. Visa tai buvo nauja, ir katedros ne iš karto įvertino darbo su neakivaizdininkais specifiką. Neakivaizdininkų sesijos iš pradžių buvo organizuojamos pagal pedagoginių aukštųjų mokyklų praktiką — per vasaros atostogas, jiems dažnai dėstydavo jauni dėstytojai arba valandininkai. Nebuvo su neakivaizdininkais dirbama tarp sesijų, o sesijos būdavo perkraunamos. Neakivaizdinis mokymas dekanatuose ir ypač katedrose negreit tapo organine viso mokymo proceso dalimi.

Darbas su neakivaizdininkais pradeda gerėti maždaug nuo 1957—1958 m. Tuomet studentams neakivaizdininkams pradėta išleisti per metus po 30—40 programų, metodinių nurodymų ar paskaitų. Pereinama nuo apžvalginių prie įvadinio pobūdžio paskaitų, kuriose iškeliamos ir nagrinėjamos pagrindinės kurso problemos, duodamos gairės savarankiškam darbui. Geriau išdėstomi egzaminai.

Socialistinių santykių pergalė kaime ir buožijos kaip klasės likvidavimas, su kuriuo baigėsi aštrios klasių kovos laikotarpis Tarybų Lietuvoje, sudarė objektyvias sąlygas socialistinei ideologijai visiškai įsigalėti masėse. Inteligentija, naujieji tarybiniai specialistai, vykstantys dirbti daugiausia į periferiją, turi atlikti aktyvų vaidmenį, formuojant socialistinę masių ideologiją. Aukštosios mokyklos uždavinys ne tik parengti gerus specialistus, kurie būtų patys laisvi nuo buržuazinės ideologijos, bet ir išugdyti aistringus komunizmo idėjų propaguotojus. O tokius kadrus gali išugdyti tik aukštos kvalifikacijos, politiškai subrendęs pedagogų kolektyvas, kovingos visuomeninės organizacijos.

Nors buvo pasiektas esminis persilaužimas visame mokomajame-auklėjamajame darbe, tačiau kai ką iš mokslinio personalo buržuazinės ideologijos liekanos tam tikru mastu dar ilgai slėgė. Jų darbe dar buvo negatyvių reiškinių, o nedidelėje studentų dalyje — nesveikų nuotaikų ir politinio nesubrendimo. Įvykus kontrrevoliuciniam maištui Vengrijos Liaudies Respublikoje 1956 m. ir suaktyvėjus tarptautinei reakcijai bei

revizionizmui, kai kurie universiteto dėstytojai ir studentai taip pat neišvengė revizionistinių nuotaikų.

Kiek labiau revizionistinės tendencijos buvo pastebimos lietuvių literatūros katedroje. Vienas kitas jos dėstytojas mėgino pakeisti jau susidariusį teisingą marksistinį-lenininį požiūrį į kai kurių praeities rašytojų kūrybą[42]. Tiek jų dėstymo darbe, tiek moksliniuose tyrimuose, taip pat sudarant lietuvių literatūros programą, dar buvo nemarksistinio lietuvių literatūros reiškinių, rašytojų kūrybos vertinimo, atplėšiant literatūrą nuo epochos, nuo socialinių-ekonominių santykių, faktų, nebuvo pakankamai paisoma kūrinių meninės ir idėjinės analizės vieningumo. Pasitaikydavo nacionalinio uždarumo ir praeities idealizavimo nuotaikų. Būta rimtų trūkumų, parenkant kadrus. Šioje katedroje iki 1955 m. dar nebuvo komunistų.

Suprantamas daiktas, kad, neturint marksistinio lietuvių literatūros istorijos vadovėlio ir iš esmės pervertinant lietuvių kultūrinį palikimą, buvo objektyvių sunkumų, kuriuos kartu su LTSR Mokslų Akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutu turėjo įveikti universiteto bei kitų aukštųjų mokyklų katedros. Daugelis universiteto lietuvių literatūros katedros dėstytojų šioje srityje dirbo vaisingai, tačiau kai kurie nepajėgė galutinai įvaldyti marksistinės metodologijos, nesugebėjo teisingai vertinti kultūrinio palikimo, užtikrinti idėjinio-teorinio paskaitų lygio ir komunistiškai auklėti studentų.

Kova su idėjinio pobūdžio trūkumais universitete buvo partinės organizacijos dėmesio centre. Lietuvių literatūros katedros darbą 1957 m. lapkričio 22 d. apsvarstė bendras universiteto atviras partinis susirinkimas[43]. Katedros dėstytojų klaidos buvo aptariamos ir kituose partiniuose susirinkimuose, tarybų posėdžiuose. Tačiau dalis katedros dėstytojų ir po LKP X suvažiavime katedrai pareikštos griežtos kritikos nepadarė reikiamų išvadų.

Partinės organizacijos kovą su neigiamais reiškiniais tuomet sunkino neteisingos universiteto rektoriaus LTSR MA nario korespondento doc. J. Bulavo (rektoriumi buvo 1956—1958 m.) pažiūros ir veiksmai kai kuriais svarbiais klausimais, jis dažnai spręsdavo subjektyviai, nesitardamas su universiteto partiniu biuru.

Darbo trūkumus, jų pašalinimo ir ideologinio darbo gerinimo kelius kruopščiai išanalizavo universiteto partiniai susirinkimai 1958—1959 m., svarstę LKP X suvažiavimo, TSKP XXI suvažiavimo[44] ir LKP CK VI plenumo nutarimus dėl darbo su kadrais. Analizė parodė, jog universitete dar tebebuvo buržuazinės ideologijos ir nacionalizmo liekanų, jog ideo-

[42] PA, f. 7017, ap. 2, b. 77, l. 129.
[43] Ten pat, b. 64, l. 145—152.
[44] Ten pat, b. 77, l. 118—132; b. 90, l. 69—119.

loginis darbas ir internacionalinis auklėjimas ne visur buvo toks, kokio reikėjo.

Ideologinis darbas universitete gerinamas, šalinant trūkumus ir klaidas, padedant dėstytojams giliau įsisavinti marksizmo-leninizmo teoriją, naujus partijos nutarimus ir kūrybiškai taikant juos praktikoje, ugdant partinės organizacijos, ypač jaunų komunistų, principingumą bei kovingumą. Sustiprėjusios, keliančios dėstytojų kvalifikaciją visuomenės mokslų katedros, remdamosi TSKP suvažiavimų medžiaga, veiksmingiau padėjo formuoti studentijos marksistinę pasaulėžiūrą.

Taisomas lietuvių literatūros katedros darbas, stiprinami jos kadrai. 1958 m. kovo mėn. katedrai vadovauti pradėjo žymus lietuvių proletarinis rašytojas, mokslininkas komunistas prof. B. Pranskus-Žalionis. Be kitų priemonių, ypač pažymėtinas 1959 m. vasario 11 d. įvykęs išplėstas universiteto partinio biuro posėdis, kuriame dalyvavo LKP CK atstovai, LKP Vilniaus miesto ir Lenino rajono pirmieji sekretoriai, kai kurie MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotojai, Rašytojų sąjungos nariai, daugelis Istorijos ir filologijos fakulteto komunistų, lietuvių literatūros katedros dėstytojai ir studentų lituanistų aktyvas. Šiame posėdyje buvo giliai, dalykiškai išanalizuota studentų literatų kūryba, kai kurių lietuvių literatūros dėstytojų darbo ir studentų auklėjimo klaidos bei trūkumai, parodytos jų atsiradimo šaknys — nepakankamas politinis tų dėstytojų subrendimas, per menkas marksistinės-lenininės metodologijos įvaldymas[45].

Kovota ir su pasenusiomis klaidingomis pažiūromis į lietuvių literatūrinės kalbos raidą. Daug dėmesio skirta istorinių disciplinų, ypač Lietuvos TSR istorijos, dėstymui. Dėstomąją medžiagą stengiamasi geriau panaudoti internacionaliniam studentų auklėjimui. Dėstant kalbas, imta kreipti daugiau dėmesio į kalbinius ryšius ir kalbų savitarpio poveikį; dėstant istoriją, literatūrą, ekonomikos ir teisės mokslus,— į kultūrinius lietuvių tautos ryšius su rusų ir kitomis kaimyninėmis tautomis; dėstant visas kitas disciplinas,— į tarybinio mokslo ir kultūros laimėjimų reikšmę naujo gyvenimo kūrimui Tarybų Lietuvoje. Visuomenės mokslų katedros daugiau akcentavo lenininę nacionalinę politiką, tarybinį patriotizmą, socialistinių šalių bendradarbiavimą. Šitam darbui buvo panaudojamos paskaitos, praktikos darbai, duodamos atitinkamos temos kursiniams ir diplominiams darbams, organizuojami visuomeniniai renginiai.

Stiprinti ateistinį studentų auklėjimą vertė ta aplinkybė, jog ne visi pedagogai dėstomąją medžiagą tinkamai panaudodavo ateistiniam auklėjimui, per kai kurias paskaitas, ypač gamtos mokslų, per maža buvo filosofinių apibendrinimų. Auklėjimas dar dažnai buvo suprastintas, daugiausia besiremiąs faktais tik iš religijos istorijos, iš mokslo ir religijos ginčų viduramžiais, neparodant religijos pastangų prisitaikyti

prie mokslo pažangos bei naujų sąlygų ir bandymų panaudoti savo argumentavimui dar negalutinai mokslo išaiškintus reiškinius. Kai kas iš dėstytojų į ateistinį auklėjimą žiūrėjo abejingai, manydami, kad visi studentai jau atsikratę religinių prietarų ir ateistinis auklėjimas esąs nereikalingas. 1958 m. kovo 21 d. universiteto taryba priėmė platų mokslinio ateistinio auklėjimo darbo planą, kuris per kelerius metus padėjo pagerinti ateistinį auklėjimą. 1958/59 m. m. pavasario semestre buvo įvestas fakultatyvinis mokslinio ateizmo pagrindų kursas Istorijos ir filologijos fakultete, o vėliau 22 valandų kursas imtas skaityti ir kituose fakultetuose.

Sprendžiant svarbius ideologinius klausimus, akivaizdžiai išryškėjo partinės organizacijos brandumas, jos autoriteto ir įtakos visame universiteto gyvenime išaugimas. Partinė organizacija 1952 m. turėjo 166 komunistus, 1957 — 198, 1960 — 308[46]. 1950 m. komunistai sudarė 17% viso mokslo pedagoginio personalo, 1960 — 38%; 1959 m. išaugusi iki 300 komunistų, partinė organizacija persitvarkė organizaciniu atžvilgiu: fakultetų partinės organizacijos gavo pirminių organizacijų teises, o universitete vietoje anksčiau renkamo partinio biuro buvo pradėtas rinkti partinis komitetas. Pertvarkymas palengvino vadovavimą didelei organizacijai, pagerino jos darbą visuose universiteto gyvenimo baruose. Šeštajame dešimtmetyje universiteto partinio biuro, vėliau komiteto, sekretoriais dirbo J. Grigonis, A. Šulus, K. Navickas, V. Kuzminskis.

Pertvarkant ir plečiant universitetą, svarbų indėlį įnešė vyresnės kartos mokslininkai — 1948—1956 m. rektoriumi dirbęs prof. dr. J. Bučas, prorektorius mokslo reikalams (1945—1963) — prof. S. Jankauskas, gana ilgai fakultetams vadovavę dekanai doc. V. Chomskis, doc. H. Horodničius, doc. J. Pauliukonis ir kt. Toliau vystantis universitetui, vadovauti ateina daugiau jaunesnės kartos mokslininkų. 1958 m. rektoriumi buvo paskirtas pirmųjų pokario metų absolventas, rengęs kandidatinę disertaciją pas žymų tarybinį mokslininką akademiką J. Liniką Leningrado universiteto aspirantūroje, vėliau TSRS MA V. Steklovo Matematikos institute apgynęs fizikos-matematikos mokslų daktaro disertaciją J. Kubilius. Nemaža pastangų gerinti universiteto veiklą įdėjo 1959—1963 m. dirbęs prorektoriumi mokymo reikalams taip pat universiteto pokario metų auklėtinis doc. S. Lazutka. Jauni mokslininkai tampa ir fakultetų dekanais.

Kelti idėjinį teorinį mokymo-auklėjimo lygį pedagogų kolektyvui ir partinei organizacijai vis veiksmingiau padėjo sparčiai didėjanti komjaunimo organizacija. 1952 m. joje buvo 1689 nariai[47] (studentai komjau-

[45] Ten pat, b. 88, l. 88—268.
[46] Ten pat, b. 13, l. 18; b. 61, l. 1; b. 105, l. 85.
[47] PA, f. 4421, ap. 10, b. 8, l. 105.

nuoliai sudarė apie 60% visų studentų), 1960 m.— 2445 (studentų komjaunuolių 2398 — apie 71% visų studentų)[48]. Taigi, komjaunimo organizacija, pirmaisiais pokario metais teturėjusi kelis komjaunuolius, šeštajame dešimtmetyje taip smarkiai padidėjo, kad apėmė daugumą studentų. Tai ryškiai rodo komunistinių idėjų gyvybingumą ir jėgą, o turint galvoje, kad panaši padėtis buvo ir kitose aukštosiose Tarybų Lietuvos mokyklose, yra tvirtas pagrindas teigti, jog lietuvių akademinis jaunimas nuėjo su Komunistų partija; jam brangios komunistinės idėjos, už kurias jis aktyviai kovoja.

Komjaunimo organizacijai darantis masinei, jos organizuojamos priemonės pradėjo vaidinti lemiamą vaidmenį studentijos gyvenime. Dėl to teko keisti ir jos vadovavimo struktūrą. Pasidarė neįmanoma organizuoti visuotinius komjaunimo susirinkimus ne tik viso universiteto, bet ir stambių fakultetų. 1951/52 m. m. Istorijos ir filologijos, Ekonomikos, Teisės, Medicinos, o kiek vėliau ir kitų fakultetų akademinėse studentų grupėse buvo sudarytos komjaunimo grupės[49]. Tai buvo naujas etapas — komjaunimo darbo svorio centras perkeliamas į grupes, kurios glaudžiai susijusios su nesąjunginiu jaunimu, jose formuojasi kolektyvas, jose auga ir bręsta komjaunuoliai, todėl joms ir skiriamas didžiausias dėmesys. 1954/55 m. m. komjaunimo grupės akademinėse studentų grupėse gavo pirminių komjaunimo organizacijų teises. 1956 m. universiteto komjaunimo komitetui buvo suteiktos LLKJS rajoninio komiteto teisės.

Kintant, gerėjant mokymo procesui, organizaciškai persitvarkant komjaunimui, keitėsi ir kai kurios auklėjamojo darbo formos. Politinio-idėjinio auklėjimo centru tapo fakultetų partinės ir komjaunimo organizacijos, kurios, remdamosi komjaunimo aktyvu, organizuoja grupėse pasikalbėjimus politinėmis temomis, plačiai taiko ir kitokias politinio auklėjimo formas. Studentų auklėjimu daugiau susirūpina profilinės katedros, jos pradeda sudarinėti semestrinius auklėjamojo darbo planus. Iš katedrų bei visuomeninių organizacijų planų sudaromi fakultetų ir universiteto politinio-idėjinio auklėjimo ir kultūrinio darbo planai. Į juos įeina ir universiteto bei fakultetų tarybų svarstomi auklėjimo klausimai. Ilgainiui universitete nusistovėjo vadinamoji akademinių grupių vadovų sistema. Su grupe dirbantis dėstytojas (vėliau jis vadinamas kuratoriumi), kaip vyresnis, labiau prityręs draugas, visapusiškai ugdydamas studentų iniciatyvą, padeda komjaunimo grupei organizuoti darbą, telkti grupės kolektyvą, skatina jį kruopščiai studijuoti, turiningai gyventi.

Auganti komjaunimo organizacija gilino savo darbo turinį. LLKJS CK Biuras 1952 m. kovo mėn., apsvarstęs universiteto komjaunimo organizacijos darbą, reikalavo išgyvendinti jame formalizmo elementus, daugiau domėtis ne išorine reikalų puse, o turiniu ir rezultatais, labiau

rūpintis ideologiniu studentų auklėjimu[50]. Taip pat svarbus uždavinys — stiprinti akademinę drausmę, įveikti kai kurių komjaunimo grupių tam tikrą užsisklendimą, kelti studentiškos spaudos („Tarybinio studento", sienlaikraščių) operatyvumą.

Aukštųjų mokyklų komjaunimo organizacijų darbą plačiai aptarė LLKJS VIII suvažiavimas (1954)[51]. Suvažiavimo nutarimai, jų vykdymas buvo apsvarstyti universiteto komjaunimo komitete, pirminėse komjaunimo organizacijose. Pagrindinis dėmesys telkiamas mokymuisi, visų komjaunuolių įtraukimui į visuomeninį darbą. Komjaunimo organizacijos iniciatyva vėl buvo leidžiami per egzaminus kovos lapeliai, kuriuose atsispindėjo egzaminų sesijos eiga, iškeliami pirmūnai, kritikuojami nepažangūs studentai[52]. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje įsigali tokia tvarka — kiekvieną nepažangų moksle komjaunuolį svarstyti pirminėje komjaunimo organizacijoje. Fakultetuose buvo sudaromos akademinės komisijos, į kurias įėję komjaunimo organizacijų atstovai, padėjo dekanatams kontroliuoti seniūnų darbą, ragino turinčius akademinių įsiskolinimų studentus greičiau juos likviduoti, skelbė lankomumo-pažangumo grafikus. Nuo 1960/61 m. m. prie universiteto partinio komiteto buvo sudaryta viso universiteto akademinio darbo komisija[53].

Šeštajame dešimtmetyje į komjaunimo organizacijos veiklą daug nuoširdaus darbo įdėjo jos sekretoriai: V. Burkauskas (dabar LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo darbuotojas), J. Bernatavičius (LKP CK skyriaus vedėjas), R. Tarvydas (doc. VVU Gamtos fakulteto dekanas), P. Bernatavičius (doc. VVU mokslinio komunizmo katedros vedėjas), J. Bielinis (LTSR kultūros ministras), A. Daunoravičius (vėliau Tauragės rajono Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas), Č. Kudaba (prof. dr. VVU hidrologijos ir klimatologijos katedros vedėjas).

Visomis darbo formomis buvo neabejotinai pasiekta daugumos studentų gilesnių žinių ir aukštesnio idėjinio subrendimo. Idėjiniu ir moksliniu atžvilgiu bręstant moksliniam-pedagoginiam personalui, geriau aprūpinant studentus mokymo ir metodine literatūra, stiprinant laboratorinę bazę, žinoma, didėjo ir reikalavimai, vertinant studentų žinias. Bendras akademinis studentų pažangumas 1955/56 m. m. pavasario sesijoje buvo 93,2%[54], 1959/60 m. m.— 94,5%[55].

48 Ten pat, ap. 18, b. 23, l. 354.
49 VUB, f. 85-L 186, l. 65.
50 Komjaunimo tiesa, 1952.III.27.
51 Ten pat, 1954.I.15.
52 VUB, f. 85-L 231 (*K. Josiukaitės* diplominis darbas „Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto komjaunimo organizacijos veikla 1952—1965 m.", 1972), l. 17—18.
53 Ten pat, l. 19—20.
54 VUA, f. R-856, ap. 2, b. 219, l. 32.
55 Ten pat, b. 339, l. 39—40.

Taigi atkaklių pastangų dėka universitetas šeštajame dešimtmetyje žengė svarbų žingsnį savo darbe. Formuojant išvystyto socializmo visuomenę, visiškai subrendo ir universitetas kaip tarybinė aukštoji mokykla, buvo iš esmės įveikta ta specifika, kurią sąlygojo vėlesnis Tarybų Lietuvos įsijungimas į socialistinių respublikų šeimą, hitlerinės okupacijos ir pokario metų aštrios klasių kovos padariniai. Vilniaus universiteto išleidžiami specialistai tapo aktyvia komunizmo kūrimo jėga.

* * *

Septintajame dešimtmetyje, jau brandaus socializmo sąlygomis, labai plečiant aukštąjį mokslą mūsų šalyje, buvo daroma didesnių pakitimų ir aukštųjų mokyklų darbe. Didėjant mokslo vaidmeniui socialistinės visuomenės raidoje, iškyla ir didesni tiek kiekybinio, tiek ir kokybinio specialistų parengimo uždaviniai. Aukštoji mokykla, kur dedami tvirti būsimųjų protinių darbuotojų žinių pagrindai, ugdomos naujos potencinės mokslo, kultūros, technikos pažangos jėgos, turi atitikti laiko uždavinius ir aktyviai spręsti gyvenimo jai keliamas problemas.

Komunistų partijos ir Tarybinės valstybės keliami aukštajai mokyklai to meto uždaviniai buvo suformuluoti 1958 m. gruodžio mėn. priimtame Įstatyme dėl mokyklos ryšio su gyvenimu stiprinimo ir dėl tolesnio liaudies švietimo sistemos vystymo. „Svarbiausi aukštosios mokyklos uždaviniai,— sakoma įstatyme,— yra: rengti aukštos kvalifikacijos specialistus, išauklėtus marksizmo-leninizmo mokslo pagrindu, įsisavinusius naujausius savo šalies ir užsienio mokslo bei technikos pasiekimus, gerai pažįstančius darbo praktiką, sugebančius ne tik visiškai išnaudoti šiuolaikinę techniką, bet ir kurti ateities tchniką; dirbti mokslinio tyrimo darbus, padedančius spręsti komunistinės statybos uždavinius [...]“[56]. Pagrindinė Įstatymo nubrėžta idėjinio-teorinio ir praktinio specialistų rengimo kryptis — toliau stiprinti mokymo proceso siejimą su visuomenei naudingu darbu, mokymo ryšį su moksliniu darbu.

Remdamasi minėtu Įstatymu ir TSRS Ministrų Tarybos 1959 m. rugpjūčio 4 d. nutarimu, LTSR Ministrų Taryba 1959 m. lapkričio 11 d. priėmė nutarimą „Dėl mokymosi aukštojoje mokykloje formų bei laiko ir dėl studentų gamybinio darbo bei praktikos“[57]. Čia pirmiausia akcentuotas mokymosi, neatsitraukus nuo gamybos (neakivaizdinio ir vakarinio), plėtimas. Kartu numatyta labai sustiprinti dieninio mokymosi ryšį su gamyba, plėsti praktiką, daugiau įtraukti studentus į gamybos procesą ir tokiu būdu geriau rengti specialistus gyvenimui.

Nauji, 1959 m. patvirtinti mokymo planai turėjo realizuoti iškeltus uždavinius. Vienas esminių tų planų bruožų buvo tai, kad kai kurių universiteto specialybių studentai (ekonomistai, istorikai, bibliotekinin-

kai, filologai, išskyrus užsienio kalbų specialybes), neturintys dvejų metų darbo stažo, pirmajame kurse privalėjo dieną dirbti gamyboje ir mokytis vakarais. Universiteto pirmojo kurso studentai nuėjo dirbti į Vilniaus miesto pramonės įmones: Grąžtų gamyklą, Šlifavimo staklių, Elektros skaitiklių, Autoremonto, Kuro aparatūros gamyklas; „Spartos", „Audėjo" fabrikus, P. Eidukevičiaus odos kombinatą, Baldų kombinatą, visuomeninio maitinimo įmones ir kitur. Iš pradžių, 3—4 mėn., jie ten dirbo mokiniais, gaudami iš universiteto stipendiją, o vėliau, įgiję kvalifikaciją, dirbo darbininkais ar kitais darbuotojais.

Tuose mokymo planuose apie du kartus buvo padidinta gamybinė ir pedagoginė praktika, be to, ji daugeliui specialybių tapo įvairesnė. Antai filologai ir istorikai, be kitų praktikų, pradėjo atlikinėti 20 savaičių pedagoginę praktiką įvairiose respublikos mokyklose, 4 savaičių darbo su pionieriais praktiką vasaros pionierių stovyklose. Bendra jų praktikų trukmė — 33—38 savaitės. Matematikai, fizikai, biologai ir geografai buvo pradėti skirstyti į du profilius — gamybinį ir pedagoginį, chemikai rengiami tik gamybinio profilio. Jų gamybinės ir pedagoginės praktikos trukmė — 28—42 savaitės. Nuo 24 iki 52 savaičių buvo išplėsta praktika ekonomistams ir nuo 18 iki 34 savaičių — teisininkams. Pailginta praktika ir medikams. Didelė jos dalis buvo atliekama, studentams dirbant gamyboje — pavaduojant specialistą, mokykloje — mokytoją.

Darbiniam studentų auklėjimui padeda ne tik gamybinė praktika, bet ir komjaunimo pasiūlymu 1959 m. išleistas rektoriaus įsakymas, pagal kurį kiekvienas sveikas studentas privalo kasmet universitete atidirbti po 48 val. fizinio darbo. Šiuo atžvilgiu labai naudingos studentų vasaros darbo ir poilsio stovyklos.

1959 m. mokymo planuose buvo siekiama kelti ir teorinį specialistų parengimo lygį, panaudoti naujausius mokslo ir technikos laimėjimus. Įstatyme dėl mokyklos ryšio su gyvenimu stiprinimo akcentuojama, kad specialiąsias disciplinas reikia dėstyti, remiantis plačiu studentų bendrojo mokslinio rengimo pagrindu, kad svarbiausia sąlyga aukštos kvalifikacijos specialistams parengti yra studentų įtraukimas į aukštųjų mokyklų katedrų ir laboratorijų mokslinio tyrimo darbą[58].

Universitete, ypač ekonomikos specialybėse, sustiprinamas matematikos dėstymas, įvedami nauji kursai apie šiuolaikinę skaičiavimo techniką, programavimą, matematinius planavimo metodus, elektroninės skaičiavimo technikos panaudojimą, mechanizuotos apskaitos organizavimą

[56] Liaudies švietimas ir komunistinis auklėjimas (dokumentų rinkinys). V., 1960, p. 278—279.

[57] LTSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1959, Nr. 20, p. 388—390.

[58] Liaudies švietimas ir komunistinis auklėjimas, p. 280.

ir kt. Išplėstas užsienio kalbų kursas, ir daugelyje specialybių jų mokymosi laikas pailgintas iki ketverių metų.

Idėja glaudžiau sieti teorinį studentų mokymą su gamyba, su praktiniu darbu nuo pirmųjų kursų turėjo gilią prasmę. Studentas privalėjo nuo pat pradžios susipažinti ir įsitraukti į savo būsimosios specialybės gamybos šaką, padirbėjęs darbininku, jis turėjo geriau suprasti gamybinių procesų esmę, gamybinio kolektyvo veiklą, bręsti pačioje materialinės gamybos sferoje. Tačiau šios idėjos įgyvendinimas susidūrė su daugeliu objektyvių sunkumų: gamybai buvo neparanku ir nenaudinga studentus nuolat apmokyti darbininkais ir greit juos atleisti, sunku buvo rasti gamyboje darbą, artimą studento būsimai specialybei (ypač filologams, istorikams, bibliotekininkams). Bet svarbiausia, kad gamyboje ne visuomet efektyviai buvo naudojamas studentų laikas, pernelyg ištęsta praktika aukštesniuose kursuose gerokai sumažindavo galimybes įgyti taip besimokantiems studentams gilių žinių jau nuo pirmųjų kursų, kuriuose kaip tik ir pradedamos eiti svarbios bendrosios mokslinės disciplinos. Mokymo proceso stebėjimai, sesijų rezultatai ir mokslinio-pedagoginio personalo atsiliepimų analizė rodė, jog pirmųjų kursų studentų, dirbančių gamyboje, žinios, palyginti su tais, kurie mokėsi nedirbdami, buvo menkesnės. Todėl, nepaisant didelių pastangų geriau organizuoti gamybinį studentų mokymą, išaiškėjo, kad kai kurių jo formų gyvenimas nepateisino.

Septintojo dešimtmečio viduryje imtasi naujų pertvarkymų, kurie gerokai pakeitė 1959 m. įvestą mokymosi tvarką. Daugėjant tuomet aukštosiose mokyklose studentų su gamybine patirtimi, buvo sutrumpintas specialistų rengimo laikas. TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1964 m. gegužės 21 d. bei respublikos 1964 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu „Dėl specialistų su aukštuoju ir specialiuoju viduriniu mokslu ruošimo laiko ir dėl jų panaudojimo gerinimo"[59] daugelio specialybių mokymo laikas buvo sutrumpintas puse metų ar metais. Antai istorikams, filologams, žurnalistams, bibliotekininkams, ekonomistams, teisininkams mokymo laikas stacionare nuo 5 metų buvo sutrumpintas iki 4 metų.

1964 m. patvirtinti nauji mokymo planai dieninio skyriaus pirmuosiuose kursuose mokymo tiesiogiai jau nesiejo su gamyba. Juose buvo patrumpinta ir gamybinė bei mokomoji praktika aukštesniuose kursuose. Tie pakeitimai, aišku, nekeitė pačių glaudaus mokymo ryšio su gyvenimu, su komunizmo kūrimo praktika principų; tas ryšys ir toliau stiprinamas. Bet greitai paaiškėjo, kad ne visur pateisinamas ir mokymosi laiko sutrumpinimas. Todėl jau 1965—1966 m. kai kurių specialybių mokymosi laikas pailginamas[60].

Tolesnes mokomojo-auklėjamojo darbo tobulinimo gaires šeštojo dešimtmečio antroje pusėje nubrėžė TSKP XXIII suvažiavimas. Vienas

iš svarbių suvažiavimo rezoliucijos teiginių buvo tai, kad tarybinių specialistų žinios turi aprėpti naujausius mokslo ir technikos laimėjimus, jie privalo turėti reikalingą ekonominį parengimą ir mokėti kvalifikuotai spręsti apie mokslo bei technikos pažangą, darbo mokslinį organizavimą ir gamybos valdymą[61]. Universiteto kolektyvo uždavinius, kylančius iš TSKP XXIII suvažiavimo nutarimų, partinis ir komjaunimo aktyvo susirinkimas apsvarstė 1966 m. balandžio 29 d. Didelį partijos dėmesį universiteto darbui liudija ir tas faktas, kad pranešimą čia padarė LKP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus[62]. Tuos klausimus aptarė ir visos pirminės partinės organizacijos.

Svarbiu dokumentu, įgyvendinant TSKP XXIII suvažiavimo uždavinius, tapo TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1966 m. rugsėjo 3 d. nutarimas „Dėl priemonių specialistų ruošimui gerinti ir vadovavimui aukštajam bei specialiajam viduriniam mokymui šalyje tobulinti"[63], kuriame nuodugniai aptarta mokomojo-auklėjamojo darbo gerinimo keliai.

1967 m. buvo patvirtinti nauji universitetų mokymo planai. Istorijos, žurnalistikos ir teisės specialybėms buvo vėl įvestas penkerių metų mokymosi laikas. Toks pat mokymosi laikas buvo nustatytas ir filologams, daugumai ekonomikos specialybių, bibliotekininkams. Taigi absoliuti dauguma specialybių grįžo prie nusistovėjusio penkerių metų mokymo. Nauji mokymo planai bei patobulintos programos padėjo stiprinti teorinį specialistų rengimą.

Gilinantis į studentų darbinį auklėjimą, prieita išvada, kad ši problema dažnai buvo kiek suprastinama, suprantant ją daugiausia kaip studentų įtraukimą į fizinį darbą. Vyravo nuomonė, jog komunistinį požiūrį į darbą galima išugdyti tik gamyboje, atliekant visuomenei naudingą darbą, o mokymasis čia turįs antraeilę reikšmę. Ir pats darbinis auklėjimas traktuotas kiek vienpusiškai, nepakankamai kreipta dėmesio į jo idėjinį turinį. Vėliau į darbinio auklėjimo sąvoką imta žiūrėti plačiau — čia priskiriamas ne tik fizinis darbas, visuomenei naudinga veikla (tai iš tiesų yra viena pagrindinių darbinio auklėjimo formų), bet ir visas studentų savarankiškas darbas, kurio reikia gilinantis į mokslo problemas, į šaltinius, eksperimentams.

Sprendžiant dar šeštojo dešimtmečio viduryje iškeltus uždavinius mažinti privalomųjų užsiėmimų, vengti dėstomuose kursuose medžiagos dubliavimo, geriau aprūpinti studentus vadovėliais, buvo nemaža

[59] Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1964 m. rugpjūčio mėn. nutarimai, p. 1—4.

[60] Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1965 m. birželio mėn. nutarimai, p. 187—188; 1966 m. gegužės mėn. nutarimai, p. 82.

[61] TSKP XXIII suvažiavimo medžiaga. V., 1966, p. 201—202.

[62] PA, f. 7017, ap. 2, b. 184, l. 1—30.

[63] Собрание постановлений правительства СССР, 1966, № 20, с. 415—425.

nuveikta, tačiau tai tebebuvo aktualu ir septintajame dešimtmetyje. Į anksčiau nustatytą privalomųjų užsiėmimų maksimumą per savaitę nuo 1963 m. buvo įtraukta ir fakultatyviniai užsiėmimai. (36 val. užsiėmimų per savaitę maksimumas I—IV kurse ir 30 val. V kurse nepakinta.) Gabūs, gerai besimokantys studentai gali dirbti pagal individualius planus ir yra atleidžiami nuo daugelio privalomų užsiėmimų.

Toliau racionalizuojant dėstymą, einama ankstesniu keliu: teoriniuose kursuose, remiantis šiuolaikinio tėvyninio ir užsienio mokslo pasiekimais, stengiamasi nuodugniai aiškinti pagrindines problemas, o kai kurios temos paliekamos patiems studentams studijuoti. Tačiau tas racionalizavimas kartais buvo suprantamas irgi kiek vienpusiškai — kaip praktinių užsiėmimų dauginimas paskaitų sąskaita, o tai menkino paskaitos, kaip pagrindinės užsiėmimų formos, reikšmę. Kova prieš tokią tendenciją — svarbus dėstymo kokybės kėlimo elementas. Ieškoti optimalaus santykio tarp paskaitų ir praktinių užsiėmimų, tarp teorinio paruošimo ir gyvenimo praktikos lieka aktualu ir vėliau.

Septintajame dešimtmetyje stiprinamas dėmesys kalboms, siekiama, kad studentai kuo geriau įvaldytų rusų kalbą, nuodugniau išmoktų užsienio kalbų. Tai padeda parengti labiau lingvistiškai išprususius specialistus, sugebančius gerai įsisavinti mūsų daugianacionalinės šalies ir užsienio mokslo, technikos bei kultūros laimėjimus.

Geriau aprūpinant aukštąsias mokyklas technika, mokymo procese plačiau naudojamas kinas, epidiaskopai, magnetofonai, o mokant kalbų,— ir kitos priemonės. Septintojo dešimtmečio antrojoje pusėje Filologijos fakultete buvo įrengtas gana geras audiovizualinis kabinetas užsienio kalboms mokytis. Nuo septintojo dešimtmečio vidurio universitete pradėti taikyti programuoto mokymo elementai. Sudaryta programuoto mokymo metodų bei techninių priemonių panaudojimo mokymo procese taryba. Vienas aktyviausių šių metodų diegėjų buvo lietuvių kalbos katedros docentas P. Gailiūnas.

Naujoji TSKP Programa, numatydama tolesnius komunistinės visuomenės žmogaus ugdymo uždavinius, ideologiniame darbe į pirmąją vietą iškėlė visų darbo žmonių mokslinės pasaulėžiūros, komunistinės pažiūros į darbą, komunistinės moralės formavimą, nes komunistinis idėjiškumas didina kūrybinę socialistinės visuomenės jėgą. LKP XIII suvažiavimas (1961), vieningai pritaręs TSKP Programos projektui, ypatingą dėmesį atkreipė į būtinumą gerinti respublikos moksleivių ir studentų politinį auklėjimą, jų marksistinės-lenininės pasaulėžiūros formavimą, internacionalinį ir ateistinį auklėjimą, atsižvelgiant į naujas sąlygas, pasiekti, kad kiekvienas jaunas specialistas ne tik gerai išmanytų savo specialybę, bet ir būtų geras gamybos organizatorius, vadovas, sugebąs aktyviai dirbti visuomeninį ir politinį darbą[64].

TSKP XXII suvažiavimo, partijos naujosios Programos iškelti studentų komunistinio auklėjimo uždaviniai tapo universiteto partinės organizacijos, viso kolektyvo ideologinio darbo pagrindu. Universitetas aktyviai dalyvavo respublikos aukštųjų mokyklų pasitarimuose bei kituose renginiuose: 1961 m. gruodžio 21—22 d. pasitarime seminare „Estetinio auklėjimo klausimai TSKP XXII suvažiavimo nutarimų šviesoje"; 1962 m. pradžioje įvykusiame pasitarime, kuriame, remiantis TSKP XXII suvažiavimo nutarimais, buvo nagrinėjami komunistinio studentų auklėjimo trūkumai ir uždaviniai mokymo procese, respublikinėse konferencijose, skirtose studentų internacionaliniam auklėjimui. Šiuose renginiuose akcentuota, kaip svarbu ugdyti studentų idėjiškumą, gilų internacionalizmo supratimą, komunistinę pažiūrą į darbą, gyvenimą tiek mokykloje, tiek ir darbe, santykiuose su žmonėmis, komunistinį pareigos jausmą. Estetinį studentų auklėjimą gerinti padėjo plečiamas ir gerinamas fakultatyvinio marksistinės-lenininės estetikos pagrindų kurso dėstymas, viso kultūrinio masinio darbo, meninės saviveiklos lygio kėlimas, organizuojamos patalpų, aplinkos sutvarkymo apžiūros.

Toliau tobulinamas ir ateistinis studentų auklėjimas. 1963 m. vasario 26 d. universiteto taryba ir partinis komitetas, apsvarstę studentų ateistinio auklėjimo uždavinius, numatė naujų, laiko poreikius atitinkančių priemonių, kurios padėjo gerinti ne tik ateistinį auklėjimą universitete, bet ir parengti jaunuosius specialistus aktyviam ateistiniam darbui. Nuo 1963/64 m. m. mokslinio ateizmo pagrindų kursas tapo privalomas visų fakultetų studentams. Jis paskatino studentus rengti tos srities referatus. Antai vien 1963/64 m. m. studentai paruošė apie 500 pranešimų ateistinėmis temomis, kai kurie jų skaityti konferencijose, moksliniuose būreliuose, seminaruose. Visuose fakultetuose veikė ateizmo būreliai, jungiantys apie 230 narių[65].

Gilinti visuomenės mokslų studijas padėjo didesnis jų diferenciavimas. Nuo 1963/64 m. m. universitete, kaip ir visose šalies aukštosiose mokyklose, greta TSKP istorijos, marksistinės-lenininės filosofijos, politinės ekonomijos kursų buvo įvestas mokslinio komunizmo pagrindų kursas, nepadidinus visuomenės mokslų disciplinoms skirto laiko. Visuomenės mokslų dėstymas gerinamas, remiantis TSKP CK 1964 m. spalio plenumo ir TSKP XXIII suvažiavimo medžiaga bei TSKP CK 1967 m. rugpjūčio nutarimu „Dėl priemonių dar labiau išvystyti visuomenės mokslams ir pakelti jų vaidmeniui komunizmo statyboje", kur partija pabrėžė didelę teorijos ir jos plėtojimo reikšmę, būtinumą apibendrinti šiuolaikinius komunizmo kūrimo procesus.

[64] Lietuvos Komunistų partijos XIII suvažiavimas. V., 1961, p. 153.

[65] PA, f. 7017, ap. 2, b. 157, l. 20.

Daugėjant vadovėlių, literatūros, pasirodant vis daugiau mokslo tiriamųjų darbų iš LKP istorijos, filosofinės ir ekonominės minties raidos Lietuvoje, klostosi palankesnės sąlygos studijuoti visuomenės mokslus. Čia irgi einama labiau probleminio paskaitų skaitymo keliu, nesistengiant aprėpti visų programos klausimų, daugiau rūpinamasi ir paskaitų forma, išraiškingumu, pavaizdumo priemonių panaudojimu. Stengiamasi, kad seminarai nebūtų vien paskaitų medžiagos kartojimas, o taptų giliu svarbiausių problemų nagrinėjimu, remiantis pirminiais šaltiniais, naujausia literatūra. Atsižvelgiant į tai, kad nemaža dėstytojų buvo jauni, be didesnio pedagoginio patyrimo, didelis dėmesys skiriamas metodologijai, buržuazinių koncepcijų mokslinei kritikai; rūpinamasi dėstymo metodika. Universiteto visuomenės mokslų katedros, kaip atraminės, teikia pagalbą ir kitų respublikos aukštųjų mokyklų katedroms, padėdamos kelti kadrų kvalifikaciją. Svarbų vaidmenį, gerinant visuomenės mokslų katedrų darbą, suvaidino ilgamečiai jų vedėjai prof. M. Lola (politinės ekonomijos), prof. K. Navickas (TSKP istorijos), doc. E. Meškauskas (filosofijos).

Naujosios TSKP Programos priėmimas labai pagyvino komjaunimo veiklą. Komjaunuoliai su naujais užmojais ėmėsi darbo, jų gretos pasipildė. Vien per 1961 m. rugsėjo—spalio mėn. į komjaunimą universitete buvo priimta daugiau kaip 100 studentų[66]. Komjaunuoliai savo pastangas nukreipė į tai, kad partijos Programoje suformuluotas komunizmo kūrėjo moralinis kodeksas taptų studentijos darbo ir gyvenimo norma.

Komjaunimo organizacija padeda universiteto vadovybei, pedagogų kolektyvui spręsti visus jaunųjų specialistų parengimo klausimus. Fakultetų komjaunimo biurai kartu su kuratoriais stengiasi išsiaiškinti aktyviausius stojančiuosius komjaunuolius, iš kurių formuoja pirmakursių akademinių grupių aktyvą; vėliau organizuojamas to aktyvo mokymas. Daug dėmesio skiriama pirmakursių įsijungimui į akademinį gyvenimą, jų adaptacijai, pasirengimui pirmajai įskaitų, egzaminų sesijai.

Gerai akademinei drausmei, pažangumui pasiekti daroma daug kas. Be seniai organizuojamų paskaitų lankymo kontrolės reidų, grupių lankomumo ir egzaminų rodiklių skelbimo, nedrausmingų ir dažnai turinčių akademinių įsiskolinimų studentų svarstymo komjaunimo organizacijoje, surandama naujų formų.

Komjaunimo organizacijos iniciatyva imta stiprinti ryšį su studentų tėvais. Istorijos ir filologijos fakulteto komjaunimo biuras įsteigė laiškų skyrių, kurio tikslas — didinti studentų atsakomybę tėvams ir universitetui už mokymąsi. Skyrius ėmė informuoti studentų tėvus apie jų vaikų mokymąsi, visuomeninę veiklą, elgesį ir kita. Toji veiksminga darbo forma paplito visuose fakultetuose, o 1963 m. sausio 3 d. LLKJS

CK sekretoriato nutarimu buvo rekomenduota ir kitų aukštųjų mokyklų bei technikumų komjaunimo organizacijoms[67].

Nuo septintojo dešimtmečio pabaigos universiteto komjaunimo organizacija ėmė rengti konkursus geriausiai akademinei grupei išaiškinti. Pirmąjį konkursą komjaunuoliai paskyrė V. Lenino gimimo 100-osioms metinėms[68]. Konkurso tikslas — įtraukti visas akademinių grupių pirmines komjaunimo organizacijas į socialistinį lenktyniavimą dėl gero mokymosi, aktyvaus dalyvavimo mokslinėje ir visuomeninėje veikloje. Akademinės grupės, nugalėjusios konkurse, premijuojamos. Pastarosios gautas lėšas panaudoja per atostogas ekskursijoms į Maskvą, Leningradą, Vidurinę Aziją, Karpatus ir kitur.

1970 m. lapkričio mėn. įvyko pirmasis universiteto mokslo pirmūnų sąskrydis, kuriame jie dalijosi patyrimu, siekiant gerų mokymosi ir visuomeninio darbo rodiklių. Sąskrydžio dalyviai savo kreipimesi paragino visus studentus įgyti gilias žinias[69]. Pirmūnų sąskrydžiai, pirmūnų dienos, vakarai tapo tradicija.

Komjaunimo organizacija ypač svarbiu dalyku laiko visuomenės mokslų studijavimą — nuolat domisi, kaip lankomos tų disciplinų paskaitos, kaip ruošiamasi seminarams. Veiksminga žinių plėtimo forma yra septintamaje dešimtmetyje pradėti organizuoti visuomenės mokslų, VLKJS istorijos ir tarptautinio jaunimo judėjimo darbų konkursai.

Universiteto darbą teigiamai įvertino LKP CK Biuras, 1968 m. sausio 12 d. svarstydamas studentų politinį auklėjimą[70]. Biure buvo pažymėta, kad daugumai universiteto auklėtinių būdinga sąmoninga ir kūrybiška pažiūra į darbą, į mokymąsi, atkaklumas, keliant kvalifikaciją, idėjinis tvirtumas, teisingas svarbiausių istorijos ir dabarties problemų supratimas. Kartu Biuras atkreipė dėmesį į būtinumą giliau aiškinti socialistinės visuomenės laimėjimus, nes yra studentų, įsivaizduojančių juos kaip lengvą ir natūralų dalyką, pasiekiamą be kovos, be liaudies kūrybinių pastangų. Biuras nurodė kelius studentų politiniam auklėjimui gerinti.

Norint sutelkti įvairių universiteto institucijų dėmesį studentų idėjiniam-politiniam auklėjimui, LKP CK Biuro iškelti uždaviniai buvo apsvarstyti 1968 m. vasario 21 d. jungtiniame universiteto partinio komiteto ir tarybos posėdyje, dalyvaujant daugeliui profesorių ir dėstytojų,

[66] Tarybinis studentas, 1961.XI.25.

[67] Tarybinis studentas, 1963.II.8.

[68] Tarybinis studentas, 1969.X.3.

[69] VUB, f. 85-T 273 (*A. Bajarūno* diplominis darbas „Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino V. Kapsuko universiteto komjaunimo organizacijos istorija 1965—1975 m."), l. 23.

[70] PA, f. 1771, ap. 239, b. 38, l. 3—9.

komjaunimo ir kitų visuomeninių organizacijų aktyvistams[71]. Dėstymo idėjinio-teorinio lygio kėlimas ir ieškojimas efektyvesnių būdų ugdyti studentijos žinių siekimą, meilę pasirinktai specialybei, kūrybiškumą moksle ir gamyboje, tvirtas moralines savybes,— į ką orientavo LKP CK Biuras,— tapo svarbia universiteto tolesnio darbo savybe.

Tame dideliame darbe stiprėjo, kaupė patyrimą partinė organizacija bei jos atrama studentijoje — komjaunimas. Komunistų universitete 1965 m. padaugėjo iki 391[72], 1970 m.— iki 468[73], o studentų komjaunuolių dieniniame skyriuje 1965 m. buvo 4068 (apie 89% visų studentų)[74], 1970 m.— 6455 (92%)[75]. Komjaunimo aktyvas tapo pagrindiniu partijos eilių papildymo šaltiniu. Komjaunimo ir partinės organizacijos veikloje auga, bręsta ir jos vadovaujantys kadrai. Septintajame dešimtmetyje universiteto komjaunimo komiteto sekretoriais dirbo Č. Ladukas (dabar „Mokslo" leidyklos direktorius), J. Nekrošius (Lietuvos TRS Ministrų Tarybos Valstybinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos reikalų komiteto pirmininkas), J. Karosas (VVU filosofijos katedros docentas), V. Šermukšnis (Tauragės rajono prokuratūros darbuotojas), A. Skrupskelis („Žinijos" draugijos valdybos pirmininko pavaduotojas) ir kt.

Daugelis išaugusių komjaunime ir tapusiųjų TSKP nariais aktyviai dirbo partinės organizacijos organuose. Universiteto partinio komiteto sekretoriais septintajame dešimtmetyje buvo išrinkti Č. Kudaba, Č. Ladukas, P. Kūris (dabar Lietuvos TSR teisingumo ministras), V. Nekrašas (VVU darbo teisės katedros vedėjas).

Stiprėjant mokslinėms jėgoms, rektoratui ir dekanatams įgyjant daugiau patyrimo, didėjo fakultetų ir universiteto tarybų vaidmuo. Jose išsamiai svarstomas ir vertinamas mokslinio-pedagoginio personalo narių darbas, renkant ir perrenkant įvairioms pareigoms universiteto darbuotojus (fakultetų tarybose renkami fakultetinių katedrų docentai, dėstytojai, asistentai, universiteto taryboje — profesoriai, katedrų vedėjai ir visi bendrųjų universiteto katedrų dėstytojai), pristatant AAK suteikti mokslinius vardus. Kaip tik čia įgyvendinama partinė kadrų politika.

Tarybos, posėdžiaudamos kartą per mėnesį, svarsto svarbiausius mokymo proceso organizavimo, katedrų ir fakultetų darbo, mokymo metodinių priemonių rengimo ir leidimo, mokslinio darbo ir kitus klausimus. Tarybose gvildenamos komunistinio studentijos auklėjimo problemos. Reikšminga tai, kad svarbioms ideologinio darbo sritims aptarti praktikuojami bendri universiteto partinio komiteto ir tarybos posėdžiai. Juose dažniausiai priimami ilgesnio laikotarpio renginių planai, apimantys visų universiteto grandžių veiklą. Rengiami taip pat jungtiniai fakultetų partinių biurų ir tarybų posėdžiai.

* * *

Pagrindines šalies vystymosi gaires devintajam penkmečiui nubrėžė TSKP XXIV suvažiavimas (1971). Universiteto komunistai savo dalyvavimą visos liaudies darbuose svarstė 1971 m. gegužės 10 d. Pranešimą „TSKP XXIV suvažiavimas ir universiteto mokslinės bei mokomosios-auklėjamosios veiklos tobulinimo uždaviniai" padarė LKP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus[76]. Nuodugni universiteto darbo analizė padėjo pedagogams ir studentams giliau suprasti, kuo jie turi prisidėti prie iškeltų uždavinių vykdymo.

Dabartiniai aukštųjų mokyklų keliai visapusiškai aptarti TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1972 m. liepos 18 d. nutarime „Dėl priemonių, padedančių toliau tobulinti aukštąjį mokslą šalyje". Nutarime akcentuota: „Sparčiai didėjant gamybai ir ją sistemingai aprūpinant nauja technika, labai svarbią reikšmę turi specialistų sugebėjimas matyti šakos ir visos šalies ekonomikos vystymo perspektyvas, kvalifikuotai spręsti darbo mokslinio organizavimo ir gamybos valdymo uždavinius"[77]. Nutarime numatytos priemonės turi efektyviai padėti įgyvendinti pagrindinę idėją — toliau gerinti specialistų rengimą, derinantis prie šiuolaikinių mokslo ir technikos laimėjimų bei gamybos ir viso gyvenimo poreikių, siekti, kad absolventai gerai pasirengtų idėjiniu-teoriniu ir profesiniu atžvilgiu, būtų taurūs, mokėtų dirbti su žmonėmis, aktyviai skleistų partijos politiką.

Labai svarbu, kad nutarime „pripažinta būtinu didinti universitetų vaidmenį šalies aukštojo mokslo sistemoje, paversti juos vadovaujančiais aukštosios mokyklos moksliniais centrais [...]"[78].

Vilniaus universiteto vyraujantis vaidmuo Tarybų Lietuvos aukštajame moksle buvo ir yra akivaizdus. Jo parengti jaunieji specialistai ir aspirantai papildo daugelio kitų aukštųjų mokyklų bei mokslinių įstaigų darbuotojų gretas, disertantai iš kitur rašo jame disertacijas, gina kitur parengtas disertacijas.

Dabar fakultetų ir katedrų kolektyvai, svarstydami savo darbą ir uždavinius, turi prieš akis tolesnį universiteto vaidmens didinimą. Ypač akcentuojama tai, kad mokslinis pedagoginis personalas dėstomąją medžiagą pateiktų, remdamasis naujausiais mokslo pasiekimais, naudotų

[71] PA, f. 7017, ap. 2, b. 230, l. 1.
[72] Ten pat, b. 171, l. 1.
[73] Ten pat, b. 247, l. 1.
[74] PA, f. 4421, ap. 22, b. 38, l. 150.
[75] Ten pat, ap. 25, b. 37, l. 27.
[76] PA, f. 7017, ap. 2, b. 264, l. 30—87.
[77] Tiesa, 1972.VII.30.
[78] Ten pat.

savo tyrimų rezultatus, nuolat gilintųsi į studentų savarankišką darbą, aktyviai padėtų ugdyti jų mokslinį mąstymą, formuoti tiriamojo darbo įgūdžius mokymo procese ir studentų mokslinėje draugijoje. Universiteto pašaukimas yra duoti auklėtiniams gilias visuomenės mokslų ir bendrųjų fundamentaliųjų mokslų žinias, atverti jauniems protams specialybės gelmes, mokyti juos greitai orientuotis mokslo ir technikos pasaulyje, šiuolaikinės informacijos sraute, ugdyti sugebėjimus diferencijuoti ir integruoti žinias, prognozuoti mokslo, technikos ir gamybos raidą, giliai suprasti teorijos ir praktikos ryšį bei savitarpio poveikį.

Nuo septintojo dešimtmečio antrosios pusės labiau stabilizavęsi mokymo planai leidžia universitetui ritmingai dirbti; planų korektyvos yra sąlygojamos dabarties poreikių, mokslo pažangos ir patyrimo. Sistemingas visų dėstomų dalykų turinio atnaujinimas, aktyvus diegimas naujų, pažangių mokymo metodų, naudojant technines priemones ir visokeriopai vystant kūrybiško žinių įsisavinimo formas,— būdingas dabartinės universiteto veiklos bruožas.

Nusistovėjo ir mokomosios bei gamybinės praktikos laikas: tiksliųjų mokslų specialybėse bendra praktikos trukmė 22—23 savaitės, gamtos mokslų — 37—45, filologijos — 20—24, Istorijos fakultete (istorija, bibliotekininkystė, žurnalistika, psichologija) — 18—29, įvairiose ekonomikos specialybėse — 18—27, teisės — 18. Tų specialybių, kurių nemaža absolventų eina mokytojauti (filologų, istorikų, matematikų, fizikų, chemikų), iš bendro praktikos laiko 4 savaitės skiriamos darbo su pionieriais praktikai ir 8 savaitės pedagoginei praktikai, biologai ir geografai atlieka 8 savaičių tik pedagoginę praktiką.

Visuomenės mokslų dėstymą gerinti padėjo 1974 m. gruodžio 25 d. universiteto partinio komiteto patvirtintas planas įgyvendinti TSKP CK nutarimą „Dėl darbo Maskvos N. Baumano aukštojoje technikos mokykloje ir Saratovo valstybiniame N. Černyševskio universitete, keliant idėjinį-teorinį visuomenės mokslų lygį"[79]. Reikšminga tai, kad nuo 1974 m. universitete veikia Visuomenės mokslų katedrų mokslinė-metodinė taryba (pirmininkas prof. K. Navickas). Ši taryba nuolat gvildena Komunistų partijos keliamų uždavinių — tobulinti visuomenės mokslų dėstymą — vykdymą, teikia konkrečias rekomendacijas visuomenės mokslų katedroms ir visiems jų dėstytojams, rūpinasi mokymo priemonėmis ir kt.

Aštuntajame dešimtmetyje pagausėja technikos ir pagerėja jos naudojimas mokymo procese. 1972 m. įkuriama Centrinė kino-foto laboratorija, kuri ima gaminti skaidres, mokomuosius filmus ir kitas mokymui reikalingas priemones. Daugėja audiovizualinių auditorijų, automatizuotų ir radiofikuotų auditorijų, įvairios technikos. 1978 m. universitete buvo 6 auditorijų audiovizualinis centras ir 4 lingofoniniai kabinetai

užsienio kalboms mokytis, 3 programuoto mokymo kabinetai, 3 automatizuotos auditorijos, 6 radiofikuotos auditorijos, 2 uždaros televizijos sistemos, 3 televizijos vaizdo įrašo atkūrimo sistemos. Jau 61 auditorija pritaikyta technikai panaudoti; 1978 m. universitetas iš viso turėjo 78 kino projektorius, 236 diaprojektorius, 34 epidiaskopus ir kodoskopus, 199 magnetofonus ir magnetolas, 60 filmavimo aparatų, 198 fotoaparatus ir nemaža kitos technikos[80]. Skaičiavimo technika naudojama per laboratorinius, praktinius darbus, taip pat rašant kursinius ir diplominius.

Mokymo procesu rūpinasi taip pat fakultetų metodinės komisijos. Fakultetuose rengiamos metodinės konferencijos, kuriose nagrinėjami bendrieji paskaitų tobulinimo klausimai, platesnis vaizdinių ir techninių priemonių panaudojimas, įvairių disciplinų dėstymo metodika. Pastaruoju metu pradėjo veikti universitetinė specialistų rengimo kokybės kontrolės metodinė komisija.

Pirmojo kurso studentams geriau adaptuotis aukštojoje mokykloje padeda nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios pradėtas skaityti įvadas į studijas. Šiame kurse supažindinama su pasirinkta specialybe, mokymo planais, mokymosi aukštojoje mokykloje specifika, protinio darbo higiena. Pirmojo kurso studentai rugsėjo mėn. gauna savarankiško darbo ir studijų kontrolės planą. Kartu su užsiėmimų tvarkaraščiais sudaromi koliokviumų ir kontrolinių darbų grafikai.

Komjaunimo darbe pažymėtina tai, kad VLKJS XVII suvažiavimas rekomendavo įvesti aukštosiose mokyklose visuomeninės-politinės praktikos sistemą. Universiteto komjaunimo organizacija jau 1972 m. ėmė rengti šios praktikos metodinius nurodymus ir pradėjo ją įgyvendinti. Visuomeninė-politinė praktika yra teorinė ir praktinė. Teorinė dalis — tai geras visuomenės mokslų studijavimas ir aktyvus dalyvavimas visuomenės mokslų konkursuose, o praktinė — darbas renkamuose organuose, organizacinių įpareigojimų vykdymas, agitacinis-propagandinis darbas, įsigijimas visuomeninių profesijų, dalyvavimas mokslo tiriamajame darbe, vasaros darbo ir poilsio stovyklose, rudens talkose[81].

Įgyvendinant visuomeninę-politinę praktiką, teko daug rūpintis užsibrėžtų uždavinių vykdymo formomis bei būdais. Buvo pasiekta, kad daugiau kaip 60% visų studentų gavo nuolatinius, o kiti laikinus visuomeninius įpareigojimus. Reikšmingos tapo visuomeninės-politinės praktikos valandėlės, per kurias studentai teoriškai ir praktiškai mokomi visuomeninio-politinio darbo. Labai padaugėjo studentų, dalyvaujančių sąjunginiuose visuomenės mokslų, VLKJS istorijos ir tarptautinio jaunimo judėjimo darbų konkursuose. 1973 m. konkurse dalyvavo daugiau

[79] PA, f. 7017, ap. 2, b. 319, l. 99.
[80] VVU mokymo skyriaus duomenys.
[81] VUB, f. 85-T 273, l. 54.

kaip 2000 studentų, 1977 m.— 6657[82]. Jame net pirmojo kurso studentų dalyvauja apie 80%. Tobulinama ir vis nuosekliau diegiama visuomeninė-politinė praktika tapo gera studentų aktyvo rengimo mokykla, kurioje jie gauna agitatoriaus-propagandisto, kolektyvo organizatoriaus darbo įgūdžių.

VLKJS CK ir TSRS aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija 1972 m. įsteigė ženklelį „Už labai gerą mokymąsi", kuriuo apdovanojami geriausi komjaunuoliai mokslo pirmūnai. 1974/75 m. m. šiuo ženkleliu buvo apdovanota 204, 1977/78 m. m.— 340 universiteto studentų[83].

Remiantis Lietuvos LKJS CK sekretoriato ir Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos 1973 m. rugpjūčio 23 d. nutarimu, akademinės komisijos buvo pertvarkytos į mokymo-auklėjimo komisijas, į kurias įeina fakultetų komjaunimo ir profsąjungos biurų akademiniai sektoriai, partinio biuro, studentų mokslinės draugijos atstovai. Jos rūpinasi studentų akademine drausme, mokymusi, kasmet organizuoja konkursus geriausiai akademinei grupei išaiškinti, palaiko ryšius su studentų tėvais ir kt.

Dideliu ir atkakliu viso mokslinio-pedagoginio personalo, studentų ir visuomeninių organizacijų darbu pasiekiamas gana aukštas studentų mokymosi pažangumas. 1977/78 m. m. visus žiemos sesijos egzaminus išlaikė 94,2% studentų, pavasario sesijos — 94,4%. Pažymėtina, kad rodikliai iš visuomenės mokslų dar geresni, negu bendras vidurkis. 1977/78 m. m. pažangumas iš TSKP istorijos, politinės ekonomijos, filosofijos, mokslinio komunizmo buvo nuo 95,4% iki 99,1%. Apie 11—12% studentų mokosi vien labai gerais pažymiais[84].

Aštuntajame dešimtmetyje nusistovėjo labiau apibrėžta visa studentų auklėjimo sistema, kuri atsispindi partinės organizacijos rūpesčiu suformuotame komunistinio auklėjimo plane. Planas sudarytas visam mokymo laikui ir pagrįstas Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos parengtu pavyzdiniu planu bei sukaupta turtinga patirtimi pačiame universitete. Tai kompleksas universiteto, fakultetų, kursų ir grupių renginių, individualaus darbo formų, kurios nuosekliai, einant iš žemesnio į aukštesnį kursą, padeda plėsti studentų žinias bei politinį idėjinį akiratį. Bendruoju planu remiantis, sudaromi metiniai planai.

Pirmaeilis vaidmuo šioje sistemoje skiriamas, žinoma, studentų mokslinės pasaulėžiūros formavimui — nuolat rūpinamasi, kad veiksmingiau būtų naudojamos visuomenės mokslų, bendrųjų ir specialiųjų disciplinų studijos, teorinės konferencijos, kuriose nagrinėjamos istorijos, partinio darbo ir jaunimo auklėjimo problemos. Mokslinė pasaulėžiūra formuojama ir studentams dirbant mokslinį darbą mokymo procese bei moksli-

nėje draugijoje, dauguma studentų įtraukiama į visuomenės mokslų darbų konkursus.

Tarybinis patriotizmas ir proletarinis internacionalizmas ugdomas taip pat panaudojant dėstomąją medžiagą, organizuojant patriotinėmis ir internacionalinėmis temomis paskaitas, pokalbius, konferencijas. Prie to daug prisideda ir rengiamos specialybių, kursų ar grupių ekskursijos į istorijos-revoliucijos muziejus, po revoliucines Vilniaus vietas, susitikimai su revoliucijos veteranais, pilietinio ir Didžiojo Tėvynės karo dalyviais, žygiai revoliucinės ir kovinės šlovės keliais, internacionaliniai draugystės vakarai.

Dar vienas auklėjimo aspektas — komunistinio požiūrio į darbą ugdymas. Teisinga pažiūra į mokymąsi, privalomą paskaitų ir kitų užsiėmimų lankomumą formuojama nuosekliai kontroliuojant akademinę drausmę ir greitai reaguojant į jos pažeidimus, sudarant savarankiško darbo grafikus ir kontroliuojant jų vykdymą. Nemaža reikšmės čia turi studentų susitikimai su garsiais pasirinktosios mokslo šakos mokslininkais, patyrusiais gamybos organizatoriais, kultūros atstovais, anksčiau baigusiais universitetą. Jie padeda geriau suvokti pasirinktosios specialybės esmę, savo būsimą gyvenimo kelią. Komunistinei pažiūrai į darbą bręsti padeda aktyvus studentų dalyvavimas visuomenei naudingame darbe.

Planingai vyksta ir studentų komunistinės moralės, etinių ir estetinių pažiūrų formavimas. Jas formuoti ypač stengiamasi, dėstant visuomenės mokslų, istorijos, literatūros, meno istorijos disciplinas, tam padeda fakultatyviniai marksistinės-lenininės estetikos ir etikos kursai visoms specialybėms. Organizuojamos viešos paskaitos, pasikalbėjimai moralės, draugystės, savitarpio pagalbos bei socialistinės gyvensenos klausimais. Padeda šią problemą spręsti ir meno, literatūrinių muziejų, parodų lankymas, kolektyviniai spektaklių ir kino filmų lankymai, jų aptarimai, dalyvavimas meno saviveikloje.

Studentų komunistinio auklėjimo darbas per visą studijų laikotarpį organizuojamas taip, kad būtų einama nuo paprastesnių prie sudėtingesnių ir platesnių renginių.

Kylant pedagoginio personalo mokslinėms kvalifikacijoms, kaupiant patyrimą, išaugo katedrų vaidmuo visame mokymo-auklėjimo procese. Katedros, kurių paprastai didesnę pusę sudaro mokslinius laipsnius turintys dėstytojai, kvalifikuotai sprendžia mokymo planų numatytų dalykų dėstymą, vadovavimo mokomosioms ir gamybinėms praktikoms, studentų savarankiško darbo organizavimo bei kontrolės problemas; kartu su partine ir komjaunimo organizacijomis jos organizuoja studen-

[82] VVU komjaunimo komiteto duomenys.
[83] Ten pat.
[84] VVU mokymo skyriaus duomenys.

tų auklėjamąjį darbą. Katedrose nuolat gvildenami paskaitų ir kiti pedagoginio darbo kokybės gerinimo, mokymo metodiniai klausimai. Čia auga ir bręsta jaunieji moksliniai pedagoginiai kadrai.

Kad iš universiteto išeitų tikrai išsilavinę specialistai, katedros daug dirba, ugdydamos studentų mokslinio tiriamojo darbo įgūdžius pačiame mokymo procese. Tam padeda probleminis paskaitų skaitymas, platesnis tiriamojo darbo elementų taikymas praktiniuose užsiėmimuose, seminaruose, kursiniuose ir diplominiuose darbuose. Idėja ugdyti studentų mokslinį mąstymą, tiriamojo darbo įgūdžius, kūrybiškumą dabartinėmis sparčios mokslo ir technikos pažangos sąlygomis yra viena iš labiausiai akcentuojamų universitete.

Daug triūso, organizuojant katedrų veiklą, tobulinant mokomąjį-auklėjamąjį darbą, įdėjo ilgamečiai katedrų vedėjai: Matematikos ir Fizikos fakultetuose — profesoriai P. Brazdžiūnas, A. Jucys, P. Katilius, P. Slavėnas, Z. Žemaitis; Chemijos fakultete — profesoriai K. Daukšas, V. Kaikaris, docentai L. Jasinskas, J. Kudaba; Gamtos fakultete — profesoriai J. Dagys, J. Dalinkevičius, S. Jankauskas; Medicinos fakultete — profesoriai P. Čibiras, L. Laucevičius, M. Marcinkevičius, Pr. Norkūnas; Istorijos fakultete — prof. A. Gučas, prof. J. Žiugžda, doc. L. Vladimirovas; Teisės fakultete — prof. J. Žeruolis ir daugelis kitų.

Didelį universiteto mokslinio-pedagoginio personalo ir studentijos idėjinio-politinio bei mokslinio aktyvumo pakilimą sukėlė pasirengimas Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 60-mečiui ir jo minėjimas. 1977 m. Universiteto kolektyvas, įsijungęs į sąjunginį socialistinį lenktyniavimą Didžiojo Spalio garbei, visuose baruose pasiekė gražių rezultatų. Jubiliejiniais metais socializmo laimėjimai per 60 metų ryškiai atsispindėjo dėstomuose kursuose, studentų rašomuose darbuose, moksliniuose tyrimuose, konferencijose, auklėjamajame darbe. Už pasiekimus socialistiniame lenktyniavime 1977 m. universitetas apdovanotas TSRS aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos ir Švietimo, aukštųjų mokyklų bei mokslinių įstaigų darbuotojų profsąjungos Centro komiteto Garbės raštu.

Svarbiausias universiteto dabartinio gyvenimo bruožas — tinkamas savo Alma Mater 400 metų jubiliejaus sutikimas. Universiteto jubiliejui pradėta ruoštis jau nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios. Palaipsniui buvo rengiama dokumentacija, sudaromi jubiliejinių leidinių sąrašai, redkolegijos, komisijos, konkretinami centrinių rūmų kapitalinio remonto bei rekonstrukcijos, naujų rūmų statybos ir apipavidalinimo planai. Numatyta daug auklėjamųjų ir kultūrinių renginių. Pamažu susiklostė platus jubiliejinių renginių planas, kuris dabar įgyvendinamas.

Atsižvelgdamas į universiteto nuopelnus, LKP CK Biuras 1976 m. gegužės 17 d. pritarė Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino vals-

tybinio V. Kapsuko universiteto 400 metų jubiliejaus pagrindinių priemonių planui. Jubiliejaus renginiams taip pat pritarė TSKP Centro Komitetas. Sukakčiai pažymėti sudarytas respublikinis jubiliejinis komitetas, kuriam vadovauja LKP CK sekretorius L. Šepetys; pirmininko pavaduotojas — universiteto rektorius prof. dr. J. Kubilius. Į šį platų komitetą įeina daugelis respublikos ir Vilniaus miesto vadovaujančių darbuotojų, universiteto mokslininkų, kūrybinių ir leidybinių organizacijų bei spaudos ir kitų masinių informacijos priemonių atstovų.

1976 m. birželio 25 d. įvykęs pirmasis jubiliejinio komiteto posėdis aptarė jubiliejaus priemones bei renginius ir išreiškė įsitikinimą, kad „Vilniaus universiteto 400 metų sukakties pažymėjimas, plačiai ir giliai atskleidžiant per šimtmečius susiklosčiusias tautų draugystės tradicijas, bendrą kovą už socialinę pažangą, atliks didelį vaidmenį toliau ugdant tarybinį mokslą, plečiant ryšius su gamyba, prisidės prie tolesnio lietuvių tarybinės kultūros suklestėjimo [...]".[85]

Partija ir vyriausybė, vertindama universiteto nueitą kelią, rūpinasi ir jo perspektyvomis. Lietuvos KP CK ir LTSR Ministrų Taryba 1976 m. liepos 5 d. priėmė nutarimą „Dėl tolesnio Vilniaus Darbo raudonosios vėliavos ordino valstybinio V. Kapsuko universiteto vaidmens didinimo respublikos aukštojo mokslo sistemoje". Jame pabrėžtas didžiulis universiteto vaidmuo, spartinant mokslo ir technikos pažangą, vystant ekonomiką ir kultūrą, respublikos aukštojo mokslo sistemą ir nurodyti dabartiniai specialistų rengimo universitete gerinimo uždaviniai, kylą iš TSKP XXV suvažiavimo direktyvų. Numatyta taip pat nemaža priemonių universiteto materialinei bazei plėsti.

Su didžiausiu pasitenkinimu ir dėkingumu universiteto kolektyvas sutiko šį naują partijos ir vyriausybės rūpesčio pasireiškimą. Visuotinis universiteto partinės organizacijos susirinkimas 1976 m. gruodžio 7 d. nuodugniai aptarė, kaip geriau įgyvendinti tą LKP CK ir LTSR Ministrų Tarybos nutarimą. Susirinkime pranešimą padarė universiteto rektorius prof. dr. J. Kubilius. Išsamus susirinkimo nutarimas, numatęs daugelį konkrečių priemonių, padeda kelti viso mokymo-auklėjimo idėjinį ir mokslinį lygį, kovoti už aukštą studentijos akademinį pažangumą, tvirtos mokslinės materialistinės pasaulėžiūros ugdymą, tobulinti komunistinį studentijos auklėjimą.

Didelis partijos ir vyriausybės rūpinimasis universitetu pasireiškia ne tik svarbiais nutarimais, bet ir asmeniniu LKP CK pirmojo sekretoriaus P. Griškevičiaus, LKP CK sekretoriaus, dabar LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko A. Barkausko, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos pirmininko J. Maniušio dėmesiu. Nuolatinis jų dėmesys,

[85] Tiesa, 1976.VI.27.

patarimai ir konkreti parama veiksmingai padeda rektoratui ir partinei organizacijai įgyvendinti keliamus universitetui uždavinius.

Ryškus organizuojantis ir duodantis kryptį gausios partinės organizacijos vaidmuo yra visoje įvairiapusėje universiteto veikloje. 1978 m. pradžioje universitete buvo 622 komunistai: 468 mokslinio-pedagoginio personalo darbuotojai (31 mokslo daktaras bei profesorius — 39% visų daktarų bei profesorių, 275 mokslo kandidatai bei docentai — 43% visų kandidatų bei docentų), 61 studentas, 16 aspirantų ir 77 administracijos bei pagalbinio personalo darbuotojai. Partinei organizacijai padidėjus iki 500 komunistų, bendrų universiteto ataskaitinių-rinkiminių susirinkimų nešaukiama, o vyksta partinės konferencijos. Pirmoji universiteto partinė konferencija įvyko 1973 m., antroji — 1975 m., trečioji — 1978 m. Daug nuoširdaus triūso į partinės organizacijos veiklą įdėjo 1969—1975 m. dirbęs partinio komiteto sekretoriumi doc. P. Bernatavičius. Nuo 1975 m. partinio komiteto sekretoriumi energingai dirba doc. K. Poškus. Partinės organizacijos pagalbininkas ir rezervas 1978 m. buvo 9189 narių universiteto studentų ir darbuotojų komjaunimo organizacija (studentai komjaunuoliai sudaro apie 96% visų studentų). Komjaunimo komiteto sekretoriais aštuntajame dešimtmetyje dirbo: S. Imbrasas (dabar VVU pramonės ekonomikos katedros docentas), J. Bagdonas (VVU partinio komiteto sekretoriaus pavaduotojas); nuo 1975 m. komjaunimo organizacijai vadovauja H. Ramonas.

Atkakliame darbe išaugo ir svarbų vaidmenį, plečiant bei tobulinant universiteto veiklą, suvaidino dabartiniai jo vadovai — jau 20 metų universiteto rektoriumi dirbantis akademikas prof. J. Kubilius, po 15 metų dirbantys trys prorektoriai: doc. J. Grigonis (mokslo reikalams), doc. B. Sudavičius (mokymo reikalams), ekon. m. k. P. Eigminas (administracijos ir ūkio reikalams), daugiau kaip 20 metų neakivaizdinio ir vakarinio mokymo reikalus tvarkanti prorektorė A. Vygontienė. Nemaža pasidarbavo universiteto labui gana ilgą laiką dirbęs dekanu doc. E. Ramanauskas, daugiau kaip 20 metų dirbantis dekanu prof. S. Pavilonis, daugiau kaip 15 metų — doc. V. Kybartas ir kt.

Turėdamas aukštos kvalifikacijos mokslinį-pedagoginį personalą, gausias partinę, komjaunimo ir kitas visuomenines organizacijas, universitetas pajėgus sėkmingai spręsti jam iškeltus uždavinius — rengti išvystytos socialistinės visuomenės reikalavimus atitinkančius specialistus. O jų pagrindinius bruožus L. Brežnevas taip nusakė: „Tarybinis specialistas šiandien — tai žmogus, kuris gerai įsisąmonino marksizmo-leninizmo mokymo pagrindus, aiškiai mato politinius partijos ir šalies tikslus, yra plačiai moksliškai ir praktiškai pasirengęs, tobulai moka savo specialybę [...]. Ir, be abejo, šiuolaikinis specialistas — tai aukštos

kultūros, plačios erudicijos žmogus, apskritai — tai tikras naujos socialistinės visuomenės inteligentas"[86].

Už nuopelnus, rengiant specialistus ir vystant mokslinius tyrimus, 1967 m. LKP CK, LTSR Ministrų Taryba ir Respublikinė profsąjungų taryba apdovanojo universitetą Atminimo vėliava, 1970 m. TSKP CK, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, TSRS Ministrų Taryba ir VPSCT — Lenino jubiliejiniu Garbės raštu, 1971 m. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas — Darbo raudonosios vėliavos ordinu, o 1979 m., 400-ųjų įkūrimo metinių proga,— Tautų draugystės ordinu.

VISUOMENINIS IR KULTŪRINIS GYVENIMAS



reta mokymo planais ir programomis apibrėžto mokomojo-auklėjamojo proceso didelis vaidmuo, formuojant būsimus inteligentijos kadrus, taip pat ir bręstant patiems pedagogams, priklauso visuomeniniam kultūriniam gyvenimui. Visuomeninė ir kultūrinė veikla padeda besiruošiančiam gyvenimui jaunajam specialistui plėsti savo politinį ir bendrąjį akiratį, geriau pajusti gyvenimo pulsą, idėjiškai grūdintis, o aktyviai dalyvaujantiems joje sudaro galimybių įgyti visuomeninio ir kultūrinio darbo organizavimo įgūdžių. Nė vienoje visuomenėje mokykla nėra izoliuota nuo gyvenimo. Tačiau aukštosios mokyklos ryšio su aplinka, visuomene mastas ir pobūdis priklauso nuo epochos, nuo to meto santvarkos, nuo viešpataujančių idėjų.

Vilniaus universitetas per ilgą savo amžių išgyveno įvairių laikų ir, aišku, tokio ryšio ir interesų sutapimo su visuomeniniu gyvenimu, koks atsirado, kuriant Lietuvoje socializmą, jis anksčiau niekuomet neturėjo. Tik atkūrus Lietuvoje Tarybų valdžią, Vilniaus universitetas, kaip ir kitos aukštosios mokyklos bei mokslo įstaigos, ne tik pradėjo tarnauti plačiųjų liaudies masių interesams, bet tapo ir aktyvia kovos už jų siekių įgyvendinimą jėga.

Vykstant esminiams pakitimams respublikoje, keitėsi ir aukštosios mokyklos gyvenimas. Tarybinių studentų studijų, visuomeninės veiklos bei laisvalaikio ir tikslai, ir turinys iš pagrindų skiriasi nuo buržuazinės visuomenės studentijos gyvenimo. Daugeliui buržuazinio universiteto studentų buvo būdingas nerūpestingas laisvalaikio švaistymas, mėgavimasis miesto prašmatnybėmis, gausios korporacijos su jų ginčais ir na-

[86] Tiesa, 1971.X.20.

cionalistinėmis rietenomis, o tarybinėje aukštojoje mokykloje prasidėjo rimtas darbas, prasmingas ir turiningas studentų gyvenimas. Suprantama, prasmingumas ir turiningumas atsirado ne iš karto ir ne pats savaime.

Pagrindinį vaidmenį, organizuojant dėstytojų ir studentų visuomeninę veiklą, jų kultūrinį darbą, vaidina partinė ir komjaunimo organizacijos; joms daug padeda profsąjungos. Tuoj po karo, dar tik besikuriančios visuomeninės organizacijos pradėjo rūpintis, kad universiteto visuomeninis gyvenimas atitiktų laiko dvasią ir padėtų spręsti pagrindinius universitetui keliamus uždavinius — ugdyti komunizmui atsidavusius tarybinius inteligentijos kadrus. Be to, joms rūpėjo ir studentų bei dėstytojų buities reikalai, visuomeninės organizacijos padėjo administracijai sudaryti minimalias sąlygas mokytis įtemptomis karo ir pokario sąlygomis. Tuo pačiu metu imta rūpintis kultūriniais bei auklėjamaisiais kolektyvo poreikiais.

Buvo atkreiptas dėmesys į aplinką, į universiteto vidaus apipavidalinimą, kad jis atitiktų naujo gyvenimo turinį. Imamos iškilmingai švęsti revoliucinės ir tarybinės politinės šventės, sukaktys. Graži tradicija universitete tampa Gegužės pirmosios, Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos sukakties, TSRS Konstitucijos dienos, V. Lenino dienos, Tarybinės armijos dienos, Tarptautinės moters dienos minėjimai.

Labai reikšmingi universiteto dėstytojų ir studentų susitikimai su vadovaujančiais Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės darbuotojais. Universitete pokario metais pranešimus darė VKP(b) CK Biuro Lietuvai pirmininkas M. Suslovas, Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius A. Sniečkus, sekretoriai K. Preikšas, V. Niunka, LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas J. Paleckis, LTSR Ministrų Tarybos pirmininkas M. Gedvilas, Valstybinės plano komisijos pirmininkas (vėliau LTSR Ministrų Tarybos pirmininkas) M. Šumauskas ir kiti atsakingi darbuotojai. Tai rodė glaudų valdžios ir masių ryšį, davė universiteto kolektyvui teorinių žinių, plačiai jį supažindino su politiniais šalies įvykiais, revoliucinėmis tradicijomis, atskleidė respublikos vystymosi perspektyvas, nubrėžė konkrečius dėstytojų ir studentų uždavinius.

Vienas iš svarbiausių partinės ir komjaunimo organizacijos uždavinių buvo kasdieninis politinis darbas studentų tarpe. Komunistai ir komjaunuoliai gilinosi į studentų nuotaikas, aptarinėjo svarbiausias darbo kryptis. Jau pirmaisiais metais pradėti rengti politiniai užsiėmimai studentų grupėse nuo 1946/47 m. m. tapo reguliarūs; juos vedė agitatoriai, kuriuos pradėjo tvirtinti universiteto partinis biuras. Agitatoriais kiekvienai akademinei grupei buvo parenkami dėstytojai ir vyresniųjų kursų studentai. Jiems vadovavo partinio biuro narys; kas savaitė agitatoriams buvo rengiami seminarai ta tema, kuria jie turės politinį užsiėmimą grupėse. Politiniai užsiėmimai studentų grupėse vyko kartą

per savaitę ir buvo įtraukti į tvarkaraštį. Užsiėmimų tematiką nulemdavo politinio gyvenimo aktualijos. Nuolatinio agitatorių kolektyvo sudarymas politinių užsiėmimų darbą padarė organizuotesnį, o tai, kad agitatorius tvirtino partinis biuras, kėlė jų atsakomybę.

Plėtė savo darbą jau pirmaisiais pokario metais įkurtas universiteto lektoriumas. Jame skaitė paskaitas kvalifikuoti LKP CK ir TSKP CK lektoriai, vadovaujantys partiniai ir tarybiniai darbuotojai, universiteto profesoriai ir dėstytojai. Per metus lektoriume buvo perskaitoma po kelias dešimtis paskaitų — visuomeninių-politinių, mokslo, kultūros ir meno klausimais — kurių klausydavosi daugelis universiteto dėstytojų, studentų ir pagalbinio personalo.

Kiekvienas dėstytojas ir studentas komunistas ar komjaunuolis gaudavo konkretų uždavinį — dirbti kuriame nors bare. O studentų tarpe pokario metais vyko aštri ideologinė kova tarp tarybiškai nusiteikusių studentų ir buržuazinių nacionalistinių elementų. Kova vyko kartais ir dėl atskirų studentų, ypač dėl tų, kurie socialine kilme buvo artimi Tarybų valdžiai, bet okupantų ir buržuazinių nacionalistų buvo suklaidinti, kai kurie net įtraukti į nacionalistinių organizacijų veiklą. Ginčai, diskusijos įvairiais Komunistų partijos ir tarybinės vyriausybės politikos, socialistinės visuomenės kūrimo, žemės ūkio kolektyvizacijos ir kitais klausimais vyko ne tiek susirinkimuose, kiek šiaip pokalbiuose. Ypač karštai būdavo ginčijamasi dėl buožijos kaip klasės likvidavimo būtinumo. Suprantama, kad ne visi komjaunuoliai sugebėdavo reikiamai atremti priešiškas pažiūras, įtikinti klystančius studentus; tai geriau sekėsi labiau prityrusiems aktyvistams, Didžiojo Tėvynės karo ir partizaninio judėjimo dalyviams, kurie buvo labiau politiškai subrendę. Komunistai ir komjaunuoliai nenuilstamai dirbo. Jie vadovavosi V. Lenino mokymu, kad norint „padėti „masei" ir išsikovoti „masės" simpatijas, pritarimą, paramą, reikia nebijoti sunkumų, nebijoti priekabių [...] ir būtinai dirbti ten, kur yra masė"[1]. Tai buvo laiko sąlygų primesta atšiauri, bet gera politinės kovos mokykla.

Be susitikimo vakarų su revoliuciniais veikėjais, kurie per visą laiką išlieka viena iš svarbiausių studentų politinio auklėjimo formų, studentijos gyvenime jau nuo pokario metų, profsąjungai padedant, pradedami organizuoti įvairūs kiti kultūrinio-masinio darbo renginiai. Auklėjamasis darbas dirbamas ir 1946/47 m. m. įsisteigusioje studentų mokslinėje draugijoje.

Idėjinio auklėjimo prasme ypač reikšminga buvo marksizmo-leninizmo bei literatūros ir kritikos būrelių veikla. Partinės ir komjaunimo organizacijų rūpinimusi būreliai buvo gera žinių gilinimo, idėjinio grū-

[1] *Leninas V. I.* Raštai. V., 1955, t. 31, p. 33—34.

dinimosi ir pradinės kūrybos mokykla (kai kurie veiklūs studentai dalyvavo abiejuose būreliuose). Literatūros būrelio narių kūryba ėmė pasirodyti periodinėje spaudoje („Komjaunimo tiesoje", „Jaunimo gretose"), buvo skaitoma per radiją. Marksizmo-leninizmo būrelis organizuodavo susitikimo vakarus su revoliucinio judėjimo dalyviais, literatūros ir kritikos būreliai — su rašytojais. Iš šių būrelių vėliau išaugo mokslų daktarai J. Lankutis, J. Maiminas, D. Sauka, mokslų kandidatai J. Grigonis, B. Sudavičius, S. Paleckytė-Noreikienė, Z. Rulis, P. Bernatavičius, rašytojai A. Baltakis, J. Lapašinskas, A. Maldonis, J. Marcinkevičius, M. Sluckis ir kt.

Didėjo studentų domėjimasis socializmo kūrimo, politinio ir kultūrinio gyvenimo klausimais. Pažangieji studentai gausiai prenumeravo spaudą, skaitė naujausius tarybinius veikalus, aktyviai padėjo rengti ir lankė universitete iškilmingus minėjimus, svarbūs pokalbiai vyko bendrabučiuose, studentai kolektyviai lankė teatrų spektaklius ir kino filmus, svarstė juos. Pvz., 1946/47 m. m. studentų bendrabučiuose įvyko daugiau kaip 20 pranešimų ir kolektyvinių pokalbių apie tarptautinę padėtį, Tarybinę konstituciją, tarybinės valstybės rinkiminę sistemą, taip pat mokslo populiarinimo bei moralės temomis. Komjaunimo ir profsąjungos iniciatyva buvo kolektyviai aplankyta 12 koncertų ir spektaklių: rusų dainų ir muzikos koncertą aplankė apie 1000 žmonių, teatro spektaklius: M. Gorkio „Priešus", L. Maliugino „Senus bičiulius", K. Simonovo „Rusų klausimą", kino filmą „Didysis pilietis" po 400—600 žmonių[2]. 1949/50 m. m., svarstant S. Babajevskio romaną „Aukso žvaigždės kavalierius" ir T. Tilvyčio poemą „Usnynė", buvo padaryti 233 pranešimai, surengta daug vakarų. Diskutuodami dėl „Usnynės", daugelis studentų drąsiai demaskavo buržuazinius nacionalistus, kėlė Lietuvos kaimo laimėjimus Tarybų valdžios metais[3].

Vertinant šio pobūdžio darbą, 1950 m. lapkričio 25 d. universiteto partinės organizacijos ataskaitiniame susirinkime buvo pažymėta, jog „didelį auklėjamąjį vaidmenį vaidina studentų konferencijos ir pasikalbėjimai, kurie daromi komjaunimo ir profsąjungos organizacijų iniciatyva. Jiems priklauso tarybinės literatūros naujienų, teatro spektaklių ir kino filmų svarstymas, o taip pat antireliginės konferencijos"[4].

Po karo atsiradusios kultūrinio-auklėjamojo darbo formos vėliau tampa masiškesnės, prasmingesnės, daugiau kūrybingumo parodo patys studentai. Nė viena nauja ryškesnė grožinės literatūros knyga, naujas spektaklis nelieka universiteto studentų nepastebėtas, vienaip ar kitaip jų neįvertintas. Dažnai tai daroma susitinkant su pačiais knygų ir sceninių veikalų autoriais, artistais.

Be galo svarbus internacionalinio auklėjimo ir tautų draugystės skiepijimo klausimas. Buržuazinė santvarka, ypač hitlerinė okupacija, pa-

liko Lietuvoje nemaža nacionalizmo ir šovinizmo, kuris pirmaisiais pokario metais tam tikru mastu reiškėsi tiek pačių studentų tarpusavio santykiuose, tiek apskritai jų pažiūrose į tautų santykius. Todėl partinė organizacija ir komjaunimas visą laiką skiria daug dėmesio internacionaliniam auklėjimui. Visų pirma stengtasi vystyti įvairių tautybių studentų draugystę pačiame universitete: organizuojami draugystės vakarai, pasikalbėjimai internacionalinėmis temomis, kiti renginiai.

Tuo pačiu metu užmezgami ryšiai su broliškų respublikų aukštosiomis mokyklomis: Baltarusijos, Latvijos, Tartu, Leningrado ir kitų universitetų studentais. Ypač didelis Vilniaus universiteto šefo Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto vaidmuo. Nuo 1948 m. Maskvos universiteto komjaunimo ir kitos visuomeninės organizacijos kasmet atsiųsdavo aktyvo delegacijas, kurios perteikdavo savo turtingą patyrimą. Savo ruožtu Vilniaus universiteto komjaunimo aktyvistai vyko į Maskvos, Leningrado ir kitas aukštąsias mokyklas pasižiūrėti, kaip dirba stambiausių šalies universitetų studentai.

Per vasaros atostogas organizuojamos studentų ekskursijos į stambiausius šalies miestus, į broliškas respublikas. Pavyzdžiui, jau 1947 m. vasarą buvo surengtos trys studentų ekskursijos: viena į Maskvą ir Leningradą, antroji — į Gruziją, trečioji — į Krymą. Jose dalyvavo 52 studentai[5]. 1948 m. vasarą suorganizuota trylika ekskursijų, kuriose dalyvavo 137 studentai. Maršrutai buvo įvairūs. Vieni Istorijos ir filologijos fakulteto studentai vyko į Maskvą, kiti — į Leningradą, teisininkai taip pat į Leningradą; Ekonomikos fakulteto studentų grupė važiavo maršrutu Maskva—Leningradas—Ryga; Chemijos fakulteto: Minskas—Charkovas—Batumis—Tbilisis—Baku—Maskva; Gamtos fakulteto: Maskva—Oriolas—Kurskas—Charkovas—Dniepropetrovskas—Krymas[6]. Studentai pamatė tų miestų architektūrą, istorinius paminklus, muziejus, susipažino su milžiniškais Tarybų šalies socializmo laimėjimais, jos leido pajusti visos šalies gyvenimo ritmą. Grįžę jie savo draugams parvežė ryškių įspūdžių, turėjusių nemažos auklėjamosios reikšmės.

Vėliau bendradarbiavimas su kitomis aukštosiomis mokyklomis ypač sustiprėja per Studentų mokslinę draugiją (SMD). Nėra nė vienos SMD konferencijos, kurios įvairiose sekcijose nedalyvautų studentų su pranešimais iš kitų aukštųjų mokyklų (Maskvos, Leningrado, Talino, Rygos, Minsko, Kijevo, Odesos, Kišiniovo, Tbilisio, Taškento, Kazanės, Kaliningrado ir kt.).

[2] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 8, l. 48—49.
[3] PA, f. 7017, ap. 1, b. 24, l. 139.
[4] Ten pat, l. 287.
[5] VUA, f. R-856, ap. 2, b. 8, l. 49.
[6] Ten pat, b. 24, l. 90—91.

Į SMD konferencijas atvyksta studentai ir iš užsienio socialistinių šalių. Pastaruoju laiku kasmet čia dalyvauja 100—200 kitų aukštųjų mokyklų studentų. 1975 m. buvo surengta SMD mokslinė konferencija pergalei prieš fašistinę Vokietiją pažymėti, kurioje dalyvavo VDR, LLR, ČSSR aukštųjų mokyklų studentų[7]. Nemaža Vilniaus universiteto studentų kas metai išvyksta su pranešimais į kitų universitetų SMD konferencijas. Analogiškai keičiasi delegatais ir komjaunimo konferencijos. Vilniaus universitete buvoja delegacijos iš įvairių universitetų, Tarybų Sąjungoje besimokantys kitų šalių studentai.

Plečiantis internacionaliniams ryšiams, komjaunimo komitetui darėsi vis sudėtingiau greitai ir veiksmingai tvarkyti išaugusį, išsišakojusį internacionalinį studentų auklėjimo darbą. Jam vadovauti 1964 m. buvo įsteigtas Universiteto internacionalinis klubas. Į Interklubą susitelkė apie 50 narių, kurie koordinuoja visus universiteto studentų internacionalinius ryšius — susirašinėja su kitų aukštųjų mokyklų interklubais, keičiasi su jais informacija apie studentų bei respublikos gyvenimą, organizuoja internacionalinius renginius universitete, palaiko kultūrinius ryšius su mūsų šalies ir užsienio organizacijomis. Ypač išsiplėtė internacionaliniai universiteto studentų ryšiai po Pasaulinio studentų ir jaunimo forumo Maskvoje (1964.IX), kai mūsų respublikoje apsilankė grupė forumo delegatų iš Mongolijos LR, Senegalo, Centrinės Afrikos respublikos, Togo, Dahomėjos ir Italijos. Svečiai, viešėję universitete, čia įsigijo daug draugų. Nuostabus vakaras su įsimintinu draugystės koncertu įvyko universitete Tarptautinės studentų dienos proga. Į vakarą Interklubo kvietimu buvo atvykę bulgarai, studijuojantys Leningrado aukštosiose mokyklose.

Nuo 1965 m. Interklubas pradėjo rengti internacionalines dienas, kurios vyksta per Gegužės pirmosios šventes, taip pat TSRS tautų draugystės savaites, solidarumo dienas. Vien 1967 m. universiteto Interklubas priėmė 45 jaunimo delegacijas iš broliškų respublikų ir užsienio šalių. Pažymint Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 50-metį, Interklubas organizavo TSRS tautų dekadą, fakultetuose buvo leidžiami stendai, pasakojantys apie broliškųjų respublikų laimėjimus, studentijos gyvenimą. Interklubo nariai lankosi kitose TSRS ir užsienio aukštosiose mokyklose, kur supažindina studentiją su Vilniaus universiteto, Tarybų Lietuvos laimėjimais, dalyvauja jų renginiuose. Interklubas suorganizavo solidarumo mitingus su kovojančia Vietnamo, Čilės, Angolos liaudimi. 1975 m. VVU Interklubas palaikė ryšius su 42 mūsų šalies ir užsienio aukštosiomis mokyklomis[8]. Įsikūrus Interklubo sekcijoms (internacionalinėms grupėms) fakultetuose, jo narių padaugėjo iki 300. Daug renginių Interklubas organizavo, sutinkant Didžiojo Spalio 60-me-

tį. Baigiamasis akordas buvo II politinės dainos festivalis, sutraukęs svečių iš daugelio respublikos ir kitų šalies aukštųjų mokyklų.

Neatskiriama nuo akademinio jaunimo gyvenimo yra meno saviveikla. Meno saviveikla, kaip viena iš masinės liaudies kūrybos reiškimosi formų, po karo atsikūrė ir plėtėsi kartu su visu universitetu. Meno saviveikla ir atšiaurios pokario metų klasių kovos sąlygomis vaidino svarbų vaidmenį. Dar tada, kai komjaunimo organizacija buvo nedidelė, studentų meno saviveikla, kurioje dalyvavo nemaža nesąjunginio jaunimo, atliko svarbų ir idėjinio auklėjimo darbą. Net tie studentai, kurie šalinosi politinio gyvenimo ir visuomeninio darbo, noriai ateidavo į saviveiklos koncertus, o sugebantys patys jėgas mėgino saviveikloje.

Pirmieji saviveiklos kolektyvai — choras ir tautinių šokių ratelis pradeda organizuotis jau 1944 m. rudenį. Tautinių šokių grupei tuomet vadovavo studentas J. Didvalis, chorui — V. Arnastauskas. Trūko instrumentų, rūbų, patalpų repeticijoms, bet netrūko entuziazmo. Ir jau 1944 m. lapkričio 6 d., minint 27-ąsias Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos metines, Švietimo ministerijos salėje įvyko pirmasis studentų saviveiklos koncertas. „Ir jaudinosi, ir klydo šokdami, ne visai darniai skambėjo kukli armonikos ir dviejų smuikų kaimo kapela",— byloja „Ansamblio metraštis"[9]. Saviveiklininkų būrys didėjo. Prie šokių ratelio prisidėjo nedidelis choras (vadovas A. Gimžauskas), kaimo kapelą pakeitė liaudies instrumentų orkestras[10]. Užbaigiant 1944/45 m. m., birželio 30 d. koncertas įvyko Valstybinės filharmonijos salėje. Šokėjai per pirmuosius mokslo metus koncertavo 10, o choras 15 kartų. 1945 m., minint Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje penkerių metų sukaktį, jaunimo chorų varžybose universiteto choras iš aukštųjų mokyklų laimėjo pirmąją vietą. Besikuriantis universiteto ansamblis, geriausiai pasirodęs respublikos meno saviveiklos apžiūroje 1946 m. spalio mėn., gavo teisę atstovauti lietuvių liaudies menui Maskvoje Sąjunginėje meno saviveiklos apžiūroje. Čia studentai irgi tapo nugalėtojais ir buvo apdovanoti VPSCT ir Meno reikalų valdybos prie TSRS Ministrų Tarybos garbės raštu[11]. Apžiūros nugalėtojų koncertas įvyko Didžiajame operos ir baleto teatre. Maskvoje Vilniaus universiteto studentai koncertavo vienuolika kartų — M. Lomonosovo universitete, Centriniuose meno darbuotojų rūmuose, Rašytojų sąjungoje, Maskvos fabrikuose,— ir visur juos šiltai priėmė. Jaunimas, rašytojai, seni darbininkai spaudė jiems rankas, klausinėjo apie mokslą, darbą, Lietuvą. 1946/47 m. m. vien centrinių kolek-

[7] VUB, f. 85-T 273, l. 50.
[8] Ten pat, l. 45—46.
[9] VUB, f. 85-T 272 (*D. Zabotkaitės* diplominis darbas „Vilniaus valstybinio universiteto liaudies dainų ir šokių ansamblio istorija". V., 1977), l. 13.
[10] Ten pat, l. 14.
[11] Tiesa, 1946.XI.23.

tyvų (akademinis choras, dainų ir šokių ansamblis) meno saviveikloje buvo 190 studentų, o tarpfakultetinėje apžiūroje jų dalyvavo 250. Po metų tarpfakultetinėje apžiūroje dalyvavo jau 382 saviveiklininkai[12].

1947 m. rugsėjo mėn. ansamblis sėkmingai koncertuoja Rygoje. Choras taip pat su pasisekimu koncertuoja Vilniaus valstybinės filharmonijos salėje. Jo koncertai transliuojami per radiją, dainos įrašomos radijo komitete. 1948 m. į chorą susibūrė apie 200 dainininkų. Nuo 1945 m. iki 1948 m. chorui vadovavusį dirigentą J. Motiekaitį pakeičia iki tol dirbęs chormeisteriu P. Sližys[13]. Su jo vadovavimu yra susijęs 27 metų universiteto akademinio choro kelias. 1950 m. jubiliejinėje dainų šventėje universiteto akademinis choras vėl užima pirmąją vietą. Choro pasirodymą gerai įvertino centrinis žurnalas „Sovetskaja muzika"[14].

Komjaunimo ir profsąjungos rūpesčiu, universiteto vadovybei remiant, susibūrė nemažas saviveiklininkų būrys, kuris, atlikdamas gerai parinktą repertuarą, veikia koncertų klausytojus, atlieka ne tik kultūrinio, bet ir politinio auklejimo darbą. Komjaunuoliai padėjo suburti studentus į saviveiklą, patys aktyviai joje dalyvavo, dirbo ten aiškinamąjį darbą, patraukė dalį saviveiklininkų į komjaunimą.

Saviveiklininkus grūdino ir pats pokario laikas. „Nedengtu sunkvežimiu studentai atvažiavo koncertuoti į Žiežmarių rajono Kietaviškės apylinkę. Laikas buvo neramus. Aplinkiniuose miškuose siautė nacionalistai, naktimis padangę nutvieksdavo gaisrai. Pailsėję po kelionės valstiečių trobose, studentai ėjo į mokyklą, kur turėjo koncertuoti. Staiga iš miškelio sutrata automatai. Studentai sukrinta į žolę. Laimei niekas nesužeistas. Koncertas vis tiek įvyko",— taip rašoma apie vieną išvyką[15].

Per sunkumus pasiekti laimėjimai įkvėpė studentus tolesniam darbui, stiprino pasitikėjimą savo jėgomis. Kasmet tvirtėjanti studentų meno saviveikla varė vis platesnę kultūrinio gyvenimo vagą. Iškilminguose universiteto vakaruose, miestų įmonėse, respublikos rajonuose, kolūkiuose ir ne tik Lietuvoje skamba linksma studentiška daina, liaudies muzika, patraukia akį grakštus jaunatviškas šokis.

Vienas svarbiausių universiteto kolektyvų — liaudies dainų ir šokių ansamblis — gerokai išplečiamas 1950 m. Tuomet buvo sukurtas didelis choras (jį papildė dainininkai ir iš akademinio choro), kuriam vadovauti ėmė A. Krogertas, o stipriam lietuvių liaudies instrumentų orkestrui — J. Cijūnėlis. Buvo sustiprinta šokių grupė — jai vadovavo J. Gudavičius (iki tol gražių laimėjimų ji buvo pasiekusi vadovaujama J. Lingio). Ansamblio meno vadovu buvo pakviestas B. Uginčius[16]. Be abejo, lumzdeliai, birbynės, skudučiai, kanklės ne iš karto darniai suskambėjo — tokiais instrumentais jaunieji atlikėjai anksčiau nebuvo groję. Bet entuziazmas nugali — stambaus kolektyvo meninis lygis kyla. 1952 m.

įvykusioje Vilniaus miesto meninės saviveiklos kolektyvų apžiūroje ansamblis užėmė pirmąją vietą iš aukštųjų mokyklų. Daug nuoširdaus darbo įdėjo nuo 1952 m. rudens pradėjęs vadovauti ansambliui V. Bartusevičius, chorui — V. Aleksa, orkestrui — E. Pundis ir nuo anksčiau dirbantis šokių grupės vadovas J. Gudavičius, kol didelį 130 dalyvių kolektyvą sucementavo į pajėgų ansamblį[17]. Organizaciniu bei meniniu požiūriu stiprėja ir akademinis choras, kuriame dalyvauja 170—200 studentų.

Partinė ir komjaunimo organizacijos padeda ugdyti meninius kolektyvus, palaikyti drausmę, formuoti idėjinę repertuarų kryptį. Universiteto meniniai kolektyvai, ypač liaudies dainų ir šokių ansamblis, vis plačiau garsėja. Ansamblis nenusileidžia profesionalams, jam patikima atstovauti lietuvių liaudies menui plačiojoje sąjunginėje scenoje. Nugalėjęs varžovus, jis kartu su kitais kolektyvais 1954 m. dalyvauja Lietuvių literatūros ir meno dekadoje Maskvoje. Studentai koncertuoja naujuosiuose M. Lomonosovo universiteto rūmuose, P. Čaikovskio koncertų salėje, Didžiajame operos ir baleto teatre, Maskvos fabrikuose, klubuose. Už puikų pasirodymą ansamblio vadovai ir 86 ansambliečiai apdovanojami LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Garbės raštais[18].

1956 m. ansamblis vėl iškovoja pirmąją vietą respublikoje, o Sąjunginėje profsąjungų meno saviveiklos apžiūroje gauna pirmojo laipsnio diplomą ir geriausio Tarybų Sąjungos studentų meno saviveiklos kolektyvo vardą. Nelengvas kelias buvo į šeštąjį Pasaulinį jaunimo festivalį Maskvoje 1957 m. Bet atkaklumas nugali — TSRS festivalio meninių kolektyvų konkurse Maskvoje VVU studentų liaudies dainų ir šokių ansambliui, nugalėjusiam 7 profesionalius liaudies ansamblius, įteikiamas aukso medalis — kelias į šeštąjį Pasaulinį jaunimo festivalį atviras. Apie ansamblio pasirodymą šitaip kalba žiuri narė Irma Jaunzemė: „[...] liaudiški audiniai, švelnios, maloniai džiuginančios akį spalvos ir originalūs lietuvių kostiumų ornamentai, betarpiškumas, nuoširdumas ir džiaugsmas — Vilniaus universiteto liaudies ansamblio kūrybinio veido būdingi bruožai. Pavergia kažkoks ypatingas susikaupimas, vienybės jausmas, būdingas kolektyvui, glaudžiai suaugusiam su liaudies daina"[19].

12 PA, f. 7017, ap. 1, b. 8, l. 201.
13 VUB, f. 85-L374 (*R. Vaičiūnaitės* diplominis darbas „Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto studentų meninių kolektyvų istorija", 1977), l. 23—24.
14 Советская музыка, 1950, № 10, с. 41.
15 Kultūros barai, 1967, Nr. 12.
16 VUB, f. 85-T 272, l. 20—21.
17 Ten pat, l. 27.
18 Ten pat, l. 30—34.
19 Kada susirenka draugai... V., 1959, p. 15.

Tomis dienomis Maskvos stadionuose, estradose, aikštelėse demonstravo savo meną įvairių pasaulio tautų atstovai, vyko susitikimai. Ansambliečiai koncertuodavo po 2—3 kartus per dieną, bičiuliavosi su visų penkių kontinentų jaunimu, įsigijo daug naujų draugų. Visus žavėjo lietuvių liaudies šokiai „Klumpakojis", „Suktinis", „Noriu miego" ir kt. Kaip vienam iš geriausių kolektyvų, ansambliui teko garbė dalyvauti Tarybų Sąjungos meninės delegacijos sudėtyje iškilminguose šeštojo Pasaulinio jaunimo festivalio atidarymo ir uždarymo koncertuose.

1958 m. ansambliui suteikiamas LTSR nusipelniusio meno kolektyvo vardas. Tai pirmasis saviveiklos kolektyvas respublikoje, gavęs tokį garbingą vardą.

Taigi universiteto liaudies dainų ir šokių ansamblis šeštajame dešimtmetyje išaugo į stambų, aukšto meninio lygio kolektyvą, pajėgiantį varžytis su profesionaliais kolektyvais. Ansamblio koncertai — tai ne taip sau gerai atliekama daina ar šokis, bet darni, apgalvota viso koncerto kompozicija, išreiškianti tam tikrą idėją, atskleidžianti temą, kartais tai koncertinis spektaklis. Ne vieną veikalą ansambliui paskyrė respublikos kompozitoriai, ne vienas kūrinys parašytas pagal ansamblio kolektyvo pageidavimą, jo idėją. Ansamblis turi savo kolektyvinės kūrybos dainų.

Ansamblio laimėjimai neįsivaizduojami be jo kūrybingų vadovų — LTSR nusipelniusių artistų: V. Bartusevičiaus, buvusio ansamblio meno vadovu 1952—1962 m., A. Balčiūno, vadovavusio ansambliui 1962—1972, ir dabartinio ansamblio meno vadovo (nuo 1972 m.) V. Aleksandravičiaus. Be jų ir anksčiau minėtų atskirų grupių vadovų, pažymėtinas nuo šeštojo dešimtmečio antrosios pusės dirbančių šokių grupės vadovės LTSR nusipelniusios artistės doc. E. Morkūnienės, choro vadovo LTSR nusipelniusio artisto V. Četkausko, orkestro vadovės LTSR nusipelniusios kultūros ir švietimo darbuotojos D. Čičinskienės didelis kūrybinis darbas.

Kūrybingai dirbdamas, ansamblis beveik kiekvienose respublikinėse varžybose, dainų švenčių apžiūrose savo grupėje pripažįstamas geriausiu kolektyvu. Laureato vardą ne kartą jis iškovojo ir sąjunginėse meno saviveiklos apžiūrose. Ansamblis dalyvauja Pabaltijo studentų dainų šventėse, aplanko daugelį RTFSR miestų (vien Maskvoje yra koncertavęs keliasdešimt kartų), Baltarusiją, Ukrainą, Užkaukazės respublikas. Jis ne kartą koncertavo LKP ir LLKJS suvažiavimų delegatams. Jam teko garbė dalyvauti koncertuose TSKP XXII suvažiavimo, TSRS Profsąjungų XIII suvažiavimo delegatams, Tarptautinės universitetų asociacijos VI generalinės konferencijos dalyviams, TSRS Aukščiausiosios Tarybos neeilinės septintosios sesijos dalyviams Maskvoje. Apie ansamblio pasirodymą koncerte TSKP XXII suvažiavimo delegatams vyriausiasis koncer-

to režisierius I. Tumanovas pasakė: „Lietuvos meninės delegacijos pasirodymas buvo bene vieningiausias ir išreiškė kondensuotai apibendrindamas viso koncerto pobūdį. Atsispindėjo aukšta sceninė kultūra, susikaupimas, organizuotumas. Negalvojau, kad „Buchenvaldo varpai" gali taip suskambėti"[20].

VVU ansamblis gana plačiai žinomas ne tik mūsų šalyje. Ansamblis ar jo koncertinės grupės koncertavo Vengrijos Liaudies Respublikoje, Lenkijos Liaudies Respublikoje, Čekoslovakijos Socialistinėje Respublikoje, Vokietijos Demokratinėje Respublikoje, Austrijoje, Belgijoje, Suomijoje, Prancūzijoje. Viena įspūdingiausių ansamblio kelionių buvo 1967 m. laivu „Litva" Viduržemio jūra — aplankyta Bulgarija, Turkija, Graikija, Italija, Prancūzija.

Universiteto akademinis choras — taip pat darnus ir pajėgus meno kolektyvas. Viena autoritetingų Maskvos komisijų dar 1950 m. jį vertino taip: „[...] dainininkai-profesionalai. Choras labai jautrus, mokąs pagauti atliekamų kūrinių dvasią, ypač atlikdamas rusų liaudies ir tarybines dainas"[21].

Choras daug dirba, nuolat keičia savo repertuarą, išmoksta vis sudėtingesnių dainų. Jis atlieka lietuvių, daugelio kitų tarybinių tautų, užsienio socialistinių šalių dainas. Jo koncertuose skamba sudėtingi pasaulinės klasikos (D. Verdžio, A. Mocarto, L. Bethoveno, R. Vagnerio, E. Grygo ir kitų) kūriniai. Choras koncertuoja universitete, pasirodo filharmonijos ir teatrų scenose, dainuoja per radiją, įdainuoja įrašus kai kuriems lietuviškiems filmams, pasirodo per televiziją. Jis Vilniaus mieste ir respublikinėse apžiūrose dažnai laimi pirmąją vietą, ne kartą pripažįstamas geriausiu. 1960 m. LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas suteikė VVU studentų chorui LTSR nusipelniusio kolektyvo garbės vardą.

Universiteto akademinis choras dainą, chorinį meną taip pat skleidžia ne tik gimtinėje, bet ir plačiojoje mūsų šalyje, užsienyje. Antai 1950 m. jis koncertuoja Minske, vėliau aplanko Rygą, Taliną, Leningradą. 1957 m. pirmą kartą koncertuoja Maskvoje. 1962 m. jo dainos skamba Kijeve, Odesoje, Lvove, Užgorode, 1964 m.— Leningrade, Taline, Tartu, Rygoje. 1968 m. akademinis choras išvyksta į Lenkijos Liaudies Respubliką — koncertuoja Varšuvoje, Krokuvoje, Vroclave, 1970 m.— į Čekoslovakijos Socialistinę Respubliką (Praha, Karlovy Vary), 1974 m.— į Rumunijos Socialistinę Respubliką ir Bulgarijos Liaudies Respubliką, 1977 m.— vėl Čekoslovakijos Socialistinė Respublika.

Taigi universiteto choras darniai įsijungia į tarybinių tautų, visos socialistinės stovyklos kultūrinį gyvenimą, padeda ugdyti tautų drau-

[20] Komjaunimo tiesa, 1962.V.5.
[21] VUB, f. 85-L 374, l. 25.

gystės ir proletarinio internacionalizmo ryšius. (Dabar chorui vadovauja P. Gylys.)

Universiteto teatro atsiradimas susijęs su kolegijos ir universiteto įsteigimu; vienokio ar kitokio lygio bei pakraipos sceniniai vaidinimai buvo neatskiriami nuo akademinio gyvenimo per visą laiką ir plačiai garsėjo.

Tarybinės santvarkos sąlygomis studentų saviveiklinė vaidyba kopia į naujas aukštumas. Po karo apie dešimtį metų studentų dramos būreliai veikė fakultetuose. Bet 1954 m. susikūrė universiteto centrinis dramos būrelis, kuris 1960 m. išaugo į universiteto teatrinę studiją.

M. Paliukonienei vadovaujant, 1955 m. buvo pastatytas pirmas spektaklis — V. Dychovyčno ir M. Slobodskojaus vodevilis „Vestuvinė kelionė". Nuo to laiko iki 1963 m. buvo pastatyta 20 spektaklių. Iš jų meniniu brandumu išsiskyrė A. Bruštein „Dėdės Tomo trobelė", A. Kronino „Jupiteris juokiasi", B. Sruogos „Dobilėlis penkialapis", M. Lermontovo „Demonas", B. Gorbatovo „Tėvų jaunystė", A. Korneičiuko „Platonas Krečetas" ir kt.

Keitėsi centrinio dramos būrelio vadovai (1954—1955 m. M. Paliukonienė, 1955—1957 m. J. Bautrėnas, 1957—1958 m. A. Rosenas, 1958—1963 m. J. Meškauskas), keitėsi repertuaras ir atlikėjai, o teatrinė veikla nesustojo, ir studentų teatras darėsi vis populiaresnis.

1963 m. prie estetinio ir meninio lavinimo katedros sukuriama dramos studija. Jos ir teatrinio kolektyvo vadovu pakviečiamas prityręs režisierius profesionalas V. Limantas. Dramos studijoje studentai laisvalaikiu trejus metus mokosi aktoriaus meistriškumo ir režisūros, sceninės kalbos ir judesio, grimavimo pagrindų, teatro istorijos ir kt., pradeda vaidinti bei režisuoti. Joje mokosi apie 60 studentų. Baigusieji studiją gali būti saviveiklinių dramos kolektyvų vadovais.

V. Limantas teatro kolektyvo veiklą pasuko ir į meninį eksperimentą. (Šiuo požiūriu pirmasis buvo P. Merimė komedijos „Meilė, dangus ir velnias" pastatymas.) Universiteto Sarbievijaus kieme 1966 m. pavasarį V. Limanto iniciatyva buvo organizuotas vakaras „Poezijos pavasaris po Vilniaus skliautais". Vėliau tame kieme suvaidinamas Vydūno „Pasaulio gaisras", A. Liobytės „Kuršo bėglys". Taip gimsta kiemo teatras.

Už kūrybinius laimėjimus teatro studijai 1969 m. LTSR Kultūros ministerijos kolegijos ir LTSR Profesinių sąjungų tarybos prezidiumo nutarimu buvo suteiktas Vilniaus universiteto teatro vardas su liaudies teatro teisėmis. Iš pastarojo laiko geriausių pastatymų minėtini J. Baltušio „Novelės apie meilę" (rež. L. Ciunis), J. Marcinkevičiaus „Siena" (rež. N. Kurklietytė), V. Krėvės „Šarūnas", suvaidintas Trakų pilyje (rež. L. Ciunis).

1973 m. universiteto teatras pirmą kartą surengė studentų teatrų festivalį. Per 12 dienų žiūrovai išvydo 15 renginių. Nuo tol tokie renginiai tampa tradicija — kasmet rudenį ir pavasarį, be universiteto teatrų premjerų, čia rodomi kitų (Maskvos, Leningrado, Tartu ir kt.) studentų teatrų spektakliai, poezijos montažai, demonstruojami studentų sukurti filmai, koncertuoja muzikiniai ansambliai, rengiamos parodos, aptarimai.

Be šių stambiausių meno saviveiklos kolektyvų, universiteto meniniame gyvenime dalyvauja vyrų choras, dūdų orkestras, kaimo kapela, etnografijos ansamblis, saviveiklos būreliai fakultetuose.

Visuomeninį ir kultūrinį gyvenimą plėtoti aktyviai padeda 1959 m. įkurtas Universiteto kultūros klubas. Jam padedant, organizuojama daugelis visuomeninių organizacijų renginių — paskaitų, pasikalbėjimų, teminių, klausimų ir atsakymų vakarų, įvairių susitikimų, vystoma meno saviveikla, ruošiamos jos apžiūros konkursai, rengiami koncertai, spektakliai, jaunimo vakarai ir kt.

Nemažas vaidmuo universiteto visuomeniniame gyvenime pastarajame dešimtmetyje tenka Kraštotyrininkų klubui, įsikūrusiam 1970 m. (Klubas yra Lietuvos TSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Vilniaus miesto skyriaus aukštesnės pakopos pirminė organizacija.) 1978 m. jam priklausė 180 studentų ir 8 dėstytojai. Klubui vadovauja renkama valdyba.

Klubas kasmet organizuoja ekspedicijas į įvairias respublikos vietas. Jis jau surengė 9 kompleksines ekspedicijas (į Dūkštas, Tverečių, Sarius, Luokę, Joniškėlį, Žagarę, Kvėdarną, Tauragnus, Upninkus), kuriose surinkta daug medžiagos — atsiminimų apie istorinę revoliucinę praeitį, tautosakos, žodžių lietuvių kalbos žodynui, padaryta etnografinių aprašų, piešinių, nuotraukų, užpildyta sociologinių anketų, surinkta muziejinių eksponatų. Sukaupta medžiaga perduodama LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros bei Istorijos institutams, Universiteto mokslinei bibliotekai, muziejams. Kai kurie studentai kraštotyrininkai iš surinktos medžiagos rengia referatus SMD, kursinius ir diplominius darbus.

Artėjant universiteto jubiliejui, klubas renka medžiagą apie universiteto istoriją.

Kraštotyrininkų klubas organizuoja renginius revoliucinio judėjimo dalyvių atminimui pagerbti, svarbesniems TSKP ir Tarybinės valstybės gyvenimo įvykiams pažymėti, susitikimus su mokslininkais, kultūros veikėjais ir kt.

Fizkultūrinis judėjimas, sportas, kaip neatskiriama universiteto gyvenimo dalis, taip pat sparčiai plėtojasi. Po karo kartu su universiteto auditorijomis, kabinetais, laboratorijomis, bendrabučiais buvo atstatoma ir sportinė bazė, įsigyjama inventoriaus, formuojamos sporto sekcijos.

Treniruotis pradėjo šaudymo, slidinėjimo, krepšinio, tinklinio mėgėjai. Surengiami slidinėjimo, bėgimo krosai, šaudymo, lengvosios atletikos varžybos. Krepšininkai ir tinklininkai išbandė jėgas Vilniaus miesto pirmenybėse. Komjaunimo komiteto paskatinti, universiteto sportininkai 1945 m. susijungė į sporto būrelį ir patys ėmėsi organizacinio darbo, o 1947 m. prie universiteto įsteigiama Vilniaus miesto studentų sporto organizacija — Akademinis sporto klubas (ASK). Jam priklausė visų sostinės aukštųjų mokyklų studentai sportininkai. Sparčiai daugėjant studentų, Vilniaus aukštosiose mokyklose kūrėsi atskiri sporto židiniai. 1948 m. visose sostinės aukštosiose mokyklose susikūrė vietinės sporto organizacijos, o ASK ėmė vadovauti tik universiteto sportiniam gyvenimui.

Labai reikšmingas buvo 1947 m. lapkričio mėn. išleistas TSRS aukštojo mokslo ministro ir Sąjunginio kūno kultūros ir sporto komiteto įsakymas: „Apie fizinio auklėjimo darbo pagerinimą aukštojoje mokykloje". Buvo sudarytos atitinkamos mokymo programos, fizinio lavinimo pratybos įtrauktos į mokymo planus. Fizinio auklėjimo katedroms buvo iškeltas uždavinys organizuoti ne tik privalomąsias fizinio lavinimo pratybas, bet ir vadovauti visam saviveikliniam sportiniam darbui. Tai padėjo sutvirtėti sporto klubui (ASK) ir apskritai turėjo didelę reikšmę tolesnei fizkultūros ir sporto raidai universitete.

Kūno kultūra ir sportas universitete darėsi vis masiškesnis. Iš palyginti mažo 1940 m. sporto entuziastų būrelio universiteto sporto klubas „Mokslas" išaugo į pajėgų, apie 8000 narių turintį kolektyvą[22]. Pirmosios 1940 m. tarpfakultetinės krepšinio varžybos pokario metais virto tradicinėmis ir masinėmis spartakiadomis, kurių programą sudaro 10—15 sporto šakų. Jose jėgas išbando visų fakultetų rinktinės. Keli tūkstančiai studentų ir dėstytojų dalyvauja kiekvienais metais rengiamuose profsąjungų ir komjaunimo bėgimo krosuose. Mokslo metų pradžioje dėl komjaunimo komiteto įsteigtos pereinamosios taurės varžosi pajėgiausios fakultetų komandos. Tradicija tapo studentų profkomiteto organizuojama bendrabučių komandų spartakiada, kuri 1976 m. išaugo į visos respublikos bendrabučiuose gyvenančių studentų spartakiadą. Pamėgo sportą ir dėstytojai, administracijos personalas. Universitete vietos komiteto šefuojamos dėstytojų spartakiados varžybose kasmet dalyvauja apie 200 krepšinio, tinklinio, stalo teniso, plaukimo ir kitų sporto šakų mėgėjų dėstytojų.

Masiškas ir populiarus universitete turizmas. Universiteto turistų klube veikia pėsčiųjų, slidinėjimo, vandens ir kalnų turizmo sekcijos. Kiekvieną šeštadienį ir sekmadienį mūsų turistus galima sutikti įdomiausiuose respublikos gamtos kampeliuose, o per žiemos ir vasaros atostogas — Karpatų, Kaukazo, Uralo, Kolos, Karelijos ir kitose turistus vilio-

jančiose platumose. Kasmet turistai surengia šimtus įdomių turistinių kelionių ir varžybų. Per tūkstantį studentų dalyvauja įvairiuose revoliucinės, istorinės, pažintinės tematikos turistiniuose žygiuose. Nuotaikinga visos respublikos studentų šventė būna universiteto kasmetiniai turistų sąskrydžiai, į kuriuos susirenka nemažai svečių ir iš kitų respublikų.

Aktyvaus pritarimo universitete susilaukė įdomi visapusiško fizinio rengimo, darbo našumo kėlimo, sveikatos stiprinimo forma — naujasis sąjunginis kūno kultūros kompleksas „Pasirengęs darbui ir TSRS gynybai" (PDG). Vien tik per pirmąjį PDG komplekso vykdymo penkmetį normatyvus išlaikė 7265 studentai ir beveik 300 dėstytojų. Universiteto studentas V. Ragaišis 1974 m. šalies daugiakovės pirmenybėse užėmė II vietą. PDG ženklininkų judėjimą skatina ir remia rektoratas, komjaunimo komitetas, sporto klubo valdyba.

Kartu su kūno kultūros masiškumu pakilo ir sportinio meistriškumo rodikliai. Universiteto sporto klubas kultivuoja 22 sporto šakas. Apie 600 sportą mėgstančių studentų turi progos laisvalaikį praleisti lavindamiesi jiems patinkančio sporto treniruotėse. Prityrusių dėstytojų vadovaujami, universiteto sportininkai yra pasiekę labai gražių laimėjimų, iškovoję ne vieną vertingą prizą, diplomą sporto varžybose ir laurus parsivežę iš Olimpinių žaidynių, pasaulio, Europos ir šalies sporto forumų. Pavyzdžiui, Tokijo olimpiadoje (1964) dalyvavo net šeši buvę arba tuo laiku mokęsi universitete studentai — lengvaatletis A. Vaupšas, irkluotojai A. Bagdonavičius, P. Karla, C. Jucys, E. Levickas ir P. Liutkaitis. Ypač pasižymėjo A. Bagdonavičius, prizininku grįžęs iš Romos (1960) bei Mechiko (1968) olimpiadų. Universitetą pagarsino ir studentės G. Strigaitė, S. Bubulytė, S. Korkutytė: 1963 m. Europos pirmenybėse jų irkluojama akademinė valtis finišavo pirmoji. Europos pirmenybėse gražių laimėjimų pasiekė universiteto auklėtinės A. Klimavičiūtė, Z. Bareikytė, TSRS čempionų medaliais apdovanoti orientacininkai L. Štarolytė, G. Juška, irkluotojas L. Subačius ir kiti.

Pastarajame dešimtmetyje olimpiečių tradicijas tęsė krepšininkė L. Vinčaitė, lengvaatletis K. Šapka. Visiškai neseniai džiaugėmės studento Monrealio (1976) olimpiečio TSRS čempiono A. Juozaičio delfiniškais greičiais vandens takeliuose, 1976 m. Europos čempionės studentės V. Šulskytės krepšinio kamuolio valdymo meistriškumu, pasaulio šimtalangių šaškių pirmenybių prizininkės L. Travinos, 1977 m. TSRS čempionės R. Vitkauskaitės kovingumu ir daugelio kitų į sporto aukštumas įkopusių studentų laimėjimais.

Šalies pirmenybėse yra sėkmingai žaidę rankininkai, tinklininkės, su nugalėtojų diplomais grįžę orientacininkai. Ne kartą aukštas vietas

[22] Visi duomenys apie fizkultūrą ir sportą gauti iš fizinio auklėjimo katedros (medžiagą parengė *V. Matulaitis*).

iškovojo respublikos, šalies ir Pabaltijo studentų žaidynėse krepšininkai, tinklininkai, tenisininkai, irkluotojai, savigynos imtynių mėgėjai ir daugelio kitų sporto šakų komandos. Vien tik 1976 m. respublikos studentų sporto klubų spartakiadoje net 10 pirmųjų vietų atiteko universiteto komandoms, o visa delegacija tapo spartakiados nugalėtoja.

Universiteto sportinius laimėjimus tarybinės santvarkos metais akivaizdžiai iliustruoja ir šie skaičiai. Fizinio auklėjimo katedros dėstytojų pastangomis iki 1978 m. parengta 140 TSRS ir tarptautinės klasės sporto meistrų, 1832 kandidatai į sporto meistrus ir pirmojo atskyrio sportininkai, per 15000 žemesnės sportinės kvalifikacijos studentų, 13268 naujojo PDG komplekso ženklininkai, daug sporto teisėjų, visuomeninių instruktorių, kurie aktyviai populiarina kūno kultūrą ir sportą savo darbovietėse.

Smarkiai išsiplėtė universiteto sportininkų tarprespublikiniai ir tarptautiniai ryšiai. Mūsų komandos yra varžęsi su Maskvos, Leningrado, Tbilisio, Rygos ir daugelio kitų šalies miestų sportininkais, rungtyniavo su Budapešto, Berlyno, Varšuvos, Leipcigo, Gdansko, Veimaro atletais. Kiekvienais metais rungtyniaujama su Greifsvaldo, Prahos universitetų krepšininkais, lengvaatlečiais, tinklininkais.

Universitetas iki šiol negali pasigirti savo sportine baze (žaidimų aikštynais, salėmis, stadionu). Kuklus ir vasaros sveikatos bei poilsio stovyklų centras Žydiškėse. Bet dabar Antakalnyje, gražaus pušyno salelėse, kur kyla naujieji universiteto rūmai, daugiaaukščiai bendrabučiai, netrukus turėsime universiteto stadioną, bėgimo takus, jau išryškėjo krepšinio, tinklinio, teniso, rankinio aikštelių kvadratai, suprojektuota moderniškos sporto salės, baseinas. Universiteto sporto mėgėjai iš senų sporto salių persikels į šiuolaikiškai įrengtas sporto bazes.

* * *

Universiteto ryšiai su respublikos gyvenimu įvairūs. Universiteto kolektyvas ne tik specialistų rengimu, bet ir kitokia veikla daug prisidėjo prie socialistinės visuomenės sukūrimo, kartu pats politiškai grūdinosi, idėjiškai tvirtėjo. Gera politine mokykla tapo dalyvavimas rinkiminėse kampanijose, kuriam reikėjo ne tik didelio organizacinio darbo, bet ir rimto politinio pasirengimo vesti agitacinį-propagandinį darbą rinkėjų tarpe. 1945 m. pabaigoje ir 1946 m. pradžioje vyko rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą kampanija. Tai buvo pirmieji po karo rinkimai į aukščiausiąjį TSRS valdžios organą — labai svarbus politinis įvykis visoje Tarybų šalyje, juo labiau jaunoje mūsų respublikoje. Universiteto partinė organizacija kartu su komjaunimo organizacija dar

1945 m. spalio 26 d. apsvarstė dalyvavimą rinkiminėje kampanijoje ir numatė, kaip ją vykdyti[23]. Trys universiteto komjaunuoliai aktyvistai buvo išrinkti rinkiminių apygardų sekretoriais, daugelis komjaunuolių dirbo agitatoriais, o Lenino rajono agitpunktas Nr. 10 buvo tiesiog komjaunuoliškas. Jau per tą rinkiminę kampaniją universiteto komjaunuoliai entuziastingu darbu patraukė dalį nesąjunginio jaunimo, partinės organizacijos vadovaujami, nuveikė nemažą politinį darbą. Su rinkimais susijęs propagandinis-agitacinis darbas, kuriame dalyvavo daugiau kaip šimtas žmonių, pasitarnavo universiteto kolektyvo idėjiniam auklėjimui, o sutelktas aktyvas — buvo tolesnio darbo atrama.

1947 m. per rinkimus į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą daugiau kaip 200 dėstytojų ir studentų buvo komandiruoti į periferiją, ne mažiau agitatorių dirbo mieste. 1948 m. rinkimų į vietines tarybas kampanijoje dalyvavo daugiau kaip 350 universiteto dėstytojų ir studentų. Universiteto rektorius prof. Z. Žemaitis 1947 m. buvo išrinktas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu, o 1948 m. 17 universiteto kolektyvo narių — vietinių tarybų deputatais (profesoriai J. Balčikonis, J. Bučas, S. Jankauskas, J. Kairiūkštis, V. Mykolaitis-Putinas, P. Slavėnas, J. Vabalas-Gudaitis ir kt.)[24].

Agitacinis-propagandinis darbas tampa tradicija. Vėliau kiekvienoje rinkiminėje kampanijoje universitetas organizuoja po du agitpunktus, kuriuose dirba po keletą šimtų žmonių. 1977 m. rinkiminėje kampanijoje rinkimams į Liaudies Tarybas agitatoriais buvo 100 universiteto darbuotojų ir apie 200 studentų, 20 lektorių; 97 žmonės įėjo į rinkimines komisijas[25].

Universiteto profesoriai ir dėstytojai nuo pat pokario metų pradėjo skaityti paskaitas Vilniaus gyventojams, vyko į periferiją. Daug dėstytojų ir kai kurie studentai tapo aktyviais Politinių ir mokslinių žinių skleidimo draugijos (vėliau „Žinijos") nariais. Dar 1949/50 m. m. šiai draugijai priklausė 130 universiteto profesorių ir dėstytojų[26]; vėlesniais metais mokslo-pedagoginio personalo daugėja, daugiau jo įsitraukė ir į paskaitinį darbą. 1975 m. „Žinijos" draugijai priklausė 613 universiteto darbuotojų, jie per metus perskaitė 4643 paskaitas, 509 kartus pasisakė per radiją ir televiziją, paskelbė 917 mokslo populiarinimo straipsnių; 1977 m.— narių buvo 703, jie perskaitė 5131 paskaitą, per radiją ir televiziją kalbėjo 469 kartus, paskelbė 681 straipsnį[27].

[23] PA, f. 7017, ap. 1, b. 1, l. 16.

[24] Ten pat, b. 7, l. 42.

[25] VVU partinio komiteto duomenys.

[26] PA, f. 1771, ap. 81, b. 7, l. 114.

[27] „Žinijos" draugijos VVU skyriaus duomenys.

Visuomenės mokslų katedrų dėstytojai nuo pokario metų dėsto įsteigtame prie LKP Vilniaus miesto komiteto Vakariniame marksizmo-leninizmo universitete, dirba platų propagandinį darbą visuomenėje.

Pokario metais universitetas pradėjo šefuoti kai kuriuos Kaišiadorių apskrities valsčius: siuntė ten lektorius skaityti paskaitų, pranešėjus valstybinių švenčių progomis, padėjo kaimui ir kitaip. Parama plėtėsi, paskelbus TSKP CK nutarimą „Apie priemones žemės ūkiui pakelti pokariniu laikotarpiu". Šiame darbe daug iniciatyvos rodė studentija. Pavyzdžiui, 1947 m. vasarą, vykdami į kaimą atostogauti, 698 studentai įsipareigojo padėti vietiniams organams politiniame ir kultūriniame darbe. Jie skaitė gyventojams paskaitas, kalbėjosi su jais apie aktualiausius dalykus, aiškino Komunistų partijos ir Tarybinės vyriausybės politiką, organizavo skaityklas, dirbo politinį darbą jaunimo tarpe[28].

Kaimo šefavimo darbas ypač išsiplėtė žemės ūkio kolektyvizavimo laikotarpiu. Jau pats paramos kaimui klausimų svarstymas patraukė didelį universiteto kolektyvo dėmesį. 1948 m. birželio 3 d. atvirame partiniame susirinkime, svarsčiusiame LKP CK XVI plenumo iškeltus uždavinius dėl paramos kaimui, dalyvavo 64 komunistai ir 240 nepartinių[29]. Parama stojantiems į kolūkius, kolūkių šefavimas buvo nauja darbo forma, į kurią su entuziazmu įsijungė dėstytojai ir studentai. Jie vyko į šefuojamą Kaišiadorių apskritį ir kitur. Universitetui atsiųsti atsiliepimai apie jo kolektyvo narių darbą rinkimų kampanijose, propaguojant kolūkių pranašumą prieš individualų valstiečių ūkį, padedant valstiečiams burtis į kolūkius, dirbant kultūrinį darbą, rodo to darbo efektyvumą ir universiteto kolektyvo aktyvumą. Ši parama toliau įgauna vis konkretesnes formas. Ekonomistai padėjo organizuoti besikuriančių kolūkių apskaitą, planavimą, gamtininkai padėjo agrotechnikos ir gyvulininkystės srityje, medikai teikė medicinos pagalbą, teisininkai skaitė paskaitas, konsultavo kolūkiečius jų teisių ir pareigų klausimais, išvertė į lietuvių kalbą literatūros apie kolūkių organizavimą ir kolūkinę teisę. Pavyzdžiui, nuo LKP VI suvažiavimo iki 1950 m. pavasario šefavimo darbe dalyvavo 176 universiteto dėstytojai. Universitetas padėjo įrengti klubus-skaityklas Kietaviškių, Litonių, Žiežmarių, Šilėnų, Antakalnio apylinkėse ir pasiuntė į jas 3500 knygų[30]. Studentai dirbo politinį-masinį darbą kaime, koncertavo naujuose kolūkiuose bei apylinkėse, padėjo kurtis kolūkių komjaunimo organizacijoms, organizuoti saviveiklą, sportą.

Universiteto kolektyvas, atsiliepdamas į Leningrado techninių aukštųjų mokyklų ir pramonės darbuotojų kvietimą plėtoti kūrybinį mokslo ir gamybos bendradarbiavimą, užmezgė platesnius ryšius su respublikos pramonės įmonėmis. Ekonomikos fakultetas pradėjo šefuoti odos kombinatą „Raudonoji žvaigždė", J. Vito kailių fabriką, užmezgė ryšius su siuvimo fabriku „Lelija", su M. Melnikaitės saldainių fabriku, elektros

skaitiklių gamykla, elektros prietaisų gamykla. Fakulteto darbuotojai ir studentai ne tik skaitė ten paskaitas, bet ir padėjo spręsti gamybos planavimo ir organizavimo, technologijos gerinimo, gaminių savikainos mažinimo, finansų ir apskaitos, įmonės rentabilumo uždavinius. Chemijos fakultetas užmezgė ryšius su P. Eidukevičiaus odos fabriku, su muilo fabriku „Perkūnas". Fizikos ir matematikos fakultetas taip pat bendradarbiavo su keletu įmonių. Jų darbuotojai darė gamybinių įmonių mokslines-technines analizes, konsultavo technologiniais klausimais.

Geologai ir geografai ėmė glaudžiai bendradarbiauti su statybinėmis ir sanitarinėmis organizacijomis, padėjo joms tyrinėti mineralines žaliavas ir mineralinius vandenis. Biologai padėjo žemės ūkio įstaigoms diegti I. Mičiurino metodus, išplėsti respublikos pašarų bazę ir vystyti gyvulininkystę.

Istorijos ir filologijos ir kai kurie kiti fakultetai plėtė ryšius su mokyklomis, teikė joms organizacinę bei metodinę pagalbą. Studentai komjaunuoliai dirbo visuomeniniais pionierių vadovais.

Šefuodami mokyklas, Fizikos ir matematikos fakulteto studentai padėjo steigti miesto vakarinėse mokyklose fizikos, matematikos, astronomijos būrelius ir jiems vadovavo, rėmė jaunųjų fizikų ir matematikų olimpiadas.

Daugelis šefavimo formų išliko ir vėliau, užbaigus žemės ūkio kolektyvizaciją. Laikui bėgant, keitėsi šefavimo objektai. Universitetas nuo 1950 m. šefavo Molėtų, vėliau ir Vievio rajoną. Universiteto komjaunuoliai nuolat šefuoja kai kurias Vilniaus miesto ir rajono mokyklas, sunkiai auklėjamus paauglius, turi nemažą liaudies draugovę.

Dabar universitetas šefuoja 4 sodininkystės tarybinius ūkius: Naradavos (Pasvalio raj.), Panevėžio, Ariogalos (Raseinių raj.), Pagirio (Kaišiadorių raj.), keletą profesinių technikos mokyklų, laivą-plaukiojančią bazę „Bojevaja slava" ir kitus objektus.

Atsirado ir naujų paramos formų. Ypač efektinga universiteto bendravimo su liaudies ūkiu forma yra ūkiskaitinių sutarčių su įmonėmis ir valdybomis sudarymas (apie tai žr. p. 362—363).

Viena iš šefavimo formų yra tiesioginis darbas statybose, gamyboje, kuriant materialines vertybes. Tarybiniai studentai — darbo žmonių vaikai, jie nebijo fizinio darbo. Visų pirma jie daug pasidarbavo, atkurdami universitetą po karo. Jie dirbo Tupatiškių vandentiekio statyboje. Su dideliu entuziazmu universiteto studentai sutiko LLKJS CK 1948 m. kovo 15 d. kreipimąsi į visus komjaunuolius ir nesąjunginį jaunimą,

[28] PA, f. 7017, ap. 1, b. 8, l. 188.

[29] Ten pat, b. 7, l. 77.

[30] Ten pat, b. 24, l. 129—130.

raginusį aktyviai įsijungti į miesto atstatymo darbus. Mitinguose komjaunuoliai reiškė tvirtą pasiryžimą prikelti savo sostinę iš griuvėsių, apsodinti aikštes medžiais, pastatyti stadionus, sukurti parkus, „kad Vilnius sužėrėtų nauju grožiu". Pirmoji studentų ir dėstytojų talka miesto atstatymo darbams buvo suorganizuota 1948 m. kovo 25 d. sekmadienio rytą. Studentų kolonos nužygiavo į dabartinio Jaunimo sodo rajoną, kur gražioje Vilnios apjuostoje kalno papėdėje riogsojo okupantų iškirstų medžių kelmai, žiojėjo bombų išraustos duobės, apkasai, styrojo nulaužyti medžiai, ganėsi gyvuliai. Universiteto komjaunuoliai pasiryžo šį apleistą rajoną paversti gražiausia sostinės gyventojų poilsio vieta. Ir, negailėdami triūso, pradėjo lyginti aikšteles, tiesti alėjas, takus, sodinti krūmus, medelius. Tai buvo pirmasis akivaizdus studentų indėlis į sostinės atstatymą.

Kiek vėliau Lenino prospekto gale prie Neries buvo galima dažnai matyti universiteto studentų būrį, lyginantį, valantį aikštę, statantį stadioną, kuris vėliau gavo Jaunimo stadiono vardą. Muziejaus gatvės valymas buvo Istorijos ir filologijos fakulteto komjaunimo darbas.

Kiekvienas universiteto studentas buvo įsipareigojęs atidirbti miesto atstatymo darbuose po 80 valandų. Entuziastingai dirbdami, daugelis šią normą viršijo, o kai kurie išdirbo net po 200 ir daugiau valandų. Šiuose miesto atstatymo darbuose aktyviai dalyvavo ir dėstytojai, profesoriai. Už darbą, atstatant sostinę, kai kurie studentai ir dėstytojai buvo apdovanoti Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Garbės raštais[31].

Buvo padedama ir šefuojamiems kolūkiams. Studentai ne kartą vyko patalkininkauti jauniems kolūkiams sėjos, derliaus nuėmimo ir kituose darbuose. Susidarius nepalankiems orams, universitetas nutraukia dviem trim savaitėms užsiėmimus ir padeda nuimti derlių ar kitus skubius darbus užbaigti. Į plėšinius Kazachstane studentija taip pat važiuoja. Antai 1957 m. vasarą, atsiliepdami į VLKJS CK kreipimąsi, plėšiniuose derlių nuimti padėjo 412 universiteto studentų[32].

Studentų ir dėstytojų talkininkavimas kolūkiams bei tarybiniams ūkiams, nuimant derlių, ir šiuo metu yra viena iš svarbių paramos gamybai formų. Pastaruoju metu į žemės ūkio derliaus nuėmimo darbus kasmet išvyksta po keletą tūkstančių studentų. Pavyzdžiui, 1977 m. rudenį padėti kolūkiams ir valstybiniams ūkiams nuimti derlių 2—4 savaitėms buvo išvykę 5572 studentai ir 170 dėstytojų[33].

Nuo 1957 m. atsiranda visiškai naujos universiteto studentų ryšių su kaimu formos. Universiteto studentai aktyviai įsijungė į prasidedantį šalyje judėjimą organizuoti vasaros darbo ir poilsio stovyklas kolūkiuose, gamybinėse organizacijose, kurių metu statomi kultūros klubai, mokyklos, ligoninės, visuomeniniai kolūkio pastatai, dirbami įvairūs kiti

darbai. Dirbdami keliomis pamainomis per visas vasaros atostogas, studentai duoda ne tik materialinės naudos, bet atlieka ir nemažą politinį bei kultūrinį darbą. Pirmoji tokia stovykla buvo atidaryta 1957 m. buvusio Daugų rajono „Taikos keliu" kolūkyje (Žilinų kaime), kur per dvi atostogų vasaras Istorijos ir filologijos fakulteto studentai (gaudami kvalifikuotą techninę pagalbą iš Kauno Politechnikos instituto studentų statybininkų) savo jėgomis pastatė ir įrengė kultūros namus, kurių raktus, baigiantis 1958 m. vasaros atostogoms, iškilmingai įteikė kolūkio pirmininkui. Didžiausi šio darbo iniciatoriai buvo universiteto komjaunimo organizacijos aktyvistai P. Bernatavičius, J. Bielinis, A. Daunoravičius ir kt.

Kitomis vasaromis studentų darbo ir poilsio stovyklų daugėjo: 1958 m. jų buvo keturios, ir jose dirbo 450 studentų bei 20 dėstytojų, 1959 m. — 800 studentų ir 40 dėstytojų, o 1960 m. — 1500 studentų ir 100 dėstytojų. 1960 m. vasarą jie statė ūkinius pastatus Tauragės rajono „Lenino keliu" kolūkyje, Varėnos rajono „Taikos keliu" kolūkyje, Ignalinos rajono „Apvardų" kolūkyje, Kėdainių rajono K. Poželos kolūkyje, buvusio Ariogalos rajono „Taikos keliu" kolūkyje, kultūros namus — buvusio Vievio rajono „Paparčių" kolūkyje, ligoninę — Šiaulių rajono „Raudonosios vėliavos" kolūkyje, lauko darbus dirbo Kėdainių rajono „Nemuno" kolūkyje ir Eišiškių rajono „Gegužės pirmosios" kolūkyje. Vėliau kiekvieną vasarą universiteto studentai organizuoja po 8—11 stovyklų, kuriose dirba 1200—1500 studentų ir nemaža dėstytojų. Svarbu pažymėti, kad universiteto studentai iki 1973 m. dirbo talkomis, ir tai buvo gana reikšminga parama ūkiams[34]. Studentams paskatinti rengiami geriausios stovyklos, geriausios pamainos konkursai. Nugalėtojams organizuojamos nemokamos ekskursijos į šalies sostinę Maskvą, Leningradą, istorinių revoliucinių vietų maršrutais; jie apdovanojami garbės raštais.

Studentų vasaros darbo ir poilsio stovyklos tapo neatskiriama universiteto komjaunimo organizacijos darbo dalimi. Be šių masinių studentijos darbinio auklėjimo priemonių šiandien neįsivaizduojamas studentijos gyvenimas. Juk stovyklų reikšmė — ne vien materialinis efektas. Jos duoda neišmatuojamą moralinę, auklėjamąją naudą tiek kaimui, tiek ir patiems studentams. Dirbdami stovyklose, studentai atlieka platų kultūrinį-auklėjamąjį darbą. Pavyzdžiui, 1963 m. vasarą stovyklų studentai perskaitė 201 paskaitą visuomeninėmis-politinėmis, kultūros,

[31] VUB, f. 85-L 186, l. 56—58.

[32] Tarybinis studentas, 1957.XI.28.

[33] VVU mokymo skyriaus duomenys.

[34] VUB, f. 85-T 273, l. 60.

ateistinėmis ir kitomis temomis, surengė 112 koncertų, daugelį vakarų su įvairia programa — knygų aptarimais, literatūriniais teismais, viktorinomis. Studentai turi progą gerai pažinti kolūkiečių, ypač jaunimo, gyvenimą, padeda jiems stiprinti komjaunimo organizacijas, plėsti masinį-politinį darbą, sportą. Be to, studentai globoja abiturientus, besirengiančius stoti į aukštąsias mokyklas, supažindina juos su universiteto specialybėmis, taigi padeda komplektuoti universiteto kontingentus. Antra vertus, patys studentai stovyklose išeina savotišką auklėjimo mokyklą; jos padeda geriau pažinti vienas kitą, grūdintis, ugdyti kolektyviškumo jausmą, bręsti politiškai. Stovyklose formuojasi komunistiška pažiūra į darbą, ugdomas pareigingumas. Čia išryškėja nauji aktyvistai, atsiskleidžia jų organizaciniai sugebėjimai. Visa tai praverčia, grįžus į auditorijas, kasdieniniame akademiniame gyvenime.

Aštuntajame dešimtmetyje stovyklų organizavimas šiek tiek keitėsi — nuo 1972 m. pereita iš kelių pamainų į vieną pamainą. Tai pagerino stovyklų gamybinius rodiklius. Pastaruoju metu dauguma universiteto stovyklų būna Kapsuko, Vilkaviškio, Alytaus, Vilniaus rajonuose. Dabar visoje šalyje tos stovyklos vadinamos studentų statybiniais būriais (SSB). Nauja, organizuojant stovyklas,— ilgalaikių sutarčių sudarymas su gamybinėmis organizacijomis. 1974 m. universiteto komjaunimo komitetas pasirašė 5 metų bendradarbiavimo sutartį su Alytaus statybos trestu. 1974 m. vasarą universitetas sudarė 36 studentų statybinius būrius, kuriuose dalyvavo 1150 žmonių. Jie atliko darbų už 1 mln. 100 tūkst. rb. Be to, tą vasarą studentai perskaitė visuomenei 176 paskaitas, 94 kartus koncertavo agitbrigados, buvo surengta 250 sportinių varžybų, talkomis suremontuota 26 pradinės ir 5 aštuonmetės mokyklos[35].

1965 m. universiteto komjaunimo organizacija pradėjo siųsti studentus į darbo ir poilsio stovyklas ir už respublikos. Tą vasarą universiteto studentai kartu su kitų respublikų aukštųjų mokyklų studentais dirbo Kazachstane, Kokčetavo srities Ruzajevkos rajono tarybiniuose ūkiuose. Jie ten statė mokyklas, gyvenamuosius namus, ūkinius pastatus[36]. 1966 m. universiteto komjaunimo komitetas suorganizavo išvažiuojamuosius studentų statybos būrius Moldavijos TSR (ten veikė Interklubo vasaros darbo ir poilsio stovykla), Tiumenės srityje. Vėliau universiteto statybos būriai dirbo Jakutijos ATSR, Smolensko srityje, Stavropolyje. Į stovyklas broliškose respublikose kasmet išvyksta apie 300 universiteto studentų.

Prasideda studentų bendravimas ir su kai kurių užsienio socialistinių šalių aukštosiomis mokyklomis. 1967 m. universiteto studentai pasirašė pirmąją bendradarbiavimo sutartį su Greifsvaldo universiteto studentais dėl grupių pasikeitimo vasaros darbo ir poilsio stovyklose. Tokios sutartys vėliau pasirašytos su Krokuvos universiteto, Prahos

universiteto, Erfurto medicinos akademijos, Miulhauzeno pedagoginės mokyklos studentais. Į tų aukštųjų mokyklų vasaros darbo ir poilsio stovyklas kasmet išvyksta 85—100 universiteto studentų. Tiek pat studentų iš minėtų socialistinių šalių aukštųjų mokyklų kasmet darbuojasi universiteto studentų darbo ir poilsio stovyklose. Antai 1975 m. universiteto tarptautinėje stovykloje „Juventus-75" dirbo 100 užsienio aukštųjų mokyklų ir 50 mūsų universiteto studentų. Stovykla buvo įsikūrusi Aukštuosiuose Paneriuose. Studentai statė autoserviso įmonę, dirbo prie naujo duonos kombinato statybos. Čia buvo surengti mitingai Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje 35-osioms metinėms, pergalės prieš fašistinę Vokietiją 30-osioms metinėms pažymėti, studentai padėjo gėlių prie paminklo fašizmo aukoms[37].

1977 m. vasarą respublikoje studentų statybos būriuose dirbo 1000 universiteto studentų. Į Smolensko sritį, Stavropolį, Tuvą buvo išvykę 300 studentų, į užsienį (Krokuvą, Prahą, Erfurtą, Miulhauzeną, Greifsvaldą) — 85; tiek pat studentų iš socialistinių šalių dirbo kartu su universiteto studentais mūsų respublikoje[38].

Studentų darbo ir poilsio stovyklose įvairių šalių jaunimas kartu dirba, gyvena, organizuoja kultūrinius, sportinius renginius, dalijasi žiniomis apie savo šalių laimėjimus, nacionalinę kultūrą. Išvykę mūsų studentai susipažįsta su LLR, ČSSR, VDR miestais, gyvenimu, kultūra. Užsienio šalių studentai apžiūri respublikos įžymybes, aplanko kitus Tarybų Sąjungos miestus. Iš stovyklų studentai grįžta kupini naujų įspūdžių, kuriais dalijasi su draugais. Visa tai turi didelę reikšmę studentų internacionaliniam auklėjimui.

Svarbų darbą dirba Visuomeninių profesijų fakultetas, kuris buvo įsteigtas 1974 m. iš iki tol veikusių visuomeninų grupių. Daug pasidarbavo nuo jo įsteigimo iki 1977 m. fakulteto dekanu visuomeniniais pagrindais buvęs prof. V. Germanas. Nuo 1977 m. fakultetui vadovauja doc. P. Užkalnis. Fakulteto tikslas — suteikti studentams žinių ir praktinių įgūdžių, organizuoti politinį-masinį, kultūrinį, meno saviveiklos, sporto ir turizmo bei ekskursijų vadovų darbą, ugdyti studentų estetinį skonį. Studentai čia laisvalaikiu 2—6 semestrus lanko užsiėmimus pagal pasirinktą visuomeninę profesiją. 1974—1978 m. šiame fakultete visuomenines profesijas įgijo 1023 studentai; iš jų: jaunojo lektoriaus — 277, kraštotyros organizatoriaus — 36, gamtos apsaugos organizatoriaus — 132, ekskursijų vadovo — 96, meno saviveiklos kolektyvo vado-

35 Ten pat, l. 57—61.

36 Tarybinis studentas, 1965.IX.29.

37 VUB, f. 85-T 273, l. 47—49.

38 VVU komjaunimo komiteto duomenys.

vo — 145, sporto organizatoriaus — 234, turizmo organizatoriaus — 82, fotokorespondento — 15, vertėjo konsultanto — 6[39].

Su dideliu politiniu pakilimu 1977 m. universitete buvo svarstomas naujosios TSRS Konstitucijos projektas ir minimos Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 60-osios metinės. Personalas ir studentija, svarstydami TSRS Konstitucijos projektą, entuziastingai reiškė pasitenkinimą bei pasididžiavimą socialistinės visuomenės laimėjimais ir perspektyvomis, analizavo savo darbą, kad jis būtų kuo efektyvesnis, kuriant komunizmą. Mitinguose vieningai pritarta TSRS Aukščiausiosios Tarybos neeilinės septintosios sesijos, priėmusios naują TSRS Konstituciją, pagrindinį išsivysčiusios socialistinės visuomenės gyvenimo įstatymą, nutarimams.

Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 60-mečio garbei buvo skiriami geriausi universiteto laimėjimai, organizuotos konferencijos, suruoštos parodos, vitrinos, stendai, nušviečiantys tarybinių žmonių kovos ir kuriamojo darbo pergales; su dideliu pakilimu vyko iškilmingi minėjimai. Sukakties proga septyniuose respublikos rajonuose įvyko universiteto mokslo dienos, kuriose dalyvavo 47 profesoriai ir dėstytojai, perskaitę 190 paskaitų[40]. Komjaunimo komiteto iniciatyva įvyko studentų lenktyniavimas „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 60-mečiui — 60 šaunaus darbo savaičių" ir socialistinis lenktyniavimas už garbingą teisę pasirašyti Lenino komjaunimo raportą TSKP Centro Komitetui, taip pat įvairūs konkursai. 396 studentų lenktyniavimo nugalėtojai per 60 šaunaus darbo savaičių pademonstravo savo pasišventimą gilioms studijoms, aktyviai visuomeninei veiklai. Didelį indėlį įnešė universiteto komjaunuoliai, įsijungę į sąjunginį komjaunimo ir jaunimo žygį tarybinės liaudies revoliucijos kovų ir darbo šlovės vietomis. Universiteto studentų laimėjimus vainikavo antroji vieta aukštųjų mokyklų tarpe respublikiniame sąskrydyje ir trečioji premija už sąjunginio žygio organizavimą. Pastarosios priemonės populiarumą rodo universiteto žygio dalyvių sąskrydis Švenčionių rajone, įvykęs 1977 m. gegužės mėn., kuriame dalyvavo visų fakultetų komandos[41]. Ištikimybę revoliucinėms tradicijoms, pagarbą Tarybų valdžios kūrėjams, kovotojams už laisvę pademonstravo susitikimai su revoliucinio judėjimo ir Didžiojo Tėvynės karo dalyviais.

Be to darbo, kurį dirba kartu partinė, komjaunimo ir profsąjunginė organizacijos, profsąjunga žiūri, kad būtų sudarytos geros sąlygos mokymo procesui auditorijose, laboratorijose, darbui skaityklose, rūpinasi darbo apsauga, studentų buitinėmis sąlygomis bendrabučiuose, padeda gauti darbuotojams butus, tvarko socialinį draudimą. Labai svarbus jos vaidmuo, organizuojant darbuotojų ir studentų poilsį per vasaros atostogas. Ji išrūpina po keletą šimtų kelialapių į sanatorijas, poilsio namus

ir kitas poilsiavietes. Profsąjungai priklausančioje Palangos poilsio bazėje kasmet ilsisi daugiau kaip po tūkstantį darbuotojų ir jų šeimų narių. Profsąjunga organizuoja ekskursijas po respubliką, plačiąją mūsų šalį, taip pat ir turistines išvykas į užsienio šalis.

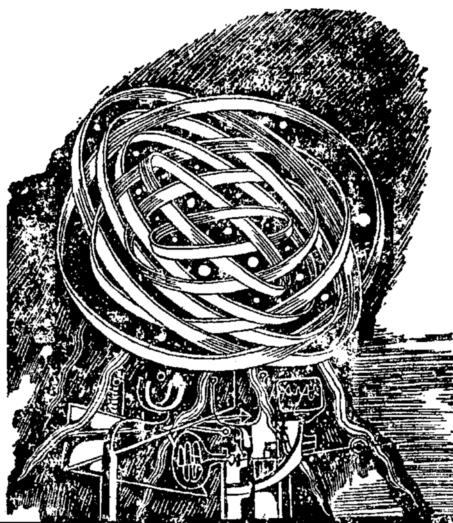
Visuomeninių organizacijų atstovai dalyvauja sprendžiant visus svarbiausius studentų mokymo ir auklėjimo klausimus dekanatų ir rektorato posėdžiuose, fakultetų ir universiteto tarybose. Taip praktiškai įgyvendinamas demokratinis tvarkymosi principas.

[39] VVU visuomeninių profesijų fakulteto duomenys.

[40] Tarybinis studentas, 1977.X.21.

[41] VVU komjaunimo komiteto duomenys.

MOKSLO TIRIAMASIS DARBAS 1944 – 1979



BENDRA MOKSLO TIRIAMOJO DARBO ORGANIZAVIMO CHARAKTERISTIKA



švijus hitlerinius okupantus, universitete ima atgyti ir mokslo tiriamasis darbas. Tačiau tuo metu dar trūko būtiniausių dalykų, ir atlikti žymesnius mokslinius tyrimus buvo neįmanoma. Kiek platesnis mokslinis darbas prasideda tik po dvejų trejų metų, kai buvo atkurti ir naujai organizuoti fakultetai, sutelkta pedagoginių kadrų, kiek atstatytos mokomosios laboratorijos. Stiprinant materialinę bazę, buvo stengiamasi gauti aparatūros, reagentų, preparatų, įvairių medžiagų. Daug kas gaminta pačių darbuotojų ir laborantų. Komplektuojant aparatūrą bei mokslinę literatūrą, labai padėjo Maskvos valstybinis M. Lomonosovo universitetas ir kitos šalies aukštosios mokyklos. Suprantama, kad tokiomis sąlygomis mokslinį darbą dirbti pagal vieningą koordinuotą planą dar nebuvo galimybės; tyrimai vykdyti daugiausia pagal individualias temas. Vyresnės kartos mokslininkai stengėsi skelbti rezultatus to darbo, kuris buvo dirbamas nuo anksčiau. Apibendrintos mokslinės išvados buvo skelbiamos vadovėliuose, paskaitų kursuose, paskaitų cikluose bei kituose leidiniuose. Šiam darbui nereikėjo kokių didesnių eksperimentų, didesnių materialinių resursų, todėl tomis sąlygomis jis buvo prieinamiausias ir kartu labai svarbus, nes vadovėlių labai trūko, studentų nuolat daugėjo.

Dideli liaudies ūkio atkūrimo ir tolesnės plėtotės uždaviniai, iškelti 1946—1950 m. penkmetyje, reikalavo organizuoti mokslinį darbą taip, kad jis padėtų spręsti tuos uždavinius, kurti respublikoje socializmą. Didelę reikšmę, pertvarkant ir vystant mokslinį darbą, turėjo ne tik mokymo-auklėjimo, bet ir tiriamojo darbo analizavimas, remiantis TSKP CK nutarimais ideologiniais klausimais, ypač LKP CK XV plenumo (1947) medžiaga. Į aktyvius mokslinius tyrimus mokslininkus kreipė LKP VI suvažiavimas, kuris laikė neatidėliotinu mokslinių įstaigų ir aukštųjų mokyklų uždaviniu —„pagerinti visą mokslinį-tiriamąjį darbą, siekiant nagrinėti klausimus, susijusius su respublikos liaudies ūkio ir kultūros vystymo uždaviniais. Paspartinti mokslinių darbų atlikimo tempus ir jų įgyvendinimą socialistinės statybos praktikoje"[1].

[1] Lietuvos Komunistų partijos (bolševikų) VI suvažiavimo rezoliucija. V., 1949, p. 26.

Gilindamiesi į Komunistų partijos bei tarybinės vyriausybės keliamus uždavinius, į mokslinės veiklos analizę, studijuodami marksizmo-leninizmo teoriją, ir senosios kartos universiteto mokslininkai vis labiau įsisąmonino savo vietą ir paskirtį socialistinės visuomenės kūrime. Dauguma jų ilgainiui kritiškai įvertino savo ankstesnes pažiūras, atmetė buržuazinę ideologiją ir idealistines koncepcijas moksle, pradėjo grįsti savo tyrimus marksistine-lenininine metodologija, ėmėsi spręsti aktualias problemas. Jau į atstatomojo laikotarpio pabaigą ir šeštajame dešimtmetyje universiteto mokslinis-pedagoginis personalas aktyviai įsijungia į respublikos gamtinių ir ekonominių resursų išaiškinimo bei jų panaudojimo tyrimus, į nagrinėjimą problemų, susijusių su socialistinės ekonomikos ir gamybinių jėgų plėtojimu, socialistinės visuomeninės santvarkos įtvirtinimu, kultūrinio palikimo vertinimu bei socialistinės kultūros kūrimu, gyventojų gerovės ir sveikatingumo kėlimu.

Daugėjant mokslo personalo, plečiantis moksliniams tyrimams, didėjo sprendžiamų mokslinių problemų ir temų skaičius. 1950 m. universitete jau buvo sprendžiamos 47 mokslinės problemos, jungiančios 188 temas[2], 1960 m.— 56 mokslinės problemos ir 267 temos[3]. Tačiau mokslo ir technikos pažanga, gyvenimo praktika parodė, kad tikslingiau ir efektyviau mokslinius tyrimus vykdyti, dirbant kompleksiškai, pasitelkiant net gana skirtingų šakų specialistus. Todėl septintajame, o ypač aštuntajame, dešimtmetyje einama mokslinių tyrimų kompleksinimo keliu, ir 1976 m. 71,9% problemų universitete buvo nagrinėjamos kompleksiškai.

Iš viso 1978 m. buvo sprendžiama 48 mokslinės problemos, kurios jungė 340 temų. Mokslinius tyrimus atliko 1398 žmonės. Kaip universitetas dalyvauja, sprendžiant aktualias respublikai ir visai šaliai mokslines problemas, rodo tai, kad iš 340 1978 m. universitete tyrinėtų temų, 180 buvo sprendžiamos vyriausybės pavedimu bei koordinuojamos TSRS ir LTSR Mokslų Akademijų arba ministerijų.

Be abejo, mokslinis darbas neįmanomas be sudėtingos aparatūros, įrengimų, grynų cheminių medžiagų, puslaidininkinių medžiagų, eksperimentinių gyvulių, naujausios ir patentinės literatūros, mokslinių žurnalų. Tai tie komponentai, be kurių neįmanoma mokslinio darbo plėtoti, be jų nėra ir negali būti gero mokslinio darbo. Nuolatinio partijos ir vyriausybės rūpinimosi dėka kas metai gerėja universiteto materialinė bazė. Jos plėtimui skiriamos didelės lėšos, ypač daug jų išleidžiama sudėtingoms skaičiavimo mašinoms, pavyzdžiui: 1967 m.— Minsk-22, 1971 m.— Minsk-22, 1973 m.— Minsk-32, 1974 m.— ES-1020.

Moksliniam darbui universitete pasiekus tam tikrą lygį, be bendro materialinės bazės stiprinimo, kilo būtinumas kurti kai kuriuose fakultetuose problemines laboratorijas — plėsti tyrimų bazę, telkti mokslininkus apie perspektyviausias mokslo problemas. Pirmoji universitete 1960 m. buvo įkurta Vaistų sintezės probleminė laboratorija, 1962 m.— Puslaidininkių fizikos ir Molekulinės akustikos laboratorijos. Taip pat 1962 m. buvo įkurta Centrinė mokslinė tyrimo laboratorija su 2 skyriais: Kauno Medicinos institute ir Širdies ir kraujagyslių eksperimentinės chirurgijos skyrium Vilniaus universitete. 1963 m. universitete dar įkurtos Augalų ir gyvulių augimo stimuliatorių, 1977 m.— Virškinimo organų patologijos probleminės laboratorijos. Probleminių laboratorijų plėtimosi dinamiką rodo 10 lentelė.

Į stambiausią mokslinį centrą išaugo Širdies ir kraujagyslių eksperimentinės chirurgijos skyrius, tapęs atskira laboratorija 1968 m. Vadovaujama prof. A. Marcinkevičiaus, laboratorija 1977 m. turėjo 83 darbuotojus. Daug įvairių katedrų darbuotojų mokslinių tyrimų susiję su šios laboratorijos tematika. Čia sprendžiamos mokslinės problemos turi didžiulę teorinę ir praktinę reikšmę, gerinant darbo žmonių sveikatingumą, gydant anksčiau nepagydomas širdies ir kraujagyslių ligas.

Puslaidininkių fizikos laboratorijoje, kuriai iki 1977 m. vadovavo prof. J. Viščakas, nagrinėjamos aukšto omingumo puslaidininkių problemos. Į šios laboratorijos veiklą įtraukiami ne tik fizikai, bet ir daugelis chemikų, biofizikų, biologų, matematikų. Čia kompleksiškai nagrinėjamos fundamentaliosios puslaidininkių problemos. Laboratorijoje atlikti mokslininkų tyrimai plačiausiai taikomi įvairiose mokslo ir technikos srityse.

Mažiausiai išsiplėtė Vaistų sintezės probleminė laboratorija. Tačiau čia sintetinami svarbūs vaistai ir farmakologijos katedros bei laboratorijos darbuotojų pastangomis tie vaistai tikrinami (kasmet susintetinama apie 20—30 vaistų preparatų).

Visų probleminių laboratorijų darbų apimtis kas metai didėja, daugėja ir darbuotojų. 1978 m. jose jau dirbo 229 darbuotojai, o metinė darbų apimtis pasiekė 614,0 tūkst. rb. Taigi probleminės laboratorijos iš mažų mokslininkų grupelių virto stambiais mokslo vienetais, kuriuose sprendžiamos fundamentalios problemos, gerai vertinamos mokslo pasaulyje. 1977 m. įkurta šeštoji laboratorija, pradedanti nagrinėti virškinimo organų patologijos problemas, o 1978 m.— septintoji — Spektroskopijos probleminė laboratorija.

[2] PA, f. 1771, ap. 81, b. 7, l. 157.
[3] Ataskaita mokslinėje taryboje. 1961 m. sausis.

Probleminės laboratorijos*

Laboratorijos	Įsteigimo data		Darbuotojų skaičius ir metinė darbų apimtis tūkst. rb.																		
			1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Vaistų sintezės	1960	darbuotojų	9	4	16	16	16	18	18	18	16,5	16,5	14	14	14	20	20	20	20	20	20
		tūkst. rb	18,3	21,8	22,7	21,9	22,9	26,0	25,3	22,0	23,3	32,5	35,3	33,4	53,8	72,6	64,4	49,2	37,3	51,2	53,6
Puslaidininkių fizikos	1962	darbuotojų	–	–	12	12	14	20	20	20	18	17	22	22	26	29	29	36	43	43	47
		tūkst. rb	–	–	29,1	20,5	22,3	15,2	21,9	23,9	24,0	26,9	54,1	58,3	77,9	81,0	106,1	88,5	123,5	122	125,2
Molekulinės akustikos	1962	darbuotojų	–	–	–	5	5	8	8	8	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	23,5	23,5	32,5	31,5	29,5	27,5
		tūkst. rb	–	–	–	4,4	5,2	7,4	10,4	15,7	15,4	22,2	21,3	22,8	28,1	67,6	88,0	79,9	99,9	89	115,8
Augalų ir gyvulių augimo stimuliatorių	1963	darbuotojų	–	–	–	–	2	10	12	12	10,5	10,5	10,5	10,5	10,5	18,5	18,5	27,5	38,5	37,5	38,5
		tūkst. rb	–	–	–	–	1,9	9,2	13,1	19,0	20,9	17,9	17,4	21,7	35,0	71,2	80,3	109,6	146,9	76,3	83,2
Širdies ir kraujagyslių chirurgijos skyrius (nuo 1968 m. laborator.)	1962	darbuotojų	–	–	7	12	18	23	22	22	21	32	42	42	72	72	72	86	85	83	85
		tūkst. rb	–	–	7,6	12,9	19,1	28,6	33,5	36,2	36,2	36,5	76,2	77,9	134,9	138,9	159,2	211,5	153,5	185,0	219,1
Virškinimo organų patologijos	1977	darbuotojų	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	5	6
		tūkst. rb	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	3,1	15,1
Iš viso		darbuotojų	9	4	35	45	55	79	80	80	73,5	83,5	96	96	130	163	163	202	218	218	229**
		tūkst. rb	18,3	21,8	59,4	59,7	71,4	86,4	104,1	116,8	119,8	136,0	204,2	214,1	329,7	431,3	498,0	538,7	561,1	526,6	614,0**

* Lentelė sudaryta, remiantis metinėmis finansinėmis ataskaitomis

** Čia pridėti ir 1978 m. įkurtos Spektroskopijos laboratorijos duomenys.

Žinybinės laboratorijos*

11 lentelė

Laboratorijos	Žinybos	Įsteigimo data		Darbuotojų skaičius ir metinė darbų apimtis tūkst. rb.													
				1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Sociologinių tyrimų	LTSR Lengvosios pram. m-ja	1965	darbuotojų	4	4	5	6	5	9	8	18	18	16	17	17	18	14
			lėšų	12,0	13,0	15,0	25,0	22,7	28,6	75,5	115,1	79,6	72,4	53,2	47,4	28,9	60,5
Prekybos ekonomikos ir organizavimo	LTSR Prekybos m-ja	1966	darbuotojų	–	9	10	12	17	14	15	13	14	13	12	16	16	16
			lėšų	–	6,2	35,7	50,3	65,0	47,8	50,1	44,5	103,2	101,0	101,1	125,6	153,3	146,2
Darbo mokslinio organizavimo ir valdymo	LTSR Vietinės pram. m-ja LTSR Kom. ūkio m-ja	1968	darbuotojų	–	–	–	9	14	15	15	19	21	21	28	32	32	30
			lėšų	–	–	–	40,0	39,1	57,2	56,7	94,1	93,1	154,6	150,3	164,6	185,1	166,0
Inžinerinės fotogrametrijos	LTSR Kultūros m-ja	1969	darbuotojų	–	–	–	–	7	7	9	9	9	10	10	11	12	14
			lėšų	–	–	–	–	30,0	50,0	50,0	50,0	50,0	53,7	60,0	60,0	60,0	60,0
Informacinių problemų	Aukštojo ir spec. vid. m-lo m-ja	1972	darbuotojų	–	–	–	–	–	–	–	–	6	6	7	9	11	12
			lėšų	–	–	–	–	–	–	–	–	45,0	39,0	34,5	25,5	23,5	22,5
Specialiosios psichologijos	Lietuvos aklųjų centro valdyba	1973	darbuotojų	–	–	–	–	–	–	–	–	10	10	11	13	13	16
			lėšų	–	–	–	–	–	–	–	–	35,0	50,0	50,0	50,0	57,5	22,5
Žmogaus racionalios mitybos	LTSR Maisto pramonės m-ja	1975	darbuotojų	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	7	8	8	9
			lėšų	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	32,4	40,0	29,5	50,5
Iš viso:			darbuotojų	4	13	15	27	43	45	47	59	78	76	92	106	110	111
			lėšų	12,0	19,2	50,7	115,3	156,8	183,6	232,3	303,7	405,9	470,7	481,5	513,1	537,8	598,2

* Lentelė sudaryta, remiantis metinėmis finansinėmis ataskaitomis.

Be probleminių laboratorijų, universitete veikia septynios žinybinės laboratorijos. Tokios laboratorijos aukštosiose mokyklose steigiamos kurios nors žinybos lėšomis ir vykdo tai žinybai reikalingus tyrimus. Šių laboratorijų kūrimosi ir raidos dinamika parodyta 11 lentelėje. Pirmąją žinybinę laboratoriją universitetas kartu su LTSR Lengvosios pramonės ministerija įkūrė 1965 m. Tai Sociologinių tyrimų laboratorija. Ji tyrinėja darbo jėgos tekamumo problemas, rekomenduoja įmonėms ir gamykloms, kaip tą tekamumą sumažinti. Metais vėliau įkurta Prekybos ekonomikos ir organizavimo laboratorija, kuri sprendžia kai kurias aktualias problemas Prekybos ministerijai ir Lietkoopsąjungos valdybai bei kitoms prekybinėms organizacijoms.

Darbo mokslinio organizavimo ir valdymo laboratorijoje tiriamas produkcijos kokybės gerinimas, specialistų ir vadovų darbo efektyvumo bei kvalifikacijos didinimas, gamybos valdymo struktūros tobulinimas ir pan.

1978 metais universiteto žinybinėse laboratorijose buvo 111 etatinių darbuotojų. Darbų apimtis per metus pasiekė 598,2 tūkst. rb. Yra visos galimybės ir daugiau steigti žinybinių laboratorijų, plėsti darbų apimtį, skiriant vis daugiau lėšų fundamentaliems darbams, kurių neatlikus vėliau sunku bus dirbti ir kasdieninius taikomuosius darbus. Iš viso probleminėse ir žinybinėse laboratorijose 1978 m. dirbo 340 darbuotojų; darbų jie atliko už 1212,2 tūkst. rb. Taigi probleminės ir žinybinės laboratorijos tapo neatskiriama bendro mokslo tiriamojo darbo universitete dalimi.

MOKSLINIŲ LAIPSNIŲ TEIKIMO TARYBŲ VEIKLA

Daugelis brandžių intensyvaus tiriamojo darbo rezultatų susumuojami ir pateikiami disertacijose, kurios ginamos mokslinėse tarybose ir už kurias jų autoriai gauna mokslinius laipsnius. Apgintos disertacijos ir gynimo dokumentacija siunčiama į Aukščiausiąją atestacinę komisiją (AAK) tvirtinti.

Suaktyvėjus moksliniam darbui, 1947 m. universiteto ir fakultetų taryboms buvo suteikta teisė priimti ginti daktaro disertacijas iš 8 specialybių, kandidato — iš 32. TSRS aukštojo mokslo ministerija tuomet patvirtino 34 narių Universiteto tarybą, 19 narių jungtinę Fizikos ir matematikos, Chemijos ir Gamtos fakultetų tarybą, 24 narių jungtinę Ekonomikos, Teisės, Istorijos ir filologijos fakultetų tarybą.

Vėliau, stiprėjant moksliniam-pedagoginiam personalui, kiekvienas fakultetas turėjo savo tarybą. Disertacijos ginamos viešai, tarybai skiriant kandidato disertacijai du oficialiuosius oponentus (1 mokslų dak-

tarą ir 1 mokslų kandidatą), daktaro disertacijai — 3 oficialiuosius oponentus (visi trys turi būti mokslų daktarai). Be to, taryba siunčia disertaciją į to paties profilio autoritetingą mokslinę įstaigą, kad ši duotų atsiliepimą. Už mokslinio laipsnio suteikimą tarybos nariai balsuoja slaptai. Fakultetų tarybose gintų disertacijų rezultatai buvo tvirtinami Universiteto taryboje.

Tuometinėse tarybose, be disertacijų gynimo, buvo tvarkomi visi kiti universiteto ir fakultetų veiklos reikalai. Vėliau, 1958 m., tarybos buvo reorganizuotos. Nuo tada disertacijoms ginti ir moksliniams laipsniams teikti buvo sudaromos kitos tarybos, į kurias įėjo kvalifikuočiausi moksliniai darbuotojai tik su moksliniais laipsniais ir vardais — mokslų daktarai, profesoriai, prityrę mokslų kandidatai, docentai, visuomeninių organizacijų atstovai.

Daugėjant kvalifikuotų specialistų, universitetas gavo teisę priimti daugelio specialybių disertacijas gynimui. 1975 m. universitete buvo galima ginti kandidato disertaciją iš 84 specialybių, daktaro — iš 52.

Pertvarkius AAK ir kiek pakeitus tarybų sudarymo tvarką bei padidinus reikalavimus, sudaromos specializuotos tarybos daktarų ir kandidatų disertacijoms ginti. Universitetinės tarybos laipsniams teikti dabar nebėra, ir specializuotų tarybų sprendimai siunčiami tiesiai į AAK. Pagal naujus reikalavimus AAK patvirtinus universitete specializuotas tarybas, specialybių, iš kurių galima ginti disertacijas, labai sumažėjo.

Gintų disertacijų skaičiaus dinamiką per visą laiką parodo 12 lentelė. Iš jos matyti, kad jau 1948—1949 m. buvo apginta palyginti nemaža kandidatinių disertacijų. Daugiausia jų gynė universiteto darbuotojai. Tai tie darbuotojai, kurie per okupacijos ir pirmuosius pokario metus buvo sukaupę pakankamai medžiagos ir, susidarius galimybei ginti, apibendrino ją disertacijose. Po to keletą metų disertacijų buvo ginama mažiau, nes dėstytojai, atėję į universitetą iš praktikos, ir vos pradėję dirbti pedagoginį darbą absolventai dar nebuvo spėję užbaigti savo tyrimų. Per šeštąjį dešimtmetį ginamų disertacijų beveik nuosekliai daugėjo, išskyrus 1959—1960 m. Tuomet, išleidus naują disertacijų gynimo instrukciją, kuri nustatė, jog disertacijas galima ginti tik paskelbus spaudoje pagrindinius teiginius, gynimai kiek susitrukdė. Septintajame dešimtmetyje ginamų disertacijų labai padaugėjo ir jo pabaigoje bei aštuntojo dešimtmečio pradžioje kasmet buvo apginama maždaug po 150 kandidato ir po 20 daktaro disertacijų. 1975—1976 m. dėl minėto AAK bei tarybų moksliniams laipsniams teikti pertvarkymo gintų disertacijų sumažėjo.

Lentelė taip pat akivaizdžiai parodo, kokį didelį vaidmenį vaidina universitetas, sudarydamas sąlygas čia gauti mokslinius laipsnius ne tik

12 lentelė

Universitete ir universiteto darbuotojų kitose mokslo įstaigose gintos disertacijos*

Metai	Ginta universitete:		Iš jų universiteto darbuotojai:		Gynė universitete iš kitų respublikų:		Universiteto darbuotojai, gynę kitose mokslo įstaigose:	
	mokslų kandidato	mokslų daktaro	mokslų kandidato	mokslų daktaro	mokslų kandidato	mokslų daktaro	mokslų kandidato	mokslų daktaro
1947	–	–	–	–	–	–	1	–
1948	16	–	13	–	–	–	1	–
1949	11	–	8	–	–	–	1	–
1950	7	–	4	–	–	–	1	–
1951	5	–	2	–	–	–	3	1
1952	4	–	2	–	1	1	3	–
1953	13	–	6	–	–	–	5	–
1954	20	–	10	–	–	–	7	–
1955	24	–	11	–	–	–	11	–
1956	18	–	8	–	–	–	4	–
1957	27	–	6	–	1	–	3	2
1958	49	–	18	–	–	–	2	1
1959	30	–	6	–	1	–	2	1
1960	36	–	6	–	–	–	2	–
1961	47	1	12	–	1	–	5	–
1962	64	2	10	–	2	–	6	3
1963	58	3	13	2	6	–	4	1
1964	85	5	26	1	7	1	3	2
1965	84	5	24	4	6	–	5	2
1966	92	11	22	6	14	–	6	2
1967	122	15	26	9	10	1	5	1
1968	151	16	32	6	18	2	5	3
1969	140	18	27	6	18	2	4	1
1970	150	19	37	4	14	4	6	2
1971	158	19	48	9	11	3	14	–
1972	156	20	39	4	16	2	17	–
1973	138	30	31	10	23	8	9	1
1974	129	18	28	5	26	8	9	–
1975	104	15	18	3	25	7	7	2
1976	32	1	–	–	9	–	15	2
1977	41	5	6	–	14	4	16	2
1978	49	6	13	2	10	1	22	3
Iš viso:	2060	209	512	71	233	44	204	32

* Lentelė sudaryta, remiantis disertacijų gynimo registracijos knyga bei fakultetų ataskaitomis apie universiteto darbuotojus, gynusius disertacijas kitose mokslo įstaigose.

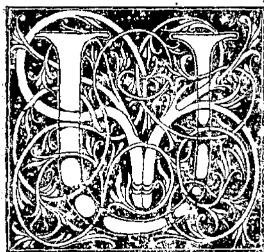
saviems dėstytojams, bet ir kitų mokslinių įstaigų bei aukštųjų mokyklų darbuotojams. Juk beveik $^{3}/_{4}$ visų gintų disertacijų buvo ne universiteto darbuotojų. Labai reikšminga yra tai, kad 1947—1978 m. 236 universiteto dėstytojai disertacijas apgynė kituose mūsų šalies mokslo centruose, o 277 mokslininkai iš kitų broliškų respublikų apgynė disertacijas Vilniaus universitete. Tai yra vienas iš ryškių vaisingo mokslinio bendradarbiavimo bruožų.

MOKSLINIAI TYRIMAI PAGAL MOKSLŲ ŠAKAS

Mokslinių tyrimų raida įvairiose mokslų šakose, žinoma, nevienoda. tyrimų plėtotė universitete priklauso pirmiausia nuo vienos ar kitos mokslo šakos reikšmės, kurią lemia rengiamų specialistų mastas ir dirbančių dėstytojų kiekis bei kvalifikacijos, nuo patyrimo, tradicijų, bazės ir kt. Daugiausia mokslininkų dirba medicinos ir ekonomikos mokslų šakose, nemaža jų fizikos, matematikos, kalbotyros srityse. Nedidelis palyginti lyginamasis svoris visuomeninių bei humanitarinių mokslų — filosofijos, teisės, pedagogikos ir psichologijos. O bibliotekininkystės ir žurnalistikos tyrimai tik pradedami.

Leidinio apimtis neleidžia išsamiai nušviesti smarkiai išsiplėtusių mokslinių tyrimų, tenka apžvelgti tik svarbiausius darbus ir minėti vien tuos universiteto darbuotojus, kurie apgynė disertacijas, paskelbė darbų. Todėl ir bibliografijoje teduodama dalis mokslininkų spausdintos produkcijos.

MATEMATIKA



niversiteto matematikai po karo pradėjo nagrinėti skaičių teorijos, geometrijos, funkcijų teorijos, diferencialinių lygčių problemas. Šeštojo dešimtmečio pradžioje skaičių teorijos ir tikimybių teorijos sankirtoje jie pradėjo vystyti naują matematikos šaką — tikimybinę skaičių teoriją, išgarsinusią Lietuvos matematikus šalyje bei užsienyje ir paskatinusią tikimybių teorijos klasikinių problemų tyrimus. Greitai tikimybių teorijos ir matematinės statistikos tyrimai išsiplėtojo įvairiomis kryptimis. Svarbiausia universiteto geometrų mokslinio darbo sritimi tapo topologija. Vystoma ir sėkmingai taikoma funkcionalinė analizė. Įvairiais aspektais nagrinėjami kibernetikos, mechanikos

matematiniai klausimai. Universiteto matematikų pedagoginis, metodinis ir mokslinis darbas sudarė prielaidas sparčiam aukštos kvalifikacijos mokslinių kadrų, vėliau tapusių savitų Lietuvos mokyklų pradininkais ir organizatoriais, rengimui.

J. KUBILIUS IR JO MOKYKLA — SKAIČIŲ TEORIJA, TIKIMYBINĖ SKAIČIŲ TEORIJA IR TIKIMYBIŲ TEORIJA. 1946 m., dar studijuodamas Vilniaus universitete, J. Kubilius pradėjo nagrinėti garsią skaičių teorijoje Malerio hipotezę ir 1949 m. pateikė dalinį jos sprendimą[1]. Šio darbo idėjas panaudojo įvairių kraštų matematikai, o vertindamas jį, 1957 m. žymus Fraiburgo universiteto profesorius T. Šnaideris pastebėjo: „[...] tikriausiai J. Kubilius davė šios hipotezės įrodymo pradžią [...]"[2]. 1964 m. spėjimas išsipildė. J. Kubiliaus mokinys V. Sprindžiukas (dabar Baltarusijos TSR MA narys korespondentas) visiškai įrodė Malerio hipotezės teisingumą[3].

1948 m. J. Kubilius pradėjo įvairiais aspektais nagrinėti pirminių daugiklių pasiskirstymą algebrinių skaičių kūnuose. Jo sukurta metodika leido nustatyti menamo kvadratinio kūno pirminių daugiklių egzistavimą siauruose kompleksinės plokštumos sektoriuose; įvertinti atstumą tarp gretimų pirminių daugiklių, atskleisti kai kurias kitas kūnų savybes[4].

1952—1956 m. J. Kubilius apibrėžė tikimybinę erdvę aritmetinių funkcijų ir jų funkcionalų reikšmių pasiskirstymų tyrimui. Joje adityviosios ir multiplikatyviosios funkcijos buvo interpretuotos priklausomų atsitiktinių dydžių sumomis ir sandaugomis, o funkcionalai — stochastiniais procesais. Toks požiūris leido skaičių teorijos problemas perkelti į tikimybių teoriją ir čia jas sėkmingai spręsti. J. Kubilius sukūrė originalų metodą naujai apibrėžtų atsitiktinių dydžių sumų ir jų funkcionalų tyrimui; atskleidė didžiųjų skaičių dėsnį; nustatė ribinių dėsnių egzistavimo sąlygas; ištyrė jų savybes. Aritmetinių funkcijų klasėje apibrėžtais funkcionalais buvo modeliuoti Markovo procesai. 1956 m. šie tyrimai buvo išdėstyti daktaro disertacijoje[5]. Įvertindamas jų reikšmę ir originalumą, 1958 m. TSRS MA akademikas J. Linikas rašė: „J. Kubiliaus darbai yra stambus indėlis dviejų mokslų — tikimybių teorijos ir skaičių teorijos — sankirtoje. Iki J. Kubiliaus darbų šioje srityje buvo tik kai kurie samprotavimai ir izoliuoti faktai. Dabar jo sukurta darni ir toli išvystyta teorija. Nustatytas esminis skaičių teorijos ir tikimybių teorijos lygiagretumas, kurio mokslinė reikšmė turi netgi filosofinį atspalvį"[6].

1959 m. pasirodė J. Kubiliaus monografija, kurioje pateikiamas pirmasis vieningas naujos matematikos šakos — tikimybinės skaičių teorijos — išdėstymas. 1958—1962 m., išvystęs analizinį Dirichlė eilučių me-

todą, gavo aritmetinių funkcijų reikšmių pasiskirstymo dėsnių skleidinius, ištyrė didelių nuokrypių tikimybių asimptotinį kitimo pobūdį. Šie rezultatai papildė pirmąjį monografijos leidimą. Antrasis leidimas išėjo 1962 m.[7], o 1964, 1968 ir 1978 m. monografija buvo išleista JAV[8]. Knygos pasirodymo proga „Belgų matematikos draugijos biuletenis" rašė: „Darbas yra epochinis įvykis panaudoto principo originalumu ir efektyvumu"[9].

J. Kubiliaus tyrinėjimuose didžia dalimi susiformavo skaičių teorijos, tikimybinės skaičių teorijos ir tikimybių teorijos mokyklos problematika. Šeštojo dešimtmečio viduryje analizinėje algebrinių skaičių teorijoje buvo pradėtos gvildenti pirminių skaičių problemos, o nuo dešimtmečio pabaigos nagrinėjamas aritmetinių funkcijų reikšmių pasiskirstymų bei atsitiktinių dydžių sumų tikimybinių pasiskirstymų asimptotinis kitimo pobūdis, septintojo dešimtmečio pradžioje buvo pradėti tirti atsitiktiniai procesai ir jų statistikos.

1954—1955 m. V. Statulevičius ištyrė nelyginių natūrinių skaičių dėstinių trijų pirminių suma asimptotines savybes[10]. Gauso pirminių daugiklių išsibarstymo netaisyklingumus nagrinėjo J. Vaitkevičius[11]. Realiojo kvadratinio kūno idealiųjų pirminių daugiklių tyrimui A. Matuliauskas išvedė Hekės ζ-funkcijos artutinę funkcionalinę lygtį[12]. M. Maknys vystė menamo kvadratinio kūno Hekės Z-funkcijų teoriją;

[1] *Кубилюс Й.* О применении метода И. М. Виноградова к решению одной задачи метрической теории чисел. — Доклады Академии Наук СССР (дальше — ДАН СССР), 1949, т. 17(5).

[2] *Schneider Th.* Einführung in die transzendenten Zahlen. Berlin—Göttingen—Heidelberg, 1957.

[3] История отечественной математики, 1917—1967. Киев, 1969, т. 4(2), с. 247.

[4] *Кубилюс Й.* О некоторых задачах геометрии простых чисел. — Математический сборник, 1952, т. 91; О разложении простых чисел на два квадрата. — ДАН СССР, т. 27(5).

[5] *Кубилюс Й.* Некоторые исследования по вероятностной теории чисел. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1956.

[6] LTSR MA Centrinis archyvas, f. 3, ap. *1*, b. *5*, l. *13*.

[7] *Кубилюс Й. П.* Вероятностные методы в теории чисел. Вильнюс, 1962.

[8] *Kubilius Jonas.* Probabilistic Methods in the Theory of Numbers. Providence, Road Island.— Translations of Mathematical Monographs, 1964, vol. 11.

[9] Bulletin de la Société Mathématique de Belgique, 1967, vol. 19.

[10] *Statulevičius V.* Nelyginio skaičiaus reiškimas trijų beveik lygių pirminių skaičių suma.— Vilniaus valstybinio universiteto Mokslo darbai (toliau — VVUMD), Matematikos—fizikos ir chemijos mokslų serija, 1955, t. 3.

[11] *Вайткявичюс Й. М.* Одна оценка остаточного члена асимптотического закона распределения простых чисел гауссова поля. — Литовский математический сборник (дальше — ЛМС), 1962, т. 9(2).

[12] *Матуляускас А.* Приближенное функциональное уравнение дзета-функции Гекке вещественного квадратичного поля. — ЛМС 1969, т. 9(2); О ζ-функции Гекке вещественного квадратичного поля. — В кн.: Проблемы аналитической теории чисел и ее применений. Вильнюс, 1974.

gavo nulių kritinėje juostoje skaičiaus įvertinius; ištyrė pirminių daugiklių egzistavimą įvairiose kompleksinės plokštumos srityse[13].

Ribinių dėsnių egzistavimas — pagrindinė tikimybinės skaičių teorijos ir atsitiktinių dydžių sumavimo teorijos problema — universitete sprendžiama J. Kubiliaus metodu, taip pat momentų, generuojančių Dirichlė eilučių bei charakteringųjų funkcijų metodais. E. Vilkas[14] ir G. Misevičius[15] momentų metodu gavo būtinas ir pakankamas sąlygas, kad aritmetinių funkcijų iš Kubiliaus *H* klasės reikšmių pasiskirstymai konverguotų į neaprėžtai dalius dėsnius. B. Grigelionis ištyrė neneigiamų multiplikatyviųjų funkcijų reikšmių pasiskirstymus[16]. Z. Juškys nagrinėjo adityviąsias funkcijas, definuotas normuotose pusgrupėse[17], R. Uždavinys — funkcijas, apibrėžtas polinomo, tiesinių bei kvadratinių formų reikšmių aibėse[18]. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje klasės funkcijų, kurioms randami ribiniai dėsniai, išplečiamos. E. Manstavičius pradėjo nagrinėti adityviųjų funkcijų trupmeninių dalių pasiskirstymą. Jis pasiūlė šių funkcijų normavimus, gavo būtinas ir pakankamas ribinio pasiskirstymo egzistavimo sąlygas, ištyrė dėsnių savybes[19]. Šiuos rezultatus A. Laurinčikas pritaikė kompleksinių multiplikatyviųjų funkcijų reikšmių pasiskirstymo tyrimui. Jis sukūrė charakteringąsias transformacijas ir nustatė būtinas ir pakankamas sąlygas, kad egzistuotų vektorių, kurių koordinatės — kompleksinės adityviosios ar multiplikatyviosios funkcijos, pasiskirstymų ribiniai dėsniai[20]. Panaudodamas pasiūlytas transformacijas, E. Stankus tyrė generuojančių funkcijų pasiskirstymo dėsnius[21]. F. Mišeikis apibrėžė nepriklausomų atsitiktinių dydžių sekoms *C*-nykstamumo sąlygą ir išnagrinėjo normuotų ir centruotų dalinių sumų ribinių pasiskirstymų klases[22].

Aritmetinių funkcijų ir jų funkcionalų reikšmių pasiskirstymų bei atsitiktinių dydžių sumų tikimybinių dėsnių aproksimavimo įvairiose metrikose žinomais dėsniais ar apibendrintais matais tikslumas tiriamas trimis kryptimis: įrodomos nelygybės liekamųjų narių įvertiniams, o pasiskirstymams iš siauresnių klasių konstruojami asimptotiniai skleidiniai bei tiriamas didelių nuokrypių tikimybių kitimo asimptotinis pobūdis.

Šeštojo dešimtmečio viduryje V. Statulevičius pradėjo nagrinėti priklausomų atsitiktinių dydžių sumų tikimybinių pasiskirstymų asimptotinį kitimo pobūdį, didėjant dėmenų skaičiui; išvystė charakteringųjų funkcijų metodą ir ištyrė nepriklausomų ir surištų į Markovo grandinę atsitiktinių dydžių sumų pasiskirstymų asimptotinius skleidinius; sukūrė atsitiktinių dydžių didelių nuokrypių tikimybių tyrimo metodiką. Šie tyrimai nušviesti jo daktaro disertacijoje ir kituose darbuose[23]. V. Statulevičius taip pat vysto aukštesnių eilių koreliacinių funkcijų teoriją ir naudoja ją atsitiktinių procesų ir jų statistikų asimptotinėje analizėje. Jis kartu su B. Riauba apibrėžė ir tiria Markovo tipo reguliarių procesų klasę[24].

Didžiai vertinami V. Statulevičiaus vadovaujami Markovo grandinių tyrimai. Jo mokinys A. Raudeliūnas gavo atsitiktinių vektorių, sudarančių nehomogeninę Markovo grandinę, sumų tikimybinių pasiskirstymų asimptotinius skleidinius[25]. E. Misevičius ištyrė surištų į homogeninę Markovo grandinę atsitiktinių dydžių normuotų sumų didelių nuokrypių tikimybių asimptotinį kitimo pobūdį[26]. R. Lapinskas nagrinėja atsitiktinių vektorių, surištų į Markovo grandinę, sumų pasiskirstymo aproksimavimą normalia pasiskirstymo funkcija; gavo optimalius liekamojo nario įvertinius[27].

1961 m. A. Bikelis pradėjo nagrinėti nepriklausomų atsitiktinių vektorių sumų tikimybinius pasiskirstymus; pateikė dėmenų pasiskirstymų

[13] *Макнис М.* Плотностные теоремы Z-функций Гекке и распределение простых чисел мнимого квадратичного поля. — ЛМС, 1976, т. 16(I). Уточнение остаточного члена в законе распределения простых чисел мнимого квадратичного поля в секторах. — ЛМС, 1977, т. 17(1).

[14] *Vilkas E.* Adityviųjų aritmetinių funkcijų normalinio pasiskirstymo klausimu.— VVUMD, Matem.—fiz. ir chem. m. ser., 1957, t. 16.

[15] *Мисявичюс Г.* Применение метода моментов в вероятностной теории чисел. — ЛМС, 1965, т. 5(2).

[16] *Григелионис Б.* О распределении значений мультипликативных функций. — ЛМС, 1962, т. 2(2).

[17] *Юшкис З.* Предельные теоремы для аддитивных функций, определенных на упорядоченных полугруппах с регулярной нормировкой. — ЛМС, 1964, т. 4(4).

[18] *Уждавинис Р.* Аналог теоремы Эрдеша—Винтнера для последовательности значений целочисленного полинома. — ЛМС, 1967, т. 7(2); Об одной локальной предельной теореме для аддитивных функций на множестве значений целочисленной линейной формы. — В кн.: Проблемы аналитической теории чисел и ее применений. Вильнюс, 1974.

[19] *Манставичюс Э.* О распределении аддитивных арифметических функций (mod 1). — ЛМС, 1973, т. 13(1).

[20] *Лауринчикас А.* Многомерное распределение мультипликативных функций. — ЛМС, 1975, т. 15(2); О совместном распределении значений аддитивной и мультипликативной функций. — ЛМС, 1976, т. 16(2).

[21] *Станкус Э.* О распределении *L*-функций Гекке. — ЛМС, 1975, т. 15(2); Распределение *L*-функций Дирихле с вещественными характерами в полуплоскости Res>1/2.— ЛМС, т. 15(4).

[22] *Мишейкис Ф.* О некоторых классах предельных распределений. — ЛМС, 1972, т. 12(4); Некоторые предельные теоремы для последовательности независимых *s*-мерных векторов. 1. — ЛМС, 1977, т. 17(2).

[23] *Статулевичюс В.* Исследования по предельным теоремам теории вероятностей. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1967; Предельные теоремы для сумм случайных величин, связанных в цепь Маркова. — ЛМС, 1969, т. 9(2); 1969, т. 9(3); 1970, т. 10(1).

[24] *Statulevičius V.* Application of Semi-Invariants to Asymptotic Analysis of Distributions of Random Processes.— Multivariate Analysis, 1977, vol. 4.

[25] *Рауделюнас А.* Предельные теоремы для сумм случайных векторов, связанных в неоднородную цепь Маркова. — ЛМС, 1961, т. 1(1); 1962, т. 2(1).

[26] *Мисявичюс Э.* Локальная теорема с большими уклонениями для однородных цепей Маркова. — ЛМС, 1970, т. 10(1).

[27] *Лапинскас Р.* О скорости сходимости в многомерной центральной предельной теореме для неоднородных цепей Маркова. — ЛМС, 1974, т. 14(1); О скорости сходимости для сумм бесконечномерных случайных величин, связанных в цепь Маркова. — ЛМС, 1976, т. 16(4).

klasifikaciją pagal marginalių pasiskirstymų Lebego dėstinius; išaiškino gardeliškumo įtaką asimptotinių skleidinių išraiškai; gavo bendras nelygybes, leidžiančias charakteringųjų funkcijų metodą efektyviai panaudoti daugiamačių tikimybinių pasiskirstymų asimptotinėje analizėje; gavo būtinas ir pakankamas sąlygas, kad asimptotiniai skleidiniai, išreikšti apibendrintais matais, normuotų sumų tikimybinius pasiskirstymus aproksimuotų norimu tikslumu. Šie rezultatai išdėstyti jo daktaro disertacijoje[28]. Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios A. Bikelis su mokiniais tiria atsitiktinių dydžių didelių nuokrypių tikimybes[29].

H. Jasiūnas nagrinėja liekamojo nario struktūrą centrinėje ribinėje teoremoje nepriklausomų atsitiktinių vektorių sekoms: jis gavo optimalius liekamojo nario įvertinius[30]. P. Vaitkus rado nepriklausomų vienodai pasiskirsčiusių atsitiktinių dydžių sumų didelių nuokrypių tikimybių asimptotines formules stabilių ribinių dėsnių atveju[31]. Stacionarių skaičių sekų funkcionalų reikšmių pasiskirstymo asimptotiką nagrinėjo G. Misevičius[32]. E. Manstavičius gavo realių multiplikatyviųjų funkcijų reikšmių pasiskirstymo dėsnių asimptotinius skleidinius[33], o A. Laurinčikas įrodė didelių nuokrypių teoremas[34].

Nepriklausomų atsitiktinių dydžių su reikšmėmis Euklido ir Banacho erdvėse sumų tikimybinių pasiskirstymų aproksimavimą stabilių dėsnių pasiskirstymais nuo 1968 m. tiria Vyg. Paulauskas. Jis apibrėžė aproksimavimo tikslumo įvertinimo skaitines charakteristikas (pseudomomentus) ir ištyrė liekamojo nario struktūrą centrinėje ribinėje teoremoje; įrodė V. Zolotariovo nelygybes pasiskirstymams funkcionalinėse erdvėse; išvystė ir panaudojo funkcionalinės analizės metodus tikimybinių pasiskirstymų asimptotinėje analizėje. Tyrimai apibendrinti jo daktaro disertacijoje[35].

Septintajame dešimtmetyje universitete plačiai buvo pradėti tirti sudėtingų stochastinių sistemų projektavimo bei valdymo klausimai. Jų tyrimams vadovauja B. Grigelionis. Jis išvystė bendrus atsitiktinių procesų optimalaus sustabdymo metodus, praplėtė A. Valdo nuosekliosios analizės teoriją tolydžiojo parametro atveju. Šie tyrimai apibendrinti jo daktaro disertacijoje[36]. Nagrinėdamas konstruktyvaus Markovo procesų optimaliojo stabdymo atvejus, R. Kudžma išplėtojo invariantiškumo principą bei detaliai išnagrinėjo pusiau stabilių procesų (Lamperti prasme) optimaliojo stabdymo uždavinius[37]. V. Mackevičiaus darbuose rastos bendros Markovo procesų sekų konvergavimo sąlygos, lemiančios atitinkamų optimaliojo stabdymo kainos funkcijų konvergavimą į ribinio proceso optimaliojo stabdymo kainos funkcijas[38].

Atsitiktinių procesų teorijos plėtojimas universitete ir visoje Lietuvoje daugiausia siejasi su B. Grigelionio vardu. Jis rado bendras sąlygas, kuriomis taškinių matų sumos konverguoja į Puasono matus, įvedė

svarbias atsitiktinio taškinio mato, suderinto su duota σ-algebrų šeima, bei pusmartingalio lokaliųjų charakteristikų sąvokas. B. Grigelionio tyrimai sudarė pagrindą gana turtingai lokaliai be galo dalių atsitiktinių procesų teorijas[39]. Iš šios problematikos V. Mackevičius nagrinėjo silpnų martingalų ir pusmartingalių tarpusavio sąryšius ir stochastinių diferencialinių lygčių aproksimavimą paprastomis diferencialinėmis lygtimis su laiko postūmiu[40]. R. Kudžma procesų savybes pradėjo tirti algebrinės topologijos metodais[41].

Matematikos laimėjimus žymiu mastu apsprendė tai, kad J. Kubilius sukūrė savitą matematikos mokslinių kadrų nuo moksleivio iki mokslų daktaro rengimo sistemą. Jo iniciatyva nuo 1952 m. kasmet organizuojamos Lietuvos jaunųjų matematikų olimpiados; ruošiama metodinė medžiaga[42]. Olimpiadose atrasti talentai globojami ir universiteto suole. Jau trečias dešimtmetis Lietuvos skaičių teorijos ir tikimybių teorijos specialistai kas savaitę susirenka į J. Kubiliaus mokslinį seminarą universitete aptarti naujų problemų, įvertinti gautų rezultatų, parinkti aktualių

[28] *Бикялис А.* Исследования по многомерным предельным теоремам теории вероятностей. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1972.

[29] *Бикялис А., Жемайтис А.* Асимптотические разложения для вероятностей больших уклонений. Нормальное приближение. — ЛМС, 1976, т. 16(3).

[30] *Ясюнас Г.* Об оценке остаточного члена в многомерной центральной предельной теореме. — ЛМС, 1971, т. 11(4).

[31] *Вайткус П.* О больших уклонениях сумм независимых случайных величин в случае предельного устойчивого закона. — ЛМС, 1972, т. 12(1).

[32] *Мисявичюс Г.* Асимптотические разложения для функций распределения сумм вида $\sum_{j=1}^{n-1} f(T^j t)$. — Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, sec. mathematica, 1971, vol. 14.

[33] *Манставичюс Э.* Применение метода производящих рядов Дирихле в теории распределения значений арифметических функций. — ЛМС, 1974, т. 14(1).

[34] *Лауринчикас А.* Большие уклонения арифметических функций. — ЛМС, 1976, т. 16(1).

[35] *Паулаускас В.* Исследования по предельным теоремам для сумм независимых случайных величин со значениями в конечномерных и бесконечномерных нормированных пространствах. Докт. дисс. Вильнюс, 1978.

[36] *Григелионис Б.* Исследования по теории случайных процессов (оптимальная остановка, эффективные критерии марковости). (Докт. дисс.) Вильнюс, 1969.

[37] *Куджма Р.* Оптимальная остановка полуустойчивых марковских процессов. — ЛМС, 1973, т. 13(3).

[38] *Мацкявичюс В.* Сходимость цен игры в задачах оптимальной остановки. — ЛМС, 1974, т. 14(1).

[39] *Григелионис Б.* О статистических задачах случайных процессов с граничными условиями. — ЛМС, 1976, т. 16(1).

[40] *Мацкявичюс В.* Некоторые аппроксимации стохастических интегралов и решений стохастических дифференциальных уравнений. — ЛМС, 1978, т. 18(3).

[41] *Kudžma R.* Presheaves and Copresheaves Associated with Stochastic Processes.— In: Second Vilnius Conference on Probability Theory and Mathematical Statistics. V., 1977 vol. 3.

[42] *Kubilius J.* (redaktorius sudarytojas ir vienas iš autorių). Olimpiadinis matematikos uždavinynas. K., 1962; 1972.

ir perspektyvių darbų krypčių. Žymų vaidmenį vaidino ir tebevaidina J. Kubiliaus „antradieniai", organizuojami jo namuose. Nuo 1957 m. kiekvieną antradienį vadovas su mokiniais peržvelgia parašytų straipsnių medžiagą, nagrinėja sunkumus, kuria naujus tyrimų metodus.

J. Kubilius yra Lietuvos matematinio gyvenimo vadovas, „Lietuvos matematikos rinkinio" steigėjas, matematikos sektoriaus LTSR Mokslų Akademijoje, išaugusio į Matematikos ir kibernetikos institutą, įkūrėjas, naujų matematikos šakų Lietuvoje vystymo iniciatorius ir puoselėtojas, sąjunginių ir tarptautinių konferencijų organizatorius.

GEOMETRIJA IR TOPOLOGIJA. Geometrijos mokslinių tyrimų pradininkas Lietuvoje yra P. Katilius. Jis nagrinėjo kreivių tinklus paviršiuose, parašė tris geometrijos vadovėlius aukštosioms mokykloms[43], kurie medžiagos parinkimu ir jos išdėstymu prilygsta geriausiems šios rūšies vadovėliams kitomis kalbomis. Nuo 1945 m. jo vadovaujamoje katedroje išaugo keletas puikių geometrų.

K. Grincevičius 1952—1953 m. paskelbė pirmuosius darbus iš afininių erdvių teorijos. 1953—1964 m. jis daugiametės projektyvinės erdvės tiesių hiperkompleksų teorijoje ir trimatės erdvės tiesių kompleksų teorijoje pirmąkart pritaikė G. Laptevo metodą tiesinių daugdarų nagrinėjimui, daugumą analiziniu būdu gautų rezultatų vaizdžiai geometriškai interpretavo. Šie tyrimai apibendrinti jo daktaro disertacijoje „Apie tiesių kompleksus" (1962). Vėlesniuose darbuose trimatės projektyvinės erdvės neholonominių kompleksų pavyzdžiu nurodyti bendri metodai neholonominėms daugdaroms tirti[44]. Septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje P. Vaškas analiziniu metodu nagrinėjo S. Finikovo išsluoksniuojamų porų teoriją: pateikė jos geometrinių interpretacijų; susiejo ją su J. Lumistės sąryšių ir projektyvinių normalizacijų teorija bei neholonominių daugdarų teorija[45]. K. Navickis nagrinėjo lyginio matavimo projektyvinių ir afininių erdvių pusiau neholonominių hiperkompleksų vidines normalizacijas, projektyvinės erdvės neholonominių kompleksų diferencialinę geometriją[46]. V. Padervinskas surado daugiamačių rombinių ir romboedrinių tinklų konstravimo būdus, tokių tinklų automorfizmus[47].

Šeštajame dešimtmetyje A. Matuzevičius pradėjo tirti algebrines glodžios topologijos problemas; išnagrinėjo kliūtis dvigubose sluoksniuotėse; rado formulę, siejančią dvigubų sluoksniuočių kertamųjų paviršių pratęsimo kliūtis ir skiriamąją; ištyrė mikrosluoksniuočių klasifikaciją[48].

FUNKCIJŲ TEORIJĄ IR DIFERENCIALINES LYGTIS tyrė dvi katedros: matematinės analizės ir skaičiavimo matematikos.

Pokario metais matematinės analizės katedroje mokslinis darbas dirbamas dviem pagrindinėmis kryptimis: 1) tiriami įvairių lygčių (diferencialinių, integralinių, skirtuminių-diferencialinių ir kt.) analiziniai

sprendiniai ir šių sprendinių asimptotinės savybės; 2) tiriami konstruktyviosios funkcijų teorijos (aproksimacijos; interpoliacijos, eilučių ir jų integralinių analogų konvergavimo) uždaviniai. Iš šios problematikos Vyt. Paulauskas ištyrė tam tikrų integralinių lygčių sprendimą eilutėmis ir, nagrinėdamas funkcijų ir jų išvestinių kvadratinę aproksimaciją, įrodė įvairių specialių ortogonalių polinomų išvestinių ortogonalumą[49]. V. Kabaila nagrinėjo interpoliaciją Hardy klasės funkcijoms ir gavo būtinas ir pakankamas sąlygas, kad taškų seka būtų interpoliacinė[50]. A. Nagelė gavo įvairius asimptotinius analizinių funkcijų vienetiniame skritulyje įvertinius[51]. A. Miškelevičius, tirdamas Laplaso—Styltjeso integralo konvergavimą ir virškonvergavimą, įrodė dvi Abelio tipo teoremas apie konvergavimą ir apibendrino Ostrovskio teoremą apie virškonvergavimą[52]. L. Navickaitė nagrinėjo skirtuminių-diferencialinių lygčių tiesines sistemas su sveikais baigtinės eilės koeficientais, gavo jų sprendinių išraišką, eilės įvertinius bei jų nulinių taškų pasiskirstymą[53]. E. Neniškytė tyrė diferencialines lygtis su dalinėmis išvestinėmis, kurių koeficientai reiškiami Dirichlė arba Tailoro—Dirichlė eilutėmis, ir surado pakankamas sąlygas, kuriomis šių lygčių sprendiniai reiškiami tomis pačiomis eilutėmis[54].

[43] *Katilius P.* Analizinė geometrija. V., 1956; V., 1973; Diferencialinė geometrija. V., 1961; Geometrijos pagrindai. V., 1966.

[44] *Гринцевичюс К.* Комплекс прямых в аффинном пространстве. — ДАН СССР, 1953, т. 92; О комплексе коррелятивных элементов. — ЛМС, 1964, т. 4(3); О комплексах прямых. Докт. дисс. Вильнюс, 1962; О неголономном комплексе. — ЛМС, 1969, т. 9(1). Plačiau K. Grincevičiaus mokslinis palikimas aptartas straipsnyje: *Близникас В. и др.* Обзор научных работ К. И. Гринцевичюса. — Труды геометрического семинара ин-та научной информации АН СССР, 1975, т. 5.

[45] *Вашкас П.* О расслоении многообразия Гроссмана *Gr* (1,3) конусами второго порядка. — ЛМС, 1975, т. 15(3).

[46] *Навицкис К. В.* О полунеголономном гиперкомплексе *SNGr* (1,4,5). — ЛМС, 1977, т. 17(2).

[47] *Падервинскас В.* Ромбические сети в n-мерном эвклидовом пространстве. — ЛМС, 1974, т. 14(3).

[48] *Матузявичюс А.* Обобщенные микропучки и локально плоские вложения. — ЛМС, 1971, т. 11(1); Категория троек и обобщенная последовательность Пуппе. — ЛМС, 1978, т. 18(3).

[49] *Paulauskas Vyt.* Lame funkcijų integralinių lygčių sprendimas eilutėmis.— VVUMD, Gamtos—mat. m. ser., 1954, t. 2; Apie funkcijų ir jų išvestinių geriausias aproksimacijas.— VVUMD, Matem.—fiz. ir chem. m. ser., 1957, t. 7.

[50] *Кабайла В.* Об интерполяции в классе функции $H\delta$.-УМН, 1958, т. 13(1); Об одной проблеме интерполяции в пространстве H_p. — ЛМС, 1974, т. 14(3).

[51] *Нагяле А.* Поведение голоморфной в круге функции при больших значениях ее модуля. — ЛМС, 1966, т. 6(3).

[52] *Мишкялявичюс А.* О сходимосги и сверхсходимости одного интерграла типа Лапласа—Стильтьеса. — ЛМС, 1971, т. 11(2).

[53] *Навицкайте Л.* О линейной системе дифференциально-разностных уравнений с целыми коэффициентами конечного порядка. — ЛМС, 1970, т. 10(4).

[54] *Ненишките Е.* Об одном классе решений дифференциальных уравнений в частных производных. — ЛМС, 1970, т. 10(1).

Nuo 1968 m. katedroje pradėta dirbti ir funkcionalinės analizės srityje. A. Jonušauskas pastebėjo glodžių funkcionalų, įgyjančių nulinę reikšmę tik nuliniame taške, ryšį su vieneto glodaus skaidinio egzistavimu diferencijuojamose daugdarose. Tai jį paskatino gilintis į funkcionalinės analizės, ypač topologinių vektorinių erdvių problemas[55].

1959 m. skaičiavimo matematikos katedros dėstytojai pradėjo tirti tiesinių ir netiesinių paprastųjų diferencialinių lygčių sistemų sprendinių struktūrą ir savybes. P. Golokvosčius[56] ir V. Merkys[57] gavo specialiųjų klasių diferencialinių lygčių sistemų su periodiniais, beveik periodiniais ir su kitokiais kintamais koeficientais, priklausančiais nuo parametro, redukavimo ir trianguliacijos, sprendinių aprėžtumo, stabilumo ir periodiškumo sąlygas. P. Golokvosčius, naudodamasis išsigimusiomis hipergeometrinėmis funkcijomis, ištyrė dvimatės diferencialinių lygčių sistemos integralinės matricos struktūrą ir jos normos kitimą ypatingojo reguliaraus taško aplinkoje[58]. J. Degutis tiria netiesiškai priklausančius nuo parametro diferencialinius operatorius su nereguliariomis kraštinėmis sąlygomis[59]. V. Nekrašas gavo kai kurių spektrinių diferencialinių operatorių, netiesiškai priklausančių nuo parametro, tikrinių funkcijų egzistavimo sąlygas, išskyrė vektorinių funkcijų, skleidžiamų tikrinių funkcijų eilutėmis, klases[60]. Maskvos universiteto prof. N. Bachvalovui padedant, aštuntojo dešimtmečio pradžioje universitete pradėjo formuotis skaičiavimo matematikos kryptis. F. Ivanauskas gavo banginių sistemų skirtuminės funkcijos įvertinį[61]. I. Uždavinys ištyrė kolokacijų tipo ir sričių tipo metodų konvergavimo sąlygas[62]. A. Štaras įvertino banginės sistemos Grino funkciją[63].

KIBERNETINIAI MATEMATINIAI KLAUSIMAI. Septintojo dešimtmečio pabaigoje, vadovaujant TSRS MA nariui korespondentui L. Bolševui, universitete pradedami plačiau nagrinėti teorinio bei praktinio pobūdžio matematinės statistikos klausimai. J. Kruopis surado specialių Markovo procesų, parodančių žmonių mirtingumo kitimą migracijos sąlygomis ir imunologinio užsikrėtimo bei sergamumo erkiniu encefalitu charakteristikų įvertinius[64]. J. Jusas nustatė maksimaliu dažnumu grindžiamą homogeniškumo kriterijų polinominio pasiskirstymo atveju[65]. V. Bagdonavičius gavo gaminių ilgaamžiškumo charakteristikų įvertinius, ištyrė kitas jų savybes pagreitintų bandymų sąlygomis[66].

Vadovaujami LTSR MA vyr. m. b. E. Vilko skaičiavimo matematikos katedros dėstytojai 1971 m. pradėjo spręsti kai kuriuos lošimų teorijos uždavinius. A. Apynis surado bendras pakankamas sąlygas, kada paprastos ir apibendrintos daugumos taisyklės duoda tranzityvų grupinį sprendinį[67]. V. Čiočys išnagrinėjo technologinių procesų analizės ir dinaminių Noimano—Heilio modelių kooperabilumo sąlygas. Jis, apibrėžęs modelių kooperaciją kaip lošimą, įrodė kooperatinės pusiausvyros

egzistavimą[68]. D. Sūdžiūtė tiria pusiausvyros strategiją dviejų asmenų neantagonistiniuose lošimuose[69]. P. Rutkauskas sprendžia dinaminio programavimo resursų pasiskirstymo uždavinį[70].

S. Norgėla yra paskelbęs mokslinių darbų iš loginio įrodymo ir dirbtinio intelekto srities[71].

1971 m. įkurto Skaičiavimo centro personalas, vadovaujamas S. Liberio, sukūrė kai kuriuos algoritmus, programas ir atliko skaičiavimus, reikalingus sprendžiant puslaidininkių ir kieto kūno fizikos, fizikinės chemijos, hospitalinės terapijos problemas. Skaičiavimo centras aktyviai talkino, rengiant bibliografinius leidinius, sudarant lietuvių periodikos dažninį žodyną; respublikos gamykloms paruošė programų paketus eko-

[55] *Йонушаускас А.* О гладких разбиениях единицы на гильбертовых многообразиях. — ЛМС, 1973, т. 13(2); О принципе равномерной ограниченности. — ЛМС, 1977, т. 17(3).

[56] *Голоквосчюс П.* Построение и поведение фундаментальной матрицы решений одной системы дифференциальных уравнений. — Дифференциальные уравнения (дальше — Диф. ур.), 1977, т. 13(5).

[57] *Меркис В.* Решение в конечном виде некоторых линейных систем обыкновенных дифференциальных уравнений второго порядка. — Диф. ур., 1969, т. 5(9).

[58] *Голоквосчюс П.* Поведение нормы интегральной матрицы одной двумерной системы дифференциальных уравнений в окрестности особой точки системы. — Диф. ур., 1975, т. 11(6).

[59] *Дегутис Ю.* К вопросу о существовании собственных значений для некоторых дифференциальных операторов. — ЛМС, 1971, т. 11(2).

[60] *Некрашас В.* Разложение вектор-функций по собственным решениям нерегулярных спектральных задач. — ЛМС, 1975, т. 15(2).

[61] *Иванаускас Ф.* Исследование разностной функции Грина для волновой системы. — Журнал вычислительной математики и математической физики (дальше — ЖВММФ), 1973, т. 13(3); Интегральные формулы представления решения волновой системы. — ЖВММФ, 1974, т. 14(6).

[62] *Уждавинис И.* О сходимости методов коллокационного типа для двумерных интегральных уравнений. Дифференциальные уравнения и их применения (дальше — Диф. ур. и их прим.). Вильнюс, 1973, вып. 4.

[63] *Штарас А.* Исследование функции Грина для волновой системы с диссипативностью. — Диф. ур. и их прим., 1974, вып. 10.

[64] *Круопис Ю.* Об оценках интенсивностей переходов при наличии миграции. — Теория вероятностей и ее применения, 1969, т. 14, вып. 2.

[65] *Юсас Й.* О распределении максимальной частоты в полиномиальной схеме. — Теор. вер. и ее прим., 1972, т. 17, вып. 4.

[66] *Багдонавичюс В.* Статистическая проверка модели аддитивного накопления повреждений. — Теор. вер. и ее прим., 1978, т. 23, вып. 2.

[67] *Апинис А.* О транзитности правил α-большинства и более общих правил. — Сб. Математические методы в социальных науках (дальше — Мат. мет. в соц. науках). Вильнюс, 1974, вып. 4.

[68] *Чиочис В.* Кооперация моделей анализа технологических процессов. — Сб. Мат. мет. в соц. науках. Вильнюс, 1972, вып. 2.

[69] *Sūdžiūtė. D.* Equilibrium and Σ-Equilibrium Strategies in the Two Person Non-Zero Sum Games of Timing.— Мат. мет. в соц. науках. Вильнюс, 1975, вып. 5.

[70] *Руткаускас П.* Непрерывный аналог процесса распределения динамического программирования. — ЛМС, 1972, т. 12(2).

[71] *Норгела С.* Об аппроксимации классов сведения УИН разрешимыми классами. — Записки научного семинара ЛОМИ им. В. А. Стеклова, АН СССР, 1976, т. 60.

nominių uždavinių sprendimui. Septintojo dešimtmečio pabaigoje pradėta spręsti kalbos signalų mašininio suvokimo problema. V. Undzėnas sukūrė įtaisą signalams, išskleistiems Karuneno—Loevo eilute, atpažinti[72]. A. Malickas nagrinėja automatinį kalbos signalų segmentavimą[73].

Taikomosios matematikos katedros dėstytojai kartu su Lietuvos gamyklomis bei konstruktorių biurais sukūrė keletą produkcijos kokybės nustatymo bei valdymo sistemų stochastinių matematinių modelių; paruošė algoritmus jų optimizavimui ir reguliavimui ESM. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje pradėti spręsti dviejų etapų stochastinio programavimo uždaviniai. Sprendimui pritaikyti tikimybinių pasiskirstymų asimptoniniai skleidiniai. J. Ambrasas tiria magistralinių dujotiekių optimalaus projektavimo matematinius modelius[74]. 1969 m. V. Tumasonis pradėjo nagrinėti, kaip efektyviau pritaikyti ESM; sukūrė ir algoritmizavo analizinių transformacijų sistemą[75].

MECHANIKA. Septintajame dešimtmetyje V. Skakauskas sukūrė apytikslį S. Valanderio lygčių, aprašančių praretintų dujų dinamiką, sprendimo metodą; gavo apytikslias praretintų dujų dinamikos integrodiferencialines lygtis; pasiūlė kraštinių sąlygų variantą aukštesnės eilės momentų lygtims ir suformulavo kraštinius uždavinius minėtų lygčių sistemoms[76].

MATEMATIKOS ISTORIJA IR METODIKA. Nuo pirmųjų pokario metų Z. Žemaitis gvildeno matematinės minties raidą Vilniaus universitete, nušvietė P. Norvaišos ir Z. Revkovskio pedagoginę bei mokslinę veiklą[77]. P. Rumšas tiria lietuviškų matematikos vadovėlių ir matematikos terminų istoriją[78]. B. Voronkovas aiškino Vilniaus universiteto matematikų pedagoginę veiklą 1803—1831 metais[79].

Lietuvos aukštosiose mokyklose plačiai vartojama universiteto matematikų parašytos metodinės priemonės ir vadovėliai[80].

FIZIKA



irmosiomis po išvadavimo dienomis į universitetą sugrįžo beveik visi fizikai, kurie čia dirbo prieš karą. Su tų pirmųjų fizikos pionierių — P. Brazdžiūno, A. Jucio, H. Horodničiaus ir kt. vardais neatskiriamai susiję tiek fizikos specialistų rengimo, tiek ir fizikos mokslo laimėjimai.

Tuo metu pagrindinis dėmesys buvo skirtas fizikų kadrams rengti, todėl ir pirmosios publikacijos buvo mokymo literatūra bei mokslinių žinių populiarinimo darbai. 1946 m. pasirodė dvi P. Slavėno knygos[1], 1948 m.— dar viena P. Slavėno knyga ir P. Brazdžiūno „Fizikos praktikos darbai". O 1949 m. universi-

teto „Mokslo darbų" matematikos—gamtos serijos pirmajame tome buvo išspausdinti ir specialūs moksliniai A. Jucio ir H. Horodničiaus darbai[2]. Nuo to laiko mokslinių darbų nuolat daugėja.

A. JUCYS IR JO TEORINĖS FIZIKOS MOKYKLA. Seniausias tradicijas universitete ir respublikoje turi ATOMŲ IR MOLEKULIŲ SPEKTROSKOPIJOS problema. Teorinius tos krypties darbus A. Jucys pradėjo dar Kauno universitete. Jo dėmesį patraukė anglų fiziko D. Hartrio ir tarybinio fiziko V. Foko pasiūlyta suderintinio lauko teorija atomų spektrams bei kitoms jų charakteristikoms tirti. Tiesioginė pažintis su D. Hartriu dar prieš karą mokslinės stažuotės Anglijoje metu ir davė pradžią darbams. Galutinai ta mokslinė kryptis susiformavo jau tarybiniais metais, užmezgus kontaktus su antruoju minėtosios teorijos autoriumi — įžymiu tarybiniu fiziku teoretiku TSRS MA akademiku V. Foku. A. Jucys, vadovaujamas V. Foko, 1949—1951 m. buvo Leningrado A. Ždanovo universiteto doktorantas ir 1951 m. apgynė daktaro disertaciją „Kai kurie patikslinti kvantinio-mechaninio atomų skaičiavimo metodai". Tuomet prasidėjęs bendradarbiavimas buvo labai vaisingas tiek A. Juciui, tiek ir jo mokiniams.

72 *Undzėnas V.* Kompaktiško kalbos signalų atvaizdavimo įtaisas.— LTSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai (toliau — AMMD). Automatika ir skaičiavimo technika, 1971, t. 3.

73 *Малицкас А.* Преобразования речевых сигналов при распознавании слов. — AMMD, Automatika ir skaičiavimo technika, 1976, t. 7.

74 *Амбрасас Ю.* и др. Применение закона больших чисел для оптимизации больших систем. — ЛМС, 1976, т. 16(2).

75 *Тумасонис В.* Расширение системы эквивалентных преобразований выражений. — ЖВММФ, 1972, т. 12(2).

76 *Скакаускас В.* Существование и единственность решения начальнокраевой задачи для кинетического уравнения Больцмана в пространственно-неоднородном случае. — ЛМС, 1974, т. 14(2); Приближенный метод решения задач аэродинамики разреженных газов. — Вестник ЛГУ, 1970, т. 19(4).

77 *Жемайтис З.* Выдающийся профессор математики старого Вильнюсского университета Франциск Норвайша (1742—1819). — ЛМС, 1964, т. 4(2); Профессор Вильнюсского университета З. Ревковский (1807—1893). — ЛМС, 1965, т. 5(2).

78 *Румшас П.* Первые учебники по математике на литовском языке. — ЛМС, 1971, т. 11(2).

79 *Воронков Б.* Математическое просвещение в Вильнюсском университете 1803—1831 гг. — В кн.: XI межреспубликанская конференция по истории науки и техники Прибалтики. Таллин, 1977.

80 *Žilinskas G.* Aukštoji algebra. V., 1960; *Voronkovas B.* ir *Remišauskas M.* Teorinė mechanika. V., 1961; *Paulauskas Vyt.* ir *Golokvosčius P.* Diferencialinės lygtys. V., 1961; *Grincevičius K.* ir *Vaškas P.* Projektyvinė geometrija, V., 1966; *Kabaila V.* ir *Rumšas P.* Kompleksinio kintamojo funkcijų teorija. V., 1971; *Kubilius J.* Realaus kintamojo funkcijų teorija. V., 1970; Tikimybių teorija ir matematinė statistika. V., 1979; *Rumšas P.* Trumpas aukštosios matematikos kursas. V., 1976; *Paulauskas Vyt.* Matematinės fizikos lygtys. V., 1974; *Kruopis J.* Matematinė statistika. V., 1977.

1 *Slavėnas P.* Saulės sistema. V., 1946; Pasaulio praeitis. V., 1946.

2 *Jucys A.* Anglies atomo konfigūracijų $1s^2 2s^2 2p^3$ ir $1s 2s^2 2p^4$ teorinis tyrimas.— VVUMD, 1949, t. 1; *Horodničius H.* Jodo molekulės kritiški potencialai.— Ten pat.

Daktaro disertacijoje A. Jucys išplėtojo ir pagilino Hartrio ir Foko suderintinio lauko teoriją. Jis pasiūlė du metodus atomų banginėms funkcijoms patikslinti: nepilno kintamųjų atskyrimo (banginė funkcija priklauso nuo atstumų tarp elektronų)[3] ir daugiakonfigūracinio artutinumo (tikroji atomo konfigūracija yra daugelio konfigūracijų superpozicija)[4] metodus. A. Jucys gavo normalių ir sužadintų atomų būsenų bangines funkcijas, jomis remdamasis, apskaičiavo kai kurių atomų spektrines charakteristikas.

Jau nuo pirmųjų pokario metų A. Jucys pradėjo burti aplink save studentus, skatino juos ir mokė dirbti, veikė savo pavyzdžiu — begaliniu atsidavimu mokslui, nepaprastu darbštumu ir entuziazmu — ir greitu laiku išsiugdė pagalbininkų, kurie vėliau tapo pajėgiais mokslininkais, plėtojančiais A. Jucio pradėtą mokslinę sritį arba taikančiais jo pasiūlytus metodus gretimoms fizikos sritims.

Šeštojo dešimtmečio pradžioje mokslinėje spaudoje greta A. Jucio pavardės arba ir atskirai pradeda rodytis jo mokinių pavardės. Pirmieji mokinių, kaip ir paties A. Jucio, moksliniai darbai buvo susiję su banginių funkcijų tobulinimu bei atominių charakteristikų — energijos, šuolių tikimybių, osciliatorių stiprumų, smulkiosios ir supersmulkiosios struktūrų ir kt. — skaičiavimais. Tais klausimais apgintos ir pirmosios teorinės fizikos kandidatų disertacijos: V. Kaveckis tyrė nepilno kintamųjų atskyrimo ir daugiakonfigūracinio artutinumo metodus, skaičiavo atomų bangines funkcijas bei atomines charakteristikas[5], A. Bolotinas — daugiakonfigūracinio artutinumo banginėmis funkcijomis skaičiavo berilio ir boro atomines charakteristikas[6], K. Ušpalis atomų bangines funkcijas tobulino nepilno kintamųjų atskyrimo metodu[7], V. Šugurovas taikė abu minėtuosius metodus ir skaičiavo smulkiąją ir supersmulkiąją spektrų struktūras[8]. V. Kybartas pirmą kartą gavo ir išsprendė Foko lygtis daugiakonfigūraciniu (dvikonfigūraciniu[9] ir trikonfigūraciniu[10]) artutinumu. Remiantis jų sprendiniais (banginėmis funkcijomis), buvo apskaičiuotos atomo charakteristikos.

Šeštojo dešimtmečio viduryje A. Bolotinas atomo spektroskopijos metodus pradėjo taikyti molekulių savybėms tirti. Remdamasis grupių teorijos metodais, dviatomių molekulių spektrinėms charakteristikoms skaičiuoti jis panaudojo pusiau empirinius metodus[11]. Kartu su savo mokiniais A. Bolotinas pasiūlė metodą, leidžiantį panaudoti lokalinę ir pilnąją molekulės simetriją. 1966 m. jis apgynė daktaro disertaciją „Šiuolaikiniai atomų ir molekulių teorinio tyrimo metodai ir jų taikymas". Septintojo dešimtmečio gale metodai tobulinami, remiantis Furjė transformacijomis ir plokščiosios bangos išraiškos skleidimu sferinėmis funkcijomis[12], taip pat panaudojus Sleterio funkcijų aproksimavimą Gauso funkcijomis[13].

A. Bolotino vadovaujamas, M. Balevičius gavo LiH molekulės suderintinio lauko lygtį daugiakonfigūraciniu artutinumu ir panaudojo jos sprendinį molekulės charakteristikoms skaičiuoti[14]. Daugiacentrių integralų skaičiavimo metodus tobulino ir molekulių charakteristikas skaičiavo R. Rakauskas[15].

Taip pat šeštojo dešimtmečio viduryje V. Šugurovas pradėjo atominės spektroskopijos teorinius metodus taikyti branduolių savybėms tirti. Iš pradžių buvo tiriama branduolio įtaka spektrų smulkiajai ir supersmulkiajai struktūrai. Branduolys neturi centro, kaip atomas, todėl teko išvystyti daugiacentrių integralų skaičiavimo būdus[16]. Tada buvo galima ištirti trijų nuklonų elektrines ir magnetines sąveikas[17]. V. Šugurovo vadovaujami, branduolių savybes tyrė J. Kaladė ir kt.[18] Tačiau ši sritis plačiai nagrinėjama LTSR Mokslų Akademijoje, todėl universitete ji neįgijo platesnio masto.

[3] *Юцис А.* Обобщение теории неполного разделения переменных на случай многовалентных атомов. — Журнал экспериментальной и теоретической физики (дальше — ЖЭТФ), 1952, т. 23, вып. 4(10).

[4] *Юцис А.* Взаимодействие конфигураций в атоме углерода. — ЖЭТФ, 1949, т. 19, вып. 7.

[5] *Юцис А., Кавецкис В.* Взаимодействие конфигураций в атомах типа бериллия. — ЖЭТФ, 1951, т. 21, вып. 10.

[6] *Болотин А., Юцис А.* Применение многоконфигурационного приближения при определении силы диполя атомов типа бериллия и бора. — ЖЭТФ, 1953, т. 24, вып. 5.

[7] *Ušpalis K., Jucys A.* Nepilno kintamųjų atskyrimo metodo atomams konfigūracijose $2s^2 2p^q$ taikymo klausimu.— VVUMD, 1956, t. 9.

[8] *Юцис А., Шугуров В., Цюнайтис Г.* Триплетное расщепление термов атомов с двумя валентными 2*p*-электронами. — ЖЭТФ, 1952, т. 23, вып. 5(11).

[9] *Кибартас В., Юцис А.* Решение уравнений Фока для атома бериллия в двухконфигурационном приближении. — ЖЭТФ, 1953, т. 25, вып. 3(9).

[10] *Кибартас В., Кавецкис В., Юцис А.* Самосогласованное поле Фока в трехконфигурационном приближении для атома бериллия. — ЖЭТФ, 1955, т. 29, вып. 5(11).

[11] *Болотин А., Левинсон И.* Исследование симметрии молекул в простом методе молекулярных функций. — MAD, ser. B, 1960, t. 3.

[12] *Александров В. С., Болотин А. Б., Пошюнайте Н. П., Ракаускас Р. И., Шугуров В. К.* Многоцентровые интегралы, № 701—75, Деп. 13.03.1975.

[13] *Saphronova U. I., Bolotin A. B.* Wavelengths and Transition Probabilities for the Nitrogen Isoelectronic series.— Czechoslovak Journal of Physics, 1976, vol. B 26.

[14] *Болотин А., Балявичюс М.* О применении двухцентровых функций в расчетах двухатомных молекул. — Литовский физический сборник (дальше — ЛФС), 1961, т. I, вып. 1—2.

[15] *Ракаускас Р., Пошюнайте Н., Болотин А.* К вопросу о вычислении многоцентровых интегралов в теории сложных спектров. — ЛФС, 1968, т. 8, вып. 1.

[16] *Болотин А. Б., Шугуров В. К.* Преобразование многоцентровых интегралов к одному центру. — ЖВММФ, 1963, т. 3.

[17] *Каладе Ю. К., Пипирайте П. П., Шугуров В. К.* К теории электромагнитных формфакторов трехнуклонной системы. — Ядерная физика, 1965, т. 2.

[18] *Kaladė J., Šugurov V., Janavičius J.* Masių centro judėjimo išskyrimas tapatingų dalelių sistemoje.— MAD, ser. B, 1965, t. 32.

V. Šugurovas taip pat toliau tobulino Hartrio ir Foko suderintinio lauko teoriją, taikydamas, be kitų, ir lauko teorijos metodus. Jis pirmasis pasiūlė patobulintą, vadinamąjį išplėstinį Foko metodą[19]. Svarbiausieji tyrimų rezultatai apibendrinti V. Šugurovo daktaro disertacijoje „Kvantiniai-mechaniniai atomų skaičiavimai" (1966).

Septintajame dešimtmetyje kvantmechaninę judėjimo kiekio momento teoriją, vadovaujamas A. Jucio, vystė A. Bandzaitis. Remdamasis Klebšo ir Gordano koeficientų grafiniu vaizdu, jis pasiūlė grafinį metodą fizikinių dydžių operatorių matriciniams elementams skaičiuoti[20], kuris labai palengvina gana sunkius skaičiavimus. Taikydamas judėjimo kiekio momento teoriją sudėtingoms kvantinėms sistemoms tirti, jis pastebėjo veidrodinio atspindžio simetrijos savybes ir pasiūlė jas panaudoti praktiniuose skaičiavimuose. Tyrimų rezultatai apibendrinti A. Bandzaičio daktaro disertacijoje „Kvantinės-mechaninės judėjimo kiekio momento teorijos tolesnis išvystymas ir jos taikymas atominiams spektrams skaičiuoti" (1968) bei kartu su A. Juciu publikuotoje monografijoje[21].

Aštuntajame dešimtmetyje suderintinio lauko teorija vystoma toliau. Yra žinoma, kad geriausios orbitalės yra Hartrio ir Foko lygčių sprendiniai. Tačiau tuos sprendinius net ir šiuolaikinėmis elektroninėmis skaičiavimo mašinomis gauti labai sunku. Todėl nuolat ieškoma būdų juos gauti lengvesniu keliu. Vieną iš tokių būdų — neortogonalių apibendrintų vandenilio tipo radialinių orbitalių — pasiūlė Z. Kupliauskis[22].

A. Jucio vadovaujami, atomų ir molekulių spektroskopijos teoriniai darbai išsiplėtė ne tik universitete, bet ir respublikoje, ypač LTSR Mokslų Akademijoje. Tie darbai didžiai vertinami pasaulyje. Septintojo dešimtmečio pradžioje pasaulyje pradėta kalbėti apie vilniškę A. Jucio fizikos mokyklą, nes čia išvystyta Hartrio ir Foko lygčių teorija, pasiūlyti nauji būdai toms lygtims spręsti, jos išspręstos daugeliui įvairaus sužadinimo būsenų atomų, apskaičiuota nemaža atominių charakteristikų. Svarbią praktinę vertę turi pasiūlyti nauji banginės funkcijos sudarymo būdai, naudojant kilminius koeficientus. Nemaža nuveikta, automatizuojant mokslinius darbus, pritaikant elektronines skaičiavimo mašinas.

A. Jucys ir jo mokiniai paaiškino kai kuriuos eksperimentiškai nustatytus spektrus, surado naujų, eksperimentais dar negautų spektrų. Patobulinti teoriniai metodai yra žymus indėlis į atomo teoriją — jie atvėrė kelius ir naujoms fizikos kryptims. Iš jų bene svarbiausia vieta tenka leidžiantiems pilniau panaudoti tiriamųjų sistemų arba objektų simetrijos savybes grupių teorijos metodams. Be anksčiau minėtos monografijos, tyrimai pateikti dar dviejose A. Jucio ir bendraautorių monografijose[23]. Dar vienos monografijos bendraautoris yra A. Bolotinas[24]. Universiteto fizikai teoretikai parengė ir išleido du teorinės fizikos vadovėlius fizikos specialybės studentams[25].

Eksperimentinė ATOMŲ IR MOLEKULIŲ SPEKTROSKOPIJA universitete taip pat vystoma nuo pirmųjų pokario dienų. Pradėjęs dar S. Batoro universitete, šioje srityje darbus tęsė H. Horodničius[26]. Pirmieji P. Brazdžiūno darbai taip pat susiję su optika ir spektroskopija[27]. Spektroskopijoje svarbus yra spektrinės linijos kontūro bei jos pločio klausimas. Kontūras ir plotis teikia tam tikrą informaciją apie tarpatomines bei tarpmolekulines sąveikas, ypač kai tiriamieji objektai yra sužadintose būsenose. Todėl universitete nemaža dėmesio skiriama linijų pločio tyrinėjimams. Šeštojo dešimtmečio pradžioje linijos pločio problemas pradėjo spręsti A. Misiūnas, anksčiau tyręs kietų Cu—Al tirpalų savybes. A. Misiūnas išaiškino natūralų II ir III grupės cheminių elementų spektrinių linijų išplitimą[28]. V. Norkūnas ištyrė rezonansinės Zn linijos išplitimą, jos poslinkį bei asimetriją, paveikus tiriamosios medžiagos atomus inertinėmis dujomis[29], A. Valužis — rezonansinės Cd linijos temperatūrinius efektus, atsirandančius veikiant savajam slėgiui[30].

Šeštojo dešimtmečio pradžioje universitete pradėti molekulinės spektroskopijos eksperimentiniai tyrimai. H. Jonaitis parengė metodiką

[19] *Эрингис К. К., Фридберг П. Ш., Шугуров В. К.* Расширенный метод Фока в многоконфигурационном приближении. — Оптика и спектроскопия (дальше — Опт. и спектр.), 1961, т. 11.

[20] *Бандзайтис А. А., Юцис А. П.* О видах и способах вывода формул коэффициентов Клебша-Гордана. — ЛФС, 1962, т. 11, вып. 1; Еще раз о формулах для коэффициентов Клебша-Гордана. — ЛФС, 1964, т. 4, вып. 1.

[21] *Юцис А. П., Бандзайтис А. А.* Теория момента количества движения в квантовой механике. Вильнюс, 1965; II изд. 1977.

[22] *Купляускис З. И., Матулайтите А. М., Юцис А. П.* Об использовании обобщенных водородоподобных радиальных орбиталей для расчета атомных структур. — ЛФС, 1971, т. 11, вып. 4.

[23] *Юцис А. П., Левинсон И. Б., Ванагас В. В.* Математический апарат теории момента количества движения. В., 1960; *Юцис А. П., Савукинас А. Ю.* Математические основы теории атома. Вильнюс, 1973.

[24] *Болотин А. Б., Степанов Н. Ф.* Теория групп и ее применение в квантовой механике молекул. М., 1973.

[25] *Bandzaitis A., Grabauskas D.* Kvantinė mechanika. V., 1975; *Kybartas V., Šugurovas V.* Elektrodinamika. V., 1977.

[26] *Городничюс Г.* Влияние температуры на уширение резонансной линии ртути. — Изв. АН СССР, сер. физическая, т. 18, 1954; Особенности уширения спектральных линий в подводной искре. — ЛФС, 1961, т. 1, вып. 1—2.

[27] *Brazdžiūnas P., Sosnauskas E.* Cinko ir kadmio telūrido optinės savybės.— VVUMD, 1955, t. 9.

[28] *Misiūnas A.* Cu—Al kieto tirpalo elektrinė varža.— VVU MD, 1954, t. 2; Temperatūros įtaka savajam slėgiminiam spektrinės linijos išplitimui.— Ten pat, 1955, t. 3.

[29] *Мисюнас А., Норкунас В.* Уширение, сдвиг и ассимметрия резонансной линии цинка 3075Å под действием инертных газов. — ЛФС, 1967, т. 6, вып. 4.

[30] *Мисюнас А., Валужис А.* Температурные эффекты резонансной линии Cd^{113} 5261Å и ее компонентов сверхтонкого строения вследствие собственного давления. — ЛФС, 1965, т. 5, вып. 2.

užsiklojusiems spektrams analizuoti ir nustatė karotinų spektrus[31]. Jam vadovaujant, tiriami organinių junginių (vitaminų, karotinų ir kitų biologiškai aktyvių medžiagų, svarbių medicininei praktikai) spektrai. A. Kazlauskienė išaiškino tirpiklio įtaką vitamino A spektrui[32], B. Kriščiūnienė — vitaminų B_1 ir C spektrų temperatūrines priklausomybes, be to, pagal spektrus ji surado molekulių sąveiką[33]. Septintajame dešimtmetyje pradėti tirti elektroniniai ir vibraciniai spektrai. V. Šalna išanalizavo benzodioksano-1,4 tirpalų kombinacinio sklaidymo spektrus ir pagal juos surado tarpmolekulinę sąveiką[34], V. Urba — tų pačių tirpalų elektroninius ir vibracinius spektrus[35], P. Misiūnas — tirpalų CH ryšių valentinių elektronų virpesių priklausomybę nuo temperatūros[36].

Septintojo dešimtmečio pradžioje, vadovaujant H. Jonaičiui, molekulių sąveikos pradėtos tirti branduolinio (protoninio) rezonanso metodais. 1966 m. universitete pradėjo veikti didelės skiriamosios galios BMR spektrometras[37], kuriuo galima buvo tirti sudėtingas tarpmolekulines sąveikas bei molekulių asociacijas. L. Kimtys nustatė karboninių rūgščių temperatūrinius parametrus[38], G. Misiūnas — benzodioksano-1,4 tarpmolekulinių sąveikų temperatūrinius parametrus[39], V. Balevičius — pirmą kartą BMR spektroskopijos metodu nustatė nepusiausvyrinių molekulių asociacijos procesus[40]. Pireno ir benzopireno-3,4 užšaldytuose tirpaluose spektrus ištyrė E. Girdzijauskaitė-Žurauskienė[41].

PUSLAIDININKIŲ IR DIELEKTRIKŲ FIZIKA — mokslinė sritis, kurioje dirba daugiausia universiteto fizikų. Pirmaisiais metais po karo, vadovaujant P. Brazdžiūnui, buvo nagrinėjamos metalų ir kietų tirpalų elektrinės bei optinės savybės[42]. Šeštojo dešimtmečio pradžioje P. Brazdžiūnas pradėjo tirti puslaidininkius[43].

P. Brazdžiūnas yra ne tik puslaidininkių tyrimų pradininkas universitete ir respublikoje, bet pirmasis pradėjo ir keletą kitų eksperimentinių krypčių, kurios iš universiteto taip pat išplito ir į kitas respublikos aukštąsias mokyklas bei mokslo įstaigas. Jis buvo akustoelektrinių (ultragarso) sąveikų tyrimo, vėliau išsiplėtusio į akustoelektronikos nagrinėjimą, pradininkas[44], jo iniciatyva pradėti ir kvantinės elektronikos — perderinamųjų labai trumpų impulsų lazerių — tyrimai universitete, vėliau ir LTSR Mokslų Akademijoje. Beje, P. Brazdžiūnas buvo vienas iš pagrindinių iniciatorių, kuriant MA net du fizikos institutus — puslaidininkių fizikos ir fizikos, o taip pat dvi problemines laboratorijas universitete — puslaidininkių fizikos ir molekulinės akustikos. Jis yra parengęs daug mokymo literatūros, redagavo įvairius fizikos leidinius. P. Brazdžiūnas yra keturių tomų „Bendrosios fizikos" vadovėlio (V., 1959—1965), „Fizikos praktikos darbų" (V., 1958; 1972), „Fizikos terminų žodyno" (V., 1958) autorius, „Lietuvos fizikos rinkinio" vyr. redaktorius.

Nors fotolaidumo reiškiniai žinomi jau nuo 1873 m., tačiau jais plačiau susidomėta tiktai 1950 m. Universitete didelės varžos puslaidininkių (Sb_2S_3, Sb_2Se_3 CdS, CdSe ir CdTe kristalų) savybės pradėtos tirti šeštojo dešimtmečio pradžioje, vadovaujant P. Brazdžiūnui[45]. M. Mikalkevičius ištyrė Sb_2S_3 ir Sb_2Se_3 fotoelektrines savybes, nustatė jų kristalines fazes[46]. J. Viščakas išanalizavo CdSe sluoksnių fotoelektrines, optines ir elektrines savybes. Jis su savo mokiniais išaiškino fotolaidumo reiškinių prigimtį, pateikė jo teoriją ir modelį, nustatė spektrinį laisvųjų krūvio nešėjų judrumo pasiskirstymą, judrumo įtaką termostimuliuotoms srovėms, terminiam gesimui[47], fotolaidumo kinetikai, liuksamperinėms cha-

[31] *Jonaitis H.* α- ir β-karotinų kiekybinė analizė spektrofotometriniu metodu.— VVUMD, 1955, t. 4.

[32] *Ионайтис Г., Казлаускене А., Шална В.* Влияние растворителя на спектр поглощения витамина А. — ЛФС, 1962, т. 2, вып. 3—4.

[33] *Ионайтис Г., Крищюнене Б.* Температурная зависимость спектров поглощения витаминов A_1 и С. — ЛФС, 1962, т. 2, вып. 3—4.

[34] *Шална В., Дагелите А., Ионайтис Г.* Изучение межмолекулярного взаимодействия в растворах бензодиоксана-1,4 по спектрам комбинационного рассеивания. — ЛФС, 1969, т. 9, вып. 5.

[35] *Урба В., Шална В.* Электронный и колебательный спектры бензодиоксана-1,4. — ЛФС, 1968, т. 8, вып. 4.

[36] *Мисюнас П., Ионайтис Г.* Зависимость валентных колебаний связей CH, раствора бензодиоксана-1,4 от температуры. — ЛФС, 1972, т. 12, вып. 3.

[37] *Ионайтис Г., Мисюнас Г., Кимтис Л.* Спектрометр ядерного магнитного резонанса. — ЛФС, 1968, т. 8, вып. 4.

[38] *Кимтис Л., Микульскис П., Ионайтис Г.* Исследования комплексообразования Δ^3-циклогексенкарбоновой кислоты с диоксаном-1,4. — ЛФС, 1970, т. 10, вып. 6.

[39] *Мисюнас Г., Ионайтис Г.* Влияние концентрации и растворителя на спектры протонного магнитного резонанса бензодиоксана-1,4. — ЛФС, 1970, т. 10, вып. 5.

[40] *Balevičius V., Kimtys L.* A ^1H NMR Study of Hydrogen Bonding and Complexation Processes of Trimethylacetic Acid in Acetone.— Organic Magnetic Resonance, 1976, vol. 8.

[41] *Шпольский Э., Гирдзияускайте Э.* Люминесценция и поглощение пирена и 3,4-бензопирена в замороженных растворах парафинов. — Опт. и спектр., 1958, т. 4.

[42] *Bolotinas A., Brazdžiūnas P.* Cu—Al kieto tirpalo elektrinė varža.— VVUMD, 1954, t. 2; *Brazdžiūnas P., Sosnauskas E.* Sidabro sulfido (Ag_2S) fotoelementų jautrumas minkštiems rentgeno spinduliams.— VVUMD, 1955, t. 4.

[43] *Brazdžiūnas P., Tolutis V.* Seleno plonų sluoksnių asimetrinio laidumo klausimu.— VVUMD, 1955, t. 4.

[44] *Гаршка Э., Бразджюнас П.* К вопросу об электроннофононном взаимодействии в CdS. — ЛФС, 1967, т. 7, вып. 1.

[45] *Brazdžiūnas P., Viščakas J., Makariūnas K.* Fotolaidumo relaksacija kadmio selenido polikristaliniuose sluoksniuose.— VVUMD, 1958, t. 8; *Brazdžiūnas P., Širvaitis A.* Polikristalinio kadmio selenido fotolaidumas regimųjų spindulių spektro srityje.— VVUMD, 1958, t. 8.

[46] *Бразджюнас П., Микалькевичюс М.* Некоторые фотоэлектрические свойства трехсернистой и трехселенистой сурьмы. — MAD, ser. B, 1956, t. 5.

[47] *Viščakas J., Sakalas A.* Mobility Effects in High Resistivity Single Crystals.— Proc. Intern. Conf. on High Resistance Semiconductors, Photoelectrets and Electrophotography. Varna, 1973.

rakteristikoms, krūvio nešėjų judrumui[48]; išaiškino skersinio ir išilginio fotolaidumo dėsningumus (nustatė vieno arba antro laidumo sąlygas)[49]; suformulavo elektrofotografijos pagrindus (nustatė Se potencialo relaksacijos dėsningumus)[50]. Minėti rezultatai apibendrinti J. Viščako daktaro disertacijoje „Didelės varžos puslaidininkių fotolaidumas ir elektrografinis procesas" (1968).

J. Vaitkus ištyrė nepusiausvyrinių reiškinių plačiame sužadinimo intervale kinetiką CdSe, Si tipo puslaidininkiuose[51]. 1966 m. fotolaidumą jis pradėjo tirti lazerio spinduliais ir nustatė netiesinio fotolaidumo dėsningumus plačiame sužadinimo intervale, pasiūlė puslaidininkių savybes tirti indukuotų gardelių metodu[52]. Išilginės dreifinės fotosrovės kvazistacionarinę rekombinacijos teoriją sukūrė A. Matulionis. A. Smilga nustatė paviršinių lygių ekranavimo efektą kontaktinėje CdSe srityje[53], surado aukštos įtampos fotoefektą, pastebėjo stiprinimo efektą heterostruktūrinėse fotoelektrikų sistemose (tuo remdamasis pagamino vidikoną)[54]. V. Rinkevičius ištyrė stibio sulfido monokristalų lokalinius lygius[55], pirmą kartą pastebėjo piroelektrinį efektą[56]. Puslaidininkių su lokaliniais lygiais erdvinio krūvio ribotų srovių mechanizmus išanalizavo P. Mačkus[57], trigonalinio Se energinį spektrą — V. Kriščiūnas[58]. Jis parodė, kad valentinės ir laidumo juostų ekstremumai yra prie skirtingų atvirkštinės gardelės vektorių **k**. G. Juška ištyrė mažo krūvio dreifo srovės dėsningumus[59], nustatė amorfinio Se fotogeneraciją ir išaiškino pernešimo reiškinių mechanizmus[60]. Trigonalinio Se monokristalų elektrines ir fotoelektrines savybes išnagrinėjo G. Kavaliauskienė[61]. A. Urbelis pastebėjo naujus CdSe fotosrovės nestabilumus[62]. S. Karpinskas, ištyręs CdSe heterosandūrų savybes, sukonstravo fotoelektrinius keitiklius[63]. R. Baltramiejūnas nustatė eksitoninės rekombinacijos įtaką fotolaidumui ir liuminescencijai[64]. Teoriškai eksitonų ir elektronų savybes aiškino E. Skaistys[65], *n* ir *p* tipo CdSe savybes — R. Baubinas[66]. Pastarasis parengė kristalų auginimo metodiką. Z. Januškevičius nustatė CdSe defektų padėtis, išaiškino defektus, lemiančius *n* ir *p* tipų fotolaidumą[67]. Ištyręs donorines ir akceptorines sąveikas paviršiuje, L. Burbulevičius nustatė kai kurių paviršiaus defektų prigimtį[68]. S. Vengris pirmą kartą pastebėjo fotogeneraciją ir skylių pernešimą skystame Se. Šviesa indukuotosios šviesos lūžio rodiklio priklausomybę nuo laisvų elektronų ir eksitonų koncentracijų išnagrinėjo K. Jarašiūnas[69]. Aparatūros puslaidininkiams tirti konstravimo problemas sprendė S. Sakalauskas[70], P. Žilinskas[71] ir A. Putrimas[72].

Septintojo dešimtmečio pradžioje, J. Viščako vadovaujami, intensyvius elektrografinių reiškinių tyrimus pradėjo E. Montrimas ir V. Gaidelis. E. Montrimas surado elektrografinių Se sluoksnių išsielektrinimo

[48] *Baltramiejūnas R., Sakalas A., Vaitkus J., Viščakas J.* Mobility Kinetics in CdSe Single Crystals.— phys. stat. sol. 1970 (a), vol. 3.
[49] *Вайткус Ю., Вищакас Ю.* Кинетика фотопроводимости монокристаллов CdSe при низком уровне возбуждения. — ЛФС, 1971, т. 11, вып. 3.
[50] *Гайделис В., Монтримас Э., Матулионис А., Вищакас Ю.* Закономерности продольного фототока в аморфном селене. — ЛФС, 1966, т. 6, вып. 1.
[51] *Vaitkus J.* The Nonequilibrium Hall Effect and Transport Phenomena on Semiconductors under Inhomogeneous Excitation by a Laser Pulse.— phys. stat. sol. 1976 (a), vol. 34.
[52] *Vaitkus J., Baltramiejūnas R., Niunka V.* Spontaneous and Stimulated Luminescence of CdSe.— J. Phys. Chem. Solids, 1974, vol. 35.
[53] *Смилга А.* Токи, ограниченные эмиссией в структурах металл-полупроводник на основе селенистого кадмия.—Проблемы диэлектрической электроники. Ташкент, 1974.
[54] *Budinas T., Jankauskas A., Mudėnas P., Smilga A.* Charge Transport Pecularitas in the Thin Layer Photodielectric System $As_2Se_3Te_x$—$Sb_2S^4_3$.— Thin Solid Films, 1976, vol. 36.
[55] *Микалькявичюс М. П., Ринкявичюс В. С.* Особенности измерения фототоков в сегнетоэлектриках-полупроводниках. — Физика твердого тела (дальше — ФТТ), 1969, т. 3.
[56] *Viščakas J., Kavaliauskienė G., Rinkevičius V., Mikalkevičius M.* Theoretical Approach to Barier Caused Phenomena in Trigonal Selenium Single Crystals.— Acta Physica Polonica, 1974 (A), vol. 45.
[57] *Mačkus P., Suli A., Torok M., Nevesi I.* Carrier Transport Mechanisms in the V_2O_5-*n*-Si System.— Thin Solid Films, 1977, vol. 42.
[58] *Крищюнас В., Батарунас И.* Оптические свойства монокристаллов тригонального селена. — ЛФС, 1967, т. 8, вып. 5—6.
[59] *Juška G., Matulionis A., Viščakas J.* Hale Generation in Amorphous Selenium.— phys. stat. sol. 1971 (a), vol. 4.
[60] *Juška G., Vengris S.* Hale Photogeneration in Amorphous Selenium at Low Electric Fields.— phys. stat. sol. 1976 (a), vol. 35.
[61] *Каваляускене Г., Ринкявичюс В.* К интерпретации термоэдс в неоднородных образцах. — ЛФС, 1969, т. 8, вып. 6.
[62] *Urbelis A., Vaitkus J., Viščakas J.* Transient Photoconductivity of Inhomogeneous CdSe Single Crystals.— phys. stat. sol. 1970 (a), vol. 3.
[63] *Karpinskas S., Smilga A., Vaitkus J., Viščakas J.* Homo- and Hetero-Junctions with Cadmium Selenide. Proceedings of the International Conference of Semiconductor Heterojunctions and Layer Structures, 1971, vol. 2.
[64] *Балтрамеюнас Р., Вайткус Ю., Вищакас Ю., Нюнка В.* Структура спектров краевой люминесценции селенида кадмия при высоких плотностях возбуждения. — ФТТ, 1973, т. 15.
[65] *Skaistys E., Sugakov V., Zinets O.* Interaction of Exciton-polaritons with Charged impurities in Semiconductors.— phys. stat. sol. 1973 (a), vol. 58.
[66] *Баубинас Р., Вайткус Ю., Вищакас Ю.* Выращивание монокристаллов CdSe с дырочной проводимостью. — Изв. АН СССР, сер. Неорганич. матер., 1969, т. 5.
[67] *Baubinas R., Januškevičius Z., Sakalas A.* CdSe Single Crystals with *n*-and *p*-Type of Conductiwity Approaching Intrinsic.— Materials Research Bulletin, 1973, vol. 8.
[68] *Бурбулявичюс Л. И., Зарифьянц Ю. А., Киселев В. Ф.* О связи адсорбированных и каталитических свойств на полупроводниковых катализаторах с их электропроводностью. — Кинетика и катализ, 1971, т. 12.
[69] *Вайткус Ю., Ярашюнас К., Балтрамеюнас Р.* Динамические голографические решетки на экситоннах CdSe. — Физика и техника полупроводников, 1976, т. 10.
[70] *Вищакас Ю., Карпинскас С., Сакалаускас С., Смилга А.* Измерение распределения электрического потенциала /(РЭП) в высокоомных полупроводниках. — ЛФС, 1968, т. 8, вып. 5—6.
[71] *Жилинскас А., Сакалас А.* Измерение эффекта Холла в высокоомных образцах на постоянных полях. — Приборы и техника эксперимента, 1968, т. 3.
[72] *Возбинас С., Путримас А.* Аналоговая операция деления при анализе случайных процессов. — Труды V симпозиума «Методы представления и аппаратурный анализ случайных процессов и полей». Ленинград—Вильнюс, 1972.

mechanizmus[73], V. Gaidelis sukūrė barjerinę teoriją ir eksperimentiškai patvirtino ZnO sluoksnių fotoišsielektrinimo mechanizmą[74]. Vystydamas elektrografijos fizikinius pagrindus, E. Montrimas surado elektrografinių sluoksnių potencialo relaksacijos tamsoje bendrus dėsningumus, Se, As_2Se_3 ir kitų medžiagų sluoksnių išsielektrinimo mechanizmus, išaiškino krūvio nešėjų prilipimo sekliuose ir giliuose lygmenyse bei rekombinacijos reiškinių vaidmenį, susidarant slaptam vaizdui[75], gavo elektroradiografinio sluoksnio fizikinį modelį[76], išaiškino Se sluoksnio nuovargio mechanizmą, sunkiųjų ekranų įtaką elektrografinio proceso jautriui ir kontrastui[77] ir kitus reiškinius. Tyrimų rezultatus E. Montrimas susumavo daktaro disertacijoje „Slapto elektrografinio atvaizdo susidarymo fizikiniai pagrindai" (1974).

Elektrografinių ZnO sluoksnių nuovargio mechanizmą išaiškino Z. Pocius[78], o mažo krūvio dreifo dėsningumus elektrografiniuose Se sluoksniuose — A. Pažėra[75].

A. Sakalas savo darbais parodė, kad plačiajuosčiuose dvigubuose junginiuose yra savųjų taškinių defektų, kurie lemia elektrines ir fotoelektrines savybes, išaiškino defektų prigimtį[79], energinius parametrus ir jų ryšį su pajautrinimo, prilipimo ir rekombinacijos centrais[80]; nustatė, kad, keičiant defektų struktūrą, galima gauti valdomų savybių junginius. Gautas naujas skylinis CdS, apskaičiuotos jo gavimo sąlygos[81]. A. Sakalas ištyrė defektų perelektrinimo įtaką elektrinėms savybėms. Pastarieji abu efektai turi lemiamą reikšmę fotolaidumui. Gyvavimo laiko kitimas sukelia laidumo tipo inversijas[82], kurios gali būti panaudotos naujiems mikroelektronikos prietaisams kurti.

Puslaidininkių struktūra bei rentgenlaidumas tirtas, apšviečiant CdS ir CdSe medžiagas ir sluoksnius rentgeno spinduliais. Vadovaujamas P. Brazdžiūno, tos srities tyrimus pradėjo A. Širvaitis[83]. Jis su kitais nustatė polikristalinių medžiagų rentgenlaidumo ir fotolaidumo koreliaciją[84], pasiūlė kietų kūnų juostinės struktūros tyrimo metodą[85], pagal kurį kristalų potencialų konstravimui naudojami išmatuoti atominės sklaidos faktoriai. Rastas ryšys tarp elektronų tankio pasiskirstymo, sklaidos charakteristikų ir elektronų spektro $A^{IV}B^{VI}$ kristaluose. Iš puslaidininkinių medžiagų A. Širvaitis pagamino šviesai jautrius fotoelementus bei rezistorius, kurie pakeičia fotodaugintuvus. A Širvaitis su bendradarbiais sukonstravo rentgendefektometrą[86]. B. Aleksiejūnas nustatė Sb_2S_3 rentgenlaidumą, ištyrė jo dėsningumus[87], su kitais sukonstravo rentgenodozimetrą[88].

Septintojo dešimtmečio viduryje pradėti puslaidininkinių segnetoelektrikų tyrimai. Tai nauja fizikos sritis, nes kai kurių SbSJ tipo puslaidininkinių junginių segnetoelektrinės savybės pastebėtos tik minėtojo

dešimtmečio pradžioje. Pirmasis šioje srityje ėmė dirbti J. Grigas[89]. Kartu su bendradarbiais jis ištyrė keliolikos Sb ir Bi junginių kristalų[90] dielektrines ir aptiko segnetoelektrines savybes, daugelyje jų surado fazinius virsmus. Arti fazinio virsmo temperatūros padidėja kristalų jautris išoriniams veiksniams, todėl čia pastebėta keletas naujų reiškinių[91]. Ypač vertingų rezultatų J. Grigas gavo, ištyręs minėtas medžiagas submilimetrinėje ir infraraudonojoje spektro srityse[92]. A. Orliukas ištyrė

[73] *Viščakas J., Montrimas E.* On the Reasons of Dark and Photoinduced Discharge of Amorphous Se Layers, Coll.— Reprographie. Köln, 1967.

[74] *Гайделис В., Маркевич Н., Монтримас Э.* Физические процессы в электрофотографических слоях ZnO. Вильнюс, 1968.

[75] *Kaladė J., Montrimas E., Pažėra A.* Kinetics of Drift Current of Small Charge and Determination of Lifetime of Charge Carriers.— phys. stat. sol. 1972 (a), vol. 13.

[76] *Montrimas E., Rakauskas J.* The Discharge Mechanism of Se Electroradiographic Layers Irradiated by X-Rays.— Coll. Current Problems in Electrophotography. Berlin—New York, 1972, vol. 39.

[77] *Kaladė J., Montrimas E., Rakauskas J.* Intensifying Influence of a Heavy Metal Screen in Electrophotography.— phys. stat. sol. 1975 (a), vol. 29.

[78] *Вищакас Ю. К., Гайделис В. И., Поцюс З. В.* Влияние электрического поля на плотность объемного заряда электрофотографических слоев ZnO. — ЛФС, 1968, т. 8, вып. 1—2.

[79] *Баубинас Р., Вищакас Ю., Сакалас А., Янушкявичюс З.* О природе центров чувствительности в кристаллах CdSe. — ЛФС, 1974, т. 14, вып. 5.

[80] *Sakalas A., Baubinas R.* Scattering Centres and Their Relation to the Recombination Centres in Single Crystals of CdSe—phys. stat. sol. 1975 (a), vol. 31.

[81] *Baubinas R., Januškevičius Z., Sakalas A.* CdSe Single Crystals with *n*-and *p*-Type of Conductivity Approaching Intrinsic.— Mat. Res. Bull., 1973, t. 8; *Sakalas A.* Analysis of the Preparation Conditions of Undoped *p*-CdSe, *p*-CdS, *p*-ZnSe and *n*-ZnTe Single Crystals.— phys. stat. sol. 1975 (a), vol. 27.

[82] *Sakalas A., Viščakas J.* Polarity Inversions of the Photo-Hall e. m. f.— phys. stat. sol. 1969 (a), vol. 33.

[83] *Бразджюнас П., Ширвайтис А.* Фотопроводимость монокристаллического сернистого кадмия при облучении рентгеновскими лучами. — MAD, ser. B, 1957, t. 4.

[84] *Ширвайтис А., Алексеюнас Б.* Фоточувствительность монокристаллов Sb_2S_3 к рентгеновским лучам. — ЛФС, 1964, т. 4, вып. 4.

[85] *Якимавичюс И., Алишаускас А., Ширвайтис А.* Микроструктура спеченных слоев сульфида кадмия. — ЛФС, 1971, т. 11, вып. 4.

[86] *Алексеюнас Б., Ширвайтис А.* Рентгенодефектометр с датчиками из монокристаллов трехсернистой сурьмы. — ЛФС, 1967, т. 7, вып. 2.

[87] *Алексеюнас Б., Ширвайтис А., Ветейкис В.* Кинетика рентгенопроводимости монокристаллов трехсернистой сурьмы. — ЛФС, 1970, т. 10, вып. 1.

[88] *Алишаускас А., Алексеюнас, Б., Ширвайтис А.* Дозиметр ионизирующего излучения с полупроводниковыми датчиками. — ЛФС, 1970, т. 10, вып. 2.

[89] *Григас И., Карпус А.* Диэлектрические свойства кристаллов Sb_2S_3. — ФТТ, 1967, т. 9.

[90] *Орлюкас А., Григас И.* Сегнетоэлектрическая активность кристаллов Sb_2S_3. — ЛФС, 1974, т. 14, вып. 2.

[91] *Beleckas R., Grigas J.* Microwave Dielectric Nonlinearity of SbSJ.— phys. stat. sol. 1976 (a), vol. 35; *Grigas J., Urbonavičius V., Orliukas A.* Die Phasenübergänge und die Störstellen photoleitung.— Kristall und Technik, 1977, Bd. 12.

[92] *Petzelt J., Grigas J.* For Infrared Dielectric Dispersion in Sb_2S_3, Bi_2S_3 and Sb_2Se_3 Single Crystals.— Ferroelectrics, 1973, vol. 5.

Sb_2S_3 kristalų dielektrinę dispersiją mikrobangų ir radijo bangų laukuose[93].

1962 m., P. Brazdžiūnui vadovaujant, universitete pradėti ULTRAGARSO FIZIKOS IR AKUSTOELEKTRONIKOS tyrimai. Ištirtas akustoelektrinis efektas, ultragarsinės bangos stiprinimas, puslaidininkių elektrinio laidumo kitimas, sklindant juo ultragarsinei bangai, ultragarsinių bangų sąveika su krūvio nešėjais pjezokristaluose, netiesiniai reiškiniai, atsirandantys sklindant elastingai bangai kristale. Pirmą kartą aptiktas akustorezistyvinis efektas. E. Garška ištyrė akustoelektrinių bangų pobūdį puslaidininkių kristaluose[94], V. Kunigėlis — ultragarsinių bangų slopimą kristaluose[95], V. Samulionis — SbSJ ir Sb_2S_3 kristalų fononines sąveikas arti fazinio virsmo taško[96], P. Kietis — netiesinius efektus pjezopuslaidininkiuose[97]. Pastarasis sukūrė akustoelektrinės srovės nustatymo metodiką, taikant Holo efektą, taip pat ir puslaidininkių bipoliarinio laidumo nustatymo metodiką[98]. Plačiame dažnių ir elektrinio bei magnetinio lauko stiprumų intervale indžio antimonite (*n*-InSb) stiprinimo ir absorbcijos efektus detaliai ištyrė D. Čiplys[99]. Pastaruoju metu bandoma akustooptiką pritaikyti informacijos apdorojimui.

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje pradėti KVANTINĖS ELEKTRONIKOS tyrimai. Pagrindinė šios srities kryptis universitete — naujo tipo lazerių (perderinamų parametrinių šviesos generatorių) kūrimas ir taikymas. Maskvos M. Lomonosovo universitete, rengdami kandidato disertacijas, į tuos tyrimus įsitraukė A. Piskarskas[100], K. Burneika[101] ir A. Stabinis[102]. Jų darbams vadovavo dideli tos srities specialistai Lenino premijos laureatai TSRS MA akad. R. Chochlovas ir prof. S. Achmanovas. Vilniaus universitete pirmą kartą pasaulyje gauti pikosekundinės trukmės impulsų parametriniai generatoriai, kurių privalumas tas, kad juose tolygiai perderinamas dažnis plačiame regimosios ir infraraudonosios šviesos diapazone. Tokie generatoriai labai patogūs spektroskopijai, fotochemijai ir biologijai. Universitete minėtais generatoriais tiriamos organinės molekulės.

Kuriami ir taikomi parametriniai šviesos stiprintuvai. Pikosekundiniam intervalui tokie stiprintuvai sukurti pirmą kartą[103]. Infraraudonosios srities optinių signalų parametriniai stiprinimo įrenginiai signalus stiprina 10^7—10^8 kartų ir tuo iš esmės padidina optinių prietaisų jautrį. Sukurti fototropiniai klampūs OKG moduliatoriai[104]. Parametrinio stiprinimo ir generacijos klausimus tiria V. Kabelka[105].

Nuo šeštojo dešimtmečio pradžios joninių kristalų infraraudonąją absorbciją bei dispersiją universitete nagrinėja V. Mickevičius[106]. Plėtojami aktualūs elektrinių fluktuacijų (triukšmų) tyrimai. V. Palenskis sukūrė triukšmų tyrimo metodiką, išaiškino triukšmų atsiradimo pagrindines priežastis[107]. Aštuntajame dešimtmetyje pradėti eksperimentiniai

ir teoriniai plonų sluoksnių superaukšto dažnio (SAD) laukuose tyrimai[108], nagrinėjami SAD elektrodinamikos klausimai[109]. V. Ivaška pasiūlė naują juostinių linijų parametrų skaičiavimo metodiką ir apskaičiavo keleto įvairių formų juostinių linijų talpas bei kitus parametrus[110]. J. Slavėnas nustatinėjo osciliatorių stiprumus[111].

[93] *Grigas J., Meškauskas J., Orliukas A.* Dielectric Properties of Microwaves Frequencies.— phys. stat. sol. 1976 (a), vol. 37.

[94] *Гаршка Э., Кунигелис В., Бразджюнас П.* Электронно-фононные акусторезистивные эффекты. — ЛФС, 1969, т. 9, вып. 3; *Гаршка Э., Самуленис В., Кетис П., Жюлпа А.* Нелинейность акустоэлектрического взаимодействия. — ФТТ 1968, т. 10.

[95] *Кунигелис В., Самуленис В., Гаршка Э.* Исследование акустоэлектрического взаимодействия в сегнетоэлектрических веществах. — Изв. АН СССР, сер. физическая, 1971, т. 35.

[96] *Кунигелис В., Самуленис В.* Акустоэлектрический эффект. — ФТТ, 1971, т. 13.

[97] *Кетис П., Кунигелис В., Гаршка Э.* Исследование нелинейных эффектов акустоэлектрического взаимодействия. — Изв. АН СССР, сер. физическая, 1971, т. 35.

[98] *Kietis P., Reksnys R., Sakalas A.* Ohmic and Acoustoelectric Currents in the Hall Effect for the Investigation of Bipolar Conductivity.— phys. stat. sol. 1977 (a), vol. 39.

[99] *Илисовский Ю., Чиплис Д.* Нелинейные эффекты при распространении звука в *n*-InSb при 4,2° K. — ФТТ, 1975, т. 17.

[100] *Ахманов С., Коврыгин А., Колосов В., Пискарскас А., Фадеев К., Хохлов Р.* Перестраиваемый параметрический генератор света на кристалле КПД. — Письма в ЖЭТФ, 1966, т. 3.

[101] *Бурнейка К., Канавец В.* Вопросы нелинейной электроники приборов СВЧ с электронными лучами. — Изв. ВУЗ. Радиотехника, 1971, т. 14.

[102] *Канавец В., Стабинис А.* Индуцированное излучение ансамбля классических нелинейных осцилляторов с собственными потерями. — Вестник МГУ, сер. физика, астрономия, 1970, т. 5.

[103] *Бурнейка К., Игнатавичюс М., Кабелка В., Пискарскас А.* Параметрические генерации сверхкоротких импульсов перестраиваемого по частоте излучения. — Письма в ЖЭТФ, 1972, т. 16.

[104] *Игнатавичюс М., Пискарскас А., Юозапавичюс А.* Использование тонких фототропных пленок для синхронизации неодимового ОКГ. — Нелинейные процессы в оптике. Новосибирск, 1972.

[105] *Дикчюс А., Кабелка В., Пискарскас А., Стабинис А.* Однородная параметрическая генерация света на кристалле α-HjO₃ в поле сверхкоротких импульсов накачки. — Квантовая электроника, 1974, т. 1.

[106] *Мицкявичюс В.* О теории эффекта затухания в ионных кристаллах. — Изв. ВУЗ, физика, 1960, 4.

[107] *Паленскис В., Леонтьев Г., Миколайтис Г.* К вопросу о природе ¹/f-шума в нелинейных резисторах и p—n-переходах. — Радиотехника и радиоэлектроника, 1975, т. 21.

[108] *Валюкенас В., Ивашка В., Кибартас В.* Определение удельного поверхностного сопротивления тонких металлических слоев в области СВЧ по измерению коэффициента прохождения. — ЛФС, 1972, т. 12, вып. 2.

[109] *Новицкас М. М., Шугуров В. К.* Линейный феромагнитный резонанс в малых ферритовых образцах. Вильнюс, 1978.

[110] *Ивашка В., Шугуров В.* Полосковая линия с неоднородным диэлектрическим заполнением в приближении поперечных электромагнитных волн. — ЛФС, 1974, т. 14, вып. 3.

[111] *Пенкин И., Славенас Ю.* Силы осцилляторов спектральных типа Sn I и Pb I. — Опт. и спектр. 1963, т. 15.

CHEMIJA



akulteto mokslo tiriamojo darbo kryptys po karo išplaukė iš respublikos poreikių: reikėjo tyrinėti mineralines žaliavas, gamtinius vandenis, durpes. Reikšmės turėjo ir iš anksčiau dėstytojų atliekamų darbų tematika. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje ir septintojo pradžioje katedrose pradeda bręsti mokslinio darbo kryptys, kurios vėliau susiklosto į keturias problemas. Viena iš tokių krypčių buvo K. Daukšo vadovaujami respublikos mineralinių žaliavų, gamtinių vandenų, taip pat ir atskirų cheminių elementų analizės tyrimai. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje pradedamas tyrinėti elementų mikrokiekių nustatymas spektrofotometrinės ir kinetinės analizės metodais. Ta kryptis susiformuoja į PUSLAIDININKIŲ FIZIKOS IR CHEMIJOS problemą.

Iš pirmiausia šioje srityje pradėjusių dirbti minėtina M. Finkelšteinaitė, kuri nuo penktojo dešimtmečio pabaigos nagrinėjo acto rūgšties išskyrimą iš praskiestų tirpalų, naudojant geležies trichloridą. Ji domėjosi taip pat ir konduktometriniu organinių rūgščių nustatymu. Su aspirantais M. Finkelšteinaitė tyrė geležies, germanio, indžio ir kitų elementų mikrokiekių nustatymo metodus, pritaikė čia kai kuriuos organinius reagentus[1].

Tuo pačiu metu, vadovaujant E. Jasinskienei, imta tirti kompleksiniai junginiai bei jų taikymas analizėje. E. Jasinskienė analizei ėmė naudoti kinetinius metodus. Su bendradarbiais ji pritaikė pirokatechino violetinio oksidacijos vandenilio peroksidu reakciją vario, geležies, sidabro, mangano, bromidų, jodidų nustatymui. Kai kurių dažų oksidacija panaudota, nustatant chromą, manganą, šviną, geležį, jodidus (P. Bartkaus, O. Umbražiūnaitės-Škadauskienės darbai)[2]. Jų parengti metodai pritaikyti liuminoforų analizėje, aptinkant jodidus dirvožemiuose.

Nuo šeštojo dešimtmečio pradžios L. Naruškevičius tyrė stibio voliumetrinės analizės metodus, parengė naujus potenciometrinius stibio, vario, geležies ir telūro nustatymo metodus, greitą babitų analizės metodą. Vadovaujant L. Naruškevičiui ir R. Kazlauskui, tiriamos stibio reakcijos su triarilmetaniniais, ksanteniniais, azininiais, oksazininiais ir tiazininiais dažais. Nagrinėjant dažų ir jų junginių su stibiu elektroninius absorbcijos spektrus, vartojamos elektroninės skaičiavimo mašinos. Parengta naujų spektrofotometrinių ir ekstrakcinių-fotometrinių stibio nustatymo metodų (J. Škadauskas), kurie plačiai taikomi pramoninių objektų analizėje (puslaidininkiai, lydmetaliai, gryni metalai ir kt.)[3]. Be to, aštuntajame dešimtmetyje R. Kazlauskas, L. Kazlauskienė, J. Škadauskas ir kiti

ėmė tirti konversinių dangų formavimo technologijoje naudojamų elektrolitų sudėtį.

Vilniaus miesto ir jo apylinkių gruntinius vandenis taip pat nuo šeštojo dešimtmečio pradžios tyrė E. Ramanauskas. Jam vadovaujant, atlikti telūro mikrokiekių nustatymo metodų tyrimai. E. Ramanauskas ir L. Bunikienė su kitais plačiai išnagrinėjo trifenilmetaninius bei ksanteninius dažus, jų sąveiką su jodidais ir bromidais, hipochloritais ir sulfidais, kai naudojami įvairūs oksidatoriai. Remiantis ištirtomis reakcijomis, parengti nauji spektrofotometriniai, ekstrakciniai-spektrofotometriniai ir fluorimetriniai jodidų, bromidų, hipochloritų, sulfidų, seleno, telūro ir oksidatorių bei reduktorių mikrokiekių tiesioginiai ir netiesioginiai nustatymo metodai. Ištirta dažų protonizacija vandeniniuose ir vandeniniuose-organiniuose tirpaluose. Naujais metodais nustatinėjami jodidai, bromidai, sulfidai, oksidatoriai neorganiniuose ir organiniuose reagentuose, gamtiniuose vandenyse, vaistažolėse[4].

S. Ramonaitė tyrė Kuršių nerijos smėlius, taip pat nagrinėjo voliumetrinius aliuminio ir kolorimetrinius titano ir cirkonio nustatymo metodus. Titano nustatymui pritaikyti kai kurie organiniai reagentai bei fakulteto Vaistų sintezės ir tyrimo laboratorijoje susintetinti benzodioksano-1,4 dariniai. Išaiškinta, kad cirkonis gali būti nustatomas, panaudo-

[1] *Финкельштейнайте М. Л.* Применение 2,3-диоксибензойной кислоты для фотометрического определения трехвалентного железа. — Журнал аналитической химии (дальше — ЖАХ), 1964, № 4; *Финкельштейнайте М. Л., Палецките В. Ю.* Фотометрическое определение железа кверцетином и торином. — ЖАХ, 1969, № 10; *Финкельштейнайте М. Л., Стрецките Г. И.* О взаимодействии германия с метилэскулетином. — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1972, t. 14.

[2] *Яцимирский К. Ю., Ясинскене Э. И.* Кинетика и механизм реакции образования мочевинного комплексного соединения трехвалентного хрома. — Журнал неорганической химии, 1956, № 9; *Ясинскене Э. И., Умбражюнайте О. П.* Применение некоторых красителей для определения иодидов кинетическими методами. — ЖАХ, 1973, № 10; *Барткус П. И., Ясинскене Э. И.* Кинетические методы определения микроколичеств марганца в присутствии активатора $\alpha_1\alpha^1$-дипиридила. — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1974 t. 16.

[3] *Нарушкявичюс Л. Р., Казлаускас Р. М., Шкадаускас Ю. С.* Новый фотометрический метод определения сурьмы с основным синим К. — ЖАХ, 1971, № 5; *Нарушкявичюс Л. Р., Казлаускас Р. М., Вирбалите Д. К., Бумялис В. А. В.* Нильский синий А(Б) и его ионные ассоциаты с сурьмой (V). — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1975, t. 17.

[4] *Раманаускас Э. И., Буникене Л. В., Григонене К. М., Невердаускене З. П.* Определение иодид- и серусодержащих анионов основными красителями. — Труды по химии и хим. технологии. Горький, 1973, вып. 4; *Раманаускас Э. И., Буникене Л. В., Сапрагонене М. С., Шулюнене А. К., Жиленайте М. В.* Трифенилметановые красители как аналитические реагенты для спектрофотометрического определения микроколичеств некоторых ионов. — ЖАХ, 1969, № 2; *Раманаускас Э. И., Рачюкайтите Р. П.* Исследование равновесий между бесцветными и окрашенными формами некоторых трифенилметановых красителей в органических растворителях. — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1975, t. 17.

jant kvercetino sulforūgštį, rutiną, galeiną, pirogalolio raudonąjį, cirkoniną[5].

R. Pajėdai vadovaujant, tiriami kobalto nustatymo radiocheminės analizės metodai. Pavyzdžiui, nustatant kobaltą, gali būti naudojamas nitritinis, cinko fosfatinis izotopinis praskiedimas (N. Karvelis). Ieškoma ir naujų kinetinės analizės būdų. Geležies, titano, kobalto mikrokiekiai nustatyti jūrų suspensijose, gamtiniuose objektuose (R. Jurevičius, I. Blažys, N. Karvelis, A. Kundra). Atlikta tyrimų su mažo aktyvumo radioaktyviomis medžiagomis, nagrinėta apšvitintų Co-60 spinduliais polietileno ir poliamido struktūra, laidumas elektrai. Apibūdintos naujai susintetintų junginių scintiliacinės savybės[6].

R. Jurevičius su I. Blažiu ir kitais tyrinėjo, kaip su pirokatechino violetiniu nustatyti geležį, aliuminį, titaną[7]. Gautieji rezultatai pritaikyti jūrų suspensijų, taip pat ir A^{II} B^{VI} tipo puslaidininkių analizėse.

A. Bunikis septintojo dešimtmečio pabaigoje pradėjo tirti kai kurių ežerų ledo vandenis. Išaiškinta hidrocheminė tų vandenų sudėtis, dujinis jų režimas. Nustatytas poledinio vandens hidrocheminis režimas, ištirti dujiniai intarpai ežerų vandenyje. Išanalizuotas kai kurių Lietuvos vandenų gamtinis radioaktyvumas (N. Karvelis, A. Kundra)[8].

Chemikai organikai, gilindamiesi į problemą BIOLOGIŠKAI SVARBIŲ MEDŽIAGŲ FIZIKINĖS IR CHEMINĖS SAVYBĖS IR JŲ STRUKTŪRINĖ ORGANIZACIJA Į BIOLOGINES SISTEMAS, nagrinėja organinės sintezės klausimus, sintetina naujus organinius junginius, reikalingus medicinai, žemės ūkiui. Prmiausia organikai tyrė sacharozę, celiuliozę bei jų darinių hidrolizę (L. Jasinskas), įvairaus prinokimo kukurūzų grūdų baltymų skaidymą tripsinu (V. Paševič), kai kurių amino junginių ir oksijunginių acilinimą, nitroanilino reakciją su etileno oksidu bei β-fenilpropiono rūgšties ir jos darinių sintezę (J. Degutis). P. Buckus, G. Dienys, N. Raguotienė ir R. Sabonienė tyrė kai kurias alkilinimo, dealkilinimo ir peralkilinimo reakcijas. Ypač didelis dėmesys buvo skirtas β-cianetilo ir trifenilmetilo grupių prisijungimui, atskilimui, persigrupavimui bei perėjimui iš vieno junginio į kitą. Ištirtos akrilo nitrilo reakcijos su daugeliu organinių junginių[9]. Atlikta kai kurių cianetilintų junginių hidrolizė, esterinimas bei ciklizacija. Apie tai paskelbta keletas apžvalginių straipsnių[10].

L. Jasinskui vadovaujant, nagrinėjama pirimidino junginių chemiją. Pasiūlytos pirimidinil-2 tioglikolio rūgščių esterių, amidų sintezės metodikos, ištirta 2-tiouracilų reakcijos su kai kuriais chloracto rūgšties amidais kinetika ir nustatyti tų reakcijų mechanizmai. Kita kryptis — hidrazino pirimidinai. Susintetinti oroto rūgšties ir jos homologų bei sieros analogų hidrazidai, išnagrinėtos jų reakcijos su kai kuriais elektrofiliniais reagentais, jų biologinės savybės. Dalis susintetintų hidrazonų jun-

ginių turi scintiliatorių savybių. Gautos kelios autorinės teisės (A. Urbonas, P. Vainilavičius)[11].

G. Dienio ir bendradarbių atlikta chinolino eilės heterociklų sintezė. Nagrinėta nukleofilinio prisijungimo prie aktyvuotos etileninės jungties kinetika ir mechanizmas. Ištirtas aminų prisijungimas prie akrilo nitrilo ir vinilketonų[12].

Organinės chemijos katedroje susintetinta nemaža blizgodarių. Kartu su LTSR MA Chemijos ir cheminės technologijos instituto darbuotojais Jerevano cheminių reagentų gamykloje įdiegta galvaninių dangų blizgodarių „Likonda Zn SR" gamyba. Už tai gautos autorinės teisės (G. Dienys, L. Archipova, J. Gurevičienė).

[5] *Абромайтите Д. Л., Шебека Г. Б., Рамонайте С. П., Даукшас В. К.* 7,8-этилендиоксифлавонол как реагент для фотометрического определения титана. — ЖАХ, 1969, № 10; *Кишките М. М., Рамонайте С. П.* Спектрофотометрическое определение циркония морином в силикатах. — ЖАХ, 1977, № 7.

[6] *Паеда Р. И., Пунтежис С. А.* Действие рентгеновского излучения на водный раствор пирокатехинового фиолетового. — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1970, t. 11; *Blažys I., Jurevičius R., Pajėda R.* Kinetinis kobalto nustatymas tironu. — Ten pat, t. 12; *Паеда Р. И., Шаркис А. А.* Влияние положения и природы заместителя на спектральные и сцинтиляционные свойства призводных пиримидина. — Ten pat, 1974, t. 16.

[7] *Юрявичюс Р. Ю., Блажис И. К., Валюкявичюс Ч. А., Дельтувайте Н. М.* Определение микроколичества титана с пирокатехиновым фиолетовым в присутствии железа и алюминия. — AMMD, Chemija ir cheminė tehnologija, 1974, t. 16; Спектрофотометрическое исследование реакции титана (IV) с пирокатехиновым фиолетовым. — Ten pat, 1975, t. 17.

[8] *Буникис А. А., Киликявичюс Г. К* О гидрохимическом режиме подледной воды, примыкающей к ледяному покрову.— AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1974, t. 16; *Буникис А. А., Карвялис Н. В., Кундра А. С., Пятрашюнайте Р. Э.* Заметки о естественной радиоактивности внутренних водоемов Литвы. 1:β радиоактивность воды озера Крижиоку. — Ten pat; Гидрохимическая характеристика льда внутренних водоемов Литовской ССР (II, О химическом составе льда оз. Крижиоку). — Ten pat, 1975, t. 17.

[9] *Буцкус П. Ф., Стоните Р. Ю., Рагуотене Н. В.* К вопросу декарбоксиэтилирования и перекарбоксиэтилирования. — AMMD, Chemija ir cheminė tehnologija, 1962, t. 2; *Буцкус П. Ф., Рагуотене Н. В.* К вопросу тритилирования индола. — Химия гетероциклических соединений. 1970, № 8; *Буцкус П. Ф., Сабонене Р. Ю., Буцкене А. И.* Расщепление β-карбоксиэтиларилсульфонов и их производных. — Журнал всесоюзного химического общества им. Д. И. Менделеева, 1966, № 4.

[10] *Буцкус П. Ф.* Реакция цианэтилирования и перецианэтилирования. — Успехи химии, 1961, № 11; Реакции циклизации на базе акрилонитрила. — Ten pat, 1962, Nr. 5.

[11] *Ясинскас Л. Л., Вайнилавичюс П. И., Урбонас А. А.* Синтез производных 4-метил-2-тиоурацила. — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1967, t. 8; Синтез некоторых эфиров S-(6-окси-4-метил-5-алкил-пиримидил-2)-тиогликолевой кислоты. — Ten pat, 1970, т. 12; *Урбонас А. А., Ясинскас Л. Л.* Некоторые гидрозоны хиназолинового ряда. — Ten pat, 1974, t. 16.

[12] *Денис Г. И., Чекуолене Л. В., Буцкус П. Ф.* Алкилирование ароматических аминов β-диметиламинопропиофеноном. — Журнал органической химии (ЖОрХ), 1965, № 6; *Денис Г. И., Кунскайте Л. Ю., Вайткевичюс А. К., Климавичюс А. В.* Кинетика нуклеофильного присоединения алифатических аминов к активированной этиленовой связи. — Реакционная способность органических соединений. 1975, № 12.

Lietuvos buitinės chemijos susivienijimo gamyboje Nr. 2 1972 m. įdiegta nikotino rūgšties N-benzilbetaino sintezė. Ši medžiaga yra pagrindinis blizgodario, naudojamo blizgančio cinkavimo cianidiniam elektrolitui, komponentas. Jos pagrindu sukurta keletas blizgodarių, kurie naudojami stambiose TSRS automobilių pramonės gamyklose (1975.I.1 duomenimis — 18 gamyklų). Už šį gamybos būdą gautos autorinės teisės (G. Dienys ir kt.).

P. Kadziauskas su kitais nuo septintojo dešimtmečio pradžios nagrinėja karkasinių bei policiklinių junginių sintezę ir jų struktūrą. Tiriamos kai kurių policiklinių junginių priešvirusinės savybės. Susintetinti ir pateikti toliau tirti junginiai, kuriuos galima panaudoti fotojautriems sluoksniams gaminti. Atliktos paieškos naujų organinių dažų — sensibilizatorių, didinančių fotojautrumą. Jie susintetinti, ištirtos jų spektrinės savybės[13].

Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios organinės chemijos katedroje P. Adomėnas, V. Daukšas, A. Vaitkevičius, G. Purvaneckas ir kiti tiria nematinius skystus kristalus. Sintetinami skysti kristalai, priklausantys difenilų, tolanų, fenilbenzoatų, triciklių p-oksibenzoinių rūgščių esterių, piridino N-oksido klasėms. Per paskutinįjį penkmetį susintetinta apie 300 medžiagų, turinčių skystų kristalų savybių. Iki 1975 m. gautos 3 autorinės teisės už darbus su skystais kristalais (G. Dienys, P. Adomėnas, A. Vaitkevičius)[14].

1960 m. universitete sudaryta būsimos Vaistų sintezės ir tyrimo probleminės laboratorijos chemikų grupė, vadovaujama V. Daukšo, sintetino naujus benzodioksano-1,4 darinius, amino eterius, aminoketonus ir aminoalkoholius, rūgščių ir amino darinius bei fenolių ir naftolių amino eterius (R. Martinkus, G. Milvydienė ir kt.) — iš viso per 1000 naujų junginių; tyrė benzo-1,4-dioksano aromatinio žiedo reaktingumą (G. Purvaneckas, E. Udrėnaitė) bei priklausomybę tarp sintetintų junginių cheminės struktūros, fizikinių savybių ir fiziologinio veikimo. Kartu su farmakologų grupe, vadovaujama H. Polukordo, chemikai sukūrė naujus originalius vaistus: benzodiksiną — beta-adrenoblokatorių ir benzodiokainą — vietinį anestiką, resintetino ir tyrė kai kuriuos žinomus (užsienyje vartojamus) vaistus: fentolaminą, 2,4-dioksibenzoinę rūgštį, 2,3-diacetoksibenzoinę rūgštį ir kt. Iš šios srities paskelbta spaudoje per 100 mokslinių darbų ir gauta 15 autorinių teisių. V. Daukšas 1967 m. atliktus darbus apibendrino ir apgynė daktaro disertaciją „Benzodioksano-1,4 dariniai". Darbų apžvalga paskelbta straipsnyje[15].

Nuo pokario metų įvairūs moksliniai darbai buvo atlikti, vadovaujant J. Matuliui. Iš tų darbų vėliau susiformavo trečioji problema — MAŠINŲ IR ĮRENGIMŲ, APARATŪROS IR POŽEMINIŲ KOMUNIKACIJŲ APSAUGOS NUO KOROZIJOS NAUJŲ METODŲ PARUOŠIMAS. Pla-

čiai dirbama galvaninių dangų srityje. Tirta Menšutkino reakcijos mechanizmas (V. Kaikaris), fotocheminė reakcija tarp jodo ir oksalo, esant dvivalenčio mangano jonams (J. Žirnauskas). Be to, V. Kaikaris ir J. Januševičienė nagrinėjo fotodichroizmą sidabro nitrato-sidabro chlorido-želatinos sistemose. Tirta elektra nusodinto nikelio, vario ir cinko pasiskirstymas ant katodo paviršiaus, paviršiaus išlyginimas (V. Kaikaris). Katedroje tirti trečios rūšies elektrodai kai kurių druskų tirpaluose (A. Levinskas).

Fizikinės chemijos katedroje dirbama dviem kryptimis: sidabravimo iš vandeninių ir aliuminavimo iš nevandeninių tirpalų srityse.

Vadovaujant V. Kaikariui, atlikti platūs tyrimai sidabro nusodinimo elektra srityje. Tirtas sidabro nusodinimas elektra iš kompleksinių chloridinių ir bromidinių, pirofosfatinių, ferocianidinių, jodidinių, cianidinių elektrolitų. Nuo 1964 m. katedroje smulkiai nagrinėjamas dicianoargentatinis-rodanidinis elektrolitas. Ištirta blizgodarių įtaka, sidabro dangų išlyginimas ir mikrokietumas, elektrolitinių sidabro lydinių susidarymas, pramoninės eksploatacijos klausimai. Analizuota sidabro nusodinimo elektra kinetika ir anodinis procesas (A. Kundra, T. Jankauskas, V. Skučas). V. Kaikaris plačiai nagrinėjo galvaninių dangų susidarymo mechanizmus, ryšį tarp galvaninių dangų morfologijos ir elektrokristalizacijos mechanizmo, sukūrė dvifaktorę blizgodaros teoriją[16]. Atliktus darbus jis apibendrino daktaro disertacijoje „Sidabro elektronusodinimo procesų tyrimas" (1969).

J. Januševičienė ir kiti aiškino variavimo procesus. Ištirta priedų įtaka elektrolitų savybėms ir dangoms, elektrostenolizė įvairių metalų druskų tirpaluose. Išnagrinėta agaro plėvelių įtaka katodiniams procesams, platinos, vario ir sidabro elektrodų katodinė poliarizacija praskies-

[13] *Кадзяускас П. П., Зефиров Н. С.* Нитрозохлорирование олефинов. — Успехи химии, 1968, № 7; *Аверина Н. В., Зефиров Н. С., Кадзяускас П. П., Рогозина С. В., Садовая Н. К., Солдатов Н. М.* Синтез 4,8-дизамещенных 2,6-диоксиадамантанов. ЖОрХ, 1974, № 7; Синтез изомерных оксатрициклодеканов: 2-оксаадамантана 2-оксайзотвистана и 2-оксатвистана. — Ten pat, 1975, Nr. 1.

[14] *Смильгевичюс А. И., Казенене В. К., Балтрушайтис Р. А., Адоменас П. В.* Исследование некоторых электрооптических свойств жидких кристаллов. — ЛФС, 1972, т. 12; *Адоменас П. В., Даугвила Ю. Ю., Денис Г. И., Дените Ю. И., Друмстайте О. К., Каган Е. З.* К решению технологических проблем создания электрооптических приборов на жидких кристаллах. — Труды ВНИИ электроизмерительных приборов. Ленинград, 1974, т. 20.

[15] *Даукшас В. К., Удренайте Э. Б.* Успехи химии в ряду бензо-1,4-диоксана (Обзор). — Химия гетероциклических соединений. Рига, 1975, № 9.

[16] *Кайкарис В. А., Пиворюнайте И. Ю., Маркушас В. В.* Дицианоаргентатный-роданидный электролит блестящего серебрения. — Электрохимия, 1966, № 2; *Кайкарис В. А.* Двухфакторная теория блескообразования. — В сб. Исследования в области электроосаждения металлов. Материалы Республиканской конференции электрохимиков Лит.ССР. Вильнюс, 1966; Электрохимия, 1967, № 10.

tuose azoto rūgšties tirpaluose. Apibūdintas mechanizmas nitratų reakcijos, vykstančios ant vario ir sidabro katodų[17].

Septintojo dešimtmečio pradžioje pradėtas tyrinėti galvaninių dangų gavimas iš nevandeninių tirpalų. Atliktas kai kurių aliuminio kompleksinių junginių tirpalų organiniuose tirpikliuose elektrocheminis tyrimas. Taip pat nagrinėtas aliuminio nusodinimas elektra iš aliuminio bromido tirpalų ksilole (L. Simanavičius).

Nevandeniniai tirpalai plačiai tyrinėjami, vadovaujant A. Levinskui. Jis nagrinėjo molibdeno nusodinimą elektra iš natrio molibdato formamidinių tirpalų, atliko natrio volframato formamidinių-dimetilformamidinių tirpalų ir aliuminio bromido eterato tirpalų elektrocheminį tyrimą, išanalizavo magnio ir ličio aliuminiavimą eteriniame-hidridiniame elektrolite, ištyrė elektroninę poliarizaciją aliuminio bromido-etilo eterio sistemos lydaluose, aliuminio nusodinimą elektra ant vario ir plieno. Ištirta aliuminio chlorido eterato tirpalų elektrolizė, nustatyta vandenilio viršvoltažio prigimtis eteriniuose aliuminiavimo elektrolituose, ištirtos aliuminio lydinių su indžiu ir stibiu nusodinimo elektra sąlygos (J. Sinius, A. Sinius, B. Ingaunytė). A. Levinskas išaiškino anodinio vandenilio viršvoltažio prigimtį eteriniame-hidridiniame mišinyje ir pateikė aliuminio nusodinimo elektra teoriją[18]. Apibendrinęs atliktus darbus, A. Levinskas 1977 m. apgynė daktaro disertaciją —„Aliuminio nusodinimo elektra iš eterinių elektrolitų procesų tyrimas".

Polimerų chemijos katedroje šeštojo dešimtmečio pradžioje tirta tirpstančių magnio druskų išskyrimas iš dolomitų (A. Kaušpėdas, J. Matulis). Stoniškių opokos ir Šlavės upelio molis pritaikytas mineralinių alyvų ir valgomųjų aliejų gryninimui (A. Kaušpėdas)[19]. Katedroje nagrinėtas ir durpių perdirbimas: bitumų išskyrimas ir sausoji distiliacija (J. Kudaba, E. Čižiūnaitė).

Tolesni tyrimai vėliau susiformavo į problemą — POLIMERAI IR JŲ TAIKYMAS LIAUDIES ŪKYJE. Pradžioje buvo tęsiami jau anksčiau pradėti gamtinių polimerų cheminio modifikavimo darbai. Vadovaujant J. Kudabai ir E. Čižiūnaitei, atliktas kazeino, želatinos ir kolageno polioksietilinimas, ozonavimas, ozonuotų produktų tyrimas ir panaudojimas priskiepytiems kopolimerams gauti. Siekiant modifikuoti kai kurias baltymų savybes, toliau buvo bandoma priskiepyti prie želatinos ir kolageno įvairius akrilo monomerus, stirolą, vinilacetatą, epoksidinius junginius ir kt. Analizuotos gautų produktų savybės, priskiepijimo reakcijų mechanizmai, šoninių atšakų kiekiai ir molekulinės masės. Reakcijas inicijuojant, taikytos įvairios oksidacinės-redukcinės sistemos ir fotosensibilizatoriai (benzofenonas, benzoinas, benzilas, eozinas, jodeozinas)[20].

Polimerų sintezei ir tyrimui katedroje pradžią davė įvairūs šios srities darbai. Vėliau, bendradarbiaujant su Termoizoliacijos institutu, pra-

dedami inden-kumaroninių dervų modifikavimo tyrimai. Ištirtas šių statybinei praktikai svarbių dervų šviesinimas kai kuriais adsorbentais. Išnagrinėta, kaip minėtas dervas panaudoti kai kurių rūšių sintetinio kaučiuko sustiprinimui. Pasiūlytas naujas metodas inden-kumaroninių dervų senėjimo procesui tirti[21].

Septintajame dešimtmetyje polimerų chemijos katedroje susiformuoja nauja mokslinio darbo kryptis — VANDENYJE TIRPIŲ POLIMERŲ SINTEZĖ IR TYRIMAS. Vadovaujant G. Bajorui, gaunami pirmieji vandenyje tirpūs polimerai — epoksiesterinės dervos, naudojamos elektroforezinio nusodinimo dangoms. Vėliau sintetinami vandenyje tirpūs polianijoninio tipo akriliniai kopolimerai. Ištirti akrilo ir metakrilo nitrilų kopolimerizacijos su kitais vinilo monomerais dėsningumai ir kinetika, aprotoninių ir protoninių tirpiklių įtaka, nagrinėta N-vinilpirolidono ir akrilo chloranhidridų kopolimerizacija homogeninėje ir heterogeninėje fazėse, kad gautus kopolimerus būtų galima panaudoti ilgai veikiantiems vaistams, tirpstantiems (difunduojantiems) siūlams chirurgijoje gaminti, taip pat panaudoti kaip filmojus lakų dažų pramonėje[22].

[17] *Матулис Ю. Ю., Янушевичене Ю. А.* Зависимость фотодихроизма, возбуждаемого в хлорсеребрянных эмульсиях, от качества и коллоидоструктурного состояния желатина. — Журнал научной и прикладной фотографии и кинематографии, 1957, № 2; *Янушевичене Ю. А., Кайкарис В. А.* Изучение электростенолиза. — AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1965, t. 6; *Januševičienė J., Sakalauskas L., Kaikaris V.* Platinos, vario ir sidabro katodinė poliarizacija praskiestoje azoto rūgštyje.— AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1973, t. 15.

[18] *Левинскас А. Л.* Эфирные электролиты алюминирования. — Успехи химии, 1975, № 7.

[19] *Kaušpėdas A., Matulis J.* Tirpstančių magnio druskų išskyrimo iš dolomitų klausimu.— VVUMD Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų serija, 1955, t. 4; *Kaušpėdas A.* Stoniškių opokos ir Šlavės upelio molio taikymas mineralinės alyvos ir valgomųjų aliejų gryninimui.— AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1962, t. 2; *Весене Т. В., Каушпедас А. С.* О взаимодействии сульфата аммония с доломитом.— AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1964, t. 5.

[20] *Кудаба И. А., Чижюнайте Е. Ю., Якубенайте В. Р.* Прививка мономеров винилового ряда к коллагену, фотосенсибилизированному иодэозином. — Высокомолекулярные соединения, 1970, № 11; *Кудаба И. А., Чижюнайте Е. Ю., Циммперман-Мешкаускайте И. П.* Привитая сополимеризация виниловых мономеров на коллагене, инициированная ионами Mn^{4+}. — Сб. Полимерные материалы и их исследование. Вильнюс, 1975, вып. 14; *Циммперман-Мешкаускайте И. П., Кудаба И. А., Чижюнайте Е. Ю., Савицкайте И. М.* Аминокислотный состав модифицированного коллагена. — Изв. ВУЗ, Технол. легк. пром-сти, 1977, № 6.

[21] *Раджюнас Л. В., Баёрас Г. И., Мачионис З. А., Кайкарис П. А., Ярушевичюс К. И.* Инден-кумароновые смолы. М., 1976.

[22] *Bajoras G., Iwakura Y.* Studies on the Water-soluble and Reactive Polymers. Synthesis of Copolymers from Glycidyl Methacrylate and N-vinylpyrrolidone.— Annual Reperts of Research, Department of Synthetic Chemistry. Tokyo University, 1967; *Бейнаравичюс М. А., Баёрас Г. И., Василюс И. И.* Сополимеризация акрилонитрила с акриловой и метакриловой кислотами.— Высокомолекулярные соединения, 1973, № 7; *Bajoras G., Cicėnaitė D., Ališauskienė T.* Copolymerization of Methacrylonitrile with Methacrylic Acid in Solutions of Lewis Bases and Water. 26-th International Congress of Pure and Applied Chemistry. Abstracts. Tokyo, Japan, 8EL 04, 1977.

Iš įvairių aminoakrilatų katedroje sintetinami polikatijoninio (Z. Mačionis)[23] ir amfoterinio tipo (L. Radžiūnas)[24] vandenyje tirpūs polimerai. Ištirta 1,3-bis-(dimetilamino)-izopropilmetakrilato ir dimetilaminetilmetakrilato kopolimerizacijos kinetika, kopolimerizacija su metilmetakrilatu, butilmetakrilatu, vinilacetatu. Nagrinėti poliamfolitų, gaunamų iš fenilaminoetilmetakrilato, karboninių rūgščių anhidridų bei kitų monomerų, sintezės dėsningumai, kinetika, polimerų savybės.

Chemijos moksliniai tyrimai atliekami ir kituose fakultetuose (Prekybos, Pramonės ekonomikos). G. Milvydienė dirba benzodioksano darinių sintezės srityje. Susintetino naujų β-diketonų[25]. K. Vaištarienė su bendradarbiais patobulino acetileno nustatymo mišiniuose su oru ir azotu būdą, naudojant argentometrinį metodą. Už fluorvinilo sintezę iš acetileno 1963 m. gautos autorinės teisės[26]. A. Žebrauskas su kitais tyrė tirpiklių įtaką polimero paviršiaus fizikinėms ir cheminėms savybėms, nustatė polivinilchlorido skilimo ypatumus[27]. S. Juškevičiūtė su kitais tyrė antioksidantų, plastifikatorių ir stabilizatorių sąveiką su polimerinėmis medžiagomis, išnagrinėjo antioksidantų migraciją iš polietileno į polivinilchloridą[28].

Chemijos fakulteto darbuotojai yra parengę ir išleidę nemaža vadovėlių ir kitų mokymo priemonių[29].

BIOLOGIJA



Svarbiausi pokario meto biologijos mokslo uždaviniai buvo nurodyti VKP(b) CK 1947 m. vasario plenumo nutarime: „Dabar, perėjus į taikiąją statybą, mūsų partijai ir valstybei vėl visu mastu iškilo, kaip labiausiai neatidėliotinas uždavinys,— užtikrinti tokį žemės ūkio pakilimą, kuris įgalintų trumpiausiu laiku sudaryti maisto gausumą mūsų gyventojams, žaliavos gausumą lengvajai pramonei ir reikalingų valstybinių maisto bei žaliavos rezervų sukaupimą"[1]. Tad Vilniaus universiteto biologai ir ėmėsi pirmiausia tirti klausimus, susijusius su respublikos gamtos turtų gavimu, augalininkystės ir gyvulininkystės produktyvumo kėlimu.

Botanikai, vadovaujami P. Snarskio ir A. Minkevičiaus, pradėjo tirti LIETUVOS TSR FLORĄ IR AUGALIJĄ. Pirmas jų 1947 ir 1948 m. vasaromis atliktas darbas buvo Daugų ežero biologiniai tyrimai. Išnagrinėta ežero krantų augalija, bentosas ir fitoplanktonas[2].

Floristiniams tyrimams iš pradžių trūko augalų vadovo, charakterizuojančio visos Lietuvos TSR augalus. Čia daugiausia pasidarbavo

P. Snarskis[3]. Jis smulkiai tyrinėjo Lietuvos ąžuolynus ir eglynus, retesniųjų Lietuvos žolinių augalų geografinį paplitimą, sojos veislių aklimatizavimą, Lietuvos vaismedžius ir dekoratyvinius medžius ir krūmus.

A. Minkevičius, anksčiau dirbęs Kauno universiteto Botanikos sode ir specializavęsis fitopatologijos srityje, išsamiai surinko floristinius duomenis apie Lietuvos TSR parazitinius grybus, daugiausia apie rūdinius, kūlinius ir perenosporinius. Dirbdamas antraeilėse pareigose LTSR MA Biologijos institute, jis kartu su J. Mazelaičiu parašė valgomųjų ir nuodingųjų grybų vadovą. Taip pat ištyrė Lietuvos TSR samanų florą ir ją apibūdino. Kartu su MA Biologijos (vėliau Botanikos) institutu jis atliko ežerų ir Kuršių marių dumblių floros ir krantų augalijos tyrimą. Pir-

[23] *Гердвилите Б. Б., Мачёнис З. А.* Исследование блочной полимеризации 1,3-бис-(диметиламино)-изопропилметакрилата. — Сб. Полимерные материалы и их исследование. Вильнюс, 1973, вып. 13; Исследование кинетики радикальной полимеризации диметиламиноэтилметакрилата и 1,3-бис-(диметиламино)-изопропилметакрилата. — Сб. Международного симпозиума по макромолекулярной химии, Ташкент, 1978.

[24] *Микучионис Р. И., Раджюнас Л. В., Коршунов М. А., Михлин В. С., Мачерните Д. К.* Сополимеризация β-фениламиноэтилметакрилата с винилацетатом. — Сб. Применение полимерных материалов в народном хозяйстве. Вильнюс, 1975, вып. I; *Микучионис Р. И., Раджюнас Л. В., Бейноравичюс М. А.* Сополимеризация β-фениламиноэтилметакрилата с метакриловой и акриловой кислотами в присутствии некоторых органических добавок. — Сб. Физико-химические основы синтеза и переработки полимеров. Горький, 1978, вып. 3.

[25] *Milvydienė G., Daukšas V., Dambrauskas R.* Benzodioksano-1,4 eilės ketonai. II. Sintezė N-alkil ir N-aril — pavaduotų 6-(w-aminoacil)-benzodioksanų-1,4 iš 6-acetilbenzodioksano-1,4.— AMMD, Chemija ir cheminė technologija, 1965, t. 5.

[26] *Vaištarienė K., Kriaučiūnas J., Dolgopolskis J.* Acetileno kiekybinio nustatymo dujose klausimu.— MAD, serija B, 1964, t. 4; Vinilo fluorido sintetinimas, panaudojant suspenduotą katalizatorių.— MAD, serija B, 1965, t. 3.

[27] *Жебраускас А., Шалкаускас М., Баранаускас М., Валентинавичюте Р.* Улучшение травимости пластмасс перед металлизацией (I. Обработка растворителями). — MAD, serija B, 1976, t. 39.

[28] *Багдонайте В., Юшкевичюте С.* Перераспределение антиоксидантов между полиэтиленом и поливинилхлоридом. — Пластические массы, 1975, № 9; *Юшкевичюте С.* Испарения антиоксидантов из полиэтилена в вакууме. Там же, № 4.

[29] *Matulis J.* Koloidų chemija. V., 1947; Fizinės chemijos praktikos darbai. V., 1948; *Daukšas K.* Kiekybinė analizė. V., 1941, 1952, 1961; Chemijos pagrindai. V., 1948; Neorganinė chemija. V., 1950; Neorganinė sintezė. V., 1955; Kokybinė analizė. V., 1959; Chemijos žodynas. V., 1960; *Butkevičius F., Daukšas K.* Kokybinė analizė. V., 1949; *Pajėda R., Ramanauskas E., Jasinskienė E.* Bendroji chemija. V., 1967; *Baltrušis R., Degutis J., Dienys G., Jasinskas L.* Organinė chemija. V., 1969, t.1, 1971, t. 2; *Daukšas K., Ramanauskas E.* Neorganinė sintezė. V., 1970; *Kaušpėdas A.* Cheminė technologija. V., 1971, t. 1.

[1] *Sniečkus A.* Dėl uždavinių Tarybų Lietuvos žemės ūkį atstatant bei išvystant. Pranešimo Lietuvos KP(b) CK XIII Plenumo sutrumpinta stenograma. V., 1947, p. 4—5.

[2] *Snarskis P., Adomavičiūtė B.* Daugų ežero ir jo artimiausių apylinkių aukštesniosios augalijos bruožai; *Natkevičaitė M.* Daugų ežero vakarų kranto ir Banduragio įlankos aukštesniosios augalijos fitocenologiniai tyrimai; *Minkevičius A.* Daugų ežero sporinių augalų bentosas ir fitoplanktonas.— VVUMD, Gamtos—matematikos m. ser., 1954, t. 2.

[3] *Snarskis P.* Vadovas Lietuvos TSR laukų piktžolėms pažinti. K. 1948; Vadovas Lietuvos TSR augalams pažinti. V., 1954; Kai kurie Lietuvos TSR adventyviniai augalai ir jų plitimo būdai ir keliai.— AMMD, Biologija, 1962, t. 2; Kiškiakopūstinių eglynų išplitimas Lietuvos TSR.— Ten pat, 1963, t. 3; Lietuvos TSR ąžuolynai. V., 1972.

masis pradėjo tirti ir Lietuvos kerpes, parengė vadovą augantiems ir augintiniems Lietuvoje spygliuočiams medžiams pažinti[4]. A. Minkevičius bendradarbiavo, ruošiant „Lietuvos TSR floros" I tomą, buvo šio svarbaus veikalo visų tomų vyr. redaktoriumi.

Lietuvos TSR didesniųjų upių lankų florą ir augalų bendrijas tyrinėjo ir kartu su bendradarbėmis aprašė M. Natkevičaitė-Ivanauskienė[5]. Pievų floros ir augalijos tyrimus ji pradėjo 1952 m., dalyvaudama LTSR MA organizuotoje ekspedicijoje į Nemuno žemupio salpą; tuomet M. Natkevičaitė-Ivanauskienė nustatė tų pievų pagrindines formacijas, jas geobotaniškai aprašė ir pateikė rekomendacijų, kaip racionaliau naudoti bei pagerinti. Nevėžio žemupio lankose ji rado unikalias Lietuvoje *Brometum erecti* bendrijas, pasiūlė jas apsaugoti. M. Ivanauskienė vadovavo ir kitų respublikos upių užliejamų pievų tyrimams, aprašė *Gramineae* šeimą „Lietuvos TSR floros" II tome ir suskirstė Lietuvos varpinius į floros elementus. M. Ivanauskienė yra nustačiusi naują floristinį-fitocenologinį Lietuvos floros rajonavimą. Kauno botanikos sode autorė yra atlikusi *Verbascum* ir *Celsia* genčių tarprūšinius kryžminimus ir ta tema apgynusi daktaro disertaciją[6].

Svarbų indėlį į ežerų augalijos tyrimus įdėjo I. Šarkinienė[7]. Pradėjusi juos šeštojo dešimtmečio pradžioje, ji ištyrė 82 pietryčių Lietuvos ežerus: nustatė jų augalų rūšis, aprašė makrofitų bendrijas, jų pasiskirstymą zonomis, ežerų užaugimo tipus, apskaičiavo dažniau paplitusių augalų biomasę. Kartu su V. Dvarecku tyrė Lietuvos upių dugno gruntą ir augaliją, aprašė Kauno vandens saugyklos augaliją.

Dirvožemio dumblius nuo 1958 m. nagrinėja Č. Pocienė. Ji konstatavo arti 150 dumblių rūšių ir varietetų, nustatė jų kiekio priklausomybę nuo dirvožemio tipų, augalinės dangos, sliekų kiekio, parodė dirvožemio dumblių biologinę reikšmę gamtoje[8]. Tyrinėjo dar herbicidų įtaką dirvožemio mikroflorai.

Respublikos vyšnių ir trešnių veisles, jų kilmę, paplitimą ir savybes nuo 1953 m. tyrinėja R. Margolytė[9]. Minėtas veisles ji stebėjo fenologiškai, matavo augimo greitį, nustatinėjo vaisių cheminę sudėtį, išbandė sintetinių augimo stimuliatorių ir tiamino įtaką gyvašakių įsišaknijimui, nustatė perspektyvias Lietuvoje trešnių veisles.

A. Lučinskienė[10], buvusi universiteto Botanikos sodo vedėja, nuo 1961 m. fenologiškai stebėjo dekoratyvinius augalus gėlininkystės skyriuje ir alpinetume, introdukavo daug naujų gėlių rūšių, tyrinėjo jų vegetacinio dauginimo būdus, sėklų daiginimą įvairiomis sąlygomis.

GAMTOS RESURSAI, JŲ NAUDOJIMAS, ATGAMINIMAS, PRODUKTYVUMO KĖLIMAS IR APSAUGA — taip vadinasi zoologijos katedros tyrinėta problema. Ji apėmė keletą skyrių — ornitologiją, ichtiologiją, hidrobiologiją, entomologiją ir helmintologiją.

Ornitofaunos, paukščių biologijos ir jų migracijos tyrimus plačiai vykdė ir jiems vadovavo T. Ivanauskas, pradėjęs tą darbą Kauno universitete. Savo ilgamečių tyrimų rezultatus jis apibendrino 3 tomų monografijoje[11], kuri yra didžiulis įnašas į paukščių biologiją ir jų sisteminimo mokslą. Paukščių migraciją tirti T. Ivanauskas su bendradarbiais pradėjo 1929 m. Per metus būdavo žieduojama apie 5000 įvairių paukščių. Iš gautų atsakymų buvo išaiškintos rūšių žiemojimo vietos. Prie tų darbų iš universiteto prisidėjo J. Šeštokas[12], iš pedagoginio instituto — A. Vaitkevičius ir iš LTSR MA Zoologijos muziejaus — direktorius V. Skuodis.

Antroji zoologijos katedros darbo kryptis — tai ichtiologiniai ir hidrobiologiniai respublikos vandenų tyrimai. A. Mačionis, T. Kiselytė įsijungė į LTSR MA Biologijos instituto organizuotą ekspediciją Kuršių marioms tyrinėti. Nuo 1954 m. katedra atliko respublikos ežerų ichtiologinius tyrimus. Surinkta vertingos medžiagos apie žuvų biologiją Daugų, Trakų, Vievio, Žeimenos baseino ir kituose ežeruose. Šiuose tyrimuose

[4] *Minkevičius A.* Lietuvos TSR rūdžių *(Uredinales)* floros metmenims papildymas.— VVUMD, Gamtos—matematikos m. ser., 1949, t. 1; Svarbesniosios varpinių augalų kūlės ir jų paplitimas.— LTSR MA Biologijos inst. darbai, 1951, t. 1; Lietuvos TSR ežerų fitoplanktonas ir tolimesnės jų tyrimo perspektyvos.— VVUMD, Biologija, geografija, geologija, 1959, t. 6; Medžiaga Lietuvos TSR kerpių florai.— AMMD, Biologija, 1963, t. 3; Savaime augantieji, auginami bei augintini Tarybų Lietuvoje spygliuočiai medžiai ir krūmai. V., 1954.

[5] *Natkevičaitė-Ivanauskienė M.* Nemuno žemupio lankų flora.— Kn.: Nemuno žemupio užliejamosios pievos. V., 1955; Nemuno žemupio lankų pagrindinių formacijų geobotaninė apybraiža.— Ten pat; Merkio salpos pievos.— AMMD, Biologija, 1961, t. 1; Lietuvos TSR floros varpinių analizė.— Ten pat, 1963, t. 3.

[6] *Наткевичайте-Иванаускене М.* Генетико-систематические (роды *Verbascum* и *Celsia*), флористико-систематические (злаки Литвы) и геоботанические исследования.— Доклад автора о трудах, представленных на соискание ученой степени доктора биологических наук. Вильнюс, 1967.

[7] *Šarkinienė I.* Rytų ir Pietų Lietuvos TSR ežerų makrofitų floristinė, geografinė ir morfologinė-ekologinė analizė.— AMMD, Biologija, 1961, t. 1; Rytų ir Pietų Lietuvos TSR ežerų makrofitinės augalijos apžvalga.— Ten pat, 1963, t. 3; Kauno vandens saugyklos makrofitai.— Ten pat, 1971, t. 11.

[8] *Pocienė Č.* Rūšinis dumblių pasiskirstymas Lietuvos TSR vyraujančių dirvožemių horizontuose.— AMMD, Biologija, 1961, t. 1; Lietuvos TSR dirvožemių dumblių kiekybinės apskaitos duomenys.— Ten pat, 1963, t. 3.

[9] *Margolytė R.* Vilniaus universiteto Botanikos sodo introdukuotos vyšnios ir trešnės.— AMMD, Biologija, 1964, t. 4; Kai kurios trešnių derėjimo ypatybės Lietuvos TSR sąlygomis.— Ten pat, 1966, t. 6; *Margolytė R. ir Gerdvilytė L.* Kai kurių augimo stimuliatorių taikymas vyšnių dauginimui žaliomis gyvašakėmis.— Ten pat, 1972, t. 12.

[10] *Lučinskienė A.* Alpinetinių augalų auginimas.— AMMD, Biologija, 1966, t. 6; Tiamino įtaka daugiamečių augalų sėklų daigumui.— Ten pat, 1967, t. 7; Kai kurie naujai introdukuoti augalai, tinkami alpinariumams.— Ten pat, 1968, t. 8.

[11] *Ivanauskas T.* Lietuvos paukščiai. K., 1938, kn. 1; 1949, kn. 2; V., 1955, kn. 3.

[12] *Ivanauskas T.* ir *Šeštokas J.* Paukščių žiedavimas Lietuvoje 1938—1939 m.— Vilniaus un-to Matematikos—Gamtos fakulteto darbai, 1942, t. 1, sąs. 2; *Вайткевичюс А., Скуодис В.* Перелет птиц (по данным кольцевания в Литве с 1929 по 1959 г.). Вильнюс, 1965.

dalyvavo A. Mačionis, R. Kazlauskas, vėliau ir A. Kublickas[13]. 1969 m. katedra įsijungė į Tarptautinės biologinės programos tematiką ir, stengdamasi prisidėti prie žuvų išteklių vidaus vandenyse didinimo, ėmėsi tirti tris skirtingo biologinio tipo ežerus: Dusios, Obelijos ir Galsto. Tyrinėta kartu su LTSR MA Zoologijos ir parazitologijos institutu.

Trečioji zoologijos katedros darbo kryptis — tai faunistikos tyrimai. Šioje srityje daugiausia dirbo R. Kazlauskas[14] ir jo vadovaujami vyresniųjų kursų studentai, padėję gaudyti vabzdžius. 1944—1976 m. katedros entomologiniai rinkiniai pasipildė apie 800 drugių rūšių. Trylika metų (1963—1976) R. Kazlausko iniciatyva buvo tiriami TSRS upių lašalai *(Ephemeroptera)*. Buvo tiriama visa TSRS teritorija. Surasta apie 30 naujų rūšių, (nustatytos 2 naujos gentys ir sudarytas 1 pošeimis). Išaiškinta upinio bentoso reikšmė žuvų mitybai.

J. Stašaitis[15] atliko citologinius, histologinius ir histocheminius fasciolės (*Fasciola hepatica* L.) tyrimus, išaiškino heksido sukeltus sutrikimus šio avių parazito organizme.

B GRUPĖS VITAMINŲ DINAMIKA AUGALUOSE IR TŲ VITAMINŲ ĮTAKA DERLIUI. Augalų fiziologai dar Kauno universitete pradėjo tirti B grupės vitaminų (bioso) dinamiką beržo, ąžuolo, trapiojo gluosnio pumpuruose ir lapuose, kukurūzų daiguose. Persikėlus į Vilniaus universitetą, B grupės vitaminų reikšmės augalams tyrimas ir toliau buvo pagrindinė augalų fiziologų problema. Nuo 1946 m. bandymai su vitaminais ir kitais (auksino grupės) augimo stimuliatoriais pradėti lauko sąlygomis. Be to, J. Dagys[16] ėmėsi tirti vėdryniniuose augaluose esančių nuodingų medžiagų, vadinamųjų fitoncidų, kurie trukdo augti mikroorganizmams, fiziologinį veikimą ir tų medžiagų pasiskirstymą bei dinamiką vėdrynuose. Į tuos tyrimus įsitraukė beveik visas katedros jaunesnysis personalas (A. Putrimas, J. Gruodienė, D. Kavaliauskienė) ir vyresniųjų kursų studentai.

D. Kavaliauskienė[17], darydama bandymus su juodaisiais serbentais, priėjo išvadą, kad fitoncidai tinka ne vien kaip apsauginė medžiaga kovai su parazitais, bet dalyvauja ir organų metabolizme kaip inhibitoriai, augalams ruošiantis žiemos miegui.

Tirdami toliau B grupės vitaminų dinamiką, J. Dagys su bendradarbiais[18] įrodė, kad šių medžiagų daug susikaupia įvairių augalų žieduose, ypač jų pagrindinėse dalyse, taip pat ir jaunuose augančiuose vaisiuose. Paaiškėjo, kad B grupės vitaminai reikalingi ne tik augalams vegetatyviškai augant, bet ir susidarant vaisiui. B grupės vitaminų dinamika buvo tiriama ir kadagio spygliuose bei uoginiuose kankorėžiuose, pušų spygliuose, ūgliuose ir kankorėžiuose (I. Mateikienė), lapuotose pušynų samanose. Nustatyta, kad B grupės vitaminai, arba biosas, telkiasi tuose augalų organuose ir tuo metu, kai juose vyksta sparti medžiagų apy-

kaita, ir kad tas telkimasis yra glaudžiai susijęs su kai kurių fermentų aktyvumu.

Katedros kolektyvas ėmėsi bandyti B grupės vitaminų įtaką kultūrinių augalų derliui. Tokių bandymų daugiausia yra atlikęs P. Bluzmanas[19] universiteto botanikos sode, kai kurių mokyklų bandymo sklypuose ir keliuose kolūkiuose. Prieš sėją sėklas pamirkius pumpurų ekstraktuose, daugeliu atvejų gauti teigiami rezultatai: greičiau dygdavo ir augdavo daigai, sustiprėdavo kvėpavimas, pakildavo katalazės, peroksidazės ir amilazės aktyvumas, derlius padidėdavo apie 30%. Vėliau buvo tiriama, kaip grynus B grupės vitaminus naudoti sėklų stimuliavimui prieš sėją arba augalų purkštimui vegetatyvinio augimo fazėje.

RESPUBLIKOS DIRVOŽEMIŲ TYRIMAS, RACIONALIŲ ŽEMDIRBYSTĖS PRIEMONIŲ IR DIFERENCIJUOTOS TRĘŠIMO SISTEMOS SUDARYMAS. Universiteto augalų fiziologams konstatavus mikroelementų ir augimo stimuliatorių efektyvumą kultūrinių augalų derliui, augalų anatomijos ir fiziologijos katedra nuo 1967 m. ėmėsi šios problemos tyrimų J. Dagiui ir P. Bluzmanui vadovaujant, buvo įrodyta mikroelementų svarba kultūrinių augalų derliui, chlorofilo sintezei ir fermentų aktyvu-

[13] *Mačionis A.* Kai kurie duomenys apie Vievio ir Obelijos ežerų ungurius.— AMMD, Biologija, 1964, t. 4; *Kublickas A.* Kuršių marių karšio — *Abramis brama* (L.) kai kurių biologinių rodiklių tyrimai.— Ten pat, 1966, t. 6; *Levickas A.* Kai kurie duomenys apie Ignalinos grupės ežerų vėdinimą 1963—64 metais.— Ten pat, 1966, t. 6.

[14] *Kazlauskas R.* Nemuno lašalai *(Ephemeroptera)*.— AMMD, Biologija, 1968, t. 8; *Казлаускас Р. Brachycercus pallidus* Tshern u *Baetopus wartensis* Keff. *(Ephemeroptera)* в реках Литовской ССР.— Ten pat, 1965, t. 5.

[15] *Stašaitis J.* Histologiniai ir histocheminiai heksidu veiktų fasciolių tyrimai priklausomai nuo amžiaus.— AMMD, Biologija, 1971, t. 11.

[16] *Dagys J.* Nuodingų augalų ekstraktų poveikis sporų ir sėklų dygimui.— LTSR MA Biologijos instituto darbai, 1951, t. 1; *Дагис Й., Гудинене Б., Путримас А., Содейкайте Б., Янкевичюс К.* Динамика фотонцидов едкого лютика в течение вегетационного периода. — Бот. журн., 1954, т. 39, 5.

[17] *Kavaliauskienė D.* Kokybinis inhibitorių pasiskirstymas juoduosiuose serbentuose.— AMMD, Biologija, 1972, t. 12.

[18] *Dagys J., Bieliukienė S., Gudynienė B., Mackevičiūtė V.* B grupės vitaminų dinamika žiediniuose augaluose jų vegetacijos ciklo metu.— VVUMD, Gamtos—matematikos m. ser., 1954, t. 2; *Дагис И.* Витамины биос-группы в плодах и листьях обыкновенного можжевельника.— В кн.: Физиология древесных растений. М., 1962; *Mateikienė I.* Bioso grupės medžiagų dinamika paprastosios pušies organuose metų eigoje.— AMMD, Biologija, 1969, t. 9; *Dagys J.* ir *Mateikienė I.* Pantoteno rūgšties dinamika paprastosios pušies *(Pinus silvestris* L.) antžeminiuose organuose jų vystymosi metu.— Ten pat, 1973, t. 12; *Mateikienė I.* Piridoksino ir biotino dinamika paprastosios pušies *(Pinus silvestris* L.) antžeminiuose organuose pavasarį, vasaros pradžioje ir rudenį.— Ten pat, 1974, t. 13; *Dagys J.* B grupės medžiagos lapuotose samanose.— Ten pat, 1975, t. 14.

[19] *Bluzmanas P.* B grupės vitaminų ir kai kurių sintetinių medžiagų įtaka kultūrinių augalų derliui.— VVUMD, Gamtos—matematikos m. ser., 1954, t. 2; Augalų vitaminizacija, kaip priemonė derliui pakelti.— Konferencijos augimo stimuliatorių klausimais darbai. Baisogala, 1962; *Dagys J.* Augimo stimuliatorių įtaka pupelių derliui.— Ten pat; *Bluzmanas P.* Tiaminas ir nikotino rūgštis, jų fiziologinis vaidmuo ir biosintezė augaluose (Dakt. dis.). V., 1966, VUB, f. 76-Ds 621.

mui. P. Bluzmanas su bendradarbiais pagrindė, kad mikroelementai teigiamai veikia B grupės vitaminų biosintezę lubino ir kukurūzų lapuose[20].

J. Sriubaitė-Gruodienė[21] lauko bandymais su bulvėmis nustatė, kad jų gumbų šlakstymas prieš sodinimą indolilacto rūgšties (IAR) tirpalu padidina derlių. Geras derlius gautas, bulvių lapus nupurkštus prieš žydėjimą mišriu IAR ir KH_2PO_4 arba Tutono druskos tirpalu — derlius pakilo 21—24%. J. Gruodienė su bendradarbiais tiria IAR poveikį pupelių derliui ir azoto apykaitai jose. Įrodyta, kad IAR skatina gumbelinių bakterijų augimą izoliuotoje kultūroje ir suaktyvina N_2 fiksavimo fermentus.

BIOLOGIŠKAI AKTYVIŲ JUNGINIŲ FIZINĖS SAVYBĖS, CHEMINĖ SANDARA, STRUKTŪRINĖ ORGANIZACIJA IR BIOLOGINĖS SISTEMOS. Šią problemą pradėjo tirti 1962 m. įsteigtoji biochemijos ir biofizikos katedra. A. Malachovskiui vadovaujant, buvo nagrinėjama sintetinių biologiškai aktyvių junginių (alkilinančių citostatinių medžiagų) įtaka morfologiniams, funkciniams ir biocheminiams pakitimams organizme. Alkilinantys citostatiniai preparatai naudojami onkologijoje — organizmo imunobiologiniams procesams slopinti organų transplantacijos metu ir kaip mutagenai genetikoje ir selekcijoje. Kad būtų išvengta minėtų preparatų toksiško veikimo, buvo tiriami įvairūs B grupės vitaminai. Gauti originalūs, iki šiol literatūroje neaprašyti rezultatai apie teigiamą difosfotiamino, orotinės ir pangaminės rūgščių veikimą, naudojant citostatikus[22]. Katedroje buvo užbaigtas naujo susintetinto priešvėžinio preparato lofenalio tyrimas. Šiuo metu tas preparatas leistas naudoti, gydant onkologinius ligonius visoje Tarybų Sąjungoje.

Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios katedroje dirbama dviem kryptimis: 1) nukleino rūgščių ir baltymų specifinės sąveikos tyrimas — vadovauja B. Juodka[23] ir 2) bioenergetikos bei biologinių membranų struktūros ir funkcijos tyrimas — vadovauja L. Grinius[24]. Pasiūlyti nauji cheminiai ir fermentiniai nukleino rūgščių modeliavimo metodai, susintetinti paprasčiausi nukleino rūgščių ir baltymų kovalentinės sąveikos modeliai, ištirtos jų savybės. Sukurta vieninga teorija, aiškinanti nukleino rūgščių prasiskverbimo pro bakterijų membraną procesus genetinės transformacijos, transfekcijos, virusų infekcijos ir bakterijų konjugacijos metu. Ląstelių energetikos klausimais su kitais autoriais yra rašęs J. Kadziauskas[25].

Augalų fiziologijos ir mikrobiologijos katedroje biochemiškai mieles tiria J. Pečiulis[26]. Nuo 1966 m. jis nagrinėja cheminių ir fizinių faktorių įtaką mielių dauginimuisi ir kokybei. J. Pečiulis konstatavo, kad greta bioso grupės vitaminų mielių dauginimąsi skatina, padidina jų derlių ir mikroelementai Mn, Zn, Cu, Mo, B, Co, Li, J ir V. Tyrimai parodė,

kad B grupės vitaminai sustiprina baltymų biosintezę ir suaktyvina įvairias dehidrogenazes ir katalazę mielėse. Iš fizinių faktorių J. Pečiulis ir A. Saulevičiūtė ištyrė ultragarso poveikį mielėms. Savo tyrimus jis apibendrino daktaro disertacijoje 1975 m.

1963 m. Gamtos fakulteto augalų fiziologijos ir mikrobiologijos katedroje įsteigta Augalų ir gyvulių augimo stimuliatorių probleminė laboratorija, kuri padeda biologams atlikti mokslinius tyrimus su aukštesniaisiais augalais ir mikroorganizmais, aiškinti fitohormonų ir vitaminų poveikį derliui. Įrodyta, kad indolilacto rūgšties (IAR) ir B grupės vitaminų mišiniai labiau padidina linų derlių, negu atskiri to komplekso komponentai. Konstatuota, kad tiaminas padidina cukrinių runkelių atsparumą rūgščiam dirvožemiui.

Laboratorijos darbuotojų I. Mateikienės[27], N. Dringelienės tyrimai parodė, kad tiaminas ir kinetinas pastebimai veikia chromosominių

[20] *Dagys J., Vonsavičienė V.* ir *Kolovičiūtė E.* Mikroelementų įtaka augalų derliui ir fermentų aktyvumui jų lapuose.— VVUMD, Biologija, geografija ir geologija. 1959, t. 6; *Bluzmanas P. ir Grinius V.* Mikroelementų įtaka kukurūzų augimui ir kai kurių vitaminų sintezei jų lapuose.— AMMD, Biologija, 1966, t. 6.

[21] *Gruodienė J.* ir *Vaškevičienė O.* Tutono druskos ir heteroauksino įtaka bulvių derliui ir jo kokybei.— AMMD, Biologija, 1968, t. 8; *Gruodienė J.* ir *Sipavičienė J.* Augimo skatintojų įtaka pupelių augimui, azotinių medžiagų sintezei ir gumbelinių bakterijų savybėms.— Ten pat, 1971, t. 11.

[22] *Malachovskis A.* Difosfotiamino toksiškumo klausimu.— AMMD, Biologija, 1965, t. 5; *Малаховский А. Н.* Дифосфотиамин как фармакодинамический фактор в физиологических и биохимических процессах нормального организма и на фоне экспериментальной терапии нарушений функций печени (Докт. дисс.). Вильнюс, 1967, VUB, f. 76—Ds 801.

[23] *Юодка Б., Уленбек О.* Применение ТЧ РНК-лигазы для сшивания олигорибонуклеотидов. — Биоорганическая химия, 1976, т. 2; *Juodka B. A., Smrt J.* Synthesis of Diribonucleoside Phospho (P→N) — Amino Acid Derivatives.— Coll. Czech. Chem. Comm., 1974, vol. 39.

[24] *Мельвидас В., Джея П., Гринюс Л., Гринювене Б., Хмеляускайте В.* Превращение метаболитической энергии, вырабатываемой клетками Escherichia coli, в электрическую форму. — AMMD, Biologija, 1976, t. 15; *Гринюс Л. Л.* Хемиосмотический механизм транспорта биологических макромолекул через мембраны бактерий.— Биохимия, 1976, т. 41.

[25] *Белякова Т. М., Кадзяускас Ю. П., Скулачов В. П., Смирнова И. А., Чекулаева Л. М., Ясайтис А. А.* Генерация электрохимического потенциала ионов H^+ и фотофосфорилирование в клетках Halobacterium halobium. — Доклады АН СССР, 1975, т. 223.

[26] *Печюлис Ю. П.* Влияние некоторых микроэлементов на размножение хлебопекарных дрожжей и их качества. — Докл. Межд. Симп. по стимуляции роста растений. София, 1966; *Pečiulis J.* Mielių augimo stimuliavimas kukurūzų vandeniniais ekstraktais. — AMMD, Biologija, 1966, t. 6; Роль микроэлементов в процессе стимулирования размножения хлебопекарных дрожжей, роста их биомассы и ферментной активности. — Ten pat, 1970, t. 10; Физиолого-биохимическая активность дрожжей, культивируемых с микроэлементами. В сб.: Регуляция роста и питания растений. Минск, 1972.

[27] *Mateikienė I., Bluzmanas P.* Histonų dinamika žirnių daiguose. Tiamino poveikis atskirų histonų frakcijų kiekybiniams pakitimams žirniuose.— AMMD, Biologija, 1978, t. 2.

baltymų (histonų), taip pat atskirų jų frakcijų kitimą besivystančiuose augaluose.

Nuo 1965 m. P. Bruzgulis[28] su bendradarbiais tiria angliavandenių, amino rūgščių ir baltymų apykaitos procesus grybuose, veikiamuose augimo stimuliatoriais, RNR sintezės reguliaciją izoliuotai funkcionuojančiuose grybų ląstelių branduoliuose.

Nuo 1965 m. genetikų grupė (V. Rančelis[29], D. Dainauskaitė ir kt.) tyrinėja etilenimino ir EDTA mutageninį poveikį pašarinėms pupoms, žirniams ir geltoniesiems lubinams. Nustatyta, kad minėtieji junginiai mažina ląstelių mitotinį dalijimąsi šaknelių meristemoje ir sukelia chromosomų aberacijas. D. Dainauskaitė konstatavo, kad įvairių pupų veislių jautrumas mutagenui EDTA priklauso nuo genotipo, tirtos medžiagos koncentracijos ir aplinkos sąlygų.

Kita genetikų grupė (R. Lekevičius, L. Juknevičius ir kt.) nuo 1963 m. įsijungė į cheminių medžiagų poveikio gyvūnų ir žmogaus paveldimumui tyrimus. Išnagrinėti daugelio cheminių medžiagų poveikio genetinėms struktūroms mechanizmai. Įrodyta, kad dalis mutagenų sukelia ne tik DNR struktūros ir chromosomų trūkius, bet ir labai slopina jų atsistatymo (reparacijos) procesus[30]. Nuo 1973 m. minėtoji genetikų grupė inventorina respublikoje paplitusius mutageninius faktorius, tiria užteršimo pesticidais ir naftos produktais poveikį ekosistemų atskiroms grandims. Įrodytas kenksmingų mutacijų padidėjimas gyvūnų bei žmogaus populiacijose, veikiant kai kuriais aplinkos mutagenais, ir ieškoma būdų, kaip sumažinti jų kenksmingumą[31].

V. Raškauskas[32] tyrinėjo 44 Lietuvoje auginamų lanksvos (*Spiraea*) rūšių biologines savybes; iš jų 39 rekomendavo auginti gamybiškai. Jis taip pat nagrinėjo darželinio jazmino, lenktašakės forzicijos bei agrastų sumedėjusių ūglių įsišaknijimą ir nustatė, kad jį gerai veikia IAR, tiamino ir nikotino rūgšties mišinys.

BIOLOGINĖ KIBERNETIKA — tai biofizikų tiriamoji problema. Elektrofiziologiniais metodais tiriami varlės akies tinklainės ir triušio regimosios sistemos neuronai[33]. Nagrinėta tema „Regos analizatoriaus tyrimas vaizdų atpažinimo aspekte". Tyrimai atliekami kartu su Puslaidininkių fizikos problemine laboratorija. Iškelta kvazioptinių neuroninių tinklų teorija, kuria vadovaujantis, buvo sukurtas kvaziholografinis regos analizatoriaus funkcinės struktūros modelis. Nustatyta, kad dauguma triušio smegenų žievės neuronų yra specializuoti regos lauke esančių objektų judesiams analizuoti. Tyrimai parodė, kad žmogus regimuosius vaizdus atpažįsta „kvantais", kurių trukmė apie 8—10 m/sek. Tai aiškinama aktyviu regos analizatoriaus veiklos principu, kur vienas kvantas atspindi laiką, reikalingą vienai hipotezei patikrinti. Sukurta keletas tyrimų aparatūros komplektų. Iš jų pažymėtini: keturių kanalų tachistoskopas,

dviejų kanalų projektoskopas, bioelektrinių potencialų analizatorinis kompleksas.

1970—1975 m. biofizikai tyrinėjo kibernetikos problemos skyrių „Ląstelės biofizika". R. Žiliukui vadovaujant, nagrinėta tema „Biologinių membranų kooperatyviniai procesai, mikroorganizacija ir struktūra"[34]. Nustatyta kai kurių elektrocheminių parametrų netiesioginė priklausomybė nuo kompleksus sudarančių jonų veikimo nervinių ir augalinių ląstelių sužadintose membranose. Ląstelės biofizikos ir membranų pralaidumo mechanizmą nagrinėja R. Žiliukas ir J. Sabaliauskas.

Zoologijos katedroje kibernetikos problemą tyrinėja S. Galberštatas; jo tema —„Raumenų veikimo ir jų nuovargio reguliacijos nerviniai ir humoraliniai aspektai". S. Galberštato su bendradarbiais atlikti tyrimai[35]

[28] *Bruzgulis P.* Tiamino ir IAR įtaka azotinių medžiagų sintezei galveniniuose grybuose.— AMMD, Biologija, 1975, t. 14; *Брузгулис П., Рузгене А., Глемжене И.* Влияние индолилуксусной кислоты на содержание РНК в клетках и изолированных ядрах *Aspergillus oryzae.* — Микробиология, 1975, т. 44, вып. 6.

[29] *Ранчелис В., Баскаковайте А. М.* Комбинированное мутагенное действие этиленимина и ЭДТА, I. — AMMD, Biologija, 1969, t. 9; *Ранчелис В. П.* и *Лукша Р. К.* Комбинированное мутагенное действие этиленимина и ЭДТА, II. — Ten pat; *Ранчелис В. П.* Реакция этиленимина с катехинами в семенах бобов. — Ten pat, 1971, t. 11; *Дайнаускайте Д.* Чувствительность различных сортов кормовых бобов к ЭДТА. — Ten pat, 1973, t. 12.

[30] *Лекявичюс Р. К.* Мутагенное действие некоторых производных пуринов в сопоставлении с их противоопухолевой активностью. — Генетика, 1966, т. 3; *Лекявичюс Р. К., Мажонас А. А., Слапшите Г. В.* К вопросу метаболического превращения мутагена и мутагенности его метаболитов. — Третий съезд Всесоюзного общества генетиков и селекционеров. Ленинград, 1977.

[31] *Lekevichus R., Sinkevichus S.*, Genetical Monitoring of the Natural Populations of Birds and Mammals with Different Accumulation of Mutagens.— Sixth Annual Meeting of European Environmental Mutagen Society (EEMS). DDR, 1976; *Юкнявичюс Л., Янкявичюс К.* Изменения компонентов водной экосистемы в условиях загрязнений нефтепродуктами. — Автореф. канд. дис. Севастополь, 1977; *Юкнявичюс Л.* Деградация нефтепродуктов в Балтийском море. — Материалы IV Советско—Шведского симпозиума по вопросам охраны Балтийского моря от загрязнения. Рига, 1977.

[32] *Raškauskas V.* Kai kurios lanksvų (*Spiraea* L.) biologinės ir dekoratyvinės savybės.— AMMD, Biologija, 1965, t. 5; 1966, t. 6; Augimą skatinančių medžiagų įtaka sumedėjusių ūglių įsišaknijimui.— Ten pat, 1969, t. 9; Agrastų dauginimas žaliais ūgliais, naudojant augimo skatintojus.— Ten pat, 1970, t. 10.

[33] *Алексеенко С., Вайткевичюс Г., Ванагас В., Кетлерис И., Кирвелис Д., Пуртулите А.* Количественные характеристики нейронов — «детекторов» движения зрительной системы кролика. — AMMD, Biologija, 1974, t. 13.

[34] *Жилюкас Р., Кетлерис И.* Зависимость стабильности импульсной активности гигантских нервных клеток от ионной среды и поляризующего тока. — AMMD, Biologija, 1971, t. 11; *Жилюкас Р. Ю., Маседунскене Л. П., Смильгявичус А. Д., Сабаляускас И. И.* Влияние ионов никеля на биоэлектрические характеристики клеток *Nitella syncarpa.* — Сб.: Харовые водоросли и их использование в исследовании биологических процессов клетки. Вильнюс, 1973.

[35] *Гальберштатас С.* и *Ягайте Б.* О значении нагрузки мышцы для передачи на нее возбуждения с нерва. — AMMD, Biologija, 1961, t. 1; *Гальберштатас С.* Дальнейшие исследования нервной регуляции мышц. — Ten pat, 1970, t. 10; Нервная регуляция мышечной деятельности. Вильнюс, 1975.

turi praktinės reikšmės, aiškinantis nuovargio procesus ir ieškant būdų jam pašalinti.

Biologai parengė nemaža originalių vadovėlių[36].

GEOLOGIJA



tkuriant universiteto veiklą, geologijos ir mineralogijos katedrose mokslo tiriamasis darbas irgi pradėjo atgyti. Tiriamojo darbo pagrindą katedrose sudarė geologinė medžiaga, perkelta iš Kauno universiteto. Tačiau ji buvo labai kukli, nes jos dauguma, okupantams sunaikinus dokumentaciją, neturėjo mokslinės vertės. Pagrindinės geologijos mokslo kryptys, išryškėjusios Kauno universitete (M. Kaveckio, J. Dalinkevičiaus ir kitų darbuose), buvo plėtojamos Vilniaus universitete. Geologijos mokslo raidai respublikoje svarbus įvykis buvo geologijos skyriaus įkūrimas 1944 m. Gamtos fakultete. Pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo pradėti rengti šios srities specialistai.

Atstatant ir vystant respublikos liaudies ūkį, didelę reikšmę įgauna vyriausybės pavedimu organizuojami mineralinių žaliavų geologiniai tyrimai. Šios perspektyvios ilgametės krypties mokslinio darbo organizatoriumi buvo M. Kaveckis. Jis kartu su LTSR MA Geologijos ir geografijos instituto mineralinių žaliavų sektoriaus darbuotojais parengė pirmąjį Lietuvos mineralinių žaliavų kadastrą[1]. Šiame darbe pateikta vertingų rekomendacijų, kaip vystyti statybinių medžiagų pramonę ir kaip įvertinti mineralines žaliavas, prognozuojami jų tolesni tyrimai.

Šios krypties tyrimai susiję ir su J. Dalinkevičiaus darbais. Jis išaiškino kai kurių mineralinių žaliavų, ypač naftos ir dujų telkinių, pasiskirstymo dėsningumus, nurodė tolesnes šių tyrimų perspektyvas[2].

Svarbią vietą M. Kaveckio mokslinėje veikloje užėmė hidrogeologiniai tyrimai, kurie vėliau buvo sėkmingai atliekami hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos katedros darbuotojų. Ypač vaisingai M. Kaveckis tyrinėjo respublikos mineralines versmes, jų kilmę, vandens cheminę sudėtį, jų panaudojimo galimybes balneologiniams reikalams[3].

Nemaža dėmesio M. Kaveckis skyrė šiaurės rytų Lietuvos karstinių procesų tyrimams, tų procesų įvertinimui, inžinerinės geologijos požiūriu[4]. Kaip žymus specialistas M. Kaveckis buvo išrinktas TSRS MA Tarpžinybinės karstų tyrimo komisijos nariu.

J. Dalinkevičiaus iniciatyva anksčiau pradėti paleontologiniai-stratigrafiniai tyrimai sudarė vieną iš pagrindinių jo vadovaujamos katedros mokslinio darbo krypčių. Ypač aktualūs šios srities darbai tapo 1948—

1953 m., kai mūsų respublikoje pirmą kartą buvo išgręžta giliųjų gręžinių, kurie pasiekė giliausiai slūgsančias apatinio paleozojaus ir siluro bei kristalinio pamato uolienas. Pasidarė aktualu ir praktiškai labai reikalinga išaiškinti respublikos gelmių sandarą, naujų naudingų iškasenų telkinių, ypač naftos, dujų ir kristalinio pamato uolienų, rūdingumo dėsningumus.

Kad mokslo tiriamasis darbas būtų efektyvesnis, ypač sprendžiant praktinius klausimus, pradėti kompleksiniai tyrimai, glaudžiai bendradarbiaujant su Lietuvos TSR MA Geologijos ir geografijos institutu, Geologijos valdyba prie Lietuvos TSR MT ir kitų respublikų (Leningrado, Rygos, Talino ir kt.) mokslinėmis bei gamybinėmis organizacijomis. Į šį darbą įtraukiami jauni, pokario metais baigę universitetą, katedrų darbuotojai. Nuo 1959 m. ginamos pirmosios šios srities kandidatinės disertacijos, pradėti vykdyti ūkiskaitiniai darbai, lauko geologiniai tyrimai.

Remdamasis šiais tyrimais, J. Dalinkevičius detalizavo Pabaltijo viršutinio devono-famenio darinių stratigrafinę schemą, aptarė paleogeografinius ryšius ir kt. klausimus. Panaudojęs litologinių-paleontologinių tyrimų duomenis, jis pateikė detalią juros ir apatinės kreidos stratigrafiją, nustatė kreidos luitų paplitimo dėsningumus kvartero dariniuose[5]. Jo pranešimas buvo perskaitytas Tarptautinio geologinio kongreso XVIII sesijoje Londone[6]. J. Dalinkevičius išryškino pagrindinius tektoninius elementus, atkūrė jų geologinę raidą nuo prekambrio ligi kvar-

[36] *Bluzmanas P.* Mikrobiologinė technika. V., 1970; *Dagys J.* Augalų anatomija ir morfologija (pagal *L. I. Kursanovą, F. N. Kašeninikovą* ir *N. A. Komarnickį).* K., 1947; 1950; Augalų anatomija ir morfologija. Botanikos kurso I dalis. V., 1969; *Dagys J., Bluzmanas P., Borusas S., Šlapakauskas V.* Augalų fiziologija. V., 1974; *Ivanauskas T., Kanopka E., Venslauskas M.* Biologija. V., 1970; *Minkevičius A.* Fitopatologijos pagrindai. K., 1948; Grybinės medžių ir krūmų ligos. K., 1950; Vadovas Lietuvos TSR miškų, pievų ir pelkių samanoms pažinti. V., 1955; *Šarkinienė I.* Augalų rinkimas ir kolekcionavimas. V., 1958.

[1] *Kaveckis M. ir kt.* Lietuvos TSR mineralinių žaliavų statybinių medžiagų pramonės perspektyvinis išsivystymas ir išdėstymas (rankraštis).— Lietuvos TSR MA Geologijos ir geografijos in-tas, RF 105, 1950.

[2] *Dalinkevičius J.* Lietuvos TSR mineralinės žaliavos.— Lietuvos TSR MA I serija. K., 1947.

[3] *Kaveckis M.* Lietuvos mineralinės versmės (rankraštis).— Lietuvos TSR MA rankraščių skyrius, f. 26, 1949.

[4] *Кавецкис М.* Карстовые явления на территории Литовской ССР. — В сб.: Региональное карстоведение. М., 1961.

[5] *Далинкевиюс И.* Юрские и меловые отложения Литовской ССР и степень их стратиграфической изученности. — В сб.: Труды Всесоюзного совещания по разработке унифицированной схемы стратиграфии мезозойских отложений Русской платформы. Л., 1956.

[6] *Dalinkevičius J.* The Middle Cretaceous Facies of the South of Baltic Sea Coast and the Adjacent Regions and the Principles of Zonal Correlation of These Deposits.— Intern. Geol. Congr., 18th Session, Great Britain, Vol. of Titles and Abstracts. London, 1948.

tero[7], nemaža prisidėjo prie Lietuvos geologinio žemėlapio tikslinimo ir tobulinimo.

Nuo 1951 m. devono ir karbono sistemų darinių paleontologinius, stratigrafinius, litologinius-facijinius bei paleogeografinius klausimus nagrinėja S. Žeiba[8]. Jis patikslino ir detalizavo šių sistemų stratigrafines schemas, nustatė slūgsojimo bei tektoninių struktūrų vystymosi dėsningumus, aprašė naujų rūšių rinchonelidų fauną, išryškino rūšių stratigrafinę reikšmę. Famenio aukšto dariniuose S. Žeiba pirmą kartą išskyrė konodontines zonas, nustatė zoninės konodontų schemos panaudojimo galimybes.

Ordoviko ir siluro sistemų struktūrinio-tektoninio ir facijinio rajonavimo biostratigrafijos, koreliacijos ir paleogeografijos klausimus nuo 1953 m. tiria J. Paškevičius[9]. Detaliai nagrinėdamas graptolitų ir brachiopodų fauną, ordoviko sistemos dariniuose jis išskyrė — 9, o siluro — 26 graptolitines biozonas; ištyrė ir aprašė naują graptolitų gentį *Lithuanograptus* ir keletą graptolitų bei brachiopodų rūšių. Sudarė naują siluro stratigrafinę schemą, išskyrė ordoviko ir siluro darinių pjūvyje karbonatines ir molingas facijas, nustatė struktūrų tektoninį ir paleografinį vystymąsi. Šių tyrimų rezultatai yra apibendrinti J. Paškevičiaus daktaro disertacijoje „Pabaltijo ordoviko ir siluro uolienų biostratigrafija, koreliacija ir graptolitai" (1972). Be to, jis paskelbė darbų iš kvartero geologijos ir geologijos istorijos.

Kvartero sistemos darinius nuo 1953 m. tyrė R. Tarvydas. Jo darbuose nagrinėjami stratigrafijos ir pleistoceninių ledynų paleodinamikos klausimai[10]. Nagrinėdamas morenų mineraloginę-petrografinę sudėtį bei riedulių pasiskirstymo dėsningumus išbarstymo kūgių analizės metodu, jis atkūrė paskutiniojo ir priešpaskutiniojo apledėjimų kryptis ir ledynų glaciodinamiką.

P. Vaitiekūno mokslinio darbo tematika nuo 1954 m. susijusi su pleistoceno darinių sandaros, jų stratigrafijos bei paleogeografiniais tyrimais[11]. Jis nustatė kvartero substrato paviršiaus struktūrinių ir skulptūrinių formų vaidmenį pleistoceno dangos susidarymui; patikslino paskutiniojo apledėjimo stadijų ir fazių rangus, jų paplitimo ribas, išryškino minėto apledėjimo ledynų struktūrą bei dinamiką. Parengė detalią pleistoceno stratigrafinę schemą.

Triaso darinių geocheminių elementų bei molio mineralų asociacijų pasiskirstymo dėsningumus nuo 1960 m. tiria V. Kotovič[12]. Nagrinėdama granulometrinę sudėtį, karbonatingumą, sulfato—natrio—chloro jonų koncentraciją bei rentgenometrinius savitumus, ji nustatė sulfato jonų koncentracijos priklausomybę nuo poleogeografinių sąlygų; atliko daugiau pamatuotą šių darinių pjūvių koreliaciją.

R. Gailius, nuo 1961 m. tirdamas priekambrio magminius ir metamorfinius uolienų kompleksus, išaiškino jų petrografinės, mineraloginės sudėties bei metasomatinio granitinimo ypatumus, nustatė naudingų komponentų (geležies) migracijos kelius, sudarė kristalinio pamato pagrindinių struktūrų schemą[13].

Analizuodamas nuo 1950 m. Vilniaus miesto hidrogeologines sąlygas, L. Petrulis detaliai išnagrinėjo ir aprašė kvartero darinių sandarą, išryškino Neries slėnio struktūrą. Jis pirmą kartą nustatė pagilintų ir palaidotų slėnių buvimą[14]. Gauti tyrimų rezultatai buvo panaudoti, plečiant Vilniaus miesto vandenviečių tinklą.

[7] *Dalinkevičius J.* The Main Features of the Tectonic Development of the Southern Baltic Countries. — Сб. статей для XXI сессии междунар. геол. конгресса. Вильнюс, 1960.

[8] *Žeiba S.* Viršutiniojo devono (D_3^2) Žagarės, Senosios Žagarės ir Klykolių sluoksnių išplitimo Lietuvos TSR teritorijoje klausimu.— MAD, ser. B, 1956, t. 4; Новые данные по фауне и стратиграфии наровского горизонта Южной Прибалтики. — AMMD, Geografija ir geologija, 1971, t. 8; Новые виды ринхонеллид девона Прибалтики. — Ten pat, 1977, t. 13.

[9] *Paškevičius J.* Зональное расчленение нижнесилурийских отложений Литвы.— Труды Ин-та геол. Вильнюс, вып. I, 1965; On Some New Landoverian Diplograptids of the Eastern Baltic.— In: Graptolites and Stratigraphy. Tallin, 1976; Platyorthis ovalis sp. nov. и ее стратиграфическое значение в отложениях верхнего лудлона Южной Прибалтики. — Научные сообщ. Ин-та геол. и геогр. АН Лит. ССР, 1962, t. 14; Lietuvos TSR teritorijos apatinio siluro (landoverio ir uenlokio) stratigrafinė schema.— VVUMD, Biologija, geografija, geologija, 1958, t. 19; Биостратиграфия и корреляция силурийских терригенных и карбонатных отложений Южной Прибалтики. — В сб.: Стратиграфия нижнего палеозоя Прибалтики и корреляция с другими регионами. Вильнюс, 1968.

[10] *Taivydas R.* Svarbesniųjų Lietuvos TSR kristalinių leitriedulių mineraloginės-petrografinės sudėties klausimu.— VUMD, Biologija, geologija, geografija, 1958, t. 19; Динамика неоплейстоценового ледника на территории Литвы и Калининградской области. — В сб.: Вопросы геол. и палеогеогр. четверт. пер. Литвы. Труды Ин-та геологии. Вильнюс, 1967, вып. 5.

[11] *Vaitiekūnas P.* Lietuvos TSR kvartero (antropogeno) substrato paviršius, jo struktūra ir įtaka pleistoceno dangos pasiskirstymui.— Geografinis metraštis, 1959, t. 2; О стратиграфическом подразделении неоплейстоцена гляциальной области (на примере Прибалтики) — В сб.: Материковое оледенение и ледниковый морфогенез. Вильнюс, 1969; О структуре и динамике последнего ледникового покрова на территории Прибалтики. — AMMD, Geografija ir geologija, 1974, t. 11.

[12] *Котович В.* К палеогеографии триасовых отложений юго-западной части Литовской ССР. — AMMD, Geografija ir geologija, 1973, t. 10; К вопросу расчленения триасовой толщи Южной Прибалтики. — Ten pat, 1976, t. 12.

[13] *Гайлюс Р.* Некоторые результаты петрографического исследования докембрийских пород Пренайской скважины. — Ten pat, 1968, t. 5; О метаморфизме кристаллического фундамента Литвы. — В сб.: Новейшие результаты исследований по геологии Лит.ССР. Вильнюс, 1975.

[14] *Петрулис Л.* Четвертичные отложения в г. Вильнюс. — Lietuvos TSR MA Geologijos ir geografijos in-tas. Moksliniai pranešimai. 1957, t. 4; Neries slėnio sąrangos Vilniaus miesto rajone klausimu. — Ten pat, 1958, t. 6; Гидрогеохимическая зональность подземных вод Южной Прибалтики в свете новых данных. — AMMD, Geografija ir geologija, 1969, t. 6.

Kai kurių laimėjimų pasiekta, tiriant požeminių vandenų rajonavimą. Šią temą 1963—1968 m. nagrinėjo A. Kondratas[15]. Taikant naujus matematinės analizės, hidrogeologinių procesų modeliavimo ir kitus metodus, suintensyvėjo požeminių vandenų eksploatacinių atsargų tyrimai, kuriuos nuo 1971 m. atlieka M. Dobkevičius[16]. Jis nustatė atskirų vandenviečių eksploatacinių atsargų formavimosi faktorius, pateikė rekomendacijų, kaip organizuoti naujų eksploatacinių atsargų paieškas ir žvalgybą.

Greta nagrinėjamų hidrogeologinių klausimų platų užmojį įgauna ir inžinerinės geologijos tyrimai, nuo 1965 m. vykdomi R. Mikšio[17]. Remiantis jo darbais, buvo sudarytas Vilniaus miesto teritorijos inžinerinis-geologinis žemėlapis. Jo rekomendacijos žymiai padidino inžinerinių statinių ir įrengimų projektavimo efektingumą.

V. Skuodis, tirdamas viršutinio devono darinius, aprašė kokybiškai naujas karstinių-sufozinių-erozinių reiškinių formas, nustatė įgriuvų susidarymo sąlygas, jų išsidėstymo dėsningumus bei amžių. Gauti tyrimų rezultatai įdiegti, projektuojant hidroelektrinių kaskadas ant Dauguvos upės Latvijoje[18].

Universiteto geologai kartu su kitų įstaigų darbuotojais parengė apibendrinančio pobūdžio straipsnių Tarptautinio geologų kongreso XXI sesijai Kopenhagoje[19], TSRS geologijos 39-ajam tomui[20]. Tarptautinės kvartero asociacijos kongresui (INQUA) Prancūzijoje išleistas rinkinys[21], drauge su bendraautoriais iš kitų organizacijų paruošta „Lietuvos TSR geologijos apybraiža"[22], sudaryta ir išspausdinta litologinių-facijinių ir poleotektoninių žemėlapių.

Katedrų darbuotojai parašė mokymo priemonių, padėjo parengti metodinius nurodymus geografinei aplinkai tirti[23].

GEOGRAFIJA



espublikos liaudies ūkio atstatymo uždaviniai pirmiausia paskatino atnaujinti tiriamuosius darbus geomorfologijos srityje. Ryšium su mažosios hidroenergetikos plėtote, taip pat Kauno HE statyba reikėjo tirti Lietuvos upių slėnius. Šių darbų ėmėsi A. Basalykas, kuris išaiškino upių slėnių sąrangą, jų raidos etapus, siejo slėnių formavimąsi su paleogeografine visos teritorijos raida[1]. Apie 1960 m. į Lietuvos upių slėnių tyrimus įsijungė V. Dvareckas, kuris praplėtė žinias apie kai kurių upių slėnius, nagrinėjo senvagių kilmę, panaudodamas sporų žiedadulkių metodą[2].

Geomorfologinius tyrimus pokario metais skatino partijos bei vyriausybės iškeltas uždavinys — paspartinti ekonominiu atžvilgiu atsilikusių Lietuvos TSR pietrytinių rajonų vystymą. 1950—1951 m. Mokslų Akademijos organizuotoje kompleksinėje ekspedicijoje Lietuvos pietryčiams tirti iš universiteto geografų dalyvavo A. Basalykas. Jo geomorfologinių tyrimų rezultatai buvo apibendrinti stambiame darbe[3]. Minėti uždaviniai pareikalavo pažinti taip pat ir kalvotų aukštumų paviršių, atnaujinti glaciomorfologinius, ypač ledyno pakraštinių darinių, tyrimus. Kartu su A. Basalyku[4] glaciomorfologijos srityje pradėjo našiai dirbti Č. Kudaba, atsekęs ledyno pakraštinius darinius visame Baltijos aukštumų lanke[5]. Tirdamas kalvotų moreninių aukštumų reljefą, Č. Kudaba atkreipė dėmesį ir į neigiamas glaciogenines formas, ypač rinas, iškėlė naują jų

[15] *Кондратас А.* Гидрогеологическое районирование подземных вод территории Литвы. — В сб.: Вопросы гидрогеологии и инженерной геологии. Вильнюс, 1967.

[16] *Добкевичюс М.* Об основных источниках формирования эксплуатационных запасов напорных водоносных горизонтов центральной части Прибалтийского артезианского бассейна. — AMMD, Geografija ir geologija, 1973, t. 10; Оценка эксплуатационных запасов подземных вод методом моделирования. Вопросы формирования ресурсов подземных вод Южной Прибалтики. — Труды Лит. НИГРИ. Вильнюс, 1974, вып. 23.

[17] *Микшис Р.* Особенности инженерно-геологических условий территории города Вильнюс. — Материалы научной юбилейной конф. Естественного ф-та. Вильнюс, 1967; Инженерно-геологическая карта территории г. Вильнюс. — В сб.: Вопросы инженерно-геологического картирования и районирования. Ленинград, 1968.

[18] *Скуодис В.* Графический метод определения приуроченности реликтовых карстово-суффозионно-эрозионных провалов к системам тектонических трещин (на примере Латвийской ССР). — Вопросы карстоведения, вып. 2. Пермь, 1970; Неогеновые образования в Латвии. — AMMD, Geografija ir geologija, 1974, t. 11.

[19] Collected Papers for the XXI Session of the International Geological Congress. Vilnius, 1960.

[20] Геология СССР, Литовская ССР. М., 1961, т. 39.

[21] Kontinentinis apledėjimas ir glacialinė morfogenezė. V., 1959.

[22] Краткий очерк геологии Литовской ССР. Вильнюс, 1959.

[23] *Žeiba S.* Geologiniai tyrinėjimai.— Vadovas mokyklos geografinei aplinkai tirti. K., 1958; *Petrulis L.* Požeminių vandenų tyrinėjimai.— Ten pat.

[1] *Basalykas A.* Nemuno upyno slėnių Lietuvos TSR ribose charakteristika.— Lietuvos TSR MA Geologijos ir geografijos in-tas. Moksliniai pranešimai. V., 1955, t. 1.

[2] *Dvareckas V.* Neries slėnio Lietuvos TSR ribose geomorfologinė sąranga.— Geografinis metraštis, 1961, t. 4; Žeimenos slėnio geomorfologinė analizė.— AMMD, Geografija ir geologija, 1962, t. 1; Аллювио-фациальный и спорово-пыльцевой анализ стариц первых надпойменных террас рек Литвы. — В кн.: Палинологические исследования в Прибалтике. Рига, 1971.

[3] *Basalykas A.* Lietuvos TSR Pietryčių smėlėtoji lyguma.— VVUMD, Biologija, geografija ir geologija, 1955, t. 7.

[4] *Басаликас А. Б.* Разнообразие рельефа ледниково-аккумулятивной области. — В кн.: Материковое оледенение и ледниковый морфогенез. Вильнюс, 1969.

[5] *Kudaba Č.* Kai kurie Dzūkijos aukštumos glacialmorfologijos bruožai.— AMMD, Geografija ir geologija. 1962, t. 2; Краевые образования Балтийской гряды и диагностика динамики края ледника. — В кн.: Материковое оледенение и ледниковый морфогенез.

susidarymo hipotezę[6]. Glaciomorfologinių tyrimų rezultatus Č. Kudaba apibendrino daktaro disertacijoje „Baltijos moreninių aukštumų glaciomorfologinė sąranga" (1971).

Tiriant glaciogeninį kalvotą reljefą, buvo aptiktos įvairios jo vėlesnio performavimo žymės. Kriogeninis reljefo performavimas buvo pradėtas tirti paskutiniojo apledėjimo neliestoje Medininkų aukštumoje šeštojo dešimtmečio pabaigoje, vėliau tyrimai buvo nutraukti ir atnaujinti tik pastaraisiais metais, suaktualėjus vadinamųjų dengiamųjų darinių problemai. Limnoglacialinio reljefo performavimo žymes pirmoji pastebėjo D. Galvydytė Žemaičių aukštumoje[7]. Netrukus A. Basalykas, tirdamas visos Lietuvos teritorijos paviršių ir landšaftus, limnoglacialinių baseinų pėdsakus aptiko ir kitose srityse. Tai įgalino patikslinti vėlyvojo ledynmečio paleogeografiją. Eolinį jūrinio reljefo performavimą, kopų slinkimo greitį nagrinėjo E. Michaliukaitė[8].

Traktuojant reljefą genetiškai, kartu imamasi jį vertinti ir morfometriškai. Sia linkme dirbo L. Krasauskas, kuris pasiūlė naują morfometrinio nagrinėjimo metodą[9], nustatė kompleksinį rodiklį, reiškiantį reljefo formų plotą ir tankumą, parodė ryšį tarp horizontinės ir vertikaliosios sąskaidos rodiklių.

Tradicinis universiteto geografų tyrimo objektas — vidaus vandenys, kurių pažinimą skatino pokario metu hidroenergetikos, žuvininkystės plėtimas, o pastaruoju metu — ir vandens ūkio problemos. Kuršių marių, stambiausio lagūninio vidaus vandenų baseino hidrologinio režimo elementus, vandens balansą ir apytaką su atvira jūra nagrinėja E. Červinskas[10].

Ežerų tyrimus, kuriuos prieš karą pradėjo K. Bieliukas, pokario metais tęsė V. Chomskis. Jis patikslino ežerų morfometrinius rodiklius[11], parodė vandenų maišymosi ežere priklausomybę nuo dubenų formos, nustatė vandens masių terminio režimo ypatybes, jų stratifikaciją ir kt. hidrofizikos klausimus, kurie buvo apibendrinti daktaro disertacijoje „Dubens forma ir ežero vandens masės statikos, dinamikos ir termikos klausimai" (1966). Netrukus šis darbas buvo išleistas atskira monografija[12].

Upių hidrologinius tyrimus universitete pradėjo A. Barisas. Jis pasiūlė metodą, įgalinantį skaičiuoti neištirtų upių nuotėkio kaitumą, išnagrinėjo požeminės mitybos reikšmę bei požeminio ir paviršinio nuotėkio sąveiką Nemuno baseino upėse, patobulino minimalaus nuotėkio skaičiavimo metodus[13].

Dar senojo Vilniaus universiteto laikus siekiančias tradicijas turi meteorologiniai tyrimai. Pokario metais universitete išryškėjo dvi šių tyrimų kryptys: B. Styra tyrė geofizinius[14], o K. Kaušyla — bendrus geografinius klimato veiksnius[15]. Geofizinė ir landšaftinė klimatologijos kryp-

tys išliko ir vėliau, minėtiems autoriams išėjus dirbti kitur. Šiuo metu pirmajai krypčiai atstovauja V. Matulevičienė, kuri anksčiau nagrinėjo radiacinio balanso elementus, o dabar tiria kritulius formuojančius procesus, siedama su atmosferos cirkuliacijos ypatybėmis[16]. Antrąją kryptį dabar tęsia V. Ščemeliovas, kuris analizuoja orų tipus, dirvų hidroterminį režimą, įvairių paklotinių paviršių įtaką agrometeorologiniams elementams kalvotose moreninėse aukštumose[17].

Labai perspektyvūs pastaraisiais dešimtmečiais tapo geografiniai dirvožemio dangos tyrimai. D. Galvydytė nustatė Žemaičių aukštumos dirvožemių hidroterminio režimo fazes, jų reikšmę dirvodaros procesams, susiejo moreninių priemolių išplovimo gylį su paviršinių darinių amžiumi, išaiškino moreninio priemolio struktūros įtaką dirvožemio profilių susidarymui[18]. Šias įdomias dirvotyros ir geomorfologijos mokslų

[6] *Кудаба Ч.* Некоторые вопросы генезиса гляцигенных рытвин Литвы. — Труды Всесоюзного симпозиума по истории озер. Вильнюс, 1970, т. 2.

[7] *Galvydytė D.* Preliminariniai duomenys apie Žemaičių aukštumos limnoglacialinius baseinus ir jų terasas.— Geografinis metraštis, 1958, t. 1.

[8] *Michaliukaitė E.* Kuršių nerijos krantų ir kopų dinamika per pastaruosius 100 metų.— Geografinis metraštis, 1967, t. 8.

[9] *Krasauskas L.* Lietuvos reljefo morfometrinio tyrimo metodo klausimu.— VVUMD, Biologija, geografija ir geologija, 1958, t. 19; Apie įvairios morfogenezės reljefo horizontalios sąskaidos rodiklius.— AMMD, Geografija ir geologija, 1969, t. 6.

[10] *Червинскас Э.* Основные черты гидрологического режима Куршю марес. — В кн.: Куршю Марес. Вильнюс, 1959; *Červinskas E.* Some Peculiarities of the Hydrological Regime of the Firth Kuršių marios.— Collectanea acta geographica lituanica. Vilnius, 1960; Vandens apykaita tarp Kuršių marių ir Baltijos jūros.— Geografinis metraštis, 1959, t. 2.

[11] *Chomskis V.* Ežerų morfometrijos klausimu.— MAD, ser. B, 1956, t. 3; Pagrindinės ežero vandens masių dinaminės sąlygos ir jo dubens forma.— Geografinis metraštis, 1960, t. 3; Kai kurie ežero vandens masių stratifikacijos klausimai.— AMMD, Geografija ir geologija, 1972, t. 9.

[12] *Хомскис В.* Динамика и термика малых озер. Вильнюс, 1969.

[13] *Barisas A.* Lietuvos TSR upių nuotėkio kaitumas.— AMMD, Geografija ir geologija, 1969, t. 6; *Барисас А., Игнатавичюс А.* Подземный сток рек бассейна р. Нямунас в пределах Лит. ССР.— В сб.: Вопросы взаимосвязи подземных и поверхностных вод Южной Прибалтики. Труды Института геологии. Вильнюс, 1969, вып. 10; *Barisas A.* Statistinis minimalus nuotėkio apskaičiavimas pagal E. Gumbelio metodą.— Hidrometeorologiniai straipsniai. V., 1974, t. 7.

[14] *Styra B.* Atmosferos sąranga. V., 1950.

[15] *Kaušyla K.* Lietuvos klimatas. V., 1959.

[16] *Матулявичене В.* Альбедо некоторых подстилающих поверхностей Лит.ССР. — Институт геологии и географии АН Лит.ССР. Научные сообщения, 1957, т. 5; Количественная характеристика фронтальных осадков холодного полугодия и их связь с типами атмосферной циркуляции. — В кн.: Geographia lituanica. Вильнюс, 1976.

[17] *Ščemeliovas V.* Lietuvos TSR orų metinė eiga.— AMMD, Geografija ir geologija, 1962, t. 1; Dirvos paviršiaus maksimali temperatūra Lietuvoje.— Hidrometeorologiniai straipsniai. V., 1970; *Шемелевас В.* О сравнительном влиянии факторов подстилающей поверхности на почвенный микроклимат холмистого рельефа Литвы.— Geographia Lituanica. Вильнюс, 1976.

[18] *Galvydytė D.* Hidroterminis režimas ir jo įtaka dirvodaros procesui Žemaičių aukštumose.— AMMD, Geografija ir geologija, 1962, t. 1; *Гальвидите Д.* О роли моренного суглинка в формировании почвенного профиля. — Почвоведение, 1974, т. 3.

sandūroje iškilusias problemas toliau gvildena M. Eidukevičienė ir Č. Kudaba[19].

Reljefo, klimato, vandens telkinių, dirvožemio, kaip atskirų gamtinės aplinkos komponentų, pažinimas įgalino pradėti landšaftų — vieningų erdvinių geosistemų tyrimus. Juos organizavo A. Basalykas. Jis nustatė landšaftinių teritorinių vienetų Lietuvoje taksonomiją, išskyrė facijas, apyrubes, vietovaizdžius, nustatė Lietuvos TSR teritorijos kompleksinius fizinius geografinius rajonus ir pradėjo visus juos tirti pagal vieningą planą. To darbo rezultatai buvo išleisti atskira knyga kaip Lietuvos TSR fizinės geografijos II tomas[20]. 1966 m. ši knyga apginta kaip daktaro disertacija.

Pastarajame penkmetyje pradėta daugiau domėtis tuo, kaip žmonių veikla keičia kraštovaizdį, tiriamas socialinių ekonominių elementų ryšys su gamtiniais elementais. Tai atsispindi naujoje A. Basalyko monografijoje[21].

Sukompleksinus fizinės geografijos ir kartografijos katedros mokslo tiriamąjį darbą, kraštotvarkos ir taikomosios geografijos problemas pradėjo spręsti ir kiti darbuotojai. Gvildendamas rekreacinės geografijos klausimus, P. Kavaliauskas pateikė kompleksinę rekreacinio talpumo kriterijų bei normatyvų sistemą ir sudarė įvairių saugomų teritorijų klasifikaciją[22].

Visuomeninės geografijos tematika (gyventojų geografija, išteklių geografija, pramonės, geografija, žemės ūkio geografija, transporto geografija, aptarnavimo geografija, taip pat kompleksinė atskirų rajonų arba centrų ekonominė geografija) daugiausia nagrinėjama Pramonės ekonomikos fakulteto ekonominės istorijos ir geografijos katedroje. Šia linkme dirba ir kai kurie Gamtos fakulteto geografinių katedrų darbuotojai.

Ekonomistai geografai daugiausia dėmesio skiria miestams kaip ekonominių rajonų formavimo centrams. Nagrinėjant šią problemą, nustatinėjamos miestų įtakos zonos, ekonomiškai įvertinamos gamtinės sąlygos miestams toliau ugdyti. Pateikti ir istoriniai geografiniai miestų raidos bruožai, rodantys respublikos atskirų rajonų ir miestų istorinės raidos ypatumus ikitarybiniu laikotarpiu. Šioje srityje pažymėtini V. Brazausko[23], J. Kunčinos[24], V. Lasto[25] ir J. Zagorskio[26] darbai.

Vykstant respublikoje intensyviai urbanizacijai, smarkiai kinta gyventojų demografinė ir socialinė struktūra, persiskirsto darbo resursai, iškyla būtinumas juos tirti, ieškoti būdų efektyviai šiuos procesus reguliuoti. Šiems klausimams savo darbuose daugiausia dėmesio skiria S. Vaitekūnas[27].

Pertvarkius pramonės valdymą šakiniu pagrindu, aktualūs pasidarė atskirų gamybinių ciklų tyrimai, kuriuos pradėjo V. Suchockaja[28].

Gamtos ir visuomenės geografijos šakas jungia kartografija. Ją pirmasis pradėjo gvildenti V. Chomskis. Jis nagrinėjo atskirų epochų Lietuvos kartografinio vaizdo raidą ir įvertino J. Lelevelio senuosius kartografinius rinkinius[29]. Šį darbą toliau dirba prie fizinės geografijos ir kartografijos katedros 1966 m. įsteigta Kartografijos laboratorija. Joje pradėti Lietuvos TSR teritorijos specialiojo (teminio) kartografavimo darbai.

Pažymėtinas universiteto geografų įnašas ir į geografijos mokslo istorijos problemų gvildenimą. P. Šinkūnas[30], E. Červinskas[31] išleido veikalus apie geografines keliones ir atradimus.

Universiteto geografai yra išleidę keletą mokymo priemonių. Iš jų pirmiausia minėtinas geografijos, biologijos ir istorijos mokytojams skirtas darbas apie mokyklų geografinės aplinkos tyrimą[32]. Mokyklinės ir mokslinės geografijos plėtotę respublikoje pagreitino kolektyvinis Lie-

[19] *Эйдукевичене М., Кудаба Ч.* Глубина вымывания карбонатов как критерий выделения разновозрастных гляцигенных комплексов на территории Литвы. — AMMD, Geografija ir geologija, 1977, t. 13.

[20] *Basalykas A.* Lietuvos TSR fizinė geografija (fiziniai geografiniai rajonai). V., 1965, t. 2.

[21] *Basalykas A.* Lietuvos TSR kraštovaizdis. V., 1977.

[22] *Каваляускас П.* Междисциплинарная проблема устройства ландшафта в теоретическом аспекте. — В кн.: Экология и эстетика ландшафта. Вильнюс, 1975; *Kavaliauskas P.* Rekreacinė geografija ir jos raida Lietuvoje.— Geografinis metraštis, 1976, t. 14.

[23] *Brazauskas V.* Užnemunės miestų istoriniai geografiniai bruožai.— Geografinis metraštis, 1971, t. 11; Lietuvos miestai kapitalizmo užuomazgoje.— AMMD, Geografija ir geologija, 1973, t. 10; Kapsukas kaip regioninis centras ir jo ugdymo problemos.— Ten pat, 1977, t. 13.

[24] *Kunčina J.* Vilnius — ekonominį rajoną formuojantis centras ir jo įtakos zonos.— AMMD, Geografija ir geologija, 1971, t. 8; Lietuvos TSR miestai ir jų įtaka ekonominių rajonų formavimuisi.— Ten pat, 1973, t. 10; Vilniaus miesto ekonominiai-geografiniai vystymosi ypatumai buržuazinės Lenkijos okupacijos metais.— Ten pat, 1974, t. 11.

[25] *Lastas V.* Šiaulių miesto istorinė-geografinė apžvalga.— AMMD, Istorija, 1963, t. 4; Šiaulių miesto gyventojai ir darbo resursai.— AMMD, Geografija ir geologija, 1968, t. 5; Šiaulių priemiestinės zonos gamtinės sąlygos ir jų ekonominis įvertinimas.— Geografinis metraštis, 1971, t. 11.

[26] *Zagorskis J.* Kauno vystymosi ypatybės ikitarybiniame laikotarpyje.— Geografinis metraštis, 1962, t. 5; Kaunas kaip rajoną kuriantis miestas.— MAD, ser. A, 1965, t. 1.

[27] *Vaitekūnas S.* Lietuvos TSR gyventojų migracija (1966—1970).— AMMD, Geografija ir geologija, 1972, t. 9; Migrantų prigijimas Lietuvos TSR.— Ten pat, 1973, t. 10; Lietuvos TSR kaimo gyventojų migracija.— Ten pat, 1975, t. 11.

[28] *Сухоцкая В.* Энерго-производственные циклы Литовской ССР. — В кн.: Geographia lituanica. Вильнюс, 1976.

[29] *Chomskis V.* Lietuvos kartografinio vaizdo vystymosi XVII ir XVIII a. klausimu.— VVUMD Biologija, geografija ir geologija, 1957, t. 12; Vilniaus universiteto kartografiniai rinkiniai.— Kn.: Kultūrų kryžkelėje. V., 1970.

[30] *Šinkūnas P.* Arktika ir jos užkariavimas. V., 1955; Geografinės kelionės ir atradimai. V., 1960.

[31] *Červinskas E.* Antarktida. V., 1957.

[32] Vadovas mokyklos geografinei aplinkai tirti (sudarė *P. Šinkūnas*). K., 1958.

tuvos TSR Fizinės geografijos (I t.) veikalas, kuriame pirmą kartą buvo apibendrinti šakinių tyrimų duomenys[33]. Svarbios yra meteorologijos bei klimatologijos mokymo priemonės[34].

MEDICINA



edikų mokslinius tyrimus po karo sunkino ta aplinkybė, kad hitlerinės okupacijos metu žuvo visa vertinga antropologijos, smegenų instituto aparatūra, fotolaboratorija, rentgenas ir kt.; išliko tik fakulteto bibliotekos dalis, iškelta į Centrinius rūmus.

Iš vyresnės kartos Lietuvos mokslininkų Medicinos fakultete darbą tęsė profesoriai: J. Kairiūkštis, P. B. Sivickis, J. Šopauskas, V. Girdzijauskas ir kt. Reikšminga buvo žymaus chirurgo, baigusio mokslus Tarybų Sąjungoje, medicinos tarnybos generolo majoro prof. dr. S. Banaičio veikla. Apie šiuos mokslininkus telkėsi jaunesnis mokslo personalas, taip pat prityrę specialistai praktikai.

Nepaisant sunkių sąlygų, 1945 m. Medicinos fakulteto mokslinio darbo plane jau figūravo 26 autoriai ir 47 temos. Temos buvo įvairios, liečiančios aktualius praktikos reikalus,— apendicitas, žarnų nepraeinamumas, kova su naujagimių pemfigu (P. Steponėnas), venerinių ligų apsikrėtimo šaltiniai (J. Spėčius), maliarija LTSR (M. Krikštopaitis), Vilniaus miesto gyventojų burnos ir dantų stovis (S. Čepulis). Rengiami ir vėliau išleisti vadovėliai „Vidaus ligų propedeutika" (M. Marcinkevičius ir M. Krikštopaitis, 1946—1949 m.), „Praktinės ginekologijos vadovas" (V. Baronas, 1948 m.), „Anatomijos paskaitos" (J. Markulis) ir kt.

Viena moksliškai pajėgiausių tuomet buvo hospitalinės chirurgijos katedra, vadovaujama S. Banaičio. Šios katedros dėstytojai A. Berkutovas, A. Goldgameris, E. Tolpekinas, S. Markevičius turėjo sukaupę daug duomenų iš Didžiojo Tėvynės karo patirties. 1946 m. S. Banaitis paskelbė svarų darbą „Šoko tyrimai eksperimentinėmis ir karo lauko sąlygomis". Ėmė ryškėti kai kurios temos, vėliau išsivysčiusios į didelius darbus. Tai J. Kairiūkščio — bronchinės astmos gydymas alifatinių angliavandenilių preparatais, V. Micelmacherio — Lietuvos medicinos ir sveikatos apsaugos organizacijos istorija.

Tuoj po karo labai svarbu buvo kovoti su infekcinėmis ligomis. Fakulteto personalas praktiškai ir moksliškai dalyvavo, likviduojant dėmėtosios ir vidurių šiltinės, dizenterijos, pasiutligės epidemijas (I. Bujakas, V. Girdzijauskas).

Didėjant darbuotojų skaičiui, daugėjo ir problemų. 1950 m. jų buvo 17, iš kurių svarbiausios: „Morfogenezė ir regeneracija", „Nervinės veiklos fiziologija ir patologija", „Antibiotikai ir naujos chemoterapinės medžiagos", „Vėžys", „Infekcinės ligos", „Tuberkuliozė", „Reumatas", „Struma" ir kt.

Vėliau, koncentruojantis prie aktualiausių tyrimų, 1956—1958 m. Medicinos fakultete išryškėjo pagrindinės problemos, apie kurias ir susitelkė visi universiteto medikai.

Viena iš pagrindinių tapo ŠIRDIES, KRAUJAGYSLIŲ IR LIMFINĖS SISTEMOS FIZIOLOGIJA IR PATOLOGIJA, vėliau transformavusis į problemą — ATEROSKLEROZĖ, HIPERTONINĖ LIGA IR VAINIKINIŲ ARTERIJŲ NEPAKANKAMUMAS. Nagrinėta apykaitos procesai, vykstantys kraujyje ir periferinėje limfoje eksperimentinio karščiavimo ir kitų patologinių būklių metu. Sukaupta naujų duomenų apie baltymų, riebalų, elektrolitų, vandens (B. Penkauskas)[1], angliavandenių (V. Gutauskas) apykaitą. Greta tyrinėti kapiliarų laidumo kitimai patologinėse reakcijose (V. Iljinas, E. Nekrašas). Šie darbai įnešė nauja į mažai ištirtą limfos vaidmenį, jie reikalingi ir praktikai, nes padeda suprasti chemoterapinių medžiagų prasiskverbimą į infekcijos židinį, antibiotikų veikimo mechanizmą, kur kraujagyslių laidumas labai reikšmingas. B. Penkausko originalus periferinės limfos gavimo metodas Medicinos fakulteto teikimu 1957 m. užregistruotas kaip išradimas TSRS MT Atradimų ir išradimų komitete.

Periferinę kraujo apytaką ir termoreguliaciją fiziologijos katedroje nagrinėjo J. Šopauskas[2] ir J. Jurša[3].

Plačiausią mastą širdies ir kraujagyslių sistemos patologijos tyrimas įgavo hospitalinės terapijos katedroje. L. Laucevičiaus, Ch. Kibarskio, Š. Markovičiaus pastangomis pirmaisiais pokario metais buvo organizuota kardiologinė pagalba Vilniaus gyventojams, suburti ir parengti pirmieji mokslininkai ir praktikai kardiologai. Vilniaus miesto gydymo įstaigose buvo įdiegta tuo metu nauja ir drąsi susirgusių miokardo infarktu nedelsiamos hospitalizacijos taktika. Išplėstas strofantino naudojimas gydant miokardo infarktą.

[33] Lietuvos TSR fizinė geografija. Ats. red. *A. Basalykas*. V., 1958, t. 1.

[34] Lietuvos klimatas. Red. *Č. Garbaliauskas* ir *V. Ščemeliovas*. V., 1966; *Ščemeliovas V.* Žemės ūkio meteorologijos pagrindai. V., 1977.

[1] *Penkauskas B. R.* Kraujo ir periferinės limfos kai kurie biocheminiai pakitimai kraujyje ir periferinėje limfoje karščiavimo metu.— Eksperimentinės medicinos in-to darbai. V., 1955, t. 3.

[2] *Šopauskas J.* Periferinių kraujagyslių vaidmuo vazomotorinėje termoreguliacijoje.— Eksperimentinės medicinos ir onkologijos instituto darbai. V., 1953, t. 2.

[3] *Jurša J.* Žmogaus vidinės ir periferinės temperatūros dinamika 6—20°C aplinkoje.— Sveikatos apsauga, 1969, Nr. 4.

L. Laucevičius, tirdamas raumenų patologiją, sudarė originalią raumenų patofiziologinių procesų aiškinimo interpretaciją. Jo sukurtas segmentinės refleksoterapijos metodas hipertoninei ligai ir raumenų ligoms gydyti 1957 m. pripažintas išradimu. Miopatologijos problemą L. Laucevičius nuodugniai išnagrinėjo daktaro disertacijoje „Chloretilio blokados taikymas vidaus ligų klinikoje" (1962) ir savo monografijoje[4]. Tai atsispindėjo ir 9 jo vadovautų aspirantų kandidato disertacijose.

Tiriant širdies koronarinę ligą, buvo įrodyta, kad koronarinio skausmo mechanizmas apima ir krūtinės ląstos raumenis. Šie pakitimai pavadinti viscerorefleksinėmis miopatozėmis (L. Laucevičius). Originali raumenų skausmo esmės ir patogenezės aiškinimo koncepcija bendradarbių buvo toliau pagrįsta naujausiais tyrimo metodais[5]. Įrodytas raumenų pakitimų vaidmuo širdies vainikinių kraujagyslių nepakankamumo, judamojo aparato ir kitų ligų atvejais.

Miokardo infarkto sukeltam kardiogeniniam šokui gydyti Vilniaus klinikose bene anksčiausiai mūsų šalyje pradėti vartoti kortikosteroidai. Patikslinta farmakologija preparatų, mažinančių organizmo jautrumą, šoko poveikį. Ištobulintas širdies infarkto gydymas ir profilaktika tiesioginio ir netiesioginio veikimo antikoaguliantais. Šios idėjos ir darbai sudarė pagrindą Ch. Kibarskio daktaro disertacijai[6].

Viena iš įgyvendintų naujovių — patobulintas širdies ritmo sutrikimų gydymas vaistais arba elektros impulsais (A. Vidugiris). Jau 1963 m. klinikoje įdiegta reanimacinė pagalba, kurios rezultatai prilygsta geriausių kardiologinių klinikų rodikliams.

1967 m. J. Rugieniaus sukonstruoti mikrokateteriai bei pasiūlytas naujas mikrokateterizacijos būdas pro paraktinę veną įgalino atlikti intrakardialinius tyrimus be rentgeno kontrolės ir be specialaus ligonio paruošimo. Šis mikrokateterizacijos būdas leidžia su originaliu platinos-vandenilio mėginiu nustatyti intrakardialinių šuntų buvimą, atlikti laikiną endokardialinę stimuliaciją, registruoti spaudimo kreives širdies ertmėse bei ertminę elektrokardiogramą[7]. Už pastaruosius darbus gauti 5 išradimų autoriaus liudijimai, o intrakardialinių tyrimų zondui TSRS MT Atradimų ir išradimų reikalų komitetas suteikė pagrindinio autoriaus J. Rugieniaus vardą. Šiai problemai skirtos dvi J. Rugieniaus monografijos[8].

Nemažas katedros darbuotojų indėlis į cukrinio diabeto ir aterosklerozės ryšio tyrinėjimus. Didelio susidomėjimo susilaukė dietinių mišinių bei tonizuojančių gėrimų veikimo tyrimas bei įdiegimas respublikos maisto pramonėje (Ch. Kibarskis, J. Kiauleikis).

I. Misevičiui išnagrinėjus ūminių apsinuodijimų epidemiologiją, imta koncentruoti apsinuodijusius žmones į vieną ligoninę, įdiegtas apsinuodijimų acto esencija gydymas anestezuojančia mikstūra ir kortikosteroi-

dais[9]. Katedros pagrįstu pasiūlymu LTSR Ministrų Taryba priėmė nutarimą, draudžiantį acto esencijos pardavimą.

Katedros darbuotojams ypač produktyvus pastarasis penkmetis, kuriame buvo tiksliau nagrinėjama bei vystoma išeminės širdies ligos hemodinamikos tyrimo bei optimalaus gydymo problema[10].

Bendradarbiaujant su Eksperimentinės ir klinikinės medicinos mokslinio tyrimo instituto biochemijos laboratorija, pastaraisiais metais sėkmingai tiriamas mediatorių vaidmuo hemostazės bei įvairių hiperergininių būklių metu. Už originalų spektrofluorimetrinį serotonino nustatymo būdą gautas išradimo autoriaus liudijimas (A. Pliuškys).

Nagrinėdama šią problemą, mokslui nusipelnė ir vidaus ligų propedeutikos katedra. M. Marcinkevičius, dar prieš karą dirbdamas Panevėžyje, sukaupė eksperimentinių duomenų, nustatančių blužnies, kaip kraujo rezervuaro, funkciją. Šia tema 1949 m. jis apgynė medicinos kandidato disertaciją.

Aiškinant hipertonijos genezę, reikšmingi buvo M. Krikštopaičio darbai. Jam pavyko eksperimentiškai gauti pastovią embolinę inkstinę hipertoniją. Šis modelis 1957 m. užregistruotas kaip išradimas. Tęsdamas ir plėsdamas tyrinėjimus, aiškinančius hipertonijos mechanizmus, M. Krikštopaitis parengė ir apgynė daktaro disertaciją[11]. Jam vadovaujant, apginta kandidato disertacijų, kuriose nagrinėjami inkstinės hipertonijos endokrininiai, biocheminiai ir morfologiniai momentai (D. Švedienė, A. Valančiauskas), nušviesta hipertoninės ligos paplitimas Mažeikių rajone (P. Erelis).

ŠIRDIES IR KRAUJAGYSLIŲ CHIRURGIJOS problemos pradiniai etapai susiję su hospitalinės chirurgijos katedra, o dabartinis suklestėjimas ir laimėjimai yra pasiekti bendrosios chirurgijos ir prie jos esančios Probleminės širdies ir kraujagyslių chirurgijos laboratorijos veiklos

[4] *Лауцявичюс Л.* Хлорэтиловая блокада. Вильнюс, 1967.

[5] *Laucevičius L., Kaunaitė D.* Viscerorefleksinės segmentinės miopatozės, sergant išemine širdies liga. V., 1975.

[6] *Кибарскис Х. Х.* Некоторые труды, обобщенные в докладе: Некоторые аспекты лечения хронической сердечной недостаточности, нарушений ритма и ишемической болезни сердца. Печатные труды, представленные для защиты на соискание уч. степени д-ра мед. н. Вильнюс, 1970, VUB, f. 76 — Ds 1356.

[7] *Ругенюс Ю. Ю.* Платино-водородный метод в комплексе исследований больных врожденными пороками сердца с артерио-венозным сбросом. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1969.

[8] *Ругенюс Ю. Ю.* Микрокатетеризация сердца через левую подключичную вену. Вильнюс, 1975; Диагностика врожденных пороков сердца. Вильнюс, 1975.

[9] *Misevičius I.* Ūminiai apsinuodijimai. V., 1975.

[10] Хроническая ишемическая болезнь сердца. Вильнюс, 1971.

[11] *Крикштопайтис М. М.* О механизмах артериальной гипертонии почечного происхождения по материалам экспериментальных исследований и клинических наблюдений. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1970, VUB, f. 76—1365.

dėka. Šeštajame dešimtmetyje A. Dirsė pirmasis respublikoje pradėjo kraujagyslių operacinį gydymą, panaudodamas dirbtinius stambiųjų arterijų protezus. Atlikęs daug tyrimų su gyvuliais, nuo 1961 m. jis pradėjo vartoti klinikoje savo konstrukcijos lavsaninius protezus arterijoms atkurti. 1962 m. A. Dirsė arterijų rekonstrukcijai panaudojo autoveną. Savo eksperimentinius tyrimus ir klinikinę medžiagą A. Dirsė apibendrino daktaro disertacijoje[12]. Tie tyrinėjimai nutiesė platų kelią kraujagyslių chirurgijai respublikoje.

Širdies operacijas (komisurotomijas) ligoniams universiteto klinikose 1959 m. pradėjo A. Pronckus[13] ir A. Sučila[14]. Šios ir kitos korekcinės širdies operacijos (pavyzdžiui, atviro arterinio latako perrišimas) 1959—1963 m. buvo daromos gana plačiai (A. Pronckus padarė daugiau kaip 100 operacijų), jų rezultatai buvo studijuojami kitų specialistų.

1955 m. buvo pradėti tuo metu labai aktualūs eksperimentai, kuriais buvo tiriama hipotermijos įtaka organizmui ir jos panaudojimas atvirai širdžiai operuoti[15]. A. Marcinkevičius ėmėsi tirti v. cava inferior perrišimo įtaką organizmui. Buvo ieškoma būdų gydyti sunkius ligonius, sergančius įvairiomis širdies ydomis su ryškia dekompensacija. Chirurginio širdies gydymo metodų tuo metu dar nenaudota, o terapinis gydymas daugeliui ligonių buvo neefektingas. Buvo atvejų, kai, perrišus v. cava inferior, gerokai sumažėdavo veninio kraujo pritekėjimas į širdį ir tuo palengvėdavo jos darbas. Eksperimentų rezultatai ir patirtis leido šią operaciją įdiegti į klinikinę praktiką, gydant širdies dekompensacijas[16]. Svarbiausią impulsą tolesniems širdies ir kraujagyslių chirurgijos moksliniams tyrimams davė Probleminės širdies ir kraujagyslių chirurgijos laboratorijos įsteigimas (1962). Buvo pasiųsta jaunų darbuotojų į centrines mokslo įstaigas (Novosibirsko kraujotakos patologijos institutą, Maskvos širdies ir kraujagyslių chirurgijos institutą ir kt.), kur jie įsisavino dirbtinės kraujo apytakos ir kitas metodikas. Bendrosios chirurgijos katedros ir Probleminės širdies ir kraujagyslių chirurgijos laboratorijos mokslinė ir klinikinė veikla dabar plėtojama trimis kryptimis: 1) širdies chirurgijos, 2) kraujagyslių chirurgijos, 3) organų transplantacijos.

Pradedant širdies chirurgiją, imta naudoti sudėtingi metodai — hipotermija ir dirbtinė kraujo apytaka, modernioji anestezija. Šia kryptimi pradėtas eksperimentinis, o vėliau ir klinikinis darbas. Jau 1964 m. rentgeno kabinete pirmą kartą atliktas širdies zondavimas (V. Triponis). 1965 m. pradėta angiokardiografija.

Su dirbtine kraujo apytaka pradėtos daryti sudėtingos širdies operacijos — susiaurėjusios širdies angos paplatinimas, aortos susiaurėjimo išpjovimas ir protezavimas (A. Marcinkevičius). 1965 m. šias operacijas įgyvendinti padėjo Lenino premijos laureatas E. Mešalkinas iš Novosibirsko.

Patobulinta dirbtinės kraujo apytakos aparatūra ir metodika (A. Baublys, A. Matulionis), rekonstruoti serijiniai dirbtinės apytakos aparatai.

1967 m. prasideda širdies vožtuvų protezavimas ir kitos labai sudėtingos širdies operacijos: radikali Falo pentados (5 ydų vienoje širdyje) operacija, viso aortos lanko (dėl aneurizmos) išpjovimas ir pakeitimas protezu, dviejų ir net trijų vožtuvų iškart pakeitimas dirbtiniais vožtuvais (A. Marcinkevičius). Bendrosios chirurgijos katedra aktyviai dalyvavo, kuriant naujus dirbtinius vožtuvus. Tarybų Sąjungos klinikose gana plačiai naudojamas aortos vožtuvas, pagamintas pagal katedros pasiūlymą. Jis lengviau įsiuvamas ir sukelia mažiau komplikacijų[17].

Nemaža darbo įdėta į kraujotakos su dirbtiniais vožtuvais tyrimus[18]. Detaliai studijuoti tinkamiausi narkozės ir pooperacinio slaugymo būdai (A. Baublys, G. Martinkėnas, J. Ivaškevičius). Anesteziologų darbus papildė biochemikų darbai: buvo tiriami šarmų ir rūgščių pusiausvyros, kraujo dujų sudėties bei elektrolitų kitimai, protezuojant širdies vožtuvus. Daugelis anesteziologų ir biochemikų darbų buvo atlikti kompleksiškai.

Kraujo krešėjimo sistemos tyrimai ypač svarbūs dėl to, kad visi ligoniai po širdies vožtuvų operacijų ilgai gydomi antikoaguliantais (J. Žemkauskaitė ir kt.).

1972 m. pradedama vystyti širdies vainikinių arterijų chirurgija — viena iš naujausių širdies chirurgijos problemų. Tobulinama koronarografija — vainikinių gyslų rentgeninė topografija ir kinematografija[19]. Dabar atliekamos širdies arterijų rekonstrukcinės operacijos, panaudojant paties ligonio venos transplantatą, kartu šalinama poinfarktinė

[12] *Dirsė A.* Kai kurių magistralinių arterijų nepraeinamumo chirurginis gydymas. (Dakt. dis.) V., 1968, VUB, f. 76-Ds 896.

[13] *Пронцкус А.* Эффективность комиссуротомии при стенозе левого венозного отверстия сердца. — В кн.: Ревматизм. Вильнюс, 1961, т. 2.

[14] *Сучила А.* Митральная комиссуротомия и ее результаты. — В кн. Тезисы докладов научн. конф. кардиологов Лит.ССР. Каунас, 1964.

[15] *Norkūnas P., Marcinkevičius A.* Hipotermijos įtaka organizmui (eksperimentiniai tyrimai). VUMD, Medicina, 1959, t. 6.

[16] *Marcinkevičius A.* Eksperimentinių ir klinikinių tyrimų rezultatai, perrišus vena cava inferior. (Dakt. dis.) V., 1962, VUB, f. 76 — Ds 70.

[17] *Романов Г., Марцинкевичус А., Сирвидис В., Головизнин В., Кузмина Н., Попов Л., Перимов Ю., Овсяников К.* Искусственный клапан сердца. — Авторское свидетельство изобретения № 325971. Открытия, изобретения, промышленные образцы, товарные знаки, 1972, № 4.

[18] *Marcinkevičius A., Paliuščinskaja N., Sirvydis V., Milvydaitė A., Pinigytė L., Storpirštytė A.* Fonokardiniai duomenys, pakeitus pakitusius širdies vožtuvus mechaniniais protezais.— Sveikatos apsauga, 1970, Nr. 7.

[19] *Marcinkevičius A., Kosinskas E.* Mūsų patirtis selekcinės koronarografijos srityje.— Sveikatos apsauga, 1973, Nr. 2.

aneurizma (širdies suplonėjusios sienos išgauba), jei reikia — protezuojami vožtuvai[20] (A. Marcinkevičius).

Iki 1976 m. pabaigos padaryta daugiau kaip 3000 širdies operacijų, dauguma su dirbtine kraujo apytaka. Neseniai atlika tūkstantoji vožtuvų protezavimo operacija, jau padaryta daugiau kaip 100 širdies vainikinių arterijų rekonstrukcijų, apie 500 įvairių operacijų, pašalinant įgimtas širdies ydas. Kraujagyslių chirurgijos plėtotė iškėlė daug teorinių ir praktinių klausimų, ypač susijusių su kraujo krešumo kitimais. Apginta keletas kandidato disertacijų, iš kurių pažymėtina V. Triponio „Eksperimentinių ir klinikinių elektrorentgenografinių tyrimų rezultatai" (1964). Tai pirmasis darbas, nušviečiantis elektrorentgenografijos taikymą medicinoje.

Smarkiai didėja kraujagyslių operacijų skaičius. Sukaupiama didelė patirtis, operuojant aortos galą ir jos šakas, šlauninę ir ypač pakinklinę arteriją. Pastaruoju metu fakulteto medikai atlieka visas pasaulinėje kraujagyslių chirurgijoje žinomas operacijas, konsultuoja sergančius kraujagyslių ligomis ne tik iš visos Lietuvos TSR, bet ir iš kitų šalies respublikų. Iki 1976 m. pabaigos padaryta daugiau kaip 2200 kraujagyslių rekonstrukcinių operacijų, iš jų apie 150 aortos lanko šakų užsikimšimo ir galvos smegenų kraujotakos nepakankamumo atvejais. Pastarųjų ligų chirurginis gydymas yra naujovė ne tik mūsų respublikoje, bet ir visoje Tarybų Sąjungoje. Šios rūšies ligonių yra nemaža, tad būtina tobulinti diagnostiką, chirurginį gydymą, ligonių reabilitaciją.

1964 m. pradėti organų transplantacijos eksperimentai. Pirmiausia imtasi persodinti inkstus. 1964 m. pradėti ir širdies persodinimo eksperimentai (su gyvuliais).

Transplantatų kraujotakai tyrinėti pasiūlytas originalus metodas, paremtas ultragarso absorbcija ir išsklaidymu, didėjant akustiniam tiriamojo objekto tankiui. Echometrija tapo efektyviu ankstyvos transplantato atmetimo diagnostikos metodu. Persodinant inkstus iš lavonų, sukonstruotas (1970) ir pagamintas portatyvus aparatas inkstų transplantatų konservavimui.

1973 m. sukurtas tobulesnis organų konservavimo permanentine hipotermine perfuzija aparatų projektas.

1971 m. plėtojami kompleksiniai organų transplantacijos darbai. Kuriama svetimų kepenų prijungimo metodika. Sukurtas originalus aparatas, leidžiantis filtruoti ligonio, sergančio ūminiu kepenų nepakankamumu, kraują pro svetimų kepenų riekes, kurios sugeba padaryti nekenksmingus ligonio kraujyje cirkuliuojančius toksinius junginius. Šis būdas įdiegtas klinikose. Atliekami eksperimentai (su gyvuliais) — persodinamos kepenys, sprendžiami chirurginės technikos klausimai (B. Dainys, D. Triponienė).

Kasos transplantacija visame pasaulyje yra dar pradinių bandymų būklėje, dar nesukurtas pripažintas transplantacijos modelis. Laboratorijoje atlikti perspektyvūs eksperimentai, įsodinus kasą į dubenį, o jos lataką — į šlaplę.

Širdies transplantacijos problema nagrinėjama dviem aspektais: įsisavinant ir tobulinant širdies įsodinimo chirurginę techniką (A. Marcinkevičius) ir pagalbines priemones. Tai ūminio pobūdžio eksperimentai, kai persodinta širdis (gyvuliams) funkcionuoja keletą dienų. Lygiagrečiai atliekami imunologiniai tyrimai, lemtingi transplantacijos darbe. Savo jėgomis gaminamas antilimfocitinis globulinas (K. Žemaitis).

Apibendrinus eksperimentinius duomenis ir klinikinę patirtį, apgintos dvi daktaro disertacijos: V. Sirvydžio „Širdies vožtuvų protezavimo rezultatai" (1974) ir N. Paliuščinskajos „Ligonių, sergančių įgimtomis širdies ydomis, vožtuvų protezavimo rezultatai" (1975). Kandidato disertacijose pateikta vertingų rezultatų, tobulinant dirbtinės kraujo apytakos metodiką (A. Baublys, 1970). Be to, yra detaliai ištirti įvairūs fiziologiniai rodikliai prieš, per ir po širdies operacijų: kraujo krešumas (J. Žemkauskaitė, 1969), elektrolitų koncentracija kraujyje (V. Jakelevičius, 1971, S. Monstvilaitė, 1972), kraujo rūgščių bei šarmų pusiausvyra ir dujų apykaita (E. Juodžbalienė, 1970), elektrokardiografiniai rodikliai (L. Pinigytė, 1972), elektroimpulsinės terapijos įtaka (M. A. Milvydaitė, 1974, G. Martinkėnas, 1974).

Yra kandidato disertacijų, nušviečiančių įvairių operacijų tobulinimą: šlaunies ir pakinklio arterijų chirurginį gydymą ir protezavimą (E. Barkauskas, 1968, D. Triponienė, 1970), galinės aortos ir jos šakų rekonstrukciją (D. Kavoliūnas, 1970), atviro arterinio latako chirurginio gydymo taktiką (G. Uždavinys, 1971), širdies vainikinių arterijų pakenkimo diagnostiką (L. Simokaitytė, 1976).

A. Marcinkevičiui vadovaujant, apgintos 2 daktaro ir 27 kandidato disertacijos, 3 darbai pripažinti išradimais ir 20 darbų priimti įgyvendinti kaip racionalizaciniai pasiūlymai.

Tarp pagrindinių yra NAUJŲ VAISTŲ KŪRIMO IR JŲ TYRIMO PROBLEMA, kuriai vadovauja H. Polukordas.

Eksperimentinės ir klinikinės farmakologijos pradininku Lietuvoje buvo J. Kairiūkštis, kuris, dirbdamas gydytoju Tauragėje ir Kaune, ėmė ieškoti naujų efektyvesnių dirginimo terapijos priemonių. Remdamasis eksperimentais ir klinikiniais stebėjimais, jis pasiūlė preparatą benzinolį kai kurioms tuberkuliozės formoms ir bronchinei astmai gydyti. 1944 m.

[20] *Марцинкявичюс А., Уждавинис Г., Сирвидис В., Симокайтите Л., Палющинская Н.* Непосредственные и отдаленные результаты аортокоронарного шунтирования у больных с ишемической болезнью сердца. — I-ый Республиканский съезд кардиологов Латвийской ССР. Рига, 1974.

pradėjęs vadovauti farmakologijos katedrai, subūrė kolektyvą išsamesniems patobulinto preparato, pavadinto neobenzinoliu, tyrimams. Nustatytas jo toksiškumas, poveikis kraujodaros organams, retikuloendotelinei sistemai, aseptinio uždegimo dinamikai ir t. t. (H. Polukordas). Preparatas išbandytas įvairių chroniškų ligų atvejais. TSRS SAM Farmakologinis komitetas aprobavo neobenzinolį 1952 m. kaip vaistą. Dabar neobenzinoliu gydomos sunkios bronchinės astmos formos.

Po Antrojo pasaulinio karo farmakologai pasiūlė medicinos praktikai daug naujų ir labai efektyvių specifinių vaistų infekcinėms ligoms gydyti (antibiotikai) bei įvairioms organizmo sistemoms reguliuoti (psichotropiniai vaistai, antikoaguliantai ir kt.). Šeštojo dešimtmečio viduryje kilo idėja įkurti universiteto tarpfakultetinę probleminę laboratoriją naujų sintetinių vaistų paieškoms ir tyrimams (H. Polukordas, A. Kaušpėdas). Kaip minėta, tokia laboratorija su organinės sintezės sektoriumi Chemijos fakultete (vad. V. Daukšas) ir farmakologijos sektoriumi Medicinos fakultete (vad. H. Polukordas) buvo įkurta 1960 m. Joje pradėta sintetinti ir tirti naujus originalius cheminius junginius — benzodioksano-1,4 darinius bei jų benzolo ir naftalino analogus. Jau 1965 m. iš naujai susintetintų junginių buvo surasti labai aktyvūs vietiniai anestetikai, apie kurių veikimo ypatumus 1969 m. skaitytas pranešimas IV Tarptautiniame farmakologų kongrese Bazelyje (H. Polukordas, J. Ramanauskas)[21].

Remiantis naujais duomenimis, parengta ir apginta viena daktaro ir 13 kandidato disertacijų. H. Polukordas daktaro disertacijoje[22] aprašo ūmaus toksiškumo ir farmakologinio aktyvumo duomenis, gautus ištyrus daugiau kaip 80 naujų susintetintų benzodioksano-1,4 darinių, kurių tarpe aptikta gana aktyvių hipotenzinių ir ypač aktyvių vietinės anestezijos medžiagų. Disertacijoje nušviestas šių medžiagų veikimo mechanizmas. Pasaulinės literatūros duomenimis, vietinei anestezijai tinkančius benzodioksano-1,4 darinių junginius pirmą kartą aptiko H. Polukordas ir jo bendradarbiai. Taigi surasta nauja vietinių anestetikų klasė. H. Polukordui vadovaujant, surasta daugelio naujų junginių cheminės struktūros ir ūmaus toksiškumo, vietinio dirginančiojo ir anestezuojančiojo veikimo ryšys. Medicinos praktikai pasiūlytas naujas originalus preparatas benzodiokainas, kuris 2 kartus mažiau toksiškas ir 2 kartus aktyvesnis už dikainą. Preparato aktyvumas ir mažas toksiškumas buvo patvirtintas, ištyrus jį įvairiose klinikose. TSRS sveikatos apsaugos ministerija leido jį vartoti medicinos praktikoje.

1967 m. naujai susintetintų junginių tarpe buvo surastas naujas beta-adrenoblokuojantis preparatas — benzodiksinas, tinkamas širdies ritmo sutrikimams ir stenokardijai gydyti. Jis irgi aprobuotas ir atiduotas į pramoninę gamybą. Tai pirmas ir originalus šio tipo preparatas Tarybų

Sąjungoje. Apie jo farmakologines savybes 1975 m. skaitytas pranešimas VI Tarptautiniame farmakologų kongrese Helsinkyje (H. Polukordas, M. Repčytė ir kt.).

Per 15 metų laboratorijoje ir katedroje buvo ištirta daugiau kaip 900 naujų originalių junginių, nustatyta jų veikimo priklausomybė nuo cheminės struktūros. Pastaruoju metu, be naujų vietinės anestezijos ir adrenerginių preparatų paieškų ir jų veikimo mechanizmo tyrimų, ieškoma (bendradarbiaujant su Lietuvos TSR SAM Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institutu) naujų nesteroidinių priešuždegiminių preparatų reumatiniams susirgimams gydyti.

Katedros darbuotojai parašė ir išleido vadovėlių aukštosioms mokykloms ir gydytojams praktikams[23].

Su J. Kairiūkščio keltomis idėjomis susijusi ir PULMONOLOGIJOS problema. Šios problemos centras yra fakultetinės terapijos katedra. Svarbiausias dėmesys skiriamas ūminių ir lėtinių nespecifinių plaučių ligų etiologijai, patogenezei, diagnostikai, klinikai ir gydymui. Pulmonologija Vilniaus universitete turi senas tradicijas. Jau 1792 m. Johanas Peteris Frankas aprašė peripneumonijų (taip tuomet buvo vadinama lėtinė pneumonija) patogenezę ir patologinę anatomiją. Jo sūnus Jozefas Frankas (1808) papildė šias studijas, nurodydamas, kad lėtinėms pneumonijoms būdinga pleuros sąaugos, bronchų deformacija.

Lėtinių pneumonijų ir kitų lėtinių nespecifinių plaučių ligų gydymas Lietuvos TSR Didžiojo Tėvynės karo pabaigoje ir tuoj po jo buvo itin svarbus — konė 30% susirgusių ūmine pneumonija mirdavo ar turėdavo sunkių komplikacijų — plaučių pūlinį, pūlingą pleuritą, pulmokardinį nepakankamumą. Todėl jau pirmaisiais pokario metais originali J. Kairiūkščio vadovaujama mokykla ėmėsi spręsti įvairias pulmonologijos problemas plačiu mastu — lėtinio bronchito, lėtinės pneumonijos, bronchinės astmos, plaučių pūlinių etiopatogenezės, klinikos ir gydymo klausimus. Savo svarbesnes idėjas J. Kairiūkštis apibendrino monografijoje[24].

Po J. Kairiūkščio mirties (1957) darbą pulmonologijoje tęsė ir kūrybiškai išvystė jo mokinys J. Misiūra ir bendradarbiai V. Jonaitis, E. Nekrašas, A. Petrauskas, V. Čapkevičius, J. Butkus. Sukuriamas eksperimen-

[21] *Polukordas H., Ramanauskas J.* Derivate von Benzodioxanes—1,4 eine neue Klasse von Lokalanästhetica.— In: Abstracts of Fourth International Congress of Pharmacology. Basel, 1969.

[22] *Полукордас Г.* Фармакология и токсикология производных бензодиоксана-1,4. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1967, VUB, f. 76 — Ds805.

[23] *Polukordas H.* Bendroji receptūra. V., 1960; *Polukordas H., Repčytė M., Kempinskas V., Mickis A., Mituzas H.* Farmakologija. V., 1971.

[24] *Кайрюкштис И. И.* Иммунитет, раздражающая терапия при туберкулезе и необензинол. Вильнюс, 1956.

tinio lėtinio bronchito modelis[25], kuriuo galima ištirti atskirų organų histohematinio pralaidumo sutrikimus ir belatakių liaukų bei kai kurių vaistų poveikį laidumui. J. Misiūra sudarė lėtinių nespecifinių plaučių ligų klasifikaciją, o 1965 m. gausius klinikinius ir eksperimentinius tyrimus apibendrino daktaro disertacijoje[26]. Visapusiškai išnagrinėjęs lėtinių pneumonijų patogenezę ir klinikos ypatumus, jis pagrindė kompleksinį šių ligų gydymo pobūdį.

Tuo pačiu metu katedroje pradėti jungiamojo audinio dezorganizacijos bei hialuroninės rūgšties ir hialuronidazės sistemos tyrimai ūminių ir lėtinių pneumonijų atvejais (V. Jonaitis).

Po J. Misiūros mirties (1966) problemai ėmė vadovauti E. Nekrašas. Jis su bendradarbiais pasiūlė pagrįsti lėtinės pneumonijos klasifikaciją uždegiminio proceso aktyvumo laipsniu[27]. 1967—1975 m. ieškota naujų testų, tiksliau ir jautriau atspindinčių uždegimo plaučiuose aktyvumą[28]. Intensyviai tiriama lėtinio pulmokardinio nepakankamumo patogenezė. B. Šatkauskas, A. Irnius įrodė, kad reokardiografiškai ir elektrorentgenografiškai galima nustatyti pačius pirmuosius nepakankamumo reiškinius pneumonijos atveju.

Ištirtas kvėpavimo funkcijos priklausymas nuo žmogaus amžiaus, lyties, treniruotumo (J. Butkus ir kt.). Įrodyta, kad bronchų laidumas yra vienas iš jautriausių rodiklių pačiose pradinėse plaučių ligų stadijose. Gautieji duomenys tapo norma, su kuria lygina savo rezultatus studijuojantys bronchų laidumą plaučių ligų metu.

1975 m. A. Petrauskas, apibendrinęs savo ilgamečius tyrimus daktaro disertacijoje[29], pasiūlė diferencijuoto gydymo diuretikais schemą, pritaikytą prie kraujotakos būklės, pabrinkimų dydžio, elektrolitų balanso.

Eksperimentiškai tiriamas antibiotikų, sulfanilamidų, broncholitikų ir kitų pulmonologijoje dažniausiai vartojamų vaistų poveikis nukleininių rūgščių, kolageninio ir nekolageninio baltymo bei fosforo makroorganinių junginių apytakai plaučiuose, širdyje, kepenyse ir inkstuose (E. Nekrašas, V. Vaičekonis, E. Janulionytė ir kt.), išaiškintos jų pašalinės reakcijos.

J. Misiūrai vadovaujant, išleistas vadovėlis „Ligonių slaugymas"[30].

Tobulintas ir chirurginis plaučių ligų gydymas. A. Pronckus ištyrė būdus, kaip geriau užpildyti pleuros ertmę, pašalinus plautį, kaip išvengti komplikacijų[31]. Ieškodamas būdų sunkiai bronchinei astmai gydyti, jis išbandė chirurginį kelią — glomektomiją ir plaučių šaknies denervaciją. Didelį darbą plaučių chirurgijoje nudirbo A. Sučila (fakultetinės chirurgijos katedra), plaučių tbc, pūlingų uždegimų, vėžio atvejais atlikdamas sudėtingiausias dalines, abišales, kartotines plaučių ir jų dalių pašalinimo operacijas. Jis patobulino po išpjovimo liekančios bigės užsiuvimą, geriau apsaugantį likutį nuo prakiurimo ir kartu nuo komplikacijų.

A. Sučila pagerino plaučių ištyrimo prieš operaciją būdus (dalinę spirografiją, bendrąją angiografiją). Šie jo laimėjimai apibendrinti daktaro disertacijoje[32], spaudiniuose.

Pulmonologijos problemą spręsti padėjo rentgenologų darbai. Bendradarbiaudama su fakultetinės terapijos ir chirurgijos katedromis, A. Bartusevičienė apgynė daktaro disertaciją „Kompleksinio rentgenologinio tyrimo duomenys po plaučių rezekcijos" (1973), kur nušviestas dinamiškas vaizdas, kaip po operacijos ir tolesnio gydymo keičiasi ligos pažeistų plaučių regimos savybės.

Ftiziatrija buvo svarbi problema ypač pokario laikotarpiu. Pagal ankstesnius tyrimus buržuazinėje Lietuvoje tuberkuliozė buvo labai išplitusi[33]. Sergančių tuberkulioze karo ir pokario metais buvo irgi daug. Tarybiniai sveikatos apsaugos organai padėjo daug pastangų, kad sergamumas tuberkulioze būtų sumažintas iki minimumo ir kad visi sergantys būtų išgydyti. J. Runkevičius nušvietė tuberkuliozės paplitimą Lietuvoje, rašė profilaktikos, ankstyvos tuberkuliozės diagnostikos klausimu, aptarė žmonių ir galvijų tuberkuliozės plitimo šaltinius ir jų naikinimą kaimo sąlygomis, apibendrino kovos su tuberkulioze laimėjimus per pokario dešimtmetį, epidemiologinius poslinkius LTSR mokyklose[34]. B. Purvaneckienė atliko planingus tyrimus, sėkmingai gydydama antibakteriniais preparatais ir neobenzinoliu sergančius tuberkulioziniu bronchadenitu. B. Ignatavičiūtė aprašė pilvo organų tbc, mažiausiai ištirtą ftiziatrijos sritį[35]. Inkstų tuberkuliozės klausimus aiškino A. Bartusevičienė[36].

[25] *Nekrašas E.* ir *Misiūra J.* Histohematinių barjerų pralaidumas eksperimentinio bronchito atveju.— Sveikatos apsauga, 1964, Nr. 8.

[26] *Misiūra J.* Lėtinių nespecifinių plaučių susirgimų kompleksinio gydymo (antibiotikais, prednisolonu ir neobenzinoliu) klinikiniai eksperimentiniai duomenys. (Dakt. dis.) V., 1965, VUB, f. 76—Ds 541.

[27] *Некрашас Е., Петраускас А., Тамошайтис П.* К вопросу о классификации хронической пневмонии. — В кн.: Материалы IV Республиканского съезда терапевтов БССР. Минск, 1969.

[28] *Некрашас Е.* Система определения степени активности хронической пневмонии на основе факторного анализа. — Терапевтический архив, 1975, 13.

[29] *Петраускас А.* Сравнительная клиническая оценка современных диуретиков и тактика их применения в комплексном лечении больных с недостаточностью кровообращения. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1975, VUB, f. 76—Ds 2092.

[30] *Misiūra J.* ir kt. Ligonių slaugymas. V., 1967.

[31] *Пронцкус А.* Облитерирование плевральной полости после пульмонэктомии, профилактика и лечение ее осложнений (Экспериментально-клинические исследования). (Докт. дисс.) Вильнюс, 1965, VUB, f. 76-Ds 561.

[32] *Сучила А. М.* Экспериментально-клинические наблюдения за результатами резекций легких. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1973, VUB, f. 76-Ds 1881.

[33] *Runkevičius J. M.* Tuberkuliozė ir sąlygos jai plisti Lietuvoje buržuazijai valdant.— VVU Medicinos fakulteto darbai. V., 1952, t. 1.

[34] *Runkevičius J. M.* Kovos su tuberkulioze laimėjimai LTSR mokyklose Tarybų Lietuvoje.— Sveikatos apsauga, 1957, Nr. 11.

[35] *Ignatavičiūtė B.* Abdomininė tuberkuliozė.— Kn.: Tuberkuliozės vadovas. K., 1971.

[36] *Бартусевичене А.* Рентгенодиагностика туберкулеза почек. М., 1970.

Sveiko ir sergančio žmogaus mitybos problemą nagrinėja fiziologijos ir biochemijos katedra. Anksčiau, pirmaisiais pokario metais, vadovaujant J. Šopauskui, buvo tiriama organizmo termoreguliacija. Šia kryptimi dirbo ir apie tai rašė J. Šopauskas[37] ir J. Jurša[38].

Šeštąjį dešimtmetį fiziologijos katedroje pradėti nagrinėti teoriniai mitybos klausimai: baltymų apykaita, vitaminų veikimo mechanizmas (D. Mikalauskaitė, E. Gineitienė). Iš šios srities D. Mikalauskaitė apgynė daktaro disertaciją[39]. Vėliau imta nagrinėti ir angliavandenių apykaitą (S. Ruibys). Bendradarbiaujant su farmakologais, tiriama simpatinės sistemos įtaka kraujo pasiskirstymui organizme, proteinogeninei kepenų funkcijai, kai kurių fermentų aktyvumui, patobulinti tokie metodai, kaip vitamino C nustatymas kraujo plazmoje, liekamojo azoto nustatymas audinyje (D. Mikalauskaitė, J. Vaitiekūnaitė).

Nuo šeštojo dešimtmečio antrosios pusės, artimai bendradarbiaujant su akademiku V. Lašu, pradėti nagrinėti sveiko ir sergančio žmogaus mitybos praktiniai klausimai[40].

Tam tikra inercija mityboje sąlygoja hiperbariją (per didelę kūno masę)[41]. Mitybos neracionalumas yra labai svarbus daugelio šiuolaikinių masinių ligų genezėje. 1975 m. įkurta žmogaus racionalios mitybos mokslinio tyrimo laboratorija, kurios tematika — „LTSR gyventojų mitybos tyrimas ir jos gerinimas, racionalizuojant maisto pramonės produkciją". Šitos mokslinės priemonės turi padėti sudaryti optimalias sąlygas gyventojų sveikatai ir ilgam darbingumui (vad.— D. Mikalauskaitė).

GASTROENTEROLOGIJOS PROBLEMĄ nagrinėja gausus tyrinėtojų būrys iš hospitalinės chirurgijos, vidaus ligų propedeutikos, fakultetinės chirurgijos bei rentgenologijos ir ftiziatrijos katedrų.

Šiai problemai P. Norkūnas paskyrė kandidato (1948) ir daktaro (1955) disertacijas[42]. Jis išdėstė originalią opinės ligos etiopatogenezės teoriją ir ją atitinkančius gydymo principus. Autoriaus nuomone, lemiamas vaidmuo opai atsirasti priklauso audinių mitybos sutrikimui dėl veninės kraujo stazės ir jos sukelto obliteruojančio endarterito. Pasiūlytas originalus skrandžio rezekcijos metodas — hemigastrektomija ir vagotomija (pusės skrandžio išpjovimas, perpjaunant klajoklius nervus), kuris nepaprastai pagerino opinės ligos operacinio gydymo rezultatus ir sumažino mirtingumą iki minimumo ne tik klinikinėje katedros bazėje, bet ir visoje respublikoje. Gydymo rezultatų rodikliai pranoksta geriausių pasaulio klinikų rodiklius.

Išleistos dvi monografijos[43], pirmasis lietuviškas chirurgijos vadovėlis[44].

Skrandžio ir dvylikapirštės žarnos opaligės problemai studijuoti P. Norkūnas subūrė daug bendradarbių. 1970 m. daktaro disertaciją apie

kraujo nutekėjimo įtaką skrandžio patologijai ir apie operacijos, kai pašalinama pusė skrandžio ir perpjaunami klajokliai nervai, racionalumą apgynė V. Lapinskas[45]. Šis darbas remia P. Norkūno opaligės patogenezės teoriją. Sukurtas eksperimentinis skrandžio opos modelis (K. Katilius, B. Jurevičius, P. Norkūnas). Šis modelis leido detaliai išstudijuoti įvairius ligos aspektus ir padeda spręsti sunkią opą turinčių ligonių gydymo problemą. P. Norkūnui vadovaujant, paruošta ir apginta keliolika kandidato disertacijų, liečiančių opaligės etiopatogenezę ir chirurginį gydymą (L. Mačiūnas, 1969, A. Bubnys, 1969, P. Šileikis, 1973, L. Noreika, 1974 ir kt.).

Teorinės ir terapinės gastroenterologijos klausimus sprendžia vidaus ligų propedeutikos katedros darbuotojai. M. Marcinkevičius apgynė daktaro disertaciją. „Gydymas miegu kompleksiniame opaligės gydyme" (1958). Opinės ligos terapinio gydymo klausimais kandidato disertacijas apsigynė D. Tamulevičiūtė (1964)[46] ir K. Noreikaitė-Žeruolienė (1969).

Plačiai nagrinėjama kepenų ir tulžies pūslės bei jų latakų patologija. J. Serapinas 1972 m. apgynė daktaro disertaciją apie kepenų kraujagyslių ir tulžies latakų savitumus ir jų reikšmę kepenų rezekcijai[47]. Šis darbas, nagrinėjantis kepenų topografinę anatomiją, atveria kelius kepenų chirurgijai toliau progresuoti.

Tulžies pūslės uždegimo ir akmenligės chirurginį gydymą nagrinėja A. Sviklius ir P. Narbutas. Jų tyrinėjimai ir pasiūlytos priemonės padėjo

[37] *Šopauskas J.* Periferinių kraujagyslių vaidmuo vazomotorinėje termoreguliacijoje.— Eksperimentinės medicinos onkologijos instituto darbai. V., 1953, t. 2.

[38] *Murša J* Žmogaus vidinės ir periferinės temperatūros dinamika 6—20°C aplinkoje.— Sveikatos apsauga, 1969, Nr. 4.

[39] *Mikalauskaitė D.* Askorbininės rūgšties įtaka kraujo baltymų apykaitai. (Dakt. dis.) V., 1966, VUB, f. 76—Ds 617.

[40] *Mikalauskaitė D.* Sveika mityba. V., 1960.

[41] *Pavilonis S., Juktonienė B.* Hiperbarija — aktuali šių dienų problema.— Sveikatos apsauga, 1976, Nr. 9.

[42] *Норкунас П. И.* Материалы о патогенезе и лечении язвенной болезни желудка и двенадцатиперстной кишки. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1955, VUB, f. 76-Ds 1036.

[43] *Norkūnas P., Marcinkevičius M., Krikštopaitis M.* Skrandžio ir dvylikapirštės žarnos opinė liga. V., 1959; *Norkūnas P.* Skrandžio ir dvylikapirštės žarnos opaligė. V., 1974.

[44] Klinikinė chirurgija (vadovėlis respublikos aukštosioms mokykloms). Parengė prof. P. Norkūno vadovaujamas autorių kolektyvas. V., 1969.

[45] *Лапинскас В. И.* Материалы по изучению роли нарушения оттока крови в патологии желудка и обоснование гемигастректомии с ваготомией при язвенной болезни. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1970, VUB, f. 76-Ds 1280.

[46] *Tamulevičiūtė D.* Opaligė ir simptominės gastroduodeninės opos. V., 1973.

[47] *Серапинас И.* Различия кровеносных сосудов и желчных протоков печени и их значение для резекции печени. (Докт. дисс.) Вильнюс, 1971, VUB, f. 76-Ds 1622.

sumažinti mirtingumą nuo šių ligų. A. Sviklius tobulino tulžies pūslės ir latakų ligų diagnostiką, panaudojo naują metodą — elektrorentgenocholecistografiją[48]. Šie pasiekimai nušviesti spaudoje[49].

Viena iš pagrindinių yra SVEIKO IR LIGOTO VAIKO ORGANIZMO AMŽINIAI YPATUMAI problema. Čia dirba anatomijos, histologijos ir embriologijos bei vaikų ligų katedros. Pirmąjį pokario dešimtmetį nagrinėtos žmogaus morfologijos temos, susijusios su virškinimo aparatu: veido, burnos ir dantų morfologija (S. Pavilonis), skrandžio arterijų ir venų kompleksinės variacijos (J. Serapinas), skrandžio kraujagyslių ypatumai, sergant opine liga (A. Bistrickaitė), skrandžio įvairių operacinių siūlių įtaka gijimui (Č. Kunevičius).

1940—1948 m., vadovaujami P. B. Šivickio, histologai tyrė kai kuriuos bendruosius morfogenezės klausimus. P. B. Šivickis analizavo regeneracijos problemą. Jis parengė histologijos konspektą studentams medikams (1945). J. Maniukas studijavo kai kurių gyvavedžių žuvų ekskrecinės sistemos morfogenezę.

Šeštąjį dešimtmetį pagrindine katedros problema tapo „Vaiko organizmo amžinės ypatybės". S. Pavilonis, ištyręs 1959—1968 m. Lietuvos TSR 16 473 vaikus ir jaunuolius, išsamiai ir naujai nušvietė lytinio brendimo periodo ypatybes. Ištirta daugelio kūno matmenų dinamika, proporcijų kitimo pobūdis, svarbių funkcinių rodiklių — gyvybinės plaučių talpos, arterinio kraujospūdžio įvairovė (S. Pavilonis, V. Gavelis). Patobulinta metodika lytinio subrendimo laipsniui nustatyti yra naudinga visiems, kurie nagrinėja brendimo periodą. Sukaupta originalių duomenų, detaliai atvaizduojančių, kaip vystosi lytiniai požymiai nuo brendimo pradžios iki visiško lytinio ir fizinio subrendimo. Ypač vertingi yra berniukų tyrinėjimai[50], kuriems analogiškų nėra tarybinėje literatūroje, o paskelbtieji pasaulinėje — epizodiški. Apibendrinant lytinio brendimo procesą, sukurta schema, kuria remiantis išryškintos jo fazių ribos ir jų chronologija — amžius ir trukmė. Nustatyta daug svarbių brendimo charakteristikų, liečiančių lytinių liaukų veiklos pradžios datas, balso mutacijos, pieno liaukų ir kt. požymių ryškėjimo laiką ir savybes. Šiuos duomenis S. Pavilonis apibendrino daktaro disertacijoje[51].

S. Paviloniui vadovaujant, atlikti tyrinėjimai, nušviečiantys visą augimo periodą. Gauta Lietuvos TSR vaikų fizinio vystymosi plati charakteristika, sukurtas vaikų populiacijos normos pagrindas, kuriuo gali remtis tyrinėtojai ir praktikai, nagrinėdami vaikystės biologiją, patologiją ir sociologiją. Šie duomenys patvirtinti kaip fizinio vystymosi standartai ir rekomenduoti naudoti respublikos gydymo įstaigose[52].

Išsamiau žmogaus augimo ir brendimo charakteristika nušviesta monografinio pobūdžio veikale[53]. Remiantis naujai gautais duomenimis ir ankstesniais tyrinėtojų darbais, išaiškinta vaikų vystymosi akceleraci-

ja, gyventojų fizinio išsivystymo epochinė tendencija[54]. Nustatyta, pavyzdžiui, kad lietuvių vyrų ūgis didėjo vidutiniškai 1,07 cm per dešimtmetį, moterų — 1,05 cm. Greta su norma studijuota apsigimimų paplitimas (R. Mikėnienė)[55].

Pradedant 1970 m., eksperimentiškai tiriami embrioninio vystymosi ypatumai, atsirandantys veikiant kai kurioms vaistinėms medžiagoms, aiškinami anomalijų vystymosi mechanizmai[56].

Ištirtas širdies vožtuvų ir autotransplantanto likimas (G. Vaškevičienė).

Žmogaus biologiją stipriai paveikia gana dažnos įgimtos širdies ydos. A. Adomaitis[57], ištyręs 1000 vaikų ir jaunuolių nuo 1 iki 21 metų su įgimtomis širdies ydomis, nustatė, kad širdies yda labiau sulėtina vyrų augimą ir kad ydos poveikis ypač išryškėja lytinio brendimo metu.

Tiriama sąsaja tarp vaiko fizinio išsivystymo lygio ir pažangumo moksle[58], Vilniaus miesto studentų sveikata, sergamumas ir jo įtaka studijoms (V. Gavelis)[59], treniruočių įtaka studenčių sveikatai ir studijoms (S. Mečėjus).

[48] *Свиклюс А. С.* Диагностика и хирургическое лечение воспалительных заболеваний желчных путей. (Докт. дисс.) Вильнюс—Москва, 1973, VUB, f. 76-Ds 1806.

[49] *Bartusevičienė A., Sviklius A., Paltanavičius K.* Tulžies pūslės ir latakų lėtinių ligų diagnostika. V., 1970.

[50] *Pavilonis S.* Berniukų ir jaunuolių lytinio brendimo klausimu.— Sveikatos apsauga, 1969, Nr. 2.

[51] *Pavilonis S.* Lietuvių vaikų lytinio brendimo periodo ypatybės (augimas, vystymasis ir lytinis brendimas Vilniaus miesto ir Vilniaus krašto rajonų vaikų ir jaunuolių tyrimo duomenimis). V., 1969, VUB, f. 76—Ds 1086.

[52] Augimo ir brendimo diagnostika (metodiniai nurodymai ir fizinio išsivystymo vertinimo lentelės). LTSR SAM, 1971.

[53] *Pavilonis S., Andriulis E., Česnys G.* Žmogaus augimo ir brendimo diagnostika. V., 1974.

[54] *Pavilonis S., Česnys G.* Epochale Tendenz des Wachstums bei Litauern.— Anatomischer Anzeiger, 1974, Bd. 135.

[55] *Mikėnienė R.* Epidemiologie der angeborenen Missbildungen bei den Neugeborenen der Stadt Vilnius.— Anat. Anz., 1976, Bd. 140, 1976.

[56] *Slavėnienė L. I.* Morphological Analysis of the B—100 Effect in Rat Embryos.— In: KIK Congressus morphologicus cum participatione internationali. Praha, 1976; Жукене Я. В., *Павилонис С. П., Дорн А.* Особенности скелетогенеза под влиянием имурана у белых крыс (гистохимические исследования). — В кн.: Общие закономерности морфогенеза и регенерации. Каунас, 1976.

[57] *Адомайтис А. Ю.* Физическое развитие и половое созревание детей с врожденными пороками сердца. Автореф. канд. дисс. Вильнюс, 1975.

[58] *Pavilonis S., Česnys G.* Wachstum und Reifung zurückgebliebener Schüler in der Litauischen SSR.— Ärztl. Jugdkde, 1976, Bd. 67.

[59] *Гавялис В.* О причинах академических отпусков у студентов Вильнюсского государственного университета в 1968—1972 учебных годах. — В кн.: Вопросы гигиены и состояния здоровья студентов вузов. М., 1974.

Neišleidžiama iš akiračio lietuvių genezė, populiacijos praeitis. Jau ankstesniuose darbuose nagrineta paleoantropologinė medžiaga[60]. Nuo 1970 m. katedroje sukaupta didelė paleosteologinė kolekcija, kurios ištyrimas leis nušviesti lietuvių fizinio tipo poslinkius per visą mūsų erą[61]. Su Lietuvos antropologijos istorija supažindinamas užsienio skaitytojas[62]. Palankių atsiliepimų užsienio šalių specialiojoje spaudoje susilaukė Lietuvos antropologinė bibliografija, apimanti pusės tūkstančio metų (1470—1970) raštiją[63].

Nemažai padaryta, formuojant lietuvišką medicinos terminiją. Parengtas originalus kolektyvinis žmogaus anatomijos vadovėlis[64], kuriame pateikta nemaža originalių duomenų.

Vaikų sveikatos klausimus plačiai nagrinėja vaikų ligų katedra. Jos pirmasis vadovas P. Baublys pokario metais, dirbdamas ir pedagoginį darbą, daug jėgų skyrė organizaciniam, profilaktiniam darbui, kovai su infekcinėmis ligomis, sanitariniam gyventojų švietimui. Savo didelę patirtį jis apibendrino kandidato disertacijoje[65]. P. Baublys su bendradarbiais (P. Čibiras, L. Steponaitienė. J. Usonytė) išleido pirmąjį lietuvišką vadovėlį „Vaikų ligos" (1962).

L. Šuravinaitė-Steponaitienė, pradėjusi dirbti katedroje 1944 m., iš pradžių nagrinėjo tuo metu labai aktualią problemą — vaikų tuberkuliozę. Vėlesniuose darbuose ji daug dėmesio skyrė vaikų pulmonologijai. Į šį kompleksinį darbą įsitraukė visa grupė katedros bendradarbių: R. Lučinskas, J. Gradauskas, J. Sadauskas, A. Vingras, L. Indrėjaitytė, kurie savo tyrimus apibendrino kandidato disertacijose. Nuo 1974 m. prie šios tematikos prisijungė M. Kiauleikienė, nagrinėjanti įvairius plaučių ligų tyrimų metodus ir pasiūliusi naują plaučių tyrimo metodą — pneumodensigrafiją. Savo darbą ji aprašė straipsniuose[66], monografijoje[67].

L. Steponaitienės moksliniuose straipsniuose ir knygose išsamiai nušviečiama vaikų priežiūra, maitinimas, slaugymas bei kita, kas būtinai žinotina tėvams[68]. Šios knygos ir šiandien yra pagrindiniai jaunųjų tėvų vadovai. Susidomėjusi vaikų lytinio brendimo periodo fiziologija bei patologija, L. Steponaitienė kartu su anatomijos katedros darbuotojais atliko vertingų šios srities tyrinėjimų. Jų rezultatai apibendrinti daktaro disertacijoje ir monografijoje[69]. 1976 m. išėjo vadovėlio „Vaikų ligos" antrasis leidimas, parengtas dar L. Steponaitienei vadovaujant.

Hemoraginių diatezių, hemoraginių vaskulitų klausimus nagrinėjo J. Usonytė — ji naujai nušvietė etiologiją, patogenezę ir kliniką, davė vertingų pasiūlymų, kaip nuo tų ligų gydyti. Vėlesnių jos tyrimų kryptis — vaikų kraujo ligos. P. Šimulis nagrinėjo reumato profilaktiką. Nustatęs, kad sezoninė bicilino profilaktika tik sumažina reumato recidyvų skaičių, pasiūlė pereiti prie nuolatinės (ištisų metų) bicilino profilakti-

kos. Tyrinėjama (kartu su kitomis katedromis) sveikatos būklė vaikų, operuotų dėl įgimtų širdies ydų. Darbo rezultatai apibendrinti P. Šimulio daktaro disertacijoje „Vaikų įgimtų širdies ydų chirurginio gydymo atokūs rezultatai" (1974) ir N. Tilindienės (1975) bei A. Adomaičio (1975) kandidato disertacijose. Atlikus šiuos tyrimus, pasidarė galima nušviesti tokių vaikų fizinio vystymosi ir fizinio pajėgumo perspektyvas, duoti vertingų pasiūlymų vaikų reabilitacijai, dispanserizacijai ir kt. Parengti metodiniai nurodymai „Vaikų su įgimtomis širdies ydomis dispanserizacija" (1972), kuriais šiuo metu vadovaujasi visi respublikos pediatrai.

Nagrinėjami ir kiti aktualūs vaikų kardiologijos klausimai. A. Raugalė patobulino širdies glikozidų naudojimo metodiką, dozavimą naujagimiams ir kūdikiams. Surinkta nemaža duomenų apie vaikų širdies fibroelastozę, miokarditus, naujagimių ir kūdikių įgimtas širdies ydas. Analizuojama vaikų reanimacija bei intensyvi terapija, vaikų toksikologija, pediatrinė klinikinė farmakologija. Širdies ūžesius, jų genezę, diferencinę diagnostiką tyrė ir savo darbo rezultatus apibendrino monografijoje P. Kaltenis[70].

Tobulinama pielonefritų diagnostika, ieškoma kelių tiksliau nustatyti ligos proceso lokalizaciją, įvairių medikamentų efektyvumą šiems susirgimams gydyti (P. Kaltenis).

Nuo 1965 m. kompleksiškai nagrinėjamas virškinimo trakto fermentų aktyvumas patologinių būklių (J. Sadauskas, A. Vingras), lamblijų invazijų atvejais (G. Kovienė).

[60] *Гуделис В. К.* и *Павилонис С. В.* Палеоантропологические находки в Литве. — Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода, 1955, № 20.

[61] *Česnys G.* Graniological Characteristics of the 14th—17th cc. Population in Lithuania.— Przegląd antropologiczny, 1976.

[62] *Pavilonis S., Česnys G.* An Essay on the History of Antropology in Lithuania.— Anat. Anz., 1974, Bd. 135.

[63] *Česnys G., Pavilonis S.* Lietuvos antropologijos bibliografija (1470—1970). V., 1974.

[64] *Pavilonis S., Stropus R., Tamašauskas K., Urbonas A.* Žmogaus anatomija. V., 1972.

[65] *Баублис П. П.* Некоторые вопросы профилактики и лечения важнейших заболеваний детского возраста. Печатные труды, представленные для защиты на соиск. уч. степени канд. мед. н. Вильнюс, 1969, VUB, f. 76-Ds 1106.

[66] *Kiauleikienė M.* The Value of Pneumodensigraphy in the Diagnostic Approach to Pulmonary Alterations during Infancy and Childhood.— Fourth Annual Meeting of the European Society of Pediatric Radiology. Basel, 1967.

[67] *Kiauleikienė M.* Vaikų lėtinės plaučių ligos. V., 1975.

[68] *Steponaitienė L., Baublys P.* Vaikas auga. V., 1965 (II leidimas — 1969); Mano vaikas. V., 1974.

[69] *Steponaitienė L.* Vaikų brendimo periodo svarbiausių susirgimų ypatumai. (Dakt. dis.) V., 1970, VUB, f. 76—Ds 1274; *Steponaitienė L., Pavilonis S.* Vaikų lytinis brendimas. V., 1971.

[70] *Kaltenis P.* Vaikų širdies funkciniai ūžesiai. V., 1974.

Aštuntajame dešimtmetyje daugiau dėmesio skiriama paveldimai vaikų patologijai (V. Basys, J. Stonis, L. Indrėjaitytė), ypač paveldimam polimorfizmui ir heterogeniškumui bei iš jų išplaukiančioms problemoms — nozologinių vienetų nevientisumui, su tuo susijusiai paveldimų ligų diagnostikai ir gydymui.

Nagrinėjama vaikų ortopedija (J. Jablonskytė, Z. Gerdaitytė), ypač įgimtos šleivapėdystės bei klubo sąnario įgimto išnirimo konservatyvaus gydymo, komplikacijų sumažinimo klausimai.

Vaikų ūmiosios chirurgijos problemos nušviestos J. Gradausko monografijoje[71], B. Siaurusaičio kandidato disertacijoje (1974).

MOTERS, MOTINOS IR NAUJAGIMIO SVEIKATOS APSAUGOS PROBLEMĄ gvildena akušerijos-ginekologijos katedros bendradarbiai. Šeštojo dešimtmečio darbai skirti dirbančiųjų moterų motinystės problemai, pramonės įmonių darbininkių sergamumui bei jo profilaktikai (A. Gamperis). Tirta kolūkiečių moterų sveikatos būklė, tuberkuliozės bei uždegiminių moterų ligų paplitimas, trichomonozės paplitimas ir poveikis moterų vaisingumui, gydymo būdų tobulinimas (P. Steponėnas). Studentams ir gydytojams naudingi buvo V. Barono parengti ginekologijos vadovėliai[72].

Septintajame dešimtmetyje imta ieškoti kelių nėštumo sąlygoms gerinti. Toksikozėms gydyti bandomas hidroksizinas (O. Račkauskienė), elektrolitų ir baltymų balanso korekcija ir kitos priemonės (A. Šaulauskienė), gerinamas gydymas RH-serologinio konflikto tarp motinos ir vaiko (V. Lapšytė). Tobulinamas nevaisingumo terapinis (P. Steponėnas) ir chirurginis gydymas (P. Skruibis). Daug atlikta, tyrinėjant perinatalinio vaikų mirtingumo priežastis ir jo mažinimo kelius[73]. Šiuo klausimu A. Venckauskas apgynė daktaro disertaciją[74].

Daugėjant po karo cezario pjūvio operacijų, visame pasaulyje vis dažniau jį naudojant net ir nesunkios patologijos atvejais, iškilo reikalas nuodugniai ištirti šios intervencijos įtaką vaiko psichofiziniam vystymuisi ir sergamumui. Šioje srityje daug metų dirbo J. Stankus, kuris nustatė, kad laiku ir palankiomis sąlygomis atlikta operacija nepakenkia vaiko sveikatai.

Moterų genitalijų vėžys gydomas sudėtinga operacija su spinduliniu gydymu (P. Steponėnas), elektrorentgenolimfografija ir intralimfine terapija (B. Domža)[75].

DARBO HIGIENOS IR PROFESINĖS PATOLOGIJOS PROBLEMĄ pastaruosius penkiolika metų nagrinėja higienos katedra. Pradėjusi darbą, katedra gilinosi į aktualią karo ir fašistų okupacijos antisanitarinių pasekmių tyrimo ir jų likvidavimo problemą. Jai spręsti pasirinktos ir kandidato disertacijų temos (I. Bujakas, V. Kviklys). Tai buvo pirmieji mūsų respublikoje higienos ir sveikatos apsaugos organizavimo moksli-

niai darbai, pirmosios šios srities disertacijos. Tyrimų duomenys buvo pasiųsti Sąjunginei komisijai karo pasekmėms tirti. Tuos duomenis panaudojo Lietuvos TSR sveikatos apsaugos organai, planuodami sveikatos apsaugos vystymą.

Vėliau V. Kviklys savo dėmesį sutelkė vaikų bei paauglių ir kaimo higienai[76]. Šia tema paskelbtų daugiau kaip 80 darbų apibendrinta jo daktaro disertacijoje[77]. Tęsdamas šiuos mokslinius tyrimus, V. Kviklys rūpinosi ir mokymo metodine medžiaga[78]. Pažymėtinas jo vadovautas kompleksinis tyrimas „Moksleivių nepažangumo moksle medicininiai ir socialiniai higieniniai aspektai" (1974).

I. Bujakas paskelbė darbų vidurių šiltinės ir paratifo „B" epidemiologijos, botulizmo, Vilniaus atmosferinio oro tyrimų ir kolūkinių gyvenviečių aprūpinimo vandeniu ir kt. klausimais[79].

1962 m. įkūrus Medicinos fakultete Sanitarijos-higienos skyrių, susidarė sąlygos katedrai išaugti ir vykdyti ūkiskaitinius mokslinius tyrimus. Pradėta gvildenti DARBO HIGIENOS IR PROFESINĖS PATOLOGIJOS problema, prie kurios priskiriami ir moksleivių bei studentų darbo higienos tyrinėjimai (A. Bitės, A. Aušrūno, Š. Kučingio, V. Gurausko, R. Rutkio, B. Kisieliaus). Dirbama dviem kryptimis: pramonės įmonių darbo higiena bei profesinių ligų profilaktika ir kaimo, daugiausia žemės ūkio mechanizatorių darbo, poilsio, buities higiena[80].

Visų šių tyrimų rezultatai rekomenduojami įgyvendinti, siūlomi kaip metodiniai nurodymai arba jie atsispindi ministerijų įsakymuose bei direktyviniuose raštuose. Labai efektyvi pasiūlymų įgyvendinimo priemo-

[71] *Gradauskas J.* Vaikų ūminiai chirurginiai susirgimai. V., 1973.

[72] *Baronas V.* Praktinės ginekologijos vadovas. V., 1946; Praktinė ginekologija. V., 1956.

[73] *Venckauskas A., Bistrickaitė—Rudaitienė A.* Vaisiaus ir naujagimio mirties priežastys. V., 1967.

[74] *Venckauskas A.* Perinatalinės patologijos diagnostika ir profilaktika, esant nėštumui pernešiotam. (Dakt. dis.) V., 1974, VUB, f. 76—Ds 1899.

[75] *Domža B., Steponėnas P., Šalčiūtė A.* Limfografijos panaudojimas gimdos gydymo atvejais.— Sveikatos apsauga, 1976, Nr. 5.

[76] *Kviklys V.* Mokyklinės higienos Lietuvoje istoriniai bruožai.— Kn.: Pedagogika ir psichologija. V., 1962; Vaikų ir paauglių higiena.— Kn.: Higiena. V., 1966; Paskaitų konspektas kaimo higienos klausimais (metod. medžiaga lektoriams). V., 1968.

[77] *Kviklys V.* Vaikų ir paauglių higienos raida ir pasiekimai Lietuvos TSR mokyklose. (Dakt. dis.) V., 1969, VUB, f. 76—Ds 1108.

[78] *Andriulis E., Kviklys V.* Vaiko fiziologija ir mokyklinė higiena. V., 1974.

[79] *Bujakas I.* Botulizmo klausimai Lietuvoje.— VVU Medicinos fakulteto darbai, 1952, t. 1; Lietuvos TSR kaimo rentininių šulinių sanitarinė charakteristika ir kolūkinių gyvenviečių aprūpinimo vandeniu perspektyvos.— Sveikatos apsauga, 1958, Nr. 12; Atmosferinio oro apsaugos klausimu ir kai kurie Vilniaus miesto atmosferinio oro tyrimo duomenys.— VVUMD, Medicina, 1959, t. 6.

[80] *Bitė A.* Žemės ūkio mechanizatorių traumatizmas ir priemonės jam sumažinti.— Sveikatos apsauga, 1963, Nr. 9.

nė yra kasmet organizuojamos mokslinės-praktinės konferencijos su ištirtųjų objektų administracijos atstovais.

Higienininkai palaiko glaudžius ryšius su centriniais mokslinio tyrimo institutais ir turi draugiško bendradarbiavimo sutartis su Vokietijos Demokratinės Respublikos Greifsvaldo universiteto Higienos institutu ir Erfurto medicinos akademijos Darbo higienos institutu.

INFEKCINIŲ LIGŲ problema buvo labai opi išvaduotame Vilniuje: neveikė vandentiekis ir kanalizacija, mieste lengvai galėjo plisti žarnyno infekcijos. Vidurių šiltinės, paratifų ir dizenterijos plitimui sustabdyti reikėjo intensyvaus infekcionistų darbo.

Be vidurių šiltinės ir paratifų (P. Čibiras), nagrinėta pirmuoninės infekcijos (amebiazės, balantidiazės, toksoplazmozės) nespecifinių opinių kolitų bei salmoneliozės epidemiologija, klinika ir gydymas (B. Luneckaitė, E. Sakalinskienė). Apibendrinama infekcinių ligų gydymo patirtis[81]. Gana plačiai tyrinėjamos virusinės ligos[82]. Virusinį hepatitą tyrinėjo J. Ūsaitis, o tymų epidemiologijos ir imunoprofilaktikos patirtį respublikoje — J. Prapiestis. Pastarasis tymų profilaktikai naudojo gyvą vakciną ir įrodė šio vakcinacijos metodo privalumus[83]. Č. Lenkauskaitė įvertino respublikos drėkinamų laukų sanitarinę-helmintologinę būklę ir pateikė rekomendacijas, kaip išvengti geohelmintozių.

Įdiegtas naujas, paprastas ir efektingas meningokokų radimo kraujyje mikroskopinės diagnostikos metodas (P. Čibiras). 1966 m. išleistas P. Čibiro infekcinių ligų vadovėlis[84], už kurį jam buvo suteiktas daktaro laipsnis.

Neuroinfekcinės ligos ir galvos smegenų kraujo apytakos sutrikimai — tokiomis dviem kryptimis dirba nervų ligų ir psichinių ligų katedra. Ypač daug dėmesio skiriama išsėtinei sklerozei. Nagrinėti ją vertė didelis Lietuvos gyventojų sergamumas šia liga, sunki jos eiga, efektyvių gydymo metodų nebuvimas. P. Visockas pirmasis išnagrinėjo ligos išplitimą Lietuvoje ir nustatė, kad ne visuose rajonuose vienodai dažnai ja sergama. Kur daugiau pelkių, ežerų bei sunkus dirvožemis, ten išsėtine skleroze sergama dažniau. Pasirodė, kad šios ligos etiologiją lemia infekcija ir imunologiniai organizmo pakitimai. Pirmą kartą Tarybų Sąjungoje ištirti endokrininių liaukų pakitimai, sergant išsėtine skleroze. Pradėjus vartoti patikslintus gydymo metodus, ligos eiga palengvėjo. Išsėtinės sklerozės problema P. Visockas apgynė daktaro disertaciją[85] ir išleido monografiją[86]. Tiriant šią problemą, bendraujama su Baltarusijos mokslininkais, su Tartu ir Rygos aukštosiomis medicinos mokyklomis, su Prahos Karlo universiteto nervų ligų katedra.

Galvos smegenų kraujotakos sutrikimai yra viena iš pagrindinių neuropatologijos problemų. Literatūros duomenys rodo, kad sergamumas ir mirtingumas nuo šių ligų pastaraisiais metais padidėjo 2—3 kartus, dėl

to gyvenimas reikalavo dirbti ir šioje srityje. P. Visockas su bendradarbiais nagrinėjo Vilniaus gyventojų sergamumą galvos smegenų kraujagyslių ligomis. Tyrimai parodė, kad smegenų insultais sergama sezoniškai, daugiausia rudenį, kad turi reikšmės meteorologinių faktorių staigi kaita. Dėl to rekomenduotos tam tikros režimo priemonės labiau keičiantis meteorologiniams faktoriams. Vieno mikrorajono gyventojų sveikatos patikrinimas atliktas pagal Pasaulinės sveikatos apsaugos organizacijos rekomenduotas anketas, bendradarbiaujant su Centriniu Maskvos neurologiniu institutu.

Galvos smegenų kraujotakos sutrikimo problemos, P. Visockui vadovaujant, nagrinėtos 4 kandidato disertacijose, paskelbta straipsnių[87], monografija[88].

Tyrinėti ir kiti klausimai: galvos smegenų traumos, cerebralinis arachnoiditas, šoninė amiotrofinė sklerozė, epilepsija, toksoplazmozė (I. Avižonienė, R. Parnarauskienė), šizofrenija (J. Andriuškevičienė, A. Dembinskas)[89]. Išleisti du tomai respublikos neuropatologų ir psichiatrų mokslo darbų „Nervų ir psichinės ligos" (1964, 1965).

Odos ir venerinių ligų srityje aptartas sifilio plitimas Lietuvoje bei jo likvidavimo eiga (J. Lelis), psoriazės patogenezė ir klinika (G. Balevičienė), o ypač išsamiai išstudijuota raudonoji vilkligė. Apibendrindamas eksperimentus ir klinikinę patirtį, J. Lelis parašė daktaro disertaciją „Raudonosios vilkligės klinika, patogenezė ir gydymas" (1963), išleido monografiją[90]. Išleista knygų ir apie ką kita[91].

Rentgenologijos katedra gilinosi į įvairias problemas. Nuo 1968 m. toje katedroje išryškėjo 3 pagrindinės kryptys: 1) VIRŠKINIMO ORGANŲ SISTEMOS RENTGENOLOGIJA, 2) KVĖPAVIMO ORGANŲ SISTEMOS RENTGENOLOGIJA, 3) ELEKTRORENTGENOGRAFIJOS PANAUDOJIMAS KLINIKINĖJE PRAKTIKOJE.

Virškinimo organų rentgenologijai savo veiklą paskyrė D. Kuncevič, 1960 m. apgynusi daktaro disertaciją „Klinikiniai rentgenologiniai

[81] *Čibiras P.* Toksoplazmozė. V., 1962; Žarnyno infekcinės ligos. V., 1974.

[82] *Čibiras P.* Gripas. V., 1958.

[83] *Prapiestis J.* Infekcinių susirgimų epidemiologinė analizė. V., 1973; Infekcinių ligų imunoprofilaktika. V., 1974.

[84] *Čibiras P.* Infekcinės ligos. V., 1966.

[85] *Visockas P.* Išsėtinė sklerozė Lietuvos respublikoje (išplitimas, klinika, kai kurie apykaitiniai—endokrininiai sutrikimai). (Dakt. dis.) V., 1976, VUB, f. 76—Ds 769.

[86] *Visockas P.* Išsėtinė sklerozė. V., 1976.

[87] Сосудистая патология головного мозга (Труды научной конференции невропатологов и психиатров, 1971). Вильнюс, 1971.

[88] *Visockas P.* Galvos smegenų insultai. V., 1976.

[89] *Dembinskas A., Andriuškevičienė J.* Vilniaus miesto gyventojų, sergančių schizofrenija, darbingumas.— Sveikatos apsauga, 1969, Nr. 5.

[90] *Lelis J.* Raudonoji vilkligė. V., 1965; *Лелис И.* Красная волчанка. Л., 1970.

[91] *Lelis J.* Odos priežiūra ir gydomoji kosmetika. V., 1961.

storosios žarnos vėžio stebėjimai". D. Kuncevič pasiūlytas storosios žarnos vėžio rentgenodiagnostikos metodas, panaudojant kontrastinius preparatus, orą ir jos pačios sukonstruotą aparatą, leidžia diagnozuoti net labai nedidelius žarnų sienų navikus[92]. Šį metodą autorė vėliau patobulino, pritaikiusi šiam reikalui elektrorentgenografiją.

K. Ambrozaitis tobulina skrandžio vėžio rentgenodiagnostiką[93], virškinimo trakto tyrimo metodiką bei techniką. Pirmuosius bandymus klinikinėje praktikoje elektrorentgenografija tirti kraujagysles 1964 m. bendrosios chirurgijos katedroje atliko V. Triponis[94]. 1968 m. išėjo iš spaudos K. Ambrozaičio su bendraautoriais monografija — pirmoji knyga ne tik Tarybų Sąjungoje,— kurioje išdėstyta elektrorentgenografijos principai bei metodika, judamojo aparato bei vidaus organų elektrorentgenografinio tyrimo rezultatai[95]. Prasidėjo platus elektrorentgenografijos pritaikymo klinikinėje praktikoje laikotarpis. V. A. Lapinskas daktaro disertacijoje apibendrino šio metodo reikšmę klinikai[96]. Elektrorentgenografija pritaikyta tulžies pūslės (A. Sviklius), storųjų žarnų (D. Kuncevič), dantų (V. Lapinskas), skrandžio (K. Ambrozaitis), plaučių (K. Ambrozaitis, A. Bartusevičienė) ir kitų organų patologijos diagnostikai.

Vėžio patomorfologijos srityje pirmasis darbas buvo J. Rimšelio kandidato disertacija karcinominės kacheksijos klausimu (1949). S. Keblas ieško tarp alkinančių metabolitų naujų priešvėžinių preparatų ir tiria jų veikimą. Sudaryta originali inkstų epitelinių navikų morfologinė klasifikacija (B. Jurevičius).

Stomatologijos srityje pokario metais tyrinėta antibiotikų vartojimas, karieso patogenezė (S. Čepulis), daug dėmesio skirta kovai su vaikų kariesu. V. Katilienė tobulino veido ir žandikaulių srities ūminių uždegimų gydymą. Pastarąjį dešimtmetį tobulinamas vaikų su įgimtais lūpos ir gomurio nesuaugimais gydymas bei reabilitacija (A. Musneckienė), studijuojama seilių liaukų patologija (P. Šileikis, D. Urbutienė), burnos gleivinės patologija ir parodontozė (A. Dambrauskaitė, O. Meilutė), dantų kariesas (I. Papreckienė).

Oftalmologijos tyrinėjimai pagyvėjo, kai 1962—1971 m. laikotarpiu Odesos V. Filatovo akių ligų ir audinių terapijos institute baigė tikslinę aspirantūrą 3 Medicinos fakulteto auklėtiniai (J. Salikytė, K. Sukarevičius, G. Juodkaitė). Akių ligas tyrinėjo M. Horodničienė, G. Jusaitienė. Dabar aktualūs oftalmologijos klausimai yra: žemės ūkio darbininkų akių traumatizmas, nauji gydymo metodai.

Sąnarių chirurgijai reikšminga L. Petkevičiaus daktaro disertacija (Deformacinių klubo sąnario artrozių chirurginis gydymas, 1973 m.).

Otorinolaringologai tyrinėja viršutinių kvėpavimo takų patologijos, otosklerozės ir kitus klausimus (M. Sakalinskas, R. Kašinskas)[97]. Išleista

metodinių leidinių, straipsnių, skirtų otorinolaringologijos receptūrai, vestibulinio aparato tyrimui.

Fizinio auklėjimo srityje mokslo darbas prasidėjo šeštojo dešimtmečio pradžioje. Rengiami metodikos darbai, pradėta nagrinėti kompleksinė tema „VVU studentų fizinio išsivystymo ir pajėgumo dinamika". Ypač pagyvėjo tiriamasis darbas 1965 m., priskyrus fizinio auklėjimo katedrą prie Medicinos fakulteto. Kaupiama medžiaga disertacijoms, pasirodo pirmieji katedros dėstytojų stambesni darbai spaudoje[98], apginama pirmoji kandidato disertacija[99]. Studentų fizinį darbingumą tyrė J. Žumbakys[100], neuromotorinio aparato funkcinės būklės kitimą nuo fizinių krūvių — J. Saplinskas[101]. J. Jankauskui vadovaujant, kompleksinė mokslinė brigada dirba su TSRS ir LTSR akademinio irklavimo rinktinių nariais[102].

Nagrinėjama studijų ir intensyvios sportinės treniruotės derinimo problema, treniruotės poveikis studenčių sveikatai, fiziniam ir profesiniam darbingumui (S. Mečėjus)[103]. Išleista knyga apie povandeninį sportą[104].

Tyrinėti ir kiti medicinos teorijai ir praktikai svarbūs klausimai. Iš jų paminėtini: tireotoksikozinės strumos morfologija (A. Žygas), tireo-

[92] *Кунцевич Д. А.* Рак толстой кишки. Вильнюс, 1965.

[93] *Ambrozaitis K.* Virškinamojo trakto rentgenologinis tyrimas. V., 1973.

[94] *Марцинкевичюс А., Трипонис В., Сирвидис В., Каминскас А., Лихтиш С.* Применение электрорентгенографии при контрастном исследовании артерий. — В кн.: III всесоюзная конф. по медицинской электронике. Тезисы докладов. М., 1964.

[95] *Шнейдерис М., Амброзайтис К., Каваляускас Р.* Медицинская электрорентгенография. Вильнюс, 1968.

[96] *Lapinskas V. A.* Elektrorentgenografija ir jos reikšmė klinikinėje rentgenodiagnostikoje. (Dakt. dis.) V., 1969, VUB, f. 76—Ds 1111.

[97] *Палчун В., Сакалинскас М.* Клиника и лечение отосклероза. Вильнюс, 1976.

[98] *Dzenis V., Labanauskas K.* Sportinė treniruotė. V., 1955.

[99] *Лукаускас Р.* Исследование оптимального сочетания видов легкой атлетики в обучении и тренировке юных многоборцев. Канд. дисс. Тарту, 1967.

[100] *Žumbakys J.* Kai kurie studentų antropometriniai, fiziometriniai ir funkciniai fizinio išsivystymo rodikliai.— Kūno kultūra. K., II, 1969.

[101] *Saplinskas J., Jaščaninas J., Čiobotas M.* Žmogaus raumenų skeleto funkcinio stovio kompleksinis (elektromiografinis ir dinamografinis) tyrimas.— Sveikatos apsauga, 1970, Nr. 10.

[102] *Янкаускас И., Каросене Ю., Шведас Э., Лапенис П.* Организация и методика республиканской научно-исследовательской бригады по комплексному углубленному обследованию спортивной медицины и лечебной физкультуры. Таллин, 1974; *Jankauskas J., Jasiūnas V.* Kai kurie teoretiniai ir praktiniai elektrostimuliacijos metodo panaudojimo sportininkų raumenų reabilitacijai aspektai, naudojant fizinius krūvius.— Kūno kultūra. K., 1976.

[103] *Мячеюс С.* Влияние тренировочных нагрузок и внешнего раздражителя на умственную работоспособность студенток. Материалы XXIX научно-методической конф. каф. физического воспитания вузов Лит.ССР. Каунас, 1975.

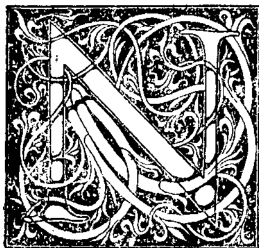
[104] *Virbickas P., Gustas R.* Povandeninis sportas. V., 1972.

toksikozės chirurginis gydymas[105], pilvo organų ūminių susirgimą diferencinė diagnozė (K. Katilius).

Rimtų studijų yra iš medicinos istorijos. Šiai problemai savo daugelio metų mokslinę veiklą paskyrė V. Micelmacheris. Jo plunksnai priklauso nemažai reikšmingų darbų, kurių tarpe prideramą vietą užima Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto istorija. Savo tyrinėjimus V. Micelmacheris apibendrino daktaro disertacijoje „Medicinos istorijos Lietuvoje apybraiža" (1965) ir monografijoje, apimančioje medicinos ir sveikatos apsaugos raidą Lietuvoje nuo seniausių laikų iki šiol[106]. J. Markulio daktaro disertacija „Teismo medicinos tarnybos raida Lietuvoje (1795—1965)" visapusiškai nušvietė ne tik teismo medicinos kelius Lietuvoje, bet ir daugelį gretimų medicinos ir sveikatos apsaugos istorijos bruožų[107]. J. Lelis tyrinėjo medicinos pagalbą Lietuvoje iki XIX a., rašė apie pirmąsias ligonines, apie venerinių ligų plitimą ir kovą su jomis, apie spirochetos atradėjo F. Šaudinio gyvenimą[108]. Aptartos atskirų medicinos disciplinų istorinės problemos[109]: farmacijos ir farmakologijos (H. Polukordas), terapijos (J. Misiūra), chirurgijos (A. Dirsė), akušerijos ir ginekologijos (V. Baronas).

Nemažai nuveikta, taip pat tvarkant lietuvišką medicinos terminiją. V. Girdzijausko iniciatyva parengtas platus medicinos terminų lotynų—lietuvių—rusų kalbų žodynas (V. Astrauskas, S. Biziulevičius, S. Pavilonis, A. Vaitilavičius, A. Vileišis).

ISTORIJA



ors istorijos mokslo vystymui nereikalingos laboratorijos, sudėtinga aparatūra, specifinės medžiagos, tačiau pokario metais ir jis turėjo sunkumų. Visų pirma istorijos tyrinėjimams reikia šaltinių, mokslinės literatūros ir kvalifikuotų kadrų. Archyvų pertvarkymas ir visos dokumentinės bazės telkimas tarybinės valstybės rankose buvo pradėtas Lietuvoje 1940 m., tačiau, išvijus hitlerinius okupantus, 1944 m. teko ne tik to darbo imtis iš naujo, bet ir rinkti kai kuriuos išblaškytus fondus, atstatinėti ir sudarinėti archyvinę dokumentaciją. Tokiomis sąlygomis naudoti archyvinę medžiagą tyrinėjimams buvo nelengva. Marksistinės mokslinės literatūros iš pradžių taip pat trūko. Iš senosios kartos universiteto istorikų buvo likę tik I. Jonynas ir J. Baldžius. Respublikos istorikams iškilo didelis ir svarbus uždavinys — marksistiškai įvertinti istorinį lietuvių tautos palikimą, ištyrinėti daugelį naujų šaltinių ir, remiantis marksistine-leninine metodologija, naujai

rengti Lietuvos TSR istoriją, parašyti Lietuvos KP istoriją, kaupti medžiagą ir apibendrinti socializmo kūrimą respublikoje.

Universiteto istorikų mokslinius interesus dideliu mastu sąlygoja jų dėstomi dalykai, tačiau daugiausia tyrimų yra susiję su Lietuvos istorija, archeologija ir etnografija, LKP istorija. Tie tyrimai yra koordinuojami su LTSR MA Istorijos instituto ir Partijos istorijos instituto prie LKP CK dirbamais darbais.

Archeologinius tyrinėjimus universitete ir LTSR MA nuo pokario metų aktyviai vykdo R. Kulikauskienė ir P. Kulikauskas. Jie kasmet vyksta į archeologines ekspedicijas, vadovauja studentų archeologinei praktikai ir sukauptą medžiagą apibendrina. R. Kulikauskienė, dirbdama universitete nuo 1940 iki 1962 m., tyrinėjo respublikos kapinynus, pilkapius, piliakalnius ir nušvietė nemaža Lietuvos gyventojų materialinės kultūros, klasinės visuomenės formavimosi ir lietuvių etnogenezės bei tautybės susidarymo klausimų[1]. P. Kulikauskas, dirbęs universitete po karo ir nuo 1962 m., kasinėja senąsias gyvenvietes, piliakalnius ir nagrinėja pirminį Lietuvos TSR teritorijos apgyvendinimą, senųjų gyventojų verslus, ryšius su kaimynais ir visuomeninius santykius[2]. Jis pirmasis pradėjo tyrinėti Užnemunės piliakalnius, iš kurių gauti duomenys yra vertingas indėlis, sprendžiant jotvingių problemą. P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius parengė stambų apibendrinantį Lietuvos archeologijos darbą[3].

Žmogaus ir pirmykštės visuomenės kilmės problema — J. Galvydžio kelerių metų studijų objektas. Išleistoje šia tema knygoje[4] jis nuodugniai aptarė antropogenezės klausimus pirmykščio žmogaus materialinės kultūros pradžią bei vystymąsi, visuomeninio gyvenimo užuomazgą bei raidą pirmykštėje stadijoje ir dvasinės kultūros pradžią. Kitame J. Galvydžio darbe[5] parodomos ekonominės, socialinės ir psichinės religijos

[105] *Katilius K.* Tireotoksikozės chirurginio gydymo klausimai.— Sveikatos apsauga, 1956, Nr. 8.

[106] *Micelmacheris V.* Vilnius — senasis medicinos mokslo židinys. V., 1956; Vilniaus aukštosios medicinos mokyklos istorijos bruožai. V., 1958; Sveikatos apsauga Lietuvoje 1918—1919 metais. V., 1959; Lietuvos gydytojai ir studentai medikai revoliucinio judėjimo dalyviai. — Sveikatos apsauga, 1967, Nr. 2, 3, 4; Очерки по истории медицины в Литве. — Медицина, Ленинградское отделение, 1967.

[107] *Markulis J.* Teismo medicina senajame Vilniaus universitete ir medicinos chirurgijos akademijoje.— LTSR teismo medikų mokslinė draugija. Mokslo darbai. K., 1964, t. 1.

[108] *Lelis L.* Medicinos pagalba Lietuvoje iki XIX a. pradžios.— Kn.: Iš mokslų istorijos Lietuvoje. V., 1960, t. 1; Blyškiosios pabaisos atradėjas F. R. Šaudinis. V., 1971.

[109] VVU Mokslo darbai, Medicina, 1958, t. 4.

[1] *Volkaitė—Kulikauskienė R.* Lietuviai IX—XII amžiais. V., 1970.

[2] *Kulikauskas P.* Kurmaičių kapinynas.— Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I—VII a. kapinynai. V., 1968; Sudargo piliakalniai.— AMMD, Istorija, 1975, t. 15(2).

[3] Lietuvos archeologijos bruožai. V., 1961.

[4] *Galvydis J.* Žmogaus ir pirmykštės visuomenės kilmė bei raida. V., 1972.

[5] *Galvydis J.* Kodėl ir kaip žmonės pradėjo tikėti? V., 1978.

kilmės bei vystymosi pradinėje stadijoje prielaidos, pati religijos pradžia.

Nuo 1944 m. dirbančios universitete ir vadovaujančios etnografinėms ekspedicijoms P. Dundulienės pagrindinė tema — žemdirbystė, jos sistemos ir įrankiai Lietuvoje iki 1940 m. Iš šios temos ji parengė ir 1968 m. apgynė daktaro disertaciją, paskelbė stambių publikacijų[6]. Tuose darbuose išaiškintas žemdirbystės, jos sistemų bei atskirų rūšių įrankių apytikslis atsiradimo laikas ir raida skirtingomis socialinėmis-ekonominėmis, klimatinėmis, dirvožemio sąlygomis; nustatyti kai kurie žemdirbystės įrankių tipai, jų geografinis paplitimas, panašumai ir skirtumai su kaimyninių bei kitų Europos tautų įrankiais. Kita jos gvildenama tema — agrariniai kalendoriniai lietuvių papročiai. Autorė išaiškino, kai kurių papročių elementų genezę, jų ryšį su pirminio rankiojimo, medžioklės, bitininkystės, vėliau su žemdirbystės ir gyvulininkystės darbine veikla, totemistine religija bei protėvių kultu, santykį su krikščionybe[7]. Trečia P. Dundulienės domėjimosi sritis — pagoniškosios lietuvių religijos, mitologijos, liaudies meno simbolikos tyrinėjimai[8].

Lietuvos TSR istorijos tyrinėjimų formavimasis ir jų plėtotė susijusi su J. Žiugždos moksline veikla. J. Žiugžda, antraeilėse pareigose vadovaudamas Lietuvos TSR ar TSRS istorijos katedroms, publikuodamas darbus aktualiomis Lietuvos istorijos problemomis[9], rengdamas skyrius bei redaguodamas MA Istorijos instituto leidžiamą akademinę „Lietuvos TSR istoriją", padėjo susiklostyti daugelio istorikų tyrinėjimų tematikai, spręsti nagrinėjamus klausimus, remiantis marksistine-lenininė metodologija.

Lietuvos TSR istorijos FEODALIZMO LAIKOTARPIU tebesidomėjo I. Jonynas. Persvarstęs savo ankstesnes pažiūras į daugelį istorijos klausimų, jis parengė spaudai brošiūrą apie Ukrainos susijungimą su Rusija ir straipsnį apie Lietuvos feodalizmo laikotarpio istoriografiją[10]. Nemažą indėlį į besiformuojantį lietuvių tarybinį istorijos mokslą įnešė Teisės fakulteto profesoriai: P. Pakarklis, nušviesdamas lietuvių tautos kovą prieš Kryžiuočių ordiną bei popiežius, ir K. Jablonskis, tyrinėdamas istorinius šaltinius, nagrinėdamas valstiečių kovą prieš feodalų priespaudą (plačiau žr. sk. „Teisė").

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) santykiai su užsieniu XV—XVIII a. — B. Dundulio mokslinių interesų sritis. Jis nagrinėja LDK įtemptą diplomatinę ir ginkluotą kovą su Kryžiuočių ordinu dėl Žemaitijos bei Baltijos pajūrio[11]. Daktaro disertacijoje ir jos pagrindu išleistoje monografijoje[12] gilinamasi į LDK politinius santykius su Lenkijos karalyste, atkreipiamas dėmesys į Lietuvos kovą po Krėvos sutarties dėl savo valstybingumo išlaikymo. Tyrinėjimai grindžiami ne unijos aktų teisine valstybine analize, kaip anksčiau, o faktine dviejų šalių santykių

raida, kuri klostėsi ne pagal formalią susitarimų raidę. Kitame darbe apie LDK santykius su savo kaimynais[13] autorius daugiausia vietos paskyrė Liublino unijai, kur Lietuvos feodalai turėjo padaryti nuolaidų, pakertančių LDK nepriklausomybę. Autorius paskyrė monografiją Lietuvos karams su Švedija[14]. B. Dundulis tebenagrinėja ir temą „Lietuva Napoleono karų Rytų Europoje metu"[15].

Revoliucinę situaciją 1859—1862 m. Rusijos imperijoje ir 1863—1864 m. sukilimą Lietuvoje nuo šeštojo dešimtmečio antrosios pusės ėmė nagrinėti S. Lazutka[16]. Jis pagrįstai praplėtė pačios revoliucinės situacijos chronologinius rėmus iki 1862 m., išanalizavo sukilimo varomųjų jėgų — revoliucinės-demokratinės, valstietiškos bei liberalinės-šlėktiškosios stovyklų — pobūdį, užmojį ir tarpusavio sąveiką. Nuo septintojo dešimtmečio pabaigos S. Lazutka pradėjo feodalinės teisės istorijos Lietuvoje, pirmiausia Lietuvos statutų bei ankstesnių juridinių aktų tyrinėjimą. Ta tema paskelbė mokslinių straipsnių[17], monografiją[18] ir 1974 m. apgynė daktaro disertaciją. Šiuose darbuose autorius visapusiškai išanalizavo tos problemos šaltinius ir istoriografiją, nuodugniai ištyrė istorines Pirmojo Lietuvos Statuto pasirodymo sąlygas ir priežastis, jo parengimo ir priėmimo procesą, interpretavo to kodekso pagrindinius teiginius ir jų reikšmę, juridiškai įtvirtinant feodalinius santykius LDK.

[6] *Дундулене П. В.* Земледелие в Литве в эпоху феодализма. — Балтийский этнографический сборник. М., 1956; Žemdirbystė Lietuvoje (Nuo seniausių laikų iki 1917 metų). V., 1963.

[7] *Dundulienė P.* Lietuvių pavasario šventės.— AMMD, Istorija, 1972, t. 12(1); Žaltys ir jo simboliai lietuvių liaudies mene ir žodinėje kūryboje. V. 1979.

[8] *Dundulienė P.* Senovės lietuvių religijos klausimu.— AMMD, Istorija, 1969, t. 10.

[9] *Žiugžda J.* Lietuvių tautos kova dėl Tarybų valdžios 1918—1919 metais. V., 1948; Tarybų Sąjungos pagalba lietuvių tautai apginant savo laisvę ir nepriklausomybę 1939 ir 1940 metais. V., 1949; Lietuvos kaimo darbo žmonių kova dėl žemės buržuazijos viešpatavimo metais. V., 1952.

[10] *Jonynas I.* Ukrainos susijungimas su Rusija. V., 1955; *Ионинас И.* Историография Литвы. — Очерки истории исторической науки в СССР. М., 1955, т. 1.

[11] *Dundulis B.* Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės. V., 1960.

[12] *Dundulis B.* Lietuvių kova dėl valstybinio savarankiškumo XVa. V., 1968.

[13] *Dundulis B.* Lietuvos užsienio politika XVI a. V., 1971.

[14] *Dundulis B.* Švedų feodalų įsiveržimai į Lietuvą XVII—XVIII a. V., 1977.

[15] *Dundulis B.* Napoleono politika Lietuvoje Lenkijos karalystės atkūrimo klausimu.— AMMD, Istorija, 1976, t. 15(1).

[16] *Lazutka S.* Išsivaduojamasis judėjimas Lietuvoje 1863—1864 m.— Komunistas, 1957, Nr. 12; *Лазутка С. А.* Революционная ситуация в Литве в 1859—1862 гг. М., 1961.

[17] *Лазутка С. А.* О некоторых особенностях графики и орфографии рукописей I-го Литовского Статута. — AMMD, Istorija, 1972, t. 13(1); Слуцкий и Пулавский списки Первого Литовского Статута. — Ten pat, 1974, t. 14(2).

[18] *Lazutka S.* I Lietuvos Statutas — Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės feodalinis kodeksas. V., 1974.

Feodalizmo laikotarpio švietimo bei istorijos mokslo raidą nuo septintojo dešimtmečio pradžios tyrinėja A. Šidlauskas[19]. Jis nušvietė Edukacinės komisijos padarytas mokyklų reformas, parodė Vilniaus universiteto bei kitų Lietuvos mokyklų ir jose dėstomų dalykų sekuliarizacijos procesą. Būdamas vienas iš „Vilniaus universiteto istorijos" autorių, išnagrinėjo jo istoriografiją ir istorijos dalykų dėstymą nuo XVIII a. pirmosios pusės iki universiteto uždarymo.

Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios universitete dirbantis R. Batūra gilinasi į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kovą prieš Aukso Ordą. Jo monografijoje[20] parodyta sudėtinga Lietuvos valstybės padėtis XIII—XIV a., sunki kova prieš Aukso Ordą ir Kryžiuočių ordiną, atskleistas LDK vaidmuo Europos tautų kovoje prieš totorių-mongolų feodalus. R. Batūra yra aptaręs taip pat LDK kultūrą[21].

Dirbdami universitete antraeilėse pareigose LTSR MA darbuotojai J. Jurginis ir M. Jučas, be kitų savo darbų pagrindinėje darbovietėje, tyrinėjo universiteto raidą ir parengė skyrius jo istorijai[22].

Kai kurie KAPITALIZMO LAIKOTARPIO klausimai nagrinėjami V. Neupokojevo, A. Vaitkūno, R. Žiugždos, A. Bacio, A. Kazlausko darbuose.

V. Neupokojevas tyrinėjo 1861 m. reformą ir to meto valstiečių judėjimus Lietuvoje[22a], gilinosi į XIX a. pirmosios pusės agrarinius santykius.

A. Vaitkūnas nuo 1953 m. tyrinėja agrarinės krizės Anglijoje XIX a. pabaigos—XX a. pradžios priežastis, dėsningumus ir ypatybes, tos krizės įtaką lendlordams ir fermeriams bei jų mėginimą prisitaikyti prie naujų gamybos sąlygų, žemės ūkio darbininkų padėties blogėjimą, pakitimus konservatorių ir liberalų vyriausybių agrarinėje politikoje, Anglijos socialistų agrarinius projektus[23].

Klaipėdos krašto klausimą ir buržuazijos valdomos Lietuvos užsienio politiką 1919—1940 m. nuo 1949 m. tyrinėja R. Žiugžda[24]. Jis atskleidė Lietuvos vyriausybės nuolaidžiavimą imperialistinėms valstybėms, plačiai išryškino imperialistinių valstybių siekimus panaudoti Lietuvą savo antitarybiniuose planuose, Vokietijos fašistų agresyvius veiksmus prieš Lietuvą, kitų valstybių taikstymąsi su tuo, Tarybų Sąjungos nuoseklų lietuvių tautos interesų gynimą.

Tyrinėdamas Kominterno Vykdomojo Komiteto Lenkijos ir Pabaltijo šalių sekretoriato veiklą, A. Bacys[25] atskleidė to sekretoriato susikūrimo priežastis, jo vadovavimo partijoms formas ir metodus, išryškino LKP ryšius su Kominternu bei kitomis broliškomis partijomis, pagrindė Kominterno vaidmenį, ginant Lietuvos nepriklausomybę ir nustatant LKP kovos prieš fašizmą taktiką 1926—1929 m.

JAV progresyvių lietuvių visuomeninės veiklos ryšius su revoliuciniu judėjimu Lietuvoje 1919—1933 m. nagrinėjo A. Kazlauskas[26].

Šeštajame dešimtmetyje, jau susikaupus medžiagos ir padaugėjus dėstytojų, įsitraukiama į naujausių įvykių — SOCIALIZMO KŪRIMO BEI VYSTYMOSI LIETUVOJE tyrinėjimus. Tarybų Lietuvos žemės ūkio socialistinį pertvarkymą bei kolūkinės santvarkos raidą ėmė nagrinėti R. Krutulytė[27]. Ji prisidėjo atskleidžiant socialistinio pertvarkymo dėsningumus Lietuvoje, vykstant kolektyvizacijai, apibendrino jos eigą ir rezultatus; vėliau autorė aptaria respublikos kolūkinio gyvenimo procesus nugalėjusių socialistinių santykių ir išsivysčiusio socializmo sąlygomis.

Į kultūrinės statybos tyrinėjimus įsitraukė A. Bendžius. Visų pirma jis gilinosi į esminių pertvarkymų pradžią, atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje 1940 m. ir pokario laiku, parodė jų reikšmę[28]. Toliau pagrindinį dėmesį jis sutelkė į švietimą[29]. Nuodugnių tyrinėjimų rezultatus A. Bendžius apibendrino daktaro disertacijoje „Liaudies švietimas Tarybų Lie-

[19] *Šidlauskas A.* Mokyklų reforma Lietuvoje XVIII a. pabaigoje.— MAD, ser. A, 1962, t. 2; Istorija XVIII a. Lietuvos jėzuitų mokyklose.— Kn.: Kultūrų kryžkelėje, V., 1970; jo skyriai knygose: Vilniaus universiteto istorija 1579—1803. V., 1976; Vilniaus universiteto istorija 1803—1940. V., 1977.

[20] *Batūra R.* Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą. V., 1975.

[21] *Батура Р. К., Пашуто В. Т.* Культура Великого Княжества Литовского. — Вопросы истории, 1977, № 4.

[22] Žr. Vilniaus universitetas. V., 1966; Vilniaus universiteto istorija 1579—1803; Vilniaus universiteto istorija 1803—1940.

[22a] *Neupokojevas V.* Valstiečių judėjimas Lietuvoje panaikinus baudžiavą (1861—1862 m.).— Kn.: Lietuvos valstiečiai XIX amžiuje. V., 1957.

[23] *Vaitkūnas A.* Anglijos konservatorių agrarinė politika XIX a. gale (1892 m. smulkių sklypų įstatymas).— VVUMD, Istorija, 1958, t. 1; Anglijos liberalų agrarinė politika XX a. pradžioje (1907 m. smulkių žemės sklypų įstatymas).— Ten pat, 1960, t. 2; Agrarinės krizės įtaka žemės ūkio darbininkų padėčiai Anglijoje XIX a. pabaigoje.— Ten pat, 1964, t. 6.

[24] *Žiugžda R.* Tarybinė Klaipėda. V., 1951; Litwa Radziecka. Wilnius, 1958; Po diplomatijos skraiste. Klaipėdos kraštas imperialistinių valstybių planuose 1919—1924 metais. V., 1973.

[25] *Bacys A.* Kominterno Vykdomojo Komiteto Lenkijos ir Pabaltijo šalių sekretoriato sudėtis ir organizacinė veikla 1926—1929 m. — LKP istorijos klausimai, 1974, t. 15; Lenkijos karalystės darbininkų kova 1905—1907 metų revoliucijoje.— AMMD, Istorija, 1978, t. 18(1).

[26] *Kazlauskas A.* JAV lietuvių komunistų sąjungos formavimasis ir įsikūrimas 1919—1921 m.— AMMD, Istorija, 1969, t. 10.

[27] *Krutulytė R.* Žemės ūkio kolektyvizacija Tarybų Lietuvoje.— AMMD, Istorija, 1962, t. 3; Tarybų Lietuvos MTS ir kolūkių kadrai 1947—1953 m.— Ten pat, 1969, t. 10; Kolūkinės santvarkos vystymasis Tarybų Lietuvoje aštuntojo penkmečio metais.— Ten pat, 1975, t. 15(2).

[28] *Bendžius A.* Tarybų valdžios priemonės darbo žmonių kultūriniam lygiui kelti Lietuvoje 1940—1941 metais.— VVPI Mokslo darbai, 1957, t. 3; Masinio kultūros—švietimo darbo organizavimas Tarybų Lietuvoje 1944—1950 m.— AMMD, Istorija, 1962, t. 3.

[29] *Бенджюс А.* Литовская ССР. — В кн.: Народное образование в СССР 1917—1967. М., 1967; Specialiųjų vidurinių mokyklų tinklo kūrimas ir specialistų rengimo plėtimas Tarybų Lietuvoje 1944—1968 metais.— AMMD, Istorija, 1970, t. 11.

tuvoje 1940—1970 m." (1972) ir monografijoje[30]. Šiuose darbuose atskleidžiami sudėtingi procesai, vykę pertvarkant senąją švietimo sistemą, kuriant naują tarybinę mokyklą, plečiant liaudies švietimą, rengiant jai pedagogus ir mokslininkus; analizuojama bendrojo lavinimo, specialiųjų vidurinių ir aukštųjų mokyklų darbo organizavimo bei turinio tobulinimas, mokslinių tyrimų aukštosiose mokyklose plėtotė; parodyti didžiuliai šios srities laimėjimai Lietuvoje tarybinės santvarkos sąlygomis per trisdešimt metų.

Broliškų tarybinių respublikų paramą lietuvių tautai, kuriant socializmą, bei tolesnį Lietuvos ir kitų tarybinių respublikų bendradarbiavimą nagrinėjo K. Strumskis[31]. Jis padėjo atskleisti vaisingo tarybinių tautų bendradarbiavimo rezultatus respublikoje.

Hitlerinį okupacinį režimą Lietuvoje, lietuvių buržuazinių nacionalistų antiliaudinę veiklą, lietuvių tautos kovą prieš vokiškuosius fašistinius grobikus tiria nuo 1966 m. dirbantis universitete J. Dobrovolskas. Daugiausia jis pasidarbavo, nušviesdamas lietuvių karių dalyvavimą kovoje su priešu įvairiuose Didžiojo Tėvynės karo frontuose, nagrinėdamas 16-osios Lietuviškosios šaulių divizijos kovų kelią[32].

Į respublikos vietinių Darbo žmonių deputatų tarybų veiklos tyrinėjimą nuo septintojo dešimtmečio vidurio įsitraukė V. Lesčius[33]. Jis išnagrinėjo vietinių Tarybų stiprinimo, organizacinio masinio darbo tobulinimo klausimus, jų vaidmenį, vystant respublikos vietinę pramonę, žemės ūkį, liaudies švietimą ir kultūrą, gerinant gyventojų buitinį aptarnavimą.

Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios Lietuvos TSR valstybinių archyvų raidą ėmė analizuoti S. Jegelevičius[34]. Jis aptarė, kaip kaupėsi respublikos archyvuose dokumentai, kurie laikotarpiai buvo palankesni dokumentinių šaltinių bazės formavimuisi, o tuo pačiu ir sąlygoms tyrinėti sudarymui.

Svarbus vaidmuo, marksistiškai įvertinant lietuvių tautos istoriją, revoliucinio judėjimo ir Lietuvos Komunistų partijos istoriją, priklauso TSKP istorijos katedrai. Jos tyrimai apima dvi pagrindines problemas. Viena jų — LIETUVOS KP KOVA UŽ TARYBŲ VALDŽIĄ RESPUBLIKOJE. Pradedant ją nagrinėti, reikšmingi buvo R. Šarmaičio darbai[35] ir jo veikla, organizuojant apskritai LKP istorijos tyrimus. Nuo šeštojo dešimtmečio pradžios į problemą gilinasi K. Navickas, nušvietęs daugelį mažai tyrinėtų ir sudėtingų jos temų. K. Navicko knygoje „Lietuva ir Antantė"[36] aptarta Lietuvos buržuazinės valstybės susidarymas, jos santykių su kitomis šalimis formavimasis 1918—1920 m. 1965 m. K. Navickas apgynė daktaro disertaciją „Tarybų Sąjungos vaidmuo, ginant lietuvių tautos gyvybinius nacionalinius interesus 1917—1940 m.", o 1966 ir 1971 m. jos pagrindu išleido dvi monografijas[37]. Knygose nušviesta

imperialistinių valstybių smurtinė politika Lietuvos atžvilgiu, lietuvių nacionalinės buržuazijos taikstymasis su ja, visapusiškai atskleista, kokią didelę reikšmę lietuvių tautai tuo laikotarpiu turėjo Tarybų valstybės taikinga užsienio politika, supažindinama su Lietuvos darbo žmonių ir Lietuvos KP kova už savo krašto nepriklausomybę, nacionalinius interesus. Minėtose knygose analizuojami išoriniai veiksniai, pagreitinę revoliucinės situacijos subrendimą ir Tarybų valdžios atkūrimą Lietuvoje 1940 m. vasarą.

LKP nacionalinę politiką socialistinės revoliucijos ir Tarybų valdžios Lietuvoje 1918—1919 m. analizuoja P. Vitkauskas[38]. Jis apibendrino partijos veiklą nacionalinių santykių srityje, Lietuvos dirbančiųjų internacionalinius ryšius, RKP(b) ir RTFSR vyriausybės brolišką paramą lietuvių tautai.

Nagrinėdamas Lietuvos KP kovą už darbininkų klasės vienybę 1934—1937 m., partijos veiklą, kuriant bendrą darbininkų ir antifašistinį liaudies frontą, B. Sudavičius[39] parodė, kad darbininkų klasė iš savo pačios patyrimo įsitikino, jog Lietuvos KP yra vienintelė partija, kuri išreiškia ir gina jos klasinius bei nacionalinius interesus.

I. Lempertas daugelį metų nagrinėja Lietuvos KP strategiją ir darbininkų bendro fronto bei antifašistinio liaudies fronto taktiką kovos

[30] *Bendžius A.* Bendrojo lavinimo ir aukštoji mokykla Tarybų Lietuvoje 1940—1970 m. K., 1973.

[31] *Strumskis K.* Broliškųjų tarybinių tautų parama, atkuriant ir socialistiškai pertvarkant Tarybų Lietuvos žemės ūkį (1944—1953 m.).— AMMD, Istorija, 1966, t. 7.

[32] *Dobrovolskas J.* Lietuviai kariai Didžiojo Tėvynės karo frontuose. V., 1967; Tarybų Lietuva Didžiajame Tėvynės kare (autorių kolektyvas). V., 1975.

[33] *Lesčius V.* Vietinių tarybų stiprinimas LTS Respublikoje (1953—1965 m.).— AMMD, Istorija, 1969, t. 10; Vietinių Darbo žmonių deputatų tarybų veikla, vystant statybas Tarybų Lietuvos kaime (1953—1965 m.).— Ten pat, 1970, t. 11; Vietinių Tarybų organizacinio masinio darbo gerinimas Lietuvoje 1952—1965 m.— Ten pat, 1974, t. 14(2).

[34] *Jegelevičius S.* Archyvų pertvarkymas Tarybų Lietuvoje 1940—1941 m.— Lietuvos istorijos metraštis. 1974 metai. 1976; Valstybinių archyvų atkūrimas ir tolesnis vystymas Tarybų Lietuvoje 1944—1970 m.— AMMD, Istorija, 1976, t. 16(1).

[35] *Šarmaitis R.* Lietuvos Komunistų partijos kova dėl lietuvių tautos laisvės ir nepriklausomybės. V., 1947; Darbo žmonių kova dėl Tarybų valdžios Lietuvoje 1918—1919 m. V., 1948; Lietuvos Komunistų partijos pirmojo suvažiavimo sušaukimo istorijos klausimu. V., 1954.

[36] *Навицкас К.* Литва и Антанта (1918—1920). Вильнюс, 1970.

[37] *Navickas K.* TSRS vaidmuo, ginant Lietuvą nuo imperialistinės agresijos 1920—1940 metais. V., 1966; The Struggle of the Lithuanian People for Statehood. V., 1971; Didžiojo Spalio reikšmė lietuvių tautos valstybingumui atkurti ir įtvirtinti.— Didysis Spalis ir Lietuva. V., 1977.

[38] *Vitkauskas P.* Kai kurie Lietuvos ir Baltarusijos TSR istorijos klausimai.— LKP istorijos klausimai, 1968, t. 7; Lietuvos Tarybų respublikos sukūrimas 1918—1919 metais. V., 1978.

[39] *Sudavičius B.* LKP kova už darbininkų klasės vienybę (1934—1937 metai). V., 1961; LKP taktikos 1933—1935 m. keitimo klausimu.— LKP istorijos klausimai, 1963, t. 3; LKP priemonės Raudonosios pagalbos veiklai suaktyvinti (1934—1937 m.).— Ten pat, 1964, t. 4.

prieš fašizmą laikotarpiu[40]. Jis atskleidė tai, kad antifašistinės kovos sėkmę lėmė teisinga partijos strategija ir taktika, sugebėjimas vadovauti proletariato ir jo sąjungininkų kovai, telkti visas antifašistines jėgas ir revoliucinio judėjimo sroves. I. Lempertas analizuoja fašizmo atsiradimo prielaidas, socialinę ekonominę fašistų politiką, fašistinio režimo politinę ir ideologinę sistemą.

A. Beržinskaitė pateikia istorinės medžiagos apie LKP veiklą, auklėjant darbo žmones proletarinio internacionalizmo dvasia[41], išryškina, kaip Lietuvos KP atkakliai kovojo prieš buržuazinį nacionalizmą, fašizmą, už visų tautybių darbo žmonių internacionalinį solidarumą ir lygiateisiškumą, ugdė meilę tarptautiniam proletariatui.

G. Jukniene[42] parodė, kad proletariato klasinis sąmonėjimas Lietuvoje 1920—1926 m. vyko, Komunistų partijai nuolat kovojant prieš smulkiaburžuazines ir buržuazines sroves, grupes bei partijas, prieš socialdemokratų ideologiją ir politiką, ir kad tik taip kovojant buvo galima sukurti socialistinės revoliucijos politinę armiją, užtikrinti proletarinės revoliucijos pergalę.

Lietuvos KP darbą masinėse darbininkų klasės organizacijose aptaria S. Čepulienė[43]. Savo tyrinėjimuose ji analizuoja Lietuvos KP kovą už profsąjungų masiškumą ir vaidmens stiprinimą darbo žmonių revoliuciniame judėjime, už revoliucinio profsąjunginio judėjimo išsaugojimą bei vienybę, nušviečia profsąjungų veiklą.

Nagrinėdamas Lietuvos KP žurnalą „Priekalas", V. Kmieliauskas parodo, kaip jame buvo svarstomi proletarinės literatūros ugdymo klausimai, propaguojamas marksizmas-leninizmas, socializmo kūrimas Tarybų Sąjungoje, revoliucinis darbininkų judėjimas Lietuvoje bei kitose šalyse[44].

Kita problema, kurią nagrinėjant nemažai nuveikta, yra LIETUVOS KP KOVA UŽ SOCIALIZMO IR KOMUNIZMO PERGALĘ RESPUBLIKOJE.

Idėjinę-politinę ir organizacinę Lietuvos KP veiklą lietuviškuosiuose Raudonosios Armijos daliniuose Didžiojo Tėvynės karo metais (1941—1945) analizuoja P. Bernatavičius[45].

Daug pasidarbavo, tirdamas Lietuvos KP veiklą stiprinant darbininkų klasės ir valstietijos sąjungą, V. Germanas. Šia tema 1973 m. jis apgynė daktaro disertaciją, paskelbė monografiją ir nemaža straipsnių[46]. Savo darbuose V. Germanas atskleidžia, kaip Lietuvos KP stiprina darbininkų klasės ir valstietijos ekonominį ir politinį pagrindą, demaskuoja buržuazinių nacionalistų klastotes apie tariamą industrializacijos žalą Lietuvai. Parodoma, kad darbininkų klasės, kolūkinės valstietijos ir socialistinės inteligentijos sąjungos stiprinimas yra komunistinės visuome-

nės kūrimo dėsningumas, socialistinės visuomenės klasių suartėjimo ir socialinės lygybės formavimo sąlyga.

Partijos darbą kolūkinės valstietijos tarpe nagrinėja J. Loiko[47]. Jis išanalizavo Lietuvos KP kovą už respublikos kolūkių ūkinį-organizacinį stiprinimą 1951—1955 m., nušvietė partijos veiklą kolūkiniame kaime išvystytos socialistinės visuomenės sąlygomis.

Nemaža dėstytojų tyrinėja Lietuvos KP veiklą kultūros srityje, darbo žmonių ideologinį auklėjimą. J. Bernatavičienė aptaria Lietuvos KP ideologinį auklėjamąjį darbą kolūkiečių tarpe 1956—1961 metais[48], P. Setkauskis — Lietuvos KP veiklą, ideologiškai auklėjant respublikos darbininkų klasę 1952—1958 metais[49]. Lietuvos KP darbą, jo spe-

[40] *Lemperlas I.* Revoliucijos varomosios jėgos ir proletariato sąjungininkai Lietuvoje fašistinės diktatūros laikotarpiu (1926—1940).— AMMD, Istorija, 1960, t. 2; LKP apie svarbiausiąjį darbininkų klasės tikslą kovos prieš fašistinę diktatūrą laikotarpiu.— LKP istorijos klausimai, 1964, t. 4; Fašistinis režimas Lietuvoje. V., 1975.

[41] *Beržinskaitė A.* LKP veikla auklėjant Lietuvos darbo žmones proletarinio internacionalizmo dvasia (1927—1940). V., 1962.

[42] *Juknienė G.* LKP taktika kovoje prieš socialdemokratų ideologiją ir politiką 1920—1926 metais.— LKP istorijos klausimai, 1967, t. 6; Lenininiai kovos su dešiniuoju oportunizmu principai Lietuvos KP veikloje buržuazijos valdymo metais.— Ten pat, 1970, t. 9.

[43] *Čepulienė S.* Profsąjunginis judėjimas Lietuvoje (1919—1926 m.). V., 1964; Lietuvos profesinės sąjungos pirmaisiais Tarybų valdžios metais (1940—1941).— LKP istorijos klausimai, 1971, t. 10; Darbininkų komitetai buržuazinėje Lietuvoje (1919—1926 m.).— Ten pat, 1975, t. 17.

[44] *Kmieliauskas V.* Revoliucinio darbininkų judėjimo klausimai žurnale „Priekalas".— LKP istorijos klausimai, 1972, t. 12.

[45] *Bernatavičius P.* Lietuvos komunistai kovoje prieš vokiškuosius fašistinius grobikus Didžiojo Tėvynės karo frontuose (1941 m. birželis—1943 m. gruodis).— LKP istorijos klausimai, 1963, t. 3; Коммунисты Литвы в борьбе против немецко-фашистских захватчиков (январь 1944—май 1945 гг.). Вестник Ленинградского ун-та № 2. Серия Истории, языка и литературы. Выпуск I. Л., 1965. Lietuvos komunistų veikla darbo baruose tarybiniame užnugaryje (1941—1945).— LKP istorijos klausimai, 1969, t. 8.

[46] *Germanas V.* Lietuvos KP veikla, stiprinant darbininkų klasės ir valstietijos sąjungą (1944—1965). V., 1974; Darbininkų klasės ir valstietijos sąjungos lenininės idėjos pergalė, sukuriant ir išvystant socialistinį žemės ūkį Tarybų Lietuvoje.— LKP istorijos klausimai, 1970, t. 9; Šiuolaikinės buržuazinės istoriografijos kritika darbininkų klasės ir valstietijos sąjungos klausimu.— Ten pat, 1968, t. 7; Lietuvos KP veikla, stiprinant darbininkų klasės ir kolūkinės valstietijos sąjungos ekonominį pagrindą išsivysčiusio socializmo sąlygomis.— AMMD. Istorija, 1977, t. 2.

[47] *Лойко И.* Организаторская и политическая работа КП Литвы в деревне в 1951—1955 гг. — LKP istorijos klausimai, 1959, t. 1; Некоторые вопросы организаторской и политической работы КП Литвы в деревне в 1951—1953 годах. — Ten pat, 1967, t. 6; Рост и укрепление колхозных первичных организаций Коммунистической партии Литвы в 1959—1970 гг. — Ten pat, 1974, t. 15.

[48] *Bernatavičienė J.* Lietuvos KP veikla, auklėjant kolūkiečius komunistinės pažiūros į darbą dvasia 1956—1961 m.— LKP istorijos klausimai, 1964, t. 4; LKP veikla, auklėjant kolūkiečius ateistinės pasaulėžiūros dvasia 1956—1961 m.— Ten pat, 1966, t. 5.

[49] *Setkauskis P.* Tarybų Lietuvos darbo žmonių idėjinis auklėjimas, marksistiškai nušviečiant lietuvių tautos praeitį (1952—1958 m.).— LKP istorijos klausimai, 1969, t. 8; Tarybų Lietuvos darbo žmonių ekonominis švietimas 1952—1958 metais.— Kn.: Už socializmo sukūrimą Lietuvoje. V., 1969.

cifiką ir metodus sveikatos apsaugos srityje nagrinėja O. Klimkevičiūtė[50].

V. Kašauskienė parodė partijos vaidmenį, vystant liaudies švietimą respublikoje socializmo kūrimo metais ir išvystyto socializmo sąlygomis[51], nenuilstamą jos rūpestį, plečiant mokyklų tinklą ir didinant besimokančiųjų skaičių, ugdant mokytojų šeimą, formuojant jų politinius-idėjinius įsitikinimus, keliant dalykinę kvalifikaciją ir metodinį meistriškumą.

Visuomeninių mokslų katedrų vaidmenį aukštųjų mokyklų auklėjamajame darbe nagrinėja V. Gobis[52]. V. Pšibilskis aptaria Lietuvos KP vadovavimą miestų kultūros švietimo įstaigoms, apibendrina jų darbo patyrimą, komunistiškai auklėjant darbo žmones, atskleidžia jų veiklos formas ir metodus socializmo kūrimo ir tolesnio vystymo laikotarpiu[53].

Gilindamasi į Lietuvos KP veiklą, ugdant tarybinę lietuvių literatūrą 1944—1958 metais, J. Bielinienė atskleidė, kaip partija visokeriopai padėjo vyresniosios kartos rašytojams, įtraukė juos į kūrybinį darbą, kaip rūpinosi jaunaisiais tarybiniais rašytojais, marksistiniu-lenininiu literatūrinio palikimo įvertinimu[54].

Partijos veikla, tobulinant partinį organizacinį darbą, domisi Z. Rulis[55]. Savo darbuose jis aptarė partijos vaidmens didėjimą išvystytos socialistinės visuomenės sąlygomis, visuomeninių pradų plėtimą ir tobulinimą partiniame organizaciniame darbe.

Nemažas darbas atliktas, tyrinėjant nacionalinius santykius, partijos nacionalinę politiką ir jos įgyvendinimą Tarybų Lietuvoje. K. Navickas nušvietė nacionalinių santykių raidą mūsų šalyje, partijos nacionalinės politikos įgyvendinimo istorinę reikšmę lietuvių tautai[56].

N. Žukauskienė atskleidė Lietuvos Komunistų partijos veiklą, plečiant Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų bendradarbiavimą su kitų broliškų respublikų aukštosiomis mokyklomis ir mokslo centrais[57].

Universiteto istorikų darbai yra žymus indėlis į tarybinį istorijos mokslą, padeda kurti visapusišką marksistinę-lenininę lietuvių tautos istoriją, apibendrinti revoliucinio judėjimo ir kovos už komunistinės visuomenės sukūrimą raidą. Dirbama glaudžiai bendradarbiaujant su LTSR MA Istorijos institutu ir Partijos istorijos institutu prie LKP CK. Dalis universiteto mokslininkų — tų institutų leidžiamos akademinės Lietuvos TSR istorijos, Lietuvos KP istorijos apybraižos bei kitų kolektyvinių leidinių bendraautoriai. Universiteto istorikai daro pranešimus sąjunginėse konferencijose, jų darbai spausdinami sąjunginiuose leidiniuose.

Universiteto TSKP istorijos katedra kaip atraminė suvaidino svarbų vaidmenį, plečiant mokslinius tyrimus ir rengiant kadrus kitų aukštųjų mokyklų šio profilio katedroms. 1959—1978 m. joje parašytos 4 daktaro ir 67 kandidato disertacijos.

Dauguma tyrimų rezultatų skelbiama LTSR aukštųjų mokyklų Mokslo darbuose „Istorija" (ats. red. A. Bendžius) bei Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų ir Partijos istorijos instituto prie LKP CK Mokslo darbuose „LKP istorijos klausimai" (ats. red. K. Navickas).

FILOSOFIJA*



isiškai iš naujo kuriantis marksistinės filosofijos katedrai, reikėjo išsiugdyti ir mokslininkų kadrus. Iš kvalifikuotų filosofų tebuvo likęs V. Sezemanas. Marksistinę filosofiją pradėjo skaityti E. Meškauskas, dėstęs marksizmo-leninizmo pagrindus dar 1940/41 m. m. Kiti filosofų kadrai — tai tarybiniais metais įvairias aukštojo mokslo specialybes baigę absolventai, tapę kvalifikuotais dėstytojais.

Augant universitetui, daugėjo paskaitų srautų, plėtojosi filosofijos disciplinų (filosofijos istorijos, logikos, mokslinio ateizmo, etikos, esteti-

[50] *Klimkevičiūtė O.* Lietuvos Komunistų partijos veikla, vykdant TSKP XX suvažiavimo nutarimus sveikatos apsaugos srityje (1956—1958 m.).— LKP istorijos klausimai, 1964, t. 4.

[51] *Kašauskienė V.* Partijos organizacinis darbas Lietuvos TSR mokytojų tarpe 1956—1961 m.— LKP istorijos klausimai, 1966, t. 5; Lietuvos KP veikla, stiprinant visuomenės paramą mokyklai, mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas išvystytos socialistinės visuomenės sąlygomis (1959—1970 m.).— Ten pat, 1975, t. 17; Tarybų Lietuvos liaudies švietimo vystymo 1940—1972 metais istoriografijos klausimu.— Ten pat, 1973, t. 14.

[52] *Gobis V.* Respublikos aukštųjų mokyklų visuomeninių mokslų katedrų dėstytojų kadrai (1945—1965).— LKP istorijos klausimai, 1971, t. 10; Vilniaus Valstybinio Darbo Raudonosios Vėliavos ordino V. Kapsuko universiteto TSKP istorijos katedra ir jos vaidmuo, propaguojant marksistinę-lenininę teoriją 1940—1970 metais.— Ten pat, 1971, t. 11.

[53] *Pšibilskis V.* Lietuvos KP veikla, keliant miestų kultūros—švietimo įstaigų vaidmenį idejiniame-auklėjamajame darbe (1945—1958 m.).— LKP istorijos klausimai, 1971, t. 11; Lietuvos TSR miestų kultūros—švietimo įstaigų darbas, gerinant meno saviveiklą 1945—1958 metais.— Ten pat, 1973, t. 13.

[54] *Bielinienė J.* Lietuvos KP ideologinis darbas rašytojų tarpe 1945—1958 metais.— Kn.: Už socializmo sukūrimą Lietuvoje. V., 1969; Lietuvos KP veikla, įgyvendinant lenininius literatūrinio palikimo vertinimo principus Lietuvoje 1945—1958 metais.— LKP istorijos klausimai, 1970, t. 9.

[55] *Rulis Z.* Didėjantis Komunistų partijos vaidmuo išplėstinės komunizmo statybos laikotarpiu. V., 1962; Lenininiai partinės-valstybinės kontrolės principai. V., 1965; Lietuvos KP veikla, gerinant darbą su vadovaujančiais kadrais respublikoje (1959—1961 m.).— LKP istorijos klausimai, 1969, t. 8.

[56] *Navickas K.* Lenininės nacionalinės politikos istorinė reikšmė lietuvių tautai. V., 1960; Patriotizmas, internacionalizmas, nacionalizmas. V., 1975.

[57] *Жукаускене Н.* Сотрудничество вузов Литвы и братских союзных республик в подготовке научно-педагогических кадров — важное условие их интернационального воспитания (1944—1970 гг.). — LKP istorijos klausimai, 1972, t. 12; Сотрудничество вузов Литовской ССР и научных центров других союзных республик в области научных исследований (1959—1970 гг.). — Ten pat, 1973, t. 14.

* Redakcinės kolegijos pastaba. Straipsnis parengtas kolektyviai.

kos) dėstymas, įvedami speckursai — visa tai sąlygojo, kad universiteto filosofų gretos ne tik gausėjo, bet ryškėjo ir jų specializacija, didėjo nagrinėjamų problemų ratas, kilo teorinė kultūra. Filosofijos tyrimų problematiką diktavo pats gyvenimas — socialistinės visuomenės kūrimas: reikėjo aktyviai prisidėti prie marksistinės-lenininės metodologijos įvaldymo, sprendžiant praeities kultūrinio palikimo bei apskritai mokslo pažangos problemas.

Organizuoti mokslinius tyrimus filosofijos katedroje padėjo kurį laiką čia dirbę H. Gabrieljanas ir N. Stepanovas. Mokslinis gyvenimas ėmė intensyvėti nuo šeštojo dešimtmečio vidurio: 1955 m. pirmieji du universiteto mokslininkai (E. Meškauskas ir I. Zaksas) apgynė filosofijos mokslų kandidato disertacijas, pagyvėjo mokslinių publikacijų leidimas. Formavosi pagrindinės tyrinėjimų kryptys — bendrosios bei socialinės metodologijos ir filosofijos istorijos, kurios įsipina į tos srities sąjunginius tyrinėjimus.

BENDRĄJĄ IR SOCIALINĘ MARKSISTINĘ METODOLOGIJĄ nagrinėja E. Meškauskas, atskleisdamas ir stimuliuodamas kai kuriuos metodologinių tyrimų aspektus. Jam priklauso svarbios mintys apie marksistinės filosofijos metodologinio bei ideologinio, gnoseologinio bei ontologinio aspektų vieningumą, apie kriterijus, pagal kuriuos skiriama filosofijos ir kitų mokslų problematika, apie metodologinę mokslo duomenų „inventorizaciją" ir jo raidos perspektyvų nustatymą, apie vertinamąjį ir pagrindžiamąjį ideologinio proceso aspektus ir kt.[1]

A. Lozuraičio tyrinėjimų sritį sudaro gnoseologijos ir aksiologijos, pažinimo ir socialinių vertinimų santykiai. Atskleisdamas esamybės ir privalėjimo santykio problemos susiformavimą vokiečių klasikinėje filosofijoje bei jos likimą neokantinėse mokyklose, autorius argumentuotai joms priešpastato marksistinį sprendimą, kuris padeda paaiškinti mokslo ir ideologijos ryšius, pažinimo laisvės klausimą, vertybių teorijos pagrindus ir kt.[2]

Žymią metodologinių tyrinėjimų dalį sudaro darbai apie PAŽINIMO PROCESĄ. Prie jų galima priskirti tiek bendrųjų gnoseologijos, tiek gamtotyros metodologijos, mokslo logikos, kalbos filosofijos, semiotikos problemų tyrinėjimą.

K. Rickevičiūtės darbuose analizuojamos metodologiškai svarbios kalbos ir mąstymo, sąvokos, prigimties, kalbos ženklo ir panašios problemos[3].

Kritiškai aptardamas įvairią teorinę literatūrą, polemizuodamas su stebimuoju bei vulgariuoju materializmu, psichologizmu, sąmonės aktyvumą, pažinimo kūrybiškumą bei jo visuomeninį sąlygotumą aiškina J. V. Vinciūnas[4].

J. Grigonio[5] darbuose, jungiančiuose filosofinę ir gamtos mokslų problematiką, aptariama šiuolaikinės fizikos idėjų reikšmė bei jų filosofinė interpretacija. Ypatingas dėmesys čia skiriamas „fizikinio" idealizmo kritikai, pabrėžiant, kad nauji fizikos duomenys ne tik patvirtina materialistinį požiūrį į pasaulį, bet ir sudaro konkrečią medžiagą naujoms filosofijos išvadoms ir apibendrinimams.

Plačiausiai universitete yra išsišakoję SOCIALINĖS METODOLOGIJOS tyrinėjimai, o ypač ta jų sritis, kuri apima įvairius ideologinio proceso aspektus. Be E. Meškausko ir A. Lozuraičio, šią problematiką nemaža yra nagrinėję V. Rybakovas[6], E. Krakauskas[7], J. Karosas[8] ir kt. V. Rybakovas analizuoja buržuazinės demokratijos principus bei jų teorinį pagrindimą. J. Karosas apžvelgia socialistinės ideologijos susiformavimo prielaidas ir nuosekliai parodo, kaip socialistiniai ekonominiai santykiai tampa socialinio teisingumo norma bei žmonių veiklos stimulu, užtikrinančiu normalų pačių socialistinių santykių funkcionavimą.

Nagrinėdamas šiuolaikinio revoliucinio proceso ir socializmo kūrimo dėsningumus A. Šulus parodė, kad nacionalinio išsivadavimo judėjimas yra istoriškai naujas revoliucinei situacijai atsirasti veiksnys, sudarantis prielaidas šio judėjimo peraugimui į liaudies demokratinę revoliuciją, formuojančią naują proletariato diktatūros formą — liaudies demokratiją[9].

[1] *Meškauskas E.* Marksistinė filosofijos ir jos objekto koncepcija.— Problemos, 1974, Nr. 1; V. Leninas apie konstruktyvų pažinimo proceso pobūdį.— Problemos, 1970, Nr. 2; Dėl teorijos ir praktikos santykio komunizmo statyboje.— Respublikinės filosofų mokslinės konferencijos, skirtos Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos penkiasdešimtmečiui paminėti, pranešimų tezės. V., 1967.

[2] *Lozuraitis A.* Socialistinė ideologija. V., 1963; Pažinimas kaip laisva veikla.— Problemos, 1972, Nr. 1; 1973, Nr. 2; Apie filosofinius vertybių teorijos pagrindus.— Problemos, 1976, Nr. 1.

[3] *Rickevičiūtė K.* Ženklas ir jo reikšmė žodyje.— AMMD, Filosofija, 1968, t. 8.

[4] *Vinciūnas J.* Pažintinis sąmonės aktyvumas.— AMMD, Filosofija, 1966, t. 7; Kūryba ir jos prielaidos.— Kultūros barai, 1974, Nr. 8.

[5] *Grigonis J.* Šių dienų fizika ir filosofija. V., 1969; V. Lenino knyga „Materializmas ir empiriokriticizmas" ir gamtos mokslai.— Problemos, 1969, Nr. 1; F. Engelsas ir gamtos mokslai.— Ten pat, 1971, Nr. 1.

[6] *Rybakovas V.* Buržuazinės demokratijos principų susiformavimas ir jų taikymas buržuazinio tipo valstybėje.— AMMD, Filosofija, 1964, t. 4; Kai kurie teisės marksistinės teorijos klausimai.— Problemos, 1969, Nr. 1.

[7] *Krakauskas E.* Žmonių santykių susvetimėjimas kapitalistinėje visuomenėje.— AMMD, Filosofija, 1966, t. 7.

[8] *Karosas J.* Socializmas ir ideologija. V., 1976.

[9] *Шулус А.* Объективные и субъективные предпосылки национально-освободительной борьбы против фашистских оккупантов в Польше. — AMMD, Filosofija, 1964, О некоторых закономерностях становления структуры и функций национального фронта в Польше.— AMMD, Istorija, 1976, t. 16(1); Bendrų ir specifinių dėsningumų santykis, pereinant iš kapitalizmo į socializmą įvairiose šalyse. „Žinija". V., 1973.

Analizuodamas nacionalinės kultūros specifinių ir bendrųjų bruožų santykius, kultūrologinę kryptimi žmogaus problematiką plėtoja S. Venskevičius[10] ir iš dalies K. Stoškus[11].

Gausėjo etikos tyrinėjimų. Į šią problematiką aktyviai įsitraukė A. Lozuraitis, Č. Kalenda, E. Krakauskas. A. Lozuraitis analizuoja metodologinius etikos aspektus, Č. Kalenda — socialinį moralės vaidmenį klasinėje visuomenėje, tos moralės vietą kultūroje[12]. E. Krakauskas aptaria komunistinės dorovės ir apskritai dorovinės kultūros problemas[13].

Pagausėjo, paįvairėjo ir estetikos studijos. Po V. Sezemano mirties jo kolegos ir mokiniai parengė ir išleido jo estetikos darbų rinkinį, aptariantį gana daug estetikos problemų ir konspektyviai atskleidžiantį turtingą estetikos teorijų istoriją. Leidinyje originaliai sprendžiamos estetinės išraiškos, poetinio vaizdo, meno stiliaus, meno raidos ir kai kurios kitos problemos[14]. Prie estetikos tyrinėjimų nemaža yra prisidėjęs J. Repšys ir kiti universiteto filosofai[15].

Šeimos sociologiją nagrinėja N. Solovjovas. Sistemindamas sociologinių tyrimų duomenis bei gausią statistinę medžiagą, jis analizuoja šeimos ir buities pasikeitimus mūsų visuomenėje[16].

Įdomių minčių universiteto filosofai įnešė į logikos mokslą. Šiems tyrimams pradžią davė R. Plečkaičio darbas[17], kuriame išdėstomos moderniosios (simbolinės) logikos pagrindinės teorijos ir pateikiama jų istorinė apžvalga. Įvairių tikimybės interpretacijų bei indukcijos teorijų metodologinei analizei ir kitoms mokslo logikos problemoms nagrinėti skiriami E. Nekrašo darbai[18]. R. Pavilionis gvildena kalbos loginės formalizacijos klausimus, daugiausia dėmesio skirdamas semiotikos problemoms[19].

Universiteto mokslininkai nemaža nuveikė, tyrinėdami FILOSOFIJOS ISTORIJOS PROBLEMĄ (Lietuvos filosofinį palikimą).

Pirmasis šios tematikos ėmėsi I. Zaksas. Iš pradžių jis analizavo buržuazinėje Lietuvoje ėjusią materializmo kovą prieš religines idealistines pažiūras biologijoje[20]. Tęsdamas reakcinių buržuazinės Lietuvos idėjinių koncepcijų tyrinėjimus, I. Zaksas 1959 m. išleido monografiją „Rasizmas ir eugenika buržuazinėje Lietuvoje", kurioje kalbama apie rasistinių idėjų plitimo priežastis, bandymus pagrįsti jas teoriškai, rasizmo ir katalikybės sąveiką, atskleidžiama pažangių jėgų kova su šiomis reakcinėmis idėjomis.

Gausėjant Lietuvos filosofinės minties tyrinėtojų, neapsiribojama vien buržuazinės Lietuvos idėjinių krypčių analize. Septintojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos filosofinės minties istorijos tematika buvo apgintos trys kandidato disertacijos (J. Repšio, J. Barzdaičio, R. Plečkaičio.

1968 m. R. Plečkaitis pirmasis universitete apgynė filosofijos mokslų daktaro disertaciją „Filosofija Lietuvos mokyklose XVI—XVIII a." Disertacijos bei vėliau jos pagrindu išleistos monografijos[21] pirmojoje dalyje giliai nagrinėjamos scholastinės filosofijos atsiradimo Lietuvoje prielaidos, problematika, metodas. Mokslininkas atskleidžia scholastinės filosofijos šakų (logikos, gamtos filosofijos, metafizikos, etikos) specifiką, tyrinėja scholastikos žlugimą ir naujųjų laikų filosofijos plitimą Lietuvoje; knygoje yra terminų žodynas, profesorių sąrašas.

XIX a. pabaigos—XX a. pradžios Lietuvos kultūros veikėjų pažiūras į religiją ir bažnyčią tyrinėjo J. Barzdaitis[22]. Jis apgynė daktaro disertaciją „Ateistinė mintis Lietuvoje (XIX a. pabaiga—XX a. pradžia)" (1971), parengė monografiją[23].

J. Barzdaitis pirmasis marksistiškai vertino minėto laikotarpio ateistų kūrinius, aptarė J. Adomaičio, J. Andziulaičio, J. Biliūno, J. Mačio, P. Mikolainio ir kitų publicistų bei rašytojų ateistinių pažiūrų evoliuciją,

[10] *Venskevičius S.* Ideologinis ir psichologinis nacionalinių vertybių aspektas.— Metodologinės vertybių problemos. V., 1970; Nacionalinės kultūros atvirumas.— Kultūros barai, 1975, Nr. 7.

[11] *Stoškus K.* Masinė kultūra ir kultūros masiškumas.— Kultūros barai, 1974, Nr. 11; Liaudies ir profesionalioji kultūra.— Ten pat, 1975, Nr. 11.

[12] *Kalenda Č.* Visuomeninio moralinio auklėjimo poreikio atsiradimas.— Problemos, 1971, Nr. 1; О содержании и характере нравственого прогресса в классовом обществе. — В кн.: Нравственой прогресс и личность. В., 1976.

[13] *Krakauskas E.* Dorovinė žmogaus kultūra.— Kn.: Dorovinis asmenybės tobulėjimas. V., 1976.

[14] *Sezemanas V.* Estetika. V., 1970 (parengė *I. Ledas, A. Lozuraitis, K. Rickevičiūtė).*

[15] *Repšys J.* Estetinio vertinimo objektyvumo klausimu.— AMMD, Filosofija, 1968, t. 8; *Стошкус К.* Художественное произведение и принципы его семиотического исследования. (Автореферат канд. дисс.) В., 1972.

[16] *Соловьев Н. Я.* Развод как предмет социологического исследования. М., 1970; Брак и семья сегодня. Вильнюс, 1977.

[17] *Plečkaitis R.* Logikos įvadas. V., 1968; 2-asis papild. leid. 1978.

[18] *Nekrašas E., Plečkaitis R.* Loginė ir empirinė tikimybės interpretacijos.— MAD, ser. A, 1971, t. 3; *Nekrašas E.* Eliminacinės indukcijos teorijos.— Problemos, 1974, Nr. 1; Loginis empirizmas ir mokslo metodologija. V., 1979.

[19] *Pavilionis R.* Kalba kaip filosofinės analizės objektas.— Problemos, 1970, Nr. 2; Logika šių laikų lingvistika. — Problemos, 1976, Nr. 2; Философия языка: проблема смысла. — Вопросы философии, 1976, № 3.

[20] *Zaksas I.* Materializmo kova buržuazinėje Lietuvoje prieš religiją ir idealizmą biologijoje. V., 1956.

[21] *Plečkaitis R.* Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje. V., 1975.

[22] *Barzdaitis* J. Ateizmas Lietuvoje. V., 1967; XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos ateistai apie politeizmą ir monoteizmą.— AMMD, Filosofija, 1964, t. 4; Pagrindinių „dievo įsakymų" esmė (iš XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvos ateistinės minties istorijos).— Problemos, 1973, Nr. 2.

[23] *Barzdaitis J.* Religijos kilmė ir kitimas (ikiproletarinių ateistinių pažiūrų Lietuvoje marksistinė analizė). V., 1976.

atskleidė jų ribotumą bei nusakė jų vietą Lietuvos ateistinės minties istorijoje.

Daugiausia dėmesio skirdamas švietimo filosofijos idėjų raidai Lietuvoje, XVIII a. pabaigos ir XIX a. Lietuvos filosofinę mintį analizuoja B. Genzelis. Jo monografijoje bei moksliniuose straipsniuose nagrinėjami lietuvių kultūriniai ryšiai su kaimyninėmis tautomis[24], filosofinių idėjų vaidmuo nacionalinės sąmonės ugdyme. Daugelį savo tyrimų B. Genzelis apibendrino daktaro disertacijoje „Šviečiamos idėjos Lietuvos filosofinės minties raidoje" (1973).

Paminėtini taip pat A. Šliogerio darbai apie V. Solovjovo filosofinę sistemą ir jos įtaką Lietuvos katalikiškajai filosofijai[25].

Universiteto mokslininkai yra ir užsienio filosofijos istorijos tyrinėjimų Lietuvoje pradininkai. Tokiems tyrinėjimams pradžią padarė V. Sezemano studija apie Aristotelį[26] bei antikos mąstytojo veikalo „Apie sielą" vertimas. Vėliau užsienio filosofijos istoriją tyrinėti imasi ir kiti mokslininkai.

Šiandien universiteto filosofijos tyrinėtojai nagrinėja ir kritiškai vertina įvairių laikotarpių ir įvairių krypčių filosofijos istorijos problemas.

Būdamas užsienio filosofijos istorijos tyrinėjimų organizatorius, B. Genzelis[27] savo darbuose rašo apie antikinę ir buržuazinę filosofiją bei sociologiją. R. Plečkaitis[28] yra viduramžių filosofijos žinovas, duodantis argumentuotų, įdomių šios srities tyrinėjimų. Darbų apie antikinę ir vokiečių klasikinę filosofiją yra paskelbusi K. Rickevičiūtė[29].

Nemažą darbo barą išvarė J. Repšys, tyrinėdamas asmenybės ir visuomenės santykius, kultūros perimamumą, susvetimėjimo bei masiškėjimo reiškinius buržuazinėje visuomenėje. Šių klausimų metodologinė analizė vertė jį leistis į nuodugnias egzistencialistinės filosofijos (M. Haidegerio, K. Jasperso ir kt.) studijas ir jas konstruktyviai kritiškai įvertinti[30]. J. Repšio pradėtą darbą šiandien tęsia jauniausia tyrinėtojų karta. A. Šliogeris[31] kritiškai analizuoja žmogaus problematiką šiuolaikinėse Vakarų antropologinėse mokyklose. L. Jekentaitė[32] tyrinėja žmogaus sampratą amerikiečių neofroidizme.

Filosofijos istorijos problemų analizę kai kurie mūsų tyrinėtojai glaudžiai sieja su etikos istorija. Č. Kalenda[33] ir K. Rickevičiūtė[34] gvildena ikimarksistinę etiką, iškeldami jos ribotumus ir pozityviuosius aspektus. Kritiškai analizuodami buržuazinę etiką, produktyviai dirba N. Juršėnas[35], A. Nesavas[36] ir kt.

Nemažas tiriamasis darbas atliekamas mokslinio ateizmo srityje. Be ateizmo istorijos Lietuvoje, neotomistinės filosofijos vertinimo, pastaruoju metu produktyviai analizuojamos religijos evoliucijos socializmo sąlygomis, ateistinio auklėjimo (J. Mačiulis)[37], tarybinių tradicijų formavimosi ir kitos problemos.

Universiteto filosofai dalyvauja LTSR ir TSRS MA Filosofijos institutų rengiamose konferencijose, leidiniuose[38].

Prie sėkmingos mokslinės veiklos prisideda ir leidybinis darbas. 1960 m. buvo pradėta leisti Mokslo darbų serija „Filosofija" (iki 1968 m. išėjo 8 tomai). 1968 m. ši serija buvo reorganizuota į periodinį leidinį „Problemos" (išeina du kartus per metus), gvildenantį filosofijos, sociologijos, filosofijos istorijos, logikos, estetikos, etikos ir ateizmo klausimus.

Universiteto filosofai rūpinasi visuomenės filosofinės kultūros ugdymu. Bendradarbiaudami su LTSR MA filosofais, pirmą kartą lietuvių kalba jie leidžia „Filosofijos istorijos chrestomatiją" (sudarytojas — B. Genzelis). Jau išėjo dvi knygos: „XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija" (1974) ir „Antika" (1977). Knygose pateiktos ištraukos iš žymiausiųjų tų laikotarpių filosofų kūrybos su išsamiais komentarais, yra platūs įvadiniai straipsniai.

Filosofijos literatūrą leisti padeda klasikinės filologijos katedra ir užsienio kalbų bei literatūros katedrų mokslininkai (G. Bartkus, J. Dumčius, B. Kazlauskas, L. Petravičius, R. Mironas, L. Valkūnas, H. Zabulis),

[24] *Genzelis B.* Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje (XIX a.). V.,1972; Lietuvos XIX a. visuomeninės-filosofinės minties raidos problemos šiuolaikinėje lenkų istoriografijoje.— Problemos, 1968, Nr. 1; *Genzelis B., Plečkaitis R.* Hegelio idėjos XIX a. Lietuvoje.— Ten pat, 1970, Nr. 1; *Genzelis B.* Pozityvistinės idėjos Lietuvoje (XIX a.).— Ten pat, 1973, Nr. 1; G. Forsterio veikla Vilniaus universitete.— Ten pat, 1973, Nr. 2.

[25] *Šliogeris A.* Visuotinybė pažinimo procese.— Problemos, 1973, Nr. 1; Tomistinės ir V. Solovjovo idėjos A. Dambrausko-Jakšto filosofijoje.— Ten pat, 1973, Nr. 2.

[26] *Sezemanas V.* Aristotelio filosofijos vieta filosofijos istorijoje.— Kn.: Aristotelis. Apie sielą. V., 1959.

[27] *Genzelis B.* Karlas Jaspersas.— Problemos, 1971, Nr. 1; Antonijas Gramšis ir pasaulėžiūros tyrinėjimo principai.— Problemos, 1969, Nr. 2.

[28] *Plečkaitis R.* Iš logikos algebros istorijos viduriniais amžiais.— AMMD, Filosofija, 1965, t. 6; Неизвестные трактаты Чезаре Кремонини.—Протоколы XV Всемирного Конгресса по философии 17—22 сентября 1973 г. Варна (Болгария). София, 1975, т. 5.

[29] *Rickevičiūtė K.* Sokratas ir asmenybės formavimo problema.— Problemos, 1968, Nr. 2; Georgas Hegelis — žmogus ir filosofas.— Problemos, 1970, Nr. 1.

[30] *Repšys J.* V. Leninas ir kultūrinis palikimas.— Problemos, 1969, Nr. 2; Kai kurie metodologiniai žmogaus koncepcijos klausimai M. Haidegerio filosofijoje.— AMMD, Filosofija, 1966, t. 7; Žmogaus koncepcija K. Jasperso filosofijoje.— Problemos, Nr. 2, 1972.

[31] *Šliogeris A.* Naujojo racionalumo ieškojimai.— Problemos, 1975, Nr. 2; 1976, Nr. 1.

[32] *Jekentaitė L. Z.* Froidas ir jo žmogaus teorija.— Problemos, 1976, Nr. 1.

[33] *Kalenda Č.* Moralės vaidmuo antikinėje visuomenėje.— Problemos, 1972, Nr. 2.

[34] *Rickevičiūtė K.* Epikūro etikos humanizmas.— Etikos etiudai. V., 1977.

[35] *Juršėnas N.* Etinių vertybių supratimas N. Hartmano filosofijoje.— Problemos, 1973, Nr. 1.

[36] *Nesavas A.* Žmogaus koncepcija E. Fromo filosofijoje.— Kn.: Filosofijos istorijos chrestomatija. V., 1974.

[37] *Mačiulis J.* Katalikybės vaidmens visuomenės gyvenime bažnytinio interpretavimo kritika.— Kn.: Katalikybė ir šiuolaikinė ideologinė kova. V., 1978.

[38] Антология мировой философии. М., 1972, т. 4; Н. Г. Чернышевский в истории народов СССР. М., 1978.

kurie verčia pasaulinės filosofijos klasikų veikalus į lietuvių kalbą. Jau išversta Platono, Lukrecijaus, T. Moro, R. Dekarto, I. Kanto veikalų.

Filosofijos bei filosofijos istorijos ir ateizmo katedrų darbuotojai rengia ir leidžia mokymo priemonių[39].

PEDAGOGIKA IR PSICHOLOGIJA



irmaisiais metais po karo, kaip ir 1940 metais, svarbiausias respublikos pedagogikos ir psichologijos mokslų darbuotojų uždavinys buvo gerai išstudijuoti tarybinę pedagogiką ir psichologiją, perprasti marksistinės-lenininės metodologijos pagrindus, jais remtis savo tyrinėjimuose, parengti priemonių naujam tų dalykų dėstymui vidurinėje mokykloje bei studijoms aukštojoje. Šiame darbe aktyviai dalyvavo universiteto pedagogikos ir psichologijos dėstytojai. J. Vabalas-Gudaitis, dėstydamas pedagogikos disciplinas, parengė jų programas, A. Gučas rūpinosi suvienodinti psichologijos terminus[1], išvertė į lietuvių kalbą I. Čelpanovo „Logikos vadovėlį" (1947) ir B. Teplovo „Psichologiją" (1947).

Iš pradžių tik jie dviese buvo kvalifikuoti tų sričių specialistai. Pedagogikos ir psichologijos dėstymas plėtėsi, pradėjo rastis daugiau mokslo personalo, kurį daugiausia ugdė nuo 1958 m. pradėjusi veikti pedagogikos ir psichologijos aspirantūra; nuo 1969 m. universitete pradėjus vėl rengti psichologijos specialistus, susidarė sąlygos žymiai išplėsti tų sričių mokslinius tyrimus.

J. Vabalas-Gudaitis pokario metais nagrinėjo I. Pavlovo sąlyginių refleksų teorijos reikšmę pedagogikai. Jis palaikė nuomonę, kad pedagogika turinti remtis objektyviais mokslo duomenimis, tada jos išvados padėsiančios valdyti žmogaus ugdymo procesą. J. Vabalo-Gudaičio darbuose pateikta svarbių rekomendacijų mokytojams, kaip išlaikyti mokinių dėmesį, žadinti domėjimąsi dėstomu dalyku, padėti jiems formuotis mokslines sąvokas[2].

Susidomėta LIETUVOS MOKYKLOS IR PEDAGOGINĖS MINTIES ISTORIJA. Tyrinėjamas platus laikotarpis — nuo XIX a. antrosios pusės iki 1940 m. ir tarybinės santvarkos metai.

A. Gučas ir K. Simaška nagrinėjo pedagoginių srovių formavimąsi Lietuvoje XIX a. pabaigoje—XX a. pradžioje, jų poveikį pradiniam mokymui, apibūdino priežastis, trukdžiusias ar skatinusias pažangios pedagoginės minties raidą, išaiškino tos raidos idėjines-teorines ištakas,

ryšį su Vakarų Europos bei carinės Rusijos pedagogine mintimi. Parodant marksistinės pedagogikos idėjų plitimą Lietuvoje, atskleista, kaip revoliuciniai socialdemokratai (V. Kapsukas ir kt.), kovojo už socialistinį švietimą[3].

Marksistinės pedagogikos idėjos darė įtaką naujai Lietuvos mokyklai pirmosios proletarinės revoliucijos laikotarpiu (1918—1919). Tai nušvietė K. Simaška[4].

M. Karčiauskienė (dirba universitete nuo 1963 m.) išnagrinėjo oficialiosios pradinės mokyklos, ypač vienklasės, veikusios pagal 1863 m. nuostatus, tikslus, mokymo turinį, metodus, žinių lygį, parodė jos pažangius ir reakcinius bruožus[5]. Ji atskleidė aiškinamojo skaitymo raidos (nuo XIX a. pabaigos iki šių dienų) idėjinius pagrindus ir ryšį su gyvenimu[6]. Teorinės ir praktinės šio tyrinėjimo išvados padeda nustatyti aiškinamojo skaitymo turinį dabartinėje mokykloje.

Taip pat tiriamos BENDROSIOS, BENDROJO LAVINIMO IR AUKŠTOSIOS MOKYKLOS PEDAGOGIKOS problemos.

Pedagoginį vadovavimą asmenybės plėtotei nagrinėja nuo 1970 m. atėjęs dirbti į universitetą L. Jovaiša. Pradėjęs nuo mokymosi sunkumų (juos tyrė dar prieš ateidamas į universitetą), L. Jovaiša pasuko prie darbinio profesinio asmenybės vystymosi problemų. Jo daugelio metų darbo rezultatai leido pagrįsti profesinį orientavimą bendrojo lavinimo mokyklose, o vėliau diegti įvairių žinybų praktikoje biodrominę kompleksinę moksleivių ir jaunimo profesinio orientavimo bei konsultavimo sistemą[7]. L. Jovaišos stebėjimai parodė, kad asmenybės veiklos ir santykių su aplinka sunkumai kliudo sėkmingai spręsti gyvenimo uždavinius. Todėl buvo gilinamasi į asmenybės ir jos pažinimo problemas, į veiklos motyvaciją, parengta priemonių, padedančių vadovauti asmenybės vystymui.

[39] *Rickevičiūtė K.* Antikinės filosofijos istorijos bruožai. (VVU rotaprintas.), 1976; *Lozuraitis A.* Materialistinio istorijos supratimo pagrindai. V., 1968.

[1] *Gučas A.* Pagrindiniai psichologijos terminai.— Tarybinė mokykla, 1945, Nr. 4—5.

[2] *Vabalas-Gudaitis J.* I. P. Pavlovas kaip fiziologas ir pedagogas.— Lietuvos TSR Mokslų Akademijos žinynas, 1951, t. 8.

[3] *Gučas A.* Psichologijos raida Lietuvoje. V., 1968; *Simaška K.* Pažangi buržuazinė pedagoginė mintis apie švietimo vaidmenį visuomenėje, auklėjimo tikslus bei pradinio mokymo uždavinius. (19 a. pab. ir 20 a. pradž.).— Kn.: Iš Lietuvos pedagoginės minties istorijos. V., 1969.

[4] *Simaška K.* Švietimas Tarybų Lietuvoje 1918—1919 m.— VVUMD, Istorijos — filologijos mokslų serija, 1958, t. 5.

[5] *Karčiauskienė M.* Pradinis mokymas Lietuvoje XIX a. antroje pusėje oficialioje mokykloje.— AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1969, t. 10.

[6] *Karčiauskienė M.* Pradinio skaitymo problemos. V., 1972.

[7] *Jovaiša L.* Mokinių parengimo rinktis profesiją pagrindai. V., 1970; Biodrominio profesinio orientavimo įgyvendinimo problemos.— Kn.: Profesinis orientavimas mokykloje. K., 1974.

Kartu su tradiciniais metodais čia panaudotos originalios diagnostinės ir poveikio metodikos[8].

Mokymo tobulinimo darbą nagrinėja V. Bernotas, siekdamas nustatyti tiriamojo metodo efektyvumą gamtos pažinimo ir geografijos dėstymui IV—V klasėse. Jo tyrinėjimų rezultatas — sudaryta mokinių savarankiškų darbų sistema[9]. Tą pačią tematiką kitu aspektu nagrinėja K. Poškus. Jo tikslas — pagrįsti organizacinių pedagoginių priemonių sistemą, kuri padėtų sumažinti nepažangių mokinių skaičių I—VIII klasėse. Remiantis K. Poškaus tyrinėjimais, respublikoje buvo įvestas sąlyginis mokinių perkėlimas į aukštesnę klasę, sudaryta darbo sistema su atsiliekančiaisiais. Svarbiausias tos sistemos bruožas — mokymo individualinimas ir diferenciavimas, mokinių aktyvumo bei savarankiškumo ugdymas[10].

Pastaruoju metu pedagogikos katedra imasi kompleksiškai tirti, kaip mokymo procese ugdyti studentų ir moksleivių pažintinį aktyvumą bei savarankiškumą. Iš šio darbo rezultatų minėtina „Studijų įvado" programa ir mokymo priemonė[11], kurioje, atsižvelgiant į šiuolaikinius universiteto uždavinius ir studento pedagoginę-psichologinę charakteristiką, nurodomos studento savarankiško darbo formos, metodai bei organizacija.

Psichologijos katedroje daugiausia gilinamasi į INFORMACIJOS PRIĖMIMO IR PERDIRBIMO problemą; aiškinami (ypač genetiškai) subjekto ir objekto pažintinės sąveikos dėsningumai.

A. Gučas yra tyręs, kaip psichologiniu atžvilgiu sudėtingomis aplinkybėmis vyksta ieškojimo procesas, ir nustatė, kad pirmiausia yra svarbu intencionalus žvilgsnis, antrasis ieškojimo būdas — mentalinių priemonių naudojimas, tikrinant „spėjimą" (susidarytą hipotezę), trečiasis — sisteminga analizė-sintezė, artėjanti prie uždavinio sprendimo sąmoningo mąstymo metodu. Kuriuo būdu galima pasiekti pozityvių rezultatų, lemia objekto apipavidalinimas, jo padėtis daiktų visumoje[12]. Ieškojimo metu remiamasi anksčiau įsigyta ir išlaikyta informacija, papildančia ir pertvarkančia sensorinius duomenis. Šiems A. Gučo tyrimams yra turėjusi įtakos geštaltpsichologijos teorija. Vėliau jis nagrinėjo, kaip vaikai suvokia spalvas, formas, erdvinius santykius, apibūdino motorikos įtaką vizualiniam identifikavimui. A. Gučas yra parašęs darbų ir iš psichologijos istorijos[13].

Objekto adekvataus vaizdo formavimosi ypatumus tyrinėja J. Lapė. Jo stebėjimai ir eksperimentai parodė, kad vaizdas formuojasi priklausomai nuo išeities elementų, o erdvės suvokimą sąlygoja objekto medžiaginės savybės, erdvės ir laiko komponentų sąveika. Iš tyrimų išaiškėjo, jog akies ir rankos judesiai, taip pat ir odos deformacija irgi yra reikšmingi objektui suvokti[14].

Kai kuriuos vizualinės veiklos ypatumus nustatė E. Rimkutė[15]. Apibendrindama akių judesių kinoregistraciją ir ataskaitas po tachistoskopinių ekspozicijų, ji analizavo percepcinį ieškojimą makro- ir mikroaspektais; aprašė ieškojimo ir atsakymo strategiją ir operacijas, vykstančias apžiūrint atskirus lauko elementus.

Į suvokimo selektyvumo ir dėmesio mechanizmus gilinasi A. Bagdonas[16]. Ištyręs triušio regos ir klausos neuronų plastiškumą, jis pasiūlė sensorinio pripratimo modelį ir psichofiziniais tyrimais nustatė, kad tarpmodalinė konkurencija yra stipriausia pirmosiomis 400 msek.

Vizualinio suvokimo tyrimus praplėtė G. Mikšytė. Stebėdama vyresniųjų klasių moksleivius, ji įrodė, kad sugebėjimas nustatyti erdvės santykius yra susijęs su polinkiu į specialybę[17], nes tą polinkį atitinka savita mąstymo sugebėjimų struktūra.

Katedroje pradėta tirti kalbos psichologija. I. Laptevaitė nagrinėja užsienio kalbos žodžių atgaminimo ir atpažinimo struktūrą bei dinamiką[18].

Nuo 1970 m. prie psichologijos katedros veikia žinybinė specialiosios psichologijos laboratorija, kurioje psichologiniu aspektu tiriamos profesijos, pažintinė veikla, regėjimo invalidų psichologinės problemos.

[8] *Jovaiša L.* Psichologinė diagnostika. K., 1975.

[9] *Бернотас В.* Учебные опыты и их влияние на качество знаний учащихся по природоведению в IV классе. — AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1976, t. 13.

[10] *Poškus K.* Epizodinis nepažangumas I—VIII klasėje. V., 1976.

[11] *Simaška K.* Universitetas, studentas, studijos. V., 1976.

[12] *Gučas A.* Kai kurie analitinės sintetinės veiklos savumai, ieškant duotosios figūros siužetiniame paveiksle.— VVPI Mokslo darbai, 1958, t. 5.

[13] *Gučas A.* Apie motorinio komponento vaidmenį sensomotorinėje ikimokyklinio amžiaus vaiko veikloje.— Kn.: Pedagoginės psichologijos klausimai. K., 1961; Основные этапы развития психологической мысли в Литве. — Вопросы психологии, 1970, № 4.

[14] *Lapė J.* Vaizdo formavimosi lytėjimu ir regėjimu palyginimas.— AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1964, t. 6; Fizinių daikto savybių įtaka formos suvokimui lytėjimu.— Ten pat, 1964, t. 2; *Веккер Л. М., Лапе Ю.* К проблеме построения осязательного образа. — Вопросы психологии, 1961, № 5.

[15] *Римкуте Э.* О динамике и некоторых этапах зрительного поиска в затрудненных условиях.—AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1968, t. 9(1); О тактике глаза в процессе зрительного поиска. — Ten pat, 1969, t. 9(2).

[16] *Багдонас А.* Механизмы сенсорного привыкания. — AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1973, t. 12; *Багдонас А.* и *Шяуткулис А.* Исследование фаз аудиовизуального взаимодействия. — Журнал высшей нервной деятельности, 1975, t. 25.

[17] *Mikšytė G.* Apie kai kurių sugebėjimų ir polinkių studijuoti tam tikrus mokslus ryšį.— AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1976, t. 13; Dėl kai kurių individualių mąstymo ypatumų.— Kn.: Mąstymo ir auklėjimo klausimai. V., 1972.

[18] *Laptevaitė I.* Žodžių atgaminimo klaidų nagrinėjimas, mokantis anglų kalbos.— AMMD, Pedagogika ir psichologija, 1969, t. 10.

KALBOTYRA



ūsų kalbotyrai (baltų, slavų, germanų ir kitų kalbų mokslui) po karo labai trūko aukštos kvalifikacijos lingvistų. Tuomet Lietuvoje buvo likę tik du iš mūsų žymiųjų prieškarinių kalbininkų — prof. J. Balčikonis ir prof. M. Račkauskas. Todėl suprantama, kad ne vieną pokario penkmetį Vilniaus universitetui teko daug dėmesio skirti mūsų kalbotyros kvalifikuotų kadrų ugdymui, prie kurio ypač prisidėjo prof. J. Balčikonis, taip pat prof. dr. B. Larinas (iš Leningrado valstybinio A. Ždanovo universiteto).

LIETUVIŲ IR BALTŲ KALBŲ TYRINĖJIMAI. Po karo toliau buvo rengiamas akademinis „Lietuvių kalbos žodynas", kurio vyr. redaktorius J. Balčikonis, kartu dirbdamas ir universiteto lietuvių kalbos katedroje, į to žodyno rengimo talką vienaip ar kitaip įtraukė ir savo katedros darbuotojus. J. Balčikonis, vienas iš žymiausių mūsų leksikografų, yra vadovavęs lietuvių kalbos katedros darbuotojų kandidatinėms disertacijoms; neatsitiktinis dalykas, kad būtent iš leksikos ir buvo parašyta bei 1952 m. apginta pirmoji lituanistinė kandidato disertacija[1].

Lietuvių kalbos katedros mokslinių kvalifikacijų kėlimo — kandidatinių disertacijų rašymo — pirmasis etapas truko maždaug iki 1960 m. Kai katedroje susiformavo kvalifikuotų mokslininkų branduolys, be kandidatinių, buvo imta rengti stambesni darbai ir daktaro disertacijos.

Reikšmingas įvykis lietuvių kalbotyros gyvenime buvo mūsų didžiųjų kalbininkų — J. Jablonskio ir K. Būgos rinktinių raštų, kuriuos parengė katedros darbuotojai, išleidimas[2]; reikia pabrėžti, kad mūsų moderniosios baltistikos pradininko K. Būgos rinktinių raštų pasirodymas ypač prisidėjo prie lietuvių ir baltų istorinės kalbotyros pažangos.

1957 m. buvo paskelbtas pirmasis katedros kolektyvinis darbas[3], kurio straipsniuose (J. Kazlausko, A. Laigonaitės, V. Mažiulio, J. Žukauskaitės) nagrinėta lietuvių ir baltų kalbų gramatinė sandara bei jos raida. Prisidėta (J. Palionis) prie pirmosios lietuvių kalbos gramatikos (XVII a.) išleidimo[4].

Literatūrinės lietuvių kalbos istorijos klausimus nuo pat pokario laikų tyrinėja J. Palionis[5]. Svarbiausias J. Palionio darbas — jo monografija ir daktaro disertacija „Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a." (1968)[6], gražiai nušvietusi lietuvių nacionalinės kalbos formavimosi ištakas ir parodžiusi, kad to laikotarpio lietuvių literatūrinė kalba, nors ir nebūdama vienalytė ir neturėdama kodifikuotų stabilesnių normų, gerokai skyrėsi nuo liaudies kalbos. Čia autorius, panaudojęs visų jam prieinamų XVI—XVII a. lietuviškų raštų kalbos medžiagą, vykusiai atskleidė ano

meto literatūrinės kalbos santykius su tarmėmis, sinchroniškai bei iš dalies diachroniškai aprašydamas būdingąsias tos kalbos fonetikos, morfologijos, sintaksės ir leksikos ypatybes.

Iš literatūrinės kalbos istorijos yra taip pat ir J. Kabelkos studija apie K. Donelaičio raštų leksiką[7]. V. Žulys nepaprastai kruopščiai išnagrinėjo J. Rėzos raštų (XVII a.) leksiką ir paskelbė originalių gramatikos tyrinėjimų[8]. Pirmą kartą išsamiausiai sukurtas sintetinis J. Jablonskio gyvenimo ir darbų vaizdas A. Piročkino knygose[9].

Su kalbos istorija siejami dialektologijos tyrinėjimai. Iš lietuvių kalbos tarmių mokslo svarbiausias apibendrinamojo pobūdžio darbas yra Z. Zinkevičiaus daktaro disertacija „Lietuvių dialektologija" (1967)[10], kurioje autorius, kartu su studentais per keliolika metų sukaupęs didžiulius mūsų tarmių kalbos turtus, moksliškai juos apibendrino, sukartografavo žemėlapiuose ir pateikė pagal naująją jo paties (su A. Girdeniu) pagrįstą tarmių klasifikaciją. Remdamasis tarmių bei senųjų raštų kalbos medžiaga, Z. Zinkevičius yra išnagrinėjęs lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių raidą[11]. Septintojo dešimtmečio pabaigoje Z. Zinkevičius sėkmingai įsitraukė į istorinę lietuvių dialektologiją — į senųjų raštų kalbos tyrinėjimus dialektologiniu aspektu, į tų raštų tarmės lokalizavimą[12]; išleido vertingą darbą apie lietuvių antroponimiką[13].

[1] J. Kruopo darbas „Merkelio Petkevičiaus katekizmo (1598 m.) leksika".— Žr. *Kruopas J.* Dėl M. Petkevičiaus katekizmo (1598 m.) tarmės.— MAD, ser. A, 1957, t. 2.

[2] *Jablonskis J.* Rinktiniai raštai (sudarė *J. Palionis*). V., 1957—1959, t. 1—2; *Būga K.* Rinktiniai raštai (sudarė *Z. Zinkevičius*, I tomą redagavo *V. Mažiulis*). V., 1958—1961, t. 1—3.

[3] Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai. V., 1957.

[4] *Buchienė T., Palionis J.* Pirmosios spausdintos lietuvių kalbos gramatikos.— Kn.: Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. V., 1957.

[5] *Palionis J.* Literatūrinė kalba ir jos normalizacija.— Pergalė, 1952, Nr. 11.

[6] *Palionis J.* Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a. V., 1967; *Lebedys J., Palionis J.* Seniausias lietuviškas rankraštinis tekstas.— AMMD, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1963, t. 3; *Palionis J.* Dėl "Cantiones Litvanicae" kalbos.— Kalbotyra, 1971, t. 23(1).

[7] *Kabelka J.* Kristijono Donelaičio raštų leksika. V., 1964.

[8] Iš V. Žulio publikuotų straipsnių ypač reikšmingi: Vadinamųjų nekaitomųjų įvardžių vieta lietuvių kalbos gramatinėje sandaroje.— Baltistica, 1969, t. 5(2); Trečiojo asmens nėra.— Kalbotyra, 1974, t. 25(1); Bendrinės lietuvių kalbos veiksmažodžių asmenų galūnės.— Ten pat, 1975, t. 26(1).

[9] *Piročkinas A.* Prie bendrinės kalbos ištakų. V., 1977; J. Jablonskis — bendrinės kalbos puoselėtojas. V., 1978.

[10] *Zinkevičius Z.* Lietuvių dialektologija. Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija. V., 1966.

[11] *Zinkevičius Z.* Lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istorijos bruožai. V., 1957.

[12] *Zinkevičius Z.* Dėl K. Sirvydo „Punktų sakymų" genezės ir kalbos.— Baltistica, 1971, t. 7(2); Reikšmingas žemaitiškas rankraštinis tekstas.— Kn.: Žodžių formos ir jų vartosena. V., 1974; Dėl lietuvių raštų kalbos kilmės.— Baltistica, 1977, t. 13(1); M. Mažvydo raštų kalba.— Ten pat, t. 13(2).

[13] *Zinkevičius Z.* Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje. V., 1977.

Iš mūsų tarmių parengtas pirmasis fonologinis darbas — tai A. Girdenio tyrinėjimas[14], pradėjęs naują, struktūrinio lietuvių tarmių fonetikos tyrinėjimo etapą. Tolesnis to darbo rezultatas — reikšminga A. Girdenio studija apie šiaurės žemaičių fonologines sistemas[15].

Literatūrinės lietuvių kalbos praktikai bei teorijai svarbus yra V. Urbučio darbas — daktaro disertacija (1971) apie žodžių darybą[16] — reikšmingiausias sinchroninis mūsų kalbos žodžių darybos tyrinėjimas, pagrįstas naujausiais kalbotyros metodais; darbe išnagrinėta bendroji žodžių darybos teorija ir, ja remiantis, išryškinti visi bent kiek žinomi šių dienų lietuvių kalbos daiktavardžių darybos tipai. Visam tam pamatas — originali V. Urbučio studija, skirta ištisai teoriniam žodžių darybos nagrinėjimui[17]; tai pirmasis stambus lietuvių darbas iš bendrosios kalbotyros.

Lietuvių vienažodžių terminų darybą nagrinėja S. Keinys[18].

Universiteto kalbininkų pastangomis susiformavo visai nauja dabartinės lietuvių kalbos mokslo šaka — stilistika. Stambiausias šios srities darbas yra J. Pikčilingio dviejų dalių studija[19], kartu einanti ir vadovėliu aukštosioms mokykloms. Čia autorius apibendrino savo tyrinėjimus, rodančius, kas yra lietuvių kalba stilistinių išgalių atžvilgiu; darbe nagrinėjami ne tik konkretūs lietuvių stilistikos reiškiniai, bet ir bendrosios stilistikos, tam tikru mastu ir apskritai semantikos dalykai. Analizuojami ir atskiri lietuvių kalbos stilistikos klodai[20]. Veiksmažodžio stilistiką, jo vaidmenį beletristiniame stiliuje ir stilistikos praktikos dalykus vidurinėje mokykloje nagrinėja A. Šoblinskas[21].

Keliolika metų tyrinėjamas dabartinės literatūrinės kalbos kirčiavimas (A. Laigonaitė)[22].

Septintojo dešimtmečio pradžioje pasirodė J. Balkevičiaus apibendrinamojo pobūdžio sintaksės studija[23], pirmąkart lietuvių kalbotyroje nušvietusi žodžių junginių struktūrą, predikatinio centro sandarą, išsamiai apibūdinusi sakinio dalis, sakinių tipus. Sujungiamųjų sakinių ypatybes ir priduriamąsias konstrukcijas yra aptaręs A. Piročkinas[24]. Nominatyvinius ir nepilnuosius sakinius, o pastaruoju metu ir žodžių junginių bei žodžių ryšių semantikos problemas nagrinėja V. Labutis[25].

Gana intensyviai tyrinėjama ir lietuvių kalbos morfologija. Nuodugniausiai analizuojamas dabartinės kalbos veiksmažodis: A. Paulauskienė nagrinėja lietuvių veiksmažodžių semantiką, susijusią su veikslu, bendruosius veiksmažodžių požymius, jų kategorijas[26]; E. Jakaitienė — priesaginių veiksmažodžių formą ir reikšmes[27]; P. Gailiūnas išsamiai apibūdino literatūrinės kalbos nuosakų, ypač tariamosios nuosakos, vartojimą[28]. Dabartinės lietuvių kalbos dalelytes suklasifikavo, jų reikšmes bei vartoseną ir raidą aprašė V. Labutis[29]. Lietuvių kalbos jungtukus išsamiai tyrinėja J. Žukauskaitė[30]. Pasirodė apibendrinamojo pobūdžio lie-

tuvių kalbos morfologijos studija, gerokai praplečianti ir papildanti tradicinį morfologijos reiškinių supratimą[31].

Literatūrinės lietuvių kalbos priebalsių junginių distribuciją bei jų sistemą, skiemens darybos ir skiemens ribos klausimus nušvietė A. Pupkis[32]. Lietuvių kalbos substitucijos dalykus (gretinamus su anglų) tyrinėja K. J. Ambrasas[33].

[14] *Girdenis A.* Mažeikių tarmės fonologinės sistemos apžvalga.— Baltistica, 1971, t. 7(1).

[15] *Girdenis A.* Prozodinės priegaidžių ypatybės šiaurės žemaičių tarmėje.— Kn.: Eksperimentinė ir praktinė fonetika. V., 1974; Baltiškųjų *tj, *dj refleksai 1759 m. „Žyvate".— Baltistica, 1972, t. 8(2); Kada gi žemaičių tarmė atsiskyrė nuo aukštaičių? — Kalbotyra, 1971, t. 22.

[16] *Urbutis V.* Daiktavardžių daryba.— Kn.: Lietuvių kalbos gramatika. V., 1965, t. 1.

[17] *Urbutis V.* Žodžių darybos teorija. V., 1978.

[18] *Keinys S.* Priesaginė lietuviškų terminų daryba.— Kn.: Lietuvių terminologija. V., 1975; Kurie-ne-kurie terminų darybos bruožai.— Kalbotyra, 1974, t. 25.

[19] *Pikčilingis J.* Lietuvių kalbos stilistika. V., 1971—1975, t. 1—2.

[20] *Pikčilingis J.* Žodžių vartojimas perkeltine reikšme. K., 1967; Lietuvių kalbos stilistinė sintaksė. K., 1967; Leksinė ir gramatinė sinonimika. K., 1969.

[21] *Šoblinskas A.* Veiksmažodžio stilistika. V., 1967; Stilistikos pamokos (IX klasė). V., 1973; Stilius, rašinys, žanras. K., 1976.

[22] *Laigonaitė A.* Literatūrinės lietuvių kalbos kirčiavimas. V., 1959; Dėl lietuvių kalbos kirčio ir priegaidės supratimo.— Kalbotyra, 1959, t. 1; Lietuvių kalbos kirčiavimas. K., 1970; Lietuvių kalbos akcentologija. V. 1978.

[23] *Balkevičius J.* Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė. V., 1963.

[24] *Piročkinas A.* Daugelio komponentų sujungiamųjų sakinių ypatybės.— Kalbotyra, 1965, t. 11; Priduriamosios konstrukcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje. V., 1969.

[25] *Labutis V.* Nominatyviniai sakiniai.— Kn.: Lietuvių kalbos gramatinė sandara. V., 1967; Kai kurios veiksmažodinių daiktavardžių konstrukcijos su kilmininku.— Kalbotyra, 1975, t. 26(1).

[26] *Paulauskienė A.* Lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslai. V., 1965; Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos veikslų ir laikų santykiai.— Baltistica, 1970, t. 6(1); Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis. V., 1971.

[27] *Jakaitienė E.* Dėl lietuvių kalbos veiksmažodžių priesagų.— Baltistica, 1970, t. 6(2); Dėl priesaginių veiksmažodžių darybinių reikšmių.— Baltistica, 1972, t. 8(2); Veiksmažodžių daryba. V., 1973.

[28] *Gailiūnas P.* Lietuvių kalbos veiksmažodžio nuosakų ir laikų klausimu.— Kalbotyra, 1962, t. 4; Dėl lietuvių kalbos veiksmažodžio tariamosios nuosakos vartojimo.— Kalbotyra, 1963, t. 6.

[29] *Labutis V.* Dalelytė.— Kn.: Lietuvių kalbos gramatika. V., 1971, t. 2.

[30] *Žukauskaitė J.* Jungtukas.— Kn.: Lietuvių kalbos gramatika, t. 2; Laiko reikšmės jungtukų vartojimas dabartinėje kalboje.— Kalbotyra, 1961, t. 3.

[31] *Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A.* Lietuvių kalbos morfologija. V., 1976.

[32] *Pupkis A.* Lietuvių literatūrinės kalbos afrikatų ir atitinkamų priebalsių junginių sudėties klausimu.— Kalbotyra, 1966, t. 14; Lietuvių literatūrinės kalbos žodžių sandūros dviejų priebalsių junginiai ir jų dažnumas.— Kalbotyra, 1967, t. 15.

[33] *Ambrasas K. J.* Kai kurios semantinės ir morfologinės anglų ir lietuvių asmeninių įvardžių ypatybės.— Kalbotyra, 1970, t. 21; Substitucijos reiškiniai.— Kalbotyra, 1975, t. 26; Teoriniai vertimo principai.— Pergalė, 1973, Nr. 10; Vertimo mokslas. V., 1978.

Daugelio metų lietuvių kalbos dėstymo metodikos tyrinėjimus knygoje apibendrino P. Gailiūnas[34]. Nemaža šioje srityje yra nuveikęs P. Naujokaitis[35].

Remdamiesi prie lietuvių kalbos katedros nuo 1971 m. einančiu periodiniu LTSR Kraštotyros draugijos leidiniu „Mūsų kalba" (ats. redaktorius A. Pupkis), kalbininkai atlieka didelį kalbos kultūros bei kalbos mokslo populiarinimo darbą. Daugiausia universiteto kalbininkų rūpesčiu išleistas apibendrinantis kalbos kultūros ir praktikos leidinys[36]. Dabartinės lietuvių kalbos klausimus tyrinėja ir kai kurie kitų lingvistinių Filologijos fakulteto katedrų darbuotojai.

Intensyviai dirbama istorinės baltistikos srityje. Čia tyrinėjamos istorinės bei lyginamosios-istorinės lietuvių ir kitų baltų kalbų gramatikos, taip pat leksikos dalykai, be to, baltų ir slavų bei kitų indoeuropiečių kalbų santykių klausimai.

Remdamasis lietuvių bei kitų giminaičių kalbų faktais, J. Kazlauskas šeštojo dešimtmečio pabaigoje nušvietė lietuvių kalbos linksniavimo formų istoriją ir jo sistemos paprastėjimą[37]. Tolimesnis panašios srities tyrinėjimas — J. Kazlausko daktaro disertacija „Lietuvių kalbos istorinė gramatika" (1967)[38], kurioje ištirti aktualūs lietuvių kalbos raidos klausimai — kirčio ir priegaidės istorija, balsio ide.* *ō* likimas baltų kalbose, daiktavardžių linksniavimo formų kilmė, svarbiausi veiksmažodžio istorijos dalykai. Šiame baltistikai svarbiame darbe nagrinėjama ne izoliuotų lingvistinių faktų, o fonologinių ir gramatinių sistemų bei posistemių istorija.

Nuo šeštojo dešimtmečio pradžios imami tyrinėti ir baltų—slavų bei kitų indoeuropiečių kalbų istoriniai santykiai. Pirmasis iš tų tyrinėjimų yra V. Mažiulio darbas apie baltų kalbų skaitvardžius bei jų santykius su kitų indoeuropiečių kalbų skaitvardžiais[39]. Tolimąją baltų kalbų praeitį V. Mažiulis tyrinėjo ir savo daktaro disertacijoje „Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai" (1968)[40], skirtoje vokalizmo ir linksniavimo formų rekonstrukcijai. Studijoje patikslinamas baltų bei kitų indoeuropiečių kalbų giminystės santykių sudėtingos problemos supratimas ir šių kalbų raidos, siekiančios III tūkstantmečio pr. m. e.—I m. e. tūkstantmečio vidurį, reliatyviosios chronologijos dalykai.

Nemažai dirbama istorinės baltų leksikos bei etimologijos srityje — iš jos yra paskelbta daug vertingų straipsnių (V. Urbutis, V. Mažiulis)[41]. Čia pat minėtinas ir R. Venckutės darbas, skirtas lietuvių kalbos balsių kaitai ir jos indoeuropietiškajam modeliui[42].

Tyrinėjama ne tik lietuvių, bet ir kitos baltų kalbos — prūsų ir latvių. Pirmąkart išleisti visi prūsų kalbos paminklai fotografiniu būdu[43]. Susilaukta plataus latvių—lietuvių kalbų žodyno[44] ir pirmojo lietuviško latvių kalbos vadovėlio[45] (aukštajai mokyklai).

Didelis mokslinio gyvenimo įvykis buvo periodinio leidinio „Baltistica" (ats. redaktorius 1965—1970 m.— J. Kazlauskas, o nuo 1970 m.— V. Mažiulis) pasirodymas 1965 m. Šiame leidinyje, kurio iki 1978 m. išėjo 14 tomų, savo mokslinius straipsnius (lietuvių, latvių, rusų, anglų, vokiečių, prancūzų kalbomis) skelbia kalbininkai ne tik iš Tarybų Sąjungos, bet ir iš užsienio šalių (VDR, Lenkijos, Bulgarijos, Čekoslovakijos, Rumunijos, Suomijos, Norvegijos, JAV, VFR, Prancūzijos, Italijos ir kt.).

Baltų filologijos katedra kartu su prie jos einančiu periodiniu leidiniu „Baltistica" atlieka tam tikrą koordinacinį baltistinių tyrinėjimų darbą tarptautiniu mastu. Katedrose susikristalizavo baltų kalbotyros mokykla — svarbiausias baltų kalbotyros mokslo bei jo darbuotojų ugdymo centras. Štai dėl ko į čia baltistikos studijuoti kasmet atvyksta kalbininkų iš kitų tarybinių respublikų ir iš užsienio (Lenkijos, Čekoslovakijos, Suomijos, Norvegijos, Islandijos, Anglijos, Italijos ir iš kitur). Be to, katedros turi glaudžius mokslinius ryšius su Rygos, Maskvos, Leningrado , Kijevo ir kitų universitetų atitinkamomis katedromis bei mokslų akademijų institutais ir su daugeliu užsienio mokslo įstaigų. Užmegzti tiesioginiai mokslo ryšiai su Krokuvos, Prahos, Leipcigo, Berlyno, Vie-

[34] *Gailiūnas P.* Lietuvių kalbos metodika. V., 1977.

[35] *Naujokaitis P.* Pradinis skaitymo mokymas. K., 1978.

[36] Kalbos praktikos patarimai. V., 1976.

[37] Žr. *pvz., Kazlauskas J.* *I*-linksniavimo daiktavardžių perėjimas į *io*- linksniavimą.— Kalbotyra, 1958, t. 1.

[38] *Kazlauskas J.* Lietuvių kalbos istorinė gramatika. V., 1968; Именные образования от приставочных глаголов в балтийских языках и их значение для реконструкции ударения глагола.— Baltistica, 1965, t. 1(1); О месте возвратной морфемы и ее ударения в литовском языке.— Ten pat; Lietuvių kalbos imperatyvo morfemos *-k(i)* kilmė.— Ten pat, 1966, t. 2(1); Baltų kalbų pakitimų santykinės chronologijos nustatymo galimybės ir ribos.— Baltistica, 1972, I priedas.

[39] *Мажюлис В.* Индоевропейская децимальная система числительных. — Вопросы языкознания. М., 1956, № 4.

[40] *Mažiulis V.* Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai. V., 1970; žr. dar: Zum preußischen bzw. baltischen Instrumental Singular.— Baltistica, 1968, t. 4 (1); Социолингвистические заметки к архаичному характеру языка (балтийские языки). — Ten pat, 1974, t. 10(2).

[41] *Urbutis V.* Žodžio *truñpas* keleto tarminių sinonimų etimologija.— Baltistica, 1965, t. 1(1); Baltų kalbų garnio pavadinimai.— Ten pat, 1966, t. 2(2); Šaknies **(s)ket* — žodžiai.— Ten pat, 1974, t. 10(2); *Mažiulis V.* Altpreußische Etymologien. — Zeitschrift für Slawistik. Berlin, 1974, Bd. 19; Prūsų etimologija.— Baltistica, 1975, t. 11(1).

[42] *Венцкуте Р.* Противопоставленные диалектные различия литовского аблаута. — Вестник МГУ, серия филолог. М., 1970, № 3, Apie reguliarius ir nereguliarius apofoninius santykius dabartinėje lietuvių kalboje.— Kalbotyra, 1971, t. 23.

[43] Prūsų kalbos paminklai (parengė *V. Mažiulis*). V., 1966.

[44] Latvių-lietuvių kalbų žodynas (sudarė *J. Balkevičius* ir *J. Kabelka*). V., 1978.

[45] *Kabelka J.* Latvių kalba. V., 1975.

nos, Kopenhagos universitetais (kur paskaitas skaitė V. Mažiulis, o Brno universitete vienerius metus stažavosi ir mokėsi čekų kalbos A. Piročkinas).

Dauguma lituanistų kalbininkų parengė ir išleido mokymo priemonių aukštajai mokyklai (K. Ambrasas, P. Gailiūnas, J. Kabelka, V. Labutis, A. Laigonaitė, A. Paulauskienė, J. Pikčilingis, A. Piročkinas, A. Pupkis, A. Šoblinskas, Z. Zinkevičius), kai kurie yra ir vidurinių mokyklų lietuvių kalbos vadovėlių bendraautoriai (P. Gailiūnas, A. Girdenis, A. Laigonaitė, J. Pikčilingis, A. Šoblinskas, Z. Zinkevičius).

Lietuvių kalbos ir baltų filologijos katedros nemažai prisideda prie LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbų. Ypač minėtina akademinė trijų tomų „Lietuvių kalbos gramatika"[46], kurios skyrius rašė taip pat ir šių katedrų darbuotojai (P. Gailiūnas, V. Labutis, A. Laigonaitė, V. Mažiulis, J. Pikčilingis, V. Urbutis, J. Žukauskaitė). Vienaip ar kitaip talkinta ir rengiant „Lietuvių kalbos tarmių atlasą" (Z. Zinkevičius, taip pat ir studentų daugelio metų ekspedicijos).

Taigi baltų filologijos ir lietuvių kalbos katedros dirba visose svarbiausiose baltų kalbotyros srityse, parengė mokslo darbų, susilaukusių labai palankaus įvertinimo tiek Tarybų Sąjungoje, tiek užsienyje.

RUSŲ IR SLAVŲ KALBŲ TYRINĖJIMAI. Rusų kalbos katedroje mokslinis darbas dirbamas keliomis kryptimis. Viena iš jų — senosios rusų ir baltarusių kalbų tyrinėjimai.

L. Sudavičienė tyrinėja „Lietuvos Statuto" (XVI a.) maskviškio vertimo kalbos leksiką, rusų ir baltarusių kalbų sąveiką nacionalinės rusų kalbos normos kristalizavimosi epochoje, taip pat rengia K. Paustovskio žodyną, nagrinėja klausimus, aktualius rusų kalbos dėstymui lietuvių mokykloje[47]. „Lietuvos Statuto" leksiką pagal jos kilmę (žodžiai, paveldėti iš sen. rusų kalbos, ir žodžiai, atsiradę pačioje baltarusių kalboje) nagrinėja M. Zakarjan; ji toliau intensyviai tiria senosios baltarusių kalbos žodžių darybą, parengė darbų apie tos kalbos priesaginius daiktavardžius[48].

Baltarusių kalbos istorija — ir A. Antonovičiaus tyrinėjimų objektas. Jis nagrinėjo Kauno pavieto XVII a. teismo knygų kalbą[49]. Savo daktaro disertacijoje „Baltarusių tekstai, rašyti arabų rašmenimis, ir jų grafinė-ortografinė sistema" (1969) A. Antonovičius[50] kruopščiai ištyrė XVII—XX a. baltarusių tekstus, rašytus arabiškais rašmenimis, ir nustatė, kad tie tekstai baltarusių garsų sistemą daugeliu atvejų perteikia tiksliau nei XV—XVII a. baltarusių raštai, rašyti kirilica. Šis A. Antonovičiaus darbas yra labai reikšmingas baltarusių istorinei dialektologijai.

„Lietuvos metrikos" leksiką nuo septintojo dešimtmečio pradžios nagrinėja ir V. Stašaitienė[51]. Ji savo daktaro disertacijoje „Abstrakčioji leksika (remiantis XV—XVII a. sen. baltarusių rašto paminklais)"

(1975)[52] aptarė senosios baltarusių kalbos leksikos semantiką, valentingumą, metaforizaciją, terminologizaciją ir kt., parodė tos leksikos ir darybinį, ir semantinį turtingumą.

Senosios rusų kalbos daiktavardžių darybą pastaraisiais metais tyrinėja A. Dundaitė[53].

Dabartinės rusų poetinės kalbos semantinius dalykus nagrinėja O. Šulskaja[54].

Katedra jau seniai renka LTSR vietinių rusų tarmių medžiagą ir ją nagrinėja, atsižvelgdama į rusų bei baltarusių ir lietuvių kalbų interferenciją, taip pat į rusų—lietuvių ir lietuvių—rusų bilingvizmo dalykus. Baigiamas stambus M. Sivickienės tyrinėjimas apie LTSR vietinių rusų tarmes, išryškinęs ir atitinkamų kalbų kontaktus bei bilingvizmą[55]; darbe vykusiai atskleista taip pat ir lietuvių kalbos interferencija visiems tų rusų tarmių lygmenims, o ypač leksikai. Šiai temai tam tikru aspektu artimas M. Sivickienės (Kindurytės) seniau parašytas darbas, kuriame buvo nagrinėta Malkovo (BTSR) apylinkių lietuvių šnekta.

[46] Lietuvių kalbos gramatika. V., 1965—1976, t. 1—3.

[47] *Судавичене Л. В.* О судебной терминологии в Московском переводе — редакции Литовского статута. — В кн.: Русская историческая лексикология. М., 1968; *Шанский Н. М., Судавичене Л. В.* 4000 наиболее употребительных слов русского языка с переводом на французский, немецкий, английский и испанский языки. М., 1975—1977; *Судавичене Л. В.* Словарь-минимум русского языка. Вильнюс, 1971.

[48] *Закарьян М. М.* Древнерусская юридическая лексика Литовского статута 1588 г. — Kalbotyra, 1962, t. 4; К методике исследования лексики письменных памятников. — Ten pat, 1967, t. 28; О некоторых особенностях образования отглагольных существительных в старобелорусском языке XVI в. — Ten pat, 1977, t. 26.

[49] *Антонович А. К.* Письмо (графика и орфография) судебной книги Каунасского земского суда 1566—1567 гг. — Kalbotyra, 1960, t. 2; Вопросы фонетики белорусского актового языка XVI в. — Ten pat.

[50] *Антонович А. К.* Белорусские тексты, писанные арабским письмом и их графико-орфографическая система. Вильнюс, 1968 (rotaprintas); Краткий обзор белорусских текстов, писанных арабским письмом. — В кн.: Полесье. М., 1968.

[51] *Сташайтене В.* О полонизмах Литовской метрики (в книгах судных дел). — AMMD, Teisė, 1964, t. 4.

[52] *Сташайтене В.* Абстрактная лексика (на материале старобелорусских письменных памятников XV—XVII вв.). Вильнюс, 1973; К вопросу о собирательных и вещественных именах существительных (на материале старобелорусской письменности XV—XVII вв.). — Kalbotyra, 1973, t. 24.

[53] *Дундайте А. И.* О структурно-семантических связях имен существительных на *-(е)ние* в древнерусском языке. — Известия Академии наук, ОЛЯ, 1974, № 5.

[54] *Шульская О. В.* К вопросу о применении статистических данных в исследовании поэтического идиолекта. — В кн.: Слово в русской советской поэзии. М., 1975.

[55] *Сивицкене М. К.* Некоторые вопросы изучения островных говоров. — Kalbotyra, 1963, t. 8; Об одном случае морфологической интерференции (на материале русско-литовского диалектного контактирования). — НТВШ Филологические науки, 1974, № 6; Родовое оформление литовских лексем в русских говорах Литвы. — В кн.: Диалектологический сборник. Вильнюс, 1974.

Jau iš anksčiau minėtų darbų matyti, kad rusų kalbos katedra dirba mokslinį darbą ir tomis kryptimis, kurios mūsų respublikos sąlygomis yra mokslui labai perspektyvios, t. y. daugiau ar mažiau susijusios su labai aktualia (tarptautiniu mastu) problema — su baltų ir slavų kalbų santykiais (tiek dabartiniais, tiek senaisiais). Į tai atsižvelgiant, katedroje dirbami ir tokie darbai, kurių tematika ypač artima lituanistikai bei baltistikai. Štai E. Galnaitytė tyrinėja rusų ir lietuvių kalbų veiksmažodžio veikslų ir veiksmo vykimo būdų klausimus; ji parašė ir skyrių apie veikslus akademinei lietuvių kalbos gramatikai[56], yra viena iš autorių, rengiančių rusų—lietuvių ir lietuvių—rusų frazeologinį žodyną, reikšmingą tiek praktikai, tiek ir baltų—slavų kalbų santykių tyrinėjimui. Lietuvių kalbos eksperimentinės fonetikos ir fonologijos srityje sėkmingai dirba T. Plakunova, ji tyrinėja lietuvių kalbos sonorinius priebalsius, balsių bei dvibalsių ilgumą[57] ir kitus klausimus, kurie tam tikru mastu yra aktualūs ir slavų kalbotyrai. Rusų ir lietuvių kalbų praeities santykius lietuvių slavizmų aspektu nagrinėja V. Kostelnickis[58].

ANGLŲ KALBOS TYRINĖJIMAI. Anglistikos darbai iš pradžių buvo daugiausia taikomosios pedagoginės krypties, atliepiantys anglų kalbos dėstymo poreikius mūsų respublikoje; iš tokių darbų labiau išsiskiria pirmasis pokario metų anglų—lietuvių kalbų žodynas[59]. 1954 m. buvo apginta pirmoji kandidatinė anglistikos disertacija — A. Laučkos darbas apie dabartinės anglų kalbos bendraties sintagmą. Septintajame dešimtmetyje į mokslinį darbą įsitraukė daugiau dėstytojų.

Diachroninių anglų kalbos tyrinėjimų srityje dominuoja senosios anglų kalbos vokalizmo raidos tema. Čia sėkmingai dirba A. Steponavičius, kuris tyrinėjo Kento anglų tarmės vokalizmą, o pastaraisiais metais rengia stambesnį darbą apie senosios anglų kalbos vokalizmą[60].

Sinchroniškai nagrinėjami gana įvairūs anglų kalbos dalykai. D. Tekorienė-Širvinskaitė tyrinėja aplinkybinius ir atributinius žodžių junginius dabartinėje anglų kalboje[61]. Anglų kalbos neprocesinio kvalifikatyvaus tarinio struktūrą, semantiką, taip pat ir tarinių klasifikavimo principus nušvietė A. Drazdauskas[62]. Įvadinio ir įterptinio elemento problema šnekos sraute — A. Stungienės tyrinėjimų objektas[63] Fatinę anglų kalbos funkciją tyrinėja L. Drazdauskienė[64]. Užsienio kalbą (anglų) kaip stilistinę problemą nagrinėja R. Idzelis. Aiškinami leksinių-semantinių grupių nustatymo kriterijai (M. Vinogradovas[65]) bei leksinės sinonimijos ir frazeologijos dalykai.

Atskiri dabartinės anglų kalbos aspektai nušviečiami, rengiant gretinamuosius darbus iš anglų ir lietuvių kalbos. Anglų kalbos tarimo mokymą lietuviškoje aukštosios mokyklos auditorijoje, panaudodama eksperimentinę gretinimo analizę, tyrinėja R. Aprijaskytė[66]. Lietuvių ir anglų kalbų priebalsių fonotaktiką nagrinėja M. Strimaitienė[67]. Tipo-

loginio anglų ir lietuvių kalbų fonologinių sistemų gretinimo srityje dirba B. Svecevičius, kuris, be to, yra kruopščiai ištyręs dabartinės lietuvių kalbos paprastuosius balsius (monoftongus)[68]. Vertingi lituanistikai yra E. Geniušienės darbai apie lietuvių kalbos pasyvines konstrukcijas[69].

[56] *Galnaitytė E.* Ginčytini lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslo klausimai.— Kalbotyra, 1962, t. 4; Особенности категории вида глаголов в литовском языке (в сопоставлении с русским языком). Ten pat, 1963, t. 7; Veiksmažodžių veikslo ypatybės.— Kn.: Lietuvių kalbos gramatika, t. 2.

[57] *Плакунова Г. Е.* Относительная длительность гласных литовского языка. — Kn.: Kalbos garsai ir intonacija. Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga. V., 1970, t. 4; Относительная длительность дифтонгов литовского языка. — Ten pat. V., 1972, t. 5.

[58] *Костельницкий В. И.* Историческое развитие русско-литовских языковых отношений до середины XVI в. — Istorijos-filologijos mokslo darbai, 1954, t. 1.

[59] Anglų—lietuvių kalbų žodynas (sudarė *V. Baravykas).* V., 1953, 1958, 1961.

[60] *Степонавичюс А.* Языковое изменение и проблемы диахронической фонологии (I). — Kalbotyra, 1973, t. 25; Языковое изменение и проблемы диахронической фонологии (II). — Ten pat, 1975, t. 26; О механизме звуковых изменений. — Ten pat, 1976, t. 28.

[61] *Ширвинскайте Д.* Сложные определительно-адъективные словосочетания в современном английском языке. — Kalbotyra, 1965, t. 12; *Tekorienė D.* Lietuvių kalbos padalyvio ir pusdalyvio atitikmenys anglų kalboje (mokymo priemonė). V., 1973; Daiktavardžių junginiai su bendratimi lietuvių ir anglų kalbose.— Kalbotyra, 1977, t. 28.

[62] *Драздаускас А.* Классификация сказуемого в советской англистике. — Kalbotyra, 1970, t 21; Выражение «временного состояния» как разновидность непроцессного именного сказуемого. — Ten pat, 1971, t. 22; Предложение как основная синтаксическая единица в составе развитой письменной литературной речи. — Ten pat, 1973, t. 24.

[63] *Stungienė A.* The importance of Prosodic Analysis for the Study of Sentences.— In: Syntax (Theory and Method). M., 1972.

[64] *Drazdauskienė L.* Content and Sociolinguistic Aspects of Phatic Speech in Englich and Lithuanian.— Kalbotyra, 1975, t. 26; Лексические особенности речи контактоустанавливающей функции. — Вестник МГУ, серия филолог., 1975, № 5.

[65] *Виноградов М. Ф.* Лексико-грамматическая сочетаемость как критерий разграничения лексико-семантических групп слов. — В кн.: Учебные материалы по составлению частотного словаря сочетаемости совр. английского языка. М., 1972.

[66] *Aprijaskytė R.* Anglų ir lietuvių kalbų priebalsių stiprumo (intensyvumo) eksperimentinė lyginamoji analizė.— Kalbotyra, 1965, t. 13.

[67] *Strimaitienė M.* Žodžio pradžios dviejų priebalsių junginiai anglų ir lietuvių kalbose.— Kalbotyra, 1974, t. 25; Dar kartą apie lietuvių bendrinės kalbos afrikatas ir atitinkamus priebalsius morfemų sandūroje.— Kn.: Eksperimentinė ir praktinė fonetika, 1974, t. 6; *Girdenis A., Strimaitienė M.* Priebalsių junginių trukmė kaip atvirosios sandaros indikatorius bendrinėje lietuvių kalboje.— Kalbotyra, 1977, t. 29(1).

[68] *Svecevičius B.* Anglų ir lietuvių kalbų dažniausių fonemų gretinimas.— Kn.: Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga, 1970, t. 4; Tipologinio anglų ir lietuvių kalbų fonologinių sistemų lyginimo metodikos klausimai.— Ten pat, 1972, t. 5.

[69] *Geniušienė E.* Das Passiv des Litauischen im Vergleich zu dem des Russischen und Deutschen.— Zeitschrift für Slawistik. Berlin, 1974, Bd. 3; Das Passiv des Litauischen und seine Verwendung.— In: Studia Grammatica XIII. Berlin, 1976; Диатезы и залоги в литовском языке. — В кн.: Типология пассивных конструкций. Л., 1974.

Į sintaksinius vertimo iš lietuvių į anglų kalbą aspektus gilinasi D. Tekorienė[70]. Poetinius vertimo iš anglų į lietuvių kalbą dalykus bei eilėdarą nagrinėja D. Vabalienė[71]. Lietuvių ir anglų vardažodžių junginių tipologiją, remdamasis naujausiais metodais, nuodugniai ištyrė L. Valeika savo daktaro disertacijoje „Vardažodinių junginių daryba, struktūra ir semantika lietuvių kalboje (gretinant su anglų)", iš kurios paskelbta daug straipsnių[72]. Šitokie anglų ir lietuvių kalbų gretinimo darbai padėjo pamatus lingvistinio vertimo teorijai, praturtino lietuvių kalbos tyrinėjimus nauja tematika, atveria perspektyvas tobulinti anglų kalbos dėstymo lietuviškoje auditorijoje metodiką.

L. Pažūsis tyrinėja fonetinę ir morfologinę angliškųjų skolinių integraciją Šiaurės Amerikos lietuvių kalboje[73]. Nagrinėjami skandinavų kalbų stilistiniai bei vertimo dalykai (S. Steponavičienė[74]). Lietuvių kalbos interferencijos anglų kalbos mokymosi procese dalykus aiškino R. Aprijaskytė ir E. Pareigytė[75]. Atliktas didelis leksikografinis darbas — A. Laučkos (kartu su B. Piesarsku ir E. Stasiulevičiūte) paskelbtas tarybiniais metais didžiausias anglų—lietuvių kalbų žodynas[76]. Knygomis buvo išleisti ir kiti mūsų anglistų darbai — iš sintaksės (A. Drazdauskas[77]), anglų kalbos praktikos (R. Idzelis[78]), iš frazeologijos.

Pastarąjį dešimtmetį anglistai (R. Aprijaskytė, A. Dantaitė, L. Drazdauskienė, A. Laučka, E. Pareigytė, A. Šurnaitė, D. Tekorienė, L. Valeika ir kt.) produktyviai dirbo ir metodinį darbą — išleido originalių mokymo priemonių.

VOKIEČIŲ KALBOS TYRINĖJIMAI. Vokiečių filologijos ir vokiečių kalbos katedrų mokslinis darbas ypač suaktyvėjo nuo septintojo dešimtmečio (jo pradžioje pasirodo pirmosios publikacijos[79]). Katedrose susiformuoja tokios mokslinio darbo kryptys: dabartinė vokiečių kalba, vokiečių kalbos istorija, vokiečių ir lietuvių kalbų santykiai, vokiečių kalbos dėstymo metodika.

Dabartinės vokiečių kalbos balsių intensyvumas žodinio ir frazinio kirčio aspektu susilaukė išsamaus eksperimentinės fonetikos tyrinėjimo (A. Tekorius)[80]. Iš dabartinės vokiečių kalbos morfologijos buvo parašyti du darbai: vienas apie nežymėtųjų linksnių formų galūnes (E. Gabrytė[81]), kitas — apie daiktavardžių grupės raidą vokiečių moksliniuose XIX—XX a. tekstuose (L. Petravičius[82]). Daugiau parengta darbų iš sintaksės: apie sintaksines infinityvo funkcijas (I. Meiksina)[83], atributyvų sakinį (A. Zamackas), būdo aplinkybių raišką (J. Dikšaitė). Be to, tyrinėti sintaksinės stilistikos dalykai (E. Pajaujienė[84]).

Iš kalbos istorijos ištirta: senosios ir viduramžių vokiečių kalbos daiktavardžio funkcija predikatyve (V. Balaišis[85]) ir parodomųjų įvardžių funkcijos (J. Vilutis[86]), XV a. vokiečių kalbos dalyvinės konstruk-

[70] *Tekorienė D.* Aplinkybinio lietuvių kalbos padalyvio vertimas į anglų kalbą.— Kalbotyra, 1972, t. 23.

[71] *Vabalienė D.* Lietuvių ir anglų kalbų prozodinės galimybės ir poetinis vertimas.— Mokslo kalbos problemos. Metodinė filologinė medžiaga. LTSR MA užsienio kalbų katedra. V., 1974, Nr. 3. 3(6); Anglų poezijos vertimo klausimai.— Literatūra, 1975, t. 17 (I b); Английский пятистопный ямб в литовском переводе. — В кн.: Теория перевода и научные основы подготовки переводчиков. Материалы всесоюзной научной конференции. М., 1975, ч. 1.

[72] *Valeika L.* Adnominal Possessives in Modern Lithuanian.— Baltistica, 1970, t. 6(1); Functional Aspects of Noun Modifiers in Lithuanian and English.— Kalbotyra, 1972, t. 23; Semantic-Structural Peculiarities of Possessive Constructions.— Ten pat, 1973, t. 25; Semantic Sentence-Types in Lithuanian and English.— Ten pat, 1975, t. 26; Objektinių sakinių nominalizacija lietuvių ir anglų kalbose.— Ten pat, 1976, t. 28.

[73] *Pažūsis L.* Anglų kalbos leksemų Šiaurės Amerikos lietuvių kalboje interpretavimo klausimu.— Baltistica, 1969, t. 5; Anglų kalbos semantiniai skoliniai Šiaurės Amerikos lietuvių kalboje.— Kalbotyra, 1974, t. 25; Anglų kalbos gramatinė interferencija Šiaurės Amerikos lietuvių kalboje.— Ten pat, 1976, t. 28.

[74] *Степонавичене С.* О переводе шведских определительных сложных существительных с первым компонентом существительным на литовский язык. — Kalbotyra, 1973, t. 25.

[75] *Aprijaskytė R., Pareigytė E.* Lietuviams būdingos leksinio pobūdžio anglų kalbos klaidos.— Kalbotyra, 1972, t. 23; Lietuviams būdingos gramatinės anglų kalbos klaidos.— Ten pat, 1973, t. 25.

[76] *Laučka A., Piesarskas B., Stasiulevičiūtė E.* Anglų—lietuvių kalbų žodynas. V., 1976.

[77] *Drazdauskas A., Mikaeljan G.* An Outline of English Syntax. M., 1973.

[78] *Akhmanova O., Idzelis R.* What is the English we use. M., 1973.

[79] *Масилюнас А.* Сочетания прилагательных с существительными в древних германских языках.— Vilniaus Ped. instituto mokslo darbai, 1960, t. 9; *Meiksina I.* Die attributive Funktion des Infinitivs im Neuhochdeutschen.— Kalbotyra, 1961, t. 10.

[80] *Текорюс А.* Собственная интенсивность гласных как допросодическая ступень к изучению роли интенсивности в акустической структуре ударения (на материале немецкого языка).— Kalbotyra, 1971, t. 22; Instrumentiniai kalbos tyrimo metodai.— Kn.: Baltų kalbos ir jų tyrimo metodai. V., 1977.

[81] *Габрите Э.* Проблема «общего падежа» в современном немецком языке. — Ученые записи МГИИЯ им. М. Тореза. М., 1971, т. 61; Немаркированные падежные формы в современном немецком языке. — Ten pat, 1971, t. 64.

[82] *Petravičius L.* Daiktavardžio sferos augimas vokiečių mokslinės kalbos stiliuje.— Kalbotyra, 1971, t. 22; Zur Stellung der Bestimmungsglieder in der deutschen wissenschaftlichen Periodik des 19—20 Jh.— Ten pat, 1972, t. 23.

[83] *Мейксина И.* Инфинитив-подлежащее в типе предложения без антиципирующего es. — Kalbotyra, 1963, t. 9; Специализация словосочетания типа глагол-инфинитив в современном немецком языке. — Ten pat, 1972, t. 23.

[84] *Паяуене Е.* Синтактико-стилистическая характеристика длинных диалогов в романах Томаса Манна «Буденброки» и «Волшебная гора». — Kalbotyra, 1973, t. 24; Короткие диалоги и их синтактико-стилистическая характеристика в романах Томаса Манна «Буденброки» и «Волшебная гора». — Ten pat, 1972, t. 23(3).

[85] *Балайшис В.* Связочные глаголы в средневерхненемецком языке.—Kalbotyra, 1971, t. 22; Сочетание *werden-zu* — существительное в древневерхненемецком языке. — Ten pat, 1972, t. 23; Semantische Parallelen (ahd. *weralt* — lit. *amžius*).— Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst—Moritz—Arndt—Universität. Greifswald, 1974, Bd. 23.

[86] *Vilutis J.* Zum Problem des adjektivischen Gebrauchs „der, die, das" in der deutschen Sprache der Gegenwart.— Kalbotyra, 1973, t. 24; Die zusammengesetzten Demonstrativa im Gotischen.— Ten pat, 1973, t. 25.

cijos (G. Batarūnienė[87]), senosios vokiečių kalbos būtųjų atliktinių laikų vartojimas (S. Plaušinaitis)[88].

Intensyvinamas tyrinėjimas labai aktualios temos — vokiečių ir lietuvių kalbų santykių. Čia tipologiniu aspektu dirba J. Kilius, kuris, be to, parašė darbą apie erdvės prielinksnių ir linksnių sistemą dabartinėje lietuvių kalboje[89]; tyrinėjamas lietuviškų vardų Kryžiuočių dokumentuose vokietinimas (I. Steponavičienė).

Paskelbta stambesnių metodinių darbų — iš gramatikos[90], taip pat chrestomatijų[91].

PRANCŪZŲ KALBOS TYRINĖJIMAI. Prancūzų kalbos katedroje dirbama dabartinės prancūzų kalbos ir jos bei kai kurių romanų kalbų istorijos srityse. Pirmoji kandidato disertacija — D. Čebelio — apginta 1963 m.

Tyrinėjamas dabartinės prancūzų kalbos kirtis kaip frazinės intonacijos komponentas (A. Skūpas)[92], lingvistinės frazės prigimtis bei stilistinės funkcijos (L. Rapšytė)[93]. Kiti du darbai iš dabartinės prancūzų kalbos skirti sintaksės dalykams: V. Mickienė nagrinėja laisvųjų V+sur+N tipo veiksmažodinių junginių struktūrinius-semantinius modelius[94] ir R. Jaskūnaitė — prielinksninės bendraties kai kuriose veiksmažodinėse konstrukcijose ypatumus[95].

Istorinės krypties moksliniuose darbuose buvo tyrinėjami struktūriniai senosios prancūzų ir senosios provansalų kalbos vardažodžių sistemos poslinkiai (D. Čebelis)[96], senosios prancūzų kalbos veiksmažodinė sintagma (I. Golubenko)[97]. Išsamiausias senosios prancūzų kalbos tyrinėjimas — tai D. Čebelio daktaro disertacija[98] (1975), kurioje kruopščiai nagrinėjama, kaip daiktavardinės paradigmos senojoje prancūzų kalboje priklauso nuo informacijos srauto komunikacinės struktūros bei nuo jo gramatinės sandaros; išryškinami sakinio elementų gramatizacijos proceso indikatoriai, apibūdinantys daiktavardžio sąsają su aplinka arba su konteksto gramatine sandara.

KLASIKINIŲ KALBŲ TYRINĖJIMAI. Stambiausias klasikinės filologijos katedros lingvistinis darbas — J. Dumčiaus studija apie antikinės kilmės lietuvių vardus[99], kurioje išnagrinėta, kaip ir kokiais keliais antikiniai vardai pateko į lietuvių kalbą. Kiti šios katedros lingvistiniai darbai yra mokslinio-metodinio arba metodinio pobūdžio. Iš jų ypač išsiskiria J. Dumčiaus parašyta graikų kalbos istorinė gramatika[100] — pirmasis toks vadovėlis aukštajai mokyklai Lietuvoje. Katedros darbuotojai (M. Račkauskas, J. Dumčius, B. Kazlauskas, J. Mažiulienė, R. Mironas, J. Tijūnėlytė, L. Valkūnas) išleido ne vieną lotynų kalbos vadovėlį bei chrestomatiją aukštajai ir vidurinei mokyklai[101]. Be klasikinių kalbų, toje pačioje katedroje buvo domimasi ir indų kalbomis: R. Miro-

nas išleido orijų kalbos žodyną[102], parašė sanskrito vadovėlį, paskelbė kalbinių straipsnių[103].

[87] *Батарунене Г.* Некоторые семантические и формальные характеристики постпозитивного причастного определения (причастной опозиции) в ранневерхненемецком языке. — Kalbotyra, 1975, t. 26; Причастные конструкции в функции предикативного атрибута в языке немецкой прозы XV столетия. — Ten pat, 1976, t. 27.

[88] *Плаушинайтис С.* Древневерхненемецкий перфект в функции относительного предшествования. — Kalbotyra, 1976, t. 27; Семантические особенности плюсквамперфекта в поздний древневерхненемецкий период. — Ученые записи МГИИЯ им. М. Тореза. М., 1971, т. 65.

[89] *Kilius J.* Dėl prielinksnių tyrimo metodų.— Kalbotyra, 1973, t. 25; Vietos prielinksnių ir linksnių sistema bendrinėje lietuvių kalboje.— Mokslo kalbos problemos. LTSR Mokslų Akademija. V., 1972.

[90] *Vengrienė E., Vladimirovienė I., Topper R.* Vokiečių kalbos gramatika. V., 1958.

[91] *Christjansen M. B., Kazlauskaitė H., Vengrienė E.* Lesestoff für das III. Studienjahr. V., 1971; *Meiksinaite I.* Lese-und Übungsbuch für die hoheren Studienjahre. V., 1975, t. 1. (VVU rotaprintas.)

[92] *Скупас А.* О роли длительности в физической природе ударения современного французского языка. — Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga. V., 1966; Ударение — один из компонентов интонации современного французского языка.— Kalbotyra, 1967, t. 15; Sur les particularités phonétiques dans les styles de la prononciation française.— Ten pat, 1972, t. 23.

[93] *Рапшите Л.* Перифраза и ее лингвистические особенности. — Ученые записи МГИИЯ им. М. Тореза. 1973. т. 79.

[94] *Мицкене В.* Синтаксическая функция начинативного компонента „verbe-sur-nom" свободных глагольных сочетаний в современном французском языке. — Kalbotyra, 1965, t. 13; Предлог „sur" в свободных словосочетаниях „verbe-sur-nom" и его эквивалент в литовском языке. — Ten pat, 1973, t. 25.

[95] *Яскунайте Р.* К вопросу о предложном инфинитиве в роли дополнения личного глагола во французском языке. — Kalbotyra, 1969, t. 20; Некоторые особенности употребления предложного инфинитива с глаголами принуждения в современном французском языке. — Ten pat, 1970, t. 21.

[96] *Чебялис Д.* Проблема образования двухпадежной системы склонения в поздней латыни на территории Галлии. — Kalbotyra, 1962, t. 4; Развитие системы имени в старопровансальском. — Ten pat, 1962, t. 4.

[97] *Голубенко И.* Служебные элементы в глагольной синтагме старофранцузского языка. — Kalbotyra, 1972, t. 23; Связи местоимения третьего лица единственного числа с детерминантами начинальной синтагмы старофранцузского языка. — Ten pat, 1962, t. 4.

[98] *Чебялис Д.* Грамматические формы существительного-подлежащего в старофранцузском языке. — Kalbotyra, 1969, t. 20; Номинальные синтагмы без детерминантивов в старофранцузском языке. — Ten pat, 1971, t. 22; L'ordre des mots dans l'ancien français. — Ten pat, 1973, t. 24.

[99] *Dumčius J.* Antikiniai vardai lietuvių liaudies kalboje. — VVUMD, Istorijos-filol. mokslų serija, 1957, t. 3; Antikiniai tikriniai vardai lietuvių raštuose.— Ten pat, 1958, t. 4.

[100] *Dumčius J.* Trumpa istorinė graikų kalbos gramatika. V., 1975. (VVU rotaprintas.)

[101] *Račkauskas M.* Lotynų kalbos vadovėlis (vid. mokykloms). K., 1953; *Kuzavinis K., Valkūnas L.* Vox Latina (lotynų kalbos vadovėlis vid. mokykloms). V., 1973; *Dumčius J., Kuzavinis K., Mironas R.* Lingua Latina (lotynų kalbos vadovėlis aukštosioms mokykloms). V., 1960; *Tijūnelytė J.* Lotynų kalba (vadovėlis studentams biologams). V., 1975. (VVU rotaprintas.); *Mažiulienė J.* Lotynų kalba. V., 1975. (VVU rotaprintas.)

[102] *Mironas R.* Oria kalbos žodynas. V., 1972. (VVU rotaprintas.)

[103] *Mironas R.* Sanskrito ir lietuvių kalbos lyginamosios-istorinės fonetikos pagrindiniai bruožai.— Kalbotyra, 1968, t. 19.

LITERATŪRA



IETUVIŲ LITERATŪRA. Literatūros mokslo tiriamojo darbo kryptį ir pobūdį nulėmė ideologiniai bei praktiniai poreikiai — būtinumas marksistiškai įvertinti lietuvių tautos kultūrinį palikimą, ugdyti naujus mokslininkų kadrus, gerai įvaldžiusius marksistinę-lenininę literatūros tyrinėjimų metodologiją. Šio darbo universiteto literatūrų katedros ėmėsi bendradarbiaudamos su LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutu, su kitomis respublikos aukštosiomis mokyklomis. Iš vyresniosios kartos profesorių mokslinėje veikloje aktyviai dalyvavo talentingi lietuvių rašytojai B. Sruoga ir V. Mykolaitis-Putinas.

B. Sruogos mokslinių interesų sritis daugiausia buvo dramaturgija ir teatras. 1926—1943 m. Kauno ir Vilniaus universitetuose jis vadovavo teatro seminarui, kuris išugdė nemaža lietuvių teatro darbuotojų. 1943 m. kovo mėn. hitlerininkų išvežtas į Štuthofo koncentracijos stovyklą, B. Sruoga ir ten nenutraukė kūrybinės bei mokslinės veiklos: parašė „Estetikos įvadą" ir kitus straipsnius[1], kuriuose kėlė poetinio teatro idėją, teoriškai suformulavo šio teatro principus.

1945 m. tarybinių karių išvaduotas iš koncentracijos stovyklos ir grįžęs į Lietuvą, B. Sruoga vėl, nors ir neilgai, dirbo universitete. Tęsdamas prieškarinių metų savo folkloristikos tyrinėjimus, jis paruošė spaudai „Lietuvių liaudies dainų rinktinę" su moksliniu įvadu ir komentarais, parašė studiją „Radijo dramaturgija"[2] ir rankraščiais likusius straipsnius: „Rusų dramos teatras Europos teatro raidoje", „Rusų teatro vaidmuo ir reikšmė plėtojant lietuvių teatro kultūrą". B. Sruoga vienas pirmųjų tarybiniame lietuvių literatūros moksle pradėjo tyrinėti ryšių ir sąveikų problemą[3].

V. Mykolaitis-Putinas, kaip ir B. Sruoga, į Vilniaus universitetą persikėlė iš Kauno 1940 metais. Universitete V. Mykolaitis dirbo iki 1954 metų, tačiau, ir išėjęs į pensiją, iki pat mirties liko mokslinių tarybų narys, aspirantų vadovas, disertacijų oponentas. Pokario metais V. Mykolaitis parašė ir išleido nemaža reikšmingų mokslinių darbų. Studijoje „Pirmoji lietuviška knyga" (1948) nušviestos M. Mažvydo katekizmo atsiradimo istorinės aplinkybės, turinio ir formos ypatumai, XVI a. Prūsijos socialinio, politinio bei kultūrinio gyvenimo atspindžiai katekizme. Paminėtinas platus straipsnis „Literatūriniai elementai Mažvydo ir jo amžininkų raštuose"[4], taip pat ir kiti pirmaisiais pokario metais V. Mykolaičio parašyti ir periodikoje bei įvairiuose leidiniuose išspausdinti straipsniai, kuriuose marksistiškai įvertintas K. Donelaičio, A. Baranausko, Žemaitės, Maironio literatūrinis palikimas. Svarbūs V. Mykolaičio

darbai literatūrinių ryšių tyrinėjimo srityje: klasikinės lenkų ir rusų literatūros poveikio lietuvių literatūrai atskleidimas, straipsniai apie revoliucinio judėjimo reikšmę pažangių lietuvių literatūros tendencijų stiprėjimui, apie internacionalinio socialistinių tautų bendradarbiavimo svarbą tarybinei literatūrai[5]. V. Mykolaičio literatūros mokslo darbams būdinga estetinė kultūra, subtili kūrinių analizė, platūs apibendrinimai, dėstymo logika ir aiškumas. Dirbdamas universitete ir Mokslų Akademijoje, V. Mykolaitis padėjo kurti pagrindines tarybinio lietuvių literatūros mokslo koncepcijas.

Nuo 1941 iki 1957 m. lietuvių literatūros katedroje antraeilėse pareigose dirbusio K. Korsako mokslinė ir organizacinė veikla turėjo svarbią reikšmę lituanistinių tyrinėjimų išplėtimui ne tik respublikoje. Pagrindinį darbą dirbdamas Mokslų akademijoje, K. Korsakas vadovavo daugiatomės „Lietuvių literatūros istorijos" leidimui, rašė jos skyrius, redagavo kitus lietuvių kalbos ir literatūros leidinius, kartu su J. Lebedžiu jis parengė senosios lietuvių literatūros chrestomatiją. „Lietuvių literatūros istorijos" pirmąjį tomą rašė ir kiti universitete dirbę literatai: V. Mykolaitis parengė didelį monografinį skyrių apie K. Donelaitį, J. Lebedys ir M. Lukšienė — skyrius apie XIX a. pirmosios pusės ir vidurio literatūrą.

Jau pokario metais baigusi universitetą dėstytojų karta įsitraukė į mokslinį darbą, visų pirma rengdama kandidato disertacijas, kurias rašant teko atlikti daug paruošiamųjų darbų. Daugiausia buvo tyrinėjama XIX a. pabaigos—XX a. pradžios lietuvių literatūros raidos sudėtingumas ir žymesniųjų rašytojų kūryba.

Nemažą darbą apie lietuvių literatūros kritinio realizmo atsiradimą parašė I. Kostkevičiūtė[6] (dirbo universitete 1954—1961 m.). Darbe aptarti pagrindiniai kritinio realizmo estetikos principai, visuomeninės ir literatūrinės jo formavimosi prielaidos, žymiausiųjų XIX a. pabaigos—XX a. pradžios rašytojų kūrybos savitumas.

To paties laikotarpio lietuvių literatūrinės kritikos problemoms skirta A. Sprindžio knyga[7]. Joje atskleidžiama literatūrinės kritikos raida,

[1] *Sruoga B.* Apie estetinę ir anestetinę tikrovę.— Kultūros barai, 1967, Nr. 4; Teatro romantika.— Ten pat, 1968, Nr. 10; Tikroviškumas vaidybos mene.— Ten pat, 1971, Nr. 2.

[2] *Sruoga B.* Raštai. V., 1957, t. 6.

[3] *Sruoga B.* Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra.— Raštai. V., 1957, t. 6.

[4] Išspausdinta kn.: Senoji lietuviškoji knyga. Pirmosios lietuviškos knygos 400 metų sukakčiai paminėti. K., 1947.

[5] Puškinas ir lietuvių literatūra; Adomas Mickevičius ir lietuvių literatūra; N. V. Gogolis ir lietuvių literatūra; Tarybinė literatūra ir tautų draugystė.— Kn.: *V. Mykolaitis-Putinas.* Raštai. V., 1962, t. 8.

[6] *Kostkevičiūtė I.* Kritinis realizmas lietuvių prozoje (XIX a. pabaigoje— XX a. pradžioje). V., 1956.

[7] *Sprindis A.* Lietuvių literatūrinė kritika 1861—1905 m. V., 1957.

išryškintos atskiros jos kryptys, vertinimo kriterijai. Daugiausia dėmesio skirta demokratinei kritikai, parodytas rusų revoliucinių demokratų V. Belinskio, N. Černyševskio poveikis pažangiai estetinei minčiai Lietuvoje. Kitoje monografijoje[8] A. Sprindis nušvietė P. Višinskio gyvenimą ir veiklą, aptarė dviejų šimtmečių sankryžos kultūrinį ir literatūrinį gyvenimą, rašytojų kūrybinį bendradarbiavimą.

XX a. pirmųjų dešimtmečių lietuvių literatūros kritiką savo knygoje išnagrinėjo 1950—1961 m. universitete dirbusi V. Zaborskaitė[9]. Ji atskleidė to laikotarpio pažangiosios kritikos teorinius pagrindus, jos kovą dėl realistinės literatūros įtvirtinimo. Per kritikos analizę išryškėjo ir pagrindiniai viso XX a. pradžios literatūrinio proceso bruožai, įvairių idėjinių ir stilistinių krypčių formavimasis, modernizmo reiškinių atsiradimas.

M. Lukšienės (dirbo universitete 1949—1959 m.) monografijoje[10] nušviečiamas demokratinės literatūros atstovo J. Biliūno kūrybos kelias. J. Biliūno kūrybos etapai ir jos raida glaudžiai siejami su rašytojo biografija, visuomenine aplinka, išaiškinta atskirų kūrinių genezė, parodyti kūrybos raidą apsprendusieji veiksniai. Monografijoje atkuriama rašytojo asmenybė, atskleidžiamas jo novatoriškumas ir vieta kritinio realizmo raidoje.

Septintajame dešimtmetyje praplatėjo mokslo tiriamojo darbo problematika, pradėti rengti tarpkatedriniai teminiai straipsnių rinkiniai[11]. Tuo metu stambiausius savo mokslinius darbus išleido žinomi literatūros tyrinėtojai J. Lebedys ir B. Pranskus-Žalionis.

J. Lebedžio mokslinių studijų baras buvo senoji lietuvių literatūra, apimanti daugiau kaip tris šimtmečius. Knygoje apie Simoną Stanevičių[12] jis plačiai nušvietė šio kultūros veikėjo ir rašytojo gyvenimą bei darbus, davė nemaža žinių apie Kražių vidurinę mokyklą, apie Vilniaus universitetą, atskleidė to laikotarpio lietuvių literatūros poslinkį į pasaulietiškumą, jos antifeodalinius motyvus, ryšį su kylančiu demokratiniu sąjūdžiu Rusijoje ir Lenkijoje. Antroji monografija — „Mikalojus Daukša" — yra stambiausias J. Lebedžio mokslinis darbas[13], jo daktaro disertacija. M. Daukša apibūdinamas kaip vienas iš žymiausių XVI a. lietuvių raštijos atstovų, Renesanso epochos idėjų skleidėjas Lietuvoje. Plati „Postilės" analizė rodo glaudų M. Daukšos ryšį su įžymiausiais Vakarų Europos humanistais. Knyga apie Mikalojų Daukšą duoda daug medžiagos lietuvių kultūros istorijai pažinti, joje plačiai atskleistas XVI a. Lietuvos socialinio, visuomeninio, kultūrinio gyvenimo vaizdas, parodyta toji įvairi humanistinio amžiaus atmosfera, kurios įtakoje atsirado lietuviška knyga.

J. Lebedys daug nuveikė publikuodamas lietuvių literatūrinį palikimą, sudarydamas praeities rašytojų bibliografijas, tyrinėdamas lietuvių

kalbos vartojimą viešajame gyvenime XVII—XVIII a.[14] Plataus profilio moksliniai J. Lebedžio darbai yra kapitalinis pagrindas senosios lietuvių literatūros bei kultūros tyrinėjimams.

Gilindamasis į proletarinę ir tarybinę lietuvių literatūrą, aktyviai dirbo B. Pranskus-Žalionis, revoliucinio judėjimo dalyvis, ilgą laiką gyvenęs Tarybų Sąjungoje (universitete dirbo 1957—1964 m.). Daugelio metų savo darbo rezultatus B. Pranskus susistemino ir apibendrino stambioje knygoje, skirtoje mažai tyrinėtiems lietuvių literatūros reiškiniams — proletarinei literatūrai[15]. Tai pirmas mokslinis darbas, kuriame sukaupta gausi faktinė medžiaga, atskleidžianti proletarinės lietuvių literatūros raidą nuo pirmųjų užuomazgų XIX a. pabaigoje iki 1940 metų, aptariama visa šios krypties literatūra, sukurta ne tik Lietuvoje. Knygoje keliami svarbūs klausimai — partijos vadovavimas literatūrai, idėjinių ir estetinių rašytojo pozicijų vienovė, literatūros ir visuomenės ideologinio gyvenimo tarpusavio ryšys, atskleistas proletarinės lietuvių literatūros santykis su kitų tautų, ypač rusų, šios krypties literatūra, su demokratine antifašistine lietuvių poezija ir proza. Nemaža vietos čia skirta lietuvių revoliucinės periodinės spaudos, marksistinės kritikos plėtotei, socialistinio realizmo formavimuisi proletarinių rašytojų kūryboje nušviesti. B. Pranskaus moksliniai darbai praturtino socialistinės lietuvių kultūros istoriją, padėjo įtvirtinti marksistinę metodologiją lietuvių literatūros moksle[16].

1961—1973 m. katedroje dirbdamas, J. Zinkus nagrinėjo lietuvių literatūros istorijos mokslo metodologiją, paskelbė straipsnių lietuvių literatūros humanizmo, socialistinio realizmo teorijos, proletarinės lietuvių literatūros ir revoliucinio judėjimo klausimais[17]; padėjo rengti V. Kapsuko raštus spaudai (1—10 t., 1960—1971).

[8] *Sprindis A.* Povilas Višinskis. V., 1978.

[9] *Zaborskaitė V.* Realizmo klausimai 1905—1917 metų lietuvių literatūros kritikoje. V., 1957.

[10] *Lukšienė M.* Jono Biliūno kūryba. V., 1956.

[11] Tautų draugystė lietuvių ir rusų literatūrose. V., 1963; Religija ir rašytojai. V., 1966; Senosios lietuvių literatūros baruose. V., 1971 (tuos straipsnių rinkinius spaudai paruošė *J. Zinkus*).

[12] *Lebedys J.* Simonas Stanevičius. V., 1956.

[13] *Lebedys J.* Mikalojus Daukša. V., 1963.

[14] *Lebedys J.* Lituanistikos baruose. V., 1972, t. 1—2 (paruošė *J. Girdzijauskas*); Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime. V., 1976 (paruošė *V. Zaborskaitė*); Senoji lietuvių literatūra. V., 1977 (paruošė *J. Girdzijauskas*). Šiose knygose, išleistose po J. Lebedžio mirties, surinkti jo moksliniai straipsniai, nespausdintos studijos, paskaitos, recenzijos.

[15] *Pranskus B.* Proletarinė lietuvių literatūra, V., 1964.

[16] 1973 m. išėjo iš spaudos B. Pranskaus literatūros mokslo ir kritikos darbų rinkinys „Laikas ir literatūra", apimąs 1931—1963 m. laikotarpį (sudarė *B. Prėskienis* ir *A. Sprindis*).

[17] *Zinkus J.* Renesanso literatūros humanizmo ieškant.— Kn.: Rašytojai ir religija. V., 1966; Apie proletarinę lietuvių literatūrą.— Komunistas, 1967, Nr. 2—4; Vaižgantas-kunigas ir Vaižgantas-žmogus.— Komunistas, 1969, Nr. 9.

Nuo septintojo dešimtmečio vidurio lietuvių literatūros katedroje daugiausia tyrinėjama XX a. literatūra. Didesnioji darbų dalis skirta šiuolaikinei tarybinei lietuvių literatūrai, jos raidos, žanrų, metodo problemoms.

Lietuvių tautosakos ir XX a. lyrikos nacionalinis savitumas — D. Saukos mokslinių interesų sritis. Jo monografija apie S. Nėrį[18] buvo tarybiniame lietuvių literatūros moksle pirmas platesnis darbas, skirtas lyrinei poezijai. Jame analizuojama poetės pasaulėjauta, kūrybos tautosakiškumas, lyrinis pergyvenimas ir nuotaika, išsamiai nagrinėta poetika. 1970 m. paskelbtas reikšmingas D. Saukos veikalas „Tautosakos savitumas ir vertė"— jo daktaro disertacija, kurią jis apgynė 1971 m. Čia nagrinėjamos tautosakos kaip meno, jos klasinio klodo, jos rūšių bei žanrų specifikos problemos. Nužymėti istorinio lietuvių tautosakos kelio etapai. Remiantis istorinių lietuvių tautos gyvenimo sąlygų ypatingumu, aiškinama tautosakos pasaulėvaizdžio raida. Nuodugniai lyginama lietuvių tautosaka su rytų, pietų, šiaurės Europos tautų poetine kūryba ir daromos išvados apie lietuvių tautosakos nacionalinį savitumą, ypač ryškiai atsiskleidžiantį lyrinėse dainose. Autorius pirmąkart lietuvių folkloristikoje nagrinėja tautosakos estetiką.

Lietuvių eilėdarą, kuri ikitarybiniame literatūros moksle buvo visai apleista sritis, keliolika metų tyrinėja J. Girdzijauskas. Savo darbuose[19] jis nušvietė pagrindines lietuvių eilėdaros raidos tendencijas nuo XVI a. vidurio iki XX a. aštuntojo dešimtmečio, įvairiapusiškai apžvelgdamas kelių šimtmečių lietuvių eilėdaros vystymąsi, J. Girdzijauskas išanalizavo pagrindines jos sistemas (silabinę, silabotoninę, sinkopį, verlibrą), atskleidė eilėdaros stilistinę funkciją žymiausių lietuvių poetų — Maironio, S. Nėries ir V. Mykolaičio-Putino kūryboje.

Tarybinę lietuvių prozą viena pirmųjų katedroje pradėjo tyrinėti L. Lisenkaitė. Daugiausia dėmesio skirdama A. Gudaičio-Guzevičiaus kūrybai, ji nagrinėjo tokias problemas: istorinės tikrovės vaizdavimo principai, individualios patirties reikšmė kūrybai, žmogaus paveikslo novatoriškumas, romano—epopėjos struktūra. L. Lisenkaitė taip pat yra parašiusi darbų apie 1940—1945 m. tarybinės lietuvių prozos raidą, jos idėjines tendencijas, socialistinio realizmo metodo formavimąsi[20].

E. Bukelienės mokslinis darbas susijęs su naujausios tarybinės lietuvių prozos meniniais ieškojimais. Jos monografija skirta šiuolaikinio lietuvių rašytojo, Lenino premijos laureato J. Avyžiaus kūrybos raidai[21]. Čia įvairiapusiškai analizuojami žymiausieji romanai „Kaimas kryžkelėje" ir „Sodybų tuštėjimo metas", atskleidžiama filosofinė, etinė ir nacionalinė J. Avyžiaus kūrybos problematika bei meninis savitumas. E. Bukelienė taip pat tyrinėja naujųjų lietuvių romanų poetikos klausimus[22].

Dramos ir teatro santykius analizuoja P. Česnulevičiūtė. Daugiausia ji tyrinėja dramos esmę bei vystymosi dėsningumus, dramos žanrų savybes, ryšius su savo meto teatrine kultūra, scenines dramos kūrinio interpretavimo galimybes, estetinius dramos kūrinių vertinimo kriterijus. Yra parašiusi knygų vidurinėms mokykloms[23].

Septintojo dešimtmečio tarybinę lietuvių poeziją ir prozą tradicijų ir novatoriškumo aspektu nagrinėjo V. Areška. Savo knygoje[24] iškėlęs socialines ir psichologines literatūros kaitos priežastis, pagrindines tendencijas, aptarė tarybinės literatūros ieškojimų ypatumus, literatūros visuomeninę prigimtį ir paskirtį, partiškumo svarbą kūryboje. Nemaža vietos skirta socialistinio realizmo ir modernizmo palyginamajai analizei kaip svarbiam marksistinės kritikos ir literatūros mokslo uždaviniui. V. Areška daug rašo apie naujausią lietuvių tarybinę literatūrą, tyrinėja 1940—1975 m. poezijos raidą, leidžia knygas mokykloms[25].

Lietuvių lyrikos raida domisi V. Daujotytė-Pakerienė. Monografijoje apie Jurgį Baltrušaitį[26] pateikta poeto biografijos ir kūrybos analizės visuma, atskleidžiama poeto individualybė, jo estetinės pažiūros. J. Baltrušaičio lyrika apibrėžiama kaip filosofinė. J. Baltrušaitis laikomas viena stipriausių grandžių, jungiančių rusų ir lietuvių literatūras. Kitoje knygoje[27] aptariama lietuvių filosofinė lyrika nuo jos užuomazgų iki šių dienų, bandoma teoriškai pagrįsti filosofinės lyrikos tipą, pažvelgti į jį psichologiniu aspektu. V. Daujotytės-Pakerienės mokslinių darbų objektas taip pat yra tipologiniai tarybinės lietuvių lyrikos pagrindai.

Senosios lietuvių literatūros klausimams skirti A. Jovaišo moksliniai darbai[28]. XIX a. pabaigos—XX a. lietuvių kritinio realizmo prozą nagrinėja A. Radzevičius[29] ir J. Jasaitis, išleidęs monografiją apie visuomenės

[18] *Sauka D.* Salomėjos Nėries kūryba 1921—1940 m. V., 1957.

[19] *Girdzijauskas J.* Lietuvių eilėdara. V., 1966; Lietuvių eilėdara (XX amžius). V., 1979.

[20] *Lisenkaitė L.* Istorinės tikrovės vaizdavimo principai A. Gudaičio-Guzevičiaus romane-epopėjoje „Kalvio Ignoto teisybė".— Literatūra, 1958, t. 1(1); Lietuvių tarybinės grožinės prozos raida 1940—1945 m.— Literatūra, 1960, t. 2(1); Pirmųjų pokario metų apsakymų žmogus.— Ten pat, 1963, t. 6(1).

[21] *Bukelienė E.* Jonas Avyžius. V., 1975.

[22] *Bukelienė E.* Vidinis monologas.— Pergalė, 1968, Nr. 6; Lyrinės prozos keliu.— Ten pat, 1974, Nr. 3.

[23] *Česnulevičiūtė P.* Šimtas teatro mįslių. V., 1974; Vincas Krėvė. V., 1976.

[24] *Areška V.* Tradicija ir ieškojimai. V., 1973.

[25] *Areška V.* Salomėja Nėris. V., 1974; Teofilis Tilvytis. V., 1977.

[26] *Daujotytė V.* Jurgis Baltrušaitis. V., 1974.

[27] *Daujotytė V.* Lietuvių filosofinė lyrika. V., 1977.

[28] *Jovaišas A.* Liudvikas Rėza. V., 1969; taip pat jo straipsniai apie filologiją kn.: „Vilniaus universiteto istorija 1579—1803".

[29] *Radzevičius A.* Apie Vaižganto „Pragiedrulių" metodą, žanrą, stilių.— Literatūra, 1974, t. (1).

veikėją ir rašytoją G. Petkevičaitę-Bitę[30] bei knygas mokykloms apie Žemaitę ir P. Cvirką.

RUSŲ IR KITŲ TARYBINIŲ TAUTŲ LITERATŪRA. Rusų literatūros katedroje tyrinėjama keletas temų. Viena jų — rusų tautosaka ir jos ryšiai su lietuvių, baltarusių ir lenkų liaudies žodine kūryba — yra N. Mitropolskajos mokslinių darbų objektas. Daugelio metų savo tyrinėjimų rezultatus ji apibendrino knygoje „Rusų tautosaka Lietuvoje"[31]. Tai pirmasis šios srities darbas, kuriame surinkta ir aptarta Lietuvos rusų senbuvių žodinė kūryba. Daugiausia dėmesio čia skirta tautosakos žanrų paplitimui ir kūrybinėms tradicijoms bei kontaktams apibūdinti. Kitame jos leidinyje[32] nagrinėjamas priežodžių meninis savitumas, jų prasmės, struktūros ir poetikos santykis su lietuvių liaudies priežodžiais. N. Mitropolskaja taip pat domisi rusų epo problemomis, jo turiniu ir stiliumi.

Antroji tema — XIX a. rusų klasikų kūrybos savitumas. Jį tyrinėja E. Červinskienė. Monografijoje apie F. Dostojevskį[33] sukurtas rašytojo asmenybės paveikslas, atskleista jo idėjinių ir meninių ieškojimų dialektika. A. Čechovui ir L. Tolstojui skirtose knygose[34] sprendžiama meninė kūrybos interpretavimo problema ir parodoma, kad originalaus rašytojo kūryba sudaro meninę vienovę, į kurios dėsningumus reikia atsižvelgti, nustatant objektyvią kūrinių prasmę. Kūrinio turinio „sistemos" pagrindas — autoriaus asmenybė, kuri lemia individualių vertinamųjų kriterijų pastovumą ir universalumą.

M. Saltykovo-Ščedrino satyras psichologiniu aspektu kandidato disertacijoje nagrinėja L. Dlugovskaja.

Atskirą mokslinių tyrinėjimų sritį sudaro tarybinė rusų literatūra. E. Kondiurina yra išspausdinusi straipsnių apie V. Šiškovo, B. Lavreniovo, A. Tolstojaus, M. Gorkio kūrybą, gilinasi į L. Leonovo meninę individualybę, į kultūros problemas jo meniniame pasaulyje[35]. E. Safronova nagrinėja marksistinę literatūros kritiką ir šiuolaikinę tarybinę prozą bei poeziją[36]. P. Ivinskis gilinasi į romano ir epopėjos žanro teoriją ir istoriją[37]. Jis nagrinėja įvairias istorinės epopėjos formas, asmenybės ir epochos santykių traktavimą, siužeto, kompozicijos ir psichologinės analizės ypatumus rusų „didžiuosiuose romanuose" (M. Šolochovo, K. Fedino, K. Simonovo, G. Nikolajevos).

Rusų ir lietuvių literatūrinius ryšius bei sąveikas tyrinėja keletas rusų literatūros katedros darbuotojų. Seniausiai šioje srityje dirba P. Užkalnis, savo knygoje atskleidęs V. Majakovskio kūrybos poveikį lietuvių demokratinės, revoliucinės ir tarybinės poezijos raidai[38]. Jis yra išspausdinęs straipsnių, nušviečiančių M. Gorkio ir tarybinių tautų, K. Donelaičio ir A. Radiščevo, armėnų autoriaus O. Tumanjano ir lietu-

vių literatūros ryšius. P. Užkalnis taip pat tyrinėja TSRS tautų literatūrų istoriją, domisi metodologija ir metodika[39].

Išsamių studijų susilaukė A. Puškino ir L. Tolstojaus kūrybos įtaka lietuvių literatūrai bei kultūriniam gyvenimui. A. Puškino kūrybos paplitimą Lietuvoje ir jos reikšmę lietuvių poezijos ir prozos meninei raidai atskleidė R. Sideravičius. Savo knygoje[40] jis nušvietė šiuos klausimus: lietuviškosios puškinistikos istoriją, lietuviškųjų Puškino kūrinių vertimų filologinę analizę, aptarė Puškino kūrybos temas, siužetus, įvaizdžius lietuvių rašytojų kūriniuose, atsiliepimus apie Puškiną ir jo kūrybos vertinimą lietuvių spaudoje ir literatūros moksle. B. Masionienės mokslinių studijų objektas — L. Tolstojus ir Lietuva. Savo knygoje[41] ji plačiai atskleidė didžiojo rusų rašytojo vertimų į lietuvių kalbą raidą ir kokybę, dviejų antagonistinių stovyklų — demokratinės ir konservatyvios — kovą, interpretuojant L. Tolstojaus kūrybą. Remdamasi gausia ir neskelbta medžiaga, autorė parodė L. Tolstojaus religinių-etinių idėjų paplitimą Lietuvoje. B. Masionienė taip pat domisi estų klasikine bei tarybine literatūra[42], tyrinėja vertimo teorijos problemas.

UŽSIENIO LITERATŪRA. Iki šeštojo dešimtmečio pabaigos užsienio literatūros tyrinėjimai nesudarė vieningesnės problematikos, o apėmė atskirų rašytojų kūrybos klausimus. Tiktai maždaug nuo 1960 m. pradėta sistemingiau nagrinėti įvairių užsienio šalių literatūrų krypčių bei žanrų problemas ir žymesniųjų rašytojų kūrybą.

[30] *Jasaitis J.* Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. V., 1972.

[31] Русский фольклор в Литве. Исследование и публикация *Н. К. Митропольской.* В., 1975.

[32] *Митропольская Н. К.* Русские пословицы как малый жанр фольклора. В., 1973.

[33] *Červinskienė E.* Dostojevskis. V., 1971.

[34] *Червинскене Е.* Единство художественного мира. А. П. Чехов. Вильнюс, 1976; Levo Tolstojaus meno pasaulyje. V., 1978.

[35] *Кондюрина Э.* Формирование мировоззрения автобиографического героя в «Моих университетах» М. Горького. — Literatūra, 1970, т. 2; «Барсуки» Л. Леонова и советская литература первой половины 20-х годов. — Ten pat, 1973, т. 2; О прототипе Андрея Находки — одного из героев романа Горького. — Ten pat, 1975, t. 2.

[36] *Сафронова Э.* О социолого-публицистической тенденции в литературной критике В. Воровского.— Literatūra, 1962, t. 4; Internacionalizmo idėja šiuolaikinėje tarybinėje rusų poezijoje.— Kn.: Tautų draugystė lietuvių ir rusų literatūrose. V., 1963.

[37] *Ивинский П.* О структуре современного «большого романа». — Literatūra, 1969, t. 2; Место «Тихого Дона» в эволюции жанра эпопеи. — Slavia Orientalis, 1975, Nr. 4; Вопросы жанра эпопеи в советской науке. — Lubelskie materiały neofilologiczne. Lublin, 1974.

[38] *Užkalnis P.* Majakovskis ir lietuvių literatūra. V., 1955.

[39] *Užkalnis P.* Tarybinė daugiatautė literatūra (TSRS tautų literatūros įvadas), 1966. (VVU rotaprintas). Nuo Rudaki iki Donelaičio. (VVU rotaprintas). 1969, d. 1; 1972, d. 2.

[40] *Sideravičius R.* Aleksandras Puškinas ir Lietuva. V., 1976; J. Krylovo pasakėčių lietuviškieji vertimai bei sekimai XIX a.— Kn.: Senosios lietuvių literatūros baruose. V., 1971.

[41] *Masionienė B.* Tolstojus ir Lietuva. V., 1978.

[42] *Masionienė B.* Dabartinė estų proza. 1977. (VVU rotaprintas).

XVIII a. anglų poezija — E. Kuosaitės mokslo tiriamojo darbo sritis[43]. Pagrindinį dėmesį ji skiria svarbiausioms to meto anglų literatūros problemoms — prieštaravimams tarp miesto ir kaimo, tarp skurdo ir prabangos tarp primityvios ir civilizuotos būklės, gamtos reiškinių įvairumui ir žmogaus vietai visatos sistemoje. Aptariant šiuos klausimus, keliamas individualaus ir universalaus, emocinio ir racionalistinio prado santykis XVIII a. poezijoje. Nagrinėjami taip pat mokslo ir poezijos, filosofijos ir poezijos, folkloro ir literatūros ryšiai.

Viduramžių ir Renesanso literatūrą nagrinėja L. Rapšytė[44]. P. Kornelio dramaturgiją, estetinius jo teatro principus išanalizavo G. Bartkus. Jis taip pat domisi XX a. prancūzų literatūra[45].

XIX a. pradžios žymiausio airių nacionalinio poeto romantiko Tomo Muro kūrybai ir jos ryšiams su airių nacionaline kova skirti G. Baužytės darbai[46]. Vėliau G. Baužytė dėmesį sukoncentravo į XX a. Vakarų literatūrą, ypač dramaturgiją. Keliolikos straipsnių pagrindu ji išleido studentams knygą apie XX a. Vakarų dramą.

XX a. vokiečių literatūrą tyrinėja C. Gecienė[47], parašiusi kandidato disertaciją apie V. Borcherto kūrybą. Tomo Mano prozą tyrinėja R. Gamziukaitė[48]. Lenkų ir lietuvių literatūriniai ryšiai — St. Kabelytės mokslinio darbo objektas[49].

ANTIKINĖ IR SENOJI LITERATŪRA. Klasikinės filologijos katedros mokslo tiriamasis darbas ėjo keliomis kryptimis. Viena jų — vertimai iš klasikinių kalbų. Pokario metais istorijos ir literatūros mokslams pasidarė būtina turėti vertimus iš lotynų kalbos įvairių istorinių dokumentų (laiškų, bulių, aktų) ir atskirų autorių kūrinių su komentarais. Kitą didelę vertimų dalį sudarė graikų, romėnų, indų klasikinės literatūros kūriniai, kurie pirmiausia buvo reikalingi aukštosioms ir vidurinėms mokykloms. M. Račkauskas išvertė T. Livijaus „Punų karą", Horacijaus parinktąsias odes ir epodes, Lukrecijaus poemą „Apie daiktų prigimtį", Platono „Dialogus", Erazmo Roterdamiečio „Pagiriamąjį žodį kvailybei", J. Dumčius — Aischilo „Agamemnoną", Aristofano „Debesis", Euripido „Bakchantes", Heziodo „Darbus ir dienas", L. Valkūnas — Charitono romaną „Chairėjas ir Kaliroję", Ezopo pasakėčias, Heliodoro „Etiopinius pasakojimus", Longo romaną „Dafnis ir Chloję", R. Mironas — Eschilo „Prikaltąjį Prometėją", „Septynetą prieš Tėbus", indų klasikos: „Vėdų" ištraukas, Pančatantro pasakas, Kalidaso poemos—dramos „Šakuntala" pirmąjį veiksmą, „Mahabharato" epizodą „Nalas ir Damajantė", B. Kazlauskas — Euripido „Medėją", Platono „Apie valstybę", Vergilijaus „Georgikų" pirmąją knygą, Husoviano „Giesmę apie stumbrą", H. Zabulis — Horacijaus odes.

Antroji darbo sritis apima antikinės literatūros tyrinėjimus. Čia daug nuveikęs J. Dumčius, kuris įvairiais aspektais nagrinėja Aischilo ir So-

foklio tragedijas, taip pat Atėnų komedijos žanrinį savitumą[50]. Longo romaną „Dafnis ir Chlojė" išanalizavo L. Valkūnas[51], Euripido „Medėją"— B. Kazlauskas[52], Vergilijaus „Georgikas"— H. Zabulis[53], Kornelijaus Nepoto kūrybą — J. Tijūnėlytė-Šimkauskienė[54], indų „Vėdas"— R. Mironas[55].

Trečioji klasikinės filologijos katedros darbo sritis — lotynų kalba rašyta senoji lietuvių literatūra. Nagrinėjama lotyniškai rašiusių Lietuvos autorių — M. Husoviano, J. Radvano[56], Ž. Liauksmino, A. Vijuko-Kojelavičiaus kūryba[57], be to, domimasi lietuvių literatūros ryšiais su antikine literatūra[58], antikos autorių vertimais į lietuvių kalbą[59]. Senojo Vilniaus filologų mokslininkų veikla aptarta E. Frolovo straipsniuose[60].

43 *Kuosaitė E.* Robertas Bernsas ir škotų liaudies daina.— Literatūra, 1969, t. 3; Gamta Dž. Tomsono ir K. Donelaičio kūryboje.— Ten pat, 1973, t. 1; Dž. Tomsono poemos „Metų laikai" žanro ir kompozicijos problemos.— Ten pat, 1975, t. 3.

44 *Rapšytė L.* Dantė. 1968. (VVU rotaprintas.)

45 *Bartkus G.* Kornelio teatras. V., 1967. (VVU rotaprintas.); Vaizdo-simbolio genezė ir prasmė Sent-Egziuperi kūryboje.— Literatūra, 1970, t. 3; Albertas Kamiu ir absurdo filosofija.— Kn.: Filosofijos istorijos chrestomatija. V., 1974.

46 *Baužytė G.* Tomo Muro politinė satyra.— VVUMD, Istorija-filologija, 1958, t. 4; Nacionalinio išsivadavimo kovos tema XVIII a. pab.— XIX a. pr. demokratinėje airių poezijoje.— VVUMD, Literatūra, 1958, t. I; XX a. Vakarų drama. V., 1972. (VVU rotaprintas.)

47 *Gecienė C.* Volfgangas Borchertas (pabaigos straipsnis).— Kn.: Volfgangas Borchertas. Lauke, už durų. V., 1969; Lenino paveikslas XX a. vokiečių poezijoje.— Literatūra, 1970, t. 3.

48 *Gamziukaitė R.* Stilistische Eigenheiten des novellistischen Frühwerks Thomas Manns.— Literatūra, 1972, t. 3; Tomo Mano kūryba. V., 1975. (VVU rotaprintas).

49 *Kabelytė S.* L. Kondratovičiaus istorinė poema „Margiris".— AMMD, Literatūra, 1962, t. 4; Pirmieji L. Kondratovičiaus kūrinių vertimai į lietuvių kalbą.— Ten pat, 1972, t. 3.

50 *Dumčius J.* Keletas pastabų dėl senovės graikų tragedijos struktūros.— AMMD, Literatūra, 1969, t. 11(3); „Antigonės" choras.— Ten pat, 1972, t. 15(3); Ar naujoji Atėnų komedija buvo tipų komedija? — Ten pat, 1973, t. 16(3) ir kt.

51 *Valkūnas L.* Longas. Dafnis ir Chlojė. V., 1958.

52 *Kazlauskas B.* Euripido „Medėjos" kompozicijos klausimu.— AMMD, Literatūra, 1964, t. 7; Euripido „Medėjos" politiniai motyvai.— Ten pat, 1967, t. 10(3).

53 *Zabulis H.* Vergilijaus „Georgikos". Poemos vieta poeto kūryboje. V., 1962.

54 *Tijūnelytė-Šimkauskienė J.* Kornelijaus Nepoto kalbos ir stiliaus ypatybės.— AMMD, Kalbotyra, 1967, t. 15.

55 *Mironas R.* Kas yra „Vėdos".— Problemos, 1969, t. 1.

56 *Kazlauskas B.* Jonas Radvanas. Radviliada.— Literatūra, 1968, t. 8.

57 *Šimkauskienė-Tijūnelytė J.* Kojałowicz Albert-Wojciech Wijuk i jego „Historiae Lituaniae".— Białostockie towarzystwo naukowe. Acta Baltico-Slavica, 1963.

58 *Zabulis H.* K. Donelaičio „Metų" santykis su Vergilijaus ir Heziodo poemomis.— Literatūra ir kalba, 1965, t. 7.

59 *Valkūnas L.* Antikinė pasakėčia lietuvių literatūroje.— Kn.: Übersetzungs probleme antiker Tragödien. Berlin, Akademie Verlag, 1969; *Tijūnelytė-Šimkauskienė J.* M. T. Cicerono veikalų leidimas XVI—XVIII a. Lietuvoje.— Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1967, t. 6.

60 *Фролов Е.* Симон Жуковский — Вильнюсский эллинист XIX в. — Kalbotyra, 1961, t. 3; Людвиг Соболевский — филолог и библиограф. — Literatūra, 1960, t. 2.

Taigi literatūros mokslo tiriamajam darbui būdinga problemų įvairumas ir reikšmingumas. Nagrinėjama lietuvių, rusų, užsienio šalių ir antikinės literatūros žanrų ir stilių raida, ryšiai ir sąveikos, tradicijos ir novatoriškumas, poezijos eilėdara, lietuvių ir rusų tautosakos poetika.

ŽURNALISTIKA



šsamesnių žurnalistikos tyrinėjimų ikitarybiniu laikotarpiu Lietuvoje, galima sakyti, nebuvo. Paveldėjome tik vieną kitą darbą, nušviečiantį literatūros gyvenimo klausimus. Pokario metais, vykstant Tarybų Lietuvoje kultūrinei revoliucijai, pradedama formuoti Lietuvos žurnalistikos mokykla Vilniaus V. Kapsuko universitete. Jos atrama — 1952 m. įkurta žurnalistikos katedra, kurią iš pradžių sudarė žurnalistai praktikai, nes respublikoje nebuvo nei vieno mokslininko, kuris iki tol žurnalistiką būtų moksliškai tyrinėjęs. Todėl iš pradžių mokslinių kadrų rengimo problema čia buvo itin aktuali. Pirmuosius dešimtį metų daugelis katedros dėstytojų buvo antraeilininkai, pagrindinį darbą dirbę žurnaluose, laikraščiuose, LKP Centro Komitete.

Paskelbęs studiją apie žurnalistą ir rašytoją A. Jasutį, žurnalistikos mokslinio darbo pionieriumi tapo J. Bulota. Jis ištyrė A. Jasučio gyvenimo ir kūrybos kelią, išaiškino jo slapyvardžius ir gerokai papildė šio autoriaus kūrinių sąrašą. Tai buvo pirmoji A. Jasučio, žuvusio Ispanijos respublikonų gretose, pažangaus žurnalisto ir rašytojo, mokslinė biografija[1].

Katedroje ir toliau nagrinėjama visuomenės veikėjų, žurnalistų bei redaktorių kūryba. Monografijoje „Antanas Bimba" bei straipsnyje B. Raguotis išnagrinėjo šio įžymaus JAV darbininkų judėjimo istoriko ir publicisto gyvenimą bei veiklą. B. Raguočio darbuose apžvelgiama A. Bimbos politinė-visuomeninė veikla JAV pažangiųjų lietuvių gretose, analizuojami jo moksliniai veikalai, publicistika. Paskutiniuoju metu B. Raguotis intensyviai dirba prie JAV lietuvių žurnalistikos istorijos[2].

Katedroje formuojasi kelios mokslinio darbo kryptys. Viena iš svarbiausių tokių krypčių yra Lietuvos žurnalistikos istorija. Katedros darbuotojai J. Karosas, J. Bulota nemaža dėmesio paskyrė Lietuvos periodinės spaudos ištakoms. Jie patikslino iki tol istoriografijoje buvusias netikslias pirmųjų Vilniaus ir pirmųjų lietuviškųjų laikraščių pasirodymo datas[3]. Be J. Karoso, Tarybų Lietuvos žurnalistikos istoriją tyrinėja S. Makauskas ir kiti dėstytojai. Jų publikacijose nagrinėjamas žurnalis-

tų indėlis į komunizmo statybą, spaudos kaip socialistinio lenktyniavimo, naujų Tarybų Lietuvos darbo žmonių iniciatyvų katalizatoriaus ir propagandininko darbas[4].

Antroji svarbi katedros darbo kryptis yra žurnalistikos žanrų tyrinėjimas. Nemaža naujo, nagrinėdamas publicistikos ir beletristikos sąveiką ir skirtumus, žanrų teorijai davė J. Bulota[5].

Domimasi ir pagalbinėmis žurnalistikos šakomis. V. Juodakis daugiausia gilinasi į fotografijos istoriją ir jos praktiką. Jis nušvietė nuotraukos kelią į Lietuvos spaudą, parašė žymaus fotografo etnografo Balio Buračo mokslinę biografiją. V. Juodakio Lietuvos fotografijos istorijos tyrinėjimais susidomėjo Anglijos mokslo, Bulgarijos, Lenkijos žurnalistikos praktikos žurnalai[6]. Katedroje tiriama Lietuvos poligrafijos raida. L. V. Žeimantas apžvelgė Lietuvos Komunistų partijos nelegalių spaustuvių istoriją[7]. Remiantis spaudinių technika, šiame darbe įrodyta, kad Panevėžyje, Šiauliuose, Kaune ir Vilniuje yra buvusios istoriografų užmirštos spaustuvės, pareikšta naujų samprotavimų dėl LKP Klaipėdos krašto komiteto pogrindinės spaustuvės.

Ypač didelį pagyvėjimą žurnalistų mokslinėje veikloje sukėlė TSKP CK ir LKP CK 1975 metų nutarimai „Dėl priemonių geriau paruošti žurnalistų kadrus ir tobulinti jų kvalifikaciją". LKP CK nutarimu prie katedros numatyta įsteigti šakinę periodinės spaudos tyrinėjimo laboratoriją. Vykdant šiuos nutarimus, katedroje įsteigiama aspirantūra.

Katedros operatyvi mokslinė produkcija skelbiama LTSR Žurnalistų sąjungos metraštyje „Žurnalistika", kurio redkolegijos daugumą sudaro žurnalistikos katedros nariai.

[1] *Bulota J.* A. Jasutis. V., 1961.

[2] *Raguotis B.* Antanas Bimba. V., 1974; Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių darbininkų periodika 1905—1917 m. V., 1978.

[3] *Karosas J.* Pirmieji Vilniaus laikraščiai.— Mokslas ir gyvenimas, 1969, Nr. 4; *Bulota J.* Lietuvos periodinės spaudos ištakos.— Žurnalistika — 73. V., 1974.

[4] *Karosas J.* Žurnalistai komunizmo statyboje.— Žurnalistika—72, V., 1973; Pirmieji metai Vilniuje.— „Tiesos" kelias 1917—1977. V., 1977; *Makauskas S.* Komunistinio liaudies auklėjimo problemos 1940—1941 m. Tarybų Lietuvos spaudoje.— LKP istorijos klausimai, 1968, t. 7; Profesinis žurnalistų ruošimas Tarybų Lietuvoje.— Žurnalistika—72; Печать Советской Литвы. — В кн.: Многонациональная советская журналистика. М., 1972.

[5] *Bulota J.* Beletristika ar publicistika?— Žurnalistika—72.

[6] *Juodakis V.* Iš cinkografijos istorijos Lietuvoje.— AMMD, Knygotyra, 1973, t. 3; Balys Buračas. V., 1971; Early Photography in Eastern Europe. Lithuania.— History of Photography (International quarterly). London, 1977, vol. 1, Nr. 3.

[7] *Žeimantas L. V.* Lietuvos Komunistų partijos spaustuvė „Spartakas" 1923—1932 m.— Kn.: Spauda ir spaustuvės. V., 1974; Dėl trijų slaptų spaustuvių Lietuvos ir Baltarusijos Komunistų partijų Panevėžio rajone 1919—1920 m.— AMMD, Istorija, 1972, t. 1; Apie Šiaulių ir Klaipėdos slaptas komunistines spaustuves 1920—1940 metais.— Ten pat, 1974, t. 1.

BIBLIOTEKININKYSTĖ IR MOKSLINĖ INFORMACIJA



parti bibliotekų plėtotė Tarybų Lietuvoje ir kardinalinis bibliotekų tinklo bei darbo pertvarkymas pagal socializmo kūrimo ir kultūrinės revoliucijos Lietuvoje uždavinius iškėlė nemaža problemų. Marksistinio įvertinimo laukė ir istorinė bibliotekų Lietuvoje praeitis bei tas gana menkas palikimas, paveldėtas iš buržuazinių knygotyrininkų, bibliotekininkystės ir bibliografijos tyrinėtojų. Tačiau pirmaisiais metais po karo dar nebuvo kam šį darbą kiek sistemingiau dirbti. Tik įkūrus universitete bibliotekininkystės specialybę (1949) ir bibliotekininkystės katedrą (1952), pamažu čia susispietė būrelis prityrusių specialistų ir jaunų gabių dėstytojų, daugiausia tos pačios katedros auklėtinių. Jie savo uždaviniu laikė ne vien aukštos kvalifikacijos kadrų respublikos bibliotekoms rengimą, bet ir įvairių bibliotekininkystės ir bibliografijos sričių mokslo tiriamąjį darbą. Pirmosios vertos didesnio dėmesio katedros narių mokslo tiriamojo pobūdžio publikacijos pradėtos spausdinti nuo 1954 m. Pirmoji katedros dėstytojo kandidato disertacija buvo apginta 1960 m. Tai V. Žuko filologijos mokslų kandidato disertacija „S. Baltramaitis ir jo bibliografiniai darbai".

Kadangi bibliotekininkystės katedra neturėjo savo aspirantūros, tai jos dėstytojams disertacijas teko rengti prie kitų universiteto katedrų (lietuvių literatūros, pedagogikos, TSRS istorijos) arba prie Leningrado bei Maskvos bibliotekininkystės (vėliau kultūros) institutų. Dabar nuo 1975/76 m. m. prie bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedrų organizuota stacionarinė ir neakivaizdinė aspirantūra.

Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedrų dėstytojų mokslo tiriamasis darbas siejamas su jų dėstomais dalykais, todėl jis yra gana įvairių krypčių. Daug tyrinėjimų yra istorinės tematikos. Anksčiausia jos ėmėsi L. Vladimirovas. Jis nagrinėja knygos ir bibliotekų istoriją Lietuvoje iki 1917 m.[1] Jo darbuose išryškinti pažangūs knygos ir bibliotekų raidos Lietuvoje momentai feodalizmo ir kapitalizmo epochose, nušviečiamos kitos kultūros ir knygos problemos. Pratęsdama istorinius tyrinėjimus, V. Puzinaitė-Stonienė detaliai išnagrinėjo Lietuvos reikalų komisariato ir Tarybinės vyriausybės veiklą kultūros bei švietimo srityje 1917—1919 m.[2] Ji parodė, kiek daug nuveikė Komunistų partija ir Tarybinė vyriausybė šiuo laikotarpiu, vystant spaudą, leidybinę veiklą, bibliotekų ir kitų kultūros bei švietimo įstaigų darbą.

Bibliotekų kūrimą Tarybų Lietuvoje, pagrindinius to kūrimo bruožus, gaires ir dėsningumus nagrinėja K. Sinkevičius[3]. Daugiausia jis gilinasi į viešųjų ir masinių bibliotekų tinklą, jo metodinio vadovavimo sistemą, bibliotekų veiklą, aptarnaujant skaitytojus, bibliotekų darbuotojų ruošimą.

Kiek ir ką skaitydavo buržuazinėje Lietuvoje vaikai ir jaunimas, nagrinėja G. Raguotienė. Ypač detaliai ji aptarė jaunesniojo ir vidutinio mokyklinio amžiaus vaikų skaitymo problemą, vaikų skaitymo interesų kaitą priklausomai nuo socialinių sąlygų, vaikų knygos Lietuvoje leidimo istoriją[4]. Komjaunimo spaudos leidimo ir platinimo istoriją Lietuvoje buržuazijos valdymo metais, jos reikšmę, auklėjant darbo jaunimą, mobilizuojant jį kovai prieš fašizmą, nagrinėja Ž. Zaveckienė. Pažymėtini jos darbai ir iš Lietuvos TSR visuomeninės politinės literatūros bibliografijos ir informacinio darbo šioje srityje[5].

Bibliografijos istorija, teorija ir praktika sudaro kitą svarbų mokslo tiriamojo darbo barą. Pirmasis šioje srityje pradėjęs dirbti V. Žukas ištyrė žymaus lietuvių XIX a. pabaigos—XX a. pradžios bibliografo S. Baltramaičio darbus ir jo svarbą bibliografijos raidai Lietuvoje[6]. Tai buvo pradžia didelio darbo, kurį tęsdamas V. Žukas parašė daktaro disertaciją[7]. Pažymėtinas taip pat jo straipsnių ciklas apie lietuviškuo-

[1] *Владимиров Л. И.* Очерки по истории книги и библиотек в Литве до 1917 года. Вильнюс, 1965; 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje. — Кн.: Kultūrų kryžkelėje. Франциск Скорина — первопечатник вильнюсский. Вильнюс, 1975; Knygos istorija. V., 1979.

[2] *Puzinaitė-Stonienė V.* RKP(b) Lietuvių sekcijų Centro Biuro ir Lietuvos reikalų komisariato leidybinė veikla 1917—1918 m.— AMMD, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, t. 4, 1965; Iš Lietuvos Tarybinės vyriausybės veiklos spaudos srityje 1918—1919 m.— Ten pat, t. 5, 1966; Lietuvių spaudos veikėjas Martynas Jankus.— AMMD, Knygotyra, 1973, t. 3.

[3] *Sinkevičius K.* Lenininės bibliotekinės statybos planas ir jo vykdymo Tarybų Lietuvoje pagrindiniai bruožai.— AMMD, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1967, t. 6; Lenininės nacionalinės politikos atspindžiai tarybinėje bibliotekininkystėje.— AMMD, Knygotyra, 1971, t. 2; Национальные аспекты библиотечного строительства в СССР. — В сб.: Ленин и современные проблемы библиотековедения. М., 1971.

[4] *Raguotienė G.* Vaikų užklasinio skaitymo padėties ir turinio bruožai 1919—1940 m. laikotarpiu.— AMMD, Knygotyra, 1970, t. 1; Zur Geschichte des Kinderbuches in Litauen.— Marginalien (Berlin), 1972; Šimtas knygos mįslių. V., 1974.

[5] *Zaveckienė Ž.* LKJS periodinės spaudos leidimas buržuazijos valdymo metais Lietuvoje. Miestų ir parajonių komitetų periodika (1920—1940.VI).— AMMD, Knygotyra, 1973, t. 3; Dėl „Komjaunimo tiesos" ištakų.— Кн.: Lietuvos komjaunimui 50 m. V., 1969; Lietuvos TSR visuomeninės politinės literatūros bibliografija. V., 1973.

[6] *Žukas V.* S. Baltramaičio lietuvių spaudos ir rankraščių bibliografijos darbai.—VVU Mokslinės bibliotekos metraštis. 1958—1959. V., 1961.

[7] *Žukas V.* Lietuvių bibliografijos istorija (iki 1940 m.). V., 1976.

sius literatūros bibliografijos šaltinius, jo sudarytos mokslinės didžiųjų lietuvių rašytojų ir meno veikėjų bibliografijos bei kiti darbai[8].

Bibliografijos raidą Lietuvoje tarybiniais metais tiria J. Basiulis[9]. Jis išnagrinėjo valstybinės bibliografijos formavimosi dėsningumus. Pagal jo pateiktas rekomendacijas buvo pertvarkoma ir tobulinama LTSR knygų rūmų leidžiamų metraščių sistema, pagerinta informacija apie respublikoje išeinančią spaudą. J. Basiulis padėjo nustatyti lietuviškos bibliografijos terminus.

A. Mėžinienė analizuoja Lietuvos TSR istorijos bibliografinius šaltinius[10]. Ji atskleidė Lietuvos TSR istorijos bibliografijos raidą ir šiuolaikines problemas, parodė jos, kaip istorijos šaltinio, vertę, kaupia medžiagą istorijos antro laipsnio bibliografijai.

Daugėjant literatūros, ypač svarbu pasidarė kuo tiksliau komplektuoti ir laikyti išaugusius bibliotekų fondus. Šią temą ėmė nagrinėti S. Dubauskas[11]. Jis aptarė universalių mokslinių bibliotekų fondų komplektavimo ir panaudojimo problemas, tiria respublikos bibliotekų fondus ir jų ateities perspektyvas.

Mikroformų panaudojimą bibliotekoje ir informacijos tarnybose nušvietė V. Urbonas[12]. Jis išanalizavo užsienio bei mūsų šalies mikroformų pritaikymo metodiką ir, remdamasis tyrimais, pagrindė mikroformų perspektyvas Lietuvos TSR.

Nuo 1974 m. prie mokslinės informacijos katedros LTSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos organizuota Informacijos problemų tyrimo laboratorija (moks. vadovas L. Vladimirovas). Ši laboratorija kuria vieningą sistemą aprūpinti informacija minėtos ministerijos ir jos padalinių mokslo tiriamąjį ir mokymo-auklėjimo procesus. Kiekvieną metų ketvirtį laboratorija kartu su aukštųjų mokyklų bibliotekomis leidžia suvestinį informacinį bibliografijos biuletenį „Aukštasis mokslas", kuris aukštųjų mokyklų dėstytojus, mokslinius darbuotojus ir studentus turi supažindinti su naujausia literatūra, su bendraisiais aukštojo mokslo klausimais.

Knygotyros, bibliotekininkystės, bibliografijos ir mokslinės informacijos mokslo tiriamajam darbui didelę reikšmę turi šio mokslo aukštųjų mokyklų darbų serijos leidimas (nuo 1961 m.). Iš pradžių darbai vadinosi „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai", o nuo 1970 m.—„Knygotyra", tapusi pagrindiniu moksliniu respublikos bibliotekinių įstaigų leidiniu.

EKONOMIKA



ocialistinės visuomenės kūrimas ir raida Lietuvoje iškėlė sudėtingus uždavinius ekonomikos mokslams, reikalavo tolydžio plėsti mokslinius ekonomikos tyrimus.

Šiame darbe ypatingas vaidmuo teko universitetui, kuris po karo buvo, galima sakyti, vienintelė respublikoje ekonomistus rengianti įstaiga; jame koncentravosi ir veikė visi ekonomistų mokslo darbuotojų kadrai. Iš 1940—1941 m. universitete dirbusių ekonomistų pirmaisiais pokario metais aukštos kvalifikacijos specialistai tebuvo profesoriai J. Bučas, D. Budrys, P. Šalčius, docentai J. Dagys ir K. Lukša. Kartu dirbo ir daugiausia iš praktikos atėjusių, vos pirmuosius žingsnius moksliniame darbe žengiančių ekonomistų; daugelis iš jų dar buvo apkrauti administraciniu darbu arba dirbo ir antraeilininkais. Nepaisant to, jau tada pasirodė pirmieji moksliniai darbai, ėmė formuotis dvi aktualios mokslinių ekonominių tyrinėjimų kryptys: pirmoji — MARKSISTINIS BURŽUAZINĖS LIETUVOS EKONOMIKOS ĮVERTINIMAS ir antroji — SOCIALISTINĖS EKONOMIKOS KŪRIMO, PIRMŲJŲ ŽINGSNIŲ IR LAIMĖJIMŲ APIBENDRINIMAS. Drauge pradėti darbai ir respublikos gamybinių jėgų perspektyvinio išvystymo srityje.

Sparčiai vystantis respublikos liaudies ūkiui, esant dar nestipriam LTSR MA Ekonomikos institutui ir neturint respublikoje specializuotų šakinių ekonomikos institutų, universiteto ekonomistai turėjo vis plačiau įsijungti į tiesioginę pagalbą liaudies ūkiui, sprendžiant einamąsias bei perspektyvines respublikos liaudies ūkio plėtojimo, gamybos organizavi-

[8] *Žukas V.* Lietuviškieji literatūros bibliografijos šaltiniai.— Bibliotekų darbas, 1965, Nr. 4—5, 8—11; 1966, Nr. 2—7, 9—12; 1967, Nr. 2, 4, 6, 9—10, 12; Julius Janonis. Bibliografinė rodyklė. V., 1965; *Čiurlionytė-Karužienė V., Juodis J. E., Žukas V.* Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Bibliografija. V., 1970.

[9] *Basiulis J.* Privalomas egzempliorius Lietuvoje.— MAB darbai, Bibliotekininkystė ir bibliografija, 1961, t. 1; Einamoji registracinė knygų bibliografija Tarybų Lietuvoje 1947—1960 metais.— AMMD, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1962, t. 2; Bibliografija per pirmąjį Tarybų valdžios Lietuvoje dešimtmetį (1940—1950).— AMMD, Knygotyra, 1970, t. 1.

[10] *Mežinienė A.* Tarybiniai bibliografiniai darbai apie 1863 m. sukilimą Lietuvoje.— AMMD, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, 1966, t. 5; Lietuvos TSR istorijos literatūros leidimas 1940—1967 m.— AMMD, Knygotyra, 1970, t. 1; Lietuvos istorijos bibliografiniai šaltiniai.— Ten pat, 1972, t. 2.

[11] *Дубаускас С.* Вопросы полного комплектования книжных фондов научных библиотек. — Ученые записки (Моск. гос. ин-т культуры), 1969, вып. 17; Bibliotekų fondų komplektavimo šaltiniai. V., 1977.

[12] *Urbonas V.* Biblioteka ir mikroknyga. V., 1974; Микрокнига и перспективы ее развития. — В кн.: Книга и прогресс. Вильнюс, 1970.

mo ir valdymo tobulinimo problemas. Dėl to daugelis, ypač vyresniosios kartos, universiteto ekonomistų dirbo keliose tyrinėjimų srityse. Daugėjant ir stiprėjant ekonomistų mokslininkų gretoms universitete, platesnį mastą įgauna ir teoriniai tyrinėjimai, universiteto ekonomistai vis labiau įsijungia į bendrų visai šaliai ekonomikos problemų tyrinėjimą.

Spartėjant ekonomistų ruošimui universitete, daugėjant ekonominių specialybių, gausėjo jaunosios ir viduriniosios kartos mokslinių kadrų. Remdamiesi daugiausia universiteto parengtais moksliniais kadrais, vėliau gerokai išplėtė savo darbą MA Ekonomikos institutas, įsisteigė naujos specializuotos šakinės ekonominių tyrinėjimų įstaigos, išsiplėtė ekonominiai tyrimai kitose aukštosiose mokyklose.

Visa tai leido siauriau specializuotis universiteto ekonominėms katedroms, koordinuotis tarpusavyje ir su kitomis mokslo įstaigomis, kompleksiškiau vykdyti, plėsti ir gilinti mokslinius tyrimus, įvairinti jų tematiką. Universitetas tampa mokslinių tyrimų centru ekonominės minties istorijos, buržuazinių ekonominių teorijų kritikos ir politinės ekonomijos srityse, pirmasis respublikoje pradeda taikyti matematinius metodus ekonomikoje, imasi mokslinių tyrimų ekonominėje kibernetikoje, jam tenka pagrindinis vaidmuo materialinio aprūpinimo, prekybos, finansų, statistikos ir buhalterinės apskaitos moksluose. Visi šie tyrimai dabar susikoncentravę iš esmės vienoje, sąjunginiu ir respublikiniu mastu koordinuojamoje problemoje — IŠVYSTYTO SOCIALIZMO EKONOMINĖS PROBLEMOS IR JO PERAUGIMO Į KOMUNIZMĄ DĖSNINGUMAI.

EKONOMINĖS TEORIJOS IR EKONOMINĖS MINTIES ISTORIJOS TYRIMAI. Šios srities darbų pradžia ir išsivystymas universitete daugiausia susiję su D. Budrio ir M. Lolos vardais. Jie patys nemažai dirbo šioje srityje ir įtraukė į šį darbą kitus tyrinėtojus.

D. Budrio moksliniai darbai daugiausia skirti buržuazinių ekonominų teorijų kritikai — juose pateikiama medžiagos iš ekonominės minties raidos Vilniaus universitete XVIII a. pabaigoje, XIX a. pradžioje ir buržuazinėje Lietuvoje[1]. Nemaža dėmesio jis skyrė ir politinei ekonomijai. Vienas brandžiausių jo darbų „Politinės ekonomijos apybraižos"— tai originali studija, ypač metodologiniu požiūriu. Joje, skirtingai nuo kitų autorių politinės ekonomijos darbų, kertiniai marksistinės-lenininės ekonominės teorijos klausimai nagrinėjami glaudžiai susiejant su pagrindiniais istorinio materializmo ir mokslinio komunizmo klausimais.

M. Lola daugiausia dėmesio skyrė agrarinei tematikai, bet nemažai yra gvildenęs ir K. Markso bei V. Lenino darbus, aiškinęs svarbiausius socializmo politinės ekonomijos klausimus[2].

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje pasirodo pirmieji darbai, kuriuose nagrinėjama marksistinės ekonominės minties raida Lietuvoje. A. Veng-

rys nušvietė Lietuvos marksistų pažiūras ekonominių krizių, agrarinės politikos, buržuazinės Lietuvos ekonomikos raidos klausimais, taip pat LKP kovą prieš koncepcijas, neigiančias socialistinės revoliucijos galimumą Lietuvoje[3]. D. Vederaitė apibendrino V. Mickevičiaus-Kapsuko ekonomines pažiūras[4]. Z. Angariečio ekonominėms pažiūroms savo darbus paskyrė V. Česnavičius[5]. P. Eidukevičiaus pažiūrų evoliuciją nagrinėjo V. Lukoševičius[6]. Tuo pat metu pradėta ir Lietuvoje paplitusių buržuazinių ir smulkiaburžuazinių koncepcijų kritika. Reikšmingas darbas šioje srityje — J. Maimino monografija, kurioje pateikiama šių koncepcijų ir jomis besiremiančių politinių partijų programų Lietuvoje 1919—1940 m. analizė[7]. Klerikalinės ir liberalinės ekonominės minties raidą XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje savo vėlesniuose darbuose nušvietė V. Lukoševičius[8].

Universiteto ekonomistai marksistiškai įvertino socialinės ir ekonominės minties sroves, propaguotas senajame Vilniaus universitete. Čia pažymėtini A. Makarevičiaus[9] ir H. Nonevič darbai[10]. Aštuntajame dešimtmetyje pasirodo daugiau darbų, skirtų šiuolaikinių buržuazinių teorijų kritikai[11].

[1] *Budrys D.* Gyventojų pertekliaus „teorija" imperializmo tarnyboje. V., 1955; Fiziokratų ekonominė teorija. V., 1958; Politinės ekonomijos apybraižos. V., 1964; Buržuazinių ekonominių teorijų apybraižos. V., 1971.

[2] *Lola M.* Pagrindinio socializmo ekonominio dėsnio veikimas. V., 1955; Apie K. Markso „Kapitalą". V., 1969.

[3] *Vengrys A.* Ekonominių krizių klausimai Lietuvos marksistų raštuose (1928—1938).— MAD, ser. A, 1958, t. 1; Lietuvos KP apie buržuazinės Lietuvos ekonomikos raidos etapus. AMMD, Ekonomika, 1964, t. 4(2).

[4] *Vederaitė D.* Ekonominiai klausimai V. Mickevičiaus-Kapsuko raštuose 1918—1934 metais.— VVUMD, Ekonomika, 1960, t. 1; Agrarinis klausimas V. Mickevičiaus-Kapsuko raštuose (1918—1935).— Ekonomika, 1968, t. 8(1).

[5] *Česnavičius V.* Z. Angarietis apie buržuazinės Lietuvos ekonominį vystymąsi.— Ekonomika, 1965, t. 6(1); Ekonominės Z. Angariečio pažiūros. V., 1976.

[6] *Lukoševičius V.* Prano Eidukevičiaus visuomeninių ekonominių pažiūrų formavimasis į nuoseklias marksistines lenininės pažiūras.— Ekonomika, 1965, t. 6(1).

[7] *Maiminas J.* Teorijos ir tikrovė. V., 1960.

[8] *Lukoševičius V.* Klerikalinės socialinės ekonominės koncepcijos Lietuvoje XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje.— Ekonomika, 1968, t. 8(1); P. Leono socialinės ir ekonominės pažiūros.— Ekonomika, 1970, t. 10(1).

[9] *Makarevičius A.* Ekonominės teorijos Vilniaus universitete 1783—1832 m.— Ekonomika, 1960, t. 1; Filomatų socialinių ekonominių pažiūrų klausimu.— Ekonomika, 1963, t. 4(1).

[10] *Nonevičienė H.* Joachimo Lelevelio sociologinių pažiūrų klausimu.— Ekonomika, 1965, t. 6(1); Joachimo Lelevelio novatoriškumas istorinių tyrinėjimų metodologijos srityje.— Ekonomika, 1968, t. 8(1); Взгляды И. Лелевеля на некоторые вопросы экономической теории.— Ekonomika, 1975, t. 13(1).

[11] *Budrys D., Buračas A.* Šiuolaikinis kapitalizmas ir buržuazinės teorijos. V., 1972; *Česnavičius V.* „Visuotinės gerovės" teorija: problemos ir apologetika.— Kn.: Ideologinė kova ir jaunimas. V., 1972; *Vitkūnas A.* Dviejų socialinių ekonominių sistemų konvergencijos teorijos kritika.— Liaudies ūkis, 1972, Nr. 4.

Išsivysčiusiai socialistinei visuomenei formuojantis ir vystantis, vis labiau reikėjo teoriškai apibendrinti ir išryškinti socialistinės ekonominės sistemos funkcionavimo, ekonominio mechanizmo raidos ir jo vis efektyvesnio panaudojimo klausimus. Septintajame dešimtmetyje pasirodo darbų, kuriuose išryškinamas ekonominių dėsnių veikimo mechanizmas (A. Mitrikas)[12], gamybos priemonių nuosavybės ekonominis turinys ir formos, gamybinių jėgų ir gamybinių santykių sąveika (Č. Ladukas[13], J. Čičinskas[14]). Nemaža darbų skiriama darbo jėgos ekonominei kategorijai: M. Damidavičiaus — darbo jėgos socialistinės reprodukcijos ekonominės esmės ir kvalifikuotų kadrų parengimo problemoms[15], D. Jarmašauskienės — ekonominei darbo jėgos formai, jos ryšiui su darbo jėgos sąnaudų padengimu, samdos santykių esmei socializmo sąlygomis[16]. Darbo užmokesčio esmę ir jo tobulinimo kelius nagrinėja B. Cemnolonskaitė (Vengrienė)[17]. J. Gaižiūnas apibendrina darbo pasidalinimo kitimo procesą[18]. A. Deriūnas kelia diskusines mintis ekonominio gyventojų skaičiaus dėsnio esmės klausimu[19].

Visuose šiuose darbuose siekiama ne tik išryškinti objektyvų nagrinėjamų ekonominių kategorijų bei procesų pagrindą, bet ir parodyti racionaliausias jų veikimo mechanizmo kryptis.

Būtinojo produkto socializme, ypač išsivysčiusioje socialistinėje visuomenėje, problemoms savo mokslinį darbą paskyrė A. Šileika[20]. Ilgamečius tyrinėjimus jis apibendrino daktaro disertacijoje „Socialinė-ekonominė būtinojo produkto esmė, jo dydis ir struktūra socializmo sąlygomis (teorijos ir metodologijos klausimai)" (1974), kuri kiek perdirbta vėliau buvo išleista[21]. Šiame darbe parodoma su būtinuoju produktu socializmo sąlygomis susijusių gamybinių santykių ir juos išreiškiančių ekonominių kategorijų bei dėsnių sistema, šių kategorijų ir dėsnių veikimo mechanizmas, pasireiškimo formos: atskleidžiami šios sistemos elementų vidiniai tarpusavio ryšiai, jos sandaros dėsningumai. Ypatingas dėmesys skiriamas metodologiniams bei dar nepakankamai ištirtiems ir diskusiniams nagrinėjamos problemos klausimams.

LIETUVOS EKONOMINĖ ISTORIJA. Pirmaisiais pokario metais ypatingai svarbu buvo duoti atkirtį buržuazinei nacionalistinei propagandai, nušviesti Lietuvos ekonominį vystymąsi ikitarybiniu laikotarpiu, ypač buržuazijos valdymo metais, pateikti moksliškai pagrįstų duomenų apie Lietuvos ekonomikos lygį ir darbo žmonių būklę buržuazijai valdant, atskleisti socialistinių pertvarkymų esmę, apibendrinti pirmuosius laimėjimus ir artimiausias perspektyvas.

Į šį darbą vieni pirmųjų įsijungė Universiteto ekonomistai. Jau 1946 m. D. Budrys pateikė hitlerinės okupacijos padarytų Lietuvos liaudies ūkiui nuostolių mokslinę analizę ir netrukus apibendrino pokarinį jo atkūrimą ir išvystymą[22]. M. Gregorauskas tuo pat metu atskleidė bur-

žuazinės Lietuvos kooperacijos klasinę prigimtį, valstybinį-monopolistinį jos pobūdį ir socialinį-ekonominį jos vaidmenį buržuazinės Lietuvos ekonomikoje[23]. R. Davtian kandidato disertacijoje išanalizavo buržuazinės Lietuvos ekonomikos pajungimo užsienio kapitalui formas ir būdus, atskleidė jo šeimininkavimo Lietuvos ekonomikoje pasekmes. J. Dagys palygino buržuazinės Lietuvos ekonomikos atsilikimą su jos suklestėjimu Tarybų valdžios metais, pirmasis išnagrinėjo Rytų Lietuvos ir Klaipėdos krašto ekonomikos vystymąsi, buržuazijai valdant[24]. V. Simonavičius nušvietė 1929—1933 m. pasaulinės ekonominės krizės eigą ir pasekmes, atskleidė valstybinio-monopolistinio kapitalizmo vaidmenį buržuazinės

[12] *Mitrikas A.* Laiko ekonomijos dėsnio klausimu.— Ekonomika, 1962, t. 1(1); Prekinė gamyba ir vertės dėsnis socializmo sąlygomis. V., 1970.

[13] *Ladukas Č.* Gamybos priemonių nuosavybė — gamybinių santykių pagrindas.— Ekonomika, 1969, t. 9(3); Kolūkinio sektoriaus gamybinių santykių ypatybės.— Ekonomika, 1968, t. 8(3); Visuomeninės gamybos vystymosi metodologinės problemos. V., 1977.

[14] *Čičinskas J.* Pasisavinimas ir nuosavybė: jų turinio ir formos klausimai.— Ekonomika, 1973, t. 12(1); Экономическое содержание собственности. — Экономические науки, 1971, № 6; Социалреформистская трактовка общественной собственности. — Экономические науки, 1975, № 11.

[15] *Дамидавичюс М.* Экономическая сущность воспроизводства рабочей силы. — Ekonomika, 1962, t. 3(1); Подготовка квалифицированной рабочей силы для промышленности Литовской ССР. — Ekonomika, 1962, t. 2.

[16] *Jarmašauskienė D.* Ekonominė darbo jėgos forma socialistinėje visuomenėje.— Ekonomika, 1969, t. 4(1); Socialistinis darbo jėgos ir gamybos priemonių sujungimas.— Kn.: Gamyba ir vartojimas socialistinėje visuomenėje. V., 1975.

[17] *Cemnolonskaitė B.* Darbo užmokesčio esmės socializmo sąlygomis klausimu.— Ekonomika, 1970, t. 10(1).

[18] *Gaižiūnas J.* Socializmo raida ir darbo pasidalinimo vaidmens kitimas.— Ekonomika, 1975, t. 13(1).

[19] *Deriūnas A.* Ekonominio gyventojų skaičiaus dėsnio esmė socialistinėje visuomenėje.— Liaudies ūkis, 1977, Nr. 8.

[20] *Šileika A.* Būtinojo produkto ir pridedamojo produkto socializmo sąlygomis klausimai.— Ekonomika, 1965, t. 5(3); Būtinasis produktas ir jo ekonominės formos. V., 1969; Величина необходимого продукта в условиях социализма.— Экономические науки, 1969, № 7; К вопросу о проявлении закона распределения по труду.— Ten pat, 1970, Nr. 12.

[21] *Шилейка А.* Социально-экономическая сущность, величина и структура необходимого продукта при социализме (вопросы теории и методологии). (Докт. дисс.) 1974; Необходимый продукт как экономическая категория социализма (вопросы теории). Вильнюс, 1976.

[22] *Budrys D.* Lietuvos ūkio karo metu sugriovimas ir jo atstatymo perspektyvos.— LTSR MA Pirmosios sesijos darbai. V., 1946; Tarybų Lietuvos liaudies ūkio atkūrimas ir išvystymas. V., 1949.

[23] *Gregorauskas M.* Buržuazinės Lietuvos kooperacija — darbo žmonių išnaudojimo įrankis. V., 1948.

[24] *Dagys J.* Buržuazinės Lietuvos ekonominis atsilikimas ir Tarybų Lietuvos liaudies ūkio suklestėjimas.— VVUMD, Visuomeninių mokslų serija, 1954, t. 1; Rytų Lietuvos ekonominio vystymosi, buržuazijai valdant, klausimu.— VVUMD, Ekonomikos mokslų serija, 1958, t. 3.

Lietuvos ekonomikoje, apibūdino 1940 m. socialistinės revoliucijos Lietuvoje socialines-ekonomines prielaidas[25].

Šeštajame dešimtmetyje pasirodo ir vėlesniais metais daugėja darbų, kuriuose nagrinėjama atskirų liaudies ūkio šakų ir ūkinės veiklos istorinė raida, ypač socialistinis jų formavimasis ir plėtotė.

Pramonės vystymąsi Lietuvoje kapitalizmo laikotarpiu, buržuazinės vyriausybės ekonominę politiką, užsienio kapitalo skverbimąsi į Lietuvos pramonę nagrinėjo L. Jasinskas. Jo darbuose taip pat išryškinti ir apibendrinti pagrindiniai LTSR industrializavimo bruožai bei ypatybės pokario metais, apibrėžtos svarbiausios pramonės tolesnio vystymo kryptys[26]. Bendruosius Lietuvos pramonės raidos dėsningumus nagrinėjo ir E. Boreikaitė[27].

Pirmieji darbai, skirti atskirų pramonės šakų istorijai, atlikti penktojo dešimtmečio pabaigoje ir šeštojo viduryje. J. Pauliukonis kandidato disertacijoje (1955) plačiai nušvietė mėsos produktų pramonės užuomazgą ir būklę lietuviškose carinės Rusijos gubernijose, mėsos pramonės susikūrimą ir raidą buržuazinėje Lietuvoje, šios pramonės šakos vystymąsi 1940—1954 m. laikotarpiu. Mėsos pramonės raidą tarybiniu laikotarpiu kandidato disertacijoje aptarė taip pat E. Maksimaitienė (1969) ir S. Imbrasas (1971).

Duonos kepimo pramonės istoriją nagrinėjo M. Ragevičius[28]. Jis apibūdino duonos kepimo pramonės vystymąsi lietuviškose gubernijose, parodė jos pobūdį buržuazinėje Lietuvoje ir itin didelį šios srities darbininkų išnaudojimą, apibendrino duonos kepimo pramonės plėtotę tarybiniu laikotarpiu.

Daugiausia darbų yra skirta respublikos celiuliozės-popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės istorijai. P. Judickas nušvietė šios pramonės šakos svarbiausius raidos bruožus, glaudžiai ją siedamas su Lietuvos miškų ūkio tvarkymo, medienos resursų racionalesnio naudojimo ir miškingumo padidinimo problemomis[29]. A. Morkevičius aptarė šių pramonės šakų kelią nuo pat jų užuomazgos iki šių dienų[30]. Jo monografijoje analizuojami vietinių žaliavų ištekliai ir panaudojimas, respublikos poreikių tenkinimas medienos produkcijai, kadrų ruošimo problemos.

Bene plačiausiai ir nuosekliausiai universiteto ekonomistai yra išnagrinėję žemės ūkio gamybos ir agrarinių santykių raidą Lietuvoje kapitalizmo ir socializmo sąlygomis. Tyrinėjimus šioje srityje pradėjo M. Gregorauskas dar pirmaisiais pokario metais[31]. Ilgamečių tyrinėjimų apibendrinimas yra jo monografija „Tarybų Lietuvos žemės ūkis (1940—1969)", 1962 m. apginta kaip daktaro disertacija. Tai pirmasis stambus tokio pobūdžio darbas respublikos ekonominėje literatūroje. Jame apibūdinta Lietuvos žemės ūkio kapitalistinis ir paskui socialistinis vystymosi

keliai, pateikiama gamybinių bei socialinių ekonominių rezultatų palyginamoji analizė, sugretinama su dabartine Lietuvos teritorija, nušviečiamos tolesnio vystymosi perspektyvos, iškeliamos aktualios problemos, jų sprendimo keliai.

J. Tamošiūno darbuose labiau iš politinės ekonomijos pozicijų nušviečiamas kapitalizmo formavimasis ir raida Lietuvos žemės ūkyje, taip pat ir socialistinio žemės ūkio formavimasis bei vystymosi problemos ir laimėjimai[32]. Šiai problematikai skirta ir jo daktaro disertacija „Gamybinių jėgų ir gamybinių santykių vystymasis Lietuvos žemės ūkyje" (1969). Šiuose darbuose ir jų pagrindu parašytoje monografijoje išanalizuota gamybinių jėgų ir gamybinių santykių sąveika, apibūdinta jų raida Lietuvos žemės ūkyje daugiau kaip 100 metų laikotarpyje (1861—1970); procesai, vykę Lietuvoje, lyginami su analogiškais procesais kitose šalyse bei kitose TSRS respublikose (daugiausia Pabaltijo). J. Tamošiūnas parodė esminius socialinius-ekonominius pasikeitimus Lietuvos kaime socializmo sąlygomis, išryškino svarbiausius žemės ūkio raidos periodus bei etapus. Daug dėmesio jo darbuose skiriama ūkinės politikos nušvietimui.

[25] *Simonavičius V.* Ekonominė 1929—1933 m. reprodukcijos krizė Lietuvos pramonėje.— VVUMD, Ekonomikos mokslų serija, 1958, t. 3; 1940 m. socialistinės revoliucijos Lietuvoje socialinių-ekonominių prielaidų klausimu.— VVUMD, Ekonomika, Teisė, 1958, t. 4.

[26] *Ясинскас Л.* История и особенности развития социалистической промышленности Литовской ССР. — В кн.: К вопросу об истории народного хозяйства Прибалтики. Таллин, 1956; Направления перспективного развития основных отраслей промышленности Литвы. — Сборник по вопросам специализации промышленности Прибалтийских республик. Рига, 1959; Pagrindiniai Lietuvos TSR socialistinio industrializavimo bruožai.— VVUMD, Ekonomika, Teisė, 1958, t. 4.

[27] *Boreikaitė E.* Kai kurie Lietuvos pramonės vystymosi dėsningumai.— Ekonomika, 1960, t. 1.

[28] *Kagevičius M.* Lietuvos TSR duonos kepimo pramonės sukūrimas ir išvystymas.— Ekonomika, 1965, t. 5(2).

[29] *Judickas P.* Lietuvos popieriaus ir medžio apdirbimo pramonės vystymo bruožai.— Ekonomika, 1965, t. 5(2); Lietuvos miškų ir medžio pramonės šiuolaikinės problemos. V., 1967; Miškingumo didinimo ir medienos resursų racionalaus panaudojimo problemos Lietuvoje. 1972. (VVU rotaprintas).

[30] *Моркявичюс А.* Лесообрабатывающая промышленность Литовской ССР. Вильнюс, 1977; Klaipėdos medienos perdirbimo pramonė 1937—1969 m.— MAD, ser. A, 1971, t. 2; Lietuvos TSR baldų pramonės išvystymas.— Ekonomika, 1973, t. 12(1).

[31] *Грегораускас М.* История и особенности социалистического преобразования сельского хозяйства Литовской ССР. — В кн.: К вопросу об истории народного хозяйства Прибалтийских республик. Таллин, 1956; Tarybų Lietuvos žemės ūkis (1940—1960). V., 1960.

[32] *Tamošiūnas J.* Kapitalistinių gamybinių santykių vystymosi įtaka žemės ūkio gamybos vystymuisi Lietuvoje 1861—1914 m.— Ekonomika, 1962, t. 2; Procesai Lietuvos kaimo socialiniame gyvenime 1861—1914 metais.— Ten pat, 1965, t. 5(2); Paveldėto žemės ūkio gamybinių jėgų lygio įtaka socialistinio žemės ūkio vystymuisi.— Ten pat, 1968, t. 8(2); Lietuvos TSR kolūkiečių materialinė padėtis 1952—1964 m.— Ten pat, 1970, t. 10(2); Lietuvos žemės ūkio raida ir jo problemos. V., 1974.

Stambesnieji darbai tarybinės prekybos istorijos srityje yra atlikti septintajame dešimtmetyje. A. Venckus tyrinėjo kooperatinės prekybos istoriją. Jo darbuose atskleistas kapitalistinis monopolistinis buržuazinės Lietuvos prekybinės kooperacijos pobūdis, nuosekliai nušviesta tarybinės vartotojų kooperacijos sukūrimo ir jos išvystymo raida 1940—1965 m.[33] L. Butkevičius kandidato disertacijoje (1969) bendrame socializmo kūrimo respublikoje fone parodė tarybinės prekybos sukūrimą ir išvystymą 1940—1958 m. Čia pagrindinis dėmesys skiriamas valstybinei prekybai.

Finansų raidos Lietuvoje kapitalizmo sąlygomis tyrinėjimus dar penktojo dešimtmečio antroje pusėje pradėjo A. Žilėnas. Jis išanalizavo buržuazinę mokesčių politiką bei mokesčių sistemos raidą Lietuvoje, kritiškai įvertino apmokestinimo teoriją ir praktiką, atskleidė Tarybų valdžios Lietuvoje finansinių pertvarkymų pagrindines kryptis bei tarybinių finansų vystymosi probleminius aspektus[34]. Jo daktaro disertacijoje „Lietuvos valstietijos apmokestinimas kapitalizmo sąlygomis ir jo esminis pakeitimas esant socialistinei santvarkai" (1963) pirmą kartą plačiame fone atskleista Lietuvos darbo valstietijos finansinio išnaudojimo bendroji tendencija bei jos socialiniai-ekonominiai padariniai, parodyta visiškai naujo tipo tarybinė finansų politika kaime. Tai vienas stambiausių universitete atliktų socialinių-ekonominių tyrinėjimų darbų.

T. Zaleskio darbuose parodytas respublikos gyventojų finansinis išnaudojimas hitlerinės okupacijos metais ir tarybinė finansinė politika, atstatant ir vystant Tarybų Lietuvos liaudies ūkį[35]. L. Liampertas, nagrinėdamas tarybinę kredito politiką Lietuvos kaime 1940—1941 m. ir 1949—1958 m. laikotarpiu, parodė kredito vaidmenį, pertvarkant Tarybų Lietuvoje žemės ūkį socialistiniais pagrindais[36]. V. Terleckas nušvietė kredito sistemos reorganizaciją Lietuvoje, atkūrus Tarybų valdžią[37]. J. Dagio darbuose kritiškai įvertinta statistikos būklė Lietuvoje buržuazijos valdymo metais[38]. Tie darbai ypač reikšmingi, tyrinėjant to laikotarpio socialinius ekonominius santykius.

Universiteto ekonomistai nagrinėjo ir kai kuriuos Lietuvos ūkio vystymosi feodalizmo epochoje klausimus. L. Truska nušvietė Lietuvos ūkio būklę ir visuomenės socialinę struktūrą feodalizmo irimo ir kapitalistinių santykių formavimosi laikotarpiu[39].

VISUOMENINĖS GAMYBOS EFEKTYVUMO DIDINIMAS. Tai mokslinių tyrinėjimų sritis, kurioje universiteto ekonomistai yra dirbę daugiausia ir atlikę darbų, turinčių nemažą teorinę ir praktinę reikšmę.

Bendruosius teorinius ir metodologinius visuomeninės gamybos efektyvumo didinimo klausimus nagrinėja P. Kiuberis. Jo darbuose išryškinami socialistinės išplėstinės reprodukcijos Tarybų Lietuvoje tempai ir proporcijos, dėsningumai bei ypatumai, analizuojami respublikos liau-

dies ūkio struktūros kitimai ir visuomeninės gamybos efektyvumo kilimas, apskaičiuojamas visuomeninio produkto pasiskirstymas į būtinąjį ir pridedamąjį[40]. E. Boreikaitė nagrinėjo visuomeninės gamybos vystymosi tempus ir dviejų visuomeninės gamybos padalinių tarpusavio santykius[41]. A. Vengrys tyrinėjo reprodukcijos proporcijų optimizavimo metodologines prielaidas[42], V. Skominas — veiksnius, sąlygojančius visuomeninio produkto kitimo tendencijas[43], V. Gronskas — visuomeninės gamybos efektyvumo veiksnius ir rodiklius, socialistinio lenktyniavimo vaidmenį[44]. Specializacijos įtaką visuomeninei gamybai nušvietė L. Jurgienė[45], teorinius gamybos valdymo aspektus — P. Gylys[46].

Dirbantis antraeilėse pareigose V. Baranauskas šalia darbų, atskleidžiančių gamybos efektyvumo didinimo rezervus respublikos pramonėje, ypač prietaisų gamyboje, daug dėmesio skiria probleminiams teoriniams

[33] *Venckus A.* Tarybinės kooperacijos socialinis bei ekonominis vaidmuo buržuazinėje Lietuvoje.— Ekonomika, 1963, t. 3(2); Tarybų Lietuvos vartotojų kooperacija 1940—1953 metais.— Ten pat, 1965, t. 5(2); Lietuvos TSR vartotojų kooperacija septynmečio (1959—1965) metais.— Ten pat, 1968, t. 8(3).

[34] *Žilėnas A.* Buržuazinės mokesčių politikos klasinė esmė ir mokesčių sistemos raidos Lietuvoje (1919—1939 m.) bruožai. V., 1963; Valstietijos apmokestinimo teorija ir praktika kapitalizmo sąlygomis.— Ekonomika, 1964, t. 5(1); Tarybinių finansų raidos bruožai ir kai kurios šiuolaikinės jų problemos. V., 1971.

[35] *Zaleskis T.* Lietuvos TSR finansai hitlerinės okupacijos metais.— Ekonomika, 1971, t. 11(2); Tarybinės finansų sistemos vaidmuo atstatant ir vystant Lietuvos ūkį.— Ten pat, 1967, t. 6(2).

[36] *Liampertas L.* Kolūkių kreditavimas 1949—1958 m. laikotarpiu Lietuvos TSR.— Ekonomika, 1960, t. 1.

[37] *Terleckas V.* Lietuvos kredito ir pinigų sistemos reorganizavimas socialistiniais pagrindais 1940—1941 metais.— Liaudies ūkis, 1975, Nr. 3.

[38] *Dagys J.* Statistikos organizacija ir šaltiniai Lietuvoje 1919—1940 metais.— Ekonomika, 1968, t. 8(2).

[39] *Truska L.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų surašymas 1790 m. V., 1972; Žemėvaldos ir feodalų klasės struktūra Lietuvoje XVIII a. pabaigoje (I. Upytės pavietas 1790).— MAD, ser. A, 1974, t. 3.

[40] *Kiuberis P.* Lietuvos TSR visuomeninis produktas ir nacionalinės pajamos. V., 1963; Visuomeninės gamybos tempai, proporcijos ir efektyvumas.— Liaudies ūkis, 1966, Nr. 8; Išplėstinės reprodukcijos dėsningumai Tarybų Lietuvoje. V., 1974.

[41] *Boreikaitė E.* Socialistinės reprodukcijos tempai ir dviejų visuomeninės gamybos padalinių tarpusavio santykis. V., 1968.

[42] *Vengrys A.* Visuomeninės gamybos proporcingumo ir ekonomiškumo principų sąryšis.— Ekonomika, 1971, t. 11(1).

[43] *Skominas V.* Visuminio visuomeninio produkto vertinės sudėties kitimo klausimu.— Ekonomika, 1973, t. 12(1).

[44] *Gronskas V.* Socialistinės gamybos efektyvumo esmė ir rodikliai.— Liaudies ūkis, 1975, Nr. 8; Brigadinė ūkiskaita — pažangi gamybos organizavimo forma.— Ten pat, 1977, Nr. 6; *Гронскас В., Антанайтис Ю., Ключинскас Э.* Связь социалистического соревнования и хозяйственного расчета. Вильнюс, 1976.

[45] *Jurgienė L.* Visuomeninio darbo pasidalijimo ir gamybos specializacijos kategorijų klausimu.— Ekonomika, 1974, t. 12(2).

[46] *Gylys P.* Teorinės valdymo problemos: centralizavimas ir decentralizavimas.— Liaudies ūkis, 1974, Nr. 6.

metodologiniams visuomeninės gamybos efektyvumo klausimams. Skelbtuose darbuose ir daktaro disertacijoje (1971) jis pateikia teorinį ekonominio visuomeninės gamybos efektyvumo apibūdinimą, gamybos efektyvumo didinimo šaltinių, veiksnių, būdų, kiekybinio matavimo metodikos pagrindimą ir rodiklių sistemą[47].

Pagrindinio visuomeninės gamybos ekonominio efektyvumo didinimo šaltinio — darbo našumo pramonėje matavimo metodologiją, jo kėlimo veiksnius, rezervus, būdus, dinamikos analizę pirmasis ėmėsi nagrinėti L. Satunovskis[48].

V. Astrauskas nagrinėjo pramonės įmonių darbo našumo planavimo ir analizės metodologiją bei metodiką, ypatingą dėmesį skirdamas darbo našumo veiksnių klasifikavimui ir rezervų nustatymui[49].

Materialinio skatinimo, vieno iš svarbiausių veiksnių didinant visuomeninės gamybos efektyvumą, mechanizmą, jo vaidmenį socialistinio ūkininkavimo sistemoje, ryšį su darbo užmokesčiu, jo formas ir tobulinimo kryptis nušvietė V. Kindurys[50]. Metodologinius materialinio skatinimo pramonės įmonėse pagrindus ir šio skatinimo praktiką apibendrino K. Vyšniauskas ir J. Tamulevičius[51].

Nemaža ekonomistų nagrinėja gamybos efektyvumo didinimo problemas atskirose pramonės šakose. Jų pagrindinė tematika — darbo našumo kėlimas, savikainos mažinimas, pagrindinių gamybinių fondų efektyvesnis naudojimas bei kitos atskirų pramonės šakų ekonomikos problemos. J. Žvinklys nagrinėjo respublikos staklių gamybos pramonės įmonėse vidinės ūkiskaitos stiprinimo klausimus[52]. A. Taunys savo darbuose daug vietos skiria respublikos statybinių medžiagų pramonės išvystymo ir išdėstymo problemoms[53].

Gan plačiai nagrinėti respublikos lengvosios pramonės gamybos vystymo, jos efektyvumo bei darbo našumo didinimo klausimai: siuvimo pramonėje — J. Lapėnas[54], tekstilės pramonėje — S. Melnikienė[55] ir A. Sausanavičiūtė (Bartkienė)[56], trikotažo pramonėje — Z. Gaigalienė[57]. P. Prakapas[58] tyrė odos-avalynės pramonės darbuotojų materialinio skatinimo tobulinimą, o šios šakos produkcijos kokybės gerinimo ekonominius klausimus nagrinėjo V. Grybauskas[59], lengvosios pramonės mokslinės-techninės pažangos ekonominį efektyvumą — K. Glaveckas[60].

Plačiai nagrinėjama maisto pramonės šakų ekonomika: mėsos produktų gamybos sezoniškumo sumažinimo kelius nagrinėjo J. Pauliukonis[61], mėsos pramonės pagrindinių gamybinių fondų panaudojimą — S. Imbrasas[62], respublikos pieno pramonės techninio lygio kėlimą T. Chomentauskas[63], cukraus pramonės gamybos efektyvumo didinimo pagrindines kryptis — V. Bulotienė[64], konditerijos pramonės plėtimo problemas — K. Prunskienė[65].

Dailės dirbinių ir suvenyrų gamybos didinimui vietinėje pramonėje savo darbus paskyrė G. Samuolis[66].

Į darbo organizavimą mūsų respublikos pramonės įmonėse gilinosi K. Vyšniauskas[67], J. Ragalevičius[68] ir A. Šalčius[69]. Darbo kolektyvo formavimo pramonės įmonėse klausimus tyrė V. Grigoras ir I. Žeberskis[70].

[47] *Baranauskas V.* Lietuvos TSR prietaisų gamybos pramonės vystymasis ir specializavimas. V., 1967; Ekonominis gamybos efektyvumas ir jo didinimas. V., 1970; Система показателей экономической эффективности производства. — Вопросы экономики, 1974, № 12.

[48] *Satunovskis L.* Darbo našumas ir būdai jam pakelti įmonėje. V., 1955.

[49] *Astrauskas V.* Darbo našumo planavimas pramonės įmonėje. V., 1972; Darbo našumas: jo didinimo veiksniai ir vertinimo metodai. V., 1976.

[50] *Kindurys V.* Kai kurios tarybinių ekonomistų koncepcijos materialinio skatinimo fondų šaltinio klausimu.— Ekonomika, 1970, t. 10(1); Skatinimo fondų priklausomumo nuo įmonės darbo užmokesčio fondo klausimu.— Ten pat, 1974, t. 12(2); Ekonominis socialistinės gamybos skatinimas. V., 1977.

[51] *Vyšniauskas K., Tamulevičius J.* Materialinis skatinimas pramonės įmonėse. V., 1969.

[52] *Žvinklys J.* Gamybinės įmonės ūkiskaita.— Komunistas, 1973, Nr. 2.

[53] *Taunys A.* Perspektyvios žaliavos statybinių medžiagų pramonei.— Liaudies ūkis, 1975, Nr. 4.

[54] *Lapėnas J.* Lietuvos TSR siuvimo pramonės sukūrimas ir išvystymas.— Ekonomika, 1965, t. 5(2).

[55] *Melnikienė S.* Lietuvos TSR tekstilės pramonės įmonių gamybiniai pajėgumai ir jų panaudojimo analizės metodai.— Lietuvos mokslinės techninės informacijos ir techninės ekonominės analizės mokslinio tyrimo institutas (toliau —LIMTI), 1971 (rotaprintas); Pagrindinių gamybinių fondų naudojimo gerinimas Lietuvos TSR tekstilės ir trikotažo pramonėje. 1975. (LIMTI, rotaprintas.)

[56] *Sausanavičiūtė A.* Gamybos vystymo ir naudojimo problemos respublikos vilnonių audinių pramonėje.— Ekonomika, 1974, t. 12(2).

[57] *Gaigalienė Z.* Darbo našumo apskaičiavimo trikotažo pramonėje klausimu.— Ekonomika, 1965, t. 5(3).

[58] *Prakapas P.* Materialinių interesų derinimo klausimu.— Ekonomika, 1971, t. 11(2).

[59] *Grybauskas V.* Tobulinti avalynės kokybės kontrolę.— Liaudies ūkis, 1970, Nr. 11; Kompleksinė kokybės valdymo sistema ir neproduktyvios išlaidos.— Ten pat, 1977, Nr. 3.

[60] *Glaveckas K.* Mokslinė techninė pažanga ir pagrindinių fondų naudojimo efektyvumas.— Liaudies ūkis, 1977, Nr. 6.

[61] *Pauliukonis J.* Sezoniškumo Lietuvos TSR mėsos produktų pramonėje klausimu.— VVUMD, Ekonomikos mokslų serija, 1958, t. 3.

[62] *Imbrasas S.* Efektyvumo didinimo rezervai mėsos pramonėje.— Liaudies ūkis, 1968, Nr. 10.

[63] *Chomentauskas T.* Gamybos mokslinis techninis lygis ir jo nustatymo problemos.— Liaudies ūkis, 1975, Nr. 8.

[64] *Bulotienė V.* Gamybos efektyvumas cukraus pramonėje.— Liaudies ūkis, 1972, Nr. 3.

[65] *Prunskienė K.* Konditerijos pramonės vystymas.— Liaudies ūkis, 1969, Nr. 12.

[66] *Samuolis G.* Dailės dirbinių gamybos struktūra ir jos vystymosi dėsningumai Lietuvos TSR. V., 1974.

[67] *Vyšniauskas K., Razauskas R.* Darbo vietos organizavimas. V., 1974; *Vyšniauskas K.* Darbo organizavimas Lietuvos TSR pramonės įmonėse. V., 1971 (rotaprintas).

[68] *Ragalevičius J., Videikaitė E.* Mikroelementinės analizės metodų patirtis. 1974.

[69] *Šalčius A.* Įrengimų remonto organizavimas Lietuvos TSR mašinų gamybos pramonės įmonėse.— Ekonomika, 1974, t. 12(1).

[70] *Жеберскис И., Григорас В.* Формирование трудового коллектива на промышленном предприятии. Лит. НИИНТИ, 1975 (ротапр.).

Darbo laiko nuostolius ir jų likvidavimo kelius analizavo R. Kirlaitė[71]. Gamybos valdymo struktūros tobulinimui, kadrų kvalifikacijos kėlimui, valdymo metodų bei stiliaus gerinimui savo darbus paskyrė M. Krejeris[72] ir R. Razauskas[73].

Nors universitetas nerengia žemės ūkio specialistų, ekonomistai agrarininkai didelį dėmesį skiria ir praktiniams žemės ūkio gamybos vystymo, jos ekonominio efektyvumo didinimo klausimams. Dar kolektyvizacijos įkarštyje pasirodė labai reikalinga tuo metu M. Gregorausko ir A. Biziukovo parašyta žemės ūkio gamybinės ekonomikos knyga apie kolektyvinio ūkio gamybos planavimą ir reikalų tvarkymą[74]. M. Gregorauskas aktyviai dalyvavo komisijose, kurios rengė pasiūlymus bei rekomendacijas žemės ūkio gamybai vystyti[75].

Kolūkinės ekonomikos problemas nemaža yra tyręs M. Lola. Daugiausia jis nuveikė darbo organizavimo ir apmokėjimo tobulinimo bei darbo našumo kolūkiuose didinimo srityse. Dar prieš atvykdamas į Vilniaus universitetą išleidęs keletą darbų, čia jis tais klausimais parašė daug mokslinių bei mokslo populiarinimo straipsnių ir brošiūrų[76]. Savo gausius tyrimus M. Lola apibendrino ir išplėtė daktaro disertacijoje „Darbo našumas kolūkiuose" (1964). Disertacijoje nagrinėjami tuo metu dar buvę mažai ištirti teoriniai-metodologiniai darbo našumo žemės ūkyje probleminiai klausimai: darbo našumo kolūkių žemės ūkio gamyboje esmė, lygis, dinamika. Čia išnagrinėta darbo našumo apskaičiavimo kolūkiuose metodai, parodyta jų privalumai bei trūkumai, apskaičiuota darbo našumas ir tempai respublikos žemės ūkyje buržuaziniu ir tarybiniu laikotarpiu, duoti jų palyginimai tarp TSRS ir JAV. Darbe apibūdinti faktoriai, nuo kurių priklauso darbo našumo didėjimas ir pateikiami pasiūlymai darbo našumui didinti.

Aktualių, teoriškai ir praktiškai svarbių darbų yra parašę ir jaunesnės kartos ekonomistai agrarininkai. Asmeninių ir kolektyvinių interesų derinimą kolūkiuose ir su tuo susijusį kolūkiečių pajamų lygį, dinamiką ir struktūrą, darbo apmokėjimo tobulinimą, būtinojo produkto šaltinius nagrinėjo D. Birutytė[77], J. Dvilevičius[78] ir P. Mikučionis[79]. Darbo pasidalijimo vaidmenį žemės ūkio gamyboje, jo įtaką darbo našumui analizavo I. Žeberskis[80]. Kolūkių nedalijamų fondų esmę ir jų naudojimo gerinimo kelius aptarė K. Šustavičius[81].

Diferencinės rentos, jos esmės, paskirstymo, išėmimo klausimus, žemės ūkio įmonių prekingumą ir pajamingumą savo darbuose gvildeno L. Kriukelis[82] ir S. Krasauskas[83].

Septintojo dešimtmečio pirmoje pusėje J. Bučo vadovaujami universiteto ekonomistai pirmieji respublikoje pradėjo mokslo tiriamąjį darbą liaudies ūkio materialinio-techninio aprūpinimo srityje. Tyrinėjimai čia

turi aiškią kryptį — ieškoti efektyvesnių liaudies ūkio materialinio-techninio aprūpinimo būdų.

Daugiausia šioje srityje yra nuveikęs J. Stankevičius. Tyrinėdamas tiekimo organų sistemą ir materialinio-techninio aprūpinimo tobulinimą, jis paskelbė nemaža mokslinių straipsnių[84], iškėlė pasiūlymų, kurie įgyvendinami ne tik respublikoje. P. Eigminas[85] ir J. Mikučionis[86] nagrinėjo aktualius tiekimo organizacijų ūkinės veiklos efektyvumo klausimus, V. Briedienė — respublikos kaimo statybų aprūpinimą statybinėmis medžiagomis[87]. G. Smalenskas ėmėsi tyrinėti nepaprastai aktualią tiekimo

[71] *Kirlaitė R.* Pagrindinių darbininkų darbo laiko sąnaudų tyrimas mašinų įmonių mechaniniuose cechuose. 1973. (LIMTI rotaprintas.); Pamaininis darbo laikas įmonėse ir jo panaudojimo gerinimas. 1977. (LIMTI rotaprintas.)

[72] *Креерис М.* Проблемы повышения эффективности труда управленческих кадров. Доклад на Международной научно-технической конференции ученых и специалистов стран СЭВ и СФРО по проблеме «Организация управления социалистическим промышленным производством». М., 1975; *Krejeris M., Radzevičienė S.* Specialistų kvalifikacinės struktūros tobulinimas jų darbo efektyvumui didinti. 1975. (LIMTI rotaprintas.)

[73] *Razauskas R.* Gamybinio kolektyvo vadovas. 1974. (LIMTI rotaprintas.); Inžinerinių techninių darbuotojų vaidmuo didinant gamybos efektyvumą.— Liaudies ūkis, 1976, Nr. 12.

[74] *Gregorauskas M., Biziukovas A.* Kolektyvinio ūkio gamybos planavimas ir reikalų tvarkymas. V., 1949.

[75] Žr. Priemonės žemės ūkio gamybai vystyti (Rytų Lietuvos zona). V., 1959; Priemonės žemės ūkio gamybai vystyti. V., 1964; Lietuvos TSR žemės ūkio tvarkymo sistema. V., 1969.

[76] *Lola M.* Darbo apmokėjimas kolūkiuose. V., 1954; Keliai darbo našumui kelti kolūkinėje gamyboje.— VVUMD, Ekonomika ir teisė, 1958, t. 4; Darbo našumas, produkcijos savikaina ir rentabilumas kolūkiuose.— Ekonomika, 1962, t. 2; Производительность труда в колхозах. (Докт. дисс.), 1964.

[77] *Birutytė D.* Kaupimas, gamybiniai fondai ir darbo našumas kolūkiuose.— Ekonomika, 1968, t. 6(3).

[78] *Dvilevičius J.* Asmeninių pagalbinių ūkių ekonominis vaidmuo žemės ūkio gamyboje ir kolūkiečių asmeniniame vartojime.— Ekonomika, 1968, t. 6(3); Asmeninių ir kolektyvinių materialinių interesų derinimo klausimai kolūkiuose.— Ekonomika, 1969, t. 9(1).

[79] *Mikučionis P.* Būtinojo produkto kolūkiuose klausimu.— Ten pat.

[80] *Žeberskis I.* Visuomeninio darbo pasidalijimas — gyvojo darbo mažinimo veiksnys žemės ūkyje.— Ekonomika, 1974, t. 12(2); Darbo jėgos ištekliai žemės ūkyje ir jų panaudojimo galimybės.— Komunistas, 1973, Nr. 7.

[81] *Šustavičius K.* Kolūkių nedalijamų fondų sąvokos klausimu.— Ekonomika, 1962, t. 2.

[82] *Kriukelis L.* Kolūkinės gamybos prekingumas ir grynosios pajamos.— Ekonomika, 1975, t. 13(1).

[83] *Krasauskas S.* Diferencinė žemės renta. V., 1975.

[84] *Stankevičius J.* Lietuvos TSR tiekimo organų sistemos vystymas 1957—1965 metais ir jo rezultatai.— Ekonomika, 1967, t. 6(2); Сеть органов снабжения в республике должна быть единой. — Плановое хозяйство, 1975, № 4; Укреплять общегосударственную систему снабжения. — Материально-техническое снабжение. 1973, № 7.

[85] *Eigminas P.* Medžiagų skirstymo tvarką reikia keisti.— Liaudies ūkis, 1966, Nr. 5; *Eigminas P., Mikučionis J.* Ryžtingai šalinti trūkumus tiekimo darbe.— Liaudies ūkis, 1965, Nr. 12.

[86] *Mikučionis J.* Stiprinti ūkiskaitą tiekimo organizacijoje.— Liaudies ūkis, 1967, Nr. 3.

[87] *Briedienė V.* Kaimo statyboms daugiau statybinių medžiagų.— Liaudies ūkis, 1969, Nr. 2.

organizacijų materialinės-techninės bazės kompleksinio plėtojimo ir naudojimo temą[88].

Universiteto ekonomistų darbuose gana plačiai atsispindėjo ir prekybos tobulinimas, jos socialinio ir ekonominio efektyvumo kėlimas. L. Butkevičius savo darbuose daug dėmesio skyrė naujų prekybos formų įdiegimui[89].

1969—1970 m. vyriausybės pavedimu atliktas stambus kompleksinio pobūdžio kolektyvinis darbas „Darbo našumo Lietuvos TSR prekyboje kėlimo keliai" (pagrindiniai autoriai A. Bumelytė, M. Gregorauskas (vadovas), B. Čereška, A. Pajuodis, V. Vengrauskas). Svarbiausi teoriniai šio darbo teiginiai ir praktinės jų įgyvendinimo kryptys paskelbtos spaudoje[90].

Toliau dirbant ir gilinant šiuos tyrinėjimus, pateikta moksliškai pagrįstų rekomendacijų, kaip tobulinti prekybą atskiromis prekių grupėmis, A. Pajuodžiui vadovaujant, pagal LTSR prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos užsakymą paruoštos priemonės prekybai aprangos prekėmis pagerinti, atsižvelgiant į perspektyvinį rinkos imlumo kitimą. I. Degutytė ištyrė respublikos miestų gyventojų aprūpinimo pienu ir pieno produktais būklę ir nurodė, kaip ją pagerinti[91]. V. Vengrauskas išanalizavo nepakankamo respublikos vartotojų kooperacijos rentabilumo priežastis, pateikė rekomendacijų, kaip jį padidinti iki tokio lygio, kad būtų galima sudaryti reikiamo dydžio materialinio skatinimo fondus[92], tyrinėjo visuomeninio maitinimo darbuotojų darbo apmokėjimo tobulinimą. A. Bumelytė (Norkuvienė) tyrinėjo darbo užmokestį ir materialinį skatinimą mažmeninėje prekyboje[93], G. Burneckytė (Pajuodienė) — savitarnos vaidmenį, didinant prekybos efektyvumą[94], M. Stasiulionis — mažmeninės prekybos cirkuliacijos kaštų mažinimą[95].

Vyriausybės pavedimu pradėti ir buitinio gyventojų aptarnavimo, jo socialinio-ekonominio efektyvumo tyrinėjimai. Jiems vadovavo J. Tamulevičius. Išanalizavus buitinio gyventojų aptarnavimo įmonių darbą, parengtos rekomendacijos darbo našumui kelti respublikos buitinio gyventojų aptarnavimo sistemoje. Plėsdami šios srities tyrimus, J. Tamulevičius ir K. Prunskienė paskelbė darbų apie buitinio gyventojų aptarnavimo prognozavimą, buities tarnybos įmonių veiklos tobulinimą ir vidinės ūkiskaitos jose įdiegimą[96].

Šeštajame dešimtmetyje pradedami gvildenti visuomeninės gamybos efektyvumo finansiniai-kreditiniai aspektai.

A. Žilėno darbuose[97] apibendrintas Tarybų Lietuvos kolūkių patyrimas, kaupiant ir paskirstant pinigines pajamas, kritiškai vertinama kolūkių pajamų sąvoka, siūlomas jos patikslinimas. A. Daukšos leidinyje nušviečiami įmonių finansų planavimo metodai bei praktika[98].

Komunalinio ūkio įmonių finansų tobulinimą ir vietinių tarybų vaidmenį šioje srityje nagrinėja A. Bikulčius[99].

Savikainos kalkuliavimo tobulinimą ir jos mažinimą mėsos pramonėje gvildena E. Maksimaitienė[100]. B. Kiliaus mokslinio darbo kryptis — įmonių finansų planavimo tobulinimas. Jis tyrinėjo popieriaus ir kartono gaminių rentabilumo rezervus, kritiškai įvertino skatinimo fondų formavimo ir optimalaus planavimo sąveiką[101].

Finansinius techninės pažangos aspektus nagrinėjo J. Vizbaras, bet pagrindinė jo tyrimų tema — apyvartinių lėšų formavimo ir kontrolės tobulinimas[102].

S. Uosio darbuose[103] parodomi pinigų cirkuliacijos dėsningumai, ieškoma būdų, kaip geriau panaudoti ekonominius metodus, planuojant ir reguliuojant prekių ir pinigų cirkuliaciją išvystyto socializmo sąlygo-

[88] *Smalenskas G.* Sandėlių ūkio vystymo kryptys.— Liaudies ūkis, 1974, Nr. 5; Sandėlių ūkio efektyvumo kriterijai.— Ten pat, 1975, Nr. 3.

[89] *Butkevičius L.* Pažangios prekybos formos.— Liaudies ūkis, 1961, Nr. 4.

[90] *Gregorauskas M.* Prekybos efektyvumo didinimas.— Liaudies ūkis, 1972, Nr. 1.

[91] *Degutytė I.* Pieno ir jo produktų vartojimo klausimai.— Kn.: Spalio revoliucija ir visuomeniniai mokslai Lietuvoje. V., 1967; Asortimentas ir vartotojų poreikiai.— Liaudies ūkis, 1970, Nr. 7.

[92] *Vengrauskas V.* Rentabilumas ir ūkiskaitos įdiegimas Tarybų Lietuvos vartotojų kooperacijos visuomeniniame maitinime.— Ekonomika, 1970, t. 10(2); Ekonominė reforma visuomeniniame maitinime. V., 1975; Совершенствовать систему оплаты труда работников общественного питания. — В кн.: Торговля. Вопросы экономики и организации. Минск, 1974, вып. I.

[93] *Bumelytė A.* Darbo apmokėjimo ir materialinio skatinimo socializmo sąlygomis teorinių pagrindų taikymo prekyboje ypatumai.— Ekonomika, 1974, t. 12(2).

[94] *Burneckytė G.* Savitarna maisto prekių prekyboje ir jos vaidmuo didinant prekybos efektyvumą.— Ekonomika, 1973, t. 12(1).

[95] *Stasiulionis M.* Mažmeninės prekybos rentabilumas: analizė, vertinimas ir planavimas.— Liaudies ūkis, 1974, Nr. 2.

[96] *Tamulevičius J.* Buitinio gyventojų aptarnavimo išvystymo prognozavimo metodologiniai pagrindai. 1974 (LIMTI rotapr.); *Prunskienė K., Tamulevičius J.* Buities tarnyba naujomis ekonominėmis sąlygomis. 1975. (LIMTI rotaprintas.); Vidinė ūkiskaita buities tarnybos įmonėse. V., 1976.

[97] *Žilėnas A.* Kolūkių piniginės pajamos ir jų paskirstymas. V., 1959; О понятии «доходы колхозов». — Экономика сельского хозяйства, 1960, № 5.

[98] *Daukša A.* Pramonės įmonių finansų planavimas. V., 1965.

[99] *Бикульчюс А.* Совершенствование финансов коммунальных предприятий в новых условиях. — Финансы СССР, 1974, № 1.

[100] *Maksimaitienė E.* Kai kurie mėsos savikainos mažinimo klausimai Lietuvos TSR mėsos pramonėje.— Kn.: Spalio revoliucija ir visuomeniniai mokslai Lietuvoje. V., 1967.

[101] *Kilius B.* Popieriaus ir kartono gaminių rentabilumo didinimo rezervai.— Ekonomika, 1965, t. 5(3); Optimalaus planavimo skatinimas ir skatinimo fondų sudarymas.— Liaudies ūkis, 1975, Nr. 5.

[102] *Визбарас Й.* К вопросу о сущности и определении оборотных средств. — Ekonomika, 1968, t. 8(3).

[103] *Uosis S.* Pinigų cirkuliacijos reguliavimo ir planavimo raida Tarybų Sąjungoje. 1972. (VVU rotaprintas.); TSRS tarptautiniai atsiskaitymai ir finansiniai bei kreditiniai santykiai su užsienio šalimis. 1974 (VVU rotapr.).

mis, nagrinėjami TSRS tarptautinių atsiskaitymų klausimai. V. Meidūnas tyrinėjo vietinių biudžetų planavimo ir jų pajamų bazės tobulinimą[104]. V. Masalskas pagrindė priemones mokyklų finansavimui tobulinti[105]. J. Ratomskis ir V. Terleckas pasiūlė būdus, kaip efektyviau naudoti apyvartines lėšas prekyboje[106]. T. Zaleskis iškėlė probleminių įmonių pelno paskirstymo klausimų[107].

Didinant visuomeninės gamybos efektyvumą, mokslinės-techninės revoliucijos sąlygomis ypatingos reikšmės įgauna socialinės-ekonominės ir ūkinės informacijos kaupimas, apdorojimas ir analizė moksliniais pagrindais. Tai iškelia didelius uždavinius statistikos, buhalterinės apskaitos ir ūkinės veiklos analizės teorijai, metodologijai ir praktikai. Respublikoje mokslinius tyrimus šioje srityje pradėjo universiteto ekonomistai septintojo dešimtmečio pradžioje.

Statistikų darbuose nagrinėjamos tokios aktualios temos: gyventojų reprodukcijos statistinė analizė bei socialinių-ekonominių faktorių poveikis Lietuvos gyventojų sudėties kitimui (A. Merčaitis[108], A. Kenstavičienė[109]), gyvenimo lygio tyrimo statistiniai metodologiniai klausimai (J. Laškovas)[110], darbo laiko panaudojimas ir jį lemiančių veiksnių nustatymas (O. Molienė)[111].

Buhalterinės apskaitos ir ūkinės veiklos analizės tyrinėjimus septintojo dešimtmečio pradžioje pradėjo A. Nevinskas[112] — jis pasiūlė plačiai diegti normatyvinį gamybos išlaidų apskaitos metodą. To metodo tobulinimas ir įdiegimas įvairiose liaudies ūkio šakose ilgainiui pasidarė pagrindine šios srities tyrinėjimų tematika. Paskelbtuose šia tematika darbuose nagrinėjami ir teoriniai metodologiniai klausimai. R. Bartaška nagrinėja mechanizuotos apskaitos prekyboje tobulinimą[113], o Z. Gaidienė — pramonėje[114]. A. Jankaitienė analizuoja įvairius gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodus[115]. L. Krivka[116] siūlė būdų, kaip tobulinti produkcijos savikainos kalkuliavimą metalo dirbinių pramonėje, E. Kunevičius[117] — tekstilės, A. Sadeckas[118] — trikotažo pramonėje. D. Mačernienė[119] ir G. Savoniakienė[120] pasiūlė, kaip tobulinti pirminę dokumentaciją. J. Griškūnaitė nagrinėjo apyvartinių lėšų analizės metodus[121]. D. Poškaitė svarstė diskusinius rentabilumo[122], o V. Konstantinavičius — savikainos esmės klausimus[123].

Normatyvinio apskaitos metodo privalumus ir įdiegimo praktiką labai vaisingai nagrinėjo J. Mackevičius. Savo gausius tyrinėjimus jis paskelbė ne tik šalies, bet ir socialistinių šalių mokslinėje spaudoje, apibendrino monografijose ir daktaro disertacijoje „Savikainos kalkuliacijos vystymosi europinėse ESPT šalyse palyginamoji analizė"[124]. Šiuose darbuose pagrindžiamas būtinumas didinti produkcijos savikainos kalkuliavimo ir analizės vaidmenį, periodizuojama produkcijos savikainos kalkuliavimo raida TSRS ir kitose europinėse ESPT šalyse. Teoriškai

ir praktiškai svarbi disertacijoje pateikta nacionalinių produkcijos savikainos kalkuliavimo sistemų svarbiausiųjų elementų lyginamoji analizė. Pirmą kartą tarybinėje ir užsienio literatūroje pagrįsta vieningos produkcijos savikainos kalkuliavimo sistemos sukūrimo ESPT šalyse reikšmė ir būtinumas, kai kurie kiti metodologiniai ir metodiniai klausimai.

[104] *Мейдунас В.* Опыт составления местных бюджетов Литовской ССР. — Финансы СССР, 1960, № 10.

[105] *Masalskas V.* Išlaidų mokykloms išlaikyti normavimo klausimai.— Ekonomika, 1973, t. 12(1).

[106] *Ratomskis J., Terleckas V.* Apyvartinių lėšų šaltiniai ir atsiskaitymai prekyboje. 1972. (VVU rotaprintas.)

[107] *Залескис Т.* О распределении прибыли на уровне первичного звена. — Вопросы экономики, 1977, № 1.

[108] *Merčaitis A.* Kai kurie Lietuvos gyventojų reprodukcijos dėsningumai 1860—1939 m.— Ekonomika, 1968, t. 8(2); Respublikos miestų vystymo problemos.— Liaudies ūkis, 1976, Nr. 11.

[109] *Kenstavičienė A.* La population de Lithuanie.— Population, Paris, 1975, Nr. 6.

[110] *Laškovas J.* 1936—1937 metais Lietuvoje įvykdyto šeimų biudžeto tyrinėjimo reprezentatyvumo klausimu.— Ekonomika, 1968, t. 8(2); Šeimų biudžetų tyrinėjimo klausimu.— Kn.: Spalio revoliucija ir visuomeniniai mokslai Lietuvoje. V., 1967.

[111] *Molienė O.* Geriau išnaudoti darbo laiką.— Liaudies ūkis, 1970, Nr. 8; Mažinkime darbo laiko nuostolius.— Komunistas, 1976, Nr. 11.

[112] *Nevinskas A.* Įdiegti normatyvinį apskaitos ir kalkuliavimo metodą.— Liaudies ūkis, 1962, Nr. 10.

[113] *Барташка Р.* Совершенствование учета издержек обращения в централизованных бухгалтериях. — Ekonomika, 1975, t. 13(2); Организация рагунаводства у новим условима економеке реформе. — Книговодство. Београд, 1973, бр. 10.

[114] *Gaidienė Z.* Apskaita ir analizė automatizuotos valdymo sistemos sąlygomis.— Liaudies ūkis, 1971, Nr. 9.

[115] *Jankaitienė A.* Gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodų analizė.— Ekonomika, 1975, t. 13(2); Normatyvinis apskaitos metodas. V., 1977.

[116] *Кривка Л.* Некоторые особенности организации металлообработки и их влияние на учет затрат на производство и калкулирование себестоимости продукции. — Ekonomika, 1975, t. 13(2).

[117] *Kunevičius E.* Tekstilės gaminių savikainos kalkuliavimas.— Liaudies ūkis, 1969, Nr. 10.

[118] *Sadeckas A.* Tobulinti žaliavos ir medžiagų sąnaudų apskaitą trikotažo pramonėje.— Liaudies ūkis, 1972, Nr. 8.

[119] *Мачернене Д.* Вопросы совершенствования первичной документации в системе управления. — Ekonomika, 1975, t. 13(2).

[120] *Савонякене Г.* Совершенствовать документирование операций по производству швейных изделий. — Бухгалтерский учет, 1973, № 12.

[121] *Гришкунайте Ю.* Анализ оборачиваемости оборотных средств. — Бухгалтерский учет, 1972, № 10.

[122] *Пошкайте Д.* Экономическая сущность рентабельности. — Ekonomika, 1975, t. 13(2).

[123] *Konstantinavičius V.* Savikainos esmė ir sudėtis.— Ten pat.

[124] *Мацкевичюс Й.* Сравнительный анализ развития калькулирования себестоимости продукции в европейских странах СЭВ. Докт. дисс., 1977; Анализ калькулирования себестоимости продукции в странах СЭВ. М., 1977; Калькулирование себестоимости продукции (исторический аспект). Вильнюс, 1974; Gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas pramonėje. V., 1975; Pelno ir rentabilumo vaidmuo įmonėje. V., 1970; Operatyvinė produkcijos savikainos analizė. (Kartu su *J. Tamulevičiumi.*) V., 1968.

Universiteto ekonomistai pirmieji respublikoje ėmė nagrinėti ekonominius-matematinius-kibernetinius metodus. 1960 m. jų iniciatyva suorganizuota universiteto ir Liaudies ūkio tarybos Ekonominių tyrimų laboratorija, kurios organizatorius ir mokslinis vadovas buvo J. Maiminas, dabartinis Maskvos Lomonosovo universiteto profesorius. Jo monografijoje, kuri apginta kaip daktaro disertacija, originaliai ekonominės kibernetikos aspektu gvildenami sudėtingi planavimo procesai[125].

Septintojo dešimtmečio viduryje planavimo ir valdymo tobulinimo metodologiniai klausimai pradėti tyrinėti, naudojant matematinius metodus ir skaičiavimo techniką. Tokiais būdais ištirta: įmonių darbo planavimo ir apskaitos uždaviniai, siekiant racionalizuoti ir tipizuoti sudėtingus AVS uždavinių algoritmus (L. Simanauskas); gamybos apskaitos pramonės įmonėse rodiklių formavimasis ir jų prasminio turinio kitimo dėsningumai (V. Tamošiūnas). Integralinių automatinio atpažinimo metodų darbo kokybę nagrinėjo A. Kvederavičius, masyvų organizavimo būdų įtaką uždavinių sprendimo trukmei — A. Bartkus. A. Kiselis analizavo ekonominių sistemų modelių sudarymą, funkcionavimą bei panaudojimą AVS. Kai kurie šių tyrinėjimų rezultatai paskelbti spaudoje[126]. L. Simanausko knygoje[127] apibūdinama KOBOL kalba, yra duomenų apie jos panaudojimą respublikoje.

Matematiniai-ekonominiai metodai plačiai taikyti ir prekybos ekonomistų darbuose. V. Mackevičius išnagrinėjo prekių atsargų lygio kitimą, jo priežastis ir pasiūlė, kaip paspartinti atsargų apyvartumą. Jis taip pat pateikė universalią prekių atsargų didmeninėse bazėse valdymo strategijos formulę[128]. V. Bujauskas tyrė, kaip galima patobulinti mašininį prekių judėjimo informacijos apdorojimą. A. Trapulionis vadovavo uždavinių parengimui ir įdiegimui AVS LTSR prekybos ministerijos ir Lietkoopsąjungos prekybinėse organizacijose.

Kuriant makroekonominio planavimo integruotų modelių kompleksus, socialinio ekonominio prognozavimo metodus bei sistemas, teoriniu ir praktiniu požiūriu svarbūs dirbusio antraeilėse pareigose, o šiuo metu dirbančio pirmaeilėse, R. Rajecko darbai[129].

Su grupinių sprendimų teorija susiję A. Morkeliūno straipsniai yra aktualūs ekspertinių tyrimų metodologijai[130]. S. Martišius tyrinėjo statistinių modelių taikymo gamyboje aspektus[131]. R. Pladis gilinosi į ekonominės informacijos apdorojimo procesą[132]. A. Vengrio darbuose nagrinėjamas valdymo mechanizmas, kuriuo naudodamasi socialistinė valstybė gali veikti ūkinių vienetų elgseną[133].

GAMYBINIŲ JĖGŲ IŠVYSTYMAS IR IŠDĖSTYMAS. **Liaudies vartojimas.** Viena iš svarbiausių ekonominių tyrimų krypčių socializmo sąlygomis yra kompleksinio gamybinių jėgų išvystymo ir išdėstymo bei liaudies gerovės kėlimo mokslinis pagrindimas.

Penktojo dešimtmečio pabaigoje sudarant pirmąją respublikos gamybinių jėgų išvystymo ir išdėstymo schemą generalinei perspektyvai (sąlyginai iki 1965 m.), dalyvavo J. Bučas, D. Budrys, M. Gregorauskas ir M. Ragevičius. Antroji tokio pat pobūdžio schema 1961—1980 m. laikotarpiui buvo sudarinėjama 1958—1960 m. rengiantis TSKP XXII suvažiavimui. Be anksčiau minėtųjų, prie šios schemos sudarymo aktyviai prisidėjo ir kiti universiteto ekonomistai (J. Dagys, L. Jasinskas, J. Pauliukonis).

Pagrindžiant šią schemą, vyriausybės patvarkymu buvo išnagrinėta nemaža liaudies vartojimo klausimų. LTSR MA akademikui V. Lašui vadovaujant ir dalyvaujant M. Gregorauskui, 1957—1958 m. parengtos svarbiausių maisto prekių, o M. Gregorauskui vadovaujant ir iš universiteto dalyvaujant M. Ragevičiui bei medikui V. Kvikliui,— svarbiausių nemaisto prekių perspektyvinės racionalios vartojimo normos, kurias paskui aprobavo LTSR Valstybinė plano komisija. Tuo pačiu metu M. Gregorauskas, K. Meškauskas (LTSR MA) ir M. Ragevičius išanalizavo Lietuvos TSR gyventojų pinigines pajamas, prekių apyvartą, svarbiausių prekių vartojimą ir palygino su Latvijos ir Estijos gyventojų atitinkamais rodikliais.

Tikslinant šią schemą, septintajame ir aštuntajame dešimtmečiuose, LTSR MA vadovaujant, buvo rengiamos schemos atskiriems penkmečiams. Jas sudarant, dalyvavo J. Bučas, M. Gregorauskas, P. Judickas, J. Kriaučiūnas, A. Morkevičius.

[125] *Майминас Е.* Процессы планирования в экономике: информационный аспект. Вильнюс, 1967.

[126] *Kiselis A.* Ekonominių sistemų klausimu. Teoriniai ekonominės kibernetikos klausimai.— Ekonomika, 1971, t. 11(1); *Tamošiūnas V.* Pirminės informacijos rinkimo ir perdavimo mechanizavimas.— Ten pat; *Simanauskas L.* Kai kurie transporto AVS projektavimo klausimai.— Ten pat; *Барткус А.* Определение величины страхового запаса деталей методами статистических испытаний.— Экономика и математические методы, 1971, № 1.

[127] *Simanauskas L.* Algoritminė kalba KOBOL. V., 1977.

[128] *Mackevičius V.* Prekių atsargos Lietuvos vartotojų kooperacijos sistemoje 1960—1968 m.— Ekonomika, 1970, t. 10(2); Выбор стратегии управления запасами на предприятиях оптовой торговли.— Ekonomika, 1977, t. 14.

[129] *Раяцкас Р., Жемайтайтите С.* Информация — прогноз — план. М., 1972; *Раяцкас Р.* Интегрированная система планирования народного хозяйства союзной республики. Вильнюс, 1972; Система моделей планирования и прогнозирования. М., 1976.

[130] *Моркелюнас А.* Групповой выбор и равновесие. — ЛМС, 1970, т. 10(2); О нейтральности и независимости альтернатив. — Ten pat, 1977, t. 17(1).

[131] *Martišius S.* Gamybos išlaidų statistinių modelių bendrieji klausimai.— Ekonomika, 1971, t. 11(1).

[132] *Pladis R.* Informacinio ciklo klausimu.— Ekonomika, 1971, t. 11(1); Optimalumas, kaip ekonomikos valdymo principas.— Liaudies ūkis, 1968, Nr. 6.

[133] *Vengrys A.* Ekonominės sistemos valdymo formulės homeostatinis pobūdis.— Ekonomika, 1971, t. 11(1); Управление экономическими системами при социализме (вопросы теории). Вильнюс, 1978.

Universiteto ekonomistai dalyvavo šeštojo dešimtmečio pradžioje LTSR MA vykdytame stambiame kompleksiniame darbe „Rytų Lietuvos gamybinių jėgų išvystymas". Vadovaujami J. Bučo, jie parengė šio darbo skyrių apie maisto pramonę (M. Gregorauskas, P. Mačiulis, J. Pauliukonis, M. Ragevičius).

Vyriausybei pavedus, 1958—1959 m. LTSR MA kartu su kitomis mokslo įstaigomis bei žinybomis nagrinėjo Lietuvos TSR pramonės specializavimo ir kooperavimo problemą. Šiame darbe aktyviai dalyvavo J. Bučas[134].

Aštuntojo dešimtmečio pradžioje universiteto ekonomistai įsitraukė į jungtinėmis respublikos mokslininkų jėgomis rengiamos prognozės LTSR gamybinių jėgų išvystymo ir išdėstymo generalinei perspektyvai (sąlyginai iki 1990 m.) sudarymą. Vykdant šį darbą, universiteto ekonomistai daugiausia nagrinėjo aptarnavimo sferos (prekybos, visuomeninio maitinimo, buitinio aptarnavimo) plėtojimo problemas (B. Čereška, M. Gregorauskas (vadovas), P. Kiuberis, A. Pajuodis, K. Prunskienė, J. Tamulevičius, A. Trapulionis, A. Venckus, V. Vengrauskas). Prognozuojant medienos poreikį respublikos liaudies ūkiui bei medžio apdirbimo, baldų ir popieriaus pramonės vystymąsi, dirbo P. Judickas ir A. Morkevičius. L. Jasinskas dirbo, prognozuojant aukštos kvalifikacijos ekonomistų kadrų poreikį.

Spartūs liaudies gerovės kilimo, respublikos urbanizacijos bei naujų kaimo gyvenviečių kūrimo procesai iškėlė uždavinį moksliškai pagrįsti prekybinio tinklo plėtimą. Šis uždavinys pradėtas spręsti 1960 m., vadovaujant K. Lukšai. 1966—1975 m., vadovaujant M. Gregorauskui ir A. Pajuodžiui, šios krypties tematika tapo pagrindinė prekybos srityje. Visas ekonomistų būrys naujoviškai išsprendė nemaža metodologinių prekybinio tinklo kompleksinio plėtimo klausimų artimai ir ilgalaikei perspektyvai, sudaryti ir vyriausybės aprobuoti prekybinio tinklo rekonstrukcijos ir plėtimo svarbiausiuose respublikos miestuose planai, paruošti vartotojų kooperacijos prekybinio tinklo perspektyvinio plėtimo planai. Svarbiausią indėlį čia įnešė A. Pajuodis (mažmeninės prekybos srityje), B. Čereška (visuomeninio maitinimo), A. Trapulionis (didmeninės prekybos ir sandėlių ūkio). V. Čaplikas nagrinėjo mažmeninės prekybos tinklo plėtimo ir organizavimo regione metodologinius pagrindus. Jis sudarė Alytaus regiono mažmeninės prekybos tinklo perspektyvinio išvystymo projektą. Dalis šių tyrimų paskelbta moksliniuose darbuose[135].

Glaudžiai susiję su gamybinių jėgų išvystymu ir išdėstymu yra Lietuvos ūkio vietos TSRS liaudies ūkio sistemoje tyrimai. Šiuos klausimus tyrinėjo A. Jablonskis. Jis nagrinėjo ir bendresnius, susijusius su vartoji-

mu, metodologinius mainų, cirkuliacijos proceso vystymosi bei jo reguliavimo klausimus[136].

Apskritai universiteto ekonomistai savo darbuose daug reikšmės skyrė liaudies gerovės kilimo, vartojimo problematikai. Daugiausia šioje srityje yra nuveikusi S. Ginaitė. Ji paskelbė straipsnių, monografijų ir savo tyrimus apibendrino daktaro disertacijoje „Realiosios darbininkų ir tarnautojų pajamos socializmo sąlygomis (Lietuvos TSR medžiaga)" (1969 m.). Darbuose nagrinėjami vartojimo reikmenų paskirstymo santykių dėsningumai socializme, išaiškinama atskirų gyventojų grupių realiųjų pajamų prigimtis, pateikiama jų dinamika ir struktūra Tarybų Lietuvoje 1940—1967 m. laikotarpiu, keliamos jų prognozavimo problemos. S. Ginaitė tebedirba šia tematika — gvildena gamybos, poreikių ir vartojimo sąveikos mechanizmą išvystytoje socialistinėje visuomenėje, glaudžiai siedama jį su liaudies gyvenimo lygio kilimu ir socialistinės gyvensenos tobulinimo problemomis[137].

Visuomeninių vartojimo fondų esmę, jų lygį respublikoje, dinamiką ir struktūrą, tų fondų naudojimo tobulinimo kelius tyrinėja J. Miškinis[138].

Gamybinės ir negamybinės sferos tarpusavio priklausomybė bei negamybinės sferos vaidmens didėjimas šiuolaikiniame reprodukcijos procese aiškinami D. Birutytės[139] ir L. Jaruševičiaus darbuose[140].

Technologiniu-gamybiniu vartojamosios vertės padidinimo bei išlaikymo požiūriais prekių kokybės klausimus nagrinėja universiteto pre-

[134] *Bučas J.* Lietuvos TSR baldų gamybos apimties ir specializavimo klausimai.— Kn.: Lietuvos TSR pramonės specializavimas ir kooperavimas. V., 1961.

[135] *Pajuodis A.* Lietuvos TSR mažmeninės prekybos tinklo vystymosi bruožai.— Ekonomika, 1962, t. 2; Svarbiausiųjų Lietuvos TSR miestų mažmeninės prekybos tinklo klausimai.— Ten pat, 1962, t. 3(1); Lietkoopsąjungos didmeninės prekių apyvartos ir didmeninės prekybos tinklo vystymasis 1958—1965 m.— Ten pat, 1968, t. 8(3); *Čaplikas V.* Plečiant Alytaus regiono mažmeninės prekybos tinklą.— Liaudies ūkis, 1973, Nr. 5; *Čereška B.* Lietuvos TSR vartotojų kooperacijos visuomeninis maitinimas 1958—1968 m.— Ekonomika, 1969, t. 9(2).

[136] *Jablonskis A.* Tarybų Lietuvos ekonomika ir jos ryšiai. V., 1968; Gamybos, paskirstymo, mainų ir vartojimo tarpusavio santykiai; Mainai socialistinių gamybinių santykių sistemoje.— Kn.: Gamyba ir vartojimas socialistinėje visuomenėje. V., 1975.

[137] *Ginaitė S.* Į aukščiausią gyvenimo lygį. V., 1962; Tarybų Lietuvos gyventojų pajamos. V., 1970; Socialistinės gamybos tikslas ir jo įgyvendinimo mechanizmas; Socializmo pagrindinis ekonominis dėsnis ir nacionalinės pajamos; Aktualios gyvenimo lygio augimo ir socialistinės gyvensenos tobulinimo problemos.— Kn.: Gamyba ir vartojimas socialistinėje visuomenėje. V., 1975.

[138] *Miškinis J.* Visuomeninių vartojimo fondų esmė.— Ekonomika, 1964, t. 4(3); Visuomeninių vartojimo fondų struktūros ir vystymosi klausimai.— Ten pat, 1965, t. 5(3); Paskirstymas pagal darbą. Visuomeniniai vartojimo fondai. V., 1969.

[139] *Birutytė D.* Gamybinio ir negamybinio darbo ribų klausimu.— Ekonomika, 1970, t. 10(1).

[140] *Jaruševičius L.* Socialinė-ekonominė paslaugų esmė.— Liaudies ūkis, 1971, Nr. 10.

kių mokslo žinovai. Šio darbo pradininkas J. Acus-Acukas[141] išleido monografiją, kurioje aptarti šio mokslo šakos teoriniai-metodologiniai pagrindai. P. Mačiulis tyrė riebalų savybes ir parengė monografiją apie maisto prekių kokybės nustatymo metodus[142]. A. Bucevičiūtė-Paškonienė tyrė pieno ir jo produktų kokybę[143], G. Milvydienė — prieskonių prekių savybes, K. Vaištarienė — kaip kinta laikomų daržovių savybės.

D. Budrys, J. Dagys, K. Lukša, J. Pričinauskas aktyviai dalyvavo, sudarant ekonominių terminų žodyną[144]. Be to, J. Pričinauskas parengė „Rusų—lietuvių kalbų prekių terminų žodyną" (apie 30 000 terminų).

Pagausėjus ekonomistų mokslininkų pedagogų gretoms, septintajame dešimtmetyje pradėta leisti originalius vadovėlius bei mokymo priemones. M. Lolos vadovaujami politinės ekonomijos dėstytojai parengė originalų, papildytą respublikos medžiaga politinės ekonomijos vadovėlį neekonominių specialybių studentams[145]. M. Lola parašė mokymo priemonių, kuriose glaustai išdėstytos marksizmo klasikų ekonominės pažiūros[146]. Vadovėlių ir stambesnių mokymo priemonių parašė J. Bučas[147], A. Daukša[148], T. Zaleskis[149], B. Kilius[150], V. Meidūnas[151], A. Žilėnas[152], R. Pladis[153], L. Simanauskas ir V. Tamošiūnas[154]. Keliasdešimt mokymo priemonių parengė A. Morkevičius, A. Vengrys, A. Pajuodis, A. Venckus, A. Bucevičiūtė, V. Mikalauskas, G. Milvydienė, J. Pričinauskas, K. Vaištarienė, Z. Gaigalienė (multiplikuotos universiteto rotaprintu).

TEISĖ



Svarbiausieji tarybinio teisės mokslo uždaviniai — prisidėti prie visuomeninės ir valstybinės santvarkos bei teisės sistemos stiprinimo ir tolesnio tobulinimo, duoti moksliškai pagrįstų rekomendacijų socialistinio ūkio ir visuomeninio gyvenimo bei valstybės valdymo klausimais. Teisės mokslo raidai pokario metais ypač reikšmingi buvo TSKP CK nutarimai „Dėl teisinio mokymo išplėtimo ir pagerinimo šalyje" (1946) ir „Dėl priemonių toliau išvystyti teisės mokslus ir teisinį mokymą šalyje" (1964). Partija įpareigojo teisės mokslo darbuotojus spręsti įstatymų kodifikacijos ir jų tobulinimo, liaudies ūkio valdymo gerinimo, tarybinės demokratijos ir tarybinio teisėtumo plėtojimo bei kovos su nusikalstamumu efektyvumo problemas. Į šių problemų nagrinėjimą įsijungė ir universiteto Teisės fakulteto dėstytojai. Iš senųjų profesorių fakultete buvo likę tik A. Janulaitis, K. Šalkauskis ir K. Jablonskis. Du pirmieji jau senyvo amžiaus neilgai tedirbo universitete.

Išsiugdyti aukštos kvalifikacijos teisininkų universitetui padėjo TSRS Mokslų Akademijos Valstybės ir teisės institutas bei Maskvos universiteto Teisės fakultetas. Valstybės ir teisės institute 1949—1954 m. teisės mokslų kandidato disertacijas parašė ir apgynė K. Domaševičius, O. Ruželytė ir P. Danisevičius, daktaro — P. Pakarklis (1951). 1963—1973 m. Maskvos universitete tikslinę aspirantūrą baigė ir apgynė disertacijas P. Kūris (tarptautinės teisės), S. Vėlyvis (civilinio proceso), E. Palskys (kriminalistikos), K. Lapinskas (administracinės teisės), Z. Namavičius (politinių teorijų istorijos). Kiti jaunieji dėstytojai disertacijas rengė pačiame universitete.

Penkiolika metų (1945—1960) Teisės fakulteto mokslininkai pagrindinį dėmesį skyrė socialistinės visuomenės kūrimo, pramonės ir žemės ūkio pertvarkymo socialistiniais pagrindais teisinio reguliavimo klausimams ir nagrinėjo dvi problemas: LIETUVOS TSR VALSTYBĖS IR TEISĖS ISTORIJOS KLAUSIMAI ir VALSTYBĖS IR TEISĖS PAGRINDINIŲ INSTITUTŲ ESMĖ.

1960—1965 m. universiteto teisininkai įnešė savo indėlį į TSRS MA Valstybės ir teisės instituto koordinuojamos sąjunginės problemos VISUOMENĖS POLITINĖ ORGANIZACIJA sprendimą. Iš šios problemos Teisės fakultetas nagrinėjo dvi temas: „Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija" ir „Lietuvos TSR valstybės ir teisės vystymosi bendrieji dėsningumai komunistinės visuomenės išplėstinės statybos laikotarpiu", kurios tuo metu buvo ypač aktualios — gerai argumentuotos jų analizės reikėjo LTSR kodeksams parengti ir atskiriems įstatymams tobulinti.

141 *Acus-Acukas J.* Prekių mokslo pagrindai. K., 1949.

142 *Mačiulis P.* Maisto produktų kokybės ir sudėties nustatymas. V., 1960.

143 *Bucevičiūtė A.* Pieno rūgšties bakterijų įtaka B grupės vitaminų kiekiui raugintame piene. — MAD, ser. C, 1961, t. 2; Pieno rūgšties bakterijų įtaka B grupės vitaminų kiekiui piene.— AMMD, Biologija, 1961, t. 1; Karbamido įtaka B grupės vitaminų kiekiui piene.— Ten pat, 1962, t. 2.

144 *Aut. kol.* Rusiškai-lietuviškas ekonomikos terminų žodynas. V., 1966.

145 Politinė ekonomija (redagavo *V. Pauliukonis, J. Miškinis, A. Mitrikas* ir *A. Jablonskis).* V., 1969.

146 *Lola M. K.* Markso ir F. Engelso ekonominiai darbai. V., 1964; V. Lenino ekonominiai veikalai. V., 1966.

147 *Bučas J.* TSRS liaudies ūkio planavimas. V., 1967.

148 *Daukša A.* TSRS Valstybinis biudžetas. V., 1967.

149 *Zaleskis T.* TSRS finansai ir kreditas. V., 1972.

150 *Kilius B.* Pramonės finansai, 1976. (VVU rotaprintas.)

151 *Meidūnas V.* Pramonės finansai. 1977. (VVU rotaprintas.)

152 *Žilėnas A.* Tiesioginiai ir netiesioginiai kapitalistinių valstybių mokesčiai. V., 1963; Valstybinis kreditas kapitalistinėse šalyse. V., 1967; Valstybinės paskolos Tarybų Sąjungoje. V., 1970.

153 *Pladis R.* Matematinių metodų taikymo raida tarybinėje ekonomikoje. V., 1971.

154 *Simanauskas L., Tamošiūnas V.* Ekonominės informacijos mašininis apdorojimas. V., 1978.

Nuo 1975 m. Teisės fakultete nagrinėjama kita sąjunginė problema VALSTYBĖS, VALDYMO IR TEISĖS VYSTYMOSI DĖSNINGUMAI.

Tarybinio teisės mokslo pradininkai Lietuvoje buvo K. Jablonskis ir P. Pakarklis, daugiausia tyrinėję Lietuvos valstybės ir teisės istorijos problemas. K. Jablonskis, daugelio mokslinių straipsnių autorius ir kolektyvinių istorijos darbų bendraautoris, ypač domėjosi valstiečių ekonomine ir teisine padėtimi bei jų kova[1]. Jis parengė spaudai teisės šaltinių 1-ąjį tomą, redagavo 1529 m. Lietuvos Statutą, taip pat buvo vienas iš Lietuvos TSR istorijos šaltinių 1-ojo tomo sudarytojų[2]. Lietuvos valstybės ir teisės klausimams P. Pakarklis paskyrė keturias monografijas[3]. Jose ir ypač daktaro disertacijoje mokslininkas apibūdino Kryžiuočių valstybės santvarką ir jos grobikišką esmę[4], parodė pavergtų tautų teisinę padėtį, išaiškino, kad kryžiuočių įstatymai buvo skirti visų pirma pavergtų tautų pasipriešinimui slopinti. Jo darbuose plačiai nušviečiama Romos popiežių politika, rėmusi kryžiuočių žygius į Lietuvą, taip pat katalikų bažnyčios ekonominė ir teisinė padėtis bei priemonės feodalinei valstybei stiprinti. Be to, jis yra dokumentų rinkinio „Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams" sudarytojas.

Daug metų Lietuvos valstiečių teisinę padėtį kapitalizmo epochoje tyrinėja S. Vansevičius. Jo daktaro disertacijoje ir monografijose[5] nagrinėjama valstiečių socialinės-ekonominės ir teisinės padėties sąveika, aiškinamos caro valdžios ir Lietuvos buržuazinės valdžios darytų nuolaidų valstiečiams priežastys, parodoma agrarinių įstatymų klasinė esmė, apibūdinami valstiečių ekonominių, politinių ir asmeninių teisių suvaržymai, jų kovos priežastys ir formos. Be to, S. Vansevičius yra apibūdinęs socialinius, ekonominius ir politinius santykius Lietuvos kaime 1919—1940 m., Klaipėdos ir Vilniaus kraštų valstiečių teisinės padėties ypatybes.

Politinį režimą Lietuvoje 1920—1940 m. nagrinėja M. Maksimaitis[6]. Jis įrodė, kad piliečių demokratinių teisių ir laisvių, visuotinės rinkimų teisės ir tautos atstovavimo deklaravimas 1922 m. konstitucijoje atsirado dėl liaudies revoliucinės kovos. Buržuazinis demokratinis režimas buvo įvestas, kovojant prieš socialistinę revoliuciją. Iš M. Maksimaičio sukauptų faktų matyti, kad lietuvių buržuazija, remdamasi demokratiniais institutais, nesugebėjo spręsti socialinių, ekonominių ir politinių problemų.

Analizuodamas buržuazinės Lietuvos valdančiųjų politinių partijų ideologinius principus, programas ir priemones, kuriomis jos siekė valdžios, V. Pavilonis atskleidė jų socialinę paskirtį ir vietą valstybės mechanizme[7]. M. Apanavičius savo tyrinėjimuose[8] išaiškino karinių teismų vietą buržuazinės Lietuvos valstybės aparate, išryškino buržuazinės vy-

riausybės antiliaudinę politiką ir padarė išvadą, kad karinių teismų organizacija ir veikla, pakeitusi buržuazinį teisėtumą politiniu tikslingumu, grubiai pažeisdavo buržuazinius teismo organizacijos ir proceso principus: viešumo, žodiškumo, ir materialinės tiesos.

Daug dėmesio universiteto teisininkai skiria tarybinio laikotarpio Lietuvos valstybės ir teisės istorijos klausimams. K. Domaševičius nagrinėja bendruosius ir specifinius socialistinės revoliucijos dėsningumus ir parodo, kaip jie atsispindėjo Lietuvoje[9]. Jis nušvietė Lietuvos tarybinio nacionalinio valstybingumo raidą ir stiprėjimą 1944—1965 m., aptarė Tarybų Lietuvos valstybines funkcijas, demokratijos plėtojimą, darbo žmonių teisių apsaugos stiprinimą. Jis yra ir dviejų kolektyvinių darbų bendraautoris[10]. A. Cirtautas, nagrinėdamas Lietuvos TSR vietinių valdžios organų sukūrimą ir raidą[11], apibūdino vietinių DŽD tarybų veiklos demokratines formas, teisinę prigimtį ir vaidmenį, kuriant socialistinę

[1] *Jablonskis K.* Lietuvos valstiečių kova prieš feodalų priespaudą iki valakų reformos.— Lietuvos istorijos instituto darbai. K., 1951, t. 1; Valstiečių judėjimas Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje ir valstiečių siekimų reiškėjas Jonas Goštautas.— Kn.: Lietuvos valstiečiai XIX amžiuje. V., 1957.

[2] Lietuvos valstiečių ir miestiečių kova su dvarų valdytojais. V., 1959; Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. V., 1955, t. 1; Статут Великого Княжества Литовского 1529 года. Минск, 1960.

[3] *Pakarklis P.* Kryžiuočių valstybinė santvarka pagrobtose iš lietuvių srityse. M., 1944; Kryžiuočių valstybinės santvarkos bruožai. K., 1948; Popiežiai — lietuvių tautos priešai. V., 1948; Ekonominė ir teisinė katalikų bažnyčios padėtis Lietuvoje XV—XIX a. V., 1956.

[4] *Пакарклис П.* Борьба литовского народа против тевтонского ордена и папства за свою независимость. М., 1951.

[5] *Vansevičius S.* Lietuvos valstiečių socialinė-ekonominė ir teisinė padėtis imperializmo laikotarpiu. V., 1970; Lietuvos valstiečių teisinė padėtis buržuazijos valdymo metais (1919—1940 m.). V., 1968; Teisinis režimas Vilniaus krašte 1920—1939 metais. V., 1973.

[6] *Maksimaitis M.* Rinkiminių teisių apribojimai ir liaudies atstovavimo iškraipymas Lietuvoje 1920—1926 metais.— AMMD, Teisė, 1976, t. 13; Политический режим в буржуазной Литве в 1926—1940 г. Вильнюс, 1974.

[7] *Pavilonis V.* Buržuazinių politinių partijų pažiūros į Lietuvos valstybingumą (1905—1918 m.).— AMMD, Teisė, 1965, t. 5; Buržuazinio demokratinio režimo Lietuvoje klausimu.— Ten pat, 1966, t. 6.

[8] *Apanavičius M.* Kariniai teismai — buržuazijos įrankis kovoje prieš revoliucinį judėjimą Lietuvoje fašistinio režimo metais.— Teisė, 1964, t. 4; Buržuazinės Lietuvos karinių teismų klasinė esmė.— Ten pat, 1965, t. 5.

[9] *Domaševičius K.* Tarybinio valstybingumo vystymasis Lietuvoje. V., 1966; Tarybų valdžios įsitvirtinimas Lietuvoje.— Kn.: Tarybų Lietuvos valstybės ir teisės dvidešimtmetis. V., 1960; Didysis Spalis ir tarybinio valstybingumo sukūrimas Lietuvoje.— Teisė, 1968, t. 7.

[10] Очерки развития государственности Советских Прибалтийских Республик 1940—1965 гг. Таллин, 1965; Национальная государственность союзных республик. М., 1968.

[11] *Cirtautas A.* Pirmųjų vietinių tarybų išrinkimas Tarybų Lietuvoje.— Teisė, 1969, t. 8; Lietuvos TSR vietinių valstybinės valdžios organų sistemos pakeitimo 1950 metais kai kurios teisinės prielaidos.— Ten pat, 1970, t. 9; Lietuvos TSR vietinių DŽD tarybų nuolatinių komisijų organizacijos ir veiklos pradmenų teisinis įtvirtinimas.— Ten pat.

visuomenę Lietuvoje. Gilindamasis į Lietuvos TSR teismų istoriją A. Liakas[12] plačiai aptarė tarybinio teismo organų sudarymą ir raidą, teismo vaidmenį liaudies ūkio atkūrimo ir socialistinės visuomenės sukūrimo baigiamuoju laikotarpiu.

Domėdamasis Lietuvos socialistinės pramonės sukūrimo teisinėmis priemonėmis, S. Stačiokas[13] išnagrinėjo specifines jos kūrimo sąlygas ir aktyvų teisinių priemonių vaidmenį, vystant socialistinio ūkio sektorių ir išplėstinę pramonės reprodukciją, taip pat parodė, kaip socialistinei pramonei kurti buvo panaudota verslinė kooperacija.

I. Nekrošiaus tyrimų objektas — Tarybų valdžios kova dėl socialistinių teisinių darbo santykių sukūrimo ir jų įtvirtinimo Lietuvoje[14]. Jis nustatė bendruosius šių santykių formavimosi ir raidos dėsningumus bei jų specifiką Lietuvoje.

Žemės ūkio kolektyvizaciją teisiniu aspektu nagrinėjo A. Bulota[15]. Jis nušvietė prielaidų ištisinei žemės ūkio kolektyvizacijai sudarymą, socialistinės žemės ūkio sistemos kūrimo teisinį reguliavimą, buožių klasės likvidavimo ir kolūkių organizacinio ūkinio stiprinimo teisines priemones.

P. Vitkevičiaus tyrinėjimuose[16] išaiškinta, kad civilinio subjektiškumo turinio elementai yra civilinis teisnumas ir veiksnumas ir konkrečios subjektyvinės teisės. Jis parodė, kad Tarybų valstybė įgijo nuosavybės teisę ir kitas subjektyvines teises ir pareigas. Darbe davė pasiūlymų įstatymams tobulinti.

Nemaža padaryta, nagrinėjant civilinės ir darbo teisės problemas. Daugiausia iš šios srities tyrinėta piliečių ir organizacijų turtinių ir asmeninių teisių apsauga. A. Žiurlys plačiai nušvietė teisines santuokos sudarymo sąlygas, jos negaliojimo teisinę esmę, pripažinimo negaliojančia pagrindus ir tvarką bei teisines pasekmes; taip pat apibūdino motinos ir vaiko interesų apsaugą, valstybės teikiamą pagalbą, auklėjant vaikus, vaiko apsaugą, netekus šeimos globos[17].

Daugelį metų tarybinio civilinio proceso esmę nagrinėja J. Žeruolis. Daktaro disertacijoje ir straipsniuose[18] jis įrodė, kad teismo procesą sąlygoja materialinės teisės pobūdis, kad civilinių procesinių teisinių santykių turinys yra veiksmai, o jų forma yra subjektų procesinės teisės ir pareigos. J. Žeruolio darbai yra reikšmingi, tobulinant civilinius procesinius įstatymus.

J. Moreino daktaro disertacijoje ir monografijoje[19], skirtoje darbo ginčų kilimo priežastims, jų teisiniam reguliavimui aptarti, naujoviškai apibūdinama ir atribojama nuo skundo darbo ginčo sąvoka, nurodoma darbo ginčų sprendimo tvarka, juos sprendžiančių organų teisinė prigimtis, duodama vertingų pasiūlymų, kaip tobulinti įstatymus. J. Moreinas taip pat parodė perkėlimo į kitą darbą teisinio reguliavimo uždavi-

nius, papildė tokio perkėlimo sąvokos supratimą, apibūdino jo rūšis ir teisines pasekmes, nagrinėjo perkėlimo į kitą darbą teisėtumo pagrindinius teorinius klausimus.

V. Nekrašas tiria, kaip nagrinėjami ginčai dėl gamybinės traumos arba dėl profesinio susirgimo padarytos žalos atlyginimo, kaip nustatoma materialinė atsakomybė už piliečio sužalojimą[20]. Jis diferencijavo atsakomybės rūšis ir apibūdino jų atsiradimo sąlygas, aiškino, kaip nustatyti žalos atlyginimo dydį, pateikė pasiūlymų tobulinti galiojančias teisės normas.

Darbo miškų ūkyje teisinio reguliavimo ypatybes analizavo A. Dambrauskas[21]. Jis aptarė čia galiojančias teisės normas, darbo sutarčių miškų ūkyje sudarymo, pakeitimo ir nutraukimo savitumus, darbo ir poilsio

[12] *Liakas A.* Tarybiniai teismai Lietuvoje 1940—1960 metais.— Kn.: Tarybų Lietuvos valstybės ir teisės dvidešimtmetis. V., 1960; Pirmieji tarybiniai teismai Lietuvoje 1918—1919 metais.— Ekonomika ir teisė, 1958, t. 4; Baudžiamojo proceso ir teismų santvarkos įstatymų raidos Lietuvoje 1940—1941 metais klausimu.— Teisė, 1966, t. 6.

[13] *Stačiokas S.* Valstybinis vadovavimas vietiniam ūkiui Tarybų Lietuvoje 1940—1941 metais.— Teisė, 1962, t. 3; Socialistinės pramonės pagrindų sukūrimo Lietuvos TSR 1940—1941 metais teisinės priemonės.— Ten pat, 1964, t. 5; Teisinės priemonės Lietuvos TSR socialistinei pramonei atkurti pokario metais.— Ten pat, 1966, t. 6.

[14] *Nekrošius I.* Socialistinių darbo teisinių santykių atsiradimo Lietuvoje klausimu.— Teisė, 1968, t. 7; Lietuvos liaudies ūkio aprūpinimo kadrais pokariniu socializmo statybos laikotarpiu teisiniai klausimai.— Ten pat, 1969, t. 8; Samdomojo darbo išnaudojimo apribojimas ir panaikinimas Lietuvoje socializmo statybos laikotarpiu.— Ten pat, 1970, t. 9.

[15] *Bulota A.* Socialistinės žemės ūkio sistemos sukūrimo ir įtvirtinimo Tarybų Lietuvoje teisiniai pagrindai.— Kn.: Tarybų Lietuvos valstybės ir teisės dvidešimtmetis. V., 1960; Agrarinis klausimas Lietuvoje 1918—1919 ir 1940—1941 metais.— Teisė, 1961, t. 2; Kolūkinių santykių teisinio reguliavimo klausimai šiuolaikiniame etape.— Ten pat, 1964, t. 4.

[16] *Виткявичюс П.* Гражданская правосубъектность Советского государства. Вильнюс, 1978.

[17] *Žiurlys A.* Valstybinė motinos ir vaiko interesų apsauga Tarybų Sąjungoje. V., 1959; Šeimos teisės raida Tarybų Lietuvoje.— Kn.: Tarybų Lietuvos valstybės ir teisės dvidešimtmetis. V., 1960; Santuokos pripažinimo negaliojančia tvarka ir teisinės pasekmės.— Teisė, 1964, t. 4.

[18] *Жеруолис И.* Сущность советского гражданского процесса. Вильнюс, 1970. Процессуальные правоотношения в советском гражданском процессе. — Teisė, 1966, t. 6; Tarybinio civilinio proceso principų sąveikos ir sistemos klausimu.— Ten pat, 1964, t. 4; Administracinio proceso sąvokos klausimu.— Ten pat, 1970, t. 9.

[19] *Морейн И.* Основные вопросы правового регулирования отношений, связанных с разбирательством трудовых споров. Докт. дисс. М., 1968; Перевод на другую работу. М., 1965.

[20] *Nekrašas V.* Žalos, padarytos darbininkams ir tarnautojams suluošinimu arba kitokiu pakenkimu sveikatai, susijusiu su jų darbu, sąvoka.— Teisė, 1964, t. 4; Kai kurie bylų dėl atlyginimo žalos, padarytos darbininkų ir tarnautojų sužalojimu ar gyvybės atėmimu ryšium su jų darbu, teisminio nagrinėjimo klausimu.— Teisė, 1966, t. 6; *Gruodis M.* ir *Nekrašas V.* Materialinė atsakomybė už piliečio sveikatos sužalojimą. V., 1974.

[21] *Dambrauskas A.* Kai kurie darbo sutarties nutraukimo miškų ūkyje klausimai.— Teisė, 1972, t. 10; Darbo sutarties miškų ūkyje kai kurios ypatybės.— Ten pat, 1972, t. 11; Miškų ūkio darbuotojų laikinas perkėlimas į kitą darbą.— Ten pat, 1973, t. 12.

teisinį reguliavimą, materialinio skatinimo priemones, pateikė pasiūlymų, kaip tobulinti šios srities teisės normas.

Į kolūkių žemės ūkio produktų kontraktacijos sutartinius santykius gilinasi P. Rasimavičius[22]. Jis atskleidė valstybės ir kolūkių žemės ūkio produkcijos paruošų santykių ekonominę esmę ir teisinę prigimtį, patikslino kontraktacijos sutarties sąvoką, parodė šalių teises ir pareigas šioje sutartyje, jų turtinę atsakomybę, pasiūlė, kaip pagerinti sutarties santykius tarp valstybės ir kolūkių.

Kolūkių veiklos teisiniai klausimai aptarti kolektyviniame A. Bulotos, A. Marcijono, P. Rasimavičiaus, S. Stačioko veikale[23]. Autoriai čia apibrėžė kolūkių teisinę padėtį, jų organizacinės ir gamybinės veiklos principus, kolūkinės nuosavybės teisės turinį ir formas, jos teisinę apsaugą, žemės naudojimo teisę, darbo organizavimo ir drausmės klausimus, kolūkiečių teises ir pareigas, jų socialinį aprūpinimą, kolūkiečių kiemo teisinę padėtį, kolūkių sutartinius santykius ir gamtos apsaugos būtinumą.

Gamtos apsaugos teisines problemas nagrinėja A. Marcijonas[24]. Jis nušvietė faunos teisinės apsaugos istoriją, parodė, kaip ta apsauga teisiškai reguliuojama, kokių formų yra atsakomybė už saugančių fauną teisės normų pažeidimus.

Baudžiamosios teisės specialistai pagrindinį dėmesį skiria kovos su nusikalstamumu Lietuvos TSR nagrinėjimui. P. Danisevičius tyrinėja bendrąsias teorines ir metodologines kriminalistinio pėdsakų mokslo problemas[25]. Aiškindamas, kaip pažinti pėdsakų susidarymą, jis padarė išvadą, jog, formuojantis įvairių rūšių pėdsakams, bendrieji atspindžio teorijos dėsniai sukonkretėja.

Vienoje iš savo monografijų[26] M. Apanavičius plačiai aptarė teorinius klausimus, susijusius su asmeninio piliečių turto grobimo kvalifikavimu, grobimo sudėtimi, formomis ir požymiais. Kitoje monografijoje[27] M. Apanavičius apibūdino pareiginio nusikaltimo sąvoką, jo sudėtį ir atskiras rūšis.

Kovos su socialistinės nuosavybės grupiniu grobimu problemas jau kuris laikas nagrinėja R. Greičius[28]. Jis apibrėžė grupinio socialistinės nuosavybės grobstymo ypatybes ir sąvoką, nurodė, kas laikytina bendrininkavimu, ir pasiūlė, kaip diferencijuoti grupinio socialistinės nuosavybės grobimo dalyvių baudžiamąją atsakomybę.

E. Palskys nagrinėja[29] rašysenos ir techninio-kriminalistinio dokumentų tyrimo klausimus. Jis nusakė dokumentų sąvoką, jų klasifikaciją ir rašysenos bei rašto kalbos tyrimo būdus, pirminio teksto atkūrimo metodus. Nušvietė dokumentų klastojimo prevencijos klausimus. Išryškino identifikavimo galimybes pagal rašto kalbą ir rašyseną.

P. Petkevičius tyrinėja administracinių teisinių kovos priemonių su chuliganiškumu sistemą, jų reikšmę, užkertant kelią chuliganiškumui, administracines-teisines sankcijas kovoje su nedideliu chuliganiškumu[30].

Jau nemaža metų fakultete nagrinėjami aktualūs Tarptautinės teisės klausimai. P. Kūris savo daktaro disertacijoje ir monografijose[31] plačiai ištyrė valstybės atsakomybės pagal tarptautinę teisę teorines problemas, atskleidė atsakomybės ypatybes, prielaidas ir turinį, „sankcijų ir prievartos" kategorijų santykį ir tarptautinę atsakomybę kaip teisinį santykį. Jis analizavo valstybės atsakomybės pagrindą, tarptautinės teisės pažeidimo sudėtį, nustatė valstybės kaltės esmę ir jos reikšmę atsakomybei atsirasti.

Teisės fakulteto mokslininkai išleido tarybinės valstybės ir teisės pagrindų, tarybinės baudžiamosios teisės, tarybinio baudžiamojo proceso, tarybinės civilinės teisės ir tarybinės darbo teisės vadovėlius. Taip pat parašė Lietuvos TSR Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio bei Civilinio proceso ir Darbo įstatymų kodeksų komentarus, aktyviai dalyvavo LTSR kodeksų sudarymo darbuose: Lietuvos TSR Baudžiamąjį kodeksą parengti padėjo A. Klimka, LTSR Pataisos darbų kodeksą — M. Apanavičius, A. Klimka ir R. Greičius, LTSR Civilinį ir Šeimos kodeksus — J. Žeruolis ir A. Žiurlys, Žemės kodeksą — A. Bulota, S. Stačiokas ir A. Marcijonas. Universiteto teisininkai dalyvauja LTSR Aukščiausiojo Teismo ir Teisingumo ministerijos mokslinėse konsultacinėse tarybose, aktyviai prisideda prie Tarybų Lietuvos įstatymų tobulinimo.

22 *Rasimavičius P.* Tarybų valstybės santykių su kolūkiais dėl žemės ūkio produkcijos supirkimo teisinė prigimtis.— Teisė, 1966, t. 6; Žemės ūkio produkcijos kontraktacijos sutarties šalių atleidimo nuo turtinės atsakomybės pagrindai.— Ten pat, 1972, t. 10.

23 Teisiniai kolūkių veiklos klausimai. V., 1975.

24 *Marcijonas A.* Faunos teisinės apsaugos formų klausimu.— Teisė, 1969, t. 8; Faunos teisinės apsaugos Tarybų Lietuvoje klausimu.— Ten pat, 1968, t. 7.

25 *Danisevičius P.* Kriminalistinis pėdsakų mokslas (bendrieji teorijos klausimai). V., 1973.

26 *Apanavičius M.* Asmeninio piliečių turto pagrobimo kvalifikavimo teoriniai klausimai. V., 1976.

27 *Apanavičius M.* Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas. V., 1976.

28 *Грейчюс Р.* Развитие понятия хищения социалистического имущества в советском уголовном законодательстве. — Teisė, 1972, t. 10; Юридическая природа группы лиц в хищениях социалистического имущества. — Ten pat, 1972, t. 11; Понятие соисполнительства по советскому уголовному праву. — Ten pat, 1973, t. 12.

29 *Palskys E.* Kriminalistinis dokumentų tyrimas. V., 1978.

30 *Petkevičius P.* Tarybinės socialistinės viešosios tvarkos sąvokos klausimu.— Teisė, 1969, t. 8; Administracinio nusižengimo objektas.— Ten pat, 1970, t. 9.

31 *Курис П.* Международные правонарушения и ответственность государства. Вильнюс, 1973; Ответственность государства и ее основание в современном международном праве. (Докт. дисс.) М., 1973; *Kūris P.* Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos. V., 1970.

13 lentelė

Studentų mokslinėse konferencijose padaryta pranešimų ****

Metai	Fakultetas												
	matematikos	fizikos	chemijos	gamtos	medicinos	istorijos	filologijos	pramonės ekon.	prekybos	finansų ir apsk.	teisės	plenariniuose posėdž.	iš viso
1948	7*		4	6	16	10**			10***		1	10	64
1949	5		3	8	9	6			3		6	2	42
1950	4		6	6	9	6			6		6	2	45
1951	3		5	12	8	6			7		6	4	51
1952	7		7	7	6	13			8		6	3	57
1953	8		8	13	5	23			6		5	1	69
1954	15		11	20	9	15			6		5	3	84
1955	17		8	21	16	20			6		8	3	99
1956	17		5	31	15	22			8		7	—	105
1957	22		8	24	8	15			6		7	—	90
1958	21		6	29	18	12			8		8	—	102
1959	33		8	36	14	22			—		—	—	113
1960	42		10	28	20	35			7		7	2	151
1961	46		11	35	25	33			12		6	—	168
1962	40		11	33	43	33			10		8	—	178
1963	49		17	31	52	38			10		11	—	208
1964	47		24	50	40	42			15		8	—	226
1965	25	37	51	76	37	55			24		13	—	318
1966	26	23	41	72	49	60			31		9	—	311
1967	32	19	56	88	20	71			27		12	—	325
1968	22	30	64	69	55	25	51		31		10	—	357
1969	23	42	48	81	53	32	39	18	8	23	12	—	379
1970	26	50	24	112	61	40	47	29	8	29	11	—	437
1971	26	60	27	109	112	62	66	31	32	45	19	—	589
1972	23	64	53	114	175	141	82	33	40	52	28	—	805
1973	24	107	46	135	135	89	89	44	46	70	30	—	815
1974	16	115	37	145	145	96	84	43	65	77	27	—	850
1975	47	102	45	163	169	85	78	54	68	80	29	—	920
1976	43	107	50	144	140	102	109	41	77	99	62	—	974
1977	58	110	48	131	167	119	119	43	78	109	30	—	1012
1978	68	102	32	129	251	139	110	46	65	96	76	—	1114

* 1948–1964 m. duomenys bendro Fizikos ir matematikos fakulteto.
** 1948–1967 m. duomenys bendro Istorijos ir filologijos fakulteto.
*** 1948–1968 m. duomenys bendro Ekonomikos fakulteto.
**** Lentelė sudaryta, remiantis SMD ataskaitomis.

STUDENTŲ MOKSLINĖ VEIKLA

Svarbus jaunųjų specialistų rengimo universitete bruožas — studentų įtraukimas į mokslinius tyrimus. Studentų mokslinio darbo tikslas yra gilinti ir įtvirtinti mokomąją medžiagą, įsisavinti marksistinį-lenininį mokslinio pažinimo metodą, šiuolaikinę techniką ir mokslinių tyrimų metodiką, prisidėti prie technikos pažangos liaudies ūkyje ir prie aktualių mokslo klausimų nagrinėjimo[1]. Studentų mokslinei veiklai vadovauja prityrę mokslininkai, čia įgijami mokslinio darbo įgūdžiai, ima ryškėti studentų polinkiai.

Pirmieji studentų moksliniai būreliai universitete pradėjo kurtis tuoj po karo, kai tik ėmė normalėti darbas. 1945/46 m. m. jau veikė 9 būreliai su 200 dalyvių[2]. Vėliau būrelių ir jų narių daugėjo, 1947 m. spalio 26—27 d. buvo surengta pirmoji universiteto SMD konferencija[3]. Nuo tada tokios konferencijos organizuojamos kasmet.

SMD tematika susijusi su fakultetų mokslinio darbo problemomis. Studentų mokslinius būrelius globoja katedros, todėl juose dirbančių studentų veikla organiškai įsilieja į katedrų mokslinę veiklą. Studentų mokslinio darbo rezultatai svarstomi būrelių susirinkimuose, geriausi pranešimai skaitomi SMD konferencijose, pristatomi respublikinėms ir sąjunginėms studentų mokslinių darbų apžiūroms. Mokslinis darbas būreliuose tiesiogiai į mokymosį procesą neįeina, bet dažnai būreliuose atlikti darbai išauga į kursinius ir diplominius darbus.

Plečiantis SMD veiklai, gausėjo konferencijų, dalyvių ir pranešimų (žr. 13 lentelę). Į kasmet rengiamas konferencijas pradėta kviesti studentų su pranešimais iš kitų mūsų bei broliškų respublikų aukštųjų mokyklų, o vėliau ir iš socialistinių šalių aukštųjų mokyklų, su kuriomis universitetas bendradarbiauja. Be tradicinių SMD konferencijų, pradedamos organizuoti specializuotos, skirtos konkrečioms temoms nagrinėti, kaip studentų sveikatingumas, kova su aplinkos teršimu ir kt.

Iš pradžių SMD konferencijos buvo organizuojamos su plenariniais posėdžiais, kuriuose buvo skaitomi geriausi pranešimai. Vėliau plenariniuose posėdžiuose buvo aptariami tik konferencijų rezultatai, o paskutiniaisiais metais atsisakyta ir to, nes pranešimų svarstoma labai daug, todėl ir mokslinių konferencijų rezultatai aptariami pačiuose fakultetuose. Iki 1967 m. daugiausia pranešimų parengta Gamtos fakultete — 626, Istorijos ir filologijos — 537 ir Medicinos — 419. Pažymėtina, kad Gamtos ir Medicinos fakultetuose, nors jie ir nedideli, buvo daugiausia

[1] Aukštųjų mokyklų studentų mokslo tiriamojo darbo nuostatai. — Žr. Высшая школа (постановления, приказы, инструкции), ч. 1. M., 1965, с. 390.

[2] PA, f. 1771, ap. 30, b. 10, l. 44.

[3] *Mackevičius J.* SMD — 20 metų. V., 1967. (VVU rotaprintas.)

aktyvių SMD būrelių, susiklostė geros studentų mokslinės veiklos tradicijos, moksliniai vadovai labai daug dėmesio skyrė ir skiria studentų mokslinei veiklai. Nuo 1968 m. pranešimai skaičiuojami pagal dabartinius fakultetus, taigi nuo tų metų jau skiriama trijų ekonomikos fakultetų, Matematikos, Fizikos, Istorijos, Filologijos ir kitų fakultetų augančiųjų mokslininkų karta, SMD konferencijos kasmet darosi kryptingesnės ir konkretesnės. Paskutiniaisiais metais, kaip matyti iš lentelės, studentų mokslinių darbų labai padaugėjo Fizikos, Istorijos, Filologijos ir, kaip paprastai, Gamtos bei Medicinos fakultetuose.

Labai išsiplėtė studentų mokslo tiriamasis darbas pačiame mokymosi procese. Gerėja ir studentų darbo organizacija. Jau pirmajame kurse studentai supažindinami su mokslinio darbo metodais, darbu bibliotekoje ir su knyga, išmokomi naudotis pirminiais šaltiniais, archyvine medžiaga. Vėliau jie įtraukiami į aktyvią katedrų veiklą, rašo kursinius ir diplominius darbus, atlieka gamybinę ir mokomąsias praktikas, referuoja apie tų praktikų rezultatus, gina kursinius darbus katedrų posėdžiuose, o diplominius darbus — valstybinėse egzaminų komisijose. Studentų mokslinio darbo mokymosi procese apskaita anksčiau nebuvo vedama. Tokia apskaita pradėta tik 1972 m. Ir jau 1978 m. visi universiteto dieninio skyriaus studentai mokymosi procese buvo įtraukti į mokslinį darbą. Dabar katedrose vyksta intensyvus mokslo tiriamasis darbas, visas pedagoginis personalas aktyviai dalyvauja mokslinių problemų sprendime, tuo pačiu vis labiau į mokslinę veiklą įtraukiami ir studentai.

Vadinasi, ir mokymo procese, ir SMD būreliuose studentai gauna mokslinio darbo įgūdžių, išmoksta analizuoti ir sintezuoti mokslo šaltinių duomenis, daryti mokslines išvadas bei apibendrinimus. Mokslinis darbas mokymosi procese ne kliudo studentų veiklai moksliniuose būreliuose, o ją skatina ir yra tam tikra būrelių veiklos bazė.

Pamažu didėja ir SMD būrelių skaičius. 1968 m. veikė 62 būreliai su 1 400 studentų, o 1978 m.— 85 būreliai su 2795 studentais. Turint galvoje, kad 1976 m. universitete buvo 102 katedros, toks būrelių skaičius, matyt, optimalus, nes ne visų katedrų specifika leidžia prie jų įkurti mokslinius būrelius. Universiteto sąlygomis moksliniuose būreliuose dirbančių studentų optimalus procentas yra maždaug 30—40%. Kiekvienais metais universiteto studentai dalyvauja respublikiniuose ir sąjunginiuose mokslinių darbų konkursuose. Respublikiniams konkursams kasmet pristatoma keli šimtai studentų darbų, sąjunginiams — kelios dešimtys (tik 1972 m. sąjunginiam konkursui buvo pateikti net 106 moksliniai darbai). Respublikiniuose konkursuose universiteto studentai gauna apie 50—80 premijų; ne kartą jie būdavo pažymėti ir sąjunginiuose konkursuose: pavyzdžiui, 1974 m. sąjunginės apžiūros medaliais buvo apdovanota Chemijos fakulteto V k. studentė L. Davidavičienė už darbą „Aliu-

minio reakcijų su dioksikumarinais spektro fotometrinis tyrimas" ir Istorijos fakulteto IV k. studentas D. Kaunas už darbą „Knygų leidyba Mažojoje Lietuvoje". Keli šimtai studentų dalyvauja ūkiskaitiniuose moksliniuose darbuose.

Nemaža vertingiausių darbų skelbiama spaudoje. Kai būdavo leidžiamos konferencijų tezės (pavyzdžiui, 1971, 1974 m.), publikacijų buvo labai daug. Šiaip kas metai jų skaičius svyruoja nuo 26 (1968) iki 138 darbų (1973).

Studentų moksliniai darbai sudaro 5—8% visų universiteto darbuotojų skelbiamų mokslinių straipsnių. Tad jau nuo studijų metų formuojasi būsimieji mokslininkai, universitete gaudami būtiniausių mokslinio darbo įgūdžių, pajusdami pirmųjų tyrinėjimų džiaugsmą, moralinį pasitenkinimą ir pirmąsias nesėkmes. Studentų mokslinė veikla — gera mokslinio darbo pradžia. Dauguma dabar sėkmingai dirbančiųjų mokslininkų pirmą krikštą gavo studentų moksliniuose būreliuose.

MOKSLINIŲ TYRIMŲ SKELBIMAS, JŲ ĮGYVENDINIMAS, MOKSLINIAI RYŠIAI

Apžvelgti mokslo šakų tyrimai akivaizdžiai rodo, kaip tarybinės santvarkos metais universitete išsiplėtė mokslinis darbas, kaip nagrinėjamos problemos vis glaudžiau siejasi su respublikos socialistinės ekonomikos ir kultūros kūrimu bei vystymusi. Tačiau labai svarbu pažiūrėti, kaip ir kiek tų mokslinių tyrimų rezultatų įdiegiama į praktiką, ar jie patenkina jos reikalavimus.

Mokslinių tyrimų rezultatų skelbimo ir realizavimo formos įvairios: jie svarstomi mokslinėse konferencijose, publikuojami, įdiegiami į gamybą, panaudojami sudarant liaudies ūkio ir kultūros plėtojimo planus, tobulinant valdymo, auklėjimo ir aptarnavimo sistemas.

Tiek platesnę mokslinę veiklą universitete, tiek mokslinių konferencijų rengimą universitete buvo įmanoma pradėti, praslinkus 2—3 metams po karo. Pirmoji bendra universiteto konferencija buvo surengta 1947 m. gegužės 26 d. Jos septyniose sekcijose buvo padaryti 92 moksliniai pranešimai[1]. Vieni mokslininkai pateikė ilgų metų tyrinėjimų rezultatus, kurių nebuvo įmanoma paskelbti hitlerinės okupacijos ir pirmaisiais metais po karo, kiti — daugiausia iš humanitarinių mokslų — supažindino su savo tik pradedamais naujausiais tyrimais. Į konferenciją susirinko ir kitų respublikos aukštųjų mokyklų dėstytojai, nemaža visuomenės atstovų. Tai buvo žymus aukštųjų mokyklų gyvenimo įvykis. Ši konferencija turėjo pirmiausia svarbią metodologinę reikšmę. Daugelyje

[1] Duomenys iš ataskaitų mokslinei tarybai.

pranešimų buvo iškeltos naujos problemos, naujai vertinami istorijos ir kultūros procesai. Pavyzdžiui, prof. J. Žiugžda pranešime „Kova už tarybų valdžią Lietuvoje 1918—1919 m." iš marksistinių pozicijų apibūdino bendrą tarybinių tautų kovą prieš išnaudotojus, liaudies masių ir jos avangardo Lietuvos Komunistų partijos vaidmenį kovoje už tarybų valdžią, buržuazinių nacionalistų išdavikiškus sandėrius su vokiečių okupantais ir kitus aktualius klausimus. Medikai nagrinėjo patirtį, medicinos sukauptą per Didįjį Tėvynės karą. Daugelis mokslininkų, pradėdami įvaldyti marksistinę metodologiją, ėmė geriau orientuotis klasinių santykių problematikoje, iš proletariato pozicijų siekė vertinti istorijos įvykius, praeities reiškinius.

Po metų, gegužės 25—29 d., buvo surengta antroji mokslinė konferencija, kurios šešiose sekcijose ir plenariniuose posėdžiuose perskaitytas 51 pranešimas[2]. Nuo 1948 m. mokslinės konferencijos vyksta kasmet. Intensyvėjant moksliniam darbui, konferencijose vis daugėja sekcijų ir pranešimų. Be kasmetinių viso universiteto mokslinių konferencijų, pradėtos rengti teminės, specialios, skirtos svarbiems istoriniams įvykiams pažymėti ar atskiroms reikšmingoms problemoms nagrinėti konferencijos. Tokių konferencijų taip pat kasmet daugėjo. Jau nuo 1948 m. rengiamos konferencijos biologijos klausimais, nagrinėjami mokslo partiškumo klausimai, praktikuojamos diskusijos metodologiniais klausimais, kuriose aktyviai dalyvauja visuomeninių mokslų dėstytojai. Labai išsiplėtus universiteto mokslinei veiklai, atsisakyta bendrų universiteto konferencijų ir organizuojamos tik specializuotos. Šiuos pakitimus, be abejo, lėmė tai, kad mokslo diferenciacija ir specializacija verčia vis labiau gilintis į specifines vienų ar kitų mokslų problemas. Probleminės konferencijos organizuojamos dažnai kartu su įvairiomis žinybomis ir kitų respublikų aukštosiomis mokyklomis. Pavyzdžiui, 1959 m. universitete įvyko konferencija Pietų Pabaltijo ir Baltarusijos mezozojaus ir kainozojaus problemoms nagrinėti[3]. Konferencija buvo organizuota kartu su Lietuvos ir Baltarusijos Mokslų Akademijomis, sąjunginiais geologinės žvalgybos bei naftos mokslo tiriamaisiais institutais. Reikšmingos buvo konferencijos, skirtos V. Lenino veikalo „Materializmas ir empiriokriticizmas" penkiasdešimtmečiui, V. Lenino gimimo devyniasdešimtosioms metinėms. 1960 m. universitete buvo surengtas VI sąjunginis pasitarimas tikimybių teorijos ir matematinės statistikos klausimais, 1963 m.— Pabaltijo geologų konferencija žemyno apledėjimo klausimais, 1964 m.— sąjunginė konferencija elementų mikrokiekių nustatymo klausimais.

Be mokslinių konferencijų, vyksta simpoziumai, pasitarimai. Dabar kasmet tokių renginių organizuojama daugiau kaip po dešimt. (Konferencijų, simpoziumų, pasitarimų skaičių nuo 1965 m. atspindi 14 lente-

14 lentelė

Mokslinės konferencijos, simpoziumai ir pasitarimai*

Iš viso suorganizuota	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
konferencijų, simpoziumų ir pasitarimų	7	8	10	17	13	13	16	16	11	13	13	12	18	13
iš jų:														
sąjunginių,	—	2	—	1	1	3	2	1	—	2	1	—	1	1
respublikinių,	5	5	6	4	9	6	3	3	3	5	2	7	10	8
vietinių	2	1	4	12	8	4	11	12	8	6	10	5	7	4

* Lentelė sudaryta, remiantis mokslinio tyrimo darbų ataskaitomis

lė.) Daugiausia tokių renginių — net 18 — įvyko 1969 m. ir 1977 m. Vietinės reikšmės konferencijose sprendžiama tai, kas aktualu vienai kuriai katedrai arba kelioms katedroms. Tokiose konferencijose nagrinėjamos temos vėliau gali išaugti ir į stambias mokslines problemas. Respublikiniuose renginiuose gvildenami platesni, turintys svarbią reikšmę respublikos mokslui, kultūrai bei technikai, klausimai.

Beveik kiekvienais metais vyksta ir sąjunginiai renginiai, kurie daug prisideda prie vienos ar kitos mokslo šakos plėtotės. Antai 1968 m. Ignalinoje įvyko sąjunginis koliokviumas-vasaros mokykla „Atsitiktiniai statistikos procesai". Čia dalyvavo 60 žmonių, iš jų 35 įžymūs tikimybių teorijos specialistai iš įvairių Tarybų Sąjungos miestų — Maskvos, Leningrado, Kijevo, Novosibirsko ir kt. Koliokviume buvo siekiama išnagrinėti atsitiktinių statistikos procesų tyrimų padėtį ir numatyti tolesnę šios srities raidą. Koliokviume dalyvavo 13 universiteto Matematikos ir mechanikos fakulteto darbuotojų; 4 iš jų skaitė pranešimus. 1969 m. Fizikos fakulteto puslaidininkių fizikos katedra ir Puslaidininkių fizikos probleminė laboratorija organizavo II sąjunginę konferenciją „Elektrografijos fizikiniai pagrindai". Konferencijoje dalyvavo 402 žmonės iš 71 mokslinės organizacijos — 33 iš Tarybų Sąjungos miestų ir 18 iš užsienio šalių: Bulgarijos Liaudies Respublikos, Vokietijos Demokratinės Respublikos, Lenkijos Liaudies Respublikos, Vokietijos Federatyvinės Respublikos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Šveicarijos ir kt. Joje buvo nagrinėjami fizikos ir chemijos, kieto kūno ir puslaidininkių, fotochemijos, mokslinės fotografijos, elektrografijos ir kiti klausimai. 1969 m.

[2] Duomenys iš mokslinės ataskaitos.
[3] Ten pat.

universitete buvo pravestas tarptautinis simpoziumas atomų ir molekulių teorijos klausimais, dalyvavo 200 mokslininkų — žymiausi teorinės fizikos atstovai iš LLR, VDR, BLR, VLR, RSR, JFSR, JAV ir kitų šalių.

1970 m. universitete įvyko trys sąjunginės mokslinės konferencijos. Viena iš jų — „Socialinės industrinio darbo problemos", skirta V. Lenino 100-mečiui. Joje dalyvavo 250 žmonių, jų tarpe 85 iš kitų respublikų. Perskaityti 65 pranešimai: 8 — plenariniuose posėdžiuose ir 57 — keturių sekcijų posėdžiuose. Čia buvo nagrinėjamos pramonės organizavimo ir valdymo, darbo jėgos judėjimo ir valdymo socialinio planavimo ir kitos aktualios problemos. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas darbo skatinimo problemai. Universitete surengtoje antrojoje sąjunginėje konferencijoje „Aktualūs baltų kalbotyros klausimai" spręstos svarbiausios baltistikos problemos, tikslinta, ką nagrinėja TSRS ir užsienio baltistai. Dalyvavo 150 žmonių, jų tarpe 40 iš broliškų respublikų, 3 — iš kitų šalių. Perskaityti 27 pranešimai. Sąjunginė konferencija „Knyga ir progresas" buvo skirta Vilniaus universiteto bibliotekos 400 metų jubiliejui; joje nagrinėti bibliotekininkystės ir bibliografinės informacijos, bibliotekų darbo, VVU Mokslinės bibliotekos istorijos ir kt. klausimai. Dalyvavo daugiau kaip 200 aukštųjų mokyklų ir kitų Lietuvos TSR bibliotekų atstovų, taip pat svečių iš kitų respublikų, iš Bulgarijos, Čekoslovakijos, Vokietijos Demokratinės Respublikos. Išklausyta 17 pranešimų, kuriuos skaitė Kultūros bei Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijų, įvairių bibliotekų atstovai.

1971 m. įvyko tarprespublikinis (zoninis) seminaras-pasitarimas „Aukštosios matematikos kurso dėstymo metodika". Jame dalyvavo 60 žmonių, 25 — iš broliškųjų respublikų. Perskaityta apie 50 pranešimų aktualiais matematikos dėstymo aukštosiose mokyklose metodikos klausimais. Tais pačiais metais vyko ir III tarprespublikinis seminaras „Fizikos kurso mokymo proceso mokslinio organizavimo problemos". Jame dalyvavo 70 žmonių, iš kurių 30 iš kitų Tarybų Sąjungos miestų.

1972 m. organizuotame sąjunginiame pasitarime „A_2B_6 junginių fizikos problemos" dalyvavo 200 dalyvių, jų tarpe 100 iš kitų miestų (19 iš užsienio šalių). Buvo nagrinėjama, kaip šie junginiai naudojami fotolaidumo liuminescencijos optinių savybių tyrime ir kt. srityse.

1973 m. kartu su TSRS MA V. Steklovo Matematikos institutu ir LTSR MA Fizikos ir matematikos institutu buvo organizuotas tarptautinis simpoziumas tikimybių teorijos ir matematikos statistikos klausimais. Simpoziume dalyvavo apie 390 mokslininkų iš jų 80 iš įvairių užsienio šalių — VDR, LLR, ČSSR, BLR, JAV, Anglijos, VFR, Prancūzijos, Japonijos, Indijos, Austrijos ir kt. Panašus simpoziumas įvyko ir 1977 m., kur jau buvo 450 dalyvių, iš jų 105 iš užsienio.

1974 m. Matematikos ir mechanikos fakultetas organizavo sąjunginę konferenciją „Analizinės skaičių teorijos problemos ir jų taikymas". Dalyvavo 100 atstovų iš 43 TSRS miestų. Organizuojant konferenciją, aktyviai dalyvavo TSRS MA V. Steklovo Matematikos institutas, Maskvos M. Lomonosovo universitetas. Perskaityta 119 pranešimų. Fizikos fakultetas surengė sąjunginę konferenciją „Eksitonai kristaluose", į kurią atvyko 120 dalyvių iš 20 TSRS miestų; perskaityti 46 pranešimai.

1975 m. įvyko III sąjunginė konferencija „Aktualūs baltų kalbotyros klausimai". Jos darbe dalyvavo 200 žmonių, jų tarpe 50 svečių iš broliškųjų respublikų ir 15 iš užsienio šalių — LLR, VDR, RSR, JFSR, Suomijos, Norvegijos, JAV, Šveicarijos, VFR. 1975 m. įvykusi bendra Vilniaus universiteto ir Greifsvaldo universiteto (VDR) istorikų konferencija buvo skirta Tarybų Sąjungos pergalės Didžiajame Tėvynės kare trisdešimtmečiui. Joje, be šių dviejų universitetų atstovų, pranešimus skaitė mokslininkai iš Kaliningrado, Latvijos, Baltarusijos, Odesos universitetų, Estijos MA Istorijos instituto, Erfurto Medicinos akademijos, Rostoko universiteto (VDR), Krokuvos universiteto (LLR), Prahos ir Brno universitetų (ČSSR) ir kt.

1977 m. rugpjūčio 17—27 d. Fizikos fakultetas kartu su Elektrografijos moksliniu tyrimo institutu bei TSRS MA Puslaidininkių fizikos ir Chemijos tarybos organinių puslaidininkių sekcija surengė II tarptautinę polimerų fotonikos ir organinių puslaidininkių su elektrografijos kryptimi mokyklą. Dalyvavo 80 darbuotojų iš 38 šalies mokslinių ir gamybinių organizacijų bei LLR, VDR, ČSSR, BLR, VLR atstovų. Buvo perskaityta 50 pranešimų, suorganizuoti 5 moksliniai seminarai.

1977 m. rugsėjo 20—21 d. organizuota mokslinė konferencija „Universitetų vaidmuo šiuolaikinio mokslo ir technikos progreso sąlygomis TSKP XXV-jo suvažiavimo šviesoje". Dalyvavo 200 dalyvių, jų tarpe 11 rektorių ir 15 prorektorių iš įvairių TSRS universitetų.

Kasmet po keliasdešimt universiteto mokslininkų dalyvauja įvairiausiose sąjunginėse konferencijose. Nemaža universiteto mokslininkų skaito pranešimus ir užsienio konferencijose bei simpoziumuose.

Dešimtajame penkmetyje planuojama surengti keletą didelių konferencijų iš elektrografijos, lazerių, matematikos, kalbotyros, medicinos ir kitų mokslų.

Už įvairius mokslinius darbus ir vadovėlius daug universiteto mokslininkų yra gavę LTSR respublikines mokslo ir technikos premijas. Tai profesoriai: Jonas Kubilius, Alfonsas Basalykas, Vaclovas Chomskis, Marija Natkevičaitė-Ivanauskienė, Antanas Minkevičius, Pranas Norkūnas, Povilas Snarskis, Adolfas Jucys, Zigmas Zinkevičius, Chackelis Kibarskis, Liubomiras Laucevičius, Algimantas Marcinkevičius, Bronius Pranskus, Kleopas Grincevičius, Jurgis Viščakas, Povilas Braždžiūnas,

Ūkiskaitinių darbų ir jų rezultatų

Ūkiskaitiniai darbai	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
Ūkiskaitinio mokslo tiriamojo darbo finansinio plano įvykdymas (tūkst. rb)	1,5	5,0	20,4	45,4	102,0	207,5	276,6	494,3	735,7
Įdiegtų į gamybą mokslinio tyrimo darbų skaičius	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Įmonių patvirtintas ekonominis efektas (tūkst. rb)	—	—	—	—	—	—	—	—	—

*Lentelė sudaryta, remiantis metinėmis ataskaitomis

Petras Katilius, Jonas Kazlauskas, Konstantinas Navickas, Jonas Palionis, Vytautas Mažiulis, Romanas Plečkaitis, Vincas Urbutis, Jonas Lelis, Algimantas Bikelis, Juozas Rugienius, Edmundas Montrimas, docentai: Eduardas Červinskas, Aldona Lučinskienė, Juozas Galvydis, Gervydas Dienys, Leonas Jasinskas, Vytautas Paulauskas, Juozas Pikčilingis, vyr. dėst. Augustinas Mačionis. TSRS Valstybinę premiją 1973 m. gavo rentgenologas prof. Kazys Ambrozaitis.

Mokslinio darbo praktika parodė, kad bene geriausias būdas realizuoti tyrimų rezultatus yra ūkiskaitiniai moksliniai darbai. Tai iš bendrosios universiteto mokslinio darbo problematikos išskiriami darbai, kuriuos užsako ir finansuoja įvairios žinybos ir gamybinės organizacijos. (Kaip minėta, žinybinės laboratorijos veikia taip pat ūkiskaitiniais pagrindais.)

Tokius darbus universitetas pradėjo 1960 m. Pradžia buvo kukli: tais metais darbų atlikta tik už 1520 rb — stigo patyrimo, mokslininkai dar mažai bendravo su gamybinėmis organizacijomis, mažai pažino vieni kitus. Tačiau, plečiantis mokslo tiriamajam darbui ir gamybai, pasidarė būtina plėsti ir ūkiskaitinę tematiką. Tai akivaizdžiai rodo 15 lentelė. Pastaruoju laiku universitetas kasmet atlieka ūkiskaitinių darbų daugiau kaip už 2,5 mln. rb. Galėtų universitetas tokių darbų atlikti dar daugiau, bet trūksta patalpų laboratorijoms. Nuo 1971 m. imta registruoti, kiek darbų įdiegta į gamybą ir koks jų ekonominis efektas. Dabar kasmet įdiegiama apie 50 darbų, o jų ekonominis efektas siekia apie 3 mln. rb. Iš viso nuo 1960 iki 1978 m. ūkiskaitinių darbų universitetas atliko už 21951,2 tūkst. rb, o ekonominis efektas nuo 1971 m. jau sudaro 21192,68 tūkst. rb. Visai akivaizdu, kad lėšos mokslo tiriamajam darbui greitai

įdiegimo į gamybą dinamika*

1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
799,5	865,0	1034,8	1440,7	1911,4	2408,6	2306,0	2618,0	2999,9	3679,4
—	—	48	38	37	48	49	52	53	57
—	—	178,0	2328,9	3741,39	2814,5	2828,2	2885,5	3075,4	3340,8

atsiperka, o moksliniai tyrimai, užsakyti aukštajai mokyklai, palyginti nebrangūs.

Atlikdami mokslinius darbus gamybai, žinybiniams institutams, universiteto mokslininkai aktyviai prisideda prie mokslo ir technikos progreso, padeda spręsti aktualius gamybos ir technikos klausimus. Beveik pusę visų ūkiskaitinių darbų dirba Fizikos fakulteto mokslininkai, nemažą dalį — Matematikos ir Chemijos fakultetų darbuotojai.

Universiteto mokslininkų sukurtus blizgodarius naudoja ir automobilių pramonės įmonės, domisi jos ir kitais pasiektais rezultatais. Mokslinės organizacijos naudojasi mūsų chemikų susintetintais skystais kristalais. Respublikos įmonėms universitetas padeda spręsti gamybos valdymo, produkcijos kokybės kontrolės, sanitarijos bei higienos ir daugelį kitų aktualių problemų. Išplėtus universiteto patalpas, atsiras galimybių žymiai padidinti ūkiskaitinių darbų apimtį ir tuo pačiu greičiau realizuoti paieškos darbų rezultatus. Vien 1978 m. universitetas buvo sudaręs 93 kūrybinio bendradarbiavimo sutartis su įmonėmis, gamyklomis, institutais tokiais moksliniais klausimais, kurių tos organizacijos vienos nepajėgia išspręsti. Iš tokių kolektyvų minėtinas Panevėžio „Ekranas", Kauno radijo gamykla, Vilniaus kuro aparatūros gamykla ir daugelis kitų. Mūsų mokslininkų darbai yra svarus indėlis į bendrą respublikos ir šalies mokslo lobyną.

Mokslinių tyrimų rezultatų, svarstomų konferencijose, susumuojamų disertacijose, reikšmė padidėja, kai jie paskelbiami spaudoje. Todėl mokslinės publikacijos yra vienas iš svarbių mokslo raidos barų, padedančių tyrimų rezultatus susieti su gyvenimo praktika. Darbai gali būti publikuojami įvairiai: konferencijų tezėmis ir medžiaga, straipsniais

mokslų darbų leidiniuose, žurnaluose; plačiausi ir vertingiausi tyrimai išleidžiami monografijomis.

Keliolika metų universitetas turėjo leidybinę teisę, nedidelę leidybinę bazę ir tomis galimybėmis vaisingai naudojosi. Nuo 1948 m. universitetas leido įvairių serijų mokslo darbus, kuriuose mokslininkai skelbė savo tyrimų rezultatus. Iki 1961 m. tokių leidinių išėjo 36 tomai. Nuo 1961 m. respublikos aukštųjų mokyklų, priklausančių LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijai, darbų leidimas perėjo į jos žinią. Ministerija jų leidimą organizavo pagal mokslų šakas ir pavedė vienos ar kitos srities darbus rengti kuriai nors aukštajai mokyklai priklausomai nuo jos profilio ir lėšų. Į taip pertvarkytus leidinius dedami to profilio straipsniai iš visų aukštųjų mokyklų. Universitetui buvo pavesta rengti ir leisti mokslo darbų rinkinius „Teisė", „Kalbotyra", „Ekonomika", „Literatūra", „Biologija", „Geografija ir geologija", „Mūsų kalba". Kai kuriuos mokslo darbus universitetas rengia kartu su Mokslų Akademija — „Lietuvos matematikos rinkinį", „Lietuvos fizikos rinkinį" (abu šie rinkiniai nuo 1974 m. JAV verčiami į anglų kalbą); LKP istorijos klausimai rengiami kartu su Partijos istorijos institutu (prie LKP Centro Komiteto). Universiteto leidybinė veikla nuo 1968 m. parodyta 16 lentelėje. Kas metai vis daugiau išleidžiama monografijų, pavyzdžiui, 1974 ir 1976 m. išleista po 23, 1977 m. — 32, o iš viso per 11 metų — 184 monografijos. Mokslo darbų rinkinių skaičius priklauso nuo leidyklų galimybių. Daugėja vadovėlių bei mokymo priemonių ir apskritai visų leidinių. Labai

16 lentelė

Universiteto publikacijos*

Leidiniai	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Monografijos	8	7	7	10	14	14	23	20	23	32	26
Mokslo darbų rinkiniai ir konferencijų medžiaga	6	13	13	25	30	23	16	16	20	20	16
Vadovėliai ir mokymo priemonės	3	6	6	6	33	30	29	27	46	74	37
Brošiūros ir kiti smulkūs leidiniai	4	48	13	18	11	13	12	23	20	163	139
Iš viso leidinių	21	74	39	59	88	80	80	86	109	289	218
Straipsniai	583	988	993	1122	1139	1278	1141	1307	1290	1145	1369

*Lentelė sudaryta, remiantis mokslinio tyrimo darbų ataskaitomis

daug išspausdinama mokslo straipsnių. Nuo 1971 m. jų skaičius kasmet prašoka tūkstantį, o per 11 metų jų išspausdinta daugiau kaip dvylika tūkstančių. Tai, be abejo, parodo universiteto darbuotojų mokslinį aktyvumą.

Universiteto mokslininkai ne tik aktyviai dalyvauja mokslinėje veikloje, rašo ir gina disertacijas, skelbia savo mokslinius darbus, bet ir varo labai platų barą mokslo populiarinimo srityje, skaito daug paskaitų ir pranešimų visuomenei gamyklose, įmonėse, kolūkiuose bei tarybiniuose ūkiuose, per radiją ir televiziją.

Be anksčiau minėtų Vilniaus universiteto ryšių su kitomis aukštosiomis mokyklomis ir sąjunginiais mokslo centrais, mokslinėse konferencijose, rengiant kadrus, ginant disertacijas, sudaromos sutartys ir dėl visapusiško bendradarbiavimo. Tokias bendradarbiavimo sutartis universitetas turi su Baltarusijos, Latvijos ir Odesos universitetais.

Nemaža žymiausių šalies mokslininkų padėjo ir padeda mūsų universiteto mokslininkams — tai matematikai TSRS MA akademikai A. Kolmogorovas, J. Linikas, J. Prochorovas, Ukrainos MA akad. B. Gnedenka; fizikai akademikai — R. Chochlovas, V. Fokas, A. Jofė, N. Deviatkovas, biologas akad. N. Dubininas, filologas prof. dr. B. Larinas ir daugelis kitų.

Nuo 1967 m. universitetas yra sudaręs bendradarbiavimo sutartį su Greifsvaldo (VDR) Ernsto Morico Arnto universitetu, šiek tiek vėliau tokios sutartys buvo sudarytos su Prahos Karlo universitetu ir su Krokuvos Jogailos universitetu. Kai kurių bendrų mokslinių problemų nagrinėjimas sieja universitetą su Magdeburgo Oto Gerikės aukštąja technikos mokykla ir Erfurto medicinos akademija. Su šiomis aukštosiomis
vas, biologas akad. N. Dubininas, filologas prof. dr. B. Larinas ir dauge-
ram moksliniam darbui, moksliniam stažavimuisi, aspirantūrai.

Pastaraisiais metais ypač išsiplėtė universiteto mokslininkų ryšiai su užsieniu. Vien tik per paskutiniuosius kelerius metus užsienyje mokslinėse stažuotėse skaitė paskaitas bei dirbo mokslinį darbą per 60 universiteto darbuotojų.

Daugiausia mokslininkų išvyksta į Vokietijos Demokratinę Respubliką, Čekoslovakijos Socialistinę Respubliką ir Lenkijos Liaudies Respubliką. Šiose šalyse kasmet pabuvoja po 10—15 mokslininkų. Nuo 1971 m. moksliniam darbui bei į kalbų kursus mūsų dėstytojai buvo išvykę į JAV — 10, į Kanadą — 4, į Prancūziją — 7, į Švediją — 4, į Italiją — 4, į Japoniją — 3, į Suomiją — 3 ir t. t.

Universiteto mokslininkai užsienyje skaito pranešimus, aktyviai dalyvauja mokslinėse konferencijose, simpoziumuose bei suvažiavimuose. Pavyzdžiui, 1971 m. Paryžiuje Europos konferencijoje seleno ir telūro

fizikos klausimais pranešimą skaitė prof. dr. J. Viščakas, 1972 m. VFR konferencijoje skaičių teorijos klausimais — prof. dr. J. Kubilius, 1972 m. Bratislavoje I tarptautinėje konferencijoje mikrobanginių feritų klausimais — prof. dr. V. Šugurovas, 1973 m. Barselonoje X tarptautiniame neurologų kongrese — prof. dr. P. Visockas, 1974 m. Greifsvalde Europos simpoziume kaimo higienos klausimais — prof. dr. V. Kviklys, 1975 m. Anglijoje VIII tarptautiniame fonetikos mokslų kongrese — doc. A. Steponavičius, 1975 m. Lenkijos Liaudies Respublikoje slavų tautų kultūrinių ryšių konferencijoje — prof. dr. R. Plečkaitis ir prof. dr. B. Genzelis, 1976 m. Italijoje XIII tarptautinėje puslaidininkių fizikos konferencijoje — doc. J. Vaitkus, 1976 m. JAV, Tarybų Sąjungos ir Jungtinių Amerikos Valstijų specialistų susitikime,— teisininkas doc. A. Marcijonas. Iš viso per pastaruosius kelerius metus užsienio konferencijose ir kituose renginiuose su pranešimais dalyvavo daugiau kaip 100 universiteto mokslininkų.

Be to, universiteto dėstytojai vyksta į užsienio šalių aukštąsias mokyklas skaityti paskaitų kursų ar pranešimų, taip pat ilgesniam laikui dėstyti įvairių dalykų. Pavyzdžiui, prof. dr. J. Kubilius skaitė paskaitas JAV, Kanadoje, Prancūzijoje, Italijoje, VFR, prof. dr. A. Jucys — Vengrijoje ir Suomijoje, prof. dr. V. Daukšas — Italijoje, prof. dr. A. Marcinkevičius — JAV, Italijoje, prof. dr. J. Viščakas — ČSSR, LLR, Bulgarijoje, prof. dr. A. R. Bandzaitis — Suomijoje, prof. dr. V. Mažiulis — Krokuvos, Prahos, Brno, Kopenhagos, Vienos universitetuose, prof. dr. J. Rugienius — Italijoje, Švedijoje ir t. t. Doc. E. Safronova, doc. P. Ivinskis ilgesnį laiką dėstė rusų literatūrą LLR, doc. G. A. Misiūnas — fiziką ir doc. T. Chomentauskas — pramonės ekonomiką Kuboje, fizikos mokslų kandidatas V. Urba ir vyr. dėstytojas V. Valiukėnas — fiziką Alžyre, fizikos—matematikos m. k. G. Misevičius — matematiką Burundyje, doc. S. Imbrasas ir fizikos—matematikos m. k. A. Valužis — pramonės ekonomiką ir fiziką Mali, vyr. dėst. P. Girdžius — matematiką Afganistane. Nemaža universiteto rusų kalbos dėstytojų ilgai yra dėstę rusų kalbą: E. Brazauskienė — Suomijoje, D. Guzevičienė — Japonijoje; trumpuose rusų kalbos kursuose: doc. L. Sudavičienė — Italijoje, fil. m. kand. O. Šulskaja — ČSSR ir Bulgarijoje, vyr dėst. D. Čepelytė VDR ir Vietnamo Socialistinėje Respublikoje, doc. M. Sivickienė — Vengrijos Liaudies Respublikoje ir kt.

Didelės universiteto studentų grupės vyksta į užsienio aukštąsias mokyklas į gamybinę-pažintinę bei priešdiplominę praktiką. Tokie moksliniai ir pedagoginiai ryšiai praturtina abi puses naujomis mokslo idėjomis, originalesniu mokslo problemų sprendimu, padeda ugdyti socialistinių šalių mokslo ir technikos potencialą, auklėti studentus tautų draugystės ir proletarinio internacionalizmo dvasia.

Į Vilniaus universitetą moksliniam stažavimuisi atvyksta nemaža mokslininkų iš JAV, Kanados, VFR ir kitų kraštų. Antai į lituanistines katedras, be stažuotojų iš tarybinių respublikų, buvo atvykę kalbininkų iš LLR, ČSSR, Suomijos, Norvegijos, Islandijos, Anglijos, Italijos ir kitų šalių. Kasmet daugiau kaip 20 lietuvių užsieniečių iš įvairių pasaulio šalių atvyksta į 6 savaičių lietuvių kalbos kursus, per 20 užsienio lietuvių studijuoja mūsų universitete.

MOKSLINĖ BIBLIOTEKA



radedant iš esmės keisti Vilniaus universiteto darbo kryptį, iškilo naujų uždavinių ir jo bibliotekai.

Susiformavusi buržuazinės santvarkos metais, tvarkyta senais tradiciniais pagrindais, biblioteka atitiko buvusios aukštosios mokyklos pobūdį, tarnavo jos reikalams ir buržuazinės valstybės vykdomai politikai. Nuo kitų panašių įstaigų biblioteka skyrėsi nebent savo senais fondais, sudarytais iš vertingų rinkinių, išlikusių per karus bei visuomeninius sukrėtimus. Dabar reikėjo ją pritaikyti tarybiniam universitetui, dideliems esminiams pertvarkymams, vadovaujantis naujais bibliotekininkystės principais. Tai buvo nelengva, nes bibliotekos vadovybė ir darbuotojai neturėjo nei reikalingų žinių, nei patirties. Juo labiau, kad iš karto teko imtis kelių didelių darbų. Svarbiausias iš jų — paveldėto turto patikrinimas ir apskaita. Keičiantis įstaigos šeimininkui, paprastai perimamas turtas, iš naujo inventorinamas, surašoma į aktus, kas gauta. Tai nebuvo padaryta nei 1940—1941 m., nei tuoj po karo, 1944—1945 m. Vargu ar didelė biblioteka, turinti labai nedaug darbuotojų, galėjo tokį darbą atlikti. Fondai buvo patikrinti ir tiksliau suskaičiuoti po 10 metų, kai tam susidarė palankesnės sąlygos. Tada buvo galima apytikriai spręsti, jog prieš karą universiteto biblioteka savo aktyviame fonde turėjo apie 600—700 tūkst. vienetų, o rezerviniame (arba dubletiniame) — dar apie 300 tūkst. Šeštadalį jų sudarė literatūra, šiandien saugoma Senų spaudinių ir Rankraščių skyriuose. Likusi dalis — XIX—XX a. spaudiniai rusų, lenkų bei kitomis kalbomis. Vienas kitas leidinys lietuvių kalba iki 1939 m. čia buvo pakliuvęs atsitiktinai.

Bibliotekos fondai buvo išsklaidyti po smulkias decentralizuotas seminarų skaityklas, katedras, kuriose dažnai trūko tikslesnės apskaitos, kartais ir rūpestingumo. 1940 m. bibliotekai teko perimti ir kai kurių panaikinamų universiteto padalinių turtą. Jau antrame universiteto senato posėdyje 1940 m. rugpjūčio 8 d. nutarta uždaryto Teologijos fakul-

teto fondą perduoti centrinei bibliotekai[1]. Tokių perdavimų būta ir vėliau, nes keitėsi universiteto struktūra, buvo panaikintos kai kurios katedros, kūrėsi naujos[2]. Apie šių įvairių fondų „pagrindinio pertvarkymo ir perinventorinimo" būtinumą buvo nurodyta ir universiteto vadovybės (senato) posėdyje[3].

Tuo pat metu prasidėjo visų bibliotekos skyrių ir susijusių su ja grandžių centralizavimas, vadovaujantis tarybinės bibliotekininkystės principais. Kaip ir kitose TSRS aukštosiose mokyklose, Vilniaus universitete vietoje decentralizuotos buvo kuriama vieningos sistemos biblioteka[4]. Nuo 1940 m. žiemos imta centralizuotai ir koordinuotai komplektuoti knygas bei periodiką. Dėl įvairių priežasčių pertvarkymas pasirodė esąs nelengvas ir užtruko iki pokario metų. Pertvarkant komplektavimą, teko reformuoti ir kitus darbo procesus.

Bet svarbiausias bibliotekos uždavinys buvo komplektuoti naują tarybinę literatūrą, ypač kaupti mokymo priemones. Ano meto sąlygomis pasirodė nelengva greitai užpildyti šią spragą bibliotekai, kuri ilgus metus neįsileido į savo fondus tarybinės spaudos, ignoravo leidinius lietuvių kalba ir negaudavo profilinio privalomojo egzemplioriaus. Paramos buvo kreiptasi į kitų broliškų tarybinių respublikų bibliotekas. Netrukus iš jų ėmė plaukti ypač reikalinga ir aktuali visuomeninė-politinė literatūra. Lengviau buvo įsigyti daugumą naujai išeinančių respublikos leidinių, tačiau jų buvo gaunama irgi ne iš karto ir ne visada pakankamai. Per nepilnus vienerius prieškario metus šitaip surinkta apie 60 tūkst. vienetų tarybinių knygų ir periodikos. Bet tai buvo tarybinės mokymo literatūros komplektavimo tik pradžia.

Sutinkamai su bendra tarybų valdžios švietimo ir kultūros politika pamažu keitėsi bibliotekos, aktyvaus kultūros reiškinių propagavimo židinio, funkcijos. Įvairiai buvo minimos svarbesnės sukaktys, įvykiai, populiarinama aktuali medžiaga. Minint A. Puškino, A. Mickevičiaus gyvenimo, spaudos išradimo datas, paruoštos didesnės parodos, kurias 1940 metų pabaigoje universiteto vadovybė rado tikslinga specialiai pažymėti. 1941 m. balandžio mėn. Senatas priėmė nutarimą „įrengti universiteto centrinių rūmų observatorijos bokšte Počobuto astronomijos muziejų"[5]. Panašus nutarimas buvo priimtas dėl Adomo Mickevičiaus memorialinio buto, kurį „įrengti ir globoti" pavesta bibliotekai[6].

Pertvarkant bibliotekos struktūrą ir pradedant joje įgyvendinti tarybinių mokslinių bibliotekų sistemą, 1941 m. balandžio 16 d. buvo nutarta sudaryti bibliotekos tarybą iš 2—3 kiekvieno fakulteto atstovų, kurių kandidatūras „pristato dekanai, o tarybos sudėtį tvirtina rektorius"[7].

Katalogų sistema kol kas liko nepakitusi, fondai taip pat. Pradėta kaupti literatūra mainams.

Būdinga, kad jau tuo metu susidurta su problemomis, kurios nuolatos iškildavo ir vėliau, pokario metais. Išplėtus bibliotekos funkcijas ir darbų apimtį, ėmė trūkti etatų, taip pat pasirodė svarbu nustatyti tikslingesnį atlyginimą pagal specialistų kvalifikacijas. Tuos klausimus ne kartą svarstė ir Senatas. Dar 1940 m. rudenį paaiškėjo, kad bibliotekai trūksta patalpų — „ne tik didesnės skaityklos padidėjusiam studentų skaičiui, bet net ruimo knygoms tvarkyti ir laikyti"[8].

Tolimesnius bibliotekos, kaip ir viso universiteto, pertvarkymus nutraukė Didysis Tėvynės karas. Fašistai okupantai, niekindami pavergtąsias tautas ir jų dvasinę kultūrą, pradėjo naikinimo politiką, nukreiptą pirmiausia prieš svarbesnius kultūros židinius ir inteligentiją. Biblioteka buvo priversta taikytis prie vis labiau siaurinamos visos universiteto veiklos, kol pagaliau 1943 m. pavasarį ši aukštoji mokykla buvo visiškai uždaryta.

Kaip ir visoms panašioms įstaigoms, universiteto bibliotekai okupacijos metais teko išimti iš apyvartos sunkiai surinktą tarybinę literatūrą. Tačiau bibliotekos darbuotojai parodė tylų pasipriešinimą ir rizikuodami dalį tarybinės literatūros paslėpė nuo okupantų akių. Į fondus ėmė plaukti fašistinė literatūra tiek vokiečių, tiek lietuvių kalba. Kaip sudėtinė bendros propagandinės kampanijos dalis, ji turėjo prisidėti prie skaitytojų sąmonės žalojimo ir, be abejo, paliko skaudų pėdsaką, kuris vėliau, po respublikos išvadavimo, gerokai apsunkino atstatymo darbą.

Hitlerininkų karinė vadovybė, atiminėdama universitetui priklausančias patalpas kariuomenės reikalams, vienu metu kėsinosi ir į biblioteką, ketindama ją prijungti prie universiteto patalpose įrengtos karo ligoninės. Be jokio pasiruošimo geroka dalis fondų buvo suardyta, knygos kaip malkos suverstos į didžiulę krūvą ištuštintoje Smuglevičiaus salėje. Laimei, šis sumanymas liko neįvykdytas, tačiau knygų stirtą pavyko sutvarkyti tik pokario metais, patyrus nuostolių — netekus sugadintų ir per suirutes dingusių leidinių. Vadinamasis Rozenbergo štabas atrinko retesnių leidinių korteles, bet nespėjo išrinkti ir išvežti pačių leidinių.

Bibliotekos struktūra ir etatų sistema beveik nepakito. Susiaurinusi savo veiklą iki minimumo, biblioteka, kad ir sunkiai, šiaip taip vertėsi. Nors joje dirbo įvairių pažiūrų žmonių, iš jų ir reakcingų, kenkusių

[1] VUB, f. 98—VU 52, p. 54.
[2] LTSR Vilniaus universiteto 1940/1941 m. m. tvarkaraščiai. V., 1941, p. 5—12.
[3] VUB, f. 98 — VU 32, p. 103.
[4] Ten pat, p. 178.
[5] Ten pat, p. 211.
[6] Ten pat, p. 102.
[7] Ten pat, p. 197—8.
[8] Ten pat, p. 68.

jai, čia kartais rasdavo prieglobstį pažangesnės pasaulėžiūros asmenys, prisidėję prie pasipriešinimo judėjimo (pvz., O. Šimaitė).

Kurį laiką bibliotekai vadovavo prof. Vaclovas Biržiška, tuo pat metu būdamas ir Kauno universiteto bibliotekos direktoriumi. Pasijutęs Vilniuje nesaugus, nuo 1941 m. gruodžio 1 d. jis atsisakė pareigų Vilniaus universiteto bibliotekoje, taip pat Humanitarinių mokslų fakulteto Bibliologijos katedros vedėjo pareigų ir liko vien Kauno universiteto bibliotekos direktoriumi bei Bibliologijos katedros vedėju[9]. Į jo vietą nuo 1942 m. kovo 1 d. buvo paskirtas Humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas doc. V. Maciūnas, oficialiai ėjęs šias pareigas iki universiteto uždarymo 1943 m.[10], o neoficialiai — iki 1944 m. Direktoriaus pavaduotoja iki 1944 m. buvo E. Eimaitytė, paskirta dar tarybų valdžios.

Okupantams uždarius Vilniaus universitetą, biblioteka šiaip taip funkcionavo. Galima sakyti, tuo metu universiteto biblioteka tarsi merdėjo. Sunki fašistinės okupacijos priespauda, žmonių naikinimas, fizinis ir moralinis teroras neigiamai veikė bibliotekos kolektyvą. Nepakenčiama materialinė padėtis, nuolatiniai nepritekliai vertė darbuotojus rūpintis daugiau savo egzistavimu, negu įstaigos darbu.

Per karą smarkiai nukentėjo bibliotekos fondai, dingo daug leidinių, tarp kurių buvo vertingų knygų, atlasų, grafikos darbų, rankraščių. Hitlerinė okupacija galutinai sunaikinti bibliotekos nesuspėjo. Raudonajai armijai išvadavus Lietuvą, nuo 1944 m. liepos 17 d. prasidėjo naujas, pats reikšmingiausias universiteto bibliotekos gyvavimo laikotarpis.

Atlikus provizorinę apskaitą, nustatyta, kad per okupaciją dingo gana daug saugotų vienetų. Tačiau tuo metu surinkti duomenys dar negalėjo būti tikslūs, nes jie buvo nustatyti, nespėjus atlikti visuotinės fondų apskaitos. Vėliau, 1954—1956 m. tiksliau patikrinus, nustatyta, kurie svarbūs leidiniai ir rankraščiai yra dingę. Ši žala buvo skaudi, nes paprastai grobstytojai kėsinasi į vertingiausias bibliotekos fondo knygas.

Atkūrimo darbai prasidėjo rūsčiomis dar tebevykstančio karo dienomis. Kaip ir universiteto, bibliotekos patalpos gerokai nukentėjo nuo okupantų šeimininkavimo bei karo veiksmų: išdaužyti langai, prakiurę stogai, išlaužytos durys, dalis inventoriaus išgrobstyta. Knygos gulėjo suverstos, sumaišytos, blogai saugomos, katalogai taip pat buvo gerokai išmaišyti ir išdraikyti. 1944—1945 m. žiemą bibliotekos patalpų dar nebuvo įstengta įstiklinti, šildyti, sutvarkyti. Tuo metu ir vėliau bibliotekininkai dirbo bendrosiose universiteto talkose, be to, dar patys kirto mišką universiteto reikalams, vežė, pjaustė ir kapojo malkas, kūreno daugybę krosnių, valė patalpas, remontavo, ką pajėgė. 1945 m. antrojoje pusėje pavyko nemaža dalykų sutvarkyti ir pereiti daugiau prie tiesioginio bibliotekos darbo. Prasidėjo fondų apskaita, katalogų tvarkymas, skaityklų veiklos nustatinėjimas ir t. t. Iš pradžių dar daug kas buvo neapibrėž-

ta, neaišku, todėl to laiko ataskaitų duomenis reikia vertinti atsargiai, atsižvelgiant į skirtingą terminologiją ir apskaitos sistemą.

Pirmasis būtiniausio tvarkymosi periodas truko iki 1948 m. vidurio. Nuo tų metų pabaigos ir 1949 m., pasikeitus bibliotekos vadovybei, padarytas ryžtingesnis posūkis, pereinant prie sistemos, pagrįstos tarybinės bibliotekininkystės principais. Pradėta nuo tikslesnės apskaitos, nustatyta, kad fonduose yra daugiau kaip 1 200 000 bibliotekinių vienetų[11]. Tuo metu tai buvo didžiausias fondas respublikoje. Galutinai apskaita sutikslinta dar po poros metų, kai apyvarton buvo įjungta nesutvarkytoji fondo dalis. Iš pradžių bendras knygų skaičius didėjo pamažu — po 10—12 000 per metus. Labai stigo vadovėlių, mokymo priemonių. Būdavo užsakomas 1 vadovėlis 4—7 ar net 10—15 studentų, bet kartais ir tiek vadovėlių nepavykdavo įsigyti. Vėliau leidinių srautas padidėjo, ypač kai žymiai pagausėjo vadovėlių leidyba. Šiuo metu fondai kasmet pasipildo 130—140 000 vienetų. Didelę jų dalį sudaro mokymo priemonės, kurių stengiamasi gauti kiekvienam dieninio skyriaus studentui po vieną. Fondų didėjimą parodo 17 lentelė[12].

17 lentelė

Metai	Vienetų skaičius
1950	1 204 650
1960	1 700 300
1970	2 665 300
1978	3 810 000

Universiteto biblioteka prilygsta panašioms mūsų šalies didžiosioms tos srities įstaigoms. Šiuo metu jos fondai kas 7—8 metai padidėja 1 mln. vienetų.

Toks intensyvus fondo augimas iš esmės pakeitė ir jo pobūdį. 1949 m tarybinė literatūra sudarė vos 4%, o dabar ji nusveria visus kitus leidinius — jos yra daugiau kaip 70% visų leidinių.

Komplektuodamas savo masyvus, biblioteka pasinaudojo ne vien specialiai tam skiriamomis lėšomis, bet ir tradiciniais metodais, kuriais remiasi tarybinės bibliotekos, teikdamos viena kitai savitarpio pagalbą. Buvo užmegzti glaudesni ryšiai su kitomis šalies įstaigomis, kurios mielai suteikė visą galimą paramą.

Pirmiausia pažymėtina Maskvos TSRS valstybinė V. Lenino biblioteka, Leningrado M. Saltykovo-Ščedrino, TSRS Mokslų Akademijos, Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto bibliotekos, taip pat TSRS valstybinė istorijos, TSRS revoliucijos muziejaus, Baltarusijos

[9] Ten pat, p. 79. Beje, šios katedros neruošė bibliotekininkų su aukštuoju mokslu.

[10] Ten pat.

[11] Bibliotekiniu vienetu laikomas kiekvienas atskiras leidinys arba kiekvienas jo tomas, atskirai įrištas, kiekvieno žurnalo numeris arba jo atskirai įrištas tomas, laikraščių įrišti atskiri komplektai, atskiri grafikos lakštai, rankraščio vienetas ir t.t., kitaip tariant — fizinis leidinio ar kitokio saugomo objekto vienetas.

[12] VUB, f. 47, 1950, 1960, 1970, 1978 metų ataskaitos.

TSR valstybinė V. Lenino, Tartu, Charkovo, Kijevo, Lvovo, Kazanės universitetų ir daugelis kitų bibliotekų[13].

Nuo 1950 m. biblioteka, rūpindamasi užpildyti spragas, įvairiais keliais ieškojo seniau Vilniaus universitetui priklausiusių knygų ir kitų respublikai reikšmingų leidinių. Remiantis V. Lenino pasirašytu dekretu (apie Lietuvai priklausiusių kultūros vertybių grąžinimą), buvo gauta apie 15 tūkst. senojo Vilniaus universiteto knygų, didelė jo profesorių portretų kolekcija ir kitų istorinių eksponatų.

Bibliotekos direktoriaus L. Vladimirovo pastangomis buvo surastas ir įsigytas pirmosios lietuviškos knygos — M. Mažvydo „Katekizmo"— vienintelis Tarybų Sąjungoje žinomas egzempliorius. Lietuvoje šio leidinio pastaraisiais šimtmečiais nėra buvę.

Iš TSRS valstybinės V. Lenino bibliotekos gauta kita unikali knyga — M. Daukšos „Katekizmo" vienintelis pasaulyje žinomas egzempliorius, taip pat ir daugiau vertingų leidinių. Iš TSRS Mokslų Akademijos bibliotekos perimta didelė XVI—XVIII a. knygų kolekcija, priklausiusi Peterburgo Dvasinei akademijai, kadaise išsiskyrusiai iš Vilniaus universiteto[14]. Panašiai gauta knygų iš Ukrainos TSR MA, Charkovo universiteto bibliotekų. Lvovo universiteto biblioteka padovanojo inkunabulą iš buvusios Žygimanto Augusto kolekcijos.

Perorganizavus Kauno universitetą, 1950—1952 m. buvo perimta jo bibliotekos dalis ir Vilniaus universiteto bibliotekoje sudarytas vertingas retų lituanistikos leidinių rinkinys, revoliucinės lietuviškos spaudos rinkinys, Amerikos lietuvių spaudos kolekcija ir kt.

Universiteto bibliotekos lituanistikos fondas yra vienas iš reikšmingiausių respublikoje. Pasipildė didžiulis pirmųjų knygų — inkunabulų rinkinys, biblioteka dabar jų turi 310 (iš 459 esančių Lietuvoje). Tą rinkinį chronologiškai pratęsia paleotipų, plantenų, aldų, elzevyrų kolekcijos, labai vertinga didelė senovinių atlasų kolekcija. Apskritai bibliotekos rinkiniai įvairūs, turi nemažą mokslinę vertę. Daugelis jų sudaryti per pastaruosius dešimtmečius bibliotekos pastangomis.

Šalia seniau paveldėtų kolekcijų, pavyzdžiui, XIX a. pirmosios pusės istoriko prof. J. Lelevelio, Medicinos draugijos, prof. A. Becenbergerio, prof. K. Būgos, po karo buvo naujai įsigyta: Vilniaus universiteto prof. B. Pranskaus-Žalionio fondas, senosios lietuvių literatūros specialisto prof. J. Lebedžio biblioteka su knygomis ir rankraščiais, šio universiteto auklėtinio J. Gelaževičiaus didelė gamtos mokslų literatūros kolekcija (ji ir dabar nuolat papildoma naujausiais šios srities leidiniais), liaudies rašytojos I. Simonaitytės rankraščių ir kitokios medžiagos rinkinys, žinomų kultūros veikėjų, etnografių Glemžaičių palikimas, prof. M. Kaveckio, prof. P. Mažylio, prof. V. Girdzijausko, prof. D. Budrio, doc. S. Tarvydo, prof. J. Aleksos, prof. P. Skardžiaus ir kitų asmenų knygų

bei rankraščių rinkiniai. Turtingas yra bibliotekos Grafikos kabinetas, įkurtas 1969 m., komplektuojamas iš autorių asmeninių fondų, kurie atspindi platų Tarybų Lietuvos pokario metų dailės (grafikos) vaizdą.

Pažymėtina, kad ir užsienyje gyvenantys tautiečiai dovanoja Vilniaus universiteto bibliotekai nemaža spaudos ir meno kūrinių. Jie saugomi atskiruose fonduose. Bibliotekos 400 m. sukakties proga grupė Amerikos lietuvių padovanojo vertingos anglų klasikos bei šių dienų literatūros ir meno leidinių rinkinį. Panašiai įsigytos Otavos (Kanada) universiteto prof. G. Procutos, paryžiečio dailininko Ž. Mikšio, amerikiečo prof. P. Martinkaus, JAV dailininko V. Virkau ir kitų kolekcijos.

Saugomas ir tvarkomas didžiulis dokumentų ir informacinės medžiagos SNO depozicinis fondas, pradėtas kaupti nuo 1964—1965 m., kai Vilniaus universiteto biblioteka pirmoji iš Pabaltijo tarybinių respublikų tapo šio tarptautinio organo, taip pat Junesko ir Tarptautinės sveikatos apsaugos organizacijos (1967 m.) leidinių depozicine įstaiga.

Šiuo metu XV—XVIII a. leidiniai bei kolekcijos sutelkti Senų spaudinių skyriuje, jų kartu su pagalbine literatūra yra apie 170 tūkst. vienetų. Be to, šio skyriaus Grafikos kabinete surinkta dar apie 50 tūkst. dailės kūrinių.

Rankraštinė medžiaga sutelkta bibliotekos rankraštyne, turinčiame daugiau kaip 110 tūkst. vienetų. Čia gausu mokslui vertingų dokumentinių šaltinių, unikalių dalykų, svarbių tiek respublikos, tiek kaimyninių tautų kultūros istorijai,— jais dažnai naudojasi tarybiniai bei užsienio mokslininkai.

Atskirus fondus sudaro: didelis bibliografijos, informacijos ir knygos istorijos leidinių rinkinys, specializuotos mokslinės literatūros masyvas, metodinės literatūros rinkinys ir kt. Visa mokslinė ir grožinė literatūra sutelkta centrinėje knygų saugykloje, o mokymo — fakultetų bibliotekose. Iš Vilniaus universiteto bibliotekos apyvartoje esančių daugiau kaip 3 mln. vienetų (be rezervinio ir mainų fondų) apie 20% yra mokymo literatūra. Taigi pagal fondų ir veiklos pobūdį 1957 m. biblioteka buvo priskirta prie mokslinių.

Leidinių ir rankraščių fondas liktų skaitytojams neprieinamas, jei nebūtų gerų išsamių katalogų. Nuo 1949 m. pereita prie tarybinės katalogų sistemos, kurios pagrindą sudaro abėcėlinis ir sisteminis katalogai. Pertvarkant katalogus naujais pagrindais, didelį darbą atliko V. Kisinienė ir S. Šlerpytė. Specializuoti skyriai ir fakultetų skaityklos turi savo fondų katalogus. Juos visus jungia tarnybinis Generalinis abėcėli-

[13] *Vladimirovas L.* Vilniaus universiteto biblioteka. V., 1958, p. 74.

[14] Mokslinės bibliotekos metraštis. V., 1957; 1958; *Vladimirovas L.* Vilniaus universiteto biblioteka, p. 78—82; Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete (sud. *N. Feigelmanas).* V., 1959; Kultūrų kryžkelėje, p. 86.

nis katalogas[15]. Šiuo metu rengiamas standartizuotas suvestinis bibliotekos katalogas, kuris turės sudaryti pagrindą tarpžinybinėms automatizuotoms paieškų sistemoms, reikalingoms koordinuojant informacines tarnybas.

Dideliems fondams saugoti, prižiūrėti ir tvarkyti reikia nemažo pagalbinio aparato, įvairių sričių specialistų, darbo organizacija tampa vis sudėtingesnė. Kaip biblioteka didėjo ir specializavosi per pastaruosius tris dešimtmečius, akivaizdžiai matyti ir iš jos struktūros pakitimų. 1946 m. ir vėliau biblioteka turėjo keturis skyrius ir tris sektorius, bet tik du skyrių vedėjus. Centre veikė dvi skaityklos, filialai — 7 fakultetų skaityklos ir gana daug (47) smulkių katedrų bibliotekėlių. Bibliotekai plečiantis ir kintant darbo pobūdžiui, pirmiausia susiformavo bibliografinis biuras (1948), kuris vėliau tapo skyriumi, o nuo 1974—1975 m. suskilo į tris savarankiškus skyrius: bibliografijos, lituanistikos ir lituanikos ir informacinės tarnybos. Pastarasis įkurtas iškilus naujiems dideliems informacinio darbo uždaviniams ir vykdant TSRS ir LTSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijų nurodymus. Tai ypač reikalinga ir perspektyvi bibliotekos veiklos sritis.

Didelį specializuotos mokslinės literatūros fondą nuo 1950 m. pradėjo tvarkyti atskiras skyrius. Nuo senų spaudinių skyriaus 1967 m. atsiskyrė rankraštynas, taip pat sparčiai didėjantis, vystantis universiteto moksliniam darbui. Likusiame skyriuje susikūrė jau minėtas Grafikos kabinetas.

Dešimteriopai išaugus komplektavimui ir tapus sudėtingesniems periodikos tvarkymo bei mainų procesams, pasirodė tikslinga ir šiuos darbo barus sugrupuoti į atskirus organizacinius vienetus. 1975 m. sudarius naują skyrių, pradėtas tvarkyti didelis rezervinis fondas, kuriame surinkta apie 0,5 mln. vienetų. Šio fondo reikšmė vis didėja, kuriant respublikoje depozitarinio saugojimo sistemą.

Atsiradus galimybei paspartinti Generalinio katalogo atsilikusių dalių tvarkymą, imtasi daug darbo reikalaujančio sudėtingo atskirų fondų rekatalogavimo. Plečiantis kai kuriems darbo procesams, 1974 m. iš tvarkymo skyriaus atsiskyrė trys — rekatalogavimo, sisteminimo ir katalogų — skyriai. Tuo pačiu metu iš pernelyg išaugusio aptarnavimo skyriaus sektorių buvo suformuoti abonemento (su tarpbibliotekinio abonemento sektoriumi) ir metodinis skyrius.

Nuolat stiprėjant bibliotekos technikos bazei, gaunant naujų įrenginių, ypač kopijavimo mašinų, pasidarė būtina įkurti bibliotekinių procesų mechanizavimo skyrių, kuriam kasmet iškyla naujų didesnių uždavinių.

Daugelio turimų vertingų leidinių ir rankraščių, atlasų ir graviūrų bloga būklė privertė susirūpinti restauravimu. 1966 m. pradėjo dirbti

pirmasis restauratorius, o nuo 1969 m. susiformavo 35 specialistų restauravimo skyrius, savo reikšme ir darbo kokybe prilygstantis restauravimo dirbtuvėms. Restauratoriai yra išgelbėję nemaža baigiančių sunykti objektų. Nė viena kita respublikos biblioteka šitokio skyriaus neturi.

Bibliotekai priklauso ir savarankiškas higienos bei dauginimo skyrius (spaustuvė), tenkinantis viso universiteto poreikius ir pagaminantis per metus iki 3 mln. įvairių atspaudų.

Restauruojant ir iš dalies rekonstruojant universiteto senuosius rūmus, buvo sutvarkytas didžiulis pastatas (buvusi šv. Jono bažnyčia), kuriame įkurtas Pažangiosios mokslo minties muziejus su filialais: Adomo Mickevičiaus memorialiniu butu (Pilies skersgatvyje), senąja observatorija, gamtos ir medicinos poskyriais. Čia parodyta universiteto istorija atspindi krašto kultūros ir mokslo raidą. Muziejus priklauso bibliotekai.

Taigi per pastaruosius tris dešimtmečius biblioteka išaugo ir išsiplėtė, tapo sudėtingu organizmu, prilygstančiu stambiausioms šios srities įstaigoms. Atitinkamai keitėsi ir jos darbuotojų kolektyvas.

Po karo bibliotekai vadovavo paeiliui šie asmenys: prof. J. Baldžius (1944—1946), M. Burokienė (1946—1948), doc. L. Vladimirovas (1948—1964), S. Vaidinauskaitė (1964—1968)[16]. Tai žinomi kultūros veikėjai, bibliotekininkystės ir bibliografijos specialistai, daugelis ir šios mokslo srities novatoriai, įnešę nemažą indėlį į Lietuvos bibliotekininkystę. Universiteto bibliotekos direktorių aukštą mokslinį lygį ir reputaciją liudija ir tas faktas, kad ieškant tarybinio bibliotekininkystės specialisto, kandidato į SNO biblioteką, buvo pasirinktas doc. L. Vladimirovas. Jis sėkmingai dirbo dvi kadencijas (1964—1970) SNO Dago Hameršeldo bibliotekos direktoriumi.

Direktoriaus pavaduotojais dirbo: M. Burokienė, D. Grincevičius, S. Vaidinauskaitė, Z. M. Petrauskienė, A. Baliulis, K. Sideravičius, o šiuo metu dirba A. Stravinskas ir B. Butkevičienė.

Sparčiai plečiantis bibliotekos fondams ir darbo apimčiai, keičiantis struktūrai, teko spręsti nelengvą darbuotojų etatų didinimo ir kadrų komplektavimo bei ugdymo problemą. Pokario metais dėl bendrų sunkumų dirbo visiškai nepakankamai tarnautojų. Nuo pirmųjų metų iki šeštojo dešimtmečio vidurio bibliotekos darbuotojų skaičius tepadidėjo nuo 34 iki 47. Tokiomis sąlygomis biblioteka nepajėgė atlikti kai kurių darbų, kurie, nuolat atidėliojami, vėliau tapo nemažomis problemomis, pareikalavusiomis daug daugiau jėgų ir lėšų. Dėl to kartais net sutrik-

[15] Mokslinė biblioteka (Informacinė atmena). V., 1974, p. 10—20.

[16] Nuo 1968 m. bibliotekos direktorius — fil. m. kand. J. Tornau *(red. pastaba)*.

davo einamieji reikalai, knygų tvarkytojai nepajėgdavo apdoroti gaunamų leidinių, ilgai užtrukdavo jų kelias iki skaitytojo. Tik nuo 1957 m., prilyginus universiteto biblioteką didesnėms šios rūšies šalies įstaigoms, reikalai pajudėjo. 1976 m. joje dirbo jau 167 bibliotekininkai, 67 mechanizacijos ir restauravimo specialistai, 10 muziejininkų, iš viso apie 250 žmonių.

Nuo 1949 m. susirūpinta ruošti daugiau kvalifikuotų specialistų su aukštuoju mokslu. Kai kurie darbuotojai įstojo į Leningrado bibliotekininkystės institutą, kiti vėliau buvo rengiami Vilniaus universitete. Dar 1950 m. universiteto bibliotekoje nebuvo nė vieno darbuotojo su aukštuoju bibliotekininkystės išsilavinimu, o 1961 m. jų jau dirbo 19, 1971 m.— 31, 1977 m.— 34. Be to, daugelis, ilgus metus čia dirbdami, tapo gerais savo srities specialistais, išsiskiriančiais stropumu ir sugebėjimais. Jie sudaro mokslinės bibliotekos kadrų branduolį.

Žymiai išaugo darbuotojų idėjinis-politinis lygis. Nemaža jų yra lankę marksizmo-leninizmo universitetą, įvairius seminarus, kursus, paskaitas. 1949 m. susikūrusi nedidelė partinė organizacija ir tokia pat komjaunimo organizacija vėlesniais metais gerokai pagausėjo, jų įtaka ir reikšmė kolektyvui nuolat didėja.

Tačiau kadrai — ne vienintelė bibliotekos problema. Nuo seno daug rūpesčių ir vargo kelia jos reikalams nepritaikytos patalpos. Nuolatinis ploto trūkumas yra apskritai būdingas reiškinys daugumai didžiųjų bibliotekų. Vilniaus universiteto biblioteka su šiais sunkumais susidūrė ypač aštriai, iš esmės pasikeitus sąlygoms. Ji turėjo per palyginti trumpą laikotarpį prisitaikyti prie nepaprastai sparčiai didėjančių šios aukštosios mokyklos poreikių. Studentų ir dėstytojų vis gausėjo, literatūra vis didesniu srautu plūdo į fondus, plėtėsi bibliotekos veikla ir uždaviniai, o patalpos liko senos — buvę gyvenamieji ir darbo kambariai, auditorijos ir pan. Ypač sunku buvo sutalpinti ir apsaugoti smarkiai didėjantį knygų fondą. Patalpos buvo kimšte prikimštos, mažai pritaikytos ir dėl to be būtiniausių įrengimų.

Nepaisant sunkumų su mokymo patalpomis, universiteto vadovybei teko skirti bibliotekai vis daugiau vietos, atiduoti jai net auditorijas, užleisti senųjų rūmų korpusą po kurpuso. Saugykloms buvo panaudota kadaise buvusi puošni Baltoji salė, vėliau — iškilmingos Kolonų salės (Aulos) balkonas ir kitos vietos.

Centrinio fondo saugumas iš esmės pasikeitė, pastačius naują 1 mln. vienetų talpos saugyklą ir pradėjus ją naudoti 1970 m. pabaigoje. Toliau rekonstruojant senuosius rūmus, rengiama papildoma moderni knygų saugykla. Per pastaruosius metus planingai pagerintos ypač fakultetų bibliotekų patalpos. Pastačius Fizikos ir Matematikos ir mechanikos fakultetų korpusą, jame įrengta erdvi skaitykla su talpiais fondais, o Sau-

lėtekio alėjoje įsikūrus Ekonomikos ir Teisės fakultetams,— atidaryta nauja graži skaitykla, turinti kondicionuoto oro įrenginį. Rekonstruojant ir kapitališkai remontuojant senus universiteto korpusus, naujas arba visiškai pertvarkytas ir praplėstas patalpas gavo lietuvių filologijos, rusų filologijos, užsienio filologijos, Istorijos, Gamtos, Medicinos fakultetų skaityklos. Be to, persikėlus universitetui į Antakalnį, numatoma pastatyti centrinius mokslinės bibliotekos rūmus.

Universiteto bibliotekoje, iki šeštojo dešimtmečio vidurio turėjusioje skaityklose tik apie 260 vietų, vėliau, plečiant veikiančias skaityklas ir steigiant naujas prie fakultetų bei svarbesnių katedrų, vietų ėmė sparčiai daugėti. Per pastaruosius dešimtmečius jų skaičių pavyko padidinti keturis kartus, ir 1977 m. turėta jau 1185 vietos. Tai kur kas daugiau, negu bet kurioje kitoje respublikos aukštųjų mokyklų bibliotekoje. Toks skaičius atitinka universiteto mokymo ir mokslo poreikius, nes ir pačių skaitytojų per 20 metų padaugėjo keturis kartus.

Bibliotekos fondai yra prieinami ne vien universiteto personalui (mokslo, mokymo, administracijos) ir studentams, bet ir kitų įstaigų, respublikų bei užsienio šalių darbuotojams, todėl biblioteka yra iš esmės vieša, plačiai naudojama.

Jos reikšmę ir vaidmenį rodo ir tai, kaip sparčiai joje daugėja atsilankymų ir didėja knygų išdavimas. 1947 m. skaitytojai atėjo 17 000 kartų, 1956 m.— 270 000, 1969 m.— 525 000, o 1978 m.— jau 1 133 885. Panašiai daugėjo ir išduotos literatūros: 1947 m.— 26 000, 1956 m.— 500 000, 1969 m.— 870 260, o 1978 m.— daugiau kaip 1 980 000 vienetų (t. y. per 30 metų padidėjo daugiau kaip 70 kartų)[17]. Tokį aktyvumą sąlygoja ir vertingi fondai, iš esmės sukaupti bei sutvarkyti Tarybų valdžios metais, ir pagerėjusios sąlygos bei aptarnavimas, ir bendras universiteto veiklos pagyvėjimas, jo reikšmė respublikos gyvenime, ir, žinoma, apskritai nepaprastas švietimo bei kultūros išsivystymas Tarybų valdžios metais.

Pagrindinę skaitytojų dalį sudaro studentai, jiems ypač daug išduodama mokymo priemonių. Tačiau bibliotekos mokslinės literatūros fondas yra itin reikšmingas mokslo reikalams, juo naudojasi ne vien respublikos, bet nemaža tyrinėtojų iš kitų tarybinių respublikų bei užsienio šalių. Kai kurie to fondo rinkiniai turi tarptautinę kultūrinę vertę.

Bibliotekos darbuotojų kolektyvas atlieka ir tam tikrą mokslinį darbą. Kiekvienais metais parengiama mokslinio pobūdžio leidinių, kurių dalis išspausdinama. Šeštajame dešimtmetyje buvo pradėtas leisti bibliotekos metraštis, kuriame paskelbta vertingų studijų. Vėliau iš jo išaugo aukštųjų mokyklų darbai „Bibliotekininkystės ir bibliografijos

[17] VUB R f. 1947, 1956, 1969, 1976 MB metinės ataskaitos.

klausimai", o iš jų — dabartinė „Knygotyra". Bibliografijos skyriaus darbuotoja I. Černiauskienė, naudodamasi ESM, parengė gerą matematikos literatūros katalogą. Bibliotekos 400 metų sukakties proga išėjo svarbus rinkinys „Kultūrų kryžkelėje" ir kiti leidiniai. Pažymėtina N. Feigelmano knyga „Lietuvos inkunabulai",[18] kuri susilaukė gana plataus teigiamo atgarsio. Panaudodamas reikšmingą lietuvių literatūros fondą, Lituanistikos ir lituanikos skyrius prisideda prie respublikos nacionalinės bibliografijos leidimo — rengia atskirus „LTSR bibliografijos" serijos tomus. Bibliotekoje kaupiasi ir daugiau panašaus pobūdžio darbų. Nemaža kvalifikuotų specialistų aktyviai dalyvauja sąjunginėse mokslinėse konferencijose, seminaruose bei panašiuose renginiuose, įvairiose bibliotekininkų paramos reikalingose komisijose bei tarybose.

Daug jėgų skiriama moksliniam metodiniam darbui. Būdama šiuo atžvilgiu svarbiausia respublikos aukštųjų mokyklų biblioteka, universiteto biblioteka atlieka metodinio centro funkcijas, dalyvauja Aukštųjų mokyklų bibliotekų komisijoje, palaiko ryšius su atitinkamais kitų žinybų centrais tiek respublikoje, tiek ir už jos ribų, ypač su Centrine moksline-metodine bibliotekine komisija (Maskvoje) ir Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto mokslinės bibliotekos metodiniu kabinetu — Tarybų Sąjungos centriniu šios srities organu.

Biblioteka artimai bendradarbiauja su daugiau kaip puse tūkstančio tarybinių ir užsienio šalių analogiškų įstaigų: keičiasi leidiniais, įvairia dokumentine medžiaga, dalijasi mokslinės veiklos praktika, darbo patirtimi ir pan. Šituo keliu gaunama per metus daugiau kaip 10 000 vienetų, apytikriai tiek pat leidinių išsiunčiama, be to, daug leidinių skolinama. Mainais yra gauta nemaža vertingų leidinių, iš jų — daugiatomių enciklopedijų ir kitos informacinės literatūros. Pasikeitimas spauda vyksta su Lenkijos, VDR, Čekoslovakijos, Bulgarijos, Rumunijos, Vengrijos, Anglijos, VFR, Prancūzijos, Italijos, Danijos, Norvegijos, Švedijos, Kubos, JAV, Kanados, Vietnamo, Japonijos, Indijos ir daugelio kitų šalių bibliotekomis.

1970 m. paminėta bibliotekos įsteigimo 400 metų sukaktis susilaukė gana plataus atgarsio mūsų šalyje ir užsienyje. Įvertindami universiteto ir jo bibliotekos ilgaamžę veiklą ir indėlį į kultūrinį ir mokslinį Lietuvos bei kaimyninių kraštų gyvenimą, o ypač jų suklestėjimą pastaraisiais tarybų valdžios dešimtmečiais, sukaktį paminėjo radijas ir televizija, šalies ir užsienio spauda. Rengiant jubiliejinę programą, aktyviai dalyvavo daug respublikos įstaigų, didelis kultūros darbuotojų kolektyvas, jai daug dėmesio skyrė LKP CK ir respublikos vyriausybės vadovai. Į minėjimo iškilmes atvyko svečių iš kitų tarybinių respublikų ir iš užsienio. Sąjunginėje mokslinėje konferencijoje, pavadintoje „Knyga ir pažanga", skaitė pranešimus tiek universiteto mokslininkai, tiek kitų

broliškų universitetų bibliotekininkai. Konferencijos pranešimai buvo išspausdinti dviem knygomis[19]. Ta proga iš spaudos išėjo ir daugiau leidinių (iš jų ir minėtasis „Kultūrų kryžkelėje"), kuriuose atsispindėjo bibliotekos istorija ir įvairios veiklos kryptys.

Didelė jubiliejinė paroda iš bibliotekos fondų sukėlė nemažą visuomenės susidomėjimą.

Tarp daugelio įvairių atminimo ženklų, suvenyrinių darbų pažymėtinas specialus TSRS pašto ženklas, bene pirmas tokios rūšies Tarybų Sąjungoje. Šalies ekranuose demonstruotas kino studijos parengtas filmas apie universiteto biblioteką.

Šia proga biblioteka su savo ekspozicija dalyvavo Sąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje ir buvo apdovanota Garbės diplomu, o 9 jos darbuotojai — parodos medaliais.

Per jubiliejines iškilmes buvo atidaryta naujoji knygų saugykla, joje padėti pirmieji reikšmingiausieji fondo leidiniai.

LTSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas apdovanojo biblioteką Garbės raštu, o seniausius bibliotekininkus — garbės vardais ir raštais. Nemažas būrys jos darbuotojų susilaukė įvairių kitų apdovanojimų.

Penktąjį gyvavimo šimtmetį universiteto biblioteka pradėjo stengdamasi didinti savo indėlį į tarybinio mokslo ir kultūros plėtojimą ir toliau aktyviai prisidėti prie komunistinio jaunosios kartos auklėjimo.

* * *

Spartus ir visapusiškas universiteto augimas Tarybų valdžios metais — tai vienas žymiausių lietuvių tautos kultūros ir mokslo laimėjimų. Jį nulėmė nuoseklus lenininės nacionalinės politikos Tarybų Sąjungoje įgyvendinimas, TSKP CK ir Sąjunginės vyriausybės nuolatinis rūpinimasis visų tarybinių tautų mokslo bei socialistinės kultūros plėtote. Nuolatinis LKP Centro Komiteto ir respublikos vyrausybės, vietinių partinių ir tarybinių organų dėmesys universitetui, kasdieninis vadovavimas užtikrino teisingą partijos politikos įgyvendinimą, didelę ateities perspektyvą.

Tapęs nuolat besivystančios TSRS aukštojo mokslo sistemos grandimi, universitetas suvaidino svarbų vaidmenį, aprūpinant Tarybų Lietuvos, o tuo pačiu ir šalies liaudies ūkį aukštos kvalifikacijos specialistais, skleidžiant gyvenime žinias ir kūrybinę mintį. Universiteto parengti 1945—1978 m. beveik 37 tūkstančiai jaunųjų specialistų sudaro apie 25% visų respublikos aukštųjų mokyklų išleistų per tą laiką absolventų.

[18] *Feigelmanas N.* Lietuvos inkunabulai. V., 1975.

[19] Книга и прогресс. Вильнюс, 1970; Всесоюзная конференция «Книга и прогресс». Вильнюс, 1971.

Taigi kas ketvirtas respublikos darbuotojas su aukštuoju mokslu yra universiteto auklėtinis. Ypač didelis universitetą baigusiųjų lyginamasis svoris daugelio mokslinio tyrimo įstaigų darbuotojų tarpe. Kaip pabrėžė Lietuvos TSR Mokslų Akademijos prezidentas J. Matulis per universiteto mokslo dienų Mokslų Akademijoje baigiamąjį susirinkimą 1978 m. gegužės 12 d., iš 1650 akademijos sistemoje dirbančių mokslinių bendradarbių 70% yra Vilniaus universiteto absolventai*. Daugelis dabartinių respublikos rašytojų, poetų žinias įgijo ir kūrybą pradėjo taip pat universitete.

Plačiai išsišakoję universiteto moksliniai tyrimai vykdomi, glaudžiai bendradarbiaujant su Lietuvos TSR Mokslų Akademija bei kitomis mokslinėmis įstaigomis, su sąjunginiais mokslo centrais ir darniai įsijungią į šalies mokslinių problemų sprendimą, daro žymų poveikį respublikos mokslo raidai, yra indėlis į viso tarybinio mokslo lobyną. Universiteto mokslinių tyrimų rezultatų diegimas į gyvenimą, dideli ūkiskaitinių darbų mastai, aktyvus mokslo pedagoginio personalo ir studentijos dalyvavimas visuomeniniame politiniame bei kultūriniame gyvenime — tai puikus mokslo ryšio su gyvenimu, intelektualinių jėgų bendradarbiavimo su masėmis pasireiškimas, turintis abipusį teigiamą poveikį.

Vilniaus universiteto moksliniai, visuomeniniai ir kultūriniai ryšiai su daugeliu kitų Tarybų šalies aukštųjų mokyklų, mokslinių centrų, bendradarbiavimo sutartys su socialistinių šalių aukštosiomis mokyklomis yra tarybinių respublikų, socialistinės stovyklos tautų vaisingo bendradarbiavimo dalis, o ryšiai mokslinės informacijos srityje su daugeliu kitų pasaulio mokslo židinių rodo, kad universitetas yra šiuolaikinės informacijos lygio ir kad jo moksliniai laimėjimai yra pripažįstami, plačiai žinomi.

Užbaigdamas savo istorijos ketvirtąjį ir pradėdamas penktąjį šimtmetį, Vilniaus universitetas yra kaip niekad anksčiau pajėgus spręsti šiuolaikinės epochos keliamus jam uždavinius, būti aktyvia komunistinės visuomenės kūrimo jėga.

* Tarybinis studentas, 1978.V.19.

PAGRINDINĖ KATEDRŲ SUDĖTIS (1944 – 1979)*

BENDROSIOS UNIVERSITETO KATEDROS

MARKSIZMO-LENINIZMO PAGRINDŲ KATEDRA, nuo 1956 m. — TSKP ISTORIJOS KATEDRA. Atsikuriančioje katedroje grįžo dėstyti dar 1940 m. universitete pradėjęs skaityti marksizmo-leninizmo pagrindus E. Meškauskas (dirbo iki 1947 m.). 1944—47 m. marksizmo-leninizmo pagrindus dėstė P. Girdzijauskienė (doc. 1946). 1945—49 m. antraeilėse pareigose dėstė G. Zimanas, 1947—64 m. R. Šarmaitis (doc. 1958). Taip pat antraeilėse pareigose katedroje nuo 1947 m. pradėjo dirbti K. Navickas, nuo 1948 m.— L. Kapočius. 1947—52 m. čia dirbo R. Davtian (doc. 1948), 1947—54 m.— doc. V. Nizovaja, 1951—54 m.— I. Gricevič (doc. 1953), 1951—55 m.— M. Lukoševič (doc. 1955), 1951—56 m.— O. Poselianina (doc. 1955), 1954—58 m.— ist. m. k. D. Žmurovskis. Po karo baigusieji aukštąjį mokslą katedrą gausiau pradėjo papildyti jau nuo penktojo dešimtmečio pabaigos. 1950 m. joje pradėjo dėstyti I. Lempertas (doc. 1963), 1951 m.— B. Sudavičius (doc. 1964) ir J. Koriznaitė-Bernatavičienė (doc. 1969), 1953 m.— A. Beržinskaitė (doc. 1966). 1953 m. baigęs aspirantūrą Visuomeninių mokslų akademijoje prie TSKP CK, čia visiškai perėjo dirbti K. Navickas (doc. 1955, ist. m. dr. 1966, prof. 1968). 1954 m. atėjo M. Bordonaitė, 1956 m.— P. Bernatavičius, 1959 m.— G. Jukniene (doc. 1972) ir Z. Rulis (doc. 1970; 1968—73 m. jis dirbo Kauno vakariniame fakultete), 1960 m.— V. Kašauskienė (doc. 1970), P. Setkauskis (doc. 1973) ir P. Vitkauskas (doc. 1976). Katedra plėtėsi ir septintajame dešimtmetyje: 1961 m. į ją atėjo V. Germanas (doc. 1966, ist. m. dr. 1974, prof. 1977) ir J. Loiko (doc. 1967), 1962 m.— S. Čepulienė (doc. 1966) ir J. Bielinienė (doc. 1975), 1965 m.— V. Gobis (doc. 1978), 1968 m.— N. Žukauskienė (doc. 1977) ir M. Bložė (ist. m. k. 1978), 1970 m.— V. B. Pšibilskis (doc. 1976), 1978 m.— ist. m. k. V. Anuškevičius. 1956—66 m. čia dėstė J. Andriušaitytė (doc. 1966), 1966—70 m.— ist. m. k. J. Dobrovolskas. 1964 m., kuriant mokslinio komunizmo katedrą, M. Bordonaitė, P. Bernatavičius, I. Lempertas perėjo į ją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 24 etatiniai dėstytojai, iš kurių 17 su moksliniais laipsniais. Visi šios katedros dėstytojai dėsto TSKP istoriją, o kai kurie ir TSKP istorijos specializacijos speckursus.

POLITINĖS EKONOMIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. politinę ekonomiją ir ekonominių teorijų istoriją dėstė D. Budrys (1903—1971; prof. 1945, LTSR MA akademikas 1941). Nuo 1940 iki 1950 m., šioje katedroje būdamas, liaudies ūkio istoriją skaitė prof. dr. P. Šalčius (1893—1958). 1945 m. antraeilėms pareigoms kapitalizmo politinės ekonomijos dėstyti atėjo ir su pertraukomis iki 1968 m. dirbo V. Niunka (doc. 1947). 1949—57 m. socializmo politinę ekonomiją skaitė L. Satunovskis (ekon. m. k. 1955), 1949—69 m. taip pat socializmo

* Universitetas dabar yra labai didelė mokslo įstaiga, kurioje vien mokslinio-pedagoginio personalo dirba beveik tūkstantis keturi šimtai asmenų. Todėl, apžvelgiant katedras, nurodomos pavardės tik tų dėstytojų, kurie turi mokslinius laipsnius bei vardus, vienas kitas, daugelį metų dirbęs prityręs dėstytojas, paminimas ir be jų. Kad datų nebūtų per daug, mokslinės kvalifikacijos pateikiamos nuo docento vardo, nes visi docentai paprastai turi mokslų kandidato laipsnį. Mokslų kandidato laipsniai žymimi tų dėstytojų, kurie dar nėra gavę mokslinio docento vardo. Mokslinių laipsnių ir vardų gavimo datos nurodomos po pavardės ten, kur tuo metu dirbo minimas asmuo. Kur laipsniai ir vardai įrašyti prieš pavardę be datos, reikia suprasti, kad tie asmenys katedroje pradėjo dirbti jau juos turėdami. Medžiagą apie katedras tikslino katedrų vedėjai.

politinę ekonomiją — V. Simonavičius (ekon. m. k. 1958). Nuo 1951 m. kapitalizmo ir socializmo politinę ekonomiją, ekonominių teorijų istoriją skaito M. Lola (ekon. m. dr. 1965, prof. 1966). 1952 m. iš marksizmo-leninizmo pagrindų katedros čia perėjo kapitalizmo politinės ekonomijos dėstyti ir dirbo iki pensijos (1962 m.) doc. R. Davtian (1903—1968). Nuo šeštojo dešimtmečio pradžios į katedrą ateina po karo baigusieji universitetą specialistai. Socializmo politinę ekonomiją nuo 1951 m. pradėjo dėstyti E. Boreikaitė (doc. 1967; dirbo iki pensijos, į kurią išėjo 1977 m.), nuo 1955 m.— J. Miškinis (doc. 1970). Tą patį kursą čia 1955—65 m. dėstė J. Maiminas (doc. 1961), 1956—71 m.— A. Mitrikas (doc. 1970). Kapitalizmo politinę ekonomiją 1951 m. pradėjo skaityti A. Jablonskis, 1955 m.— M. Damidavičius (vėliau perėjo į steigiamą mokslinio komunizmo katedrą), 1956 m.— D. Vederaitė, 1957 m.— J. Tamošiūnas (doc. 1959, ekon. m. dr. 1970, prof. 1971), 1958 m.— A. Vengrys (doc. 1966; 1965—75 m. jis buvo perkeltas į ekonominės kibernetikos katedrą). Septintajame dešimtmetyje katedra dar plečiasi — 1962 m. socializmo politinės ekonomijos ateina skaityti doc. S. Ginaitė, pradeda dėstyti D. Birutytė ir Č. Ladukas (doc. 1975), 1963 m.— J. Dvilevičius (doc. 1970) ir V. Skominas (doc. 1976), 1964 m.— A. Šileika (doc. 1971, ekon. m. dr. 1977), 1965 m.—V. Kindurys, 1967 m.— L. Kriukelis ir J. Čičinskas (doc. 1978), 1969 m.— A. Deriūnas (ekon. m. k. 1970). Kapitalizmo politinę ekonomiją 1963 m. ėmė dėstyti P. Mikučionis, 1964 m.— S. Krasauskas (1937—1978; doc. 1976) ir L. Jaruševičius, 1965 m.— B. Cemnolonskaitė (Vengrienė), 1966 m.— H. Nonevič ir V. Lukoševičius (ekon. m. k. 1969), 1967 m.— I. Žeberskis (doc. 1971), 1968 m.— L. Jurgienė (ekon. m. k. 1975), 1969 m. ekonominių teorijų istoriją — A. Vitkūnas (doc. 1971), kapitalizmo politinę ekonomiją — P. Gilys, 1971 m.— J. Gaižiūnas (doc. 1968). Kuriant tarpfakultetinę politinės ekonomijos katedrą, dalis dėstytojų nuėjo į ją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 15 etatinių dėstytojų, iš kurių 13 su moksliniais laipsniais. Katedros dėstytojai platų politinės ekonomijos kursą dėsto Pramonės ekonomikos bei Ekonominės kibernetikos ir finansų fakultetų studentams.

Į 1968 m. įkurtą TARPFAKULTETINĘ POLITINĖS EKONOMIJOS KATEDRĄ iš politinės ekonomijos katedros perėjo A. Jablonskis (doc. 1969), S. Ginaitė (ekon. m. dr. 1969, prof. 1972), D. Birutytė (doc. 1972), D. Vederaitė (1928—1975; doc. 1971), H. Nonevič (ekon. m. k. 1969), L. Kriukelis (doc. 1977, dirbo iki 1977), L. Jaruševičius (ekon. m. k. 1973; dirbo iki 1977), P. Mikučionis (ekon. m. k. 1973; dirbo iki 1976). 1970 m. katedroje ėmė dėstyti D. Jarmašauskienė (doc. 1977) ir A. Vitkūnienė (doc. 1977). Po aspirantūros čia nuo 1971 m. darbą tęsia V. Kindurys (doc. 1976) ir B. Vengrienė (ekon. m. k. 1971), nuo 1974 m.— P. Gilys (ekon. m. k. 1974). 1977 m. atėjo doc. A. Sausanavičius, taip pat 1977 m. iš politinės ekonomijos katedros perkelta ekon. m. k. L. Jurgienė. Šios katedros dėstytojai politinę ekonomiją dėsto visų fakultetų (išskyrus anksčiau minėtus) studentams. 1978—79 m. m. katedroje dirbo 14 etatinių dėstytojų, iš kurių 11 su moksliniais laipsniais.

1964 m. buvo įkurta MOKSLINIO KOMUNIZMO KATEDRA. Jos branduolį sudarė mokslinį komunizmą pradėję dėstyti ir čia perėję TSKP istorijos katedros dėstytojai: doc. I. Lempertas, M. Bordonaitė, P. Bernatavičius (doc. 1972), iš politinės ekonomijos katedros perkeltas M. Damidavičius (doc. 1967). 1969 m. į šią katedrą dar atėjo O. Klimkevičiūtė (doc. 1969), 1973 m.— V. J. Kmieliauskas (ist. m. k. 1972). 1965—76 m. čia taip pat dėstė S. Venskevičius (filos. m. k. 1974; vėliau perėjo į filosofijos katedrą). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų, iš kurių 5 su moksliniais laipsniais.

FILOSOFIJOS KATEDRA (1950—64 m. vadinta dialektinio ir istorinio materializmo katedra). Kuriantis šiai katedrai, iš marksizmo-leninizmo pagrindų katedros perėjo jau ten pradėjęs dėstyti marksistinę-lenininę filosofiją E. Meškauskas (doc. 1949) ir prof. V. Sezemanas (1884—1963), kuris dėstė logiką ir estetinių teorijų istoriją. Nuo 1949 iki 1968 m. čia marksistinę-lenininę filosofiją antraeilėse pareigose skaitė G. Zimanas (doc. 1956). Filosofiją ir filosofijos istoriją 1948—55 m. dėstė prof. dr. H. Gabrieljanas ir 1950—57 m.

doc. N. Stepanovas. Nuo penktojo dešimtmečio pabaigos katedrą ima papildyti jau pokaro baigusieji aukštąjį mokslą. 1948 m. filosofiją pradėjo dėstyti I. Zaksas (doc. 1958; dirbo iki 1963), 1950 m.— J. Barzdaitis (doc. 1965), 1951 m. logiką ir filosofijos istoriją — K. Rickevičiūtė (doc. 1967), 1954 m.— filosofiją — A. Šulus (doc. 1971; dirbo iki 1974) ir N. Solovjovas (doc. 1966), 1956 m.— J. Vinciūnas (doc. 1975), 1957 m.— A. Lozuraitis (doc. 1968), 1959 m. filosofiją ir estetiką — J. Repšys (1930—1976; doc. 1967), filosofiją — V. Rybakovas (doc. 1971), 1960 m. filosofiją ir etikos pagrindus E. Krakauskas (doc. 1975). Plėtėsi katedra ir septintajame dešimtmetyje: 1963 m. čia logiką ir filosofijos istoriją ima dėstyti R. Plečkaitis (doc. 1967), filosofiją — J. Grigonis (doc. 1965) ir J. Karosas (doc. 1975), 1964 m. filosofijos istoriją ir mokslinį ateizmą — B. Genzelis (doc. 1969), filosofiją ir etiką — Č. Kalenda (doc. 1977), filosofiją ir estetiką — K. A. Stoškus (doc. 1977), 1968 m. filosofiją — E. Nekrašas (doc. 1976). 1973 m. filosofiją dar pradėjo dėstyti M. A. Šliogeris (filos. m. k. 1974), 1976 m.— L. Jekentaitė (filos. m. k. 1977) ir filos. m. k. S. Venskevičius (perėjęs iš mokslinio komunizmo katedros). 1978 m.— filos. m. k. V. Andrejauskas. Kuriant filosofijos istorijos ir ateizmo katedrą, kai kurie dėstytojai perėjo į ją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 21 etatinis dėstytojas, iš kurių 14 su moksliniais laipsniais.

1969 m. įkurtos FILOSOFIJOS ISTORIJOS ir ATEIZMO KATEDROS branduolį sudarė iš filosofijos katedros perėjusieji dėstytojai: mokslinį ateizmą iki 1974 m. skaitė J. Barzdaitis (filos. m. dr. 1972, prof. 1973), filosofijos istoriją ir logiką dėsto doc. K. Rickevičiūtė ir R. Plečkaitis (filos. m. dr. 1971, prof. 1971), filosofijos istoriją — B. Genzelis (filos. m. dr. 1974, prof. 1976). 1972 m. čia filosofijos istoriją, mokslinį ateizmą, vėliau ir etiką bei estetiką ėmė dėstyti N. Juršėnas (doc. 1977), 1974 m. mokslinį ateizmą, vėliau ir etiką — A. Nesavas (filos. m. k. 1975). 1974 m. logikos kursą ėmė skaityti R. Pavilionis (doc. 1977), 1977 m. mokslinį ateizmą — filos. m. k. J. Mačiulis. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

1961 m. buvo įkurta ESTETIKOS ir MENINIO LAVINIMO KATEDRA. Jos branduolį sudarė jau anksčiau dirbę studentų meninės saviveiklos kolektyvuose Lietuvos TSR nusipelnęs artistas P. Sližys (doc. 1971; dirbo iki 1975), Lietuvos TSR nusipelniusi artistė E. Morkūnienė (doc. 1977), Lietuvos TSR nusipelniusi kultūros ir švietimo darbuotoja D. Čičinskienė; vėliau etatiniu darbuotoju tapo Lietuvos TSR nusipelnęs artistas V. Četkauskas (doc. 1972; dirbo iki 1977). 1962—70 m. čia dirbo Lietuvos nusipelnęs artistas A. Balčiūnas. Nuo 1963 m. dirba V. Limantas, nuo 1972 m.— Lietuvos TSR nusipelnęs artistas V. Aleksandravičius. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai.

MATEMATIKOS FAKULTETAS

MATEMATINĖS ANALIZĖS KATEDRA. Matematinę analizę, variacinį skaičiavimą, matematikos istoriją ir matematikos dėstymo metodiką skaitė prof. Z. Žemaitis (1884—1969). Nuo 1940 m. dirbantis Vyt. Paulauskas (doc. 1953) skaito matematinės fizikos lygtis, funkcijų aproksimavimo ir interpoliavimo teoriją. Nuo šeštojo dešimtmečio vidurio katedrą ėmė papildyti nauji nariai: 1955 m. matematinę ir funkcionalinę analizę pradėjo dėstyti V. K. Kabaila (doc. 1964), 1957 m. kompleksinio kintamojo funkcijų teoriją — A. Nagelė (doc. 1975), 1959 m. matematinę ir funkcionalinę analizę — A. Miškelevičius (doc. 1970). 1960 m. iš geometrijos katedros buvo perkeltas P. Rumšas, jis taip pat skaito matematinę analizę ir matematikos dėstymo metodiką. Nuo 1964 m. dirba L. Navickaitė (fiz.—mat. m. k. 1971) ir nuo 1965 m. E. Neniškytė (fiz.—mat. m. k. 1972), dėstančios matematinę analizę. 1969 m. matematinę ir funkcionalinę analizę ėmė skaityti A. Jonušauskas (doc. 1971). 1954 m. šioje katedroje pradėjo dėstyti A. Raudeliūnas (vėliau perėjęs į bendrosios mate-

matikos katedrą), 1958—60 m. dirbo J. Degutis ir 1966—70 m.— J. Jusas. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

GEOMETRIJOS KATEDRA. Ji kurį laiką vadinta geometrijos ir algebros, vėliau vėl geometrijos, o nuo 1960 m.— GEOMETRIJOS ir AUKŠTOSIOS MATEMATIKOS KATEDRA. Nuo 1940 m. analizinę geometriją, diferencialinę geometriją, geometrijos pagrindus ir kitus kursus skaito P. Katilius (doc. 1935, prof. 1968). Nuo 1946 m. analizinę bei diferencialinę geometriją ir išorinių formų teoriją skaitė K. Grincevičius (1917—1972; doc. 1958, fiz.—mat. m. dr. 1965, prof. 1967). 1956 m. analizinę ir diferencialinę geometriją bei topologiją pradėjo dėstyti A. Matuzevičius (doc. 1962), 1963 m. analizinę ir diferencialinę geometriją — P. Vaškas (doc. 1972); aukštąją matematiką ekonomistams 1964 m. ėmė skaityti Z. Juškys (doc. 1972), 1965 m.— V. Padervinskas (doc. 1975). Katedroje 1954—60 m. yra dirbęs P. Rumšas ir 1952—58 m.— P. Golokvosčius. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 dėstytojai, iš kurių 5 su moksliniais laipsniais ir vardais.

BENDROSIOS MATEMATIKOS KATEDRA. 1940 m. pradėjęs dirbti universitete, aukštąją bei moderniąją algebrą ir skaičių teoriją skaitė G. Žilinskas (doc. 1947). Nuo 1946 m. aukštąją matematiką, tikimybių teoriją ir skaičių teoriją ėmė dėstyti J. Kubilius (fiz.—mat. m. k. 1951, fiz.—mat. m. dr. 1958, prof. 1960, LTSR MA akademikas 1962). 1955 m. iš matematinės analizės katedros buvo perkeltas A. Raudeliūnas; 1955 m. katedroje pradėjo dėstyti A. Matuliauskas, 1957 m.— H. Jasiūnas ir 1958 m. iš geometrijos katedros perkeltas P. Golokvosčius. 1960 m. katedra buvo pertvarkyta į dvi: skaičiavimo matematikos katedrą bei tikimybių teorijos ir skaičių teorijos katedrą.

SKAIČIAVIMO MATEMATIKOS KATEDRA. Į ją iš bendrosios matematikos katedros perėjo doc. G. Žilinskas (1910—1968), be minėtų kursų dar skaitęs skaičiavimo metodus, P. Golokvosčius (doc. 1964) — skaito diferencialines lygtis ir optimizavimo metodus, iš astronomijos katedros — V. Merkys (doc. 1974) — skaito teorinę mechaniką ir diferencialines lygtis, iš matematinės analizės katedros — J. Degutis (fiz.—mat. m. k. 1973) — skaito matematinės fizikos lygtis. 1964 m. matematinį programavimą ir lošimų teoriją ekonomistams pradėjo dėstyti D. Sūdžiūtė (fiz.—mat. m. k. 1970). 1965 m. iš astronomijos katedros perkeltas doc. B. Voronkovas — skaito teorinę mechaniką ir aukštąją matematiką. 1966 m. optimizavimo metodus ir matematinius ekonomikos modelius pradėjo skaityti V. Čiočys (fiz.—mat. m. k. 1974), 1968 m. matematinę logiką ir diskretinę matematiką — S. Norgėla (fiz.—mat. m. k. 1978), 1969 m. teorinę mechaniką — V. Skakauskas (doc. 1975), 1970 m. matematinį programavimą ir operacijų tyrimą — P. Rutkauskas (fiz.—mat. m. k. 1978), 1972 m. skaičiavimo metodus ir skirtuminių lygčių teoriją — F. Ivanauskas (fiz.—mat. m. k. 1974), 1974 m. aukštąją matematiką chemikams ir lošimų teoriją — A. Apynis (fiz.—mat. m. k. 1974), 1977 m.— skaičiavimo metodus — A. Štaras (fiz.—mat. m. k. 1978). 1967—73 m. šioje katedroje dėstė doc. R. Uždavinys, 1972—74 m.— V. Tumasonis. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 15 etatinių dėstytojų, iš jų 12 su moksliniais laipsniais.

TIKIMYBIŲ TEORIJOS ir SKAIČIŲ TEORIJOS KATEDRA. Steigiant ją, iš bendrosios matematikos katedros perėjo prof. dr. J. Kubilius — skaito tikimybių teoriją, realaus kintamojo funkcijų teoriją, tikimybinę skaičių teoriją, atsitiktinių dydžių sumavimo teoriją ir kitus kursus, A. Raudeliūnas (doc. 1965), A. Matuliauskas (fiz.—mat. m. k. 1974) — skaito aukštąją algebrą ir algebrinę skaičių teoriją, H. Jasiūnas (fiz.—mat. m. k. 1975) — dėsto matematinę analizę ir diferencialines lygtis fizikams. 1966 m. aukštąją algebrą ir skaičių teoriją pradėjo dėstyti G. Misevičius (fiz.—mat. m. k. 1972), 1967 m. tikimybių teoriją ir masinio aptarnavimo teoriją — F. Mišeikis (doc. 1977), tikimybių teoriją — R. Lapinskas (fiz.—mat. m. k. 1973), 1969 m. atsitiktinių dydžių sumavimo teoriją funkcionalinėse erdvėse ir operacijų tyrimą — Vyg. Paulauskas (doc. 1972, fiz.—mat. m. dr. 1979), aukštąją algebrą ir pirminių skaičių pasiskirstymo teoriją — M. Maknys (fiz.—mat. m. k. 1975). 1970 m. aukštąją matematiką ekonomistams ėmė skaityti E. Stankus (fiz.—mat. m. k.

1977), 1972 m. aukštąją algebrą ir tikimybinę skaičių teoriją — E. Manstavičius (fiz.—mat. m. k. 1973). 1973 m. iš skaičiavimo matematikos katedros buvo perkeltas doc. R. Uždavinys — skaito realaus kintamojo funkcijų teoriją ir tiesinę algebrą. 1974 m. matematinę analizę ir funkcijų teoriją kibernetikams ėmė skaityti A. Laurinčikas (fiz.—mat. m. k. 1975). Nuo 1954 m. bendrosios matematikos katedroje, o nuo 1960 m. šioje katedroje antraeilėse pareigose tikimybių teorijos ribinių teoremų kursą ir procesų teoriją skaito V. Statulevičius (doc. 1964, fiz.—mat. m. dr. 1967, prof. 1968, LTSR MA akademikas 1972). Katedroje taip pat pradėjo dirbti: 1961 m. E. Misevičius, 1964 m.— A. J. Bikelis (doc. 1968), 1965 m.— J. Kruopis, 1968 m.— R. J. Kudžma, kurie vėliau perėjo į steigiamą taikomosios matematikos katedrą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 15 etatinių dėstytojų, iš kurių 11 su moksliniais laipsniais.

1971 m. buvo įkurta TAIKOMOSIOS MATEMATIKOS KATEDRA. Į ją iš tikimybių teorijos ir skaičių teorijos katedros perėjo A. J. Bikelis (fiz.—mat. m. dr. 1974, prof. 1975) — dėsto atsitiktinių vektorių sumavimo teoriją, matematinę statistiką ir kitus kursus, doc. A. Raudeliūnas — skaito matematinę analizę ir tikimybių teoriją fizikams, J. Kruopis (doc. 1975) — dėsto matematinę statistiką, E. Misevičius (doc. 1975) ir R. J. Kudžma (fiz.—mat. m. k. 1973), kurie skaito matematinę analizę. Į katedrą atėjo naujų žmonių: 1972 m. stochastinių sistemų bei stochastinio programavimo kursus ėmė skaityti P. Vaitkus (fiz.—mat. m. k. 1973), 1973 m. matematinę analizę ir mato teoriją — V. Mackevičius (fiz.—mat. m. k. 1973), aukštąją matematiką ekonomistams — J. Jusas (fiz.—mat. m. k. 1973; perėjęs iš matematinės analizės katedros). Programavimo ir algoritminių kalbų kursus skaito nuo 1973 m. V. Undzėnas (tech. m. k. 1972), nuo 1974 m.— V. Tumasonis (fiz.—mat. m. k. 1972; perėjęs iš skaičiavimo matematikos katedros) ir nuo 1976 m.— V. Nekrašas (fiz.—mat. m. k. 1975). Antraeilėse pareigose nuo 1963 m. dirbęs tikimybių teorijos ir skaičių teorijos katedroje, o vėliau šioje katedroje atsitiktinių procesų teoriją skaito B. Grigelionis (fiz.—mat. m. dr. 1970, prof. 1971, LTSR MA narys korespondentas 1972). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 20 etatinių dėstytojų, iš kurių 11 su moksliniais laipsniais.

FIZIKOS FAKULTETAS

TEORINĖS FIZIKOS KATEDRA. Nuo 1940 m. visas mokymo planuose numatytas teorines disciplinas skaitė A. Jucys (1904—1974; doc. 1940, fiz.—mat. m. dr. 1952, prof. 1953, LTSR MA akademikas 1953). 1949 m. grupių teoriją, kvantinę mechaniką, kvantinę chemiją pradėjo dėstyti A. Bolotinas (doc. 1956, fiz.—mat. m. dr. 1966, prof. 1969), 1952 m. bendrąją fiziką, atomo fiziką, statistinę termodinamiką — V. Mickevičius (doc. 1966; po aspirantūros 1955 m. jis buvo paskirtas į eksperimentinės fizikos katedrą, o 1970 m. vėl grįžo į šią katedrą), 1953 m. teorinę mechaniką, kvantinę elektrodinamiką, matematinės fizikos metodus — V. Šugurovas (doc. 1956, fiz.—mat. m. dr. 1967, prof. 1969), 1954 m. elektrodinamiką, termodinamiką ir statistinę fiziką — V. Kybartas (doc. 1969; vėliau jis perėjo į radiofizikos katedrą). 1950—60 m. kvantinę mechaniką, elektrodinamiką skaitė K. Ušpalis (doc. 1957), 1961—64 m. kvantinę mechaniką ir teorinę fiziką dėstė E. Mauza (fiz.—mat. m. k. 1964). 1963 m. termodinamiką ir statistinę fiziką, kvantinę elektrodinamiką ėmė dėstyti J. Kaladė (doc. 1967), 1964 m. kvantinę mechaniką, judėjimo kiekio momento teoriją — A. R. Bandzaitis (doc. 1967, fiz.—mat. m. dr. 1969, prof. 1971), 1971 m. teorinę mechaniką, atomo teoriją — Z. Kupliauskis (fiz.—mat. m. k. 1972). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

BENDROSIOS FIZIKOS KATEDRA, 1962 m. ji pavadinta BENDROSIOS FIZIKOS ir SPEKTROSKOPIJOS KATEDRA. Nuo 1940 iki 1945 m. bendrąją fiziką skaitė prof. A. Žvironas (1899—1954). Atominę fiziką, įvairius optikos ir spektroskopijos speckursus dėstė

H. Horodničius (doc. 1945), pradėjęs dirbti dar Stepono Batoro universitete. 1944 m. bendrąją fiziką, fizikos dėstymo metodiką, molekulinę spektroskopiją pradėjo dėstyti H. Jonaitis (doc. 1958), 1953 m. bendrąjį optikos kursą, taikomąją optiką — A. Kazlauskienė (doc. 1971), 1954 m. bendrąją fiziką — B. Kriščiūnienė (doc. 1976), 1957 m. bendrąją fiziką — J. Slavėnas (fiz.—mat. m. k. 1964), 1958 m. bendrąją fiziką, geometrinę optiką — V. Norkūnas (fiz.—mat. m. k. 1969), bendrąją fiziką, liuminescenciją — E. Žurauskienė (doc. 1965). 1959 m. iš eksperimentinės fizikos katedros čia bendrosios fizikos perėjo skaityti doc. A. Misiūkas-Misiūnas, 1961 m. bendrąją fiziką, molekulių spektroskopiją pradėjo dėstyti V. Šalna (fiz.—mat. m. k. 1970), bendrąją fiziką, radiospektroskopiją — G. A. Misiūnas (fiz.—mat. m. k. 1972). Bendrąją fiziką dar ėmė dėstyti: 1964 m. A. Valužis (fiz.—mat. m. k. 1968), 1965 m.— L. M. Balevičius (doc. 1972), 1966 m.— L. Kimtys (doc. 1978), 1968 m. elektroninius spektrus — V. Urba (fiz.—mat. m. k. 1971), 1975 m. netiesinę optiką — fiz.—mat. m. k. P. Misiūnas. 1963—70 m. H. Horodničius, A. Valužis, V. Norkūnas, A. Misiūkas-Misiūnas, J. Slavėnas buvo perkelti į astronomijos katedrą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, visi su moksliniais laipsniais.

EKSPERIMENTINĖS FIZIKOS KATEDRA. Nuo 1940 m. čia bendrąją fiziką, atominę fiziką skaitė P. Brazdžiūnas (prof. 1945, LTSR MA akademikas 1956). 1944 m. bendrąją fiziką pradėjo dėstyti A. Misiūkas-Misiūnas (doc. 1952; vėliau perkeltas į bendrosios fizikos katedrą), 1950 m. bendrąją fiziką, puslaidininkių fiziką — J. Viščakas, 1951 m. bendrąją fiziką, kristalografiją — A. Širvaitis, 1953 m. puslaidininkių fiziką — M. Mikalkevičius, 1955 m. bendrąją fiziką, atominę fiziką, termodinamiką ir statistinę fiziką — V. Mickevičius, 1958 m. bendrąją fiziką, kietojo kūno optines savybes — V. Kriščiūnas, bendrąją fiziką, radioelektronikos pagrindus — B. Aleksiejūnas. 1960 m. katedra buvo pertvarkyta į dvi — radiofizikos ir puslaidininkių fizikos katedras.

Į RADIOFIZIKOS KATEDRĄ perėjo prof. P. Brazdžiūnas, V. Mickevičius (doc. 1970), B. Aleksiejūnas. 1962 m. ultragarsą, vėliau bendrąją fiziką čia pradėjo dėstyti E. Garška (doc. 1977), 1963 m. mikrobangę elektroniką, segnetoelektrikų fiziką — J. Grigas (doc. 1972), 1965 m. kvantinę radiofiziką — R. J. Rakauskas, 1969 m. elektromagnetinių bangų teoriją — A. P. Piskarskas. 1970 m. į teorinės fizikos katedrą nuėjo doc. V. Mickevičius, o iš teorinės fizikos katedros į šią katedrą atėjo doc. V. Kybartas, dėstąs elektrodinamiką ir termodinamiką, 1972 m. radiotechniką, statistinę radiofiziką pradėjo dėstyti V. Palenskis (fiz.—mat. m. k. 1977), 1974 m. mikrobangę elektrodinamiką — V. Ivaška (fiz.—mat. m. k. 1974), 1975 m. radioelektroniką, impulsinę techniką — B. P. Kietis (fiz.—mat. m. k. 1972), impulsinę techniką — A. Orliukas (fiz.—mat. m. k. 1976). Daugelį metų šioje katedroje antraeilėse pareigose plazminius reiškinius puslaidininkiuose skaitė J. Požela (fiz.—mat. m. dr. 1964, prof. 1966, LTSR MA akademikas 1968). 1970 m., kuriant elektronikos katedrą, P. Brazdžiūnas, B. Aleksiejūnas, A. P. Piskarskas, R. J. Rakauskas išėjo į ją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 11 etatinių dėstytojų, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

1960 m. į steigiamą PUSLAIDININKIŲ FIZIKOS KATEDRĄ iš eksperimentinės fizikos katedros perėjo J. Viščakas (doc. 1963, fiz.—mat. m. dr. 1969, prof. 1970, LTSR MA akademikas 1976), M. Mikalkevičius (doc. 1963), A. Širvaitis (doc. 1965), V. Kriščiūnas (doc. 1970) — jie dėsto ankstesnius kursus. 1961 m. čia bendrąją fiziką pradėjo dėstyti V. J. Rinkevičius (doc. 1974), bendrąją fiziką ir vakuuminę techniką — A. Medeišis (fiz.—mat. m. k. 1978), 1965 m. kietojo kūno speckursus — S. Vengris, 1967 m. energinę kristalų struktūrą ir kvazidalelių statistiką, nepusiausvyrinius reiškinius puslaidininkiuose — J. V. Vaitkus (doc. 1970), 1968 m. paviršinius kontaktinius ir krūvio pernešimo reiškinius puslaidininkiuose — A. P. Smilga (doc. 1972), bendrąją fiziką, kietojo kūno fizikos speckursus — E. Montrimas (doc. 1970), bendrąją radioelektroniką, puslaidininkių elektroniką — S. Sakalauskas (doc. 1976), 1969 m. pernešimo reiškinius puslaidininkiuose, puslaidininkinę elektroniką — A. Sakalas (doc. 1972, fiz.—mat. m. dr. 1977). Aštuntajame dešimtmetyje

katedra dar kiek plečiasi: 1972 m. pradėjo dirbti A. A. Pažėra (fiz.—mat. m. k. 1972), fiz.—mat. m. k. P. Mačkus. 1973 m. kietojo kūno teoriją ėmė dėstyti fiz.—mat. m. k. G. Juška, 1974 m. kietojo kūno elektroniką — tech. m. k. P. J. Žilinskas, 1975 m. bendrąją fiziką, optines puslaidininkių savybes — fiz.—mat. m. k. R. Baltramiejūnas. Kuriant elektronikos, vėliau kietojo kūno elektronikos katedrą, ten perėjo A. Širvaitis. E. Montrimas, V. Kriščiūnas, S. Vengris, A. A. Pažėra, P. Mačkus, A. P. Smilga, G. Juška. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 9 su moksliniais laipsniais.

1970 m. buvo įkurta ELEKTRONIKOS KATEDRA. Į ją iš radiofizikos katedros atėjo prof. P. Brazdžiūnas (dirbo iki pensijos — 1975), B. Aleksiejūnas (doc. 1974), A. P. Piskarskas, R. J. Rakauskas. 1971 m. elektromagnetinių bangų sąveiką su medžiaga ėmė dėstyti fiz.—mat. m. k. K. Burneika. 1972 m. iš puslaidininkių fizikos katedros čia perėjo doc. A. Širvaitis. 1971 m. elektromagnetinių bangų teoriją ir lazerinės fizikos speckursus pradėjo dėstyti A. Stabinis (fiz.—mat. m. k. 1972). 1974 m. katedra pertvarkyta į KIETOJO KŪNO ELEKTRONIKOS KATEDRĄ. Tuomet į ją iš puslaidininkių fizikos katedros perėjo E. Montrimas (fiz.—mat. m. dr. 1974, prof. 1976) — skaito bendrąją fiziką, nestacionarinių-nepusiausvyrinių reiškinių kietajame kūne speckursą, doc. V. Kriščiūnas — skaito elektromagnetinio spinduliavimo sąveiką su medžiaga, S. Vengris (fiz.—mat. m. k. 1975) — kietojo kūno prietaisų fiziką, fiz.—mat. m. k. A. A. Pažėra — organinių puslaidininkių elektroniką, fiz.—mat. m. k. P. Mačkus — puslaidininkinių prietaisų technologiją, doc. A. P. Smilga — kietojo kūno elektroniką, fiz.—mat. m. k. G. Juška — kietojo kūno fiziką. Iš šios katedros į astronomijos ir kvantinės elektronikos katedrą perėjo R. J. Rakauskas, A. P. Piskarskas, K. Burneika, A. Stabinis. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 9 su moksliniais laipsniais.

ASTRONOMIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. dangaus mechaniką ir bendrąją astronomiją skaitė P. Slavėnas (fiz.—mat. m. dr. 1945, prof. 1941, LTSR MA akademikas 1968). Dirbo iki 1974 m., o vėliau perėjo į Gamtos fakulteto fizinės geografijos ir kartografijos katedrą. 1946 m. teorinę mechaniką, fizikos istoriją pradėjo dėstyti B. Voronkovas (doc. 1952), 1954 m. ėmė dirbti V. Merkys; vėliau jiedu perkelti į skaičiavimo matematikos katedrą. 1963—70 m. į šią katedrą iš bendrosios fizikos katedros buvo perkelti doc. A. Misiūkas-Misiūnas — dėsto bendrąją fiziką ir teorinės astrofizikos bei teorinės astronomijos speckursus, J. Slavėnas (doc. 1971) — kvantinę elektroniką ir bendrąją fiziką, V. Norkūnas (doc. 1976) — bendrosios fizikos kursą, doc. H. Horodničius — atominę fiziką, branduolio fiziką, atominę spektroskopiją, fiz.—mat. m. k. A. Valužis — mechaniką, bendrosios fizikos kursą; katedra 1970 m. pavadinta astronomijos ir plazmos fizikos katedra. 1973—74 m. į ją iš elektronikos katedros perkelti fiz.—mat. m. k. A. Stabinis — dėsto bendrosios fizikos kursą, kietojo kūno fizikos speckursą, R. J. Rakauskas (doc. 1977) — kvantinės lauko teorijos ir specialiosios radiotechnikos speckursus, A. P. Piskarskas (doc. 1976) — netiesinę optiką, impulsinės technikos pagrindus, fiz.—mat. m. k. K. Burneika — medicininę elektroniką ir kibernetiką, holografijos pagrindų ir netiesinių sistemų speckursus. Tada katedra pavadinta ASTRONOMIJOS ir KVANTINĖS ELEKTRONIKOS KATEDRA. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 9 su moksliniais laipsniais.

CHEMIJOS FAKULTETAS

NEORGANINĖS CHEMIJOS KATEDRA, 1976 m. pavadinta NEORGANINĖS ir ANALIZINĖS CHEMIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. neorganinę ir bendrąją chemiją skaito K. Daukšas (doc. 1945, prof. 1958). 1945 m. analizinę chemiją pradėjo dėstyti E. Jasinskienė (doc. 1963), neorganinę chemiją, fiziko—cheminius analizės metodus — M. Finkelšteinaitė (doc. 1959), 1949 m. bendrąją ir neorganinę chemiją, chemines analizės metodus, metalų analizę —

L. Naruškevičius (doc. 1960; vėliau perėjo į bendrosios chemijos katedrą), 1950 m. organinių junginių panaudojimą analizėje, teorinius analizinės chemijos pagrindus, bendrąją chemiją — E. Ramanauskas (doc. 1963), 1955 m. bendrąją chemiją — S. Ramonaitė (doc. 1966). 1956—60 m. bendrąją neorganinę ir analizinę chemiją dėstė R. E. Pajėda (vėliau perėjo į bendrosios chemijos katedrą), 1966 m. retųjų elementų chemijos, analizinės chemijos dar ateina dėstyti R. Kazlauskas (doc. 1976), 1967 m. bendrosios chemijos, koncentravimo metodų analizinėje chemijoje — L. Bunikienė (chem. m. k. 1968), 1971 m. analizinės chemijos — J. Škadauskas (chem. m. k. 1973). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai.

ORGANINĖS CHEMIJOS KATEDRA. Nuo 1945 m. organinę chemiją dėstė L. Jasinskas (1914—1978; doc. 1959). 1946—56 m. baltymų chemiją dėstė V. Pašević (doc. 1953), 1954—63 m. organinių junginių teoriją — P. Buckus (doc. 1959), 1957—75 m. teorinę organinę chemiją — G. Dienys (doc. 1965), 1956—61 m. organinė chemiją — J. Degutis (chem. m. k. 1958). 1961 m. organinę chemiją, organinių junginių teoriją pradėjo skaityti V. Daukšas (doc. 1965, chem. m. dr. 1968, prof. 1969), 1965 m. organinę chemiją — P. Kadziauskas (doc. 1969), 1971 m. organinę chemiją — P. Vainilavičius (chem. m. k. 1971), 1976 m. tą patį dalyką — chem. m. k. G. Purvaneckas. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai.

FIZIKINĖS CHEMIJOS KATEDRA. Nuo 1940 iki 1959 m. fizikinę chemiją ir elektrochemiją skaitė prof. dr. J. Matulis (nuo 1946 m. LTSR MA prezidentas). 1945—52 m. koloidų chemiją dėstė J. Žirnauskas (chem. m. k. 1948), 1945—56 m. molekulių struktūrą — doc. E. Griškun. Iš bendrosios chemijos katedros čia perėjo: 1955 m. J. Januševičienė (doc. 1960) — dėsto koloidų chemiją ir 1956 m.— V. Kaikaris (chem. m. dr. 1970, prof. 1970) — skaito fizikinę chemiją. 1957—65 m. molekulių struktūrą dėstė L. Simanavičius (chem. m. k. 1958). 1958 m. molekulių struktūrą pradėjo skaityti A. Levinskas (doc. 1965, chem. m. dr. 1978), 1962 m. fizikinę chemiją — T. J. Jankauskas (doc. 1973), 1965 m. elektrochemiją — V. Skučas (chem. m. k. 1970). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai.

NEORGANINĖS ir ORGANINĖS CHEMIJOS TECHNOLOGIJOS KATEDRA, nuo 1949 m.— technikinės chemijos (1953—56 m. katedra buvo sujungta su organinės chemijos, 1956—60 m.— su bendrosios chemijos katedra), nuo 1960 m.— cheminės technologijos, nuo 1971 m.— POLIMERŲ CHEMIJOS KATEDRA. Cheminę technologiją ir gamtinių polimerų chemiją dėsto dar nuo 1937 m. dirbantis Vilniaus universitete J. Kudaba (doc. 1959). 1941 m. cheminę technologiją pradėjo dėstyti A. Kaušpėdas (1911—1978; doc. 1956), 1946 m. cheminę technologiją, vėliau polimerų chemiją ir polimerų modifikavimą — E. Čižiūnaitė (doc. 1963), 1958 m. organinę chemiją, o po to polimerizacijos procesus, polimerinių dangų bei pigmentų ir dažų chemiją — G. Bajoras (doc. 1969), 1962 m. pagrindinę organinę sintezę, vėliau plastmasių technologiją, polimerų fiziką ir polimerų chemiją — Z. Mačionis (doc. 1969), 1963 m. filmojų chemiją, monomerų sintezę ir polimerų analizė — L. Radžiūnas (doc. 1969). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai.

BENDROSIOS CHEMIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. iki 1956 m. fizikinę chemiją dėstė V. Kaikaris (doc. 1953), 1945—55 m. neorganinę ir analizinę chemiją — J. Januševičienė. Abu jie vėliau perėjo į fizikinės chemijos katedrą. 1953 m. organinę chemiją pradėjo dėstyti N. Raguotienė (doc. 1968), 1954 m. tą patį dalyką — R. Sabonienė (doc. 1971), 1957 m. fizikinę ir koloidų chemiją — N. V. Karvelis (doc. 1967), 1959 m. bendrąją chemiją — P. Bartkus (chem. m. k. 1971), 1960 m. bendrąją chemiją — R. E. Pajėda (doc. 1963). Septintajame dešimtmetyje dar ateina nauji dėstytojai: 1962 m. fizikinę ir koloidų chemiją ima dėstyti A. Kundra (doc. 1969), 1964 m. tą patį dalyką — R. Jurevičius (doc. 1969), 1964 m. bendrąją chemiją, dabar ir hidrochemijos pagrindus — A. Bunikis (chem. m. k. 1968), 1965 m. bendrąją chemiją ir analizinę chemiją — I. Blažys (chem. m. k. 1970), 1968 m.

bendrąją ir organinę chemiją — A. Urbonas (chem. m. k. 1970). 1970 m. iš neorganinės chemijos katedros čia perėjo doc. L. Naruškevičius — dėsto chemines analizės metodus, metalų analizę, bendrąją ir neorganinę chemiją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 11 etatinių dėstytojų.

Visi Chemijos fakulteto dėstytojai turi mokslinius laipsnius.

GAMTOS FAKULTETAS

AUGALŲ ANATOMIJOS ir FIZIOLOGIJOS KATEDRA, 1972 m. pavadinta AUGALŲ FIZIOLOGIJOS ir MIKROBIOLOGIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. augalų fiziologiją, mikrobiologiją, augalų anatomiją ir morfologiją, o dabar augalų fiziologiją ir ekologiją skaito J. Dagys (prof. 1945, biol. m. dr. 1946, LTSR MA narys korespondentas 1956). 1944 m. augalų anatomiją ir morfologiją, vėliau mikrobiologiją ir virusologijos pagrindus pradėjo dėstyti P. Bluzmanas (doc. 1956, biol. m. dr. 1966, prof. 1972). Nuo šeštojo dešimtmečio pabaigos ateina naujų jėgų: 1959 m. augalų anatomiją ir morfologiją, bendrąją citologiją pradeda dėstyti J. Gruodienė (doc. 1966), 1961 m. mikrobiologiją — A. D. Bucevičiūtė (vėliau perėjusi į prekių mokslo katedrą). 1963 m. technikinės mikrobiologijos, sanitarinės mikrobiologijos skaityti atėjo J. Pečiulis (doc. 1965), 1965 m. antibiotikus ir fitoncidus dėstyti bei mokomąją ir gamybines praktikas vesti pradėjo D. Kavaliauskienė (biol. m. k. 1966). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

Po karo veikusios nedidelės aukštesniųjų ir žemesniųjų augalų sistematikos katedros 1952 m. buvo sujungtos į vieną — BOTANIKOS KATEDRĄ. Nuo 1940 m. Vilniaus universitete dirbantys: P. Snarskis (1889—1969; prof. 1944, biol. m. dr. 1947) dėstė botaninę geografiją, augalų sistematiką (1948 m. jis perėjo į steigiamą darvinizmo ir genetikos katedrą), A. Minkevičius (prof. 1945, LTSR MA narys korespondentas 1956) — augalų sistematiką, fitopatologiją, M. Natkevičaitė-Ivanauskienė (doc. 1953, biol. m. dr. 1967, prof. 1969) — iš pradžių genetiką, vėliau aukštesniųjų augalų sistematiką, geobotaniką, botaninę geografiją (biogeografiją). 1947 m. augalų geografiją, TSRS augalinių žaliavų resursus ir biologijos bei chemijos dėstymo metodiką pradėjo dėstyti I. Šarkinienė (doc. 1969), 1953 m. žemesniųjų augalų sistematiką — Č. Pocienė (biol. m. k. 1970), 1968 m. aukštesniųjų augalų sistematiką — A. Lučinskienė (biol. m. k. 1968). 1972 m. iš reorganizuojamos biochemijos, biofizikos ir genetikos katedros į šią katedrą buvo perkelti genetikos dalykų dėstytojai doc. V. P. Rančelis, V. Raškauskas (doc. 1978), R. Lekevičius (doc. 1977) ir katedra pavadinta BOTANIKOS ir GENETIKOS KATEDRA. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, visi turėjo mokslinius laipsnius ar vardus.

Iš pradžių buvo trys nedidelės — BENDROSIOS BIOLOGIJOS, STUBURINIŲ ZOOLOGIJOS, BESTUBURIŲ ZOOLOGIJOS — katedros. 1948 m. bendrosios biologijos katedra buvo prijungta prie stuburinių zoologijos katedros, o 1953 m. stuburinių zoologijos ir bestuburių zoologijos katedros sujungtos į vieną — ZOOLOGIJOS KATEDRĄ. Nuo 1940 iki pensijos (1964) stuburinių zoologiją, teriologiją dėstė prof. dr. T. Ivanauskas (1882—1970; LTSR MA akademikas 1941). Taip pat nuo 1940 m. bestuburių zoologiją, lyginamąją anatomiją, embriologiją dėsto S. Jankauskas (prof. 1945), nuo 1944 m. zoogeografiją, lyginamąją anatomiją, ichtiologiją, vėliau ir stuburinių zoologiją — A. Mačionis, nuo 1946 m. biologiją, parazitologiją, gyvulių fiziologiją, ekologiją — S. Galberštatas (doc. 1961), nuo 1955 m. hidrobiologiją, ornitologiją bei entomologiją, dabar ir bestuburių zoologiją — R. Kazlauskas (doc. 1968). 1963 m. iš buvusios darvinizmo ir genetikos katedros čia perėjo evoliucinių teorijų istorijos ir darvinizmo, gyvulininkystės bei variacinės statistikos dėstyti R. Margolytė (doc. 1969). Tais pačiais metais ichtiologiją, vėliau ir biologiją bei ekologiją ėmė skaityti A. Kublickas (doc. 1966). Nuo 1968 m. stuburinių zoologijos laboratorinius

darbus vedė, nuo 1977 m. individualaus vystymosi biologiją skaito J. Stašaitis (biol. m. k. 1974). Pastaruoju metu katedra dar padidėjo — 1977 m. bendrosios biologijos atėjo skaityti e. prof. p. dr. O. Kublickienė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

1948 m. buvo įkurta DARVINIZMO ir GENETIKOS KATEDRA. Į ją darvinizmo dėstyti iš aukštesniųjų augalų sistematikos katedros atėjo prof. dr. P. Snarskis. 1948—63 m. sodininkystę ir augalininkystę dėstė P. Petryla (doc. 1954). Nuo 1949 m. vesti darvinizmo seminarus, vėliau dėstyti įvadą į biologiją pradėjo R. Margolytė. 1963 m. ši maža katedra buvo panaikinta, P. Snarskis perkeltas į biochemijos ir biofizikos katedrą, o R. Margolytė — į zoologijos katedrą.

1962 m. įkurta BIOCHEMIJOS ir BIOFIZIKOS KATEDRA. Į ją biochemijos dėstyti iš Onkologijos instituto buvo pakviestas A. Malachovskis (doc. 1964; dirbo iki 1968). Čia 1962 m. biofiziką pradėjo dėstyti E. Naruševičius (biol. m. k. 1967; dirbo iki 1969) ir D. J. Kirvelis (biol. m. k. 1975), 1963 m. biofiziką, elektroninius prietaisus — V. A. Vanagas (biol. m. k. 1975), 1964 m. ląstelės biofiziką, elektrofiziologiją — R. Žiliukas (doc. 1975), 1968 m. biochemiją, gamtinių junginių chemiją, nukleino rūgščių biochemiją — B. Juodka (doc. 1974), 1969 m. biochemiją — J. V. Kadziauskas (biol. m. k. 1975), 1971 m. biochemiją ir bioenergetiką — L. Grinius (biol. m. k. 1971). 1965—71 m. biochemiją ir enzimologiją dėstė A. Glemža (biol. m. k. 1967). 1963 m. iš buvusios darvinizmo ir genetikos katedros perėjo prof. dr. P. Snarskis (dirbo iki pensijos — 1967), 1963 m. genetiką pradėjo dėstyti V. P. Rančelis (doc. 1969), 1966 m. genetiką, žmogaus genetiką — R. Lekevičius (biol. m. k. 1967), 1967 m. selekciją — V. Raškauskas (biol. m. k. 1965). 1972 m. genetikai V. P. Rančelis, V. Raškauskas ir R. Lekevičius buvo perkelti į botanikos katedrą. 1963—72 m. katedra vadinosi biochemijos, biofizikos ir genetikos katedra. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 6 su moksliniais laipsniais.

GEOLOGIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. istorinę geologiją ir TSRS geologiją skaitė prof. dr. J. Dalinkevičius (LTSR MA narys korespondentas 1946). 1949 m. paleontologiją, istorinę geologiją, vėliau ir TSRS geologiją pradėjo dėstyti S. Žeiba (doc. 1963), 1950 m. bendrąją hidrogeologiją, hidrogeologinių tyrimų metodiką, geonuotrauką, paieškinius ir žvalgybinius darbus — L. R. Petrulis, 1953 m. bendrąją geologiją, geotektoniką, Pabaltijo kraštų geologiją — J. Paškevičius (doc. 1963).

MINERALOGIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. mineralogiją skaitė prof. dr. M. Kaveckis (1889—1968), 1949 m. kristalografiją, mineralogiją pradėjo dėstyti V. Kotovič (doc. 1963), 1952 m. nuosėdinių uolienų petrografiją, naudingų iškasenų telkinių geologiją — R. Tarvydas, 1958 m. kvartero geologiją, geomorfologiją, nuosėdinių uolienų petrografiją — P. Vaitiekūnas, 1961 m. kristalinių uolienų petrografiją, naudingų iškasenų telkinių geologiją, geonuotrauką — R. Gailius. 1963 m. mineralogijos katedra buvo reorganizuota į geologijos ir mineralogijos katedrą, geologijos katedra — į hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos katedrą.

GEOLOGIJOS ir MINERALOGIJOS KATEDROJE dirba doc. S. Žeiba, J. Paškevičius (geol.—miner. m. dr. 1973, prof. 1976), doc. V. Kotovič, P. Vaitiekūnas (1931—1978; doc. 1965), R. Gailius (doc. 1977). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

HIDROGEOLOGIJOS ir INŽINERINĖS GEOLOGIJOS KATEDROJE toliau dirba prof. dr. J. Dalinkevičius ir L. R. Petrulis (doc. 1965). 1963—68 m. požeminių vandenų geochemiją čia dėstė A. Kondratas (doc. 1964). Kurį laiką dirbęs kitose mokslinėse įstaigose, 1968 m. grįžo į katedrą R. Tarvydas (doc. 1970) — skaito inžinerinę geologiją, naudingų iškasenų telkinių geologiją. 1969 m. inžinerinę petrologiją, uolienų mechaniką, pamatų ir pagrindų kursą pradėjo dėstyti R. B. Mikšys (geol.—miner. m. k. 1971), inžinerinių geologinių tyrimų metodiką, geologinių-žvalgybinių darbų techniką — V. Skuodis (doc. 1978), 1971 m.

požeminių vandenų dinamiką, naudingų iškasenų telkinių hidrogeologiją, melioracinę hidrogeologiją — M. Dobkevičius (geol.—miner. m. k. 1971). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 6 su moksliniais laipsniais.

Nedidelės FIZINĖS GEOGRAFIJOS ir KARTOGRAFIJOS katedros 1952 m. buvo sujungtos į vieną — FIZINĖS GEOGRAFIJOS ir KARTOGRAFIJOS KATEDRĄ. Nuo 1940 iki 1971 m. bendrąją fizinę geografiją skaitė prof. dr. K. Bieliukas (LTSR MA akademikas 1946), nuo 1940 m. kartografiją, matematinę geografiją, topografiją — V. Chomskis (1909—1976; doc. 1944, geogr. m. dr. 1967, prof. 1968), 1945—58 m. užsienio šalių ekonominę ir politinę geografiją dėstė S. Tarvydas (1903—1974; doc. 1953), 1944—60 m. TSRS ekonominę geografiją ir porą metų LTSR geografiją — P. Šinkūnas (1891—1970). 1947 m. geomorfologiją, vėliau bendrąją fizinę, LTSR geografiją, lauko tyrimų metodiką pradėjo dėstyti A. Basalykas (doc. 1956, geogr. m. dr. 1967, prof. 1969), 1949 m. dirvožemio geografiją — L. Krasauskas (doc. 1970, vėliau perkeltas į hidrologijos ir klimatologijos katedrą), 1951 m. TSRS ekonominę geografiją ir užsienio šalių politinę bei ekonominę geografiją — V. Suchockaja, bendrąją hidrologiją — E. Červinskas (vėliau perkeltas į hidrologijos ir klimatologijos katedrą). 1956 m. TSRS fizinę geografiją, lauko geografinių tyrimų metodiką ėmė dėstyti D. Galvydytė (doc. 1971), 1959 m. geografijos istoriją ir problemas, Lietuvos TSR geomorfologiją, aerokosminių tyrimų metodus, gamtos apsaugą — Č. Kudaba (doc. 1967, geogr. m. dr. 1973, prof. 1974; vėliau perėjo į meteorologijos ir klimatologijos katedrą), 1960 m. žemynų ir vandenynų fizinę geografiją, geomorfologinių tyrimų metodiką — V. Dvareckas (doc. 1971), 1961—75 m. topografiją, geodeziją ir fotogrametriją dėstė R. Vilūnas (1935—1977; doc. 1973). 1974 m. astronomijos dėstyti iš astronomijos katedros perėjo prof dr. P. Slavėnas. 1976 m. įvadą į ekonominę geografiją, LTSR geografiją ėmė dėstyti geogr. m. k. P. Kavaliauskas. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, 5 su moksliniais laipsniais.

METEOROLOGIJOS ir KLIMATOLOGIJOS KATEDRA, 1961 m. pavadinta HIDROLOGIJOS ir KLIMATOLOGIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. geofiziką, meteorologiją skaitė prof. K. Sleževičius (1890—1953), 1947—60 m. meteorologiją ir klimatologiją dėstė K. Kaušyla (doc. 1958), 1947—60 m. antraeilėse pareigose, vėliau valandininku dinaminę meteorologiją, sinoptinę meteorologiją skaitė B. Styra (doc. 1953, fiz.—mat. m. dr. 1961, prof. 1965), 1951 m. klimatologiją, agrometeorologiją pradėjo dėstyti V. Ščemeliovas (doc. 1966), 1953 m. sinoptinę ir dinaminę meteorologiją, bendrąją meteorologiją ir klimatologiją — V. Matulevičienė (doc. 1969), hidrometriją, hidrologines prognozes, inžinerinę hidrologiją — A. Barisas (doc. 1975). Iš fizinės geografijos ir kartografijos katedros į šią katedrą perėjo: 1960 m. E. Červinskas (doc. 1961) — dėsto bendrąją hidrologiją, okeanologiją, geografijos dėstymo metodiką, 1971 m.— doc. L. Krasauskas — dėsto dirvožemio mokslą, 1978 m.— prof. dr. Č. Kudaba — dėsto ankstesnius savo kursus. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš jų 6 turėjo mokslinius laipsnius.

MEDICINOS FAKULTETAS

Iš pradžių veikusios atskiros ANATOMIJOS BEI HISTOLOGIJOS ir EMBRIOLOGIJOS katedros 1949 m. buvo sujungtos į vieną — ANATOMIJOS, HISTOLOGIJOS ir EMBRIOLOGIJOS KATEDRĄ. 1940—48 m. iš pradžių biologiją, vėliau histologiją ir embriologiją skaitė prof. dr. P. B. Šivickis (1882—1968). Nuo 1941 m. anatomiją, vėliau ir antropologiją dėsto S. Pavilonis (doc. 1953, med. m. dr. 1970, prof. 1971), anatomiją ir teismo mediciną — J. Markulis (doc. 1966; nuo 1966 m. perėjo į fiziologijos ir patologinės anatomijos katedrą). 1948—49 m. histologiją ir embriologiją skaitė Kauno universiteto profesorius dr. B. Abraitis. Kiti dabartiniai katedros dėstytojai atėjo septintajame dešimtmetyje — 1961 m. histologiją

ir embriologiją ėmė dėstyti G. Vaškevičienė (doc. 1975); anatomiją pradėjo dėstyti: 1961 m. V. Gavelis (doc. 1970), 1963 m.— G. Česnys (doc. 1973), 1968 m.— R. Mikėnienė (doc. 1963), 1969 m.— A. Adomaitis (med. m. k. 1975), histologiją ir embriologiją 1969 m. ėmė skaityti L. I. Slavėnienė (doc. 1971) ir J. Žukienė (med. m. k. 1978). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

FIZIOLOGIJOS ir PATOLOGINĖS ANATOMIJOS KATEDRA susiformavo 1953 m. iš anksčiau buvusių kelių mažų to profilio katedrų. Iš pradžių atskirose, vėliau sujungtoje katedroje 1941—60 m. fiziologiją skaitė prof. dr. J. Šopauskas (1900—1968). Patologinę anatomiją dėstė 1944—57 m.— J. Rimšelis (1918—1959; med. m. k. 1949), nuo 1944 m.— A. Žygas, patologinę fiziologiją 1945—60 m.— doc. B. Penkauskas (1907—1962), 1946—56 m.— V. Iljinas (1908—1956; doc. 1952), 1945—68 m. tą kursą ir trumpai patologinę anatomiją — J. V. Gutauskas (1918—1972), nuo 1945 m. normaliąją fiziologiją — J. Jurša. Nuo 1947 m. su pertrauka fiziologiją dėsto D. Mikalauskaitė (doc. 1963, biol. m. dr. 1967). Šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose į katedrą ateina naujų žmonių: 1956 m. patologinę fiziologiją pradėjo dėstyti E. Nekrašas (vėliau perkeltas į fakultetinės terapijos katedrą), 1962 m. patologinę anatomiją — B. L. Jurevičius, 1963 m. patologinę fiziologiją — S. Keblas (doc. 1966), 1964 m. teismo mediciną — J. Pleskačiauskas. 1966 m. iš anatomijos, histologijos ir embriologijos katedros čia perkeltas doc. J. Markulis dėsto teismo mediciną. 1967 m. fiziologijos ir patologinės anatomijos katedra buvo padalyta į dvi — fiziologijos ir biochemijos bei patologinės fiziologijos ir patologinės anatomijos katedras.

FIZIOLOGIJOS ir BIOCHEMIJOS KATEDROJE tęsė darbą J. Jurša (1916—1974), toliau dirba D. Mikalauskaitė (prof. 1969). 1967 m. iš farmakologijos ir mikrobiologijos katedros čia buvo perkeltos biochemiją dėstančios E. Gineitienė (doc. 1968) ir N. Statulevičienė (biol. m. k. 1972). 1967 m. klinikinę biochemiją ir laboratorinę diagnostiką pradėjo dėstyti S. Ruibys (doc. 1971), 1969 m. fiziologiją — L. Kudzevičiūtė (med. m. k. 1976), 1970 m. fiziologiją — P. P. Žebrauskas (doc. 1977), 1974 m. biochemiją — R. Dikčiūtė (biol. m. k. 1975). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

Iš buvusios fiziologijos ir patologinės anatomijos katedros į PATOLOGINĖS FIZIOLOGIJOS ir PATOLOGINĖS ANATOMIJOS KATEDRĄ atėjo doc. S. Keblas, A. Žygas (doc. 1971), B. L. Jurevičius (doc. 1976), J. Markulis (med. m. dr. 1969, prof. 1971), J. Pleskačiauskas (med. m. k. 1976). 1969 m. čia patologinę fiziologiją pradėjo dėstyti R. V. Kazakevičius (med. m. k. 1971). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

Iš pradžių buvusios MIKROBIOLOGIJOS ir BIOLOGINĖS CHEMIJOS katedros 1951 m. buvo sujungtos į MIKROBIOLOGIJOS ir BIOCHEMIJOS KATEDRĄ. Mikrobiologiją nuo 1944 m. dėstė prof. dr. V. Girdzijauskas (1904—1972; LTSR MA narys korespondentas 1946), biochemiją nuo 1945 m. ėmė dėstyti E. Gineitienė. Buvo taip pat FARMAKOLOGIJOS KATEDRA. 1945 m. čia farmakologiją pradėjo dėstyti H. Polukordas (doc. 1956, med. m. dr. 1968, prof. 1968) ir B. Luneckaitė. 1952 m. ši maža katedra buvo panaikinta, o farmakologijos kursas (ved. H. Polukordas) priskirtas prie bendrosios chirurgijos ir topografinės anatomijos katedros, nuo 1956 m.— prie mikrobiologijos ir biochemijos katedros. 1964 m. ši katedra pavadinta FARMAKOLOGIJOS ir MIKROBIOLOGIJOS KATEDRA. 1961 m. biochemiją pradėjo dėstyti N. Statulevičienė, 1963 m. mikrobiologiją — A. Svičiulis (doc. 1965), 1964 m.— B. Tilindis (med. m. k. 1969), 1966 m. farmakologiją — M. Repčytė (doc. 1972), 1967 m.— J. Ramanauskas (doc. 1973). 1967 m. į kuriamą fiziologijos ir biochemijos katedrą buvo perkeltos biochemiją dėstančios E. Gineitienė ir N. Statulevičienė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, iš kurių 5 su moksliniais laipsniais.

HIGIENOS KATEDRA. Nuo 1944 m. trumpai veikusioje sveikatos apsaugos organizavimo katedroje, vėliau higienos katedroje socialinę higieną, sveikatos apsaugos organi-

zavimą, medicinos istoriją iki pensijos (1974) dėstė V. Micelmacheris (1904—1978; doc. 1953, med. m. dr. 1965, prof. 1968). 1945—64 m. (iki pensijos) bendrąją higieną, mitybos higieną ir komunalinę higieną dėstė I. Bujakas (doc. 1951). Taip pat nuo pirmųjų pokario metų bendrąją higieną, vaikų ir paauglių higieną dėsto V. Kviklys (doc. 1955, med. m. dr. 1970, prof. 1970). Iki septintojo dešimtmečio pradžios buvusi nedidelė katedra, pradėjo labiau plėstis, atidarius 1962 m. sanitarijos ir higienos specialybę. 1964 m. čia darbo apsaugą ir gamybinę sanitariją, darbo higieną ėmė dėstyti A. Aušrūnas (1909—1978; doc. 1967), 1965 m. darbo higieną — A. Bitė (doc. 1971), 1970 m. komunalinę higieną — Š. Kučingis (doc. 1976), 1974 m. socialinę higieną ir sveikatos apsaugos organizavimą — B. Kisielius (med. m. k. 1973), bendrąją higieną — J. B. Šimkūnienė (med. m. k. 1970), 1978 m. socialinę higieną ir sveikatos apsaugos organizavimą — med. m. k. L. R. Mačėnienė, mitybos higieną — med. m. k. J. Ašmenskas, komunalinę higieną — med. m. k. A. Baubinas. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų, iš kurių 8 su moksliniais laipsniais.

VIDAUS LIGŲ PROPEDEUTIKOS KATEDRA. Nuo fakulteto atsikūrimo iki pensijos (1976) vidaus ligų propedeutiką dėstė M. Marcinkevičius (doc. 1945, med. m. dr. 1959, prof. 1961). Nuo 1945 m. vidaus ligų propedeutiką ir medicininę radiologiją (1954—67) skaito M. Krikštopaitis (doc. 1963, med. m. dr. 1972, prof. 1973). 1947—72 m. (iki pensijos) vidaus ligų propedeutiką dėstė I. Skliutauskas (1896—1976; doc. 1956). 1965 m. gastroenterologiją ėmė dėstyti D. S. Tamulevičiūtė (doc. 1969; vėliau perėjo į Gydytojų tobulinimosi fakultetą), 1961 m. vidaus ligų propedeutiką — K. Žeruolienė (doc. 1974). 1964—67 m. čia dirbo J. Rugienius (doc. 1966), vėliau perėjęs į hospitalinės terapijos katedrą. Nuo 1967 m. vidaus ligų propedeutiką dėsto J. Pučinskas (doc. 1976). Vidaus ligų propedeutiką medikams ir vidaus ligas bei ligonių slaugymą studentėms atsargos medicinos seserims 1970 m. pradėjo dėstyti A. Irnius (med. m. k. 1971), D. Švedienė (med. m. k. 1971), 1974 m.— R. Garalevičius (med. m. k. 1971).

1954 m. prie šios katedros buvo prijungta vaikų ligų katedra, ir keletą metų veikė vaikų ligų kursas (dėstė P. Baublys ir L. Steponaitienė); 1956 m. tas kursas buvo perkeltas į infekcinių ligų katedrą. Nuo pokario metų iki 1968 m. čia buvo rentgenologijos kursas — jam vadovavo D. Kuncevič (1900—1976; doc. 1951, med. m. dr. 1960, prof. 1965; vėliau perkelta į kuriamą rentgenologijos ir ftiziatrijos katedrą). 1951 m. prie šios katedros buvo prijungta odos ir venerinių ligų katedra, ir čia susidarė odos ir venerinių ligų kursas — jam vadovavo dirbantis universitete nuo 1948 m. J. Lelis (doc. 1959, med. m. dr. 1964, prof. 1966). 1967 m. šis kursas perkeltas į nervų ir psichinių ligų katedrą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, 6 su moksliniais laipsniais.

FAKULTETINĖS TERAPIJOS KATEDRA.* Atkuriant universitetą, fakultetinę terapiją ėmė skaityti prof. dr. J. Kairiūkštis (1896—1957; LTSR MA narys korespondentas 1946). 1945 m. fakultetinę terapiją (dietoterapiją, fizioterapiją) pradėjo dėstyti P. Tamošaitis (1911—1978; doc. 1959), fakultetinę terapiją — J. Misiūra (1917—1966; doc. 1954, med. m. dr. 1966), ftiziatriją — J. Runkevičius (1902—1966; doc. 1953). 1958 m. iš fiziologijos ir patologinės anatomijos katedros čia perėjo dėstyti fakultetinės terapijos E. Nekrašas (doc. 1964). 1962 m. ftiziatriją pradėjo dėstyti B. Purvaneckienė (doc. 1968; vėliau perkelta į rentgenologijos katedrą), 1963 m. fakultetinę terapiją — A. Petrauskas (doc. 1968), 1964 m. medicininę kontrolę ir gydomąją mankštą — V. V. Jonaitis (doc. 1971), fakultetinę terapiją — J. Butkus (med. m. k. 1972).

1955 m. iš hospitalinės chirurgijos katedros į šią katedrą buvo perkelti nervų ir psichinių ligų dėstytojai P. Visockas ir doc. S. Žiugždo (ji universitete dirbo iki 1961 m.).

* Nuo 1949 m. rugsėjo 1 d. iki 1951 m. lapkričio 1 d. fakultetinės terapijos ir hospitalinės terapijos katedros buvo sujungtos į vieną — fakultetinės ir hospitalinės terapijos katedrą.

Plečiantis šių ligų kursui, to profilio disciplinas čia 1961 m. pradėjo dėstyti J. Andriuškevičienė, 1964 m.— A. Dembinskas, I. Avižonienė ir R. Parnarauskienė.

1967 m. katedra padalijama į dvi — lieka fakultetinės terapijos katedra ir vėl įkuriama nervų ir psichinių ligų katedra. Į pastarąją pereina P. Visockas, J. Andriuškevičienė, A. Dembinskas, I. Avižonienė, R. Parnarauskienė. Fakultetinės terapijos katedroje 1968 m. fakultetinę terapiją (fizioterapiją ir kurortologiją) dar pradeda dėstyti B. Šatkauskas (med. m. k. 1969), 1970 m. fakultetinės terapijos pratybas ima vesti V. Vaičekonis (med. m. k. 1970). 1977 m. A. Petrauskas ir B. Šatkauskas buvo perkelti į Gydytojų tobulinimosi fakultetą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, 4 jų su moksliniais laipsniais.

HOSPITALINĖS TERAPIJOS KATEDRA. Nuo 1945 m. hospitalinę terapiją skaito I. Laucevičius (doc. 1953, med. m. dr. 1963, prof. 1965), nuo 1946 m.— Ch. Kibarskis (doc. 1953, med. m. dr. 1972, prof. 1974). 1948—74 m. (iki pensijos) hospitalinę terapiją dėstė Š. Markovičius (doc. 1959). Naujų kvalifikuotų dėstytojų ateina nuo septintojo dešimtmečio pradžios — 1961 m. kardiologiją pradeda dėstyti S. Sutkienė (doc. 1973), 1963 m. hospitalinę terapiją, vėliau profesines ligas, toksikologiją — I. Misevičius (doc. 1970), 1966 m. inkstų ligas — V. Kirsnys (doc. 1976). 1967 m. iš vidaus ligų propedeutikos katedros kardiologijos dėstyti perėjo J. Rugienius (med. m. dr. 1970, prof. 1972). 1968 m. hospitalinę terapiją ėmė dėstyti A. Vidugiris (doc. 1977), 1970 m. endokrinologiją — doc. J. Kiauleikis, gastroenterologiją — J. A. Pliuškys (doc. 1978), 1971 m. hematologiją — J. Balsys (doc. 1978), kardiologiją — V. Žvironaitė (med. m. k. 1972), kardioreumatologiją — P. Erelis (med. m. dr. 1976), 1972 m. inkstų ligas, toksikologiją ir profesines ligas — V. Razukas (med. m. k. 1976), 1974 m. hospitalinę terapiją — D. Kaunaitė (med. m. k. 1974), 1978 m. kardiologiją — e. prof. p. dr. Z. O. Markienė. 1977 m., organizuojant katedras Gydytojų tobulinimosi fakultete, J. Rugienius, P. Erelis, S. Sutkienė, A. Vidugiris, V. Žvironaitė, J. Kiauleikis, V. Kirsnys, J. Balsys buvo perkelti ten. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

Iš pradžių atskiros BENDROSIOS CHIRURGIJOS ir OPERACINĖS CHIRURGIJOS BEI TOPOGRAFINĖS ANATOMIJOS katedros 1949 m. buvo sujungtos į BENDROSIOS CHIRURGIJOS ir TOPOGRAFINĖS ANATOMIJOS KATEDRĄ. 1970 m. ji pavadinta BENDROSIOS CHIRURGIJOS ir ANESTEZIOLOGIJOS KATEDRA, o topografinės anatomijos disciplina perkelta į hospitalinės chirurgijos katedrą. Nuo 1944 m. bendrąją chirurgiją pradėjo dėstyti Pr. Norkūnas (doc. 1953). 1945—49 m. tą pačią discipliną skaitė B. Zacharinas, 1945—57 m. bendrąją chirurgiją ir topografinę anatomiją — S. Markevičius (doc. 1949). Nuo 1947 m. anatomijos katedroje, o nuo 1952 m. šioje katedroje topografinę anatomiją dėstė J. Serapinas (doc. 1964). Vėliau Pr. Norkūnas ir J. Serapinas perėjo į hospitalinės chirurgijos katedrą. Nuo 1947 m. šioje katedroje bendrąją chirurgiją skaito A. Marcinkevičius (doc. 1959, med. m. dr. 1963, prof. 1965). Daugiau naujų kadrų ėmė rastis nuo septintojo dešimtmečio: bendrąją chirurgiją 1962 m. pradėjo dėstyti D. Kavoliūnas (doc. 1973), 1964 m.— V. Triponis (doc. 1972), V. Sirvydis (doc. 1969, med. m. dr. 1976) ir E. V. Barkauskas (doc. 1972), 1965 m.— B. Dainys (med. m. k. 1970); anesteziologiją ir reanimatologiją 1965 m. ėmė dėstyti G. Martinkėnas (doc. 1977), 1967 m.— A. Baublys (doc. 1973), 1968 m.— J. Ivaškevičius (med. m. k. 1978); bendrąją chirurgiją 1968 m.— A. V. Jakelevičius (med. m. k. 1971), 1969 m.— G. Uždavinys (doc. 1976). Nuo 1966 m. bendrąją chirurgiją antraeilėse pareigose skaito V. Kleiza (doc. 1969). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 11 dėstytojų, visi su moksliniais laipsniais.

FAKULTETINĖS CHIRURGIJOS KATEDRA. Nuo fakulteto atsikūrimo chirurgiją ir urologiją dėstė K. Katilius (1904—1976; doc. 1959). 1946 m. chirurgiją ir urologiją pradėjo dėstyti A. Sučila (doc. 1967, med. m. dr. 1976, prof. 1976) ir L. Petkevičius (vėliau perėjo į hospitalinės chirurgijos katedrą). 1964 m. chirurgiją ima dėstyti A. Sviklius (doc. 1970, med. m. dr. 1976) ir B. Kazlauskas (med. m. k. 1971), 1970 m.— A. J. Bubnys (med. m. k.

1970). 1976 m. traumatologijos dėstyti atėjo V. Baltaitis (med. m. k. 1974), urologijos — P. Černiauskas (med. m. k. 1969). 1953 m. panaikinus ausų, nosies, gerklės ir akių ligų katedrą, čia buvo perkelti to profilio dėstytojai. Susidarė ausų, nosies, gerklės ligų kursas, vedėjas P. Pakonaitis; tų ligų dėstyti 1962 m. atėjo M. Sakalinskas (doc. 1970), 1968 m.— R. Kašinskas (med. m. k. 1970). Nuo 1966 m. kurso vedėjas doc. M. Sakalinskas. Kartu susidarė akių ligų kursas, vedėja M. Horodničienė (1904—1975; doc. 1970); be jos akių ligas 1965—74 m. dėstė J. Jautakienė (doc. 1970), 1967 m. akių ligas pradėjo dėstyti G. Jusaitienė (med. m. k. 1972), 1970 m.— K. Sukarevičius (doc. 1977), 1971 m.— G. Juodkaitė (med. m. k. 1972). Nuo 1974 m. kurso vedėjas doc. K. Sukarevičius. 1971 m. į šią katedrą iš hospitalinės chirurgijos katedros buvo atkeltas stomatologijos kursas, kurso vedėja doc. V. G. Katilienė (1918—1972); 1972 m. stomatologiją dar pradėjo dėstyti doc. A. Musneckienė ir P. Šileikis (med. m. k. 1974), 1973 m.— I. Papreckienė (med. m. k. 1975). 1977 m. stomatologijos kurso dėstytojai A. Musneckienė, I. Papreckienė, P. Šileikis perkelti į Gydytojų tobulinimosi fakultetą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų; 11 su moksliniais laipsniais.

HOSPITALINĖS CHIRURGIJOS KATEDRA (iš pradžių vadinta hospitalinės ir karo lauko chirurgijos). Hospitalinę chirurgiją 1945—47 m. skaitė prof. dr. S. Banaitis (1899—1954; LTSR MA akademikas 1946), 1948—52 m. prof. V. Korchovas, 1952—56 m.— prof. dr. V. Šlapoberskis, 1946—60 m. hospitalinės chirurgijos pratybas vedė Petras Norkūnas (med. m. k. 1957). Nuo 1953 iki 1971 m. stomatologiją dėstė V. G. Katilienė (doc. 1966; vėliau perkelta į fakultetinės chirurgijos katedrą), nuo 1955 m. su pertraukomis chirurgiją dėsto P. Narbutas (doc. 1976). 1956 m. iš bendrosios chirurgijos ir topografinės anatomijos katedros čia perėjo hospitalinės chirurgijos dėstyti Pr. Norkūnas (med. m. dr. 1958, prof. 1960). 1956 m. chirurgiją pradėjo dėstyti A. Pronckus (doc. 1960, med. m. dr. 1966, prof. 1970), 1957 m. traumatologiją — A. Dirsė (med. m. dr. 1968, prof. 1971), 1961 m. urologiją — A. Valinskas (doc. 1977), 1963 m. chirurgiją ir onkologiją — Vincas (Izidoriaus) Lapinskas (doc. 1969, med. m. dr. 1972, prof. 1977). 1963 m. iš fakultetinės chirurgijos katedros perėjo L. Petkevičius (doc. 1967, med. m. dr. 1974, prof. 1978) — skaito traumatologiją ir ortopediją, 1970 m. iš bendrosios chirurgijos ir topografinės anatomijos katedros pereina J. Serapinas (doc. 1964, med. m. dr. 1975) — dėsto topografinę anatomiją ir operacinę chirurgiją, 1970 m. chirurgiją pradėjo dėstyti R. K. Katilius (med. m. k. 1978), 1974 m.— L. A. Noreika (med. m. k. 1975), 1977 m.— med. m. k. L. Mačiūnas. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų; su moksliniais laipsniais 10.

VAIKŲ LIGŲ KATEDRA. Nuo 1944 m. įvairius pediatrijos kursus dėstė P. Baublys (1914—1973; doc. 1970) ir L. Steponaitienė (1921—1973; doc. 1963, med. m. dr. 1971, prof. 1972). 1954 m. ši nedidelė katedra buvo įjungta į vidaus ligų propedeutikos katedrą. 1956 m. vaikų ligų dėstytojai — P. Baublys ir L. Steponaitienė perkelti į infekcinių ligų katedrą. Čia vaikų ligas 1958 m. pradėjo dėstyti J. Usonytė (doc. 1969), 1963 m.— R. Lučinskas (1938—1973; med. m. k. 1972) ir P. Kaltenis (doc. 1972), 1964 m.— P. Šimulis (doc. 1968, med. m. dr. 1976, prof. 1977) ir A. Raugalė (doc. 1972), 1965 m.— J. Sadauskas (doc. 1976). 1966 m. iš šio kurso dėstytojų vėl buvo sudaryta vaikų ligų katedra. 1966 m. vaikų chirurgiją ėmė dėstyti J. Gradauskas (doc. 1969), 1970 m. vaikų ortopediją — J. Umbrasienė (doc. 1972), bendrąją pediatriją — N. Tilindienė (med. m. k. 1975), 1971 m.— A. A. Vingras (med. m. k. 1975) ir G. Kovienė (doc. 1977), 1972 m.— V. Basys (doc. 1978), 1973 m.— J. Stonis (doc. 1971), 1974 m.— med. m. k. M. D. Rudzikienė. 1974 m. iš rentgenologijos ir ftiziatrijos katedros perėjo čia pulmonologijos skaityti prof. dr. M. Kiauleikienė, 1975 m. vaikų chirurgiją pradėjo dėstyti med. m. k. B. J. Siaurusaitis. 1977 m. kuriant vaikų ligų katedrą Gydytojų tobulinimosi fakultete, P. Šimulis, M. Kiauleikienė, P. Kaltenis, J. Stonis, J. Usonytė, V. Basys buvo perkelti į ją. Medicinos fakulteto vaikų ligų katedroje 1978/79 m. m. dirbo 13 etatinių dėstytojų, iš kurių 11 su moksliniais laipsniais.

AKUŠERIJOS ir GINEKOLOGIJOS KATEDRA. Nuo 1944 m. iki išėjo į pensiją (1975) akušeriją ir ginekologiją dėstė V. Baronas (doc. 1960). Tą patį dalyką taip pat nuo 1944 m. dėsto P. Steponėnas (doc. 1967). 1946—48 m. šioje katedroje dėstė prof. A. Kuncevičius (1893—1948). Nuo 1947 m. akušeriją ir ginekologiją pradėjo dėstyti A. Gamperis (doc. 1966), 1951 m.— P. Skruibis (doc. 1974), 1963 m.— A. Venckauskas (doc. 1971, med. m. dr. 1975) ir O. Račkauskienė (med. m. k. 1975), 1970 m.— B. Domža (doc. 1977) ir J. Stankus (doc. 1974), 1976 m.— med. m. k. A. Šaulauskienė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų; 8 su moksliniais laipsniais.

NERVŲ ir PSICHINIŲ LIGŲ KATEDRA. Nuo 1944 m. iki 1950 m. nervų ir psichines ligas dėstė N. Indrašius (doc. 1945). Keletą metų nervų ligas skaitė doc. S. Šerševeras. 1950 m. nervų ligas pradėjo dėstyti P. Visockas (doc. 1960, med. m. dr. 1968, prof. 1969), 1951 m. nervų ir psichinių ligų dėstyti atėjo S. Žiugždo (doc. 1954). 1953 m. ši nedidelė katedra buvo panaikinta ir jos dėstytojai (P. Visockas, S. Žiugždo) su disciplinomis perkelti iš pradžių į hospitalinės chirurgijos katedrą, o nuo 1955 m. į fakultetinės terapijos katedrą. Didėjant krūviui ir daugėjant šio profilio dėstytojų, iš fakultetinės terapijos katedrai priklausančio nervų ir psichinių ligų kurso 1967 m. vėl buvo sudaryta nervų ir psichinių ligų katedra. Joje toliau dirba P. Visockas ir fakultetinės terapijos katedroje pradėjusieji dėstyti: psichines ligas — J. Andriuškevičienė (doc. 1971) ir A. Dembinskas (med. m. k. 1970), nervų ligas — R. Parnarauskienė (med. m. k. 1970) ir I. Avižonienė (doc. 1975). Iš vidaus ligų propedeutikos katedros 1967 m. čia buvo perkeltas odos ir venerinių ligų kursas — jam vadovauja prof. dr. J. Lelis. Odos ir venerines ligas 1970 m. pradėjo dėstyti ir G. Balevičienė (med. m. k. 1970). 1978/79 m.m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

INFEKCINIŲ LIGŲ KATEDRA (iš pradžių buvo infekcinių ligų kursas prie fakultetinės terapijos katedros, o nuo 1947 m.— katedra). Nuo 1944 m. infekcines ligas ir specialiąją epidemiologiją skaito P. Čibiras (doc. 1958, med. m. dr. 1969, prof. 1970), nuo 1951 m. epidemiologiją ir infekcines ligas dėsto B. Luneckaitė (doc. 1974). Kiti dėstytojai dirbti čia atėjo gerokai vėliau: 1962 m. infekcines ligas pradėjo dėstyti J. Ūsaitis (doc. 1969), 1966 m. epidemiologiją — J. Prapiestis (doc. 1972), 1970 m. infekcines ligas — E. Sakalinskienė (med. m. k. 1967), 1971 m. parazitologiją ir infekcines ligas — Č. Lenkauskaitė (med. m. k. 1972). 1956—66 m. šioje katedroje buvo vaikų ligų kursas. 1978/79 m.m. infekcinių ligų katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

1968 m. buvo įkurta RENTGENOLOGIJOS ir FTIZIATRIJOS KATEDRA. Iš vidaus ligų propedeutikos katedros į ją atėjo rentgenologė prof. dr. D. Kuncevič ir radiologas Vincas (Alfonso) Lapinskas (doc. 1969, med. m. dr. 1970, prof. 1975), iš Onkologijos instituto rentgenologas K. Ambrozaitis (med. m. dr. 1966, prof. 1970), iš Gydytojų tobulinimosi fakulteto taip pat rentgenologiją dėsčiusi A. Bartusevičienė (doc. 1967, med. m. dr. 1974), ftiziatrijos dėstyti iš fakultetinės terapijos katedros perėjo B. Purvaneckienė (doc. 1968), iš Tuberkuliozės instituto — B. J. Ignatavičiūtė (med. m. dr. 1967, prof. 1972), 1969 m. pulmonologiją ėmė dėstyti M. Kiauleikienė (med. m. dr. 1967, prof. 1974; vėliau ji perėjo į vaikų ligų katedrą). 1976/77 m.m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 5 su moksliniais laipsniais. 1977 m. katedra perkelta į Gydytojų tobulinimosi fakultetą.

Medicinos fakultetui nuo 1965 m. priklauso FIZINIO AUKLĖJIMO KATEDRA, dėstanti visų universiteto specialybių studentams. Jau penktajame dešimtmetyje katedroje etatinių dėstytojų padaugėjo iki 12, šeštajame — iki 20, septintajame — iki 28; pastaruoju metu čia yra apie 40 etatinių dėstytojų. Katedros dėstytojai veda bendrus ir specialių medicininių grupių mokymo planų bei programų nustatytus užsiėmimus, kartu kiekvienas jų yra dar tam tikros sporto šakos specialistas ir dirba su studentų sporto sekcijomis. Iš pradžių maža buvo kaip reikiant pasiruošusių dėstytojų, jie dažnai keitėsi. Padėtis labai pagerėjo,

kai katedrą ėmė papildyti Lietuvos valstybinio kūno kultūros instituto, o vėliau ir Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto absolventai.

Katedroje nuo 1949 m. sėkmingai dirba KKI pirmosios laidos absolventai V. Matulaitis (tenisas), S. Mečėjus (slidinėjimas), nuo 1950 m.— K. Ambraziejūtė (gimnastika); nuo 1951 m. dėsto V. Vygontas (rankinis) ir J. Žumbakys (doc. 1977; lengvoji atletika), nuo 1954 m.— A. Sabeckis (LTSR nusipelnęs treneris; lengvoji atletika), nuo 1958 m.— E. Paškevičius (krepšinis). 1949—75 m. čia dirbo I. Alioškinas (gimnastika). 1950—72 m.— S. Timonovas (fechtavimas, turizmas), 1954—75 m.— M. Merkšaitis (slidinėjimas), 1954—77 m.— P. Virbickas (plaukimas), 1959—75 m.— P. Urbonas (biol. m. k. 1972; TSRS sporto meistras; rankinis). 1961 m. į katedrą dar atėjo A. Mikėnas (TSRS nusipelnęs sporto meistras; lengvoji atletika), 1964 m.— K. J. Daktaraitė (TSRS sporto meistrė; krepšinis), 1975 m.— V. Bimba (LTSR nusipelnęs kūno kultūros ir sporto veikėjas; krepšinis). Pastaruoju metu katedroje su moksliniais laipsniais dirba 5 dėstytojai: be minėto J. Žumbakio, 1964 m. pradėjęs dėstyti R. Lukauskas (doc. 1975; lengvoji atletika), 1968 m.— J. Saplinskas (doc. 1977; lengvoji atletika), 1972 m.— J. Jankauskas (ped. m. k. 1972; LTSR nusipelnęs treneris; akademinis irklavimas), 1974 m.— I. Mališauskas (ped. m. k. 1974; sportinė gimnastika).

ISTORIJOS FAKULTETAS

TSRS TAUTŲ ISTORIJOS KATEDRA. TSRS istorijos feodalizmo laikotarpį dėstė nuo 1940 m. Vilniaus universitete dirbantis prof. I. Jonynas (1884—1954), 1945—47 m. TSRS istorijos kapitalizmo laikotarpį skaitė doc. A. Malkovas. Veikė taip pat nedidelė LIETUVOS TSR ISTORIJOS KATEDRA. Joje Lietuvos TSR istoriją nuo 1944 m. skaitė J. Žiugžda (prof. 1945, LTSR MA akademikas 1946, ist. m. dr. 1963), iš pradžių čia dėstė ir prof. I. Jonynas. 1949 m. šios dvi katedros buvo sujungtos į vieną — TSRS ISTORIJOS KATEDRĄ. Be minėtų dėstytojų, čia 1946—56 m. skaitė V. Neupokojevas (doc. 1954); iš pradžių — TSRS istorijos speckursus, vėliau — kapitalizmo laikotarpį, 1951—54 m. TSRS istorijos socializmo laikotarpį — ist. m. k. M. Černiavskis. Šeštajame dešimtmetyje į katedrą ateina jau po karo baigusieji aukštąjį mokslą: 1951 m. TSRS istorijos socializmo laikotarpį pradeda dėstyti R. Krutulytė (doc. 1970), 1956 m. TSRS istorijos feodalizmo laikotarpį — A. Bendžius (doc. 1962, ist. m. dr. 1976, prof. 1976), 1959 m. Lietuvos TSR istoriją ima skaityti S. Lazutka (doc. 1962), 1960 m. A. Kazlauskas, 1962 m. TSRS istorijos kapitalizmo laikotarpį pradeda dėstyti A. Šidlauskas (doc. 1966), 1964 m. TSRS istorijos socializmo laikotarpį ir bendrą TSRS istorijos kursą nespecialistams — K. Strumskis (doc. 1972; dirbo iki 1975 m.), 1967 m. TSRS istorijos feodalizmo laikotarpį ir istorijos dėstymo metodiką — V. Lesčius, 1972 m. TSRS istorijos feodalizmo laikotarpį ir TSRS istorijos istoriografiją — R. K. Batūra (doc. 1978), TSRS istorijos kapitalizmo laikotarpį ir archyvistikos kursus — S. Jegelevičius (ist. m. k. 1976). 1966 m. vėl steigiant Lietuvos TSR istorijos katedrą, į ją nuėjo J. Žiugžda, S. Lazutka, A. Kazlauskas, vėliau perėjo ir V. Lesčius. 1978/79 m. m. iš katedroje dirbusių 7 etatinių dėstytojų su moksliniais laipsniais buvo 5.

Mažos ETNOGRAFIJOS, ARCHEOLOGIJOS, MENO ISTORIJOS katedros 1947 m. buvo sujungtos į vieną — MUZEOLOGIJOS KATEDRĄ, o pastaroji 1949 m. pertvarkyta į ARCHEOLOGIJOS ir ETNOGRAFIJOS KATEDRĄ. Šiose katedrose iki 1951 m. meno istoriją dėstė doc. P. Galaunė, folkloristiką, liaudies epą — J. Baldžius (1902—1962; prof. 1945), 1940—62 m. archeologiją — R. Kulikauskienė (doc. 1956). Nuo 1944 m. etnografiją ir pirmykštės visuomenės istoriją pradėjo skaityti P. Dundulienė (doc. 1959), nuo tada su 1956—62 m. pertrauka archeologiją skaito P. Kulikauskas (doc. 1964). 1966 m. iš nedidelės archeologijos ir etnografijos katedros — doc. P. Kulikauskas ir P. Dundulienė (ist. m. dr. 1969, prof. 1971) — ir iš tų TSRS istorijos katedros dėstytojų, kurie skaito Lietuvos

TSR istorijos kursus,— prof. J. Žiugžda, S. Lazutka (ist. m. dr. 1974, prof. 1977) ir A. Kazlauskas (ist. m. k. 1970; dirbo iki 1973) — vėl buvo sudaryta LIETUVOS TSR ISTORIJOS KATEDRA. Į ją 1970 m. atėjo dar J. Dobrovolskas (doc. 1970) — dėsto Lietuvos TSR istoriją nuo 1917 m., 1973 m. iš TSRS istorijos katedros — V. Lesčius (doc. 1978) — dėsto Lietuvos TSR istorijos kapitalizmo laikotarpį ir istorijos dėstymo metodiką. 1973 m. Lietuvos TSR istoriją pradėjo dėstyti I. Valikonytė (ist. m. k. 1978). Daugelį metų antraeilėse pareigose Lietuvos TSR istorijos feodalizmo laikotarpį skaitė J. Jurginis (doc. 1958, ist. m. dr. 1963, prof. 1968, LTSR MA akademikas 1968). Nuo 1970 m. antraeilėse pareigose Lietuvos TSR istorijos feodalizmo laikotarpį dėsto M. Jučas (ist. m. dr. 1972, prof. 1976). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai; su moksliniais laipsniais 6.

VISUOTINĖS ISTORIJOS KATEDRA. Nuo 1941 m. vidurinių amžių istoriją, Prancūzijos istoriją dėsto B. Dundulis (doc. 1958, ist. m. dr. 1967, prof. 1969). Trumpai čia dirbęs (iki 1946 m.) prof. L. Karsavinas skaitė meno istoriją ir naujųjų amžių istoriją. 1940—50 m. senovės istoriją dėstė B. Untulis (1883—1977). Nuo 1948 m. su pertraukomis naujųjų ir naujausiųjų laikų istoriją, Azijos ir Afrikos šalių istoriją dėsto R. Žiugžda (doc. 1971). Nuo 1949 m., persikėlęs iš Kauno universiteto, naujųjų amžių istoriją, Azijos ir Afrikos šalių istoriją dėsto doc. J. Galvydis. 1955 m. naujųjų amžių istoriją ir Anglijos istoriją (anglistams), Vokietijos istoriją (germanistams) pradėjo skaityti A. Vaitkūnas (doc. 1971), 1965 m. pietų ir vakarų slavų istoriją, Azijos ir Afrikos šalių istoriją — A. Bacys (ist. m. k. 1975). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, iš jų 5 su moksliniais laipsniais ir vardais.

ŽURNALISTIKOS KATEDRA. Nuo pat žurnalistų rengimo pradžios antraeilėse pareigose tarybinės žurnalistikos teoriją ir praktiką dėstė J. Karosas (1912—1975). 1952 m. tarybinės žurnalistikos žanrus pradėjo dėstyti J. Bulota (doc. 1968), 1954 m. literatūros ir meno kritiką, tarybinės žurnalistikos teoriją ir praktiką, Lietuvos žurnalistikos istoriją — B. Raguotis (doc. 1974), 1957 m. rusų žurnalistikos istoriją, buržuazinės spaudos teorijų kritiką — S. Makauskas (doc. 1974), 1967 m. žurnalistikos įvadą, LKP spaudos istoriją, laikraščių ir žurnalų gamybą — L. V. Žeimantas (doc. 1974), 1970 m. fotografijos pagrindus ir fotožurnalistikos speckursus — V. Juodakis (ist. m. k. 1973). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų; su moksliniais laipsniais 5.

BIBLIOTEKININKYSTĖS KATEDRA. Pradedant rengti bibliotekininkus, knygos ir bibliotekų istoriją jiems ėmė dėstyti L. Vladimirovas (doc. 1961). 1951 m. bendrąją bibliografiją, vėliau ir grožinės literatūros bibliografiją, lietuvių bibliografijos istoriją pradėjo dėstyti V. Žukas (doc. 1964, fil. m. dr. 1974), 1954 m. bibliotekų darbo organizaciją — K. Sinkevičius (doc. 1968), 1955 m. bendrąją bibliografiją J. Basiulis (doc. 1971), knygos istoriją, vėliau ir spaudinių aprašą — V. Stonienė (doc. 1970), bibliotekininkystės įvadą, vadovavimą vaikų skaitymui — G. Raguotienė (doc. 1970), 1958 m. visuomeninės-politinės ir socialinės-ekonominės literatūros bibliografiją, vėliau ir visuomenės mokslų informacijos organizavimą — Ž. Zaveckienė (doc. 1972), 1960 m. spaudinių klasifikavimą ir katalogus — A. Miežinienė (doc. 1975). 1968 m. bibliotekų fondų komplektavimą ir organizavimą, bibliotekų darbo mechanizavimą pradėjo dėstyti ir V. Urbonas (doc. 1976), 1973 m. gamtos mokslų, technikos ir žemės ūkio literatūros bibliografiją, užsienio šalių bibliografiją — ist. m. k. S. Matulaitytė. 1973 m. katedrą padalijus į dvi, BIBLIOTEKININKYSTĖS KATEDROJE dirba doc. K. Sinkevičius, doc. A. Miežinienė, doc. G. Raguotienė, doc. V. Stonienė, doc. V. Urbonas, MOKSLINĖS INFORMACIJOS KATEDROJE — doc. L. Vladimirovas, e. prof. p. dr. V. Žukas, doc. J. Basiulis, doc. Ž. Zaveckienė, ist. m. k. S. Matulaitytė. 1978/79 m. m. bibliotekininkystės katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai (su moksliniais laipsniais 5), mokslinės informacijos katedroje — atitinkamai 11 (5).

Atsikuriant fakultetui, PEDAGOGIKOS ir PSICHOLOGIJOS katedros 1947 m. buvo sujungtos į vieną — PEDAGOGIKOS ir PSICHOLOGIJOS KATEDRĄ. Nuo 1940 m. peda-

gogiką skaitė prof. J. Vabalas-Gudaitis (1881—1955), bendrąją psichologiją, psichologijos istoriją dėsto A. Gučas (doc. 1949). Po karo antraeilėse pareigose pedagogiką skaitė J. Laužikas (doc. 1946). 1951—57 m. pedagogiką dėstė doc. K. Mitropolskis, 1951—64 m. pedagogiką, rusų kalbos dėstymo metodiką — I. Rimdžius; nuo 1956 m. pedagogikos dėstyti atėjo K. Simaška (doc. 1970). Septintajame dešimtmetyje katedra toliau plėtėsi — 1961 m. darbo ir inžinerinę psichologiją ėmė dėstyti J. Lapė (doc. 1966), 1963 m. pedagogiką — M. Karčiauskienė (doc. 1964), 1966 m. bendrąją ir eksperimentinę psichologiją — E. Rimkutė (psich. m. k. 1972), 1965 m. pedagogiką — V. Bernotas, 1970 m. pedagogiką ir psichologiją — L. Jovaiša (doc. 1970). Katedra 1971 m. buvo padalinta į dvi — pedagogikos ir psichologijos katedras.

PEDAGOGIKOS KATEDROJE dirbo doc. K. Simaška (1925—1978), dirba doc. M. Karčiauskienė, V. Bernotas (doc. 1976), L. Jovaiša (ped. m. dr. 1972, prof. 1973). 1973 m. dėstyti pedagogikos atėjo K. Poškus (doc. 1977). 1978/79 m. m. pedagogikos katedroje dirbo 6 dėstytojai, iš jų 4 su moksliniais laipsniais.

PSICHOLOGIJOS KATEDROJE dirba A. Gučas (prof. 1973), doc. J. Lapė, psich. m. k. E. Rimkutė. 1971 m. bendrąją psichologiją ir teisminę psichologiją pradėjo dėstyti A. Suslavičius (psich. m. k. 1978), 1972 m. pedagoginę psichologiją — G. Mikšytė (psich. m. k. 1974), 1970—74 m. psichologiją, zoopsichologiją, analizatorių fiziologiją dėstė A. Bagdonas (doc. 1974). 1977 m. bendrąją psichologiją dar ėmė dėstyti V. Martišius (psich. m. k. 1978), 1978 m. bendrąją psichologiją ir teisminę psichologiją — J. Grudzinskas (psich. m. k. 1977). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš jų 7 su moksliniais laipsniais.

FILOLOGIJOS FAKULTETAS

LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA. 1944—60 m. antraeilėse pareigose dabartinę lietuvių kalbą dėstė žymus senosios kartos kalbininkas J. Jablonskio mokinys J. Balčikonis (1885—1969; LTSR MA akademikas 1946, prof. 1948), 1944—51 m. lietuvių literatūrinės kalbos istoriją, lietuvių kalbos fonetiką — J. Kruopas (1908—1975; doc. 1948), 1944—51 m. lietuvių dialektologiją — J. Senkus (1907—1970). 1949—56 m., iš pradžių dirbdamas pirmaeilėse, vėliau antraeilėse pareigose, lietuvių kalbos sintaksę dėstė K. Ulvydas (fil. m. k. 1955). Nuo 1947 m. dabartinę lietuvių kalbą pradėjo dėstyti J. Žukauskaitė (doc. 1968), nuo 1950 m. iš pradžių neetatiniu, vėliau etatiniu dėstytoju baltų filologijos įvadą, latvių kalbą dėsto J. Kabelka (doc. 1970). Katedroje greitai augo nauja lituanistų karta, baigusi universitetą penktojo dešimtmečio pabaigoje ir šeštajame dešimtmetyje. 1950 m. lietuvių dialektologiją, lietuvių kalbos istorinę gramatiką pradėjo dėstyti Z. Zinkevičius (doc. 1958, fil. m. dr. 1967, prof. 1969), 1951 m. lietuvių literatūrinės kalbos istoriją, kalbotyros įvadą — J. Palionis (doc. 1956, fil. m. dr. 1968, prof. 1969), 1953 m. lietuvių kalbos stilistiką, dabartinę lietuvių kalbą — J. Pikčilingis (doc. 1959), lietuvių kalbos akcentologiją ir morfologiją — A. Laigonaitė (doc. 1961), 1954 m. lietuvių kalbos žodžių darybą, kalbotyros įvadą — V. Urbutis (doc. 1963, fil. m. dr. 1971, prof. 1974), 1955 m. prūsų kalbą, indoeuropiečių kalbų lyginamąją gramatiką, bendrąją kalbotyrą — V. Mažiulis (doc. 1961, fil. m. dr. 1969, prof. 1969, LTSR MA akademikas 1976), 1957 m. lietuvių kalbos istorinę gramatiką — J. Kazlauskas (1930—1970; doc. 1962, fil. m. dr. 1968, prof. 1969). Šeštojo dešimtmečio pabaigoje į katedrą ateina darbuotojų iš vidurinės mokyklos su didele pedagogine patirtimi: 1959 m. dėstyti lietuvių kalbos dėstymo metodikos, vadovauti praktikoms atėjo P. Gailiūnas (1913—1977; doc. 1969), 1960 m. lietuvių kalbos sintaksės, latvių kalbos — J. Balkevičius (doc. 1966). Septintajame dešimtmetyje katedra dar plėtėsi — 1962 m. lietuvių dialektologiją, lietuvių kalbos fonetiką bei fonologijos pagrindus, lietuvių kalbos istorinę gramatiką pradėjo dėstyti A. Girdenis (doc. 1970), lietuvių kalbos morfologiją — E. Jakaitienė

(doc. 1977), 1963 m. dabartinę lietuvių kalbą — A. Piročkinas (doc. 1969), 1964 m. lietuvių kalbos morfologiją — A. Paulauskienė (doc. 1973), 1965 m. lietuvių kalbos fonetiką ir kalbos kultūrą — A. Pupkis (doc. 1972), 1971 m. vertimo teoriją ir praktiką — K. J. Ambrasas (fil. m. k. 1972), lietuvių dialektologiją, bendrąją kalbotyrą — R. Venckutė (fil. m. k. 1972). 1972 m. čia iš Kauno vakarinio fakulteto perėjo dėstyti lietuvių kalbos sintaksės ir dabartinės lietuvių kalbos doc. V. Labutis, 1977 m. lietuvių kalbos dėstymo metodikos — doc. A. Šoblinskas. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 13 etatinių dėstytojų, iš jų 12 su moksliniais laipsniais.

1973 m. kuriant BALTŲ FILOLOGIJOS KATEDRĄ, į ją iš lietuvių kalbos katedros perėjo prof. dr. V. Mažiulis, prof. dr. V. Urbutis, doc. J. Kabelka, doc. J. Balkevičius, doc. E. Jakaitienė — jie dėsto ankstesnius kursus. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 dėstytojai, iš jų 5 su moksliniais laipsniais.

LIETUVIŲ LITERATŪROS KATEDRA. Iki 1954 m. dirbo LTSR MA akademikas V. Mykolaitis-Putinas (1893—1967). Jis skaitė senąją ir naująją lietuvių literatūrą, visuotinę literatūrą. Antraeilėse pareigose daugelį metų literatūros istoriją, XIX a. antrosios pusės ir XX a. lietuvių literatūrą skaitė K. Korsakas (prof. 1948, LTSR MA akademikas 1949). 1944—50 m. lietuvių literatūros kritikos istoriją dėstė J. Būtėnas. Nuo 1946 m. senąją lietuvių literatūrą pradėjo dėstyti J. Lebedys (1913—1970; doc. 1956, fil. m. dr. 1966, prof. 1968), 1949—59 m. XIX a. pirmosios pusės lietuvių literatūrą, lietuvių tautosaką skaitė M. Lukšienė (fil. m. k. 1955). Šeštajame dešimtmetyje katedrą pradeda papildyti jau tarybiniais metais baigusieji universitetą: 1951 m. XIX a. antrosios pusės lietuvių literatūrą, literatūros kritikos istoriją pradeda skaityti A. Sprindis (doc. 1962), 1955 m. tarybinę lietuvių literatūrą — L. Lisenkaitė (doc. 1969), 1956 m. lietuvių tautosaką — D. Sauka (doc. 1966, fil. m. dr. 1972, prof. 1976). 1950—61 m. XX a. pradžios lietuvių literatūrą, literatūros mokslo įvadą, literatūros teoriją skaitė V. Zaborskaitė (fil. m. k. 1957), 1954—61 m. literatūros mokslo įvadą — I. Kostkevičiūtė (fil. m. k. 1955). 1957 m. į katedrą iš LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto pakviečiamas vienas iš žinomų proletarinės literatūros atstovų — prof. B. Pranskus-Žalionis (1902—1964). Jis skaitė XIX a. antrosios pusės ir XX a. pradžios lietuvių literatūrą. Nuo 1959 m. buržuazinio Lietuvos laikotarpio literatūrą ėmė dėstyti P. Česnulevičiūtė (doc. 1963), 1961—73 m. literatūros teoriją ir marksistinės-lenininės estetikos pagrindus, literatūros mokslo įvadą skaitė J. Zinkus (doc. 1964), 1965 m. XIX a. pirmosios pusės lietuvių literatūrą, literatūros mokslo įvadą, vėliau marksistinę-lenininę estetiką ir literatūros teoriją pradėjo dėstyti J. Girdzijauskas (doc. 1969), 1964 m. tarybinę lietuvių literatūrą — E. Bukelienė (fil. m. k. 1973). Aštuntojo dešimtmečio pirmojoje pusėje katedra dar padidėjo — 1971 m. senosios lietuvių literatūros atėjo dėstyti fil. m. k. A. Jovaišas, buržuazinio laikotarpio lietuvių literatūros, tarybinės lietuvių literatūros — doc. V. Areška, 1972 m. literatūros mokslo įvado, XX a. pradžios lietuvių literatūros — V. Pakerienė (fil. m. k. 1972). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų, iš jų 9 su moksliniais laipsniais.

RUSŲ KALBOS KATEDRA. 1945—55 m. rusų literatūrinės kalbos istoriją skaitė profesorius, TSRS MA narys korespondentas D. Abramovičius (1873—1955). Nuo 1945 m. kalbotyros įvadą, senąją slavų kalbą dėsto V. Kostelnickis (doc. 1956). 1949 m. istorinę rusų kalbos gramatiką, bendrąją kalbotyrą pradėjo dėstyti M. Z. Zakarjan (doc. 1965); keletą metų įvairius kursus dėstė J. Sokolovas, V. Fedorovas, doc. G. Nefiodovas, 1951—58 m. — S. Potapovas (doc. 1956), 1951—57 m. doc. I. Cukermanas. Šeštajame dešimtmetyje katedrą pradeda papildyti jau pokario metų aukštųjų mokyklų absolventai — 1951 m. rusų dialektologiją, dabartinę rusų kalbą pradeda dėstyti M. Sivickienė (doc. 1965), dabartinę rusų kalbą — Z. Daunienė (doc. 1970; dirbo iki 1970 m.), rusų kalbos istoriją — E. Kėdaitienė (fil. m. k. 1959; dirbo iki 1967 m.), 1952 m. senąją slavų kalbą, rusų literatūrinės kalbos istoriją, slavų filologijos įvadą — L. Sudavičienė (doc. 1968), dabartinę rusų kal-

bą — T. Plakunova (doc. 1972), 1957 m. dabartinę rusų kalbą — E. Galnaitytė (doc. 1966). 1959—76 m. praktinę rusų kalbą, programuoto mokymo pagrindus dėstė S. Stašaitienė (doc. 1970), 1960—75 m. rusų kalbos stilistiką — E. Marčenko (doc. 1970), 1961 m. senąją rusų kalbą, lenkų kalbą ėmė dėstyti A. Antonovičius (fil. m. dr. 1969, doc. 1970), 1965 m. rusų literatūrinės kalbos istoriją ir kalbos kultūros pagrindus — O. Šulskaja (fil. m. k. 1974), 1970 m. dabartinę rusų kalbą — A. Dundaitė (fil. m. k. 1975). 1973 m. kalbotyros įvado, bulgarų kalbos dėstyti čia perkelta nuo 1964 m. dirbusi anglų filologijos katedroje S. Nedeliajeva (fil. m. k. 1966). Iš viso 1978/79 m. m. katedroje dirbo 28 etatiniai dėstytojai, iš jų 10 su moksliniais laipsniais.

RUSŲ LITERATŪROS KATEDRA. Tik porą metų dirbo prof. B. Sruoga (1896—1947). Jis skaitė rusų literatūrą, tautosaką, teatro istoriją ir kitus kursus. Po karo senąją rusų literatūrą ėmė dėstyti TSRS MA narys korespondentas D. Abramovičius, 1944—63 m. XIX a. pirmosios pusės rusų literatūrą dėstė O. Juodelienė, nuo 1946 m. tarybinę literatūrą, TSRS tautų literatūrą skaito P. Užkalnis (doc. 1956). 1948—56 m. XIX a. pirmosios pusės rusų literatūrą, rusų literatūros kritikos istoriją dėstė V. Kulešovas (doc. 1951). Šeštajame dešimtmetyje katedrą papildo nauji dėstytojai — 1951 m. senąją rusų literatūrą, rusų tautosaką pradeda skaityti N. Mitropolskaja (doc. 1954), tarybinę literatūrą — E. Kondiurina (doc. 1966), 1952 m. XX a. pradžios rusų literatūrą, tarybinę literatūrą — E. Safronova (doc. 1968), 1957 m. XIX a. antrosios pusės rusų literatūrą — E. Gaškienė-Červinskienė (doc. 1964), 1958 m. XIX a. pirmosios pusės rusų literatūrą — R. Sideravičius (fil. m. k. 1972), 1953—59 m. XIX a. antrosios pusės rusų literatūrą dėstė L. Matiušenko (doc. 1958), 1960—72 m. XIX a. antrosios pusės rusų literatūrą — L. Dlugovskaja (fil. m. k. 1969). 1963 m. tarybinės literatūros, literatūros teorijos dėstyti atėjo P. Ivinskis (doc. 1969), 1970 m. XIX a. antrosios pusės rusų literatūros — B. Masionienė (fil. m. k. 1971). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų, iš jų 8 su moksliniais laipsniais.

UŽSIENIO KALBAS įvairiai pertvarkomose katedrose po karo pradėjo dėstyti: anglistai — 1944 m. V. Baravykas (dirbo iki 1951), 1946 m.— R. Aprijaskytė-Valdšteinienė (doc. 1972), 1948 m.— E. L. Pareigytė; germanistės — 1945 m. E. Vengrienė ir R. Toper, 1947 m. I. Vladimirovienė (pastarosios dirbo iki pensijos); nuo 1945 m. dėsto I. Meiksina (doc. 1976; vokiečių kalbos teorinė gramatika). Taip pat nuo pirmųjų pokario metų pradėjo dėstyti ir ilgai dirbo romanistė R. Ramunienė, 1948—63 m. prancūzų kalbą dėstė E. Mirskytė.

Šeštajame dešimtmetyje dėstytojų daugėja: ima dėstyti anglistai — 1954 m. A. Laučka (doc. 1970; anglų kalbos istorija, germanų filologijos įvadas), 1956 m.— A. Dantaitė, 1957 m.— A. Vilčinskienė, 1958 m.— U. Žemaitienė, G. Špokevičienė (dirbo iki 1977 m.) ir A. Steponavičius (doc. 1971; fil. m. dr. 1978; anglų kalbos istorija), 1959 m.— D. Tekorienė (doc. 1975; anglų kalbos leksikologija ir gramatika), 1960 m.— L. Talmantienė; germanistikos disciplinas pradeda dėstyti — 1953 m. M. Christiansen (dirbo iki 1969 m.), 1956 m.— V. Balaišis (doc. 1971; vokiečių kalbos istorija) ir S. Daugirdaitė-Giriūnienė, 1958 m.— H. Kazlauskaitė ir M. Čiurlienė, 1959 m.— A. Tekorius (doc. 1975; eksperimentinė fonetika), 1960 m.— G. Batarūnienė (fil. m. k. 1976) ir A. Masiliūnas (vokiečių kalbos istorija); prancūzų kalbos dalykus: 1956 m.— D. Čebelis (1927—1978; doc. 1968, fil. m. dr. 1976, prof. 1978; prancūzų kalbos istorija ir teorinė gramatika), 1958 m.— V. Mickienė (fil. m. k. 1971; prancūzų kalbos leksikologija) ir E. Ragmaniūtė.

Septintasis dešimtmetis — tolesnio plėtimosi laikas — anglistų gretas 1962 m. papildo L. Pažūsis (doc. 1975, anglų kalbos fonetika ir vertimo teorija), L. Valeika (doc. 1976, fil. m. dr. 1978; anglų kalbos gramatika), M. Žukaitė-Strimaitienė (fil. m. k. 1977), O. Armalytė (fil. m. k. 1978), G. Rosinienė (fil. m. k. 1978) ir L. Zabulienė, 1963 m. — E. Geniušienė (fil. m. k. 1973; anglų kalbos gramatika), 1966 m.— D. Vabalienė (fil. m. k. 1976), 1968 m.— R. Idzelis (fil. m. k. 1973), 1969 m.— A. Stungienė (fil. m. k. 1975), 1970 m.— A. Drazdauskas (doc. 1975; anglų kalbos sintaksė); germanistų gretas — 1962 m. J. Kilius (fil. m. k.

1973), 1963 m.— L. Petravičius (fil. m. k. 1972; vokiečių kalbos teorinė gramatika ir vertimas), 1964 m.— E. Gabrytė (fil. m. k. 1973) ir E. Pajaujienė (fil. m. k. 1974), 1965 m.— S. Plaušinaitis (fil. m. k. 1973), 1966 m.— J. Dikšaitė (fil. m. k. 1976), 1968 m.— A. Zamackas (fil. m. k. 1974; vokiečių kalbos gramatika), 1969 m.— L. Deksnytė (fil. m. k. 1977; vokiečių kalbos gramatika); prancūzų kalbos dalykus pradėjo dėstyti 1961 m. G. Butkevičienė ir J. Bulotienė, 1962 m.— R. Jaskūnaitė (fil. m. k. 1972; prancūzų kalbos gramatika), 1964 m.— L. A. Skūpas (doc. 1974; prancūzų kalbos fonetika), 1965 m.— L. J. Rapšytė (fil. m. k. 1973; prancūzų kalbos stilistika). Aštuntajame dešimtmetyje dėstytojų dar padaugėja: 1971 m. atėjo anglistė fil. m. k. L. Drazdauskienė (anglų kalbos stilistika), 1972 m.— fil. m. k. B. Svecevičius (anglų kalbos fonetika) ir L. Kaminskienė (fil. m. k. 1978; anglų kalbos sintaksė), 1971 m. germanistė J. Kanytė (fil. m. k. 1976; VDR literatūra), 1972 m.— romanistė I. Golubenko (fil. m. k. 1973).

1978/79 m. m. šešiose užsienio kalbų katedrose dirbo 115 etatinių dėstytojų; iki šeštojo dešimtmečio vidurio nebuvo nei vieno su moksliniu laipsniu, o 1978/79 m. m. jų buvo 26. Pagal katedras dėstytojų statistika tais metais buvo tokia: anglų filologijos katedroje 22 etatiniai dėstytojai, iš kurių 10 su moksliniais laipsniais, humanitarinių mokslų fakultetų anglų kalbos katedroje atitinkamai 24 ir 4, gamtos ir tiksliųjų mokslų fakultetų anglų kalbos katedroje — 17 ir 3, vokiečių filologijos katedroje — 15 ir 6, vokiečių kalbos — 19 ir 7, prancūzų kalbos katedroje — 18 ir 6.

UŽSIENIO LITERATŪROS KATEDRA (iš pradžių vadinta visuotinės literatūros katedra). Po karo XIX a. užsienio literatūrą skaitė prof. B. Sruoga, viduramžių ir XIX a. užsienio literatūrą — prof. V. Mykolaitis-Putinas. 1945—57 m. bendrą užsienio literatūros istorijos kursą dėstė I. Neupokojeva (doc. 1947, fil. m. dr. 1956). Kartu formavosi dabartiniai katedros kadrai — 1947 m. bendrą užsienio ir anglų literatūros istorijos kursą pradėjo dėstyti E. Kuosaitė (doc. 1963), 1956 m. XIX ir XX a. užsienio ir anglų literatūrą — G. Baužytė (doc. 1966), 1959 m. bendrą užsienio ir prancūzų literatūros kursą — A. G. Bartkus (doc. 1973), 1959 m. XIX ir XX a. užsienio ir vokiečių literatūrą — C. Gecienė (doc. 1976), 1974 m. užsienio literatūros istoriją — M. A. Pavilionienė (fil. m. k. 1977), 1976 m.— fil. m. k. S. Kabelytė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, iš jų 6 su moksliniais laipsniais.

KLASIKINĖS FILOLOGIJOS KATEDRA. Nuo 1940 m. graikų ir lotynų kalbas, antikinę literatūrą dėsto J. Dumčius (doc. 1961). 1944 m. lotynų kalbą, antikinę literatūrą pradėjo dėstyti E. Frolovas (1911—1965; fil. m. k. 1961), 1945 m. graikų ir lotynų kalbas, antikinę literatūrą — L. Valkūnas (doc. 1963), 1947 m. lotynų ir graikų kalbas, antikinę literatūrą — J. Tijūnėlytė-Šimkauskienė (doc. 1968), 1947 m. lotynų ir graikų kalbas — B. Kazlauskas (doc. 1970); 1944—52 m. lotynų kalbą dėstė M. Ročka (fil. m. k. 1949). 1949 m. iš Kauno universiteto čia atsikėlė ir iki pensijos dirbo prof. M. Račkauskas (1885—1968) — dėstė lotynų ir graikų kalbas. Nuo 1956 m. sanskritą, graikų ir lotynų kalbas, kalbotyros įvadą dėsto doc. R. Mironas (1958—70 m. jis vadovavo iš pradžių užsienio kalbų, vėliau prancūzų kalbos katedroms), nuo 1958 m. antraeilėse pareigose lotynų kalbą, antikinę literatūrą — H. Zabulis (doc. 1965, prof. 1972). 1977 m. lotynų kalbą pradėjo dėstyti E. Ulčinaitė (fil. m. k. 1978). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai; su moksliniais laipsniais 6.

EKONOMIKOS FAKULTETAI

LIAUDIES ŪKIO EKONOMIKOS KATEDRA įkurta 1946 m., sujungus kelias mažas katedras. TSRS liaudies ūkio planavimą dėstė nuo 1940 m. dirbantis universitete J. Bučas (ekon. m. dr. 1933, prof. 1946, LTSR MA narys korespondentas 1946), prekybos ekonomiką — taip pat nuo 1940 m. dirbąs K. Lukša (doc. 1946). 1946 m. kooperaciją, prekybos

ekonomiką, prekybos organizavimą ir techniką, vėliau ir žemės ūkio ekonomiką pradėjo dėstyti M. Gregorauskas (doc. 1957, ekon. m. dr. 1963, prof. 1965), pramonės įmonių organizavimą ir planavimą — J. Pauliukonis (doc. 1958), 1947 m. pramonės ekonomiką — M. Ragevičius (doc. 1958). Nuo penktojo dešimtmečio pabaigos dėstyti pradeda jau pokaro baigusieji aukštąjį mokslą. Nuo 1948 m. čia su pertrauka prekybos organizavimą dėsto A. Venckus, 1952 m. ekonominę istoriją pradėjo dėstyti L. Jasinskas (doc. 1958), 1955 m. ekonominę geografiją — V. Brazauskas (doc. 1965), 1956 m. prekybos ekonomiką — L. Butkevičius, 1961 m. ekonominę geografiją — V. Lastas, 1962 m. prekybos ekonomiką — A. Pajuodis, 1963 m. ekonominę geografiją — J. Zagorskis, įmonių ūkinės veiklos analizę — V. Grybauskas ir P. Prakapas, 1964 m. pram. įmonių organ. ir planavimą — J. Žvinklys, 1964 m. TSRS liaudies ūkio planavimą — J. Lapėnas (ekon. m. k. 1968) ir A. Sausanavičiūtė-Bartkienė (ekon. m. k. 1968), 1965 m. — P. Kiuberis, 1964 m. pramonės ekonomiką — S. Imbrasas, 1966 m. ekonominę geografiją — J. Kunčina, 1966 m. materialinio-techninio aprūpinimo organizavimą ir planavimą — J. Stankevičius, 1965 m. sandėlių ir taros ūkį, vėliau medžiagų naudojimo normavimą — A. Morkevičius, 1967 m. ekonominę istoriją — L. Truska. 1963 m. steigiant prekybos ekonomikos katedrą, į ją perėjo M. Gregorauskas, K. Lukša, A. Pajuodis, A. Venckus, L. Butkevičius. 1965 m. kuriant pramonės ekonomikos katedrą, į ją perėjo J. Pauliukonis, M. Ragevičius, S. Imbrasas, P. Prakapas, V. Grybauskas, J. Žvinklys. 1968 m. katedra reorganizuota į dvi: ekonominės istorijos ir geografijos ir materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos katedras.

Į EKONOMINĖS ISTORIJOS ir GEOGRAFIJOS KATEDRĄ atėjo ekonominės istorijos dėstytojai — doc. L. Jasinskas ir L. Truska (doc. 1970), ekonominės geografijos dėstytojai — doc. V. Brazauskas, V. Lastas (doc. 1970), J. Zagorskis (doc. 1970) ir J. Kunčina (doc. 1974). 1968 m. čia ekonominę geografiją pradėjo dėstyti S. Vaitekūnas (doc. 1976). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, iš jų 7 su moksliniais laipsniais.

Į 1965 m. organizuojamą PRAMONĖS EKONOMIKOS KATEDRĄ iš liaudies ūkio ekonomikos katedros perėjo doc. J. Pauliukonis — dėsto pramonės įmonių organizavimą ir planavimą, doc. M. Ragevičius (1897—1971) — dėstė pramonės ekonomiką, S. Imbrasas (doc. 1977) — dėsto pramonės ekonomiką, P. Prakapas — dėstantis įmonių ūkinės veiklos analizę, V. Grybauskas ir J. Žvinklys — pramonės įmonių organizavimą ir planavimą. 1965 m. darbo ekonomiką pradėjo dėstyti Z. Gaigalienė, pramonės ekonomiką — K. D. Prunskienė (ekon. m. k. 1971), 1966 m. darbo normavimą — K. Vyšniauskas, 1967 m. darbo mokslinį organizavimą — J. Ragalevičius, pramonės įmonių organizavimą ir planavimą — S. Melnikienė (doc. 1970), techninį darbo normavimą — R. L. Kirlaitė, 1969 m. pramonės ekonomiką — J. Tamulevičius (doc. 1973), statybos ekonomiką — A. Taunys (doc. 1973), liaudies ūkio ekonomikos planavimą — V. M. Bulotienė (ekon. m. k. 1974). 1970 m. čia iš materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos katedros buvo perkelti dėstą TSRS liaudies ūkio planavimą prof. dr. J. Bučas (1900—1973), doc. P. Kiuberis, ekon. m. k. J. Lapėnas, ekon. m. k A. Sausanavičiūtė-Bartkienė. 1971 m. pramonės ekonomiką dar pradėjo dėstyti T. Chomentauskas (doc. 1975), 1976 m. TSRS liaudies ūkio planavimą — K. Glaveckas (ekon. m. k. 1976). 1968 m. steigiant darbo ekonomikos katedrą, į ją perėjo Z. Gaigalienė, J. Ragalevičius, K. Vyšniauskas, R. L. Kirlaitė. 1970 m. kuriant pramonės įmonių planavimo katedrą, į ją perėjo J. Pauliukonis, V. Grybauskas, J. Žvinklys, S. Melnikienė, vėliau ir P. Prakapas bei J. Tamulevičius. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 11 etatinių dėstytojų, iš kurių 9 su moksliniais laipsniais.

1968 m. steigiamos DARBO EKONOMIKOS KATEDROS branduolį sudarė iš pramonės ekonomikos katedros perėję Z. Gaigalienė (doc. 1976) — dėsto darbo ekonomiką, J. Ragalevičius (doc. 1970) — dėsto darbo mokslinį organizavimą, K. Vyšniauskas (doc. 1970) — dėsto darbo normavimą, R. L. Kirlaitė (ekon. m. k. 1975) — dėsto techninį darbo normavimą. 1970 m. gamybos valdymą pradėjo dėstyti M. Krejeris (doc. 1976), 1971 m.—

R. Razauskas (doc. 1975), 1973 m. darbo ekonomiką — V. Grigoras (ekon. m. k. 1976), 1974 m. darbo normavimą — A. Šalčius (ekon. m. k. 1974), raštvedybą ir korespondenciją bei gamybos valdymo pagrindus — G. L. Samuolis (ekon. m. k. 1974). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš jų 9 su moksliniais laipsniais.

Į 1970 m. kuriamą PRAMONĖS ĮMONIŲ PLANAVIMO KATEDRĄ iš pramonės ekonomikos katedros perėjo doc. J. Pauliukonis, dėstantis pramonės įmonių ekonomiką, organizavimą ir planavimą, V. Grybauskas (doc. 1978), J. Žvinklys (doc. 1978), doc. S. Melnikienė — visi trys dėsto pramonės įmonių organizavimą ir planavimą. 1970 m. pramonės įmonių organizavimą ir planavimą pradėjo dėstyti V. Astrauskas (doc. 1976). 1972 m. po aspirantūros atėjo P. Prakapas (doc. 1978) — dėsto įmonių ūkinės veiklos analizę. 1975 m. iš pramonės ekonomikos katedros čia perėjo doc. J. Tamulevičius, jis dėsto pramonės gamybos ekonomiką, organizavimą ir planavimą. Tą patį dalyką nuo 1977 m. dėsto ir ekon. m. k. Z. Dubauskaitė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų; su moksliniais laipsniais 8.

1968 m. buvo įkurta PRAMONĖS ŠAKŲ TECHNOLOGIJOS KATEDRA. Į ją iš prekių mokslo katedros perėjo dirbti dėstą pramonės šakų technologiją V. Aleksa (tech. m. k. 1973), J. Kriaučiūnas (doc. 1969; išėjo į pensiją 1976) ir J. Baltėnienė (doc. 1971). 1968 m. pramonės šakų technologiją pradėjo dėstyti S. Juškevičiūtė (doc. 1977), 1970 m. — A. Žebrauskas (doc. 1976), 1976 m. — doc. A. J. Staškevičius, 1977 m. — chem. m. k. R. Spirikavičienė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių tik vienas be mokslinio laipsnio.

Visos 5 pramoninio profilio katedros įeina į 1969 m. įkurtą Pramonės ekonomikos fakultetą.

PREKIŲ MOKSLO KATEDRA. 1940—52 m. pramonės prekių mokslą dėstė J. Acus-Acukas (1885—1976), 1949 m. maisto prekių mokslą pradėjo dėstyti P. Mačiulis (1919—1961; doc. 1959). Pramonės šakų technologiją 1955 m. pradėjo dėstyti J. Kriaučiūnas, 1957 m. — V. Aleksa, 1958 m. maisto prekių mokslą — K. V. Vaištarienė (doc. 1972), 1961 m. pramonės prekių mokslą — J. Pričinauskas (doc. 1964), 1962 m. maisto prekių mokslą — G. Milvydienė (doc. 1972), 1963 m. iš augalų anatomijos ir fiziologijos katedros perėjo maisto prekių mokslo dėstyti A. D. Bucevičiūtė-Paškonienė (doc. 1967), 1964 m. maisto prekių mokslą pradėjo dėstyti I. Degutytė (ekon. m. k. 1971), 1966 m. pramonės šakų technologiją — J. Baltėnienė, 1973 m. pramonės mašinų įrengimų mokslą — R. Baltėnas (doc. 1977), 1977 m. pramonės medžiagų mokslą — tech. m. k. G. Beržinskas. 1968 m. pramonės šakų technologijos dėstytojai V. Aleksa, J. Kriaučiūnas, J. Baltėnienė buvo perkelti į steigiamą pramonės technologijos katedrą. 1978/79 m. m. prekių mokslo katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

1963 m. buvo įkurta PREKYBOS EKONOMIKOS KATEDRA. Į ją iš liaudies ūkio ekonomikos katedros perėjo prof. dr. M. Gregorauskas — dėsto žemės ūkio ekonomiką, doc. K. Lukša (dirbo iki pensijos 1970) ir A. Pajuodis (doc. 1969), dėstę prekybos ekonomiką, A. Venckus (doc. 1966) ir L. Butkevičius (doc. 1976) — jie dėsto prekybos organizavimą. 1964 m. prekybos ekonomiką pradėjo dėstyti B. Čereška (doc. 1977), 1972 m. ekonominę analizę prekyboje — V. Mackevičius (ekon. m. k. 1973), 1974 m. prekybos organizavimą — V. Čaplikas (ekon. m. k. 1974). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

1968 m. įkurta MATERIALINIO-TECHNINIO APRŪPINIMO EKONOMIKOS KATEDRA. Į ją iš buvusios liaudies ūkio ekonomikos katedros perėjo dėstantys materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos disciplinas: J. Stankevičius (doc. 1972) ir A. Morkevičius (doc. 1970). Tada į katedrą atėjo ir TSRS liaudies ūkio planavimą dėstantys J. Bučas, J. Lapėnas, A. Sausanavičiūtė-Bartkienė, P. Kiuberis (doc. 1970); 1970 m. jie buvo perkelti į pramonės ekonomikos katedrą. 1971 m. taros ir sandėlių ūkį pradėjo dėstyti G. Smalenskas (ekon. m.

k. 1976). 1978/79 m. m. materialinio-techninio aprūpinimo ekonomikos katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai, iš kurių 3 su moksliniais laipsniais.

Šios trys katedros įeina į 1969 m. įkurtą Prekybos fakultetą.

STATISTIKOS, BUHALTERINĖS APSKAITOS, FINANSŲ ir KREDITO KATEDRA suformuota 1946 m., sujungus tris smulkesnes to profilio katedras. Iki 1946 m. finansines disciplinas skaitė prof. Vl. Jurgutis (1885—1966), nuo 1941 m. ekonominę statistiką dėstė J. Dagys (doc. 1956), 1944 m. TSRS valstybinį biudžetą pradėjo skaityti A. Daukša, 1945 m. pinigų cirkuliaciją ir kreditą — L. Liampertas (doc. 1958). Greta senosios kartos specialistų ėmė įsijungti jaunos jėgos. TSRS finansus ir kapitalistinių valstybių finansus pradėjo dėstyti 1945 m. baigęs universitetą A. Žilėnas (doc. 1958). 1950—60 m. čia etatiniu dėstytoju, vėliau valandininku statistiką dėstė P. Kiuberis. 1957 m. buhalterinės apskaitos teoriją ėmė skaityti A. Nevinskas, 1959 m. bendrosios statistikos teoriją — A. J. Merčaitis, 1960 m. ekonominę statistiką — J. Laškovas, 1961 m. kredito organizavimą ir planavimą — J. Vizbaras, buhalterinę apskaitą prekyboje — K. E. Kunevičius, 1962 m. liaudies ūkio šakų buhalterinę apskaitą — J. Mackevičius, ekonominę statistiką — O. Gražytė. 1963 m. katedra buvo padalyta į dvi — finansų ir kredito bei statistikos ir buhalterinės apskaitos katedras.

Į FINANSŲ ir KREDITO KATEDRĄ perėjo A. Daukša (1904—1974; doc. 1968), doc. L. Liampertas (1889—1969), A. Žilėnas (ekon. m. dr. 1965, prof. 1966, LTSR MA narys korespondentas 1976), J. Vizbaras (doc. 1972), 1963 m. TSRS finansus ir kreditą pradėjo dėstyti E. Maksimaitienė (doc. 1976), 1966 m. TSRS finansus, TSRS valstybinį biudžetą — P. Judickas (doc. 1967), 1965 m. TSRS pinigų cirkuliaciją ir kreditą — S. Uosis (doc. 1967), 1966 m. liaudies ūkio šakų finansus — B. Kilius (doc. 1971), 1967 m. kapitalistinių šalių pinigų cirkuliaciją ir kreditą — V. Terleckas (ekon. m. k. 1976), 1972 m. TSRS valstybinį biudžetą — V. Masalskas (doc. 1977), pramonės finansus — V. Meidūnas (ekon. m. k. 1971), 1974 m. TSRS finansus ir kreditą, pramonės finansavimą ir kreditavimą — A. Bikulčius (ekon. m. k. 1974), 1976 m. finansus ir kreditą — ekon. m. k. J. Ratomskis. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 12 etatinių dėstytojų, iš kurių 11 su moksliniais laipsniais.

STATISTIKOS ir BUHALTERINĖS APSKAITOS KATEDROJE liko kiti buvusios statistikos, buhalterinės apskaitos, finansų ir kredito katedros dėstytojai. Tačiau katedra veikė neilgai: 1965 m. ji buvo pertvarkyta į dvi — buhalterinės apskaitos bei ekonominės kibernetikos ir statistikos katedras.

BUHALTERINĖS APSKAITOS KATEDROJE nuo anksčiau dirbo A. Nevinskas (1919—1974; doc. 1966), K. E. Kunevičius (doc. 1973), J. Mackevičius (doc. 1970, ekon. m. dr. 1977, prof. 1978), 1964 m. buhalterinę apskaitą prekyboje pradėjo dėstyti V. Konstantinavičius (doc. 1977), 1965 m. pagrindinių liaudies ūkio šakų buhalterinę apskaitą — A. Jankaitienė (doc. 1976), R. B. Bartaška (doc. 1976), G. Savoniakienė (ekon. m. k. 1972) ir A. Sadeckas (ekon. m. k. 1974), 1966 m. — L. Krivka (ekon. m. k. 1973), 1975 m. — ekon. m. k. F. Žižys, 1967 m. ūkinės veiklos analizę — Z. Gaidienė (ekon. m. k. 1972) ir D. Poškaitė (ekon. m. k. 1973), 1971 m. — L. Androšiūnienė (doc. 1975), 1965 m. čia pradėjo dirbti taip pat L. Simanauskas ir V. Tamošiūnas, po poros metų perkelti į ekonominės kibernetikos ir statistikos katedrą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 16 etatinių dėstytojų, iš kurių su moksliniais laipsniais 12.

Į 1965 m. kuriamą EKONOMINĖS KIBERNETIKOS ir STATISTIKOS KATEDRĄ iš statistikos ir buhalterinės apskaitos katedros perėjo doc. J. Dagys, A. Merčaitis, J. Laškovas, O. Gražytė-Molienė, iš politinės ekonomijos katedros dėstyti ekonominės kibernetikos pagrindų atėjo A. Vengrys (doc. 1966). 1967 m. čia iš buhalterinės apskaitos katedros perėjo dėstantys skaičiavimo mašinas ir programavimą, ekonominės informacijos apdorojimą L. Simanauskas ir V. Tamošiūnas, 1965 m. matematinį programavimą ėmė dėstyti R. Pladis. 1969 m. katedra suskilo į dvi — statistikos katedrą ir ekonominės kibernetikos katedrą.

Į STATISTIKOS KATEDRĄ perėjo to profilio dėstytojai: doc. J. Dagys (dirbo iki pensijos 1972), A. Merčaitis (doc. 1970), J. Laškovas (doc. 1970), O. Molienė (doc. 1976). 1973 m. ekonominę statistiką ėmė dėstyti B. Gurklys (doc. 1978), pramonės statistiką — L. Kunigelytė (ekon. m. k. 1978), 1974 m. ekonominę statistiką — ekon. m. k. V. Bazys, 1975 m. prekybos statistiką — ekon. m. k. M. Stasiulionis. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 11 dėstytojų, iš kurių su moksliniais laipsniais 7.

Į EKONOMINĖS KIBERNETIKOS KATEDRĄ perėjo doc. A. Vengrys, R. Pladis (ekon. m. k. 1970), L. Simanauskas (doc. 1971), V. Tamošiūnas (doc. 1978). 1966 m. matematinį programavimą pradėjo dėstyti A. J. Morkeliūnas (fiz.—mat. m. k. 1970), 1971 m. ekonominės informacijos disciplinas — A. K. Kvederavičius (tech. m. k. 1973) ir tech. m. k. A. A. Bartkus. Nuo 1968 m. katedroje antraeilėse pareigose, o nuo 1978 m. etatiniu dėstytoju dirba R. L. Rajeckas (ekon. m. dr. 1971, prof. 1974), dėstąs matematinius planavimo metodus šakose ir įmonėse. Kuriant ekonominės informacijos katedrą, kai kurie dėstytojai perėjo ten. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 3 su moksliniais laipsniais.

Į kuriamą 1972 m. EKONOMINĖS INFORMACIJOS KATEDRĄ iš ekonominės kibernetikos katedros perėjo doc. L. Simanauskas, dėstantis ekonominės informacijos apdorojimo sistemų projektavimą ir efektyvumą, ekon. m. k. V. Tamošiūnas — ekonominės informacijos mašininį apdorojimą, A. K. Kvederavičius (doc. 1977) — informacijos apdorojimo technines priemones ir algoritmizacijos pagrindus, A. A. Bartkus (doc. 1976) — automatizuotas valdymo sistemas ir duomenų struktūras. 1973 m. automatizuotas valdymo sistemas pradėjo dėstyti A. A. Kiselis (ekon. m. k. 1973). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 14 etatinių dėstytojų, iš kurių su moksliniais laipsniais 5.

Šios 5 katedros įeina į Ekonominės kibernetikos ir finansų fakultetą.

TEISĖS FAKULTETAS

VALSTYBĖS ir TEISĖS TEORIJOS IR ISTORIJOS KATEDRA. TSRS ir LTSR valstybės ir teisės istoriją dėstė dar 1940 m. universitete pradėjęs dirbti K. Jablonskis (1892—1960; prof. 1941, LTSR MA akademikas 1956). Keletą metų teisės istoriją dėstė prof. dr. A. Janulaitis (1878—1950; LTSR MA akademikas 1941). 1945 m. tarybinę valstybinę teisę, o nuo 1949 m. valstybės ir teisės teoriją, politinių teorijų istoriją pradėjo skaityti K. Domaševičius (doc. 1948). 1945—47 m. valstybės ir teisės teoriją dėstė A. Paliukas, 1947—49 m. valstybės ir teisės teoriją, politinių teorijų istoriją — M. Jofė, 1946—60 m. antraeilėse pareigose TSRS valstybės ir teisės istoriją, užsienio šalių valstybės ir teisės istoriją skaitė F. Archipovas. Nuo šeštojo dešimtmečio vidurio katedrą pradėjo papildyti universiteto absolventai: 1956 m. užsienio šalių valstybės ir teisės istoriją, TSRS, vėliau ir LTSR valstybės ir teisės istoriją pradėjo dėstyti S. Vansevičius (doc. 1961, ist. m. dr. 1971, prof. 1972), 1959 m. valstybės ir teisės teoriją, užsienio šalių valstybės ir teisės istoriją — I. Nekrošius, 1961 m. tarptautinę teisę — P. Kūris (doc. 1969, teis. m. dr. 1974, prof. 1976), 1963 m. užsienio šalių valstybės ir teisės istoriją — M. Maksimaitis (doc. 1969), 1964 m. valstybės ir teisės teoriją — A. Cirtautas (doc. 1969), 1972 m. — V. Papirtis (teis. m. k. 1978), 1969 m. politinių teorijų istoriją — Z. Namavičius (teis. m. k. 1973). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

VALSTYBINĖS TEISĖS KATEDRA. Nuo 1940 m. iki 1958 m. daugiausia antraeilėse pareigose valstybinę teisę skaitė J. Bulavas (doc. 1945, LTSR MA narys korespondentas 1953). Taip pat 1940 m. tarybinę valstybinę teisę ir tarybinę administracinę teisę pradėjo

dėstyti ir dirbo iki pensijos (1976) E. Medžys, 1951—57 m. valstybinę teisę skaitė D. Garbūnovas (doc. 1954), 1950—73 m. tarptautinę teisę, tarybų darbą dėstė A. Burkauskas (doc. 1967), 1954—74 m. tarybų darbą, tarptautinę teisę, tarybinę žemės ir kolūkinę teisę dėstė A. Bulota (1907—1974; doc. 1965), 1960 m. tarybinę žemės teisę, socialistinių šalių valstybinę teisę pradėjo skaityti S. Stačiokas (doc. 1970), 1963 m. tarybinę administracinę teisę — P. Petkevičius (doc. 1976), 1963 m. finansų teisę, žemės teisę ir gamtos apsaugą — A. Marcijonas (doc. 1976), 1966 m. administracinę teisę — K. Lapinskas (doc. 1969). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių su moksliniais laipsniais 3.

CIVILINĖS TEISĖS ir PROCESO KATEDRA. Nuo 1940 iki 1950 m. civilinį procesą skaitė prof. K. Šalkauskis (1885—1960). 1944 m. civilinę teisę, civilinį procesą ir romėnų civilinės teisės pagrindus pradėjo dėstyti J. Žeruolis (doc. 1961, teis. m. dr. 1971, prof. 1971), 1945 m. civilinę teisę ir šeimos teisę — A. Žiurlys (1911—1971; doc. 1967). 1944—51 m. darbo teisę, romėnų civilinės teisės pagrindus skaitė Z. Balevičius. 1951 m. darbo teisę, civilinį procesą ėmė dėstyti J. Moreinas (doc. 1961, teis. m. dr. 1968), nuo 1958 m. su pertrauka tarybinę civilinę teisę ir šeimos teisę dėsto P. V. Rasimavičius (doc. 1974), nuo 1967 m. darbo teisę, socialinio aprūpinimo teisę — I. Nekrošius (doc. 1969), 1960 m.— tarybinę darbo teisę — V. Nekrašas (doc. 1970). Septintajame dešimtmetyje katedra dar padidėja: 1962 m. civilinį procesą ir romėnų civilinės teisės pagrindus pradėjo dėstyti S. Vėlyvis (doc. 1976), 1968 m. ūkinę teisę — V. Staskonis (doc. 1972), tarybinės teisės pagrindus — A. Dambrauskas, 1969 m. civilinę teisę — A. Vileita (doc. 1972), 1970 m. tą patį dalyką — P. S. Vitkevičius (doc. 1975). 1972 m. civilinės teisės dėstyti atėjo ir V. Pakalniškis (teis. m. k. 1978), o 1975 m.— L. A. Kučinskas (doc. 1978). 1970 m. kuriant darbo teisės katedrą, J. Moreinas, V. Nekrašas, I. Nekrošius, A. Dambrauskas perėjo į ją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, iš kurių 7 su moksliniais laipsniais.

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS ir PROCESO KATEDRA. Nuo 1940 m. baudžiamąją teisę skaitė P. Pakarklis (1902—1955; doc. 1940, prof. 1943, LTSR MA narys korespondentas 1946, teis. m. dr. 1951) ir A. Klimka (1904—1976). 1945 m. tarybinę baudžiamąją teisę ėmė skaityti J. Blieka (1908—1961; doc. 1948), 1946—58 m. tarybinį baudžiamąjį procesą dėstė O. Ruželytė (doc. 1955). 1947 m. tarybinį baudžiamąjį procesą, TSRS teismo ir prokuratūros organizavimą pradėjo dėstyti A. Liakas (1906—1975; doc. 1966). Nuo šeštojo dešimtmečio vidurio į katedrą ateina dabartiniai dėstytojai: 1955 m. baudžiamąjį procesą, kriminalistiką ėmė dėstyti P. Danisevičius (doc. 1963), 1960 m. tarybinę baudžiamąją teisę — M. Apanavičius (doc. 1970), 1963 m. kriminalistiką — E. Palskys (doc. 1975), 1969 m. tarybinę baudžiamąją teisę — R. Greičius (teis. m. k. 1974), 1970 m. baudžiamąjį procesą— M. Kazlauskas (doc. 1974), 1973 m. kriminologiją — A. Čepas (doc. 1977), 1976 m. tarybinę baudžiamąją teisę — teis. m. k. V. Pavilonis, 1977 m. katedra buvo padalyta į dvi: baudžiamosios teisės katedrą bei kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedrą.

BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDROJE tęsia darbą doc. M. Apanavičius, doc. A. Čepas, teis. m. k. V. Pavilonis, teis. m. k. R. Greičius (dirbo iki 1978). 1978 m. pataisos darbų teisę pradėjo dėstyti doc. J. Stašinskas. 1978/79 m. m. joje dirbo 8 etatiniai dėstytojai, iš iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

KRIMINALISTIKOS ir BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDROJE tebedirba doc. E. Palskys, doc. P. Danisevičius, doc. M. Kazlauskas. 1978/79 m. m. joje buvo 6 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

1970 m. įsteigta DARBO TEISĖS KATEDRA. Į ją iš civilinės teisės ir proceso katedros perėjo J. Moreinas (prof. 1971), doc. V. Nekrašas — abu skaito tarybinę darbo teisę, doc. I. Nekrošius — skaito tarybinę darbo teisę ir socialinio aprūpinimo teisę, A. Dambrauskas (teis. m. k. 1975) — dėsto tarybinę darbo teisę ir tarybinės teisės pagrindus. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

KAUNO VAKARINIS FAKULTETAS

MARKSIZMO-LENINIZMO KATEDRA. 1965—73 m. TSKP istoriją dėstė Z. Rulis (doc. 1970), 1966—75 m. filosofiją — J. Skersytė (filos. m. k. 1973), 1968—74 m.— E. Gendrolis (filos. m. k. 1968), 1970—73 m. mokslinį komunizmą — Z. Morkūnas (filos. m. k. 1971). Nuo 1974 m. mokslinį komunizmą skaito V. Bartuška (doc. 1976) ir nuo 1976 m.— ist. m. k. V. Ragaišienė, nuo 1977 m. filosofiją — doc. R. Petrauskienė, nuo 1978 m.— doc. V. Radvilavičius. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

POLITINĖS EKONOMIJOS KATEDRA. Nuo 1965—66 m. politinę ekonomiją ir ekonominių teorijų istoriją dėsto V. Česnavičius (doc. 1970), politinę ekonomiją — V. Gronskas (doc. 1977). 1970—74 m. šią discipliną dėstė A. Buračas (ekon. m. dr. 1971, prof. 1974), nuo 1975 m.— doc. J. Bagdonavičius. Politinės ekonomijos katedroje yra dar ir kitų disciplinų dėstytojų: nuo 1965 m. liaudies ūkio istoriją dėsto R. Marčėnas (doc. 1973), 1971—75 m. tarybinę ir ūkio teisę dėstė A. Dziegoraitis (doc. 1974). 1971 m. prekybos organizaciją ir techniką pradėjo dėstyti V. Milušauskas (doc. 1976), 1973 m. prekybos ekonomiką — V. Vengrauskas (doc. 1977), 1976 m. prekių mokslą — tech. m. k. T. Jazbutis ir biol. m. k. G. Incienė. 1978 m. steigiant prekybos ekonomikos katedrą, V. Vengrauskas, V. Milušauskas, T. Jazbutis, G. Incienė perėjo į ją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

LIETUVIŲ KALBOS ir LITERATŪROS KATEDRA. 1964/65 m. m. lituanistines disciplinas skaitė iš Vilniaus atvykstantys Filologijos fakulteto lietuvių kalbos ir lietuvių literatūros katedrų dėstytojai. 1965 m. fakultete pradėjo dirbti pirmieji etatiniai dėstytojai, baigę aspirantūrą. Nuo 1965 m. kalbotyros įvadą, lietuvių kalbos istoriją ir bendrąją kalbotyrą skaito V. Žulys (doc. 1974), 1966—72 m. lietuvių kalbos sintaksę, stilistiką ir dabartinę lietuvių kalbą dėstė V. Labutis (doc. 1970), 1968—72 m. dialektologiją, latvių kalbą ir vaikų literatūrą — fil. m. k. J. Šukys, 1966—75 m. dabartinės lietuvių kalbos akcentologiją, žodžių darybą, morfologiją, dialektologiją ir baltų filologijos įvadą — S. Keinys (doc. 1975), 1973—77 m. lietuvių kalbos morfologiją, stilistiką, latvių kalbą, baltų filologijos įvadą, lietuvių kalbos dėstymo metodiką — A. Šoblinskas (doc. 1975), 1964—76 m. pedagogiką ir lietuvių kalbos dėstymo metodiką — P. Naujokaitis (1905—1976); nuo 1977 m. baltų filologijos įvadą ir dabartinę lietuvių kalbą dėsto A. Ružė (fil. m. k. 1977). 1966 m. literatūros mokslo įvadą ir lietuvių literatūros istorijos 1861—1917 m. laikotarpį pradėjo dėstyti J. Jasaitis (doc. 1973), 1969 m. literatūros teoriją, estetikos pagrindus, 1917—1940 m. laikotarpio ir tarybinę lietuvių literatūrą — A. Radzevičius (doc. 1977). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

RUSŲ KALBOS ir LITERATŪROS KATEDRA. 1966—67 m. rusų kalbos disciplinas dėstė doc. E. Golubeva, 1967—75 m.— V. Dementjeva (fil. m. k. 1973). Nuo 1969 m. senąją slavų kalbą ir rusų kalbos istoriją dėsto B. Sinočkina (fil. m. k. 1975), nuo 1970 m. dabartinę rusų kalbą ir rusų dialektologiją — N. Aleksiejeva (fil. m. k. 1978); 1964—77 m. rusų literatūrą dėstė V. Salinka (doc. 1975), o nuo 1977 m.— doc. A. Lužanovskis. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, iš kurių su moksliniais laipsniais 3.

UŽSIENIO KALBŲ KATEDRA. Nuo fakulteto įkūrimo kalbotyros įvadą, germanų filologijos įvadą ir praktinę vokiečių kalbą dėsto J. Vilutis (doc. 1974). Kiti kvalifikacijas turintys dėstytojai čia pradėjo dirbti: 1974 m. praktinę anglų kalbą, stilistiką ir užsienio literatūros istoriją ėmė dėstyti fil. m. k. A. Geniušas, praktinę anglų kalbą, užsienio kalbų dėstymo metodiką, psichologiją — I. Laptevaitė (doc. 1977); 1975—78 m. anglų kalbą dėstė M. Vinogradovas (fil. m. k. 1975); nuo 1976 m. antikinės literatūros istoriją ir lotynų kalbą dėsto N. Malinauskienė (fil. m. k. 1975). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 14 etatinių dėstytojų, iš kurių 5 su moksliniais laipsniais.

BIBLIOTEKININKYSTĖS ir BIBLIOGRAFIJOS KATEDRA. Iki katedros įkūrimo 1972 m. bibliotekininkystės ir bibliografijos disciplinų dėstytojai priklausė marksizmo-leninizmo katedrai. Be to, daugelį bibliotekininkystės ir bibliografijos disciplinų dėstė universiteto Istorijos fakulteto dėstytojai bibliotekininkai. Nuo 1970 m. etatiniu darbuotoju pradėjo dirbti S. Dubauskas (doc. 1973), kuris skaito bibliotekų fondų komplektavimo kursą, dabar ir studijų įvadą; bibliografiją 1970—74 m. ir nuo 1977 m. dėsto J. Čepytė (ped. m. k. 1978). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, iš kurių 2 su moksliniais laipsniais.

PRAMONĖS EKONOMIKOS KATEDRA. Nuo 1967 m. liaudies ūkio planavimą, pramonės įmonių organizavimą ir planavimą dėstė R. Urbanskienė (ekon. m. k. 1975; vėliau perėjo į prekybos ekonomikos katedrą), 1968—73 m. liaudies ūkio planavimą — V. Briedienė (ekon. m. k. 1968). Nuo 1968 m. pramonės ekonomiką dėsto V. Grigas (doc. 1972), nuo 1969 m. energetiką ir matematinį programavimą — V. A. Bačkauskas (tech. m. k. 1977), 1969—77 m. svarbiausių pramonės šakų technologijos pagrindus skaitė H. Rešeliauskas (doc. 1976), 1970—75 m. statybos ekonomiką — ekon. m. k. K. Ramanauskas. 1972 m. darbo ekonomiką, valdymo mokslo pagrindus ir socialistinio žemės ūkio ekonomiką pradėjo dėstyti P. Markevičius (doc. 1976), 1975 m. darbo techninį normavimą ir darbo mokslinį organizavimą — J. Matekonienė (ekon. m. k. 1975). 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai, iš kurių 4 su moksliniais laipsniais.

FINANSŲ ir APSKAITOS KATEDRA. 1967 m. bendrosios statistikos teoriją ir ekonominę statistiką ėmė dėstyti B. A. Tolišiūtė-Midvikienė (doc. 1977), 1968 m. TSRS finansų, kredito ir biudžeto disciplinas — T. Zaleskis (doc. 1970), 1969 m. ūkinės veiklos analizę — J. Griškūnaitė (ekon. m. k. 1974). 1964—76 m. aukštąją matematiką dėstė J. Vaitkevičius (fiz.—mat. m. k. 1964), 1971—78 m. aukštąją matematiką — D. Raškinienė (fiz.—mat. m. k. 1973). 1971 m. skaičiavimo mašinas ir programavimą, ekonominės informacijos apdorojimo mechanizavimą pradėjo dėstyti A. Vidžiūnas (doc. 1977), 1975 m.— tech. m. k. S. Girdzijauskas. Nuo 1974 m. buhalterinės apskaitos teoriją, liaudies ūkio šakų buhalterinę apskaitą, kontrolę ir reviziją dėsto doc. J. Bubnys. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 10 etatinių dėstytojų, iš kurių 6 su moksliniais laipsniais.

1978 m. įsteigta PREKYBOS EKONOMIKOS KATEDRA. Į ją iš politinės ekonomijos katedros perėjo doc. V. Milušauskas — dėsto prekybos organizaciją ir techniką bei prekybos statistiką, doc. V. Vengrauskas — prekybos ekonomiką, tech. m. k. T. Jazbutis — pramoninių prekių mokslą, biol. m. k. G. Incienė — maisto prekių mokslą. Iš pramonės ekonomikos katedros perėjo ekon. m. k. R. Urbanskienė — dėsto liaudies ūkio planavimą. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, iš kurių 5 su moksliniais laipsniais.

GYDYTOJŲ TOBULINIMOSI FAKULTETAS

Gydytojų tobulinimosi fakultete katedros buvo įsteigtos tik 1977 m., perkeliant čia dėstytojų iš Medicinos fakulteto. Į organizuojamą TERAPIJOS KATEDRĄ perėjo dirbti doc. A. Petrauskas, dėstantis pulmonologiją, doc. J. Balsys — hematologiją, doc. J. Kiauleikis — endokrinologiją, doc. V. Kirsnys — nefrologiją, doc. B. Šatkauskas — pulmonologiją, D. Tamulevičiūtė (med. m. dr. 1978) — gastroenterologiją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

KARDIOLOGIJOS KATEDRĄ sudarė: prof. dr. J. Rugienius — skaito klinikinę kardiologiją, elektrokardiografiją, klinikinę farmakologiją, e. prof. p. dr. P. Erelis — klinikinę reumatologiją, doc. S. Sutkienė — urgentinę terapiją, klinikinę kardiologiją, doc. A. Vidugiris — klinikinę kardiologiją, klinikinę farmakologiją, urgentinę terapiją, doc. V. Žviro-

naitė — funkcinę diagnostiką, klinikinę kardiologiją, elektrokardiografiją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 6 etatiniai dėstytojai, iš jų 5 su moksliniais laipsniais.

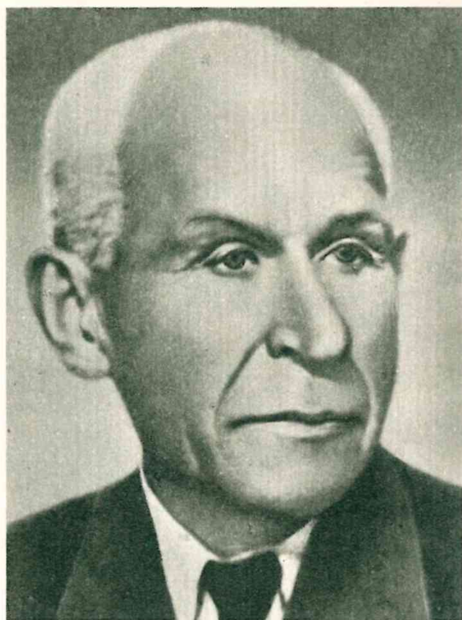
VAIKŲ LIGŲ KATEDRA. Į ją perėjo prof. dr. P. Šimulis, kuris skaito vaikų kardiologiją, prof. dr. M. Kiauleikienė — vaikų pulmonologiją, doc. V. Basys — genetiką ir paveldimas vaikų ligas, doc. P. Kaltenis — vaikų nefrologiją, doc. J. Stonis — vaikų maitinimą, doc. J. Usonytė — vaikų hematologiją, 1978 m. čia pradėjo dirbti med. m. k. M. Mikulėnienė, med. m. k. A. Audinienė ir med. m. k. R. Urbanavičienė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, visi su moksliniais laipsniais.

Iš buvusio fakultetinės chirurgijos katedroje stomatologijos kurso suorganizuota STOMATOLOGIJOS KATEDRA. Doc. A. Musneckienė dėsto chirurginę stomatologiją ir veido žandikaulio chirurgiją, A. Dambrauskaitė — terapinę stomatologiją — komplikuoto karieso gydymą, O. Meilutė — parodonto ir burnos gleivinės ligas, med. m. k. I. Papreckienė — terapinę stomatologiją, karieso etiologiją ir gydymą, med. m. k. P. Šileikis — veido žandikaulio srities topografinę-klinikinę anatomiją. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 5 etatiniai dėstytojai, iš jų 3 su moksliniais laipsniais.

Penktoji Gydytojų tobulinimosi fakulteto katedra — tai iš Medicinos fakulteto perkelta RENTGENOLOGIJOS ir FTIZIATRIJOS KATEDRA. Rentgenologiją skaito prof. dr. K. Ambrozaitis ir e. prof. p. dr. A. Bartusevičienė, radiologiją — prof. dr. Vincas (Alfonso) Lapinskas, ftiziatriją — prof. dr. B. Ignatavičiūtė ir doc. B. Purvaneckienė. 1978/79 m. m. katedroje dirbo 7 etatiniai dėstytojai, iš jų 5 su moksliniais laipsniais.

* Nuotraukos „Rektorato posėdis" pirmoje eilėje iš kairės į dešinę sėdi: estetikos ir meninio lavinimo katedros vedėjas prof. dr. V. Germanas, TSKP istorijos katedros vedėjas prof. dr. K. Navickas, rektorius prof. dr. J. Kubilius, prorektorius mokslo reikalams doc. J. Grigonis, prorektorius mokymo reikalams doc. B. Sudavičius, partinio komiteto sekretorius doc. K. Poškus, Prekybos f-to prodekanė doc. K. Vaištarienė, Ekonominės kibernetikos ir finansų f-to dekanas prof. dr. A. Žilėnas, karinės katedros vedėjas pulk. V. Repšys, Matematikos f-to dekanas doc. V. Merkys, Gamtos f-to dekanas doc. R. Tarvydas, Medicinos f-to dekanas prof. dr. S. Pavilonis; antroje eilėje: Teisės f-to prodekanas teis. m. k. Z. Namavičius, Istorijos f-to dekanas doc. V. Lesčius, Pramonės ekonomikos f-to dekanas doc. P. Kiuberis, Mokslinių tyrimų sektoriaus viršininkas A. Trapulionis, filosofijos istorijos ir ateizmo katedros vedėjas filos. m. k. J. Mačiulis, mokslinio komunizmo katedros vedėjas doc. P. Bernatavičius, politinės ekonomijos katedros vedėjas doc. J. Miškinis, darbuotojų profsąjungos pirmininkas doc. I. Žeberskis, tarpfakultetinės politinės ekonomijos katedros vedėjas doc. A. Jablonskis, filosofijos katedros vedėjas doc. E. Meškauskas, Kauno vakarinio fakulteto dekanas doc. V. Česnavičius, Fizikos f-to dekanas doc. V. Kybartas, Filologijos f-to dekanas doc. J. Pikčilingis, Chemijos f-to dekanas chem. m. dr. A. Levinskas.


prof. dr. K. Ambrozaitis


prof. J. Balčikonis

prof. dr. A. Bandzaitis


prof. dr. A. Basalykas

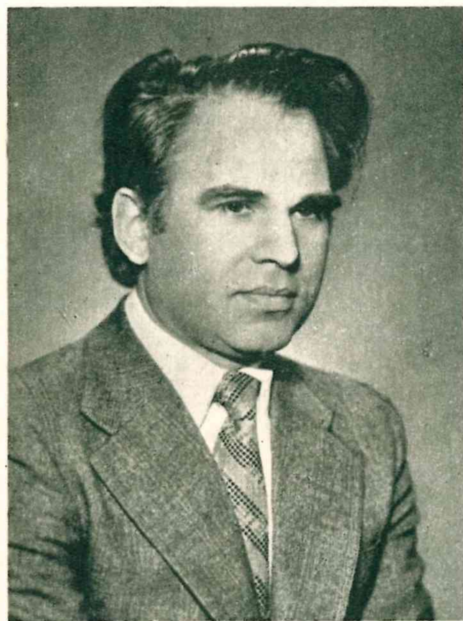



prof. dr. A. Bendžius



prof. dr. K. Bieliukas

prof. dr. A. Bikelis



prof. dr. P. Bluzmanas





prof. dr. A. Bolotinas



prof. P. Brazdžiūnas

prof. dr. J. Bučas

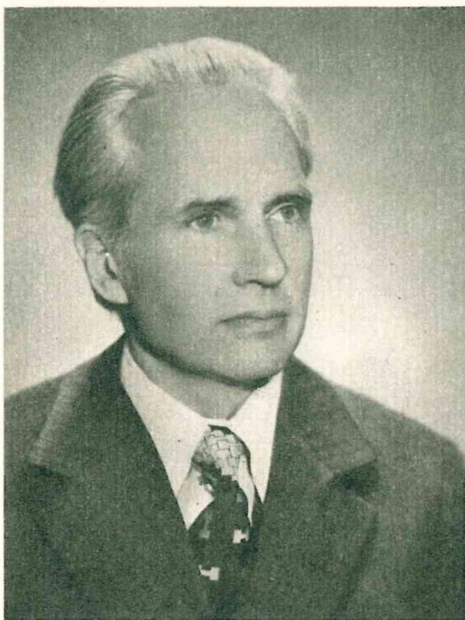


prof. D. Budrys





prof. dr. V. Chomskis



prof. dr. D. Čebelis

prof. dr. P. Čibiras



prof. dr. J. Dagys




prof. dr. J. Dalinkevičius


prof. K. Daukšas

prof. dr. V. Daukšas


prof. dr. A. Dirsė




prof. dr. B. Dundulis



prof. dr. P. Dundulienė

prof. dr. B. Genzelis



prof. dr. V. Germanas





prof. dr. V. Girdzijauskas



prof. dr. M. Gregorauskas

prof. dr. K. Grincevičius



doc. J. Grigonis





prof. A. Gučas



prof. dr. B. Ignatavičiūtė

prof. dr. M. Ivanauskienė



prof dr. T. Ivanauskas



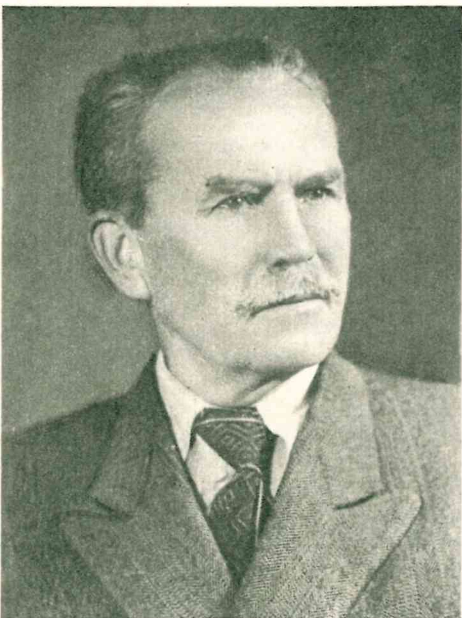


prof. K. Jablonskis



prof. S. Jankauskas

prof. I. Jonynas



prof. dr. L. Jovaiša





prof. dr. A. Jucys



prof. dr. V. Kaikaris

prof. dr. J. Kairiūkštis



prof. P. Katilius





prof. dr. M. Kaveckis



prof. dr. J. Kazlauskas

prof. dr. M. Kiauleikienė



prof. dr. Ch. Kibarskis





prof. dr. M. Krikštopaitis



prof. dr. J. Kubilius

prof. dr. Č. Kudaba



prof. dr. P. Kūris





prof. dr. V. Kviklys



prof. dr. V. Lapinskas (Alfonso)

prof. dr. V. Lapinskas (Izidoriaus)



prof. dr. L. Laucevičius




prof. dr. S. Lazutka


prof. dr. J. Lebedys

prof. dr. J. Lelis


chem. m. dr. A. Levinskas




prof. dr. M. Lola



prof. dr. J. Mackevičius

prof. dr. A. Marcinkevičius



prof. dr. M. Marcinkevičius





prof. dr. J. Markulis



prof. dr. J. Matulis

prof. dr. V. Mažiulis



prof. dr. V. Micelmacheris




prof. dr. D. Mikalauskaitė


prof. A. Minkevičius

prof. V. Mykolaitis-Putinas


prof. dr. E. Montrimas




prof. dr. J. Moreinas



prof. dr. K. Navickas

prof. dr. P. Norkūnas



prof. dr. P. Pakarklis





prof. dr. J. Palionis



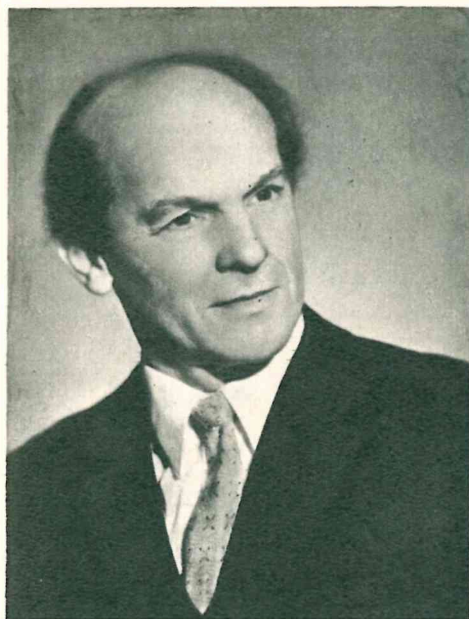
prof. dr. J. Paškevičius

prof. dr. S. Pavilonis



prof. dr. L. Petkevičius





prof. dr. R. Plečkaitis



prof. dr. H. Polukordas

prof. B. Pranskus-Žalionis



prof. dr. A. Pronckus.



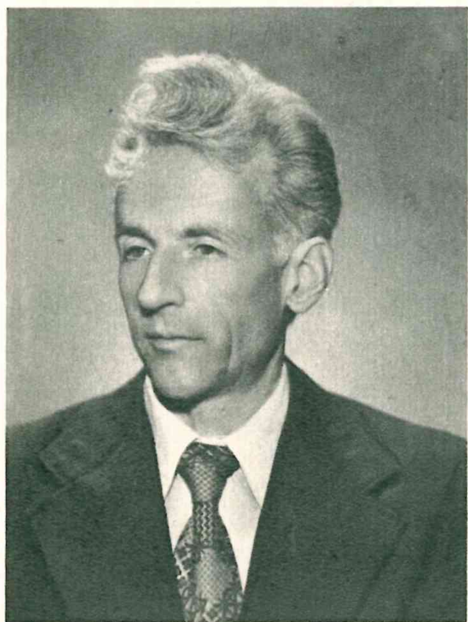


prof. M. Račkauskas



prof. dr. J. Rugienius

prof. dr. D. Sauka



prof. V. Sezemanas





prof. dr. P. Slavėnas



prof. dr. P. Snarskis

prof. B. Sruoga



prof. dr. L. Steponaitienė




prof. dr. A. Sučila


doc. B. Sudavičius

prof. dr. P. Šimulis


prof. dr. V. Šugurovas




prof. dr. J. Tamošiūnas



prof. dr. V. Urbutis

prof. J. Vabalas-Gudaitis



prof. dr. S. Vansevičius





prof. dr. P. Visockas



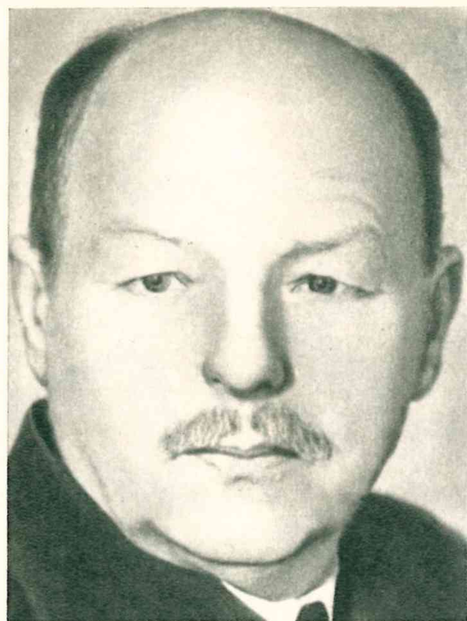
prof. dr. J. Viščakas

prof. H. Zabulis



prof. dr. Z. Zinkevičius





prof. Z. Žemaitis



prof. dr. J. Žeruolis

prof. dr. A. Žilėnas



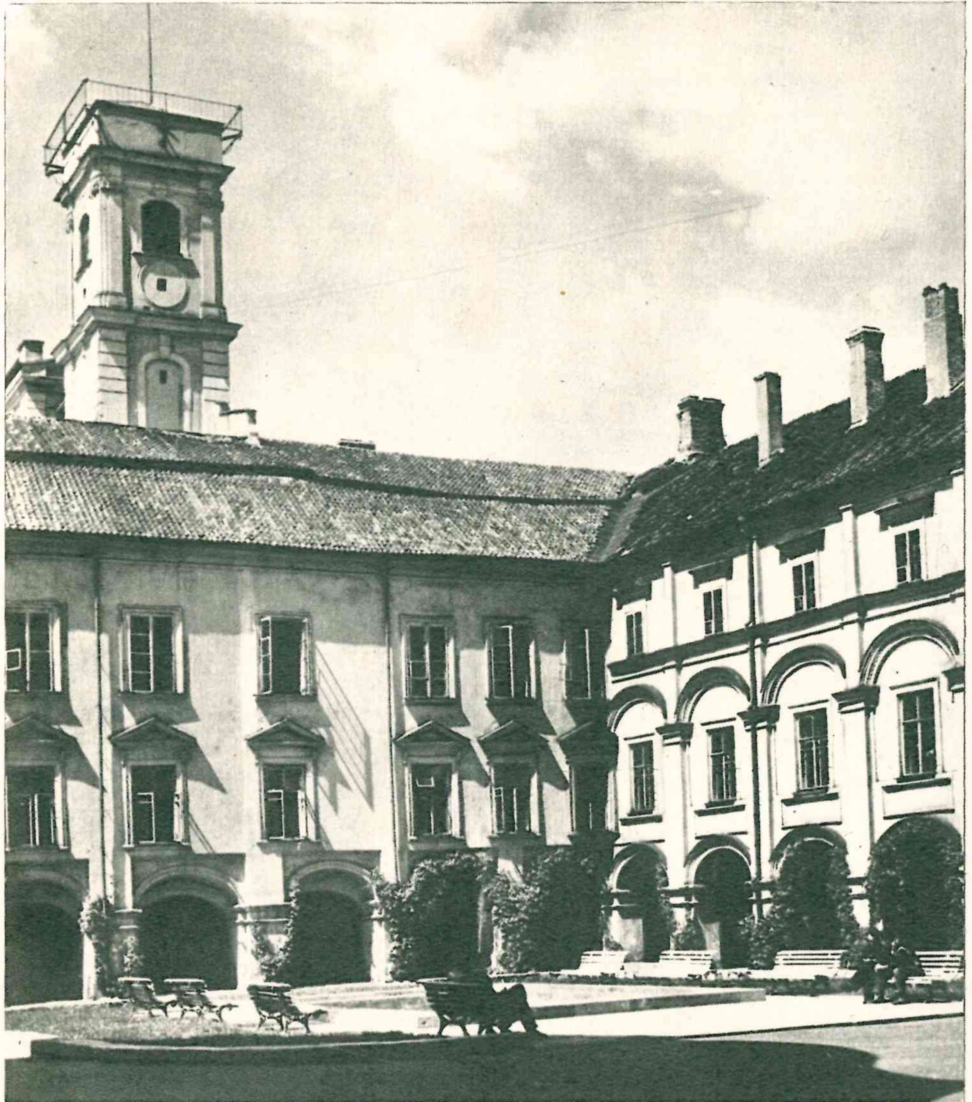
prof. dr. J. Žiugžda



Centriniai rūmai

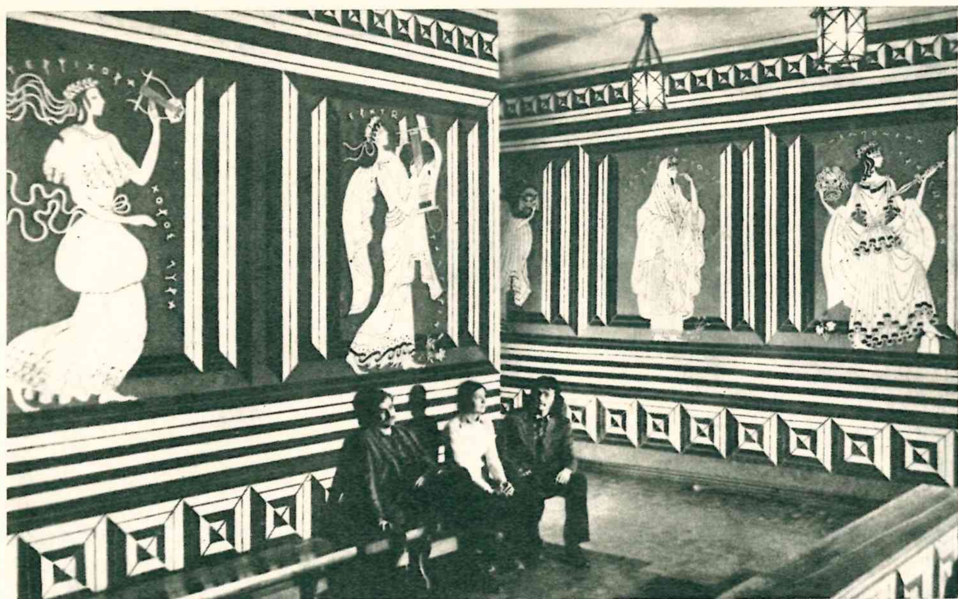


Didysis kiemas





Smuglevičiaus salė



Mūzų vestibiulis Filologijos fakultete

M. Sarbievijaus kiemas





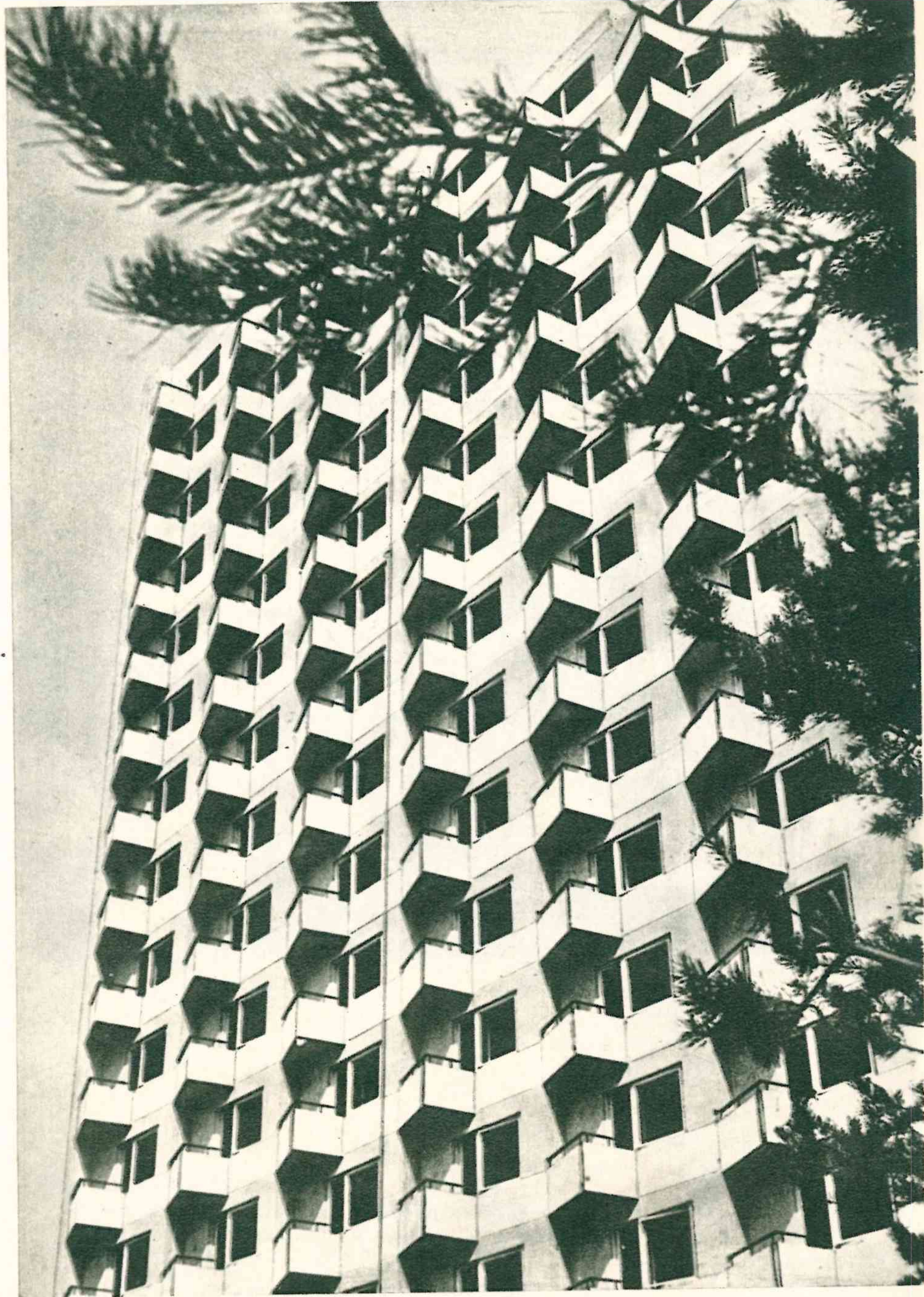
Mokslo metų atidarymo iškilmės

Fizikos f-to korpuso atidarymas. Juostelę perkerpa Lietuvos KP CK pirmasis sekretorius P. Griškevičius



Naujųjų rūmų korpusai Saulėtekio alėjoje

Naujieji studentų bendrabučiai Saulėtekio alėjoje

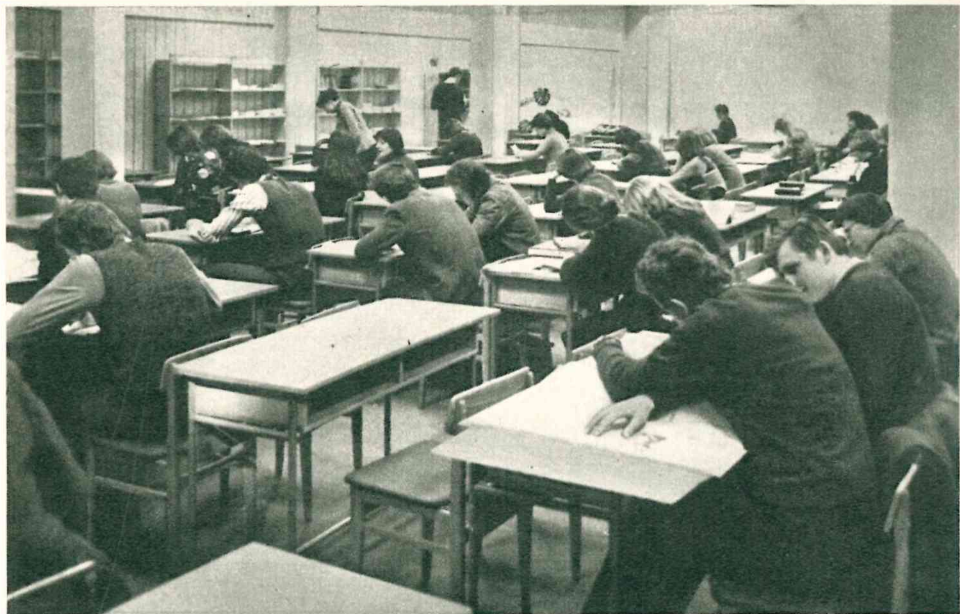




Paskaita Medicinos f-te

Skaitykla naujuosiuose rūmuose

Užsiėmimai Gamtos f-te

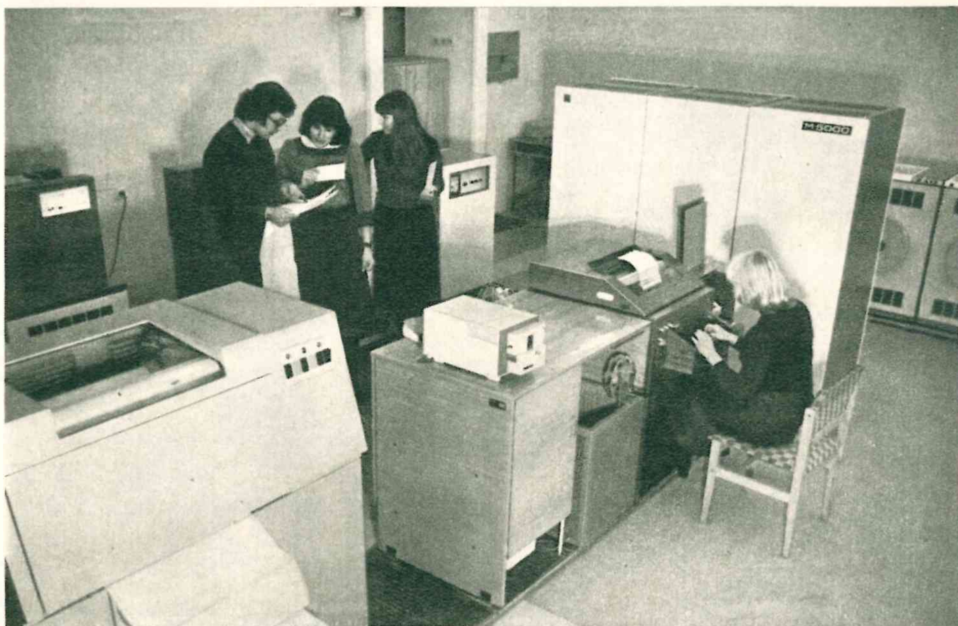




Užsiėmimai skaičiavimo centre

Užsienio kalbų mokymasis audiovizualinėje auditorijoje





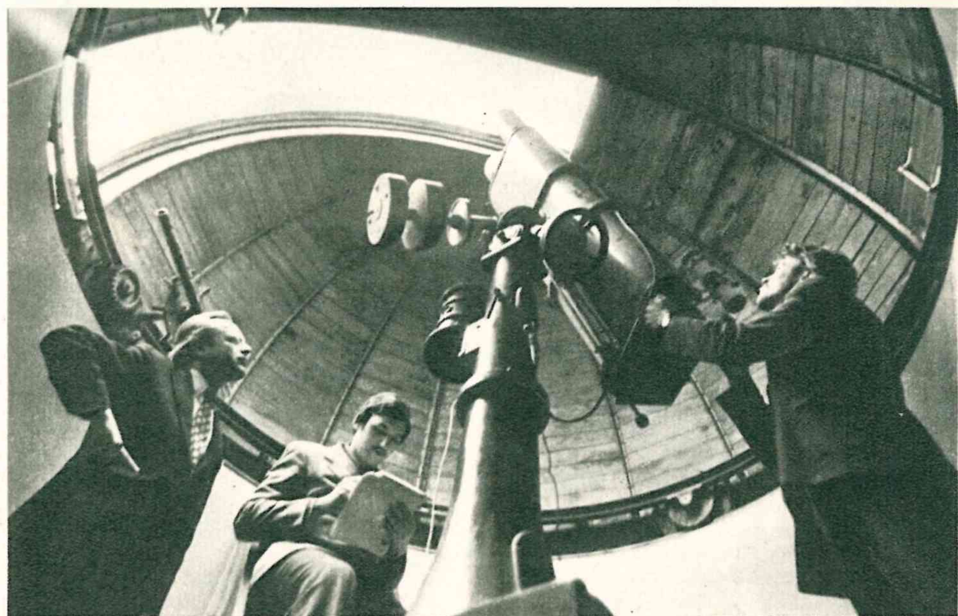
Užsiėmimai Žurnalistikos katedros televizijos kabinete

Ekonominės informacijos mechanizuotojo apdorojimo specialybės studentai atlieka laboratorinius darbus



Teisininkai laiko įskaitą (programuotas mokymas)

Puslaidininkinių prietaisų laboratorijoje



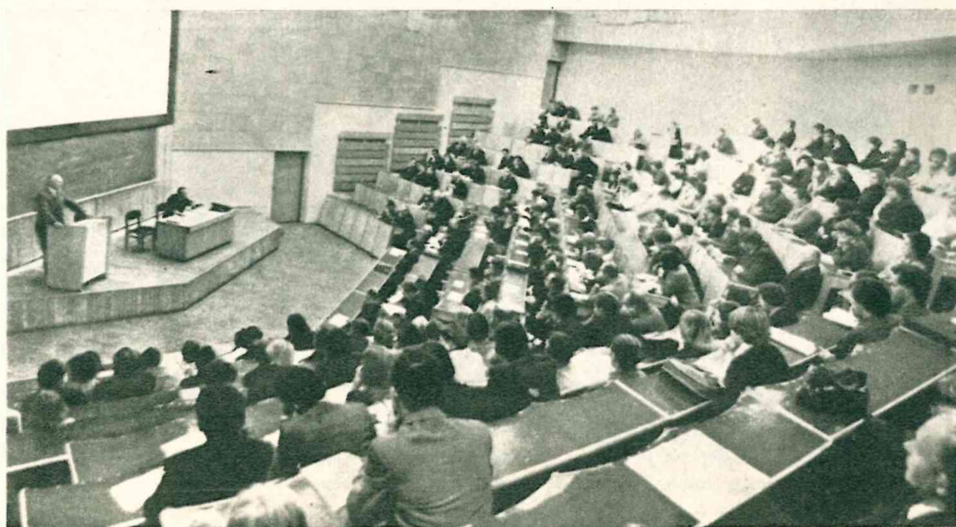
Polimerų laboratorijoje

Universiteto observatorijoje



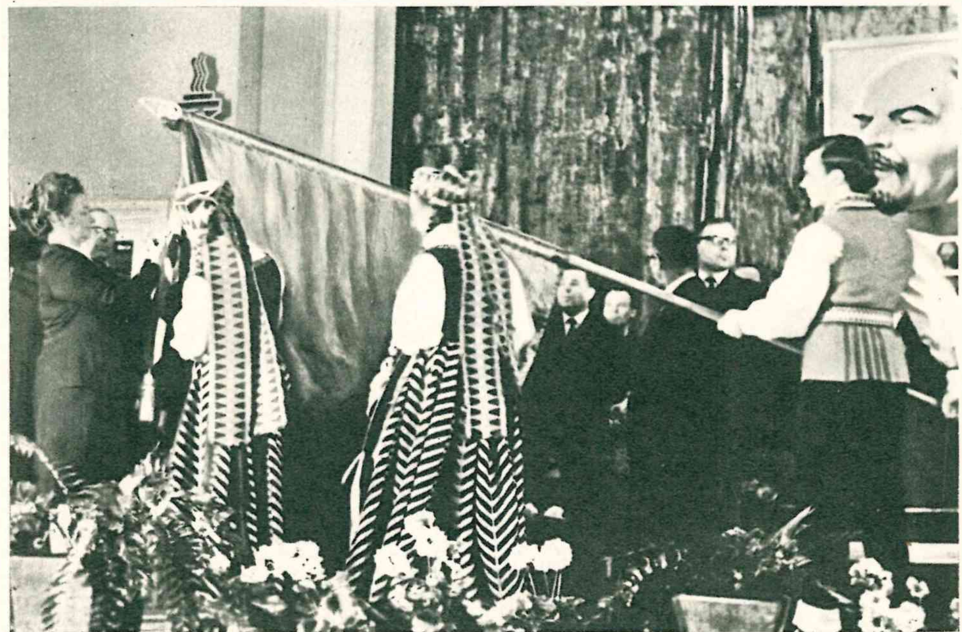
Rektorato posėdis (pavardės žr. **410 p.)***

Geologai tiria triaso sistemos darinius



Mokslinė konferencija vienoje naujųjų rūmų auditorijoje





Rektorių ir kitų aukštųjų mokyklų vadovų konferenciją atidaro Lietuvos KP CK sekretorius L. Šepetys

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotoja L. Diržinskaitė įteikia universitetui Darbo raudonosios vėliavos ordiną





Prie studentų supilto šlovės pilkapio partizanų kovoms atminti

Svečiuojasi V. Tereškova



Tarybos posėdis kolonų salėje

Rektorius prof. dr. J. Kubilius pasirašo bendradarbiavimo sutartį su Greifsvaldo universiteto rektoriumi prof. dr. Verneriu Imigu





Brazavilio universiteto rektorius ir prorektorius pas ekonomistus

Studentai demonstracijoje





Istorikai archeologinėje praktikoje

Respublikos aukštųjų mokyklų studentų viktorina, skirta universiteto 400 metų jubiliejui

Dainų ir šokių liaudies ansamblis



Gamtoje

Universiteto krepšininkės — daugkartinės LTSR krepšinio čempionės

VILNIAUS UNIVERSITETO REKTORIAI*

SKARGA PETRAS,
profesorius (teologija)
1579—1582 m.
(1579—1580 vicerektorius)**

BOKŠA PAULIUS,
profesorius (teologija)
1600—1602 m.
(vicerektorius 1582—1584 m.)

ALABIJANAS GARSIJA,
profesorius (teologija)
1584—1592 m.
(1584—1585 m. vicerektorius)

BARČAS FRIDRICHAS,
profesorius (teologija)
1592—1595 m.

KRAKERIS LEONARDAS,
profesorius (teologija)
1595—1600 m.

BROKAS ADOMAS,
profesorius (teologija)
1602—1605 m.

ORTIZAS MYKOLAS,
profesorius (teologija)
1605—1609 m.

VLOŠEKAS STANISLOVAS,
profesorius (teologija)
1609—1611 m.

NIKLEVIČIUS SIMONAS,
profesorius (teologija)
1611—1614 m. ir 1625—1629 m.

SALPA MYKOLAS,
profesorius (teologija)
1614—1618 m.
(1614—1615 m. vicerektorius)

GRUŽEVSKIS JONAS,
profesorius (teologija)
1618—1625 m. ir 1641—1643 m.

FRIZIJUS PILYPAS,
profesorius (teologija)
1629—1632 m.

UGNIEVSKIS SIMONAS,
profesorius (teologija)
1632—1638 m.

ŠMELINGAS MELCHIORAS,
profesorius (teologija)
1638—1641 m.

SOKSAS BENEDIKTAS,
profesorius (teologija)
1643—1646 m.

CIECIŠEVSKIS ALBERTAS,
profesorius (telogija)
1646—1649 m.

* Rektorių sąrašas patikslintas pagal jėzuitų ordino katalogus, Vilniaus universiteto mokslinių laipsnių teikimo registracijos knygą, universiteto studentų egzaminų knygą ir kitus dokumentus. Rektoriui išvykus iš Vilniaus kiek ilgiau arba mirus, jo pareigas eidavo vicerektorius; tokie atvejai sąraše taip pat nurodomi. (Sąrašą sudarė *R. Plečkaitis*).

** Iki 1579 m. liepos 31 d. rektoriaus pareigas ėjo Vilniaus kolegijos rektorius Jokūbas Vujekas. Pirmuoju universiteto rektoriumi priimta laikyti Petrą Skargą, kuris šias pareigas pradėjo eiti 1579 m. rugpjūčio 1 d., nors oficialiai dokumentuose jis dar bemaž metus tebevadinamas vicerektoriumi.

RIVOCKIS JONAS,
profesorius (teologija)
1649—1650 m.

ŠIONHOFAS GRIGALIUS,
profesorius (teologija)
1650—1653 m.

KOJELAVIČIUS ALBERTAS,
profesorius (teologija)
1653—1656 m.

LIAUKSMINAS ŽYGIMANTAS,
profesorius (teologija)
1655—1657 (vicerektorius)

KOJELAVIČIUS KAZIMIERAS,
profesorius (teologija)
1657—1662 m.
(1657—1659 m. vicerektorius)

GINKEVIČIUS MYKOLAS,
profesorius (teologija)
1662—1663 m.

BUTVILAS DANIELIUS,
profesorius (teologija)
1663—1666 m.

VALAVIČIUS ANDRIUS,
profesorius (teologija)
1666—1669 m.

TUPIKAS STANISLOVAS,
profesorius (teologija)
1669—1672 m.

ROGALSKIS BALTAZARAS,
profesorius (teologija)
1672—1675 m.

BOCHENAS PAULIUS,
profesorius (teologija)
1675—1678 m.

RIBSKIS ANDRIUS,
profesorius (teologija) 1678—1681 m. ir 1691—1694 m.

RUDZINSKIS VLADISLOVAS,
profesorius (teologija)
1681—1682 m.

KITNOVSKIS PETRAS,
profesorius (teologija) 1684—1688 m.
(1682—1683 m. vicerektorius)

MAZOVECKIS MYKOLAS,
profesorius (teologija)
1683—1684 m.

KUCEVIČIUS PRANCIŠKUS,
profesorius (teologija)
1688—1691 m.

DANKVARTAS BALTAZARAS,
profesorius (teologija)
1694—1697 m.

LOSIEVSKIS KRISTUPAS,
profesorius (teologija)
1697—1701 m.

HLADOVICKIS JOKŪBAS,
profesorius (teologija)
1701—1704 m.

GODEBSKIS MARTYNAS,
profesorius (teologija)
1704—1705 m. (vicerektorius)

ARENTAS TOBIJUS,
profesorius (teologija)
1705—1710 m., 1716—1720 m. ir 1721—1724 m.

KARSKIS MOTIEJUS,
profesorius (teologija)
1710—1713 m.

LIMONTAS KRISTUPAS,
profesorius (teologija)
1713—1716 m.

GORŠVILA KRISTUPAS,
profesorius (teologija)
1720—1721 m.

SOKULSKIS STANISLOVAS,
profesorius (teologija)
1724—1727 m. ir 1731—1735 m.

DAUKŠA VLADISLOVAS,
profesorius (teologija)
1727—1731 m. ir 1741—1745 m.

BARTOLDAS KAROLIS,
profesorius (teologija)
1735—1738 m.

SADOVSKIS JUOZAPAS,
profesorius (teologija)
1738—1741 m.

ROSCIŠEVSKIS PRANCIŠKUS,
profesorius (teologija)
1745—1752 m.

JURAGA JONAS,
profesorius (teologija)
1752—1755 m.

BŽOZOVSKIS MARTYNAS,
profesorius (teologija)
1755—1759 m.

HASLOVSKIS STANISLOVAS,
profesorius (teologija)
1759—1760 m. (vicerektorius)

ŽABA IGNACIJUS,
profesorius (teologija)
1760—1763 m. ir 1774—1779 m.

VAZGIRDAS KAZIMIERAS,
profesorius (teologija)
1763—1766 m.

PŠECIŠEVSKIS KAZIMIERAS,
profesorius (teologija)
1766—1769 m.

JANKOVSKIS JUOZAPAS,
profesorius (teologija)
1769—1772 m.

SKORULSKIS ANTANAS,
profesorius (teologija)
1772—1774 m.

ŠEVALJĖ ŽANAS,
profesorius (teologija)
1779—1780 m.

POČOBUTAS MARTYNAS,
profesorius (astronomija)
1780—1799 m.

STROINOVSKIS JERONIMAS,
profesorius
(teisė ir politinė ekonomija)
1799—1806 m.

SNIADECKIS JANAS,
profesorius
(astronomija ir matematika)
1807—1815 m.

LOBENVEINAS JOHANAS,
profesorius (medicina)
1815—1817 m.
(einąs rektoriaus pareigas)

MALEVSKIS SIMONAS,
profesorius
(teisė ir politinė ekonomija)
1817—1822 m.

TVARDOVSKIS JUOZAPAS,
profesorius (matematika)
1823—1824 m.

PELIKANAS VACLOVAS,
profesorius (medicina)
1824—1832 m.

SIEDLECKIS MYKOLAS,
profesorius (zoologija)
1919—1921 m.

STANEVIČIUS VIKTORAS,
profesorius (matematika)
1921—1922 m.

PARČEVSKIS ALFONSAS,
profesorius (teisė)
1922—1924 m.

DZIEVULSKIS VLADISLOVAS,
profesorius (astronomija)
1924—1925 m.

ZDZIECHOVSKIS MARIANAS,
profesorius (literatūra)
1925—1927 m.

PIGONIS STANISLOVAS,
profesorius (polonistika)
1927—1928 m.

FALKOVSKIS ČESLOVAS,
profesorius (teologija)
1928—1930 m.

JANUŠKEVIČIUS ALEKSANDRAS,
profesorius (medicina)
1930—1932 m.

OPOČINSKIS KAZIMIERAS,
profesorius (medicina)
1932—1933 m.

STANEVIČIUS VITOLDAS,
profesorius (žemės ūkio ekonomika)
1933—1936 ir 1937 m.

JAKOVICKIS VLADISLOVAS,
profesorius (medicina)
1936—1937 m.

VUICICKIS ALEKSANDRAS,
profesorius (teologija)
1937—1939 m.

ERENKROJCAS STEPONAS,
profesorius (teisė)
1939 m.

BIRŽIŠKA MYKOLAS,
profesorius (literatūra)
1940—1943 m.

BIELIUKAS KAZYS,
profesorius daktaras (geografija)
1944—1946 m.

ŽEMAITIS ZIGMAS,
profesorius (matematika)
1946—1948 m.

BUČAS JONAS,
LTSR MA narys korespondentas,
profesorius daktaras (ekonomika)
1948—1956 m.

BULAVAS JUOZAS,
LTSR MA narys korespondentas,
docentas (teisė)
1956—1958 m.

KUBILIUS JONAS,
LTSR MA akademikas,
profesorius daktaras (matematika)
nuo 1958 m.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

TURINYS

СОДЕРЖАНИЕ

TABLE OF CONTENTS

INHALTSVERZEICHNIS

Vi-175 **Vilniaus** universiteto istorija, 1940-1979 / Vilniaus valst. V. Kapsuko un-tas; Red. kolegija: A. Bendžius (ats. red.), J. Kubilius (pirm.) ir kt.— V.: Mokslas, 1979.— 440 p., 24 iliustr. lap.

Bibliogr. nuorodos išnašose. Pavardžių rodyklė: p. 415—432.

Trečioji Vilniaus universiteto istorijos knyga apima trumpiausią, bet ryškiausią jo istorijos laikotarpį — tarybinį laikotarpį. Čia aptartas visapusiškas universiteto augimas ir suklestėjimas, fakultetų, katedrų, laboratorijų organizavimas bei raida, nušviestas viso mokomojo-auklėjamojo darbo esminis pertvarkymas ir tobulinimas, aprašyta universiteto partinės organizacijos, komjaunimo ir kitų visuomeninių organizacijų veikla. Didelė knygos dalis skirta mokslinių tyrimų organizavimui ir raidai.

0503000000

V $\frac{10604—103}{M\ 854(08)\text{-}79}$ — 5—79 378+001(09)